

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM ANABİLİM DALI

ANKARA İLİ NALLIHAN İLÇESİ YENİCE KÖYÜNDE
KÜLTÜR-ÇEVRE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETNOGRAFİK BİR
DEĞERLENDİRME

Doktora Tezi

Solmaz KARABAŞA

Ankara, 2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM ANABİLİM DALI

ANKARA İLİ NALLIHAN İLÇESİ YENİCE KÖYÜNDE
KÜLTÜR-ÇEVRE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETNOGRAFİK BİR
DEĞERLENDİRME

Doktora Tezi

Solmaz KARABAŞA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Serpil AYGÜN CENGİZ

Ankara, 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM ANABİLİM DALI

Solmaz KARABAŞA

ANKARA İLİ NALLIHAN İLÇESİ YENİCE KÖYÜNDE
KÜLTÜR-ÇEVRE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE
ETNOGRAFİK BİR DEĞERLENDİRME

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serpil AYGÜN CENGİZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Serpil AYGÜN CENGİZ
- 2- Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU
- 3- Prof. Dr. Nilgöl KARADENİZ
- 4- Doç. Dr. Meryem BULUT
- 5- Doç. Dr. Çiğdem KARA

İmzası

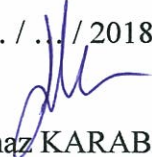

Tez Sınavı Tarihi: 11.06.2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Prof. Dr. Sepil Aygün Cengiz danışmanlığında hazırladığım “Ankara İli Nallıhan İlçesi Yenice Köyünde Kültür-Çevre İlişkileri Üzerine Etnografik Bir Değerlendirme (Ankara, 2018)” adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eskizsiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / 2018

Solmaz KARABAŞA

ÖNSÖZ

Hayatın sürdürülebilirliğini dert edinen bu çalışma, doğanın sömürsü üstüne kurulmayan, aksine canlı cansız bütün varlıklarıyla birlikte doğanın dengesini dikkate alan, doğayla uyumlu bir yaşam biçimi arayışından doğmuştur. Bugün karşı karşıya olduğumuz ekolojik kriz, böyle giderse yeryüzünde yaşamın durma noktasına geleceğini göstermektedir. Hayatı sürdürülemez hale getiren faktörler son birkaç yüzyılda ortaya çıkmıştır. Oysa hayat bugüne kadar pekâlâ sürdürülebilmıştır. Demek ki insanlık ciddi bir sürdürülebilirlik mirasına da sahiptir ancak bu miras hızla yitirilmektedir. Geride bıraktığımız yoksa geleceğimiz midir? İşte tez çalışmam bu temel üzerine şekillenmektedir.

Köyde doğmuş, büyümüş, köylülük pratiğini deneyimlemiş biri olarak sürdürülebilirlik arayışları beni boşalan köylere ve yitirilen köylülük mirasına dikkat vermeye yöneltmiştir. Kendi deneyimimle biliyorum ki köyde doğayla yakın ilişkiler kurulmakta ve köylülük insana doğa, çevre, ekoloji konularında farkındalık vermektedir. Benim doğayla kurduğum ilişkinin, doğayla ilgili farkındalığının temelleri de bu nedenle köyde atılmıştır. Bu sebeple şehrin, insanı doğadan koparan yaşam biçimi nedeniyle hep “gitmek” ve doğayla bütünleşmek arzusu taşıdım. Bir süre sonra da kendimi çevre gönüllü kuruluşlarında insanın doğayla ilişkisinde yaşanan sorunları çözmek üzere yürütülen çalışmalar içinde buldum. Meseleye akademik ilgim de böyle başladı. Özetle bu çalışma hem yaşadıklarımın hem de okuyarak öğrendiklerimin sentezini içermektedir.

Konunun doktora tezine dönüşme süreci de uzun bir geçmişe dayanıyor. Bu süreçte yoluma çıkan, meseleye bakışım, dünya görüşümün şekillenmesinde etkili olan

rehberlerim oldu. Önce ekmeğini yiyip, suyunu içtiğim yeryüzü olmak üzere, düşünsel gelişimimde katkısı olan herkese şükranlarımı sunuyorum. Burada herkesin adını tek tek sayabilmem mümkün değil ama bazılarını da saymadan edemem. İlk teşekkürüm kafamı kurcalayan bu meselenin teze dönüşmesini ve işin yola girmesini sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz’edir. Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz bana ilk iyiliği sürecin en başında çevre konusu kendi ilgi alanında olmadığı halde danışmanlığımı yapmayı kabul ederek yapmıştır. Daha sonraki süreçte ise kendimi kaybolmuş hissettiğim bu meselenin içinden rehberliği ile çıkmamı sağladı. Kendisine bütün bu zorlu ve stresli süreçte sabrı, verdiği bilimsel ve moral desteği için ne kadar teşekkür etsem azdır. O olmasaydı bu tez gün yüzüne çıkamayacaktı ama bundan daha önemlisi güzel, sıcacık bir dostluktan mahrum kalacaktım.

Danışmanımla birlikte tez izleme komitemde yer alan Prof. Dr. Nilgöl Karadeniz ile Doç. Dr. Meryem Bulut’a da bilimsel yönlendirmeleri yanında bu sürecin dostlukla, keyifle geçmesini sağladıkları için ayrıca teşekkür ederim. Tezin tamamlanıp da değerlendirilmesi aşamasında jürimde olmayı kabul ederek tezimi okuyan, değerlendiren ve sorularıyla çalışmamın zenginleşmesini sağlayan Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu ile Doç. Dr. Çiğdem Kara’ya da teşekkürlerimi sunarım.

Konuya akademik merakım beni önce Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri’ne yöneltmişti ancak alanda az sayıdaki çalışmadan birinin sahibi olan Prof. Dr. Tayfun Atay’la çalışmak için Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü’ne yatay geçiş yaptım. Bu süreçte kendisinden aldığım derslerle ufkumu açan, bana inanarak bölümde kültür-çevre konusunda ders verme deneyimi yaşatan ve beni cesaretlendiren, tez konumu belirlememe yardımcı olan Tayfun Atay’a da şükranlarımı sunuyorum.

Alan çalışmasını yapmaya karar verdiğim Yenice her ne kadar memleketim Nallıhan'da olsa da benim için yabancı bir kydu. Kendileriyle ilk teması kurmama yardımcı olan o zamanın kaymakamı başta olmak üzere beni köye götüren köyün azası Mustafa Okyay ile ailesine ve tabi bütün Yenice kyu sakinlerine; sabırları, anlayışları, misafirperverlikleri için sonsuz teşekkürler ediyorum.

Hayatım boyunca dağcı, çevreci ve ekolojist arkadaşlarım oldu, onlarla birlikte geliştim, konuya olan inancım pekişti. Bu alanda acemice yaptığım çalışmalarda beni destekleyen, cesaretlendiren ve fırsat sağlayan dostlarım da oldu. Bunların hepsi benim için ayrı ayrı öğretici oldu, iyi ki hayatım onlarla keşişti, kendilerine çok teşekkür ediyorum. Memuriyetin verdiği kısıtlılık nedeniyle oldukça uzun bir süreç içinde yürüttüğüm bu tez çalışmam boyunca bana arada bir “nasıl gidiyor” diye soran ve yeri geldiğinde taslakları okuyup görüş bildiren, farklı alanlardan olsalar bile dinleyip benimle tartışan adını burada sayamadığım birçok dostumun da bu tezde katkısı oldu. Ayrıca işyerimde benim bu çalışmayı bitirmem için ellerinden geleni yapan iş arkadaşlarım oldu. Onların dostlukları, destekleri de bu çalışmanın yapılabilmesine katkı sağladı. Buradan hepsine birden teşekkür ediyorum, sağ olun var olun.

En son teşekkürüm de dünyaya bakış aımı şekillendiren babam ve becerikliliğiyle köylülüğün önemini ilk kavratan anneme olacak. Canlarım yeğenlerim başta olmak üzere zamanlarından çaldığım bütün aileme sabırları, sevgileri için minnettarım.

Tezin bütün eksikleri tabii ki bana ait. Yine de yeryüzünde hayatın sürdürülebilirliğine küçük de olsa bir katkım olabilirse ne mutlu bana.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER iv

TABLO LİSTESİ ix

GÖRSEL LİSTESİ x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uyarlanma Aracı Olarak Kültür ve Kötü Uyarlanma Sonucu Ortaya Çıkan Çevre Sorunları	8
1.2. “Yaşarkalım” Olarak Sürdürülebilirlik ve Kalkınmacılık ile “Truva Atına” Dönüşmesi	15
1.3. Sürdürülebilirlik Arayışında Pratik Çözüm Önerileri: Ekoköyler	22
1.4. Teorik Düzeyde Çözüm Arayışları: Kültür-Çevre İlişkileri ve Ekolojik Yaklaşım	37
1.4.1. Çevresel Determinizm	37
1.4.2. Olasılıkçılık	39
1.4.3. Ekolojik Yaklaşım	41
1.4.3.1. Birinci Evre: Kültürel Ekoloji	43
1.4.3.2. İkinci Evre: Ekolojik Antropoloji	45
1.4.3.3. Üçüncü Evre: Günümüzün Ekolojik Yaklaşımı, Süreçsel Ekoloji	48
1.4.4. Folklora Ekolojik Yaklaşım	59
1.5. “Politik Bir Tutum Takınmak” ve Ekolojist İdeoloji	63

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BOYUNCA

KÖYLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE TARIM POLİTİKALARI

2.1. Geçmişten Günümüze Köy, Köylülük ve Köycülük	74
2.2. Korumacı Ulusal Politikalardan Küresel Serbest Piyasa Ekonomisine	96
Doğru Türkiye’de Tarım: Son Kalenin Düşüşü	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA İLİ NALLIHAN İLÇESİ YENİCE KÖYÜNDE

DOĞAL ÇEVRE İLE İLİŞKİLER

3.1. Çalışmanın Yöntemi	112
3.2. Yenice Köyü	122
3.2.1. Köy Nüfusundaki Değişiklikler ve Göç	132
3.2.2. Kooperatifçilik Çalışmaları	136
3.2.3. Yenice Barajı	137
3.3. “Geçim” İçin Üretim	138
3.3.1. Arazi Varlığı, Niteliği ve Günümüzdeki Durumu	140
3.3.2. Tarlada Yetiştirilen Ürünler	142
3.3.2.1. Bir Çeşit Serüven: Ürün Desenindeki Değişiklikler	144
3.3.2.2. Halk Bilgisine Dayalı Ürün Yetiştirme	149
3.3.3. <i>Seracılık</i> : Örtü Altı Yetiştiriciliği	170
3.3.4. <i>Malcılık</i> : Hayvan Besleme	186
3.3.5. Yenice’nin Başlıca Meyveleri: Üzün, İncir, İğde	197
3.3.6. Sulama Sistemleri	205
3.3.7. Makineleşme/Traktörleşme	209

3.3.8. <i>Kübür Atma</i> : Gübreleme	210
3.3.9. Yeni Bir Bilgi Olarak Zirai İlaç Kullanımı	212
3.3.10. Geçim Faaliyetleriyle İlgili Halk Takvimi ve Meteorolojisi ile İnanışlar	217
3.4. Yenice’de Beslenme: <i>Tarhana Çorbası Arkası Pekmez</i>	232
3.4.1. Ekmek Yapımı	232
3.4.2. <i>Ot Yağı</i> Denen Susam Yağı ve Yağ Çıkarma	238
3.4.3. Belli Başlı Yemekler	239
3.4.4. Doğada Kendiliğinden Yetişen Otlar, Mantarlar ve Meyveler	248
3.4.5. Süt ve Sütten Elde Edilen Besinler	251
3.4.6. Kışlık Yiyecek Hazırlığı	253
3.4.7. Kullanılan Ocak ve Kap-Kacak	260
3.4.8. Tuz ve İnanışları	262
3.5. “Törenler Katılımı” Olarak Köy Bayramları ve Bayramlarda Köylünün Dünya Görüşüne İlişkin Tespit Edilen İzler	266
3.5.1. Kadınların Çeşmebaşı Bayramı	268
3.5.2. Pınarbaşı Bayramı	275
3.5.3. Hasan Dede Bayramı	284
3.6. Kültürel Bütünü Oluşturan Diğer Geleneksel Kültür Unsurlarına İlişkin Bazı Tespitler	299
3.6.1. Hayatın Geçiş Dönemleri: Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri	299
3.6.2. Dağılan <i>Delikanlı</i> Örgütü	318
3.6.3. <i>Fistandan Şalvara</i> : Giyim-Kuşam ve Süslenme	320
3.6.4. Birkaç Çocuk Oyunu	323
3.6.5. <i>Erfene</i> Yapmak	324

3.6.6. Çeşitli İnanışlar	325
3.6.7. Halk Hekimliği Uygulamalarından Örnekler	329
3.6.8. Sözlü Kültür Ürünleri	335
3.7. “Yoksulluk Denen Servet”: Köylülük ve Sürdürülebilirliği	343
3.7.1. Köylülüğün Neliği	344
3.7.2. Köylülüğün Sürdürülebilirlik Açısından Önemli Özellikleri	346
3.7.2.1. Yerellik	347
3.7.2.2. Ortak Yapılar, Ortak Kullanım	349
3.7.2.3. Yardımlaşma, Birlikte Çalışma/İmece ve Yeniden Bölüşüm	352
3.7.2.4. Birbirini Gözetme, Ortak Yaşam	356
3.7.2.5. Köylülükte Çocuk ve Yaşlı	359
3.7.2.6. Kış Mevsimine Hazırlık	362
3.7.2.7. Giysi ile Alet-Edevatın Üretimi ve Tamirine İlişkin Beceriler	363
3.7.2.8. Değiş-Tokuş: Kavun/Pekmezle Fasulye/Buğday Takası	365
3.7.2.9. Geleneksel Mimari, Ağaç Bilgisi, Kerpiç Yapımı ve Ustalık	366
3.7.2.10. Deterjansız Temizlik	369
3.7.2.11. Köyde Çöp: Sıfır Atık	371
3.7.2.12. Kıtlık Stratejisi: Tavan Arasına Darı Saklamak	373
3.7.2.13. Zengin Halk Bilgisi	373
3.7.2.14. Yenice’de Yaşayanların Gözünden Köyde Yaşam	392
3.7.3. Yeni Koşullara Uyum Sürecinde Yitirilen Köylülük ve Riske Giren Sürdürülebilirlik	394

SONUÇ	405
KAYNAKÇA	424
EKLER	
1. Görüşmelerle Edinilen Köy Bilgileri	435
2. Kaynak Kişi Listesi	449
ÖZET	453
ABSTRACT	455

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’deki Mikrojen Merkezleri ve Yaygın Türler	99
Tablo 2: Türkiye Tarım Alanları Dağılımı	101
Tablo 3: Yıllara Göre Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	103
Tablo 4: Nüfus Bilgileri.....	124
Tablo 5: Görüşmelerle Edinilen Köy Bilgileri	435
Tablo 6: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Hane Halkı Sayısı.....	125
Tablo 7: Yenice Köyü 2010 Yılı Hayvan Varlığı.....	193

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1: İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi	88
Görsel 2: Yenice köyü	122
Görsel 3: Selcikler köyüne ait mühürler.....	123
Görsel 4: Köyün eski bakkalı	127
Görsel 5: Üst katı kahvehane olarak kullanılan köy odası	127
Görsel 6: Köyün çeşmelerinden biri.....	130
Görsel 7, 8: Yenice Barajı ve baraj göleti	137
Görsel 9: Köyün hemen altındaki arazilerinden bir görünüm	141
Görsel 10: Köyün kıraç arazisinin bulunduğu bölgenin uzaktan görünümü	141
Görsel 11,12: Evin ihtiyacı için yetiştirilen sebzeler.....	143
Görsel 13,14: Kavun.....	146
Görsel 15: Köyün girişindeki zeytin ağaçları.....	149
Görsel 16: <i>Keleme</i> tarla	150
Görsel 17: <i>Nadasa</i> bırakılan tarla	150
Görsel 18: Tarlanın tavını gösteren örümcek ağı	152
Görsel 19: <i>Yarımna</i>	154
Görsel 20: Kelle çıkarmış ekin tarlası	155
Görsel 21: Buğday çalkalama.....	157
Görsel 22,23: Tahıl ambarı ve ambardan ekin çıkarma.....	159
Görsel 24: Susam bağları.....	162
Görsel 25: Evin önünde sebze fidesi yetiştirilen sera.....	165
Görsel 26: Fide aşılama	166
Görsel 27: Tohumluk bamya	166
Görsel 28: Sebze tohumu dikme.....	166

Görsel 29: Tohuma kaçmış tere.....	168
Görsel 30: Seralar	170
Görsel 31: Seralar	170
Görsel 32: Köyün girişindeki seracılık desteklerini gösteren tabela	172
Görsel 33: Dört <i>hollü</i> sera	173
Görsel 34: Serada kıvrıcık	174
Görsel 35: Serada dikim için hazırlanmış fideler	174
Görsel 36: Serada kamış kullanımı.....	178
Görsel 37: Nehir kenarında yetiştirilen kamışlar.....	178
Görsel 38, 39: Bitkiyi ipe ya da kamışa sardırma.....	180
Görsel 40, 41: <i>Hale</i> gönderilmek için bekleyen sebze kolileri ve kamyonu yüklenişi.....	180
Görsel 42: Fatura	181
Görsel 43: Ankara Toptancı Hali.....	181
Görsel 44: Geçmişte uzun yıllar çobanlık yapmış kaynak kişi keçileriyle.....	190
Görsel 45: İnek sağımı.....	191
Görsel 46: Kartlaşmış <i>karaçim otu</i>	194
Görsel 47: Kızıl ot	194
Görsel 48: Yerli tavuklar ve horoz	195
Görsel 49: Hayvanların su içmesi için taştan oyularak yapılmış kap.....	195
Görsel 50, 51: Kümesler	195
Görsel 52: Arcılık yapan kişinin kovanları	196
Görsel 53: Henüz olgunlaşmamış incir	198
Görsel 54: Nar	198
Görsel 55: Emekli bir öğretmenin yaptığı bağ	200
Görsel 56: Tek tük kalan bağlar	200

Görsel 57, 58: Üzüm çeşitleri	200
Görsel 59: Bugün kullanılmayan sulama kanalları.....	205
Görsel 60: Barajdan özel izinle alınan suyun borusu	206
Görsel 61: Pınarbaşı adı verilen su kaynağı	207
Görsel 62: Kazma aleti	209
Görsel 63: Samanlık kaşındaki gübre yığınları	212
Görsel 64: Hamurun <i>dökülmesi</i>	236
Görsel 65: Ekmeğin yazılması.....	236
Görsel 66: Kapıda pişirme.....	236
Görsel 67, 68: Katmer çeşitleri.....	237
Görsel 69: Ekmeğin taşınması.....	238
Görsel 70: Misafir için hazırlanan sofraya.....	239
Görsel 71: Koyun dili	249
Görsel 72: Karga sarımsağı	249
Görsel 73: Eşek kaymağı.....	249
Görsel 74: Beslemez	249
Görsel 75: Kav kav dikenini	251
Görsel 76,77: Tereyağı yapımı	252
Görsel 78, 79: Salça yapımı.....	253
Görsel 80: Kışlık bulgurunu yelleyen kadın.....	254
Görsel 81, 82: Sebze kuruları	255
Görsel 83: İncir <i>kakı</i>	258
Görsel 84: Kadınların bayram yaptığı çeşme	269
Görsel 85: Bayram yeri hazırlığı	270
Görsel 86, 87: Bayram yerine hayır getiren kadınlar	271
Görsel 88: Kazanda tavukların haşlanması	271

Görsel 89: Tavada aşın pişirilmesi	271
Görsel 90, 91: Bayram yerinde toplaşan kadınlar	272
Görsel 92, 93: Mezarlıkta dua eden kadınlar.....	273
Görsel 94, 95: Aşın yenmesi ve alıp götürülmesi.....	273
Görsel 96, 97: Pilav <i>kapışan</i> kadınlar.....	274
Görsel 98, 99: Pınarbaşı adı verilen su kaynağı ve <i>Çır Çır Çeşmesi</i>	276
Görsel 100: Pınarbaşı kayası	279
Görsel 101, 102: Bayram hazırlıkları	279
Görsel 103, 104: Etler ile pilavın pişirilmesi ve hazırlık yapanlar için kurulan sofra	280
Görsel 105, 106: Yağmur duası için tepeye yürüyüş ve dua edilmesi	281
Görsel 107, 108: Pilavın yenmesi ve eve götürülecek kapların doldurulması ..	282
Görsel 109, 110: Türbenin dışarıdan ve içeriden görünüşü.....	285
Görsel 111: Hasan Dede türbesinin yakınlarındaki <i>sakızlık</i> ağaçlarından biri..	287
Görsel 112: Çocuk isteği ile türbeye asılmış çocuk salıncağı	287
Görsel 113: Kurbanların kesilmesi	288
Görsel 114: Etlerin doğranması.....	288
Görsel 115: Namaz	289
Görsel 116, 117: Gelen bulgurun temizlenmesi ve aşın hazırlanması	289
Görsel 118, 119: Aşın yenmesi	290
Görsel 120, 121: Aşın ve üzümün dağıtılması	290
Görsel 122: Keşkek	304
Görsel 123: Kına gecesi uygulaması	306
Görsel 124: Kına dağıtılması.....	306
Görsel 125: Keşkeğin dövülmesi.....	307
Görsel: 126, 127: Düğünün eğlence akşamında oynanan oyunlar	308

Görsel: 128, 129: Düğünün eğlence akşamında oynanan oyunlar	309
Görsel 130: Yemek hazırlığına yardım eden kadınlar	313
Görsel 131, 132: Düğün evine eli dolu gelen misafir ve yemek servisine yardım eden gençler.....	314
Görsel 133, 134: Düğün yemeği görüntüleri	316
Görsel 135, 136, 137: Mezarlıkta kullanılmak için yığılmış kerpiçler ve eski mezar taşları	317
Görsel 138: İpekli bez dokuma detayı.....	320
Görsel 139, 140: Eskiden giyilen <i>örtme</i> ve günümüzde kullanılan mermerşahi <i>örtmenin</i> kenar detayı	321
Görsel 141: Sarıcakaya pazarında hazır dikilmiş şalvar satışı	322
Görsel 142, 143: Nazar duası okunan çocuk ve nazardan korunmak için tarlaya takılan kırmızı çuval	326
Görsel 144: Papatya.....	330
Görsel 145: <i>Çalı bakıldağı</i>	331
Görsel 146: Beslemet	331
Görsel 147: Ebegümeçi	332
Görsel 148: Köyün hekimi (KK23) karın <i>bakarken</i>	335
Görsel 149, 150: Çamaşırhanenin dıştan ve içten görüntüsü	350
Görsel 151: Fırın.....	350
Görsel 152: Mahallede yardımlaşmayla yaprak sarma.....	352
Görsel 153, 154: Yapamayan komşuya verilen tarhana ve bulgur.....	356
Görsel 155: Yakacak odun hazırlığı	362
Görsel 156, 157: Dikenli teli geçmek için bulunan çözüm ve elde yapılmış ahşap kapı kilidi.....	364
Görsel 158: Yenice köyünde geleneksel mimari örneği.....	366

Görsel 159, 160: Ambar ve samanlık	367
Görsel 161, 162: Tarladaki ve evin önündeki koruluk	367
Görsel 163: Evin girişini süslesin diye yapılmış tahta saksı	368
Görseller 164,165: Çamaşırhanenin içi ve çamaşır yıkama	370
Görsel 166: Rastgele atılan çöpler.....	372
Görsel 167: Yapışkan otu	382
Görsel 168: Karakavuşun kökündeki süt	382
Görsel 169, 170: <i>Kış otu</i>	382
Görsel 171: <i>Kokak otu</i>	382
Görsel 172: <i>Kibar otu</i>	383
Görsel 173: <i>Koga otu</i>	383

GİRİŞ

İnsanlık günümüzde ulaşılan bilimsel ve teknolojik gelişmeye rağmen, yeryüzünde hayatı durma noktasına getiren ve diğer sorunlarla birlikte küresel ısınmada somutlaşan ekolojik krizle karşı karşıya bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar küresel ısınma eğrisinin geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla arttığını ve nedenlerinin büyük oranda insandan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Küresel ısınmaya neden olan insan etkisi doğrudan günümüzün yaşam tarzı ve bunu doğuran dünya ekonomik sistemi ile ilişkilidir. Dünya ekonomik sisteminin daha çok üretim için daha çok tüketmeye dayalı yaşam biçiminin sürdürülemezliği karşısında, alternatifler oluşturmak amacıyla teorik ve pratik düzeyde çalışmalar yapılmaktadır. Ekoköyler bu konudaki pratik çözümlerden birini oluşturmaktadır ancak ekoköylerin sürekliliği ve dönüşümü sağlama konularında aşamadığı sorunları vardır. Teorik düzeyde ise ekolojik yaklaşımın kullanıldığı bilimsel çalışmaların pek çok disiplin tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. İnsan davranışı ve kültürünü anlamaya dönük araştırmalarda da geçmişten günümüze coğrafi, ekolojik yaklaşımlar kullanılmış ancak yeryüzünde yaşamı sürdürülemez hale getiren dünya ekonomik sisteminin aynı zamanda kendi kendine yeterli yaşam biçimleri olarak kültürel çeşitlilikleri de yok ettiği bir ortamda; tarafsız, katı bilimci bir ekolojik yaklaşım artık yetersiz kalmıştır. Ekolojik krizin nedenlerini doğru anlamak ve kalıcı çözümler üretebilmek için ekolojist yaklaşım gerekli olan açılımı sağlayabilir gibi görünmektedir. Bu nedenle tez çalışmasında “acaba köylülük sürdürülebilir bir yaşam modeli olarak önerilebilir mi” düşüncesinden hareketle, Ankara ili Nallıhan ilçesi Yenice köyünde kültür-çevre ilişkilerinin ekolojist bir bakış açısıyla etnografik analizini yapmaya çalıştım. Çalışmada Yenice köyünde köy yaşamının doğal çevresiyle karşılıklı ilişkilerinin analizi sonucunda; çevreye uyum sürecinde geliştirilen halk bilgisinin ve bunun üstüne kurulu yaşam biçiminin tespit

edilmesi, buradan yola çıkarak köylülüğün sürdürülebilir bir hayat tarzı için önemli özelliklerinin ortaya çıkarılması ve böylece Türkiye'nin sahip olduğu sürdürülebilirlik potansiyeline dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

Köyle ilgili bugüne kadar yapılmış çalışmalar modernitenin parçası niteliğinde ve değişime odaklanmışlardır. Bu çalışma ise köyü ekolojist bakış açısıyla analiz ederek köyün hem kendi kendine yeterlik mekanizmalarını keşfedecek, buradan yola çıkarak dünya ekonomik sistemine karşı durma potansiyelini ortaya koyacak, hem de köyü dünya ekonomik sistemi içinde ele alarak bugünkü durumu üzerinden yok olma sürecine dikkat çekecektir. Çalışma “yeni bir köy” için önerilerde de bulunacaktır. Bu yönüyle çalışma köyle ilgili ve geçmişe dönük olup zamana yenik düşmeyen bir nitelik taşımaktadır.

Ekolojizm doğayla uyumu esas almaktadır. Bu nedenle de zenginliğin arttırılmasına odaklı bir büyüme ve tüketim toplumu ile tanımlanan kapitalist ekonominin eleştirisi üzerine temellenmektedir. Yaşanan ekolojik krize sebep olan bu tüketici hayat tarzının ekonomik sistemi sadece doğayı değil, kendi modern endüstri uygarlığının uzağındaki kültürleri de yok etmektedir. Bunun sebebi kapitalist ekonomi sisteminin varlığını sürdürmek için oluşturduğu tüketim dalgasıyla bütün dünyaya yayılmasıdır. Dünyayı gelecek nesilleri de düşünerek yaşanılır halde bırakmak için; gezegeni saran ekonomik küreselleşmeye karşı durmak ve kendi kendine yeterli yaşam biçimleri ile kültürel çeşitliliklere sahip çıkmak gerekmektedir. Eric Hobsbawm (2014) tarafından Ortadoğu'da köylülüğün kalesi olarak nitelendirilen Türkiye'de köylülük böyle bir kültürel çeşitlilik ve toplumsal kategoridir. Köylüler ekip-biçme faaliyetleri nedeniyle doğayla içi içe bir yaşam sürdürmektedirler. Yaşadıkları coğrafyalarda yüzyıllardır doğayı gözlemleyerek, atalarından gördüklerini tekrarlayarak ve bizzat deneyimleyerek

hayatlarını sürdürdüklerinden, her farklı coğrafyada farklı bir uyarlanma ve kültür şekillendirmişlerdir. Genellikle iyi uyarlanmacı olan bu kültürel servetin değeri ne yazık ki henüz yeterince bilinmemekte ve günümüzde “var oluşu risk altında” (Özbudun ve Uysal, 2012: 108) bulunmaktadır. Oysa dünyadaki tarım türlerini konu edindikleri çalışmalarında Marcel Mazoyer ve Laurence Roudart (2009: 29) de yaşanan krizi aşmanın yolunun, dünya tarımlarının coğrafi çeşitliliğinin korunması ve onlara yaşama şansının verilmesinden geçtiğini söylemektedirler.

Bu temel üzerine şekillenen tez çalışması giriş ve sonuç bölümleri hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Kuramsal Çerçeve”; ikinci bölüm “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Boyunca Köyle İlgili Çalışmalar ve Tarım Politikaları”; üçüncü bölüm ise “Ankara İli Nallıhan İlçesi Yenice Köyünde Doğal Çevre ile İlişkiler” başlığını taşımaktadır.

Birinci bölümü oluşturan “Kuramsal Çerçeve” başlığı altında ilk sırada bir uyarlanma aracı olarak kültür ele alınmakta ve bilimsel, teknolojik gelişmelerde ulaşılan yüksek seviyeye rağmen ortaya çıkan çevre sorunları kötü uyarlanmanın sonuçları olarak değerlendirilmektedir. Bu bölümün ikinci başlığı altında günümüzde kalkınma ile birlikte kullanılarak bir “Truva Atına” dönüşen sürdürülebilirlik kavramının ekolojik anlamı hatırlatılmaktadır çünkü sürdürülebilirliğin “yaşarkalım” anlamı kavranmadan, günümüzün tüketici hayat tarzının yeryüzündeki yaşamı nasıl durma noktasına getirdiği ve ekolojik krize yol açtığı anlaşılamayacaktır. Aynı başlıkta devamla sürdürülebilirlik kavramının sürdürülebilirliği tehdit eden kapitalist ekonomi sistemini devam ettirmek amacıyla sürdürülebilir kalkınmaya dönüşerek nasıl dejenerasyona uğradığı da tartışılmaktadır. Birinci bölümde çözüm arayışları kapsamında girilen pratik ve teorik çalışmalardan da bahsedilmektedir. Doğayla uyumlu başka bir yaşam tarzının mümkün

olduğunu göstermeye çalışan ekoköyler, edindikleri deneyim ve aşamadıkları sorunlarla birlikte bu bölümde üçüncü alt başlıkta sunulmaktadır. Teorik düzeyde ise çözüm arayışları birçok disiplinin içinde sürdürülürken birbiri ile kesişen alanlardan politik ekoloji, biyoetik, çevre hukuku, ekolojik antropoloji gibi yeni alt alanların doğduğu görülmektedir. Bunlar içinde kültür-çevre ilişkilerini konu edinen alan olarak ekolojik antropoloji başta olmak üzere kültüre ekolojik yaklaşımın tarihçesi; eskilerine getirilen eleştiriler ile bu doğrultuda gelişen yeni yaklaşımları da içerecek şekilde birinci bölümün dördüncü alt başlığını oluşturmaktadır. Bu gözden geçirme esnasında folklorla ekolojik yaklaşımın yararları üzerinde de durulmuştur. “Dünyanın iktisadi ve siyasal bakımdan Batı Avrupa merkezli bir yeniden örgütlenişi” (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 538) olarak küreselleşmenin hüküm sürdüğü günümüz koşullarında yerel topluluklarla onların ekosistemlerine odaklanan çalışmaların nasıl olması gerektiği ve yeni bir bakış açısı için olanakların araştırılması da bu bölümün içerdiği konular arasındadır. Günümüzün tüketici hayat tarzı ve bunu üreten dünya ekonomik sisteminin eleştirisi üzerine temellenen ekolojizm bu amaçla burada bir alt başlık olarak ele alınmakta ve kültürle ilgili çalışmalarda yeni bir bakış açısı olarak önerilmesi tartışmaya açılmaktadır. Aynı başlık altında ekolojist ideolojiyi oluşturan, aynı zamanda ekolojik krize çözüm üretmek ve sürdürülebilir bir hayatı inşa etmek için gereken ilkeler de gözden geçirilmektedir.

“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Boyunca Köyle İlgili Çalışmalar ve Tarım Politikaları” başlığını taşıyan ikinci bölüm ise bir çeşit tarihsel arkaplan sunmaktadır. Öncelikle geçmişten günümüze köyün ve köylülüğün ne olduğu, nasıl anlaşıldığı; köyle ilgili ulusal düzeyde yürütülen çalışmalar ile politikalar, Yenice’deki köylülüğü daha iyi anlamak amacıyla gözden geçirilmektedir. Böylece bu bölüm, doğru kavramak için tezde çok boyutlu olarak ele alınan köylülüğün ulusal boyutunu oluşturmaktadır. Bu

bölümde ikinci sırada Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köycü yaklaşımın izi sürülmektedir. Köycü yaklaşımın nasıl ortaya çıktığı, neyi hedeflediği ancak köyle ilgili pek bir şey yapamadan ilerleyen süreçte sadece bazı temaları ayakta tutulmak kaydıyla nasıl sönümlendiği ortaya konmaktadır. Köycü yaklaşıma paralel olarak bu bölümde tarım politikaları da gözden geçirilmektedir. Bu kapsamda nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşayan, gelirinin önemli bir kısmını tarımdan elde eden genç Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıçta uyguladığı korumacı ulusal politikalar; bunun II. Dünya Savaşı'nın ardından dünyada yaşanan değişim ve 1980 sonrası hayata geçirilen neoliberal politikalarla tersine dönmesi ve böylece köylünün kelimenin tam anlamıyla öksüz kalması gözler önüne serilmektedir.

Tezin “Ankara İli Nallıhan İlçesi Yenice Köyünde Doğal Çevre İle İlişkiler” başlığını taşıyan üçüncü bölümünde ise alan çalışmasından elde edilen veriler sunulmaktadır. Alan çalışması kültür-çevre ilişkilerinin etnografik analizini yapmak üzere örnek olarak seçilen Ankara ili Nallıhan ilçesi Yenice köyünde 2013-2017 yılları arasında her mevsimi kapsayacak şekilde çeşitli dönemlerde gidilerek gerçekleştirilmiştir. Bir yaşam biçimi olarak köylülüğü bütün olarak kapsamaya çalışan bu çalışmada, çevre sadece bir bölümü oluşturmamış, ele alınan bütün konular çevre ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu yönüyle klasik etnografilerden farklılaşmıştır. Bununla birlikte “‘ Geçim’ İçin Üretim”, çalışmanın yöntemi ve Yenice köyü hakkında verilen genel bilgilerden sonra, çalışılan konular arasında birinci sırada yer almıştır. İnsanın temel ihtiyaçlarına odaklanan “geçim” başlığı altında hangi ürünün, nasıl yetiştirildiği ile bunlara ilişkin ve doğayla iç içe bir yaşam deneyiminin sonunda oluşan zengin halk bilgisi detaylarıyla anlatılmaktadır. Ardından bunların nasıl tüketildiğine “Yenice’de Beslenme” başlığı altında yer verilmektedir. Beslenme başlığı aynı zamanda insanın doğal çevrenin olanakları ile nasıl kendine yeterli bir yaşam biçimi ve kültür

oluşturduğuna ilişkin cevaplar da sunmaktadır. Yenice’de hayatı sürdürülebilir kılmak için ekmeğin nasıl yapıldığı, yağın nasıl elde edildiği, sütün nasıl değerlendirildiği, doğada kendiliğinden yetişen hangi meyve-sebzelerin toplandığı, kış boyu gerekecek besinin nasıl stoklandığı, kullanılan kap-kacağı ve inanışları ile birlikte bu bölümde aktarılmaktadır. Bu yaşam biçiminin önemli bir bileşeni olan bayramlar bu bölümdeki diğer alt başlığı oluşturmakta ve geçim faaliyetleri ile ilişkisi çerçevesinde analiz edilmektedir. Bayramlar aynı zamanda köylülüğün doğal çevresiyle ilişkileri açısından da önemli ipuçları barındırmakta ve buradan yola çıkarak köylülüğün zihinsel dünyasına ilişkin çıkarımlarda bulunmak mümkün hale gelmektedir. Bayramlar başlığı altında, yaşanan değişimi de içerecek şekilde bu konularda değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu köy betimlemesi bölümü, buraya kadar sıralanan konular çalışılırken tespit edilen köylülük adı verilen yaşam biçiminin diğer bileşenleri ile tamamlanmaktadır. Bu son bölümde kültürün unsurlarının birbirleriyle ilişkilerine de yer verilerek bunların birbirlerini destekleyerek nasıl bir bütünlük oluşturduğu gösterilmek istenmektedir. Buraya kadar sıralanan bütün bu verilerin ışığında üçüncü bölümün sonunda Yenice’de köylülüğün neliği, hangi özelliklerinin onu sürdürülebilir yaptığı konusunda bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada köylülüğü çok seviyeli anlamaya çalışan bir yöntem benimsendiğinden, Yenice’deki köylülüğün geçmişi olduğu kadar günümüzdeki durumu da analiz kapsamına alınmıştır. Buna göre köylülük adı verilen pratiğin günümüzde dünya ekonomik sisteminin etkisi altında ne şekilde değişmekte olduğuna ilişkin tespitlere de yer verilmiştir.

“Sonuç” bölümünde ise çalışmanın birinci bölümünde ele alınan sürdürülebilirlik, Ekolojizm konu başlıkları temelinde ve üçüncü bölümde sunulan alan çalışması verileri doğrultusunda Yenice’deki köylülüğün doğal çevresiyle ilişkileri açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle Yenice’deki alan çalışmasının

sonuçlarından yola çıkarak köylölüğü tanımlama denemesine girişilmiş, özellikleri sıralanmış ve daha sonra da köylölük ekolojist ilkelerle gözden geçirilmiştir. Sonuç bölümünde aynı zamanda ulusal politikalar ve küresel ekonominin etkileri bağlamında değişen köylölüğe de değinilmiştir. Yeni koşullara uyum sağlama süreci olarak da değeriendirilebilecek bu değişimin sürdürülebilirlik açısından olası zararları üzerinde de durulmuştur. Son olarak köylölüğün ekoköylerin üstesinden gelemediği sorunlara çözüm olacak nitelikleri sıralanarak, köylerin ekoköyler olarak sürdürülebilir model olmaları yönünde önerilerde bulunulmuştur. Bu kapsamda politika yapıcılara, uzmanlara ve bizzat köyde yaşayacaklara ayrı ayrı görevler düşmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uyarlanma Aracı Olarak Kültür ve Kötü Uyarlanma Sonucu Ortaya Çıkan Çevre Sorunları

İnsan doğa ile iletişim içinde kültür üretmektedir. Bu süreçte geliştirdiği *beceriler*, deneyime dayalı yerel *bilgi* ve daha birçoklarıyla birlikte “kültür” insana hayatta kalma şansı sunmaktadır. Bu nedenle kültür, insanın dünyanın bütün ekosistemlerinde yaşamını sürdürmesine olanak sağlayan donanımını oluşturmaktadır. İnsan her farklı ekosistemde farklı bir kültür biçimlendirerek kültürel çeşitliliği meydana getirmiştir. Bu çeşitliliğin temelinde insanın ihtiyaçlarını giderirken karşılaştığı farklı ekosistemlerdeki farklı olanaklar yer almaktadır.

Kültür, insanın yaşamını sürdürmesine olanak sağladığı gibi içinde insan da olmak kaydıyla yeryüzündeki yaşamı toptan yok edebilecek bir niteliğe de sahiptir. İnsan doğanın sunduğu olanakları ilk başlarda sistemin dengede kalmasını sağlayacak şekilde ekolojinin ilkeleriyle uyumlu bir biçimde kullanıp ihtiyaçlarını karşılarken, bu durum sonradan değişmiş, kültürel evrimin son aşamasında artık doğayla ilişkileri iyice zayıflamış, ekosistemi sömüren, dengesini bozan bir tür haline gelmiştir. İnsanlık tarihinde kültürün kötü uyarlanmalarını ve bunlardan alınabilecek dersleri gösteren sayısız örnek vardır.

İnsanın kültür tarihi, uyarlanma stratejileri¹ açısından kabaca üç ana bölüme ayrılmaktadır: Avcı-toplayıcılık, tarım ve endüstrileşme. Bu üç stratejinin her birinin peşinden gelen ekolojik ve toplumsal değişimler birbirinden farklılık göstermektedir. İnsanlığın en uzun ve doğayla en uyumlu uyarlanma stratejisi avcı-toplayıcılıktır. Bu dönemde, avcılık esnasında yapılan toplu katliamlar dışında pek fazla çevresel sorun ortaya çıkmamıştır. Ardından tarım icat edilmiş, bu yaşam biçimiyle birlikte çölleşme, ormansızlaşma gibi çevre sorunları ortaya çıkmaya başlamış ama buna rağmen tarımcı topluluklar da on bin yılı aşkın süredir yaşamlarını sürdürebilmiş ve günümüze ulaşmışlardır. Endüstrileşmeyle birlikte ise insanın hem yaşam biçimi hem de doğal çevresi köklü bir değişikliğe uğramıştır. Öyle ki endüstrileşme döneminde insan türünün gezegen üzerinde bıraktığı kalıcı etkiler nedeniyle yerbilimciler, içinde bulunduğumuz jeolojik zaman dilimine yeni bir kesit eklemeyi tartışmaktadırlar. Sanayi Devriminden itibaren son iki yüz yılı² içine alacak olan bu zaman dilimine “insan zamanı” anlamına gelen “antroposen” denmektedir (Sezen, 2012: 6).

Teknolojik ve toplumsal dönüşüm olarak endüstrileşmenin kökleri aslında insanın kendini diğer canlılardan üstün gördüğü klasik düşünceye ve Avrupa Hristiyan geleneğinin Yahudi köklerine³ dayanmaktadır. Bu dünya görüşü ilk insanın doğa ile kurduğu ilişkiyi

¹ Uyarlanma stratejisi, özel bir toplumsal grubun veya bir araya gelmiş topluluğun, dış ve iç sınırlamalar karşısında onlarla mücadele etmek veya onlara uyum sağlamak için izlediği yol ve belirlediği tutumu ifade eder (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 851).

² Bu görüşe göre insan nüfusunun bir milyarı aştığı 19. yüzyıldan itibaren fosil yakıtların sağtığı karbon nedeniyle hem atmosferdeki hem de okyanuslardaki karbon izotop oranı değişmiştir. Bu ve azot dengesindeki değişimler Antroposen’i destekleyen ölçütlerin en belirginleridir. Değişen izotop oranları ve döngüler Antroposen’in başlangıcının Sanayi Devrimini de içine alan son iki yüz yıl öncesi olduğuna işaret etmektedir. (Bk. Sezen, 2012: 6)

³ Hristiyanlığın doğayla ilgili söylemi Yahudilikten aldığı İncil’in İlk Babı Tekvin’in Birinci Bölümü’nde yer alan yaratılış mitolojisinde açığa çıkmaktadır. Buna göre, Tanrı bütün dünyayı beş günde ve altıncı günün sonunda da insanı yarattı. İnsan topraktan yaratıldığı halde, o doğanın bir parçası değil çünkü o, Tanrı’nın sureti olarak yaratılmıştır. Bu haliyle de insan, Tanrı’nın doğa üzerindeki üstünlüğünü büyük ölçüde paylaşmaktadır. “Verimli olun ve çoğalın, ve dünyayı doldurun, ve ona baş eğdirin, ve denizdeki balıklar ve havadaki kuşlar ve topraktaki hareket eden her canlının üzerinde hakimiyet kurun” (akt. Ponting, 2000: 127).

İslam öğretisinin de Yahudi Hristiyan gelenekten farklı olmadığı söylenebilir. Örneğin Mülk suresi 15. Ayet’te; “Yeryüzünü size boyun eğdiren O’dur. Öyleyse yerin sırtlarında dolaşın, Allah’ın verdiği rızıklardan yiye; sonunda dönüş O’nadır.” denmektedir. Aynı şekilde Nahl suresi 21. Ayet’te; “Geceyi ve

tamamen değiştirmiş, “insan ile doğa arasındaki eski animist akde, bu değerli bağın yerine hiçbir şey koymadan bir son yaz”mıştır (Ünder, 1996: 40). Çevre sorunlarının da Batı uygarlığının bu felsefi, metafizik veya dinsel inanęlarından kaynaklandığı söylenmiştir. Lynn White’a (1967) göre sorunlar dinsel kökenlidir ve Batı’da ortaya çıktığından nedenleri de Batı’da aranmalıdır. Doğanın dengesinin bozulmasının tek sebebinin günümüz dünyasının dinden kaynaklanan dünya görüşü olduğunu söylemek elbette mümkün değildir ancak bunu engellemediği de muhakkaktır.

Öte yandan doğal dengeyi bozacak bir tahribatın olabilmesi için, buna yasak getirmeyen uygun dünya görüşü yanında insana bu dengeyi bozmasına yetebilecek kadar güç sağlayan etkin araçlar da gereklidir. Modern çağda insan bu etkin araçları bilim ve ona dayanan teknoloji sayesinde elde etmiştir. Rönesans’tan bu yana gelişen modern bilim ve getirdiği teknolojik yeniliklerle birlikte; insanmerkezcilik, insan-doğa ikiciliği, ilerleme fikri, akılcılık, materyalizm veya pozitivizm ve mekanik doğa bilimi gibi bileşenlerden oluşan bir dünya görüşü oluşmuştur (Ünder, 1996: 23).

Bu dünya görüşünün temelinde yer alan geleneksel insanmerkezci etik, ahlaksal topluluğu sadece insanlarla sınırladığından diğer varlıkların insanın çıkarı için kullanılabilecek “kaynaklar” olarak görülmesine yol açmaktadır. Diğer canlılara ve doğaya bu araçsal yaklaşımın vicdani ve pratik sonuçları bulunmaktadır. Vicdani açıdan onların haklarının hiğe sayılmasına neden olmakta ve pratik olarak da doğanın sömürölmesini haklı çıkarmaktadır. (Ünder, 1996: 135)

gündüzü, güneşi ve ayı sizin istifadenize vermiştir. Yıldızlar da O’nun buyruğuna boyun eğmiştir. Bunlarda, akleden kimseler için dersler vardır.” (Akt. Keleş ve Hamamcı, 1998: 226)

Modern düşüncenin temel parçası olan ilerleme ideolojisi ve bu dönemin ekonomik sisteminin sürekli “ekonomik büyüme” isteği de, doğanın sömürsünü ve tahribini teşvik etmiştir. Dönemin hâkim ilerleme ideolojisi, “insanın doğa üzerindeki artan hâkimiyetini, insanlığın ilerleme ölçüsü” olarak gördüğünden, sorunlar pek dikkate alınmamış, hatta “nerede pislik, orada para” ifadesi 19. yüzyıl işadamlarının düsturu olmuştur (Hobsbawm, 2015: 351).

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ulaşılan endüstrileşme çağında dünyada bir dönüşüm yaşanmıştır. Avrupa’da başladığından Aydınlanma ve dolayısıyla Batı toplumları ile ilişkilendirilen bu dönüşüm daha sonra dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Böylece büyük çaplı üretim, maden işletmeciliği, doğalgaz/petrol aramaları ve endüstriyel tarım yaygınlaşarak doğa üzerindeki baskı daha da artmıştır.

Büyük ölçüde kapitalist ilişkilerin hâkim olduğu bir üretim biçimi olan endüstrileşme, tamamen fosil yakıtlara bağlı enerji kullanımını, yüksek ve seri üretimi temel almaktadır. Endüstriyel üretim biçimiyle birlikte köylülerin yerini işçiler almış, temel üretim yeri ve mekanı köy ve tarla olmaktan çıkarak, kent ve fabrikaya dönüşmüştür. Endüstri uygarlığı ve kapitalist ekonomik sistemi “ekonomik büyüme” ve dolayısıyla da “daha fazla üretim” ve “daha fazla tüketim” ile varlığını sürdürebildiğinden sistem hedeflerine ulaşmak için yirminci yüzyılın ikinci yarısında “kalkınmacılık” hamlesi yapmıştır. Bu kapsamda “patlamayı andıran bir oranda” büyüme gerçekleşmiş; dünya çapında mamul mal çıktısı 1950’lilerin başları ile 1970’lerin başları arasında dört kat, dünya çapında yapılan imal edilmiş ürün ticareti on kat artmıştır (Hobsbawm, 2015: 350). Böylece dünya nüfusunun küçük bir kesimi, büyük bir maddi zenginliğe kavuşmuştur. Bunun bedeli; rezervleri belli fosil yakıtlarının kullanımında büyük artış, sanayi işletmelerinden kaynaklanan ve dünyanın kaldırma kapasitesini aşan yaygın ve

yoğun kirlilik, türlerin hızla yok olması, tarım arazilerinin kentlere, orman ve meraların tarım çiftliklerine dönüşmesi, dünyanın maddi kültürünün türdeşleşmesi, tarımsal biyoçeşitlilik ile kültürel çeşitliliğin tek tipleşmesi şeklinde uzatılabilecek çevresel ve tabii ki çeşitli toplumsal sorunlarla ödenmiş, ödenmeye devam etmektedir.

Fosil yakıtlara bağlı endüstriyel üretim, -diğer pek çok zararının yanında- esas olarak küresel ısınmaya neden olduğundan dünyanın da sonunu getirme riski taşımaktadır. Fosil yakıtlar atmosfere gereğinden fazla karbondioksit (CO₂) salmakta, bu da gezegende sera etkisi yaratmakta ve küresel ısınma meydana gelmektedir. Buna ek olarak endüstriyel üretimin faydalanıcıları olan modern toplumun bireyleri de; fazla tüketen, doğadan kopuk, hatta doğayı sömüren ve ekolojik dengeyi bozan hayat tarzları ile küresel ısınmaya sürekli katkı vermektedirler. Bugün artık sorun küresel ekolojik krize ya da iklim krizine dönüşmüş durumdadır. İklim değişikliği, daha açık söylemek gerekirse küresel ısınma⁴ bugün dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük sorun olarak değerlendirilmektedir. (Ponting, 2000: 340; Madra, 2007: xiv)

Dünya kapalı bir sistem olduğundan, “istenmeyen yan ürünlerden” atmosfere, denizlere boca edilerek, toprağa gömülerek kurtulmak mümkün değildir. Atık deposu olarak görülen atmosfer çoktan “dolmuş” durumdadır ve daha fazla CO₂ salınımını kaldıramayacak haldedir. Ülkelerin CO₂ salınımlarına çözüm konusunda yaptığı tartışmalar⁵ ise konunun hakkaniyetsizlik boyutunu gözler önüne sermektedir. Küresel ısınma iki biçimde hakkaniyetsizlik yaratmaktadır. Birincisi nesiller arasındadır; atmosferin soğurma kapasitesini bugünkü nesil tüketmekte iken faturası gelecekteki nesle ödeyecek şekilde sorun ötelenmektedir. İkincisi ise en çok fosil yakıt kullanan ve

⁴ IPCC Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli’nin 2013 yılında yayımlanan 5. Değerlendirme Raporu’na göre “küresel iklimdeki ısınma kesindir”.

⁵ 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü ülkelere karbon salımlarını düşürmek yerine, oluşan karbon piyasasında başka ülkelerden karbon salım azalması satın alabilme olanağı sunmaktadır. Böylece “kirleten öder” prensibinin “kirleten kazanır”a dönüştüğü belirtilmektedir. (Ercan, 2008: 7)

getirilerinden yararlanan ülkelerin bunun hem ekolojik hem de sosyal zararlarını başka ülkelere ödetmesi ile aynı nesil içinde yaşanmaktadır. İktisatçıların ifadesiyle söylenirse; pozitif etkiler içselleştirilmekte, negatif etkiler dışsallaştırılmaktadır. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli IPCC, iklim değişikliği nedeniyle yüksek düzeyde tehlike ile karşılaşacak ülkelerin ne yazık ki geliştirmekte olan ülkeler olacağını doğrulamıştır. Gerçekten de aşırı sıcaklar, seller, kasırgalar ile masum insanlar çoktan zarar görmeye başlamıştır. Akdeniz ve Türkiye olmak üzere bazı ülkelerin önümüzdeki dönemde ciddi bir kuraklık yaşayacağı öngörülmektedir. Buna rağmen iklim değişikliğinin zararlarından sadece zamansal, uzamsal ve toplumsal boyutlarda kaydırma yöntemi ile kurtulunmaya çalışılmakta, esas olarak CO₂ salınımını azaltacak bir yaşam biçimine dönüş konusunda pek bir gayret görülmemektedir.

Yeryüzünde yaşanmakta olan ekolojik felaketler ve küresel ısınmayı; modern endüstri uygarlığının yarattığı tüketici hayat tarzı ve bunun için daha fazla tüketimi zorunlu hale getiren kapitalist ekonomik sistemi ortaya çıkardığına göre, ekolojik krizle mücadele için aşırı tüketime dayalı hayat tarzına ve bunu üreten ekonomik sisteme karşı durulması gerekmektedir. Mevcut dünya ekonomik sistemi içinde yamalar yapılarak sorunların çözümü mümkün değildir. Sürdürülen doğa koruma çalışmaları gerekli fakat yetersizdir.⁶ Bundan sonra artık yeni kanunlara, kurallara, politikacılara, teknolojilere değil, dünyaya bakış açımızda ve yaşam tarzımızda köklü değişikliğe ihtiyaç vardır. Ekolojik krizin üstesinden gelebilmek için günümüzde gezegenin ihtiyacı olan şey,

6 Uluslararası düzeyde doğa koruma çalışmalarına giden süreçte Roma Kulübü tarafından 1972 yılında hazırlatılan “Büyümenin Sınırları” adlı rapor dönüm noktası niteliğindedir. Ardından 1972 yılında Stockholm’de tarihin ilk Birleşmiş Milletler Çevre zirvesi toplanmış, Avrupa’nın ilk yeşil partisi 1973 yılında İngiltere’de kurulmuş, Brundtland Komisyonu olarak da bilinen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu 1987 yılında Ortak Geleceğimiz adlı raporu yayımlamış, Haziran 1992’de Rio de Janeiro’da Yeryüzü Zirvesi olarak anılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiş ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi gibi pek çok uluslararası sözleşme yapılmıştır. İnsanı doğada diğer canlılardan üstün gören bakış açısının temeli olmakla suçlanan büyük dinlerin liderleri de inananlara sorumluluklarını hatırlatmak amacıyla, Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)’nın 25. yıl kutlamaları nedeniyle 1986 yılında, İtalya’nın Asisi kasabasında doğa koruma konusunda ilk defa bir araya gelerek deklarasyonlar yayımlamışlardır. (Bk. <http://www.nyo.unep.org/eaf/eafadec.pdf>).

insanın ayak izinin gerçekten azaltılmasıdır. Bu köklü yapısal değişiklik anlamına gelmektedir. Bunun için öncelikle “doğa insan içindir” ve dolayısıyla da “doğal kaynak”tır görüşünün tam tersine; insan doğanın bir parçasıdır, onunla birlikte görüşü yerleştirilmelidir. Bir başka ifade ile insanı doğaya hâkim kılan, onu doğanın bir parçası olmaktan çıkararak doğayla bağını koparan insanmerkezci bakış açısının yerine insanı doğanın bir parçası olarak gören ekomerkezci bakış açısı yerleştirilmelidir.

Doğa, bir kaynak ve atık deposundan çok daha fazlasıdır ve onunla kurulan bağ doğrudan yaşamla kurulan bağdır. Dahası çalışmalar “doğa dozu”nun insanın akıl sağlığı üzerinde de olumlu etkisi olduğunu göstermektedir (Böhm, Bharucha ve Pretty, 2015: 241). Toprak etiği kavramını ortaya atan Aldo Leopold’un (1887-1948) nesli tükenen güvercinlerle ilgili şu sözleri de bu açıdan önemlidir: “Endüstri uygarlığının nimetleri, bize güvercinlerin sağladığından daha fazla konfor sağlıyor, ama acaba bunlar baharın ihtişamına bir şey katıyor mu?” (SCA, 116’dan akt. Özdağ, 2005: 51)

Bugün artık dünyanın her yerine insanın doğa ile bağını yeniden kurmaya dönük sürdürülebilirlik girişimleri bulunmaktadır. İnsanlar şehirdeki konforlu hayattan vazgeçerek buralarda gönüllü sadelik⁷le yeni bir hayat kurmayı ya da geleneksel yaşamlarını sürdürmeyi daha değerli bulmakta ve böyle yaşamayı tercih etmektedirler. Bu amaçla insanlığın avcı-toplayıcılıktan sonra en uzun soluklu uyarlanma stratejisi olup sürdürülebilirliğini de kanıtlamış olan tarım ve köylülük de önümüzde somut bir örnek olarak durmaktadır. Günümüze gelene kadar zengin bir birikim oluşturan tarım ve köylülükler, aynı zamanda dünyanın her yerine yayılan bir çeşitlilik meydana getirmiştir. Bu uzun soluklu ve çeşitli uyarlanma biçimi, sürdürülebilir bir yaşam biçimi

⁷ Gönüllü sadelik; “daha fazla mal ve hizmete ulaşma imkanına potansiyel olarak sahip olunmasına rağmen, (...) iktisadi değerler dünyasına asgari oranda dahil olmak kararı ve uygulaması.” (Dudu, 2011: 10-11)

arayışında keşfedilmeyi beklemektedir. Üstelik köylülüğün devam ettirilmesi sadece köyleri sürdürülebilir kılmaz, onlar ürettikleri ile kentlilere de hayat verirler.

1.2. “Yaşarkalım” Olarak Sürdürülebilirlik ve Kalkınmacılık ile Birlikte “Truva Atına” Dönüşmesi

“Sürdürülebilirlik” fikri temel olarak ekolojiye aittir ve bir ekosistemin zamanla hiç değişmeden dengeli ve istikrarlı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi anlamına gelmektedir. İnsanın da içinde olduğu yeryüzünde yaşamın sürdürülebilirliği, biyolojik sistemlerin çeşitliliğinin ve üretkenliğinin devamlılığının sağlanması ile mümkündür.

Ekolojik bakış açısından, bir ekosistem eğer hem enerji hem de maddeler anlamında girdileri ve çıktıları dengeli ise sürdürülebilir bir şekilde işler ve zaman içinde besinlerinin önemli bir miktarını kaybetmez. (Callenbach, 2011: 120)

İnsani bir bakış açısından ise sürdürülebilir bir toplum, ihtiyaçlarını gelecekteki nesillerin beklentilerini yok etmeden karşılayan toplumdur. Sürdürülebilirlik, sürekli artan tüketim ve nüfus yerine, sürekliliği, kalıcılığı ve makul sayıda insan için güvenli bir geleceği vurgular. (Callenbach, 2011: 120)

Sürdürülebilirlik kavramının kullanımı “sürdürülebilir kalkınma” şeklinde yaygınlaşmıştır. Kavramın bu şekilde bilinir olmasının nedeni Birleşmiş Milletler’in toplantı ve raporlarıdır. Ayşegül Kaplan (1999: 121), Roma Kulübü’nün 1971 yılında Dennis ve Donella Meadows’a hazırlattığı “Büyümenin Sınırları” adlı rapor ile Stockholm’de ilk defa düzenlenen Çevre Konferansı’nın 1987 yılında gündeme gelecek

olan sürdürülebilir kalkınma kavramının temelini oluşturduğunu söylemektedir. Birleşmiş Milletler'in 1983 yılında toplanan genel kurulu, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun kurulmasına karar vermiş ve bu komisyondan bir rapor hazırlamasını istemiştir. Komisyon Gro Harlem Brundtland başkanlığında "Ortak Geleceğimiz" adlı bir rapor hazırlayarak 1987 yılında yayımlamıştır. Söz konusu raporda kullanılan sürdürülebilir kalkınma; "Bugünün gereksinmelerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinmelerini karşılama olanaklarını ellerinden almadan karşılamaktır" şeklinde tanımlanmıştır (Keleş vd., 2009: 244).

Sürdürülebilir kalkınmanın tanımında dikkat çeken husus gelecek kuşakların gereksinimlerinden bahsetmesidir. Hasan Ünder (1996: 137), "Gelecek kuşaklara karşı sorumluluk, Ortak Geleceğimiz'de savunulan sürdürülebilir kalkınma tezinin moral temelini oluşturur" demektedir. 1960'ların ortalarından itibaren doğal kaynakların tükenmeye başlaması ve nükleer silahların uzun vadeli etkileri dolayısıyla şimdi yaşayanların gelecek kuşaklara karşı sorumlu olup olmadığı tartışılmaya başlamıştır.

Sürdürülebilir kalkınma modeli "ekonominin ekosferin bir altsistemi olduğunu ve o ekosferin üretim gücüyle sınırlı olduğunu anımsatmaktadır. Eğer ya nüfus büyüklüğü ya da ekonomik büyüme ve tüketim gereğinden fazla artarsa, ekosfer insan yaşamını destekleyemez olur" (Jardins, 2006: 183). Bu nedenle ekonomik faaliyetler ekosferin kapasitesi içinde kalmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı esasında ilk kez 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında Almanya tarafından Kara Ormanlarının yok edilmesini önlemek amacıyla oluşturulan yasalarda kullanılmıştır (Kaplan, 1999: 160). Zamanla geçirdiği değişimin ardından Kaplan (1999: 160) son yirmibeş yıldır "sürdürülebilir (*sustainable*)" sıfatının artan

oranda ekolojik bir içerik kazandığı”nı söylemektedir. Sürdürülebilirlik kavramının ekolojik anlamıyla “dengeli ve istikrarlı bir şekilde varlığını sürdürmek” ya da kısaca “yaşarkalım” olarak kullanımının çevre sorunlarının artmasına paralel olarak 1960’ların sonları ile 1970’lerin başlarından itibaren gelişen çevresel hareketin ve yeşil düşüncenin yaygınlaşmaya başlamasıyla yakından ilişkisi vardır. Yeşil düşüncenin özgül eksenlerini oluşturan kavramların bilimsel bir disiplin olarak ekolojiden kaynaklandığını belirten Ümit Şahin (2017: 40) bu kavramların başında sürdürülebilirliğin geldiğini söylemektedir. Pek çok yeşil ya da ekolojist bu kavramlardan bazılarının yeşil düşüncenin dışına taşınarak yaygınlaşmasını içlerinin boşalması olarak değerlendirmiştir. Örneğin Şahin (2004: 10) sürdürülebilirliğin kalkınma ile birlikte kullanımını Truva Atına benzetmiş ve bu iki sözcüğün yan yana getirilmesini “birbirine tamamen zıt, daha doğrusu biri (kalkınma) diğerini (sürdürülebilirlik) ortadan kaldıran iki kavramı uzlaştırma girişi” olarak yorumlamıştır. Bu açıklama, yeryüzündeki yaşamın sürdürülebilirliği tehdit eden şeyin dünyada hüküm süren daha çok kazanmak ve daha çok üretime odaklı kapitalist ekonomi olduğu halde, bu ekonomi sistemini ayakta tutmaya dönük olarak kullanıma giren kalkınmacılığın sürdürülebilirlikle birlikte kullanımının yanlışlığına dayanmaktadır. Kalkınmacı uygulamalara maruz kalana kadar hayatlarını kendine özgü yaşam biçimi ve kültürleriyle sürdüren toplumlar da, bundan sonra sistemin tüketicileri olarak tüketmeden hayatlarını sürdüremez olmuşlar ve dolayısıyla dışa bağımlı haline gelmişlerdir.

II. Dünya Savaşı sonrasında uygulamaya konan kalkınmacı politikalar, sömürgeciliğin tasfiyesiyle birlikte bu ülkelerin yeni teknoloji, endüstriyel üretim ve hizmet sektörünün buralara kaydırılmasıyla yeni bir tarzda sömürgeleştirilmesine yaramıştır. Bunun için de o ülkeler öncelikle “az gelişmiş” olarak tanımlanmıştır. Kalkınmacılık faaliyetlerinin başlayabilmesi için eski Amerikan başkanı Harry S. Truman’ın başkanlık koltuğuna

oturduğu 20 Ocak 1949 tarihinde, iki milyar insan bir anda “azgelişmiş” ilan edilmiştir (Esteve, 2004: 32). Ardından girişilen kalkınma faaliyetleriyle de sadece kişi başına düşen gelirin büyümesi hedeflenmiştir. Gustavo Esteve (2004: 32) bu durum için ortaya çıktığından beri “kalkınma en azından şu anlama geldi: az gelişmişlik denen onursuz durumdan kurtulmak”.

Kalkınmacı politikalar açısından az gelişmişlik ve yoksulluk, tedavisi mümkün bir hastalık olarak görülmüştür. Bunu tedavi etmek için önce bir standart oluşturmak gerekmiş ve bulunan araç gayrisafi milli hasıla (GSMH) olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte kalkınma çağında 1970’lerin sonunda, GSMH arttıkça çoğu insanın daha yoksul hale geldiği görülmüştür. GSMH bir ülkedeki tüm insanların ürettiği malları ve hizmetleri bir kaptan birleştirip sonra da elde edilen artıyı o ülkenin toplam değeri olarak sunduğundan, bireylerin tam olarak bu zenginlikten payına düşeni ortaya koymamaktadır. Böylece sadece zenginler daha çok zenginleştiği halde, kişi başına düşen GSMH artmaktadır.

Bu sistemde yoksulluk da parayla alınıp satılan ihtiyaçlarla ölçülmüştür. Bu nedenle yoksulluk 1970’lerde “paranın onlar için satın alabileceği ve onları ‘tam anlamıyla insan’ yapacak şeylerden yoksun olan kişileri” (Illich, 2004: 77) tanımlamaya başlamıştır. Bu anlamıyla yoksulluk, yetersiz tüketim anlamına gelmiş ve -bunların fiilen geçimlerini sağlıyor olmalarının “ekonomik” terminoloji içinde anlaşılması mümkün olmadığından- yetersiz tükettikleri halde hayatta kalmaya devam edenler yeni ve insan-altı bir kategoriye yerleştirilmişlerdir. Hâlbuki kalkınmanın tanımladığı “ihtiyaç”larla, bu “yoksul” ya da “az gelişmiş” diye tanımlanarak alt kategoriye yerleştirilen kültürlerdeki “zorunluluk” birbirinden farklıdır. Ivan Illich (2004: 75) bu ayrımı şu şekilde yapmıştır; “Yoksulluk her yer ve zaman için farklı şekilde

tanımlanmış olan çok kısıtlı koşullarda yaşama zorunluluğunun, spesifik, kültürel bir şekilde yorumlanması için genel bir kavramdı. Yoksulluk, teknik olarak oluşturulmuş değil, tarihsel olarak verili olan bir zorunlulukla, kaçınılmaz olanla yüzleşme ‘ihtiyacı’yla, eşsiz ve ekolojik olarak sürdürülebilir bir şekilde başa çıkma yoluna verilen bir isimdi, bir eksiklik değildi.”

Kalkıncı anlayışa göre yoksulluğu gidermenin tek yolu, uzmanlarca belirlenen, hatta pek çoğu yeni tanımlanan “ihtiyaç”ların karşılanmasıdır. Böylece kalkıncılık ile birlikte Batı’nın politik söylemine “ihtiyaç” da girmiştir. Bunun sonucunda da profesyoneller tarafından yönetilen ihtiyaçlar ile bütün toplumlar aynı tür makine, fabrika, klinik, televizyon stüdyoları tarafından üretilen ürünlere bağımlı hale getirilmiştir. Halbuki küresel dünya ekonomik sisteminin etkisine girene kadar olan süreçte kültürler, mensuplarının çoğuna ihtiyaçlarını karşılama imkanı vermiş ve tatmin edici bir hayat sunmuşlardır. Bu hayatın merkezini alınıp satılmayan “kullanım değeri” oluşturmuştur. Endüstri toplumu ve kalkıncı ideolojisi bu merkezi, insanların kendi başlarına yapıp ettikleri şeylerin değerini düşüren üretimleriyle ortadan kaldırmıştır (Illich, 2002: 27). Kalkıncılıkla endüstri öncesi toplumdan, endüstrileşmiş topluma geçilmiş ve bu topluma özgü işbölümü, eşyaların çoğalışı, onlara bağımlılık ile insanların bir zamanlar kültürel olarak ürettikleri, kendi kendilerine yaptıkları hemen her şeyin yerine standartlaşmış paketler hayata geçirilmeye başlanmıştır. Böylece her yeni eşya ile birlikte geleneksel geçim uğraşlarından biri terk edilmiş, o toplumlarda yaşayan insanların yeni eşyalar gelmeden önceki şeyleri yapıp etme yetenekleri zayıflatılmıştır.

Türkiye’de, kendi kendine yeten bir yaşam biçimi olarak köylülüğün geçirdiği dönüşüm tam da böyledir; ipek, pamuk, yün dokuma ve elde dikme giysilerin yerini konfeksiyon ürünleri; tahta ya da toprak çanak-çömleğin yerini plastik kaplar; hoşafın yerini

meşrubat; ballı ıhlamurun yerini öksürük şurupları; bağlamanın yerini radyo-televizyon, *kubaşıklığın*⁸ yerini yevmiyecilik almaya başlamıştır. Bir başka deyişle her farklı coğrafyada farklı kültürel üretimle oluşan kültürel çeşitlilik yerini aynı fabrikanın ürünlerinin dünyanın her yerinde tüketildiği kültürel tektipleşmeye bırakmaya başlamıştır. Bu da zamanla insanların yiyecek yetiştirmek, şarkı söylemek, bina inşa etmek gibi hususlarda ustalık bilgisinin yok olmasına, becerilerinin zayıflamasına ve bu özerk yeteneklerine karşı besledikleri güvenlerinin yitirilmesine neden olmaktadır. Sonuçta insan kültür üretemeyen bir canlı olma yolunda ilerlemektedir.

Diğer taraftan günümüzün ihtiyaçlar dünyası, bir yandan doğanın kirlenmesi ve yağmalanmasına sebep olurken, bir yandan da tüketim toplumu insanının doğasını değiştirerek onu “sefil insan”a (*homo miserable*) dönüştürmüştür. İnsanın durumunun iyi olmadığına ilişkin göstergelerden biri, kapitalizmin amiral gemisi olarak nitelenen Amerika’daki intihar edenlerin sayısıdır. Son otuz yılın en yüksek seviyesine 2016 yılında ulaşan intihar oranları, gezegenin salgın hastalıkları boyutundadır. Bunun bireyin psikolojik problemleri yüzünden değil, düzenin patolojisinin sonucu ortaya çıktığı söylenmektedir. (Bk. Vassaf, 2016: 105)

İşin kötüsü ihtiyaçlar dünyasının endüstri uygarlığının dışındaki kültürleri de esir olarak insanlığı alternatifsiz bırakmaya çalışmasıdır. Şimdi artık kalkınmacılığın ortaya çıkardığı ekolojik krizle yaşamın nasıl devam edeceği büyük bir mesele olarak ortada durmaktadır. Ivan Illich (2004: 69) bundan çok daha zor olan şeyin kalkınmanın kırk yıl içinde yerleştirdiği ihtiyaç duyma alışkanlığı ile yaşamak olduğunu söylemektedir. Arzu bir kere ihtiyaç haline geldikten sonra artık ondan kurtulmak imkansızdır. Nitekim artık arzularımıza sınır koyamaz hale gelmiş durumdayız. “[D]in ıskartaya çıkarılmış ve

⁸ *Kubaşık*: Ortaklaşarak, yardımlaşarak iş yapma, imece. (Büyük Türkçe Sözlük)

Aydınlanma hayal kırıklığı yaratmış olsa da haz yoluyla mutluluk arayışı çağımızın en sarsılmaz inancı olmaya devam” etmektedir (Farrelly, 2015: 19). Aslına bakılırsa yaşamın temel motivasyonlarından biri olan arzu bir zamanlar hayatta kalmamızı sağlıyorken, günümüzde tatmin etme imkanları artmakla birlikte doymak bilmez hale geldiğinden artık hayatı tehdit eder olmuştur. Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan bir anda sıradan insandan, muhtaç insana dönüşmüştür (Illich, 2004: 70).

Oysa Gustavo Esteva’ya (2004: 50) göre insanlar ve toplumlar ekonomik değildir. Ekonomik kurallar modern toplumun “kıtlık”⁹ndan türetilmiştir. Kıtlık toplumun yasası değildir. İhtiyaç, kıtlık varsayımını formüle etmenin yeni yoludur. Yönetenlerin kültürleri tahrip etmeleri için hayırsever görünümü veren bir simgedir. Böyle olduğu için ekonominin tarihi bir fetih ve tahakküm hikâyesidir ve başka tüm sosyal formları kendine tabi kılmak için uğraşmaktadır. (Esteva, 2004)

Dünyada “ekonomik” olmadıkları halde yaşamlarını sürdüren, kıtlık varsayımını reddeden kültürler de vardır. Artık dünyanın her yerinde insanlar yaratıcı bir şekilde kendi çevrelerinde, kendi usullerine göre yaşamalarına olanak veren, köyler gibi yeni ortak yaşam alanları (ekokültürler) oluşturmaktadır. Daha önceki geleneklerden de destek alan bu girişimler ekonomik varsayımlara meydan okumakta ve ekonomiyi sınırlandırmaktadır.

Görünen o ki hayatın sürdürülebilirliği ekonomik sistemin ürettiği ihtiyaçlar olmadan sağlanabilmektedir ancak bu doğa olmadan mümkün değildir. Bu nedenle sürdürülebilirlik ekolojik bakış açısından kavranmalı ve ekosistem üzerinde baskıya

⁹ Kıtlık; ekonomik sistem tarafından kar elde etmek amacıyla kasıtlı olarak yaratılan ve bir toplumun sahip olduğu üretim kaynaklarının, mevcut teknolojik gelişmişlik düzeyiyle işletilmesi ile ulaşılan üretim düzeyinin, sonsuz insan ihtiyaçları ve isteklerini karşılamakta yetersiz olduğunu ifade eden iktisadi bir terimdir (Karalar, 2001).

neden olmayan bir nüfus artışı, yenilenebilir enerji kullanımı gibi önlemlerin yanında yeryüzünde hayatı durma noktasına getiren tatmin için tüketim yerine sanat, insani ilişkiler gibi başka yöntemlere başvurulmalıdır.

1.3. Sürdürülebilirlik Arayışında Pratik Çözüm Önerileri: Ekoköyler

Mevcut yaşam biçiminin sürdürülemezliği karşısında sürdürülebilir yaşam biçimi arayışları ekoköyleri ortaya çıkarmıştır. “Şu anda toplumlar beslenme, giyim kuşam, barınma gibi temel ihtiyaçları kendi bölgelerinde bulunan becerilerle, kaynaklarla ve malzemelerle karşılamak konusunda o kadar yetersizdir ki, dışarıdan bir şok geldiğinde savunmasız şekilde kalacaktır.” (Dawson, 2014: 106). Bu amaçla Julian Rose (2014: 18) “Yaşamımızın kontrolünü geri almalı ve toplumu temelden başlayarak yeniden düzenlemeliyiz” demektedir.

Ekoköyler, bu amaçla bir araya gelmiş “bilinçli topluluklar”dır. Yeni bir amaç için bir araya gelmiş bilinçli topluluk olmaları nedeniyle bildiğimiz anlamdaki “köy”lerden farklılık gösterirler. Kendilerini sürdürülebilir bir hayatın mümkün olduğunu göstermeye adanmış olan ekoköyler “topluluk odaklı araştırma, eğitim ve sergileme merkezleri olarak” da tanımlanabilirler. Jonathan Dawson (2014: 92) eğitimlerle etraflarını dönüştürmeye çalışmak yönündeki çabaları nedeniyle ekoköyler için şunları söylemiştir: “Ekoköyler küçük, zengin ve yoğun etkinliğin olduğu özlerdir ve etraflarındaki her şeyi dönüştürürler; aynı bir yoğurt mayası gibi.”.

Dünyada çok çeşitli ekoköyler vardır. O nedenle tek bir ekoköy tanımı yapmak oldukça zordur. Yapılan tanımlarda da çoğunlukla ekoköyün ne olduğundan çok ne olması

gerektiğinin anlatıldığı görülmektedir. Bu durumda ekoköyleri anlamak için başvurulacak en iyi yol, var olan ekoköyler üzerinden hareketin özünü anlamaya çalışmak olsa gerektir.

Ortak konut projeleri ve ekoyerleşkeler ekoköylerin yakın akrabaları olarak görülmektedir. Bununla birlikte ekoköy sakinleri ortak konut projeleri ve ekoyerleşkelere kıyasla işin sosyal boyutunu daha ileriye taşımışlardır ve tutumları daha radikaldir.

Ekoköy toplulukları güçlü ortak değerlere sahip olma eğilimindedir. Ekoköyden ekoköye farklılıklar gösteren bu değerler çoğunlukla ekolojik, ekonomik ve manevi kaygılardan kaynaklanmaktadır. Ekoköyler kendilerine ekolojik iyileşme, topluluk yaşamının güçlendirilmesi, yerel ekonomilerin canlandırılması veya maneviyatın derinleştirilmesi gibi görevler edinmişlerdir. Bu nedenle çoğu ekoköy mesajlarını geniş kitlelere iletebilmek için eğitim etkinliklerinde bulunmaktadır. Ekoköylerde ayrıca gelir paylaşımını ya da ekonomik kazancın üyeler arasında yeniden dağıtımını sağlayan farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yönleriyle ekoköylerin topluluk olarak bir arada yaşamada güçlü oldukları görülmektedir. (Dawson, 2014: 32)

Jonathan Dawson (2014) dünyanın farklı kıtalarından beş örneği ele alıp değerlendirdiği çalışmasında bu yerleşimlerdeki beş temel özelliğe dayanarak ekoköyler arasında bir tutarlılığın olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu temel özellikler şunlardır;

- 1- Topluluk halinde yaşamak isterler. Bu modern toplumdaki yabancılaşma ve yalnızlaşmaya verilen bir tepkidir.

- 2- Bağımsız sivil girişimlerdir. Hükümetlerin büyüyen sorunlar karşısında ciddi bir çözüm üretememesi vatandaşı sistem dışı bir çözüm bulma yoluna itmiştir. Ekoköyler en azından başlangıçta kaynak, hayal ve vizyon açısından bütünüyle topluluğun üyelerine bağımlıdır.
- 3- Topluluğun kaynakları üzerinde kontrolü kazanmanın yollarını ararlar. Kaynakların kontrolünü elde etmede özellikle de Güney ülkelerinde topluluklar ile şirketler arasındaki mücadele açıkça görülebilir. Hem Güney’de hem de Kuzey’de ekonomik küreselleşmenin karşısında olmak ve bunun yanında besin yetiştirmek, enerji üretmek, yerleşim alanları inşa etmek, geçinmek gibi yaşamın çeşitli boyutları üzerinde yeniden kontrol kazanmak ortak bir payda haline gelmiştir.
- 4- Genellikle spiritüellik¹⁰ olarak adlandırılan, güçlü ortak değerler taşırlar. Bunu bazı ekoköyler spiritüellik olarak adlandırırken bazıları özgür düşünme, çeşitli inanışlara karşı hoşgörülü olma gibi terimleri kullanmayı tercih ederler.
- 5- Araştırma, sergileme ve çoğu zaman da eğitim merkezleri olarak etkinlik gösterirler. Her ekoköy kendine özgü alanlarda etkinlik gösterir ve hepsinin ana işlevi yeni fikirler, teknolojiler, modeller geliştirmek ve bunları daha geniş kitlelerle paylaşmaktır.

Bu ortak özellikler doğrultusunda ekoköyler şöyle tanımlanmaktadır: “Topluluğun kaynakları üzerinde kontrolü geri kazanmanın yollarını arayan; güçlü ortak değerler taşıyan (bu genellikle spiritüellik olarak adlandırılır); araştırma, sergileme ve çoğu zaman da eğitim merkezleri olarak etkinlik gösteren, topluluk halinde yaşama isteğinin son derece önemli olduğu bağımsız sivil girişimler”dir (Dawson, 2014: 50).

¹⁰ Tinsellik (Güncel Türkçe Sözlük) (Erişim: 14.12.2017)

“Bilinçli” bir topluluk oluşturma nın kökleri çok daha eskilere gitmesine karşın bugünkü anlamda ekoköyün kökeni 1980’lere dayanmaktadır. Ekoköylerin ortaya çıkışına neden olan şeyin yaşam kalitesindeki düşüş olduğu söylenmektedir: “Alışlagelmiş yöntemler insan refahını gayrisafi milli hasıladaki para akışına dayandırarak ölçse de veriler, sanayileşmiş ülkelerdeki yaşam kalitesinin 1970’lerin ortalarında en yüksek seviyeye çıktığını ve o zamandan beri de gayrisafi milli hasıladaki artışa rağmen düşüşte olduğunu göstermektedir.” (Dawson, 2014: 15-16). Bir yanda yaşam kalitesindeki düşüş ile birlikte ekolojik ve sosyal tahribata dair giderek artan kanıtlar, diğer yanda bu tahribata politik ve resmi çevrelerden gelen sınırlı tepkiler, vatandaşları 1980’lerden itibaren sürdürülebilir yaşam modelleri arayışına itmiştir.

Danimarkalı aktivist Hildur Jackson oluşumunda yer aldığı ortak konut modelinden tam olarak tatmin olmayınca eşi Ross Jackson ile birlikte Gaia Vakfı’nı kurmuştur. Gaia Vakfı’nın kuruluşu ekoköy hareketi açısından önemli bir yere sahiptir. Gaia Vakfı, 1991 yılında Robert ve Diane Gilman’lara “Ekoköyler ve Sürdürülebilir Topluluklar” adlı bir rapor hazırlatmıştır. Sürdürülebilir bir topluma geçişte öncü olabilecek ortak özelliklerin sıralandığı bu raporda ekoköy ve sürdürülebilir topluluk hareketini benimsemiş yirmi altı girişim listelenmiştir. Bunlar arasında geleneksel köyler, ortak konut projeleri, şehir ve kasabalardaki alternatif topluluklar, kooperatifler ağı, permakültür destekleme projeleri ile sürdürülebilir gelişim ağı da vardır. Raporda ekoköy tanımı “İnsan etkinliklerinin zararsız bir şekilde doğa ile bütünleştiği, sağlıklı insan gelişimini destekleyen ve başarılı bir biçimde kesintisiz olarak sürebilecek, insan ölçeğindeki tam teşekküllü yerleşimler” şeklinde yapılmıştır. Burada ekoköy kavramı idealleştirilmiş bir geçmişe dönme çabası olarak tanımlanmamış; dünya üzerinde küçük bir ayak izi bırakan, topluluk düzeyinde yönetilen, çağdaş enerji verimliliği teknolojilerini kullanan yeni bir sentez olarak görülmüştür. Bu özellikler dünyada giderek önem kazanan “tek

bir alanda uzmanlaşma, ekonomik büyüme” gibi hedeflere ters düşmektedir. Bu yönüyle ekoköyler “yeni ve bütüncül bir dünya görüşünün vücut bulmuş” hali olarak aynı zamanda toplumsal dönüşümü de hedeflemişlerdir. (Dawson, 2014: 17-18)

Gilman’ların ekoköy tanımı sosyal ile manevi yönlerinin eksik olması ve hem modern hem de geçmiş yerel yaşam biçimlerinin birlikte ele alındığı bir çokkültürlülük içermemesi yüzünden eleştirilmiştir. Bu nedenle ekoköy daha sonra Küresel Ekoköyler İletişim Ağı GEN tarafından bütün boyutları içerecek şekilde yeniden tanımlanmıştır (Güleryüz, 2013: 23). Küresel Ekoköyler İletişim Ağı GEN’in yaptığı ekoköy tanımı sürdürülebilirliğin ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarının entegrasyonuna vurgu yapacak şekilde şöyledir: “Toplumsal ve doğal çevrelerin yenilenmesi amacıyla sürdürülebilirliğin ekolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlarının bütüncül entegrasyonu için yerel katılım süreçlerini kullanan bilinçli veya geleneksel bir topluluk.” (<http://gen.ecovillage.org/en/article/what-ecovillage>, Erişim: 13.12.2015)

Ekoköylere giden sürdürülebilirlik arayışları 1991 yılından sonra ivme kazanmıştır. 1995 yılında İskoçya’nın Findhorn Vakfı’nda tüm dünyadan 400 kişinin katılımıyla “Ekoköyler ve Sürdürülebilir Topluluklar: 21. Yüzyıl için Modeller” konferansı gerçekleştirilmiştir. 1996 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler HABİTAT Konferansı’nda Küresel Ekoköyler İletişim Ağı (Global Ecovillage Network) GEN kurulmuştur. GEN kendini “bir araya gelerek fikirlerini paylaşan, teknoloji değiş tokuşu yapan, kültürel ve eğitimsel değişim programları, rehber ve bültenler hazırlayan, aldığından daha fazlasını çevreye vererek toprağı canlandırmaya, sürdürülebilir yaşamlar kurmaya kendini adanmış kişiler ve topluluklardan oluşan küresel konfederasyon” olarak tanıtmış ve ana amacını tüm dünyada sürdürülebilir yerleşimlerin evrimini teşvik etmek olarak belirlemiştir (Dawson, 2014: 26).

Günümüzde GEN'in yeryüzündeki bütün ekoköyleri kapsamadığı görülmektedir çünkü ekoköy olarak tanımlanabilecek birçok girişim GEN'e üye değildir.

Bugün dünyanın birçok yerinde dağılım gösteren ekoköylerin etkinlikleri ve yoğunlaştıkları alanlar açısından farklılaştıkları görülmektedir. Dawson'a (2014: 52-90) göre ekoköylerin etkinlikte bulunduğu belli başlı alanlar şunlardır:

- Çevre dostu insan yerleşimleri tasarlama,
- Sürdürülebilir yerel ekonomileri destekleme,
- Organik, yerel gıda üretme ve işleme,
- Yerkürenin bozulan dengesini onarma,
- Katılımcı, halka dayalı yönetim biçimlerine hayat verme,
- Sosyal katılımcılık,
- Barış ve uluslararası dayanışma savunuculuğu,
- Bütüncül eğitim.

Ekoköyler; engelli, engelsiz kişileri bir araya getirme, organik ve topluluk destekli tarım, yeşil inşaat teknikleri, para birimleri, güneş teknolojileri, biyolojik atık, su arıtma sistemleri gibi birçok alanda yeni modellere öncülük etmektedir. Bütün bu yenilikleri hayata geçirmede ekoköylerin küçük ölçekli ve ortak değerlere sahip oluşu işleri kolaylaştırmaktadır ancak ekoköy hareketinin karşı karşıya olduğu zorluklar vardır. Küresel ekonomi dış kaynaklı zorlukların başında gelmektedir. Küresel ekonomi, ekoköylerin oluşturmaya çalıştığı küçük ölçekli yerel ekonomilerin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Bununla ilişkili bir etken de yasal düzenlemelerdir. Son zorluk ise tüm dünyada artan bireysellik eğilimidir ve bu ekoköylerin gelişimini engellemektedir. İç kaynaklı zorluklar ise ekoköylerin kendi yapısından kaynaklanmaktadır. Ekoköylerin çok yönlülüğü onların güç kaynağı olmakla birlikte bu

çok yönlülük onların güçlerini de zayıflatmaktadır. Böylece çok çeşitli ekoköyler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda bir ekoköy nasıl yaratılır sorusuna kolay bir cevap bulmak mümkün görünmemektedir çünkü ekoköy kurmak isteyenlerin örnek alabileceği modeller yoktur. (Dawson, 2014: 98)

Dünyanın her yerinde dağılım gösteren ekoköy girişimleri Türkiye’de de ortaya çıkmış, GEN’in kuruluşundan itibaren Türkiye burada temsil edilmiştir. Bu kapsamda anılacak ilk girişim 1990’ların ortalarında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) öğrenci ve mezunlarınca oluşturulan “Hocamköy”dür. Hocamköy girişimi GEN’in başından beri içinde yer almıştır. 2004 yılından itibaren ise yine ODTÜ mensuplarınca oluşturulan Güneşköy girişimi, GEN Avrupa ile bağlantılarını sürdürmüştür. Bu anlamda Hocamköy, Güneşköy’ün selefi olarak da görülebilmektedir. Türkiye Ekolojik Yerleşkeler Ağı EKOYER de 2010’lu yıllardan itibaren GEN’e üyedir. (Gökmen ve Gökmen, 2012)

Türkiye’den bugün GEN’e üye ekoköy girişimleri şunlardır: Bayramiç Yeniköy (Çanakkale), Dedetepe Eko-Çiftliği (Çanakkale), Eko-Foça (İzmir), Garp Eko-Çiftliği (Çanakkale), Güneşköy (Kırıkkale) ve KNIDIA Eko-çiftliğidir (Muğla). (<http://gen-europe.org/ecovillages/europe-map/index.htm>, Erişim: 13.12.2015)

Türkiye’deki ekoköy girişimlerinin Güneşköy hariç büyük bir bölümü (GEN’e üye olmayan diğer pek çok ekoköy girişimi de dahil) genelde Ege kıyılarında ve kırsalda yoğunlaşmaktadır. Bunların çoğu topluluk sayısına ulaşamamış, sayıca az üyeye sahip girişimlerdir. Dolayısıyla “ekoköy” olduklarını söylemek oldukça zordur. Türkiye’de henüz kendi kendine yeten bir ekoköy yoktur. Mevcut girişimlerin ortak özellikleri ise üyelerinin genellikle kent hayatına alışık insanlardan oluşması, geleneksel mimariyi

örnek almaları, güneş enerjisini kullanmaları, organik tarım, ekoturizm, eğitim gibi faaliyetleri sürdürmeleri ve dışa bağımlı olmalarıdır (Güleryüz, 2013: 186-196). Bu girişimler, üyelerinin köye adaptasyon sorunu yaşamaları, kendi içlerinde yaşadıkları sorunları aşamayışları nedeniyle pek uzun ömürlü olamamaktadır.

Türkiye’deki ekoköylerden Güneşköy hakkında çalışma yapan Theresa Weitzhofer Yurtışık’ın (2012) bulgularına göre Güneşköy organik tarımı ile öne çıkmakta ve yakınlarındaki Hisarköy’ü bu açıdan etkilemektedir. Bu yönüyle Güneşköy’ün, Dawson (2014)’ın dediği gibi etrafındakileri dönüştürmeye başladığı söylenebilir. Çalışmasında esas olarak Güneşköy-Hisarköy ilişkilerine odaklanan Yurtışık, Güneşköy’ün amaçlarından birinin “köylüleri geliştirmek için onlara bir örnek oluşturmak” olduğunu (Yurtışık, 2012: 5) söylemektedir. Güneşköy’ün bu ilişki biçiminde ve “köylüleri geliştirme” amacıyla, aslında kökleri Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar uzanan köye ve köylüye bakış açısının tezahürlerini de görmek mümkündür.

Türkiye’nin ekoköy girişimleri sinemanın da konusu olmuştur. Yüksel Aksu tarafından 2011 yılında yapılan “Entel Köy Efe Köye Karşı” isimli filmde, yakınlarında yapılacak olan termik santrale “bilinçli” bir topluluk olan Ekoköylüler karşı çıkarken, Efe köylüler bunu yeni bir gelir kapısı ve fırsat olarak görmektedirler. Film her ne kadar komik unsurları öne çıkarsa da burada da gizliden “köylü”nün davranışının “entel”lerin davranışından farklı olduğu ve bu nedenle de “geliştirilmesi” gerektiği mesajı verilmektedir.

Ekoköy girişimlerine ilişkin bu genel açıklamaların ardından sürdürülebilir bir hayat için nereye bakmak gerektiği konusunu tartışmak gerekmektedir. Ekoköyler her şeyden önce hayatın sürdürülebilirliğini dert edinmiş, bugün yaşanan sorunların sebebinin

küresel ekonomi ve onun yarattığı hayat tarzı olduğunu tespit etmişlerdir. Bu nedenle de yerel olanaklarla temel ihtiyaçların sürdürülebilir bir şekilde karşılandığı bir hayat tarzı için uğraşmaktadırlar. Yaklaşık otuz yılı bulan deneyimleri sürecinde epey yol almış olsalar da hala üstesinden gelmeleri gereken çetin sorunları vardır. Bu deneyimlerini dünyanın geri kalanının nasıl dönüştürüleceğine ilişkin bir reçeteye dönüştürememeleri ve kendi kendine yeterliliklerini nasıl sağlayacakları konuları bunlardan ikisidir.

Ekoköy hareketinin yavaşlama eğilimine girmesi ve karşı karşıya kaldığı sorunlar, bu konuda başka çözüm önerilerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu durumda Kottak'ın (1999: 25) yeni ekolojik antropoloji için söylediklerinden yola çıkarak; yaşanan sorunlar karşısında ekoköyler gibi yeni oluşumlara girişmektense “kültürel olarak geliştirilmiş (bilinen) ve uygun çözüm yolları”nı bulmak belki de en uygunu olacaktır. Türkiye’de yaşanan ekoköy deneyimlerinde de görüldüğü gibi köyde yaşama ve kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılama konusunda hiçbir deneyimi olmayan kişiler için –ne kadar inançlı olsalar da– bu üstesinden gelinmesi oldukça zor bir iştir ve başarı şansları da bu nedenle düşük olmaktadır. Bu sebeple ekoköy girişimleri sürdürülebilirliklerini sağlayamamakta, kentlerle bağlarını koparamamakta ve kendi kendine yeterliliklerini kazanamamaktadır. Bu durumda mevcut geleneksel köyler, -ekoköy deneyimlerinden de yararlanılarak– sürdürülebilir bir hayat tarzı için başlangıç noktası olabilir. Yapılması gereken tek şey tutmuş olan mayanın devamının sağlanmasıdır.

Aslında ekoköyler de geleneksel yaşam biçimine, yerel kültürle dikkat çekmektedir. Örneğin Hanover Koleji felsefe profesörü Robert J. Rosenthal da ekoköyleri anlatırken şöyle demektedir: “Ekoköyler, ... Dünyayı etkileyen çevre hareketlerinin en önünde yer alır ve yapılarında şu iki önemli gerçeği taşırlar: En nitelikli yaşam biçimi,

insanların birbirine destek olduğu küçük topluluklarda gelişir ve sürdürülebilir bir yaşamın yolu *geleneksel hayat şekillerinin yeniden canlandırılıp* iyileştirilmesinden geçer.” (Vurgu bana ait) (Akt. Dawson, 2014: 15). Bununla birlikte ne Türkiye’de ne de dünyada geleneksel hayat şekillerinin yeniden canlandırıldığı¹¹ bir ekoköy bulunmamaktadır.

Diğer taraftan ekoköyler, geleneksel yaşam biçimlerini kendi bütünlüğü içinde, bir başka deyişle kültürel bir bütün olarak kavrayamamıştır. Ekoköy girişiminde “kültür” daha çok maneviyatı güçlendirici yönleri nedeniyle ve içindeki kimi pratiklerin “doğal kaynak yönetimi”nde kullanılmaları tavsiyesiyle dikkate alınmaktadır. Dünya literatüründe¹² de “geleneksel çevre bilgisi (*traditional ecological knowledge*)” başlığı altında ele alınan bu konu “belirli bir yerde kaynak kullanımını tarihsel olarak sürdüren topluluğun niteliği olarak” tanımlanmaktadır (Berkes, 1999: 8). Geleneksel çevre bilgisi; türlerin *bilgisi*, geçim yöntemlerine ilişkin *pratikler* ile doğayla ilişkileri etkileyen *inanışlardan* oluşmaktadır. Bu üç bileşen aynı zamanda doğal kaynak yönetimi çalışmalarında kültürün yararlanılacak kısımlarını göstermektedir. Burada inanışlar tek tanrılı dinlerin günümüzün ekolojik krizinden sorumlu tutulan insanı doğanın “kahyası” olarak gören bakış açısının yerine önerilen geleneksel/yerel kültürlerdeki “kutsal”lar olarak değerlendirilmektedir (Berkes, 2001). Bu yaklaşımdaki sakıncalardan biri “doğal kaynak yönetimi” ifadesinde kendini göstermektedir. Bu ifade doğayı kaynak olarak gören, doğaya zarar veren sistemi sorun etmeyen ve doğanın kaynak olarak kullanılmasını sürdürmek üzere sistem içinde kalarak yapılan reformist doğa korumacılığını çağrıştırmaktadır. İkincisi de kültürel pratiklere burada kültürel bütünden ayrılmış parçalar olarak yer verilmesidir. Hâlbuki bu şekilde ne kültürün ne de

¹¹Bu açıdan ekoköylerin köy enstitüleri ile ilişkisi kurulabilir. Bk. (Tonguç, 1998)

¹² Bu konuda en bilinen yayın Fikret Berkes’e (1999) ait olup alt başlığı da doğrudan “Geleneksel Çevre Bilgisi ve Doğal Kaynak Yönetimi”dir.

doğanın sürdürülebilirliğini sağlamak mümkündür çünkü hem kültürel pratikler kültürel bütünden ayrı yaşatılamaz, hem de yaşanan sorunların çözümü için yaşam biçimi değişikliğine ve dolayısıyla bütün olarak kültüre ihtiyaç vardır.

Kültürün sürdürülebilirlik açısından esas gücü, onun “bir yaşam biçimi” olarak hayatın her alanını sarıp sarmalayan *bütünlüğü*ndedir. Kültür, insanın genetik donanımının doğada var olabilmesi için kendisine sağlamadığı özellikler olmaksızın hayatını sürdürmesini mümkün kılan araç gereç donanımı, semboller sistemi ve işbölümünden oluşan imkanlar *bütünü*dür. Tüketici ve sürdürülebilir olmayan modern hayat tarzına karşı durabilmek için ihtiyaç duyulan şey de tamamen farklı bir “hayat tarzı” olduğundan kültürün bir bütün olarak ele alınması gereklidir. Başka bir hayat tarzını sıfırdan kurmanın zorlukları göz önüne alındığında, hâlihazırda var olanların yok oluşunu önlemek akılcı olsa gerektir. Bu nedenle eğer kültürler sürdürülebilir bir yaşam biçimi arayışında dikkate alınacaksa, mutlaka yaşam biçimi olarak bütünlüğü göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaldı ki geleneksel yaşam biçimlerinin günümüzün modern hayat tarzlarıyla kıyaslandığında pek çok açıdan başka artılarının da olduğu söylenmektedir. Örneğin Jared Diamond (2015) kültürün “çevre bilgisi” dışında kalan kısmının önemini gözler önüne serecek şekilde “eski toplumlardan öğreneceklerimiz var” demektedir. Diamond, “geleneksel”¹³ adını verdiği doğayla yakın ilişkiler içinde yaşayan toplumların yaşam biçimlerini, kapitalist Batı tarzı yaşamla karşılaştırarak çocuk yetiştirme, yaşlıların durumu, sağlıklı bir hayat, sorun çözme vb. konularda önerilerde bulunmaktadır. Tabi bu geleneksel kültürlerin her zaman bütün olarak sürdürülebilir ve örnek alınabilir oldukları anlamına da gelmemektedir.

¹³ Jared Diamond (2015) küçük gruplar halindeki ve düşük nüfus yoğunluğuna sahip geçmişte ve günümüzde yaşayan toplumlar için “geleneksel” ve “küçük-ölçekli toplumlar” terimlerini kullanmıştır.

Ekoköylerin tasarlanmasında yararlanılan permakültür yaklaşımının ilkeleri de geleneksel yaşam biçimlerini hatırlatmaktadır. Permakültür kavramı “kalıcı tarım” (*permanent agriculture*) ve “kalıcı kültür” (*permanent culture*) kelimelerinden türetilmiştir. Permakültür, sürdürülebilir insan yerleşimleri yaratma amaçlı bir tasarım sistemidir ve bu sistemin amacı, kendi ihtiyaçlarını karşılarken, çevresini sömürmeyen, kirlletmeyen sürdürülebilir, ekolojik olarak sağlıklı uygulanabilir sistemler yaratmaktır. (Mollison, 2015: ix)

Geleneksel yaşam biçimleri olan köylerin sürdürülebilirliği analiz edilirken, permakültürün ilkeleri de yol gösterici olabilir. Şeyler arasındaki bağlantı, çoklu işlev, önemli işlevler için çoklu destek, etkin enerji planlaması, biyolojik kaynak kullanımı, enerji döngüsü, küçük ölçekli yoğun sistemler, ardıllığın sağlanması, çeşitlilik ve diğerlerinin aslında pek çoğu köylerde de dikkate alınan hususlardır. Bunlara yerel özellik taşıması, küçük ölçeklilik, kendi kendine yeterlilik, atık üretmeme, yerel bilgiye sahip olma (Karabaşı, 2007: 2) gibi geleneksel köylerdeki sağlıklı ve çevreyle dost özellikleri de eklediğimizde sürdürülebilir bir köy modeli ortaya konabilir.

Ekoköyler üzerine rapor hazırlayan Gilman (1991), ekoköyü “idealleştirilmiş bir geçmişe dönme çabası olarak” görmemiştir çünkü ona göre ağır iş yükü, doğayla uyumlu olmayan tarım teknikleri, kadınların eğitim olanaklarından yararlanamayışı gibi bazı yönleri nedeniyle geleneksel köy yaşamına dönüş yapmak sakıncalıdır (*akt. Güleriyüz, 2013: 75*). Buna karşın sadece bu sorunlu alanlar iyileştirilerek ve günümüzün bilgi ile teknolojisi de kullanıma sokularak geleneksel kültüre dayalı köyü, sürdürülebilir bir köye dönüştürmek mümkündür.

Nitekim artık geleneksel köylerle ekoköyleri birlikte ele alan ve kılavuz niteliğinde çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Steffen Bohm, Zareen Pervez Bharucha and Jules Pretty'den oluşan bir editörler grubunun çalışması olan ve Türkçeye “Ekokültürler” olarak çevrilebilecek “*Ecocultures*” adlı kitap bunlardan biridir (Bk. Bohm vd., 2015). Yine sürdürülebilir yaşam modeli arayışıyla ortaya çıkan bu kitap, dünyadaki doğayla uyumlu yaşam modellerini analiz etmektedir. Çalışmanın özgün yanı; “yeni filizler” olarak ortaya çıkan ekoköyler yanında halihazırda var olan ve sürdürülebilir model geliştirmiş kültürler olarak köyleri de konu edinmesi ve her ikisini birden “ekokültürler” olarak adlandırmasıdır. Geleneksel, toprak temelli toplumlar doğada hafif ayak izi bırakan, doğayla kişisel bağı olan, hem kişisel hem de topluluğun iyiliğini garanti eden bir hayat tarzı sürdürmektedirler. Bu topluluklarda kültürün; kutsal inanışlar, pratikler, zengin ekoloji bilgisi, kaynak yönetimi ve paylaşımcı kuralları yoluyla doğayla dost bir yaşamı desteklediği düşünülmektedir (Böhm vd., 2015: 5). Çalışmada bu yaşam biçimlerinin uzun vadede insanların ekonomik bağımsızlık ve esnekliklerini olduğu kadar birbirleri ile sosyal ve kültürel ilişkilerini, toprağa ve doğal çevreye bağlarını da besleyeceği öngörülmektedir. Dünyanın insanı mutluluk için daha fazla tüketmeye sevk eden yaşam tarzına ve ekonomik sistemine karşı durmayı savunan ekokültürlerin; böyle yaşamaya çalışan ve sürdürülebilirliklerini garantileyen topluluklar olarak, sürdürülebilir bir hayata geçişte iyi bir başlangıç noktası olabilecekleri değerlendirilmektedir. Bu amaçla gözle görülür örnekler sunan ekokültürler en azından kapitalizmin her yerde olmadığı, alternatiflerin de var olduğu iddasındadırlar. (Bohm vd., 2015)

Kitapta ekokültürler; “toplulukların içinde yaşadığı, sosyal ve ekolojik iyiliğin birbirine bağlı olduğunun fark edilmesi etrafında organize edilen ve sürdürülebilirlik ve esnekliğin öncelendiği ve aktif olarak desteklendiği yaşam tarzları olarak”

tanımlanmaktadır (Bohm vd., 2015: 18). Dünyadaki baskın paradigmanın bunları ilkel, anakronik ve uygunsuz bularak hızla yok oluşı götürdüğü kaygısını güden kitap, bu nedenle bir an evvel sürdürülebilir bir şekilde yaşayan toplulukların potansiyel ve umut verici niteliklerinin fark edilmesini önermektedir.

Ekokültürleri başarılı kılan anahtar faktörler şu şekilde sıralanmıştır:

- 1- Doğa ve toprakla kurulan bağ,
- 2- Bilgi, yetenek, kültür,
- 3- Ruhaniyet,
- 4- Güçlü sosyal bağlar,
- 5- Özerklik, ortaklık,
- 6- Uyarlanım ve değişim.

Ekokültürlerin önünde iklim değişikliği, geleneksel bilginin ve kültürlerin hızla yok olması gibi sorunlar vardır ancak dünyada istenen büyük dönüşümün başarılabilmesi için ekokültürlerin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Kılavuz kitaplardan ikincisi, insanın kendi yaşamının kontrolünü geri alması ve toplumu buna göre yeniden düzenlenmesi için Julian Rose (2014) tarafından hazırlanmıştır.

Rose'un önerileri bu konuda ön açıcı niteliktedir. Birkaç örnek vermek gerekirse:

- “Toplumsal ve kültürel ifadeler, ortak işleri ve ortak zevkleri paylaşma ihtiyacımız etrafında evrilmiştir” (Rose, 2014: 21). Bugünün aldatıcı bolluk döneminde, insanların ihtiyaçlarını gidermek için bir araya gelme duygusunu köreltmıştır. Birlikte çalışma, eğlenme, topluca gerçekleştirilen törenler gibi toplumu bir araya getiren kültürel ifadelerin keşfedilmesi ile dağılan topluluklar yeniden bir araya getirilebilir.

- Kişisel maddi servet elde etme arzusu, insanların bir zamanlar birbirleri ile paylaştığı dolaysız sosyal ilişkileri ve iş ilişkilerini parçalamıştır. Servet birikimine değil, “yaşamın devam ettirilmesine” odaklanan, herkesin ortak yararına yerel bir ekonomi hayata geçirilmelidir. İhtiyaçlar örneğin takas yoluyla giderilebilir.
- Yeni teknoloji ve aletler insanın toprakla bağını koparmıştır. Bilim küçük/basit, uygun maliyetli ve şiddetsiz aletler üretmelidir. İnsan alet ve teknolojinin değil, alet ve teknolojiler insanın uzantısı olmalıdır.
- Endüstriyel tarımda üretilen ürünlerin yerel ekolojik koşullara dayanıklılığı, lezzeti, besin değeri azalmaktadır. Aynı zamanda yerel tohumlar köylülerin elinden alınarak genetik olarak yeniden tasarlanmakta ve şirketlerce patentlenerek köylülere satılmaktadır. Gıda bağımsızlığı için; piyasa için değil doğrudan insanların tüketimi için gıda üretimi; geniş monokültür uygulamaları yerine daha geniş bir ürün yelpazesi ve hayvancılık ile tahıl, meyve ve sebze üretimi arasındaki simbiyotik ilişkileri destekleyen “karma çiftlik” uygulamaları hayata geçirilmelidir.
- Günlük hayatta atık ve kirlilik ortadan kaldırılmalıdır.
- İnsanlar ve hayvanlar birbirine hizmet edebilirler ancak açgözlülükle onları sömürmekten vazgeçmeliyiz.
- Gündelik hayatın devamlılığı için elzem şeylerin okullardaki müfredatta da yeri olmalıdır. Örneğin gıda yetiştirmeyi bilmek en temel beceridir.¹⁴
- Çocuklarla yetişkinlerin bir arada olması, aradaki iletişim yeniden kurulması gerekir. Gençliğin bilgelikle buluşması, gerçekçi ve organik bir eğitimin yolunu açar.

¹⁴ Bu açıdan yine Türkiye’nin Köy Enstitüleri deneyimini hatırlamakta fayda vardır.

Görüldüğü üzere Julian Rose'un burada birkaç başlık altında listelenen sürdürülebilirlik reçetesi de yine geleneksel köyleri işaret etmektedir. Rose'un çalışmasını Türk köylüsüne hitaplı bir mektupla bitirmesi de bunun bir kanıtıdır. Mektupta şöyle der; “köy yaşantınızı bırakma konusunda acele etmeyin” ve ekler “Onların ‘yoksulluk’ dediği servete sıkı tutunun” (Rose, 2014: 150).

1.4. Teorik Düzeyde Çözüm Arayışları: Kültür-Çevre İlişkileri ve Ekolojik Yaklaşım

Sosyal bilimler alanındaki kültürü ve insanı anlamaya dönük çalışmalarda ekolojik yaklaşımın; 20. yüzyılın başlarındaki çevresel determinizm, ardından 1960'ların ekolojik yaklaşımı ve günümüzün süreçselcileri olmak üzere esasında üç ana dönüm noktası bulunmaktadır.

1.4.1. Çevresel Determinizm

Çevresel determinizm coğrafyanın¹⁵ 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında görülen yaklaşımlarından biridir. Çevresel determinist görüş aslında ilk çağlardan beri literatürde yer almıştır. Örneğin Hipokrates'in *Humor Kuramı*, iklimin insan özellikleri üzerinde etkisi ile ilgilidir. Buna göre insan vücudunda her biri ateş, toprak, su ile kanı temsil eden dört salgı vardır ve bunlar insanın fiziksel olduğu kadar kişilik özelliklerini de etkilemektedir. Benzer şekilde; Platon ve Aristoteles, yönetimi iklimle ilişkilendirmiş, 18. yüzyıl Fransız düşünürü Montesquieu bunu inanç alanına

¹⁵ Arı (2017) çevresel determinizmin Türk coğrafyasında uzun süre ve yaygın olarak kullanılan bir yaklaşım olduğunu söylemektedir.

uygulamıştır. Coğrafyacı Ellsworth Huntington (1876-1947) da yüksek inanç biçimlerinin ılıman iklim koşullarında bulunduğunu söyleyerek iklimin entelektüel düşünceye etkisini tartışmaya açmıştır. (Hardesty, 1977: 1)¹⁶

Ortaçağın coğrafyacısı İbni Haldun fiziki çevre ile kültür arasındaki ilişkiyle ilgilenmiştir. İbn-i Haldun *Mukaddime* adlı eserinde fiziki koşulların insan karakteri ve kültürü üzerinde etkili olduğunu söylemiştir. Çevresel determinist görüşü savunan çağdaş çalışmalardan ikisi de Jared Diamond'un “Tüfek, Mikrop, Çelik” (2003) ile “Çöküş” (2006) adlı çalışmalarıdır.

Donald L. Hardesty (1977: 2) çevresel determinizmin 20. yüzyılın başlarında hala ısrarla savunulmasının çeşitli nedenleri olduğunu söylemektedir: Bunlardan birincisi, gelişmekte olan bilimsel yöntemin neden-sonuç ilişkisine dayalı basit doğrusal niteliğidir. İkincisi de Marksist toplumsal felsefenin benimsediği teknolojik determinizmin bu dönemdeki yükselişidir. Çevresel determinizm, Marksist yazarların anti-çevreciliğine bir reddiye oluşturmuştur.

Çevresel determinizm gibi bir açıklama modeli, insan eliyle üretilmiş şeyleri ve dünyanın keşfi ile elde edilen veri yığını sınıflandırmaya yaramıştır. Özellikle “kültür alanı” (*culture area*) kavramı bu amaçla kullanılmış, bir coğrafi alan içindeki kültürler belirli özellikleri paylaşımları nedeniyle tek tip altında toplanmıştır. İlk coğrafyacı ve antropologlar kültür alanları ile doğal alanlar arasındaki ilişkileri incelemiş ve farklı kültür alanlarının ortaya çıkmasına doğal çevrenin *neden* oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. (Hardesty, 1977: 2)

¹⁶ Donald L. Hardesty'in *Ecological Anthropology* (1977) adlı kitabının ilgili bölümlerini, Erhan Ersoy tarafından yapılmış ve yayımlanmamış Türkçe çevirisi üzerinden inceleme olanağı buldum, kendisine teşekkürlerimi sunarım.

Çevresel determinizm, toplumsal ve kültürel olgulara belirli açıklamalar getirmiş olsa da indirgemeci tavrı ve tarihsel, kültürel etkenleri dikkate almayı neredenye eleştirilmiştir. Bu yaklaşımın hatalı bulunan yanlarından biri de fiziki koşulların her zaman aynı kalacağını savunması olmuştur. Hâlbuki ne fiziki koşullar aynı kalmakta ne de aynı fiziki koşullarda aynı kültürler oluşmaktadır. Bunun dışında çevresel determinizmin zayıf çevre koşullarına sahip toplumların istenen gelişmeyi sağlayamayacağı yönünde kaderci bir düşünceye sebep olabilmesi de söz konusudur (Arı, 2017: 7). Buna rağmen günümüzde insanlar arasındaki biyolojik çeşitliliğe ilişkin açıklamalar hala güçlü bir deterministik yönelime sahip olmaya devam etmektedir.

1.4.2. Olasılıkçılık

Antropolojideki çevresel açıklama yöneliminin 1920 ve 1930’lu yıllardan itibaren determinizden uzaklaşarak olasılıkçılığa yöneldiği görülmektedir. Bu dönemde antropolojinin başat paradigması haline gelen evrimciliğe karşı itirazlar geliştirilmeye başlanmıştır. Bunların arka planında; Fransız geleneğine dayalı ilerlemeci Aydınlanmacılık ile Alman geleneğinin tikelci, kültüralist romantizminin karşı karşıya geliştiği yer almaktadır. Bir başka deyişle evrimciliğe tepki olarak gelişen tikelcilik eğilimleri Alman Romantik geleneği ile ilişkilidir. (Özbudun vd., 2006: 66)

Moran’ın (1990) “tarihsel olasılıkçılık” adını verdiği bu görüş, Amerikalı antropologların ilk çalışmalarına damgasını vurmuştur. İnsan gruplarının biricikliğine ve tarihsel, kültürel tanımlamalara yer veren “tarihsel olasılıkçı” çalışmalarda çevre, insan özellikleri ile kurumların ortaya çıkışında aktif bir rol oynamaz fakat insanı

kısıtlar. Amerikan antropolojisinin önemli figürlerinden olan Franz Boas (1858-1942) evrimci görüşlerin önde gelen eleştirmenlerindendir. Boas'ın belirli kültürel açıklamalara olan ilgisi “tarihi tikelcilik” olarak adlandırılan okulun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Boas kapsayıcı tek hatlı bir evrim şeması yerine bölgesel, kültürel odaklaşmayı savunmuştur. Franz Boas kültürün kaynaklarının, doğal çevreden çok tarihsel gelenek içinde yer aldığını göstermiştir. Boas, Baffin Adası İnuitleri arasında yaptığı alan çalışmasının sonunda; “kültürü doğal koşulların mekanik bir yansıması olarak değil de, kendi bağımsız yasalarının denetimindeki özgül, tekil süreçlerin ürünü” olarak değerlendiren tarihsel tikelci görüşünü ortaya koymuştur. Boas, bu alan çalışmasının ardından gördüğü kültürel çeşitlilik nedeniyle çevresel deterministlere savaş açmıştır. (Özbudun vd. 2006: 75)

Boas, *The Mind of Primitive Man* (İlkel İnsanın Aklı) adlı çalışmasında ise çevrenin insanın günlük hayatta kullandığı malzemeleri sağladığını ancak bunları şekillendiren şeyin tarihsel faktörler ve yayılma olduğunu ortaya koymuştur (Moran, 1990: 9). Tarihi tikelcilik anti-çevreciliği ile bilinmesine karşın Boas çevreci yaklaşıma bütünüyle karşı olmadığını belirtmiş ancak çevresel değişkenleri kültürel özelliklerin kökenlerini açıklamada ilgisi bulunmayan unsurlar olarak ele almıştır. (Hardesty, 1977: 3-4)

Boas aynı zamanda her kültürün bir başkasıyla karşılaştırılmayacak tekil bir kendilik olduğu fikrini savunan kültürel göreciliğin de kurucusudur. Kültürel görecilik açısından “bir toplumun kültürel özellikleri, onun tarihsel evrimi ile çevresel koşullarının eşsiz bir ürünüdür ve ancak bu bağlam içinde açıklanabilir” (Özbudun vd., 2006: 82).

20. yüzyılın başında ABD antropolojinde Boas'tan sonra en fazla etki eden kişi Alfred L. Kroeber olmuştur. Kroeber, antropolojik araştırmada tarihsel yöntemi daha değerli

bulmuştur. Kroeber'in tarihsel tikelcilik yorumuna göre; "coğrafya ya da fiziksel çevre, uygarlığın kullandığı bir malzemedir; uygarlığı şekillendiren ya da açıklayan bir etken değil"dir. (Özbudun vd., 2006: 86)

Olasılıkçılıklar "kültür alanı" yaklaşımına sempati ile bakmıştır. Kültür alanları fikrini Amerikan antropolojisine sunan da Boas olmuştur. Bu yaklaşıma göre coğrafi bölgeler paylaştıkları kültürel özelliklerine göre bölümlere ayrılmıştır. Bu görüş 1930'larda yaygınlık kazanmıştır. A. Kroeber (1939) ve C. Daryll Forde (1934) çevresel verilerin açıklayıcı potansiyelinin yüksek olduğunu ancak ekonomik ve sosyal faaliyetlerin tarihsel olduğunu söylemektedirler. Kültürel ekoloji yaklaşımını ortaya koyan Julian Steaward da 1930'larda bu gelenek içinde yetişmiştir. (Moran, 1990: 9)

Olasılıkçılık ve kültürel alan yaklaşımları geçmişle ilgili iyi açıklamalarda bulunmuş ancak genellemeler yapmakta başarılı olamamıştır. Olasılıkçıların deterministlerle ortak özelliği insan ile çevre arasındaki ilişkiyi Aristotelesci bir bakış açısıyla ayrı alanlar olarak ele almak ve birinin diğeri üzerindeki etkisini araştırmak olmuştur. Bu yaklaşımların gözden düşmesinin ardından biyolojinin alt disiplini olan ekolojiden esinle karşılıklı ilişkilere odaklanan ekolojik yaklaşımın gündeme geldiği görülmektedir.

1.4.3. Ekolojik Yaklaşım

Geçtiğimiz yüzyılın doğayı sosyal bilimlerin ilgi alanından çıkaran kültür-doğa ikiliği, ekolojik paradigmada meydana gelen değişimler ile ortadan kaldırılmıştır. Ekolojik yaklaşım ile antropolog her iki tarafta da çalışarak bu ayrımı ortadan kaldırmaya katkı

sunmuştur. Böylece doğa bilimleri ile ilgili çalışmalar insan etkisini; sosyal bilimlerle ilgili çalışmalar da doğal etkenler yanında tarım sistemleri, endüstriyel atıklar, ulaşım ve iletişim sistemleri gibi temel insan faaliyetlerini dikkate almaya başlamıştır. (Little, 1999: 259)

Ekolojik temanın kökeni ise Charles Darwin'e (1809-1882) kadar götürülmektedir. Darwin'in "yaşam döngüsü" kavramına göre yaşayan her canlı, yaşam için mücadelesinde kendini diğerleriyle "karşılıklı bir biçimde" uyarlamak zorundadır. Darwin'in ilk defa 1859'da yayımlanan *Türlerin Kökeni* adlı çalışmasında yaşam döngüsünü gösteren örnekler bulunmaktadır. (Hardesty, 1977: 7-8)

Antropolojinin "ekoloji" ile ilgisinin kökleri antropolojinin bir disiplin olarak ilk ortaya çıkışına kadar götürülmektedir. Antropolojinin doğuşu 19. yüzyılın sonlarındaki antropocoğrafyanın aşırı genellemeciliği ile çeşitli ırksal formlar ve çevresel determinizmi reddetmeye dönük entelektüel tepkiyle ilişkilendirilmektedir. (Moran, 1990: 8-9)

Emilio Moran'a göre antropolojide ekolojik yaklaşımın iki dayanağı bulunmaktadır: Bunlardan birincisi 20. yüzyılın başlarındaki çevresel determinist görüşün reddi, ikincisi ise 1960'larda kültür kavramına aşırı bağımlılığı önlemek için biyolojik kavramların bu alana uyarlanmasıdır (Moran, 1990: 3). Aslında birer evre olarak da değerlendirilebilecek olan bu dayanaklardan birincisi kültürel ekoloji, ikincisi ise ekolojik antropoloji olarak şekillenmiştir.

1.4.3.1. Birinci Evre: Kültürel Ekoloji

Ekolojinin bir disiplin haline gelmesi 1866'da Alman biyoloğu Ernst Haeckel sayesinde olmuştur. Bundan sonraki süreçte ekoloji kavramı biri bilimsel bir disiplin olarak akademide, diğeri ise sosyal bir hareket olarak sivil toplumda olmak üzere çift yönlü bir gelişim izlemiştir. 20. yüzyılın başlarında “doğal ekoloji” olarak ekoloji biyolojinin bir alt dalı biçiminde yapılırken, 1930'larda doğal ekolojinin yöntemini insan topluluklarına uygulayan “insan ekolojisi” kurulmuştur. Yaklaşık o zamanlarda Julian H. Steaward da sonradan “kültürel ekoloji” adını alacak olan yerli toplulukların ekolojik olarak adaptasyonlarının kültürel boyutlarını incelediği çalışmasına başlamıştır. (Little, 2007: 1-2)

20. yüzyılın başında coğrafyada çevresel determinizme yönelik yapılan eleştirilerin antropolojideki yansıması “kültürel ekoloji” olmuştur. Jullian H. Steaward tarafından geliştirilen kültürel ekoloji, toplumların çevrelerine uyarlanmalarının incelenmesidir. Steaward geçim faaliyetleri ile sosyal yapılar arasındaki nedensel ilişkiye odaklanarak kültürlerarası karşılaştırmalar yapmıştır. Kültürel ekoloji yaklaşımı ne kültüre ne de çevreye odaklanmış, tam anlamı ile kaynak kullanım süreçlerine öncelik vermiştir. Kültürel ekolojide çevre, toplumsal ve teknolojik unsurları da içerecek şekilde tanımlandığından, çevresel determinist görüşten ayrılmıştır. (Özbudun vd., 2006: 148)

Değişimin tüm dünyada aynı biçimde olduğunu söyleyen Leslie White'ın yeni evrimciliğine getirilen eleştirilerin ardından geliştirilen çok hatlı evrim, kültürel ekoloji adı verilen ekolün zeminini oluşturmuştur. Benjamin S. Orlove tarafından üçe ayrılan ekolojik antropolojinin gelişim evrelerinden birincisini Leslie White ve Julian Steaward'ın bulunduğu bu dönem oluşturmuştur (Bk. Orlove, 1980). Her iki yazar da

kültürler arasındaki benzerliklerin, benzer çevre koşulları ile açıklanabileceğini savunmuştur.

Kültürel ekoloji yaklaşımı sorun ve yöntemi içeren bir niteliğe sahiptir. Sorun insanın çevresine uyumunun belirli davranış tiplerine gereksinim duyup duymadığı ve insanın buna verdiği tepkinin belirli bir serbestisinin olup olmadığının test edilmesidir. Yöntemi ise üç aşamalıdır (Moran, 1990: 10):

1. Geçim sistemleri ile çevre arasındaki ilişkinin analiz edilmesi.
2. Geçim teknolojileri ile ilişkili davranış kalıplarının analiz edilmesi.
3. Geçim sistemlerine bağlı bu davranış kalıplarının kültürün diğer unsurlarını etkileyişinin araştırılması.

Böylece Steaward, insan-çevre ilişkileri alanını daha önce kimsenin yapmadığı kadar sınırlandırmıştır.

Steaward'ın araştırma stratejisi tarihsel zemini göz önünde tutmamakla eleştirilmiştir. Bununla birlikte Steaward çevresel deterministlerin ulaştıkları genellemeler ile olasılıkçıların elde ettikleri tümevarımsal ayrıntılı bulgulardan farklı olarak deneysel detaylara özen gösteren, bilişsel çevre, sosyal organizasyon ve kaynak kullanımının davranışsal ifadelerine ilişkin bir yöntem ortaya koymuştur. Steaward'ın yaklaşımına göre geçimle ilgili sosyal kurumlar, tekrar eden geçim sorunlarına çözüm için ortaya çıkmıştır ancak buradaki işlevselcilik, sosyal kurumların yapısal dengelerin korunmasında önemli bir işlev sahibi olduğu yönündeki İngiliz işlevselciliğinden farklıdır. Steaward sistemlerin zaman içinde nasıl değiştiklerini ve bu sistemler içindeki ilişkilerin bu değişikliğe nasıl sebep olduklarını göstermeye çalışmıştır. (Moran, 1990: 10)

Kültürel ekolojinin yöntemi çevre ile kültürün birbirinden ayrı alanlar olmadığı ve karşılıklı diyalektik etkileşimler, geribeslek (*feedback*) veya çift taraflı neden-sonuç ilişkilerinin ön kabulüne dayanmaktadır. Bu çift taraflı neden-sonuç ilişkisi ekolojik bakış açısının esasını oluşturmuştur. Bununla birlikte geribeslek ilişkisinde çevre ve kültürün etkilerinin eşit olmadığı akılda tutulmalıdır. Steaward kültürün bazı kısımlarının diğerlerine göre çevreyle daha güçlü bir ilişkiye yatkın olduklarına ve kültür aşırı benzerliklerin ancak “kültür çekirdeği” (*culture core*) kavramı ile açıklanabileceğine inanmıştır. Kültürel ekolojide kültürel çekirdek geçim uğraşlarından ibaret olarak değerlendirilmiştir. (Hardesty, 1977: 7-8)

Steawad’ın “kültür çekirdeği” konsepti çevresel ve sosyal sistemlerin kapsamını, karmaşıklığını, çeşitliliğini ve inceliğini hafife almıştır. Bu nedenle sonraki yıllarda eleştiriye uğramıştır. Andrew P. Vayda ve Roy. A. Rappaport bu yaklaşımı çevresel koşulları kültürel özelliklerden sorumlu tutması, kültür nüvesini sadece teknolojiyi içerecek şekilde ele alması, çevreyi bitki ve hayvanlardan ibaret değerlendirmesi gibi yönlerden eleştirmişlerdir. (Hardesty, 1977: 8-9)

1.4.3.2. İkinci Evre: Ekolojik Antropoloji

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan değişimin hızı ve yoğunluğu antropolojide durağan yapı ve işlev merkezli eğilimlerin gözden düşerek değişim ve çatışkıların merkezi bir değer haline gelmesine neden olmuştur. Böylece Batı Avrupa antropolojisinde süreçsel, eylem-odaklı ve yeni işlevselci akımlar öne çıkarken; ABD’de maddeci değişim kuramları öne çıkmış, Boas’cı geleneğin gözden düşmesine neden olduğu evrimci geleneğe geri dönüş yaşanmıştır. (Özbudun, 2006: 139)

Benjamin S. Orlove (1980: 234) da ekolojik yaklaşımın ikinci evresinde yeni işlevselciler ile yeni evrimciler olduğunu söylemektedir. Yeni evrimciler tarımın, devletin, sınıflı toplumun kökenlerini araştıran; yeni işlevselciler kültürün popülasyonların çevrelerinden ekosistemin taşıma kapasitesini aşmadan yararlandıkları işlevsel uyarlanmalar olduğunu savunan çalışmalar yapmışlardır. İşlevselciler adaptasyon, ekolojik niş ve taşıma kapasitesi gibi biyolojiden ödünç alınan terimler ile optimal denge, sibernetik, enerji girdileri ve kalori gereksinimleri gibi konular üzerinde durmuşlardır. Roy Rappaport (1926-1997), Richard Lee, Marvin Harris'in çalışmaları buna örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmalarda ritüeller, sistemi ayakta tutmada termostat görevi görmüştür. Bunlar arasında Marvin Harris kendini kültürel maddeci olarak değerlendirmiştir. Onun maddeciliği, toplumun maddi koşullarının insanların bilincini belirlediği kavrayışı üzerine temellenmektedir (Özbudun vd., 2006: 154).

Pappaport Yeni Gine'nin yüksek kesimlerinde Tsembaga Maring yerel ekositeminde yaptığı çalışmada, emek girdileri ile ekilen alandan elde edilen kaloringin detaylı ölçümlerini yapmıştır. Andrew P. Vayda ve Rappaport bu antropolojik araştırma alanının, evrensel yasa ve ilkeleri nedeniyle tek bir biyolojik disiplinin parçası olduğunu ve "ekolojik antropoloji" olarak adlandırılması gerektiğini söylemişlerdir. Buna göre de nicel olarak ölçülebilen nüfus ve enerji döngüleri çalışma birimi olmalıdır. (Levinson ve Ember, 1996: 269).

Brent Berlin, Harold Conklin, Charks Frake ve Ward H. Goodenough'un etnoekoloji çalışmaları da bu dönemin damgasını taşır. Yerli toplulukların doğal kaynakları sınıflandırması, onlardan yararlanması ve çevreyi koruması etnoekolojinin konusudur. Etnokoloji, herhangi bir geleneksel toplumun çevresel algı setidir ve çevrenin kültürel

modelidir. Bununla birlikte günümüzde yerel topluluklar dünyanın geri kalanı ile tarihte hiç görülmediği kadar ekonomik ve siyasî bağ kurma özelliğine sahiptir. Bunun sonucunda yerel etnoekolojiler değiştirilmekte, dönüştürülmektedir. (Kottak, 1999: 26)

Ekolojik antropoloji insan toplulukları ile çevreleri arasındaki karmaşık ilişkileri inceler. Antropolojinin inceleme konusunu oluşturan bu karmaşık ilişkiler, toplumların içinde bulundukları fiziksel çevreyi etkilemeleri ve aynı zamanda da bu çevreden etkilenecek kültürlerini oluşturmaları esnasında ortaya çıkar. 1960'ların sonlarında ekolojik antropoloji adıyla geliştirilen bu dönemi Emilio Moran "ekosistem ekolojisi" olarak adlandırmıştır (Moran, 1990).

Donald L. Hardesty, antropolojideki ekolojik yaklaşımı kültürel ekoloji, popülasyon ekolojisi, sistemler ekolojisi ve etnoekoloji başlıkları altında değerlendirmiştir (Bk. Hardesty, 1977). Daha önce değinilen ve belirli bir insan topluluğunun çevreleri ile ilişkisinin incelemesi olarak tanımlanan kültürel ekoloji, popülasyon ekolojisinin de başlangıcını belirlemiştir. Aynı türe, farklı bir yaşam tarzı ile bağlı yerel organizma grubu olan ekolojik popülasyonun üyeleri benzer bir biçimde besin elde eder, çevrelerine karşı aynı toleransa sahip, aynı predatörlerin baskısına maruzdurlar. Popülasyon ekolojisi bütün bu süreçlerin popülasyonların yayılma ve çoğalmalarına olan etkilerinin incelenmesidir. Burada sınırları belli, ölçülebilir ekolojik popülasyon kavramı insanlı ve insansız ekolojilerin benzerliğini incelemek için ortak bir payda sağlamıştır. Sistemler ekolojisi ise sistem kavramına dayanır ve iki şey arasındaki karşılıklı nedenselliğin karmaşık ilişkilerine odaklanır. Ekolojik sistem enerji akışı, madde alışveriş döngüsü, hayatta kalma mücadelesi çerçevesinde yürütülen canlı ve cansız varlıklar arası dinamik ilişkiler bütünüdür. Bu bakış açısına göre insanların dahil olduğu sistem, insanların dahil olmadığı sistemle aynı şekilde analiz edilebilir.

Sistemler yaklaşımı, ekolojik antropoloji alanında kendini düzenleme sürecine verilen önem ve yıkıcı süreçlerin sistemleri bozarak evrime yol açmaları gerçeğini görmezlikten gelmekle eleştirilmiştir. Oysa doğa hiç sanıldığı gibi denge durumunda değildir, aksine şoklara ve travmalara sahne olmaktadır. Ekolojik sistemlerin kendilerini düzenlemeleri denge ve esneklik adı verilen iki sürece işaret etmektedir. Kültürel ekoloji, popülasyon ekolojisi ve sistemler ekolojisinde insan-çevre ilişkileri gözlemleyen bakış açısından incelenmiştir. Etnobilim bu ilişkilerin gözlemlenenin bakış açısından incelenmesidir. (Hardesty, 1977: 9-15)

Organizmaların çevreleri ile etkileşimini konu edinen ekosistem, 1960 ve 1970'lerin antropologları için en etkili ekolojik model olmuştur (Levinson ve Ember, 1996: 168). Bu yaklaşıma göre ekosistemin bir bileşeninde meydana gelen değişiklik, diğer bileşenleri de etkiler. Günümüzde hem ekosistemler dış faktörlerin etkisi altında, hem de doğal sistemler içinde ekolojik dinamiklerin bilimsel algısında değişiklik olduğundan istikrar ve dengeyi vurgulayan eğilim, yavaş yavaş bozulma, felaket ve istikrarsızlığa doğru kaymaya başlamıştır. Doğa ve kültür arasında köprü kurmaya yönelik araştırmalarda adaptasyon kavramı da sorgulanmaya başlamıştır. Buna göre politik ve ekonomik süreçler de biyofizik adaptasyona dahil edilmelidir. (Little, 1999: 259)

1.4.3.3. Üçüncü Evre: Günümüzün Ekolojik Yaklaşımı, Süreçsel Ekoloji

Antropolojik çalışmalardaki ekolojik yaklaşım farklı konuları da kapsamına alarak çeşitli aşamalara doğru evrilmiştir. Bu süreçte her bir kuşak, kendinden öncekilere önemli eleştiriler getirmiştir. Ekolojik yaklaşımın ikinci evresi olan 1960 ve 70'lerin

ekolojik antropolojisine getirilen eleştiriler şu başlıklar altında toplanmıştır (bk. Orlove, 1980: 243-244) :

- İşlevselci Yanılgı. Toplulukların çevrelerine taşıma kapasitelerini aşmayan bir uyarlanma içinde olduklarının söylenmesi, çevrelerine verildikleri zararı göz ardı etmektedir.
- Ekolojik İndirgemecilik. Sosyal organizasyonlar ve kültürün çevreye uyumun sonucu olduğunun söylenmesi, pratiklerin kendi iç tutarlılıklarını görmezden gelinmesine neden olmaktadır.
- Enerjetik. Bir ekosistemdeki topluluğu incelemek için enerji akışı tek başına yeterli olamaz, enerji nüfus artışı kısıtlayan tek etmen değildir.
- Zaman Ölçeği. Yerel toplulukların her zaman denge içinde oldukları yönünde bir değerlendirme uzun zaman gerektirir.
- Çalışma birimi olarak yerel popülasyonun ele alınması hatalıdır çünkü yerel popülasyon da daha geniş sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkiler ağına dahil olma eğilimindedir.

Bu eleştiriler ekolojik antropolojiyi sekteye uğratmak yerine, araştırma ekseninin insan sistemlerindeki nedenselliğe çok yönlü bir bakışa kayması gibi önemli açılımlara yol açmıştır. Artık çok açık ki, günümüzün çevre sorunlarının çözümünde tek bir seviye ya da model yeterli olmayacaktır. Bu nedenle farklı seviyelerde teorik ve deneysel yaklaşımların birlikte ele alınması gerekmektedir. Ayrıca ekosistemin baskın türü olarak insanın bulunduğu sistemlerde geçmişin dengeyi esas alan yaklaşımları yetersiz kalacak, bugünün dinamik peyzajını ve değişimlerini anlamak zorlaşacaktır. Buna paralel olarak politika çevrelerinde ve küresel çevre değişikliklerinde insana dikkat verilmesi, insanın bu değişikliklerde oynadığı rolün kabul edilmesi, antropolojinin bu konuda söyleyeceklerini de önemli kılmıştır.

Böylece ekolojik antropolojinin Orlove'un "süreçsel ekolojik antropoloji" adını verdiği üçüncü evresi, yeni-işlevsel ekolojiye tepki olarak ortaya çıkmıştır (Orlove, 1980: 235). "Süreçselci ekolojistler, tarihsel çerçeveyi kullanarak ve çatışkı ve işbirliği süreçlerini analiz çevrelerine dahil ederek, değişim mekanizmaları üzerine odaklaşırlar. Vurguları insanların bilinçli seçimleri üzerinedir ve yeni-işlevselcileri bunu dikkate almamakla eleştirmektedirler" (Özbudun vd. 2006: 158). Süreçselci ekolojik antropoloji emik yaklaşım üzerine yoğunlaşmaktadır. Ekolojik antropoloji günümüzde riskleri ve insan topluluklarının bunlara verdikleri tepkileri de inceleme konusu yapmaktadır. Böylece uygulama yönelimli hale gelmiş durumdadır. Kottak da antropolojideki yeni ekolojik yaklaşımın politik analiz ve teoriyi harmanlaması sonucu uygulamalı ekolojik antropoloji ve politik ekolojik gibi alt alanların ortaya çıktığını söylemektedir (Kottak, 1999: 25).

Uygulama yönelimli araştırmalarda antropologlar, bilgi ve uzmanlıklarını bu alandaki sorunları çözmede kullanmayı tercih etmektedirler. Araştırmacılar ilk elden verilerin elde edildiği etnografik yöntemi kullanarak, sorunların çözümünde yerel halkın bilgisine başvurumaktadırlar. Günümüzün bütün dünyayı ele geçiren kapitalist ekonomisi ve onun tüketici hayat tarzının sürdürülemezliği nedeniyle girilen sürdürülebilirlik arayışları, dikkatleri sürdürülebilir ekonomi modellerine yöneltmektedir. "Küresel çevre sorunlarının tehdit edici boyutlara ulaştığı dünyada sürdürülebilir kalkınma modelleri arayışı, yerel sürdürülebilir ekonomi modellerine olan ilgiyi arttırmakta; bu ekolojik antropoloji araştırmalarına uygulama boyutunda da önem kazandırmaktadır." (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 255)

Antropologların uygulama yönelimli çalışmalarda kimi zaman farklı disiplinlerle işbirliği yapmaları gerekmektedir, örneğin tarım sistemleri ekologlar ile birlikte çalışılmalıdır. Tarım sistemleri ekonominin ürün odaklı değerlendirmeleri nedeniyle çeşitlilik ve dayanıklılıklarını yitirmektedir. Bu durum ekosistem teoriye meydan okumaktadır. Yoğun ekonomik aktivitelerin ekosistemler üzerindeki -türlerin yok olması, ormansızlaşma, kirlilik gibi- tahrip edici etkileri sonrası bu sistemlerin yerli halklar tarafından yönetilmesinin kabul edilmesi gibi sürdürülebilir yaklaşımlar keşfedilmeye çalışılmaktadır. Antropologların burada yerli bilgi sistemlerinin analizi yoluyla katkısı mümkün görünmektedir. (Moran, 1990: 27)

Little, ekolojik antropoloji çalışmalarında ortaya çıkan bu gelişmeyi 1980’lerde süreçsel ekolojideki aktör temelli modellerin antropolojideki politik ekonomi ile birlikte kullanılması sonucu politik ekolojinin doğmasına bağlamaktadır (Little, 1999). İnsan ekolojisi yaklaşımının politik ekoloji ile konsolidasyonu yeni açılımlar getirmiştir. Ekolojik antropoloji içinde yer alan politik ve insan ekolojileri, farklı disiplinler vurgularıyla birbirlerini tamamlayıcı birer araştırma programı oluşturmuştur. Politik ekoloji, coğrafya ve politik ekonomi ile ilişki içinde hak, talep, güç ve çatışma kavramları üzerinden eleştirel nitelikli bir yaklaşım geliştirmiştir. Biyolojik bilimlerle ilişkiye giren insan ekolojisi ise enerji akışı, bilgi sistemleri, geçim ve adaptasyon kavramlarından yola çıkarak deneysel bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımların tamamlayıcılık gücü, eleştirelilikle deneysel yaklaşımın birliğinden gelmektedir. (Little, 1999: 255)

Little, politik ekoloji adını verdiği süreçsel ekolojik antropoloji içindeki çalışmalarda yöntem olarak etnografinin olanaklarından yararlanmayı önermiştir (Little, 2007). Önerilen etnografi, eskinin tanımlayıcı etnografisinden farklılık göstermektedir. Birinci

fark etnografinin odağını topluluğun yaşam biçimi değil, insan/kültür-çevre arasındaki çatışmaların analizi ve temelindeki karmaşık ilişkilerin oluşturmalarıdır. İkincisi tek bir topluluğu değil, birden fazla topluluğu çalışma konusu etmesidir. Üçüncüsü coğrafi kapsamın sadece ilgili topluluğun fiziksel çevresi ile sınırlanmaması, daha geniş sosyo-politik seviyelere eklemlenmesidir. Son olarak da klasik etnografi çalışmalarında doğal çevreye sadece bir bölüm ayrılırken, sosyo-çevresel çatışmanın etnografisinde doğal çevrenin ele alınan bütün konular için vazgeçilmez unsur haline gelmesidir. Böylece Little, günümüzün süreçsel ekolojik antropoloji araştırmalarının katkısının çatışmayı anlamının dışında aynı zamanda marjinalleşmiş sosyo-çevreci aktörlere, görmezden gelinen bağlantılara ve güç ilişkilerine görünürlük kazandırmak olduğunu söylemektedir (Little, 2007: 7, 12)

Ekolojik antropolojinin biyoloji ve tarih gibi alanlara yakınlığı hem onu hem de diğer alanları zenginleştirmiştir. Bu alanlar birbirlerinin yöntemlerine başvurabilmektedirler. Orlove diğer alanlarla olan bu birlikteliğin, ekolojik antropoloji için “bir dizi uzmanlaşmış alana bölünmesi tehlikesi” yaratacağını belirtmektedir (Orlove, 1980: 262). Nitekim geçmişten günümüze antropoloji içinde ekoloji ile ilgili çeşitli alt dalların ve bunlarla ilgili bir literatürün oluştuğu görülmektedir. Little (2007) bunlardan temel niteliğindeki ve paradigmatik olanlarına referanslar vererek alt başlıkları şöyle sıralamıştır: etnoekoloji (Conklin, 1954), yeni-işlevselcilik (Rappaport, 1968), insan ekolojisi (Moran, 1990), süreçsel ekoloji (Bennet, 1993), spiritüel ekoloji (Kinsley, 1995) ve politik ekoloji (Little, 2007: 2).

Günümüzde antropoloji içindeki çevre yönelimli araştırmalar yöntemleri ve çalışma konuları açısından iki ana grupta toplanmaktadır: “Ekolojik antropoloji” (*ecological anthropology*) adı verilen birinci grupta insan grupları ve çevreleri arasındaki ilişkiyi

çalışmak için ekolojik yöntem kullanılmaktadır. “Çevreciliğin antropolojisi” (*anthropology of environmentalism*) adı verilen ikinci grupta ise bir insan etkinliği olarak çevreciliği çalışmak için etnografik yöntem kullanılmaktadır. Çevrecilik insan grupları ile çevreleri arasındaki ilişkiyi dert edinmektedir. Genellikle aktivistler için kullanılan “çevreci” kelimesi ise bu ilişkiye aracılık eden insanları ve grupları içermektedir. Buradan yola çıkarak çevresel araştırmalar yapan antropologlar ve diğer sosyal bilimciler, disiplinlerinin çevreci kanatlarının temsilcileri olarak değerlendirilmektedir. (Little, 1999: 254)

Görüldüğü üzere insan/kültür-çevre ilişkilerini konu edinen çalışmalar antropoloji içinde bir uzmanlık alanı oluşturarak burada kendine yer açmıştır. İster ekolojik isterse çevreciliğin antropoloji olsun, bugünün ekolojik yaklaşımı belirli özellikleri ile geçmiştekilerden ayrılmaktadır: Ekolojik paradigmada meydana gelen değişme ile insan/kültür-doğa ayrımı ortadan kalkmıştır. Bu nedenle doğa bilimleri ile ilgili çalışmalar insan etkisini; insan bilimleri ile ilgili çalışmalar da doğal etkenleri dikkate almak zorundadır. Buna göre ekoloji çalışmaları doğal etkenler yanında tarım sistemleri, endüstriyel atıklar, taşımacılık ve iletişim altyapıları gibi temel insan faaliyetlerini kapsamına alacaktır. Bugünün ekolojik yaklaşımının geçmiştekinden bir diğer farkı da küresel, bölgesel ve yerel analiz seviyelerinin eklemlenmesidir. Biyolojik ifadeyle ekosistem insanı, ihtiyaçlarını yerel seviyedeki ekosistemden karşılar; biyosfer insanı gezegen seviyesindeki kaynaklardan elde etmektedir. Analiz seviyeleri bu durumdan etkilenmektedir. Gezegenin araştırma evreni olduğu durumlarda çalışmanın metodolojik açıdan çeşitli zorlukları olmakta ancak küresel ısınma gibi konularda araştırma seviyesi bu olmak zorundadır.

Çevreciliğin antropolojisindeki farklar ise çalışma alanının kapsamıyla ilgilidir. Yeni toplumsal hareketlerden olan çevrecilik endüstri toplumu ile birlikte anılmasına rağmen, sadece kuzey yarımküredeki çevreci sivil toplum kuruluşlarını değil, endüstrileşmekte olan toplumların kalkınma projeleri ile marjinalleştirilen yoksul insanlarını da kapsar hale gelmiştir. Burada doğa, yabanılık ve ekolojiye odaklı çevreci söylem de sorunsallaştırılmaktadır. Çevreciliğin antropolojisi günümüzde çevrelerine saygılı bir şekilde kaynak kullanan, doğayla uyumlu bir teknoloji üretmiş yerli toplulukları, köylüleri, balıkçıları ve çobanları keşfeden çalışmalar yapmaktadır. Bu ekolojik toplulukların doğal kaynak yönetimleri, bilgi sistemleri ve hatta bedenlerine ilişkin genellikle yok sayılan hakları da antropolojinin çalışma konuları arasında yer almaktadır. (Little, 1999: 266)

J. Peter Brosius da antropolojinin çevrecilikle ilgisini konu edindiği çalışmasında yaklaşımının “çevreci söylemin gerçekliğin yapılandırılmış manifestosu” olduğu ön kabulüne dayandığını söylemiştir (Brosius, 1999: 278). Çevreciliği sosyal bir hareket olmasının ötesinde geniş anlamda ele aldığını söyleyen Brosius’a göre antropolojinin çevrecilikle ilgilenmeye başlaması ile sadece insanın biyofiziksel çevresine etkisi anlaşılmakla kalmayacak, çevrenin nasıl yapılandırıldığı, temsil edildiği, talep edildiği ve tepki gösterildiği de anlaşılabacaktır. (Brosius, 1999: 277)

Brosius antropolojinin çevrecilikle etkileşiminin pratik ve teorik nedenlerini iki grupta toplamaktadır (Brosius, 1999: 278). Birinci grupta, günümüzün bazılarının adlandırması ile çevresel antropolojisinin 1960 ve 1970’lerin ekolojik antropolojisi ile arasındaki keskin ayrım yer almaktadır. O zamanların çalışmaları bakış açısını ekolojiden almakta ve kültürel faktörleri yerel çevrelerine uyarlanmalar olarak görmektedir. Çağdaş çevresel antropoloji ise post yapısalcı sosyal ve kültürel teori, politik ekonomi,

uluslarüstüculük ve küreselleşmenin keşfi gibi birçok alanın etkisiyle şekillenmiştir. İkinci grupta ise; antropolojinin çevrecilikle ilgisinin diğer disiplinlere göre daha geç başlamış olması yer almaktadır. Örneğin politik bilimler ve sosyolojinin konuya ilgisi daha erken bir dönemde başlamıştır. Bu etkenlerle birlikte 1980'lerin sonlarından itibaren çevresel tarih, çevresel etik, çevresel ekonomi, çevresel hukuk, politik ekoloji gibi çok farklı alanlarda çevrecilikle ilgili alt disiplinlerin artması; çevreci hareketin antropologun çalıştığı alanlara kadar yayılması da antropologları çevrecilikle ilgilenmeye itmiştir. (Brosius, 1999: 278-79)

Kottak da 1960'ların işlevselcilik, sistem teori ve negatif geri bildirim ile öne çıkan ekolojik antropolojisini bugünün artan nüfus, göç ve ticareti nedeniyle yeterli olmayacağı yönünde eleştirmekte ve günümüzün ekolojik antropolojisinin teoriyi politikayla birlikte ele alması gerektiğini söylemektedir (Kottak, 1999: 23). 1960'ların ekolojik antropolojisi, izole bir analiz birimi olarak ekosistemi ve ekolojik popülasyonu ele almıştır ancak günümüzün sınırları aşan insan, bilgi, teknoloji hareketi nedeniyle bir ekosistemin izole bir analiz birimi olarak ele alınması mümkün görünmemektedir. Kottak'ın "yeni ekolojik antropoloji" adını verdiği yaklaşım eskisinden farkı olarak; politika, değer koyuculuk, uygulama, analitik birim, ölçek ve metodu içermektedir. (Kottak, 1999: 23)

Buna göre ekosistemlerin dışarıdan ve içeriden etkilere maruz kaldığı günümüz dünyasında antropologun da tarafsız kalması mümkün görünmemektedir. Pek çok antropolog çalıştıkları bölgelerde yerli toplulukları etkileyen ticari kerestecilik, çevresel kirlilik, radyoaktivite, çevresel ırkçılık, ayrımcılık ve çevrekırıma şahit olmaktadır. Dünya bugün yeni sömürgecilik faaliyetleri ile ele geçirilmiş durumdadır ve yerel ekosistemler dışsal faktörler tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Kottak, bütün bu

olan biten karşısında antropoloğun daha fazla tarafsız kalamayacağını, sürdürülebilirliği tehdit eden tehlikeler karşısında politik tavır takınarak sadece anlamakla kalmayıp kültürel olarak bilinen, uygun çözümler de önermesi gerektiğini söylemektedir (Kottak, 1999: 25). Bunun için yeni ekolojik antropoloji odağını; yerel, bölgesel olduğu kadar ulusal ve uluslararası analiz birimlerine çevirmektedir. Bu analiz seviyeleri zamana ve mekana bağlı olarak çeşitlenmektedir. Her şeyin artık büyük ölçek içinde olduğu yeni ekolojik antropolojinin metodunun da buna uygun şekilde bağdaşık ve çok seviyeli olması gerekmektedir. (Kottak, 1999: 25)

Bu bakış açısıyla birlikte yeni ekolojik antropolojinin konuları da çeşitlenmiştir. Kottak'ın deyimiyle “çevrenin kültürel modeli” olan etnoekolojilerin kalkınmacılık ve çevrecilik ile aralarındaki çatışma bunlardan ilkidir (Kottak, 1999: 26). Çevrecilik, endüstriyel ideallerle genişleyen kalkınmacılığın, ilerlemeciliğin ve aşırı tüketimin eleştirisi ile ortaya çıkmıştır. Çevrecilikte doğal kaynakların tükenmesi ve tahrip edilmesinden siyasi bir endişe duyulmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, yerel etnoekolojiler, çevrecilik ve kalkınmacılık arasında arabuluculuk yapmaktadır fakat başarılı sürdürülebilir kalkınma örnekleri azdır (Kottak, 1999: 26). Kalkınma projeleri kültürel olarak uygun olmadıklarında, yerli olanı kültürel olarak yabancı olanla değiştirmeye kalktıklarında başarısız olmaktadır. Kalkınma, baraj projelerinde olduğu gibi yerli halkları/etnoekolojileri ve çevrelerini tehdit ettiğinde çatışma ortaya çıkmaktadır.

Yeni ekolojik antropolojinin çalışma konulardan biri de biyoçeşitlilik korumadır. Kottak'a göre biyoçeşitlilik koruma, yeni ekolojik antropolojinin alt dallarından biri olan politik ekolojinin konusudur (Kottak, 1999: 27). Biyoçeşitlilik koruma programları insanın değil de bitki ve hayvanların değerli bulunduğu yönündeki tartışmalara neden

olmaktadır çünkü koruma projeleri de kalkınma projeleri kadar etnoekolojilere duyarsız olabilmektedir. Kimi yerel, ulusal, uluslararası koruma planları yerli halkın içinde bulunduğu çevreyi korumak için -bunun doğa ve küre için daha iyi olduğunu söyleyerek- onların geçim faaliyetlerini alternatif sunmadan bırakmalarını istemektedir. Bu kararlar alınırken, karardan etkilenecek olanlara görüş sorulmamakta ve sonuçta da onların geçimlerini terk etmeleri istendiğinde dirençle karşılaşmaktadır. Bu nedenle etkili bir koruma için yerel halkın ihtiyaçları gözetilmelidir. Kuzeyli çevreciler, dünyanın geri kalanına çevreci ahlak empoze etmektedir. Ülkeler, kültürler, kalkınmayı veya küresel yönelimli çevreciliği amaçlayan müdahaleci felsefelere karşı koyabilmektedirler. Burada kültürel çeşitlilik ve özerkliğe dikkat edilmeden küresel yönelimli ekolojik ahlak öneren modern müdahale felsefesi sorunlu görülmektedir. (Kottak, 1999: 26)

Ekolojik farkındalık, çevresel risk algısı gibi konular da yeni ekolojik antropolojinin konuları arasındadır ve ekolojik antropoloji çevresel riskler karşısında yerel halkın haklarını savunarak uygulamacı rolünü de yerine getirmektedir. Günümüzün ekolojik antropolojisi hayvan hakları, kültürel haklar, yerli toplulukların fikri mülkiyet hakları, bunlarla ilgili sosyal hareketleri de içermektedir. (Kottak, 1999: 27-30)

Kottak, bütün bu konuları kapsayan yeni ekolojik antropolojinin metodolojisinin de buna uygun şekilde çok zamanlılık, çok yerlilik ve çok seviyeliliği içeren bağdaşık metodoloji (*linkages methodology*) olması gerektiğini söylemektedir. Bununla birlikte çalışma esnasında dünya sistemi, güç ilişkileri, dış faktörlerin etkileri dikkate alınırken yerel toplulukların da çalışma odağından çıkmamasına dikkat edilmelidir. Kültürel antropolog, hiçbir zaman analiz biriminin yerel topluluk olduğunu unutmamalı ve

ekolojik verilerin gözünü kamaştırmasına izin vermemelidir. Bir başka deyişle antropoloji ekolojiden önce gelmelidir. (Kottak, 1999: 33)

Sonuç olarak ekolojik yaklaşım, günümüz antropolojisi içinde her ne kadar ekolojik antropoloji ve çevreciliğin antropolojisi gibi iki temel alanda kristalize olmuş gibi görünse de bunların keskin çizgilerle birbirlerinden ayrılması pek mümkün görünmemektedir. Yeni bin yıla girdiğimiz şu günlerde yeni teknoloji ile birlikte yeni araştırma ortamlarının da ortaya çıktığı göz önünde bulundurularak yeni analiz tipleri arayışına gidilmesi gerekmektedir. Çevreye yönelik araştırmalarda ekolojik ve etnografik yöntemlerin kombine edilmesi bunun için de yeni olanaklar sunacaktır.

Bu esnada da analiz ve teorinin birlikte gitmesi gerekmektedir. Ekolojik antropoloji, küresel dünya ekonomik sisteminin dünyayı ele geçirmeye ve çevre sorunlarının artmaya başladığı süreci de kapsayan uzun deneyiminin ardından bu konuda da yeni açılımlar yakalamıştır. İnsan çevre ilişkilerinin artık tarafsız bir bakış açısıyla anlaşılamayacağı ortadadır. Günümüzde yeryüzünün hiçbir köşesinde dünya ekonomik sisteminden izole bir topluluk kalmadığı, yerel toplulukların da artık işlevsel uyarlanmalar yapamayıp çevre sorunlarına neden oldukları, çevre sorunlarının ve kalkınmacılığın antropoloğun çalıştığı yerel toplulukları da etkiler hale geldiği bir durumda antropoloğun da eleştirel bir yaklaşım benimsemesi ve politik bir tutum alması gerekmektedir.

Antropoloğun ihtiyacı olan bakış açısını Ekolojist ideoloji verebilir. Ekolojizmin çekirdek değeri ekomerkezciliktir ve ekomerkezci bakış açısı küresel dünya ekonomik sistemi ve onun hayat tarzının kopardığı insan-doğa ilişkilerini kritik etmeye olanak sunmaktadır. Bununla ilişkili olarak Ekolojizmi meydana getiren diğer unsurlar ise

endüstriyalizmin eleştirisi, büyüme ve kalkınma karşıtlığı, uygun teknoloji, ekolojik toplum, çevreci özne şeklinde sıralanmaktadır. Bunlar içindeki endüstriyalizmin eleştirisi, büyüme ve kalkınma karşıtlığı ekolojizmi diğer ideolojilerden net bir şekilde ayırmaktadır. Bütün unsurların birbirleriyle eklemlenmesi sonucu oluşan ekolojist ideoloji, yapılacak çalışmalarda hem sorunları, hem de yerel topluluklardan örnek alınabilecek sürdürülebilirlik modellerini tespit etmede başvurulacak ölçek olabilir.

1.4.4. Folklor Ekolojik Yaklaşım

Erhan Ersoy (2000) ülkemizde sosyal bilimler alanında çevreci yaklaşımlara olan ilginin oldukça düşük düzeyde olduğunu, buna karşın özellikle de kuzey ülkelerinde çevre konusunun sosyal bilimlerin ilgi alanları arasında oldukça merkezi bir yer işgal ettiğini söylemektedir (Ersoy, 2000: 225). Türkiye'nin antropolojideki bu durumu folklorun dünyadaki durumuna benzemektedir. Lynn Kindall bugüne kadar yapılmış folklor çalışmalarında ekolojik yaklaşımın kullanılmadığını ancak folklorun insanın çevre ile ilişkilerinde açıklayıcı ve sürdürülebilirliğin kaynaklarından biri olabileceğini söylemektedir. Bk. (Kindall, 1997). Kindall'ın çalışması, folklor ekolojik açıdan önemlidir diyen ilk çalışmadır.

William J. Thoms tarafından 1846 yılında “popüler antikiteler” ve “popüler edebiyat” terimleri yerine kullanılması için önerdiği “folklor” sözcüğü (Thoms, 1994: 52) için Türkçede 1913 yılında beri “halkiyat”, “halk bilgisi” terimleri kullanılmış, günümüzde “halkbilim” terimi yaygınlaşmıştır.

Günümüzde folklorun halk danslarını çağrıştırması nedeniyle¹⁷ yerine yaygın olarak halkbilim kullanılmakta ve şöyle tanımlanmaktadır: “bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alanlardaki ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir bireşime vardırmayı amaçlayan bir bilimdir” (Örnek, 1995: 15). Folklor yerine halkbilimi kullanımını tercih eden Özkul Çobanoğlu’nun yaptığı tanım ise şu şekildedir; “bir topluluğun geleneksel veya anonim dünya görüşünü ve bunun dışa vurumları olarak kabul edilen, söze, harekete ve nesneye dayalı olarak ifade edilen her türlü anlamlı formu ve bunların oluşumları, geliştirilip ve pekiştirilmelerine yönelik iletişim olaylarının içinde konu edildiği bir bilim alanıdır” (Çobanoğlu, 1999: 4).

Folklor bir disiplinin adı olduğu gibi aynı zamanda o disipline konu olan içeriği anlatmak için de kullanılmaktadır. Çobanoğlu’nun tanımındaki içerik “anlamlı dışavurum formları” ifadesi ile dile getirilmiştir. Bu anlamdaki folkloru kısaca insan yaratıcılığının göstergeleri olan kültürel ifadeler diye tanımlamak mümkündür. Bunlar müzik, dans, yemek, el sanatları gibi türler altında toplanmaktadır. Amerikan Folklor Derneği (*American Folklore Society*) folklorun; büyük oranda sözlü iletişim ve pratik yoluyla yaygınlaştırılan; geleneksel sanat, edebiyat, bilgi, uygulamalar ve inanışlardan oluştuğunu söylemektedir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO’nun 1989 tarihli tavsiye kararında (*Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*) folklor biçimleri olarak; dil, edebiyat, müzik, dans, oyun, mitoloji, ritüeller, gelenekler, el sanatları, mimari ve diğer sanat dalları sıralanmaktadır. Folklor biçimleri ya da ifadeleri bugüne kadar içerik, yapı, işlev, gösterim, psikanalitik kuram ve insan davranışı açılarından çalışılmış fakat ekolojik

¹⁷ Özkul Çobanoğlu uluslararası literatürde de folklorun yanlış kullanımlarının artması nedeniyle yerine folkloristik (*folkloristics*) kullanımının tercih edildiğini söylemektedir (Çobanoğlu, 1999: 5).

bakış açısı eksik kalmıştır. Halbuki folklor da eko-eleştirel¹⁸ bir okumaya tabi tutulabilir ve böylece insanın çevresiyle ilişkilerinin izleri folklorik ifadelerde bulunabilir.

Folklor insanın doğal çevresini yorumlaması, ona tepki vermesi açısından önemli bir araçtır. Folklor -müzik, dans, anlatılar, yiyecek elde etme yolları, ritüeller ve daha birçokları ile birlikte- kültür adı verilen insan karakteristiğinin bir parçasıdır. İnsan folkloru ile doğal dünyayı algılar, yorumlar; hatırlamak, haklılaştırmak, kutsallaştırmak ve açıklamak için doğal çevresini folklorun yaratımlarına çevirir. Çevrede olan biten, insanın folklorunu ve inancını şekillendirirken folklor da insanın çevre üzerindeki eylemlerini şekillendirir. Bu açıdan insanın çevre ile olan karmaşık ilişkilerini anlamada folklordan da yararlanılması mümkündür. Bunun yanı sıra kültürün bir bileşeni olarak folklor yaratıcı yanı ile de insana yeni durumlara adaptasyon için büyük bir esneklik sağlamaktadır. Bu nedenlerle folklor çevresel sürdürülebilirlik arayışları için önemlidir ve folklorun içerdiği ekolojik bilgi ile mesajların incelenmesi gereklidir. Folklorun eko-eleştirel bir okuması yapıldığında önerdiği pratik ve uygulamaların sürdürülebilir olup olmadığı ortaya konabilir ve böylece folklor içinde doğa ile uyumlu bir ilişki kurmak üzere çevre sorumlu, sürdürülebilir modeller bulunabilir. Bunlar da modern çözümlere bir alternatif oluşturabilir (Kindall, 1997: 12). Davranışlarının farkında olan bir canlı olarak insan, bu çalışmalardan öğrendikleri sonrasında sürdürülebilirliği için davranışlarını uyumlu hale getirebilir.

Ekolojik yaklaşımı kullanan çalışmalardan birinde Jessica Schmonsky inanç sistemlerini bir topluluğun kolektif bilinç dışını, diğer bir deyişle bir kültürün korkuları, istekleri, motivasyonları ve ahlaki gibi temel değerlerini keşfetmek için bir araç olarak

¹⁸ “Ekoeleştiri en geniş tanımıyla, insanla insandışı arasındaki ilişkinin insanlığın kültürel tarihi boyunca incelenmesi ve bizzat ‘insan’ kavramının eleştirel bir incelemesidir” (Garrard, 2016: 19). Ekoeleştiri alanındaki erken dönem çalışmalar yaban anlatısı, doğa yazını üzerine yoğunlaşırken, son yıllarda kültürel ekoeleştiriye yönelik olarak popüler bilimsel yazın, film, sanat gibi kültürel eserleri de incelemeye almıştır.

görmektedir (Schmonsky, 2012). Folklorun ekolojik açıdan öneminin tartışıldığı bu çalışmada çevresel tahribatın ekolojik olmayan nedenleri ortaya konmuştur. Bunun için kültürler baskın ve ortaklaşmacı olarak ikiye ayrılmıştır. Hiyerarşik, ataerkil ve şiddetle karakterize edilen baskın kültürlerin değerlerini akılcılık, mantık, bireysellik, rekabet ve meta oluştururken; sezgi ve duygu gibi kadınsı nitelikleri öne çıkan ortaklaşmacı kültürler ise baskın kültürlerin öteki ucunda yer almaktadır. Ortaklaşmacı kültürün değerlerini barış, eşitlik ile ortak yaşam oluşturmaktadır ve kar odaklı piyasa uygulamalarından ziyade geçime odaklanmaktadır. Çevresel sorunlar işte bu baskın kültürlerin insanı doğadan koparan anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilirliğe doğru bir değişim için geçmişe dönük araştırmaların daha da derinleştirilmesi gerekmektedir. (Schmonsky, 2012)

Günümüzde yaygın olarak folklorun geleneksel ekolojik bilgi (*traditional ecological knowledge*) ile birlikte doğa koruma açısından önemini vurgulayan çalışmalar yapılmaktadır (Bk. Berkes, 1999). Folklorun ve geleneksel ekoloji bilgisinin analizi, bunların sadece olumlu yanlarını ortaya çıkarmakla kalmamakta, türlerin sürdürülebilirliği için risk oluşturabilecek örneğin bazı hayvanlarla ilgili olumsuz kavrayışlarını tespit etmeye de olanak vermektedir. (Bk. Ceríaco vd., 2011)

Sürdürülebilirlik arayışları, dünyada insanın çevresi ile ilişkisini anlamayı mümkün kılacak disiplin olan antropoloji içinde günümüzde önemli bir yer işgal etmektedir. Kültürün bir bileşeni olarak folklorun da artık potansiyelini gerçekleştirme ve sürdürülebilirliğe katkı sağlamasının zamanı gelmiştir. Geleneksel yaşam biçimleri ve folklor, sorunları tespit etmede olduğu kadar uygun çözümleri üretmede de önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Etnografik yöntemle sorunların çözümünde halkın bilgisine başvurulabilir. Özellikle de günümüzün bütün dünyayı ele geçiren kapitalist

ekonomisi ve onun tüketici hayat tarzının sürdürülemezliği nedeniyle girişilen sürdürülebilir ekonomi modeli arayışları Türkiye’de dikkatleri köye ve köy etnografilerine yöneltmektedir. Bu da köylülükle ilgili araştırmalara yeniden kapı aralamaktadır.

1.5. “Politik Bir Tutum Takınmak” ve Ekolojist İdeoloji

Ekolojizm düşünsel anlamda derin köklerine rağmen modern zamanların siyasal ideolojilerdendir ve kökenini bilimsel bir disiplin olan ekolojiden almaktadır. Canlılarla cansız varlıkların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalı olan ekoloji (Ansiklopedik Çevre Sözlüğü, 2001: 139) ile ilkeleri sürdürülebilir bir toplum için ekolojizme bilgi sağlamıştır.

Çevre sorunsalının siyaset gündemine girişi iki biçimde olmuştur. İlki, var olan siyasi ideolojilerin kapsamına alınarak, bu ideolojilerin eko-Marksizm, eko-sosyalizm, eko-liberalizm, eko-anarşizm gibi şekillerde genişlemesi biçiminde olmuştur. Bu şekilde bir siyasallaşma biçiminde ayrı bir ideoloji olarak değeriendirilmemiştir. İkincisinde ayrı bir siyasal ideoloji olarak ekolojizm ortaya çıkmıştır.

Çevre sorunsalının siyaset gündemine girmesi ve bir ideoloji olarak şekillenmeye başlamasının tarihi de 1970’lerdir. Bu dönemde aynı zamanda yeni feminist hareket, nükleer karşıtı hareket, barış hareketi, azınlık hareketi gibi yeni toplumsal hareketler de yükselişe geçmiştir ancak bunlar içinde çevresel hareket¹⁹, kurumsal siyasete

¹⁹ Çevresel hareketin kökenine ilişkin detaylı bilgi için bk. (Şahin, 2010)

eklemlenebilecek düzeyde bir siyasallaşma sergileyebilmesi ve çevre sorunlarının yüzyılın temel sorunları haline gelmesi yüzünden ağırlık kazanmıştır. (Önder, 2003)

Çevresel hareketin de içinde olduğu yeni toplumsal hareketlerin oluştuğu dönemde kapitalist endüstri ülkeleri, 2. Dünya Savaşı'nın ardından hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girmiş, kişi başına düşen gelir oranı yükselmiş ve böylece o toplumlarda giderek artan bir tüketim alışkanlığı başlamıştır. Çalışan kesim tarım ve endüstri sektöründen hizmet sektörüne doğru kaymıştır. Bütün bunlara bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler de eklenince kapitalist iktisatçılar artık ideal topluma ulaşıldığını söylemeye başlamıştır. Bununla birlikte sistemi ayakta tutan şey, kârın azamileştirilmesi ve tüketimin zorunluluğudur. Bu da endüstri toplumunu daha çok tüketen, doğal kaynakları sömüren ve kirleten bir toplum haline getirmiştir. (Çoban,1991: 8-19)

Bununla birlikte o dönemde dünyada yaşanan ekonomik kriz nedeniyle ister kapitalist, ister sosyalist olsun bütün siyasi partiler kriz içindeki ekonominin enerji ihtiyacının ancak nükleer enerji ile giderilebileceği konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu da anti-nükleer hareketle de ilişkilendirilebilecek olan çevresel hareketin kendine, mevcut siyasal ideolojiler dışında bir yer bulmasının en önemli etkeni haline gelmiştir. (Çoban, 2013: 458)

Bütün bunlar; savaş karşıtı protestoların, 68 kuşağının, öğrenci ve kadın hareketlerinin yarattığı etkiler de eklenince çevresel hareket ve yeni bir ideoloji olarak ekolojizm için uygun ortamı oluşturmuştur. Ekolojizm kendisinden önceki bazı düşünsel birikimlerden yararlanarak ama yine de bütün diğerlerinden farklılaşarak yepyeni bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Ekolojizm; “sürdürülebilir ve tatmin edici bir var oluşun, hem insan dışındaki doğal dünya ile ilişkilerimizde, hem de toplumsal ve politik yaşam

biçimimizde köktenci değişiklikleri bir ön koşul olarak gerektirdiği iddiasında” olan bir ideolojidir (Dobson: 2017: 21-22).

Aykut Çoban (2002); bir ideoloji için önemli olan şeyin bütünü oluşturan unsurlarının birbirleri ile eklemlenmesi olduğunu belirtmekte ve ekolojizmi oluşturan unsurların da; endüstriyalizmin eleştirisi, büyümenin sınırlandırılması, nüfusun azaltılması, uygun teknoloji, eko-merkezcilik, ekolojik toplum, çevreci özne, strateji ve taktiklerden oluştuğunu söyledikten sonra bu unsurların birbirleriyle eklemlendiğini ortaya koymaktadır. Bu unsurlar tek başına ekolojizme gereken rengi vermeye yeterli değildir. Hatta bu unsurların her biri başka ideolojilerde de yer bulabilir. O nedenle önemli olan bunların birbirleriyle eklemlenmesidir.

Ekolojizmin bir ideoloji olup olmadığını değerlendirmeden önce İngiliz siyaset bilimci Andrew Dobson (2016: 22) ideolojilerde bulunması gereken üç özelliğe işaret etmektedir. Bunlardan ilki; toplumun analitik bir tanımını yapmasıdır. Böylece kullanıcılarına yönlerini bulmalarını sağlayacak bir harita vermiş olacaktır. İkincisi özel bir toplum şekli önermesi yani politik bir reçeteye sahip olmasıdır ancak bu reçete, meşruiyetlerini araçsal aklın kullanılmasından alan diğer reçetelerle karşılıklı içinde olacaktır. Üçüncü olarak da politik eylem için bir program sunması gerekmektedir. Bütün bunlardan sonra ekolojizm bir ideoloji olarak tanımlanabilmektedir.

Çevresel sorunların yanında toplumla ilgili öteki sorunların da ekolojizm kapsamına alınması, ekolojistlerin kendi düşünsel yaklaşımlarını kapitalizmin ve sosyalizmin karşısında bir başka yol olarak sunmalarını mümkün kılmıştır (Çoban, 1991: 95). Bununla birlikte ekolojizmi ayrı bir ideoloji yapan ekolojistler ile geleneksel ideolojiler arasındaki doku uyumsuzluğudur. Örneğin sosyalist ve sosyal demokrat partiler

ekolojistlerin taleplerini karşılayamaz çünkü ekolojistlerin odaklandığı endüstriyalizmin eleştirisi ile bu partilerin işçi sınıfı çıkarları çelişir. Büyüme hedefleri nedeniyle eski ideolojilerle ekolojistler taban tabana zıttır. Mevcut ekonomiler aşağıdaki dizgede sadece ilk üçü ile ilgilenir, büyümeyi bununla ölçerler. Ekolojistler ise buna itiraz eder, ölçütler arasına adil üretim ve tüketim ile sosyal, çevresel maliyetleri de katarlar. Ayrıca bu dört unsuru maksimuma çıkarmayı değil, minimuma indirmeyi isterler. (Dobson, 1999: 240)

Kaynak Tüketme → Üretim → Tüketim → Atık

Böylece ekolojizm diğer ideolojilerin temel dayanaklarını da sorgular hale gelir. Temel ayrımlardan biri budur. Bu nedenle Porritt (1989: 52), endüstriyel çağın politikasını, sağ, solu, merkeziyle hepsi aynı yöne giden araçları olan üç şeritli bir yola benzetir. Ekolojizmin yönü ise tamamen ters istikametedir.

Andrew Dobson (1997: 5) ayrıca ideolojileri açıklarken “çekirdek değerden” bahsetmekte ve liberalizmin çekirdek değeri “özgürlük”, sosyalizmin çekirdek değeri “eşitlik” ise ekolojizmin çekirdek değerinin “ekomerkezcilik” olduğunu söylemektedir. Ümit Şahin (2003), Dobson’ın bunu yaparken “bir anlamda da yeşil politikayı çevreciliğin araçsal bakışından uzaklaştırıp daha etik, dolayısıyla felsefi bir eksene oturmaya” çalıştığını ifade etmektedir. Ekomerkezcilik ekolojizmin çevrecilikten ayrıldığı noktadır. Şahin (2003: 74) ekolojizm ile çevrecilik arasındaki ayrımın Yeşiller arasında en çok tartışılan ve hayati görülen bir konu olduğunu belirtmektedir. Bu ikisi arasındaki ayrımı en açık şekilde Lambert (1997’den akt. Şahin, 2003: 74) ifade eder: “eğer sorunları birbirleriyle karşılıklı bağlantı içinde görüyorsanız, o zaman bir ekolojist

ya da bir yeşilsinizdir. Eğer yumaktan sadece tek bir ipliği çekip onu izole bir biçimde ele alıyorsanız o zaman da siz bir çevrecisiniz”

Ekolojizmin ideoloji olarak tanımlanması ile çevrecilik ile arasındaki ayrım daha net olarak ortaya çıkmıştır. Dobson, ekolojizmi bir ideoloji olarak tanımladıktan sonra çevreciliği bunun tam karşısına yerleştirir. Hatta çevrecilik bir ideoloji de değildir (Dobson, 2016: 20).

Çevreciler ve ekolojistlerin ortak noktası, her ikisinin de çevresel sorunlarla ilgilenmeleridir ancak çözüm için önerdikleri yollar nedeniyle farklılaşırlar. Çevreciler sorunların semptomları ile uğraşırken ekolojistler politik, ekonomik nedenleri ile uğraşırlar. Birinciler sorunu endüstriyalizmin çözeceğine inanırken, ikinciler çözüm için endüstriyalizmin yerine başka bir şeyi koymayı önerirler. Daha kısa bir ifadeyle birinciler reformist, ikinciler ise radikaldirler. Dolayısıyla sosyalist, muhafazakâr veya liberal ve çevreci olmak mümkündür ama sosyalist, muhafazakâr veya liberal ve ekolojist olmak mümkün değildir. (Dobson, 1999: 235)

Aykut Çoban (2013: 457) bu farklılığı çevrecilik (*ecologism*) ve çevreselcilik (*environmentalism*) adlandırması üzerinden ortaya koyar ve ikisi arasındaki farklılıkları şu şekilde tespit eder:

Çevreselcilik, çevrenin kalkınma için gerekli olduğu için korunmasını, etkinlik ve verimlilik ilkelerini yaşama geçirerek kaynak kullanmada rasyonalizasyonu, ekolojik sorunların teknik ve yönetsel yollarla çözüme kavuşturulmasının mümkün olduğunu, insan merkezli bir anlayışla kurumların ve politikaların çevrenin korunması unsurunu dikkate alacak biçimde reformist bir perspektifle değiştirilmesini savunur.

Çevrecilik ise endüstriyelizmin terk edilmesini, nüfusun azaltılmasını, ekonomik büyümenin sınırlandırılmasını, küçük teknolojilerin benimsenmesini, kuşak içi ve kuşaklar arası ekolojik adaleti, yerellik ve katılımcılıkla biçimlenmiş bir demokrasiyi, eko-merkezli bir anlayışla ekonomik ve toplumsal kurumların ve politikaların karar alma süreçlerinin radikal bir biçimde dönüşmesini savunur.

Öte yandan çevrecilik ayrıldığında dahi ekolojizm kendi içinde çeşitlilik barındırmakta ve ekolojizmlerden bahsedilmektedir ancak hepsinin ortak paydasını oluşturacak şekilde ekolojizmin temel dayanakları bulunmaktadır. Aykut Çoban (2013: 460-464) bunları şu başlıklar altında toplamaktadır:

- Endüstriyalizmin Eleştirisi: Endüstriyalizmin sınırsız büyüme fikri çevreyi tahrip etmektedir. Ekolojizmin burada endüstri toplumuyla birlikte sadece türlerin yok olması, kirlilik gibi konuları sorun olarak görmez; ekonomiden etiğe, insan ilişkilerine, siyasetten doğayla kurulan ilişiklere kadar endüstriyalizm kavramıyla nitelenen bir toplumsal formasyonun tüm boyutlarında sorun görür.
- İnsan-Doğa İlişkisi: Ekolojizmde insan-doğa ilişkisi sadece kaynakların sömürülmesi şeklinde tek yönlü değil çift yönlü olarak kavranır.
- Ekomerkezci Görüş: İnsan merkezli anlayışta doğayla ilişkilerin ölçüsü insan olduğu için, insana özgü çıkarların ve kaygıların gözetilmesi ve giderek de doğanın insan amaçlarının aracı olarak kavranması olağanlaşır. Doğa sadece bir kaynak olarak görülür. Ekomerkezcilikte doğadaki tüm canlı cansız varlıklar insani çıkar ve amaçlardan bağımsız olarak “içkin” değere sahiptir.
- Büyüme Karşıtlığı: Ekolojizm büyümenin sınırlanması ister ve tüketimi kışkırtan sektörlerde küçülme, insanın toplumsal açıdan gelişmesine yardım eden nitel sektörlerde büyümeyi öngörür.

- Genişletilmiş Demokrasi İsteği: Ekolojizm, endüstriyalizmin merkeziyetçi, hiyerarşik, baskıcı siyaset tarzına karşılık ademimerkeziyetçi, her türlü ayrımcılığın reddedildiği, doğrudan temsilin var olduğu bir tarzı benimser.
- Kuşaklar İçi, Kuşaklar Arası ve Türler Arası Adalet: Özellikle dünyanın yoksul kesimlerinin toplumsal refahtan eşit şekilde pay almalarını sağlamak ve aynı şekilde gelecek kuşakların ve öbür türlerin üzerine yıkılacak bir maliyeti azaltmak için günümüz toplumlarının ekolojik sistemler üzerindeki baskılarını azaltmalarını savunur.

Böylece ekolojizmin içeriği; sorunların nedenlerinin endüstri toplumu ile bağlarının kurularak açıklanması, bunların belirli bir programa göre çözüme kavuşturularak ekolojik olarak sürdürülebilir bir toplum kurulması için reğetesinin oluşturulması sürecinde belirginleşmektedir. (Çoban, 2013: 459)

Ümit şahin (2010) ekolojizmin sıralanan bütün özelliklerinin en başında “şiddetsizliğin” geldiğini söylemektedir. Çünkü diğer bütün ilke ve özelliklerin yeşil hareketin solun içinde, yanında, karşısında konumlanmasında değişik derecelerde etkide bulunabileceğini ancak şiddetsizliğin hareketin “temel bir ayırım noktası” olduğunu söyler. Bunun ardından diğer ayırım noktaları şöyle sıralanır: Sokaktan parlamentoya, pasifizm, kadın kotası, lidersizlik, nükleer karşıtlığı, enternasyonalizm, post-materyalizm, çevrecilik, küresel ısınma ve ekolojik krizle mücadele, gelecek kuşaklar ve etik öznenin genişletilmesi. Detaylı bilgi için bk. (şahin, 2010).

şahin (2010) ekolojizmin ayırım noktalarının hareketin şu üç temel dayanağından kaynaklandığını ifade etmektedir:

- Ekolojik Kriz ve İklim Değişikliği: Yeryüzünde hayatın sürdürülebilirliğini tehlikeye atan ekolojik kriz ve iklim değişikliği ancak fosil yakıtların kullanılmadığı bir toplum yaratılması ve son yüz elli yılın sistem paradigmasının bütünüyle değişmesiyle mümkündür. Bu nedenle yeşil hareket ekolojik bir toplum ütopyasına varmak için bugünden başlayarak radikal bir politik dönüşüm için çalışır.
- Büyüme, İlerleme ve Kalkınma Eleştirisi: Büyüme sürdürülebilir değildir. Bu konuda Roma Kulübü tarafından hazırlatılan 1972 tarihli “Büyümenin Sınırları” adlı raporun önemli bir etkisi vardır ancak bu eleştirilerin felsefi boyutunu Aydınlanma ve modernite eleştirilerinde aramak gerekir. 19. yüzyılın romantizmi böyle gelişmiş ve yeşil siyasal düşünceye temel oluşturmuş öncü akımlardandır. Truman’ın başkanlık koltuğuna oturduğu 1949 yılıyla başlayan kalkınma faaliyetleri, sadece kişi başına düşen gelirin büyümesini hedeflemiştir. Ekolojizm ilerleme ve büyüme yerine doğaya uyumu, kalkınma yerine de sürdürülebilirliği koyar. Ekolojizm ekonomik büyüme, kalkınmacılık, maddi refah artışı, endüstriyel üretim ve tüketimi reddeden bir ekonomi önermektedir. Mevcut ekonomik sistemi tersine çeviren yeşil ekonomi, doğanın sürdürülebilirliğini temele almakta ve “yiyecek olmadan para hiçbir şeydir” anlayışından hareketle parayı en sona yerleştirmektedir.
- Tüketim Toplumu: Yirminci yüzyılın radikal düşünürlerinin yarattığı düşünsel iklimin de etkisiyle oluşan yeni toplum durumu, kapitalizmin dünyayı ne şekilde anlamlandırıldığı ve bunu nasıl küreselleştirdiği ile ilgilidir. Buna göre insanlar tebaa, halk ve yurttaş olmaktan, tüketici olmaya evrilir ve üretilen malların kullanım değeri sıfırlanarak boş bir imaja dönüşür. Tüketim toplumunun zorunlu kalıplarının dışına çıkmak için tüketim ve bunu zorunlu kılan aşırı üretimi reddetmek gereklidir.

Ekolojist ve yeşil²⁰ sözcüklerini birbirinin yerine kullanan Jonathon Porritt (1989: 25)'e göre de yeşil olmanın asgari kriterleri şunlardır:

- Dünya ve dünyadaki bütün yaratıklar için duyulan saygı
- Dünya zenginliğinin bütün insanlar arasında paylaşılması için gönüllülük
- Ekonomik büyüme hengesine karşı sağlam alternatifler aracılığıyla elde edilen refah
- Nükleer olmayan savunma stratejileri ve önemli ölçüde düşürülen silah harcamaları aracılığıyla varılan sürekli güvenlik
- Materyalizmin ve endüstriyalizmin yıkıcı değerlerinin reddi
- Kaynak kullanımında gelecek kuşakların hakkının tanınması
- Toplumsal olarak yararlı, kişisel olarak ödüllendirici çalışmaya (insani ölçülere uygun teknolojiyle arttırılan) önem verilmesi
- Sağlıklı bir toplumun ön koşulu olarak çevrenin korunması
- Kişisel ve ruhsal gelişime önem verme, insan doğasının daha ılımlı olan yönüne saygı
- Toplumun her düzeyinde açık, katılımcı demokrasi
- Anlamlı bir nüfus azalmasının öneminin tanınması
- Her ırk, renk ve inançtan insan arasında uyum
- Koruma, daha büyük verim ve yenilenebilir kaynaklar temelinde nükleer olmayan düşük enerji stratejisi
- Kendine yeterliliğe ve merkezi olmayan topluluklara önem verilmesi

²⁰ Porritt (1989: 14-15)'e göre; 'ekoloji hareketi' daha çok yeni toplumsal hareketlere ilişkin özellikleri çağrıştırmakta ve yeni toplumsal hareketler kültürel ve kimliğe ilişkin boyutlarıyla öne çıkan, her zaman politik bir vurgu içermeyen hareket biçimleridir. 'Yeşil' ise ekolojik olan ile siyasal olanı bir arada tanımlayan 'eko-politik' bir yönelişe tekabül etmektedir.

Sonuç olarak ekolojizm, “öbür ideolojilerden bağımsız bir ideoloji olarak günümüzde varlığını kabul ettirmiştir” (Çoban, 2013: 455-456). Ekolojizmin kurumsallaşması sürecinde ideoloji olarak ekolojizmden beslenen yeşil partiler ortaya çıkmıştır. Dünyada ulusal ölçekte ilk yeşil parti 1972 yılında Yeni Zelanda’da, Avrupa’nın ilk yeşil partisi de 1973 yılında İngiltere’de kurulmuş, ardından 1980’lerin başlarında bütün Batı Avrupa’ya yayılmıştır. Yeşil partiler Almanya, Belçika, Finlandiya ve Fransa gibi ülkelerde koalisyon ortağı olarak geniş ölçüde politikalarını uygulama şansı bulmuşlardır. Bununla birlikte hükümetlerde yer alan yeşil partilere bakıldığında statükoyu sarsacak radikal değişimler ortaya koyamadıkları görülmektedir. Türkiye’de ise ilk yeşil parti deneyimi 1988-1994 yılları arasında yaşanmıştır. Bir süre ara verip 2008 yılında tekrar kurulduktan sonra Yeşiller Partisi “temel ilkeleri, soldan bakışı, toplumsal tabanı ve muhalefet diliyle Batı Avrupa yeşil partilerine benzeyen” (Şahin, 2010: 23) bir çizgide varlığını sürdürmekte iken 25 Kasım 2012’de EDP ile birleşerek Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi adını almıştır.

İdeoloji olarak ekolojizmden beslenen yeşil partilerin çevrecilerle aralarına koymaya çalıştıkları çizginin ne kadar keskin olacağı konusunda tartışmalar yapılmaktadır. Çevreciler yeşil partilerin potansiyel destekçileri olarak görüldüğü gibi duyarlı insanları yanlış yönlendirerek esas yapılması gereken mücadelenin önünü kesmekle de suçlanmaktadır. Farklı bir siyaset ve örgütlenme tarzı iddiasında olan yeşil siyasetin, bu birliktelik yüzünden ilkelerinde aşınma yaşayarak farklılığı ile ilgili kuşkuların oluşmasına yol açtığı dile getirilmektedir. (Çoban, 2013: 468-472)

Günümüzde ekolojik bir toplum hayalinin savunuculuğunu yapan ekolojizme yöneltilen en büyük eleştiri, böyle bir topluma nasıl geçileceğine ilişkin bir açıklamasının

olmayışıdır. Ekolojizm bir yandan parlamenter mücadeleyi yapacak partileşmeyi sağlamakta bir yandan da sivil toplum içinde kalarak hareketi öne çıkaran taktikler benimsemektedir. Aykut Çoban (2013), bu noktada yurttaş bilincine dikkat çekmekte ve şiddet karşıtı ekolojist siyaset için eylemler, toplantılar ile pratiklerin de eğitici rol üstlendiklerini söylemektedir. Ekolojizme getirilen diğer bir eleştiri de; ekolojik bir topluma geçişte insana yaptığı vurgu yüzünden yeniden insan-doğa ayırımına sebep olacağıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BOYUNCA KÖYLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE TARIM POLİTİKALARI

2.1. Geçmişten Günümüze Köy, Köylülük ve Köycülük

Köy ve Köylülük

Türkiye'nin idari yapılanması gereği köy, tüzel kişiliğe sahip en küçük idari birimdir. Günümüzde Türkiye'nin sahip olduğu köy sayısı 18.214'dür.²¹ 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı Köy Kanununun 1. Maddesinde köyün tanımı nüfus yoğunluğu dikkate alınarak; “nüfusu iki binden aşağı yurtlar” şeklinde yapılmıştır. Aynı kanunun 2. Maddesi ise köyü mekansal yönünü vurgulayarak tanımlamıştır; “cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler.” Bu tanımdan yola çıkarak köyün tarımsal faaliyetle uğraşan kırsal bir yerleşme ve ortak malları, özgün konut şekilleriyle kendine özgü bir yaşam biçimi olduğunu en başında söylemek mümkündür.

Büyük Türkçe Sözlük'te (Erişim Tarihi: 06.12.2017) diğer sözlüklere referansla verilen tanımlarda da köyün tarımcı yönü ve kırsal yerleşme niteliği ortaya konmaktadır:

Coğrafya Terimleri Sözlüğü'ne (1980) göre; “Belli bir adı, okul, cami, muhtarlık vb. toplumsal ve dinsel kuruluşları, komşu köyden ayrıldığı sınırları, tarla, otlak ve korusu bulunan, halkının yaşamı aşağı yukarı tümüyle toprağa bağlı olan yerleşim biçimi.”

²¹ 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Yasa ile Türkiye'nin köy sayısı neredeyse yarısı yok edilerek bir gecede 34.434'den 18.214'e inmiştir. Bk. Adrese Dayalı Nüfus Sistemi Sonuçları 2007-2016 (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059) (Erişim Tarihi: 06.12.2017)

Kentbilim Terimleri Sözlüğü'ne (1980) göre; “Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri ya da nüfus yoğunluğu yönünden kentten ayırt edilen, genellikle tarımsal uğraşıda bulunmak gibi işlevlerle ayrımlaşan ve belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu yaşamı yansıtan yerleşme birimi.”

Halkbilim Terimleri Sözlüğü'ne (1978) göre; “Birbirleriyle akraba olan ya da olmayan birden çok ailenin bir araya gelerek tarım yapmaya ya da hayvan yetiştirmeye elverişli yerey parçasının bir köşesinde kurdukları, alan ve sokaklar çevresinde toplanan küçük ya da büyük, dağınık ya da toplu yapılarla, bunların eklentilerinden oluşan evrensel ve geleneksel yerleşme yeri.”

Kırsal yerleşme oluşu ve tarımsal faaliyetle özdeşleşmesi, köylülüğün “toprakla kurulan bağ” şeklinde ifade edilmesine neden olmuştur. Güncel Türkçe Sözlük'te köy tanımı verilirken şöyle örneklenmektedir: "*Köylülük, insan ile toprak arasında kurulan eski bir münasebet şeklidir.* -M. Kaplan". Türk insanının sesi ünlü halk ozanı Âşık Veysel'in “benim sadık yarım kara topraktır” dizeleri ise bu ifadenin köylü açısından onaylanmış hali gibidir.

Bir insanlık kategorisi olarak köylülüğün evrensel niteliği vardır. Dünyada köyün “kendinegöreliliği”nden kaynaklanan çok çeşitli köyler bulunmaktadır. Tarihsel, sosyal faktörlerin yanında köyün çeşitliliğine etki eden en önemli faktör ekolojik koşullardır. Bu nedenle bir köyü anlayabilmenin ancak onun içinde bulunduğu yeryüzü parçasını, doğayı tanımakla mümkün olabileceği söylenegelmıştır (bk. Dietz, 1946: 6; Tonguç, 1998: 34). Köylülüğün doğa ile ilişkisini ortaya koyan temel özellikleri şunlardır: Köylünün iş ve yaşam yerleri farklı değildir, o çalıştığı yerde yaşar. Köylünün hayatı tarlası etrafında kuruludur. Köydeki işin de hayatın da hızı doğanın birbirini takip eden

devreleri ve döngülerine bağlıdır, bu nedenle doğanın ritmiyle uyumludur. (Dietz, 1946: 19, 55, 44)

Köylülükle ilgili ekolojik koşullara bağlı çeşitliliğin nedeni, insanın içinde bulunduğu farklı ekolojik koşullara kültürü ile uyarlanmasıdır. Mazoyer ve Roudart (2009) bu durumu “tarımların çeşitliliği” şeklinde ifade etmiştir. Çeşitli köylülükler ve tarımlar köyün ve köylülüğün yerel koşullara dayandığının bir göstergesidir. Yerellik, köy yaşamının karakteristik unsurlarından birini oluşturmuş -ta ki günümüzün küreselleşen dünyası yerellikleri yok edene kadar- ve bu özelliği nedeniyle bir zamanlar; dış dünya ile bağının neredeyse kopuk oluşu ile karakterize²² edilmiştir. (Bk. Dietz, 1946: 36).

Cumhuriyet tarihi boyunca köyü ve köylülüğü ele alışı dönemin köycü yaklaşımının izleri görülmektedir. Dönemin aydınının yüzünü köye dönmesi; ülkenin gerek nüfusunun büyük bir kesiminin köylerde yaşaması, gerekse de gelirinin ana kaynağını tarımın oluşturması gibi bir gerçekliğe dayanmaktadır. Tarımla karakterize edilen köyü Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik açıdan analiz eden Tökin (1990), Türkiye’de köyün hem kendi için hem de pazar için üretim yapan karma bir niteliğinin olduğunu, önceleri birincisinin ağırlıkta olmasına rağmen pazar için üretimin gittikçe yaygınlaştığını o yıllarda tespit etmektedir. Tökin’in terk edilmekte olduğunu söylediği ve “otarşik” adını verdiği ekonomik sistemde köylü; kendi kendine yeten²³ bir hayat sürmektedir. Burada üretim ve tüketim farklılaşmamakta, üretim sadece ailenin

²² Dietz (bk. 1946: 36), köyün doğa ile sıkı ilişkisi ve dış dünya ile bağının neredeyse kopuk oluşu dışındaki diğer karakteristiklerini şöyle sıralanmıştır: Köyde tarım bir hayat tarzı haline gelmiştir, her bir ferdi köy denen birliğin ayrılmaz bir parçasıdır.

²³ Kendi kendine yeterliliğin ne olduğunu tespit etmek amacıyla 1930’larda Ömer Lütfi Barkan, İsmail Hüsrev ve Ziraat Vekaleti’nin yaptığı hesaplara göre asgari geçimlik toprağın sınırı 100 dönümdür. İsmail Hüsrev’in hesaplarına göre bu rakam 70-100 dönüm arasındır. 1930’larda Türk köylüsünün % 80’inin işlediği toprak en fazla 100 dönüm, % 60’ının işlediği toprak sayısı 50 dönümden azdır. Buna göre Türkiye’nin kendine yeterli diye tanımlanan köylüsünün büyük çoğunlunun karakteristiği geçimlikten az toprağa sahip olmasıdır. (Köymen, 2009: 29)

ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır. Bu durum kanaatkâr²⁴ bir zihniyete neden olduğundan fazla üretimi engellemektedir. Köyde zaten sınırlı olan ihtiyaçlar da köyün dışarıyla ilişkilerinin zayıf olmasına bağlı olarak köylüyü fazla üretime zorlamamaktadır. Ekonomik olarak büyümeyi hedefleyen genç Cumhuriyetin aydınının bu nitelikler karşısındaki tutumu bu özelliklerin değişmesi yönündedir. (Tökin, 1990: 25)

Yukarıdaki aktarıma göre geçtiğimiz yüzyılın başında Türk köyünü karakterize eden şey; tarlası üzerinde çalışarak geçimini yapması ve kendi ihtiyacını temin etmek gibi bir amacının olmasıdır. Ekonominin terimleri ile ifade edilecek olursa köylü kullanım değeri üretmektedir. Bu nedenle de neyi, ne kadar ve nasıl ekeceğine kendisi karar vermektedir. Üretiminin fazlasını yerel pazarlarda takas edebilmekte ve bunun sonucunda para da kazanabilmekte ancak burada parayı yatırım aracı olarak görmemekte, başka bir ihtiyacın karşılanması esnasında kullanmaktadır. Buna göre köylü ekonomisi bir kazanç ekonomisi değil, geçim ekonomisidir. Köyün kendine kendine yeterliliğinde köylü ailenin bir çalışmabirliği oluşturmasının önemi büyüktür. Çocuk-yaşlı herkes köyde yaşarken işe katkıda bulunmaktadır. Köylülüğün devamında köy adı verilen toplumsal birliği oluşturan hanelerin birbirleri ile ilişkileri de önem kazanmaktadır. Zengin ya da fakir, köyü meydana getiren birliğin bütün üyeleri birbirlerini tamamlayarak, destekleyerek varlıklarını sürdürmektedirler.

Köy sadece iktisadi çalışmalara konu olmamış bu konuda sosyolojik çalışmalar da yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumu oluşturan farklı kesimleri incelemeye tabi tutmanın ve sorunsallaştırmanın mümkün olmadığı bir kır-kent ayrımına odaklanan çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan birinde toplumu ekonomik temel ve ekolojik durum

²⁴ Bu tutumu örnekler şeklinde köylünün tohumu “birisi boşa, birisi kuşa, birisi kışa, birisi de Allah kısmet ederse bana” diyerek saçtığını söylemektedir. (Tökin, 1990: 63)

açısından ikiye ayıran çalışmasında Boran (1945: 12) köyü “geçimi, başlıca iktisadi dayanağı, zirai istihsal olan topluluk” şeklinde tanımlamış, şehri ise ticaret ve sanayi gibi ziraat dışındaki faaliyetle uğraşanların yaşadığı yer olarak tanımlamıştır.

Köy sosyolojisi adı altında yapılan çalışmalarda köyü ele alışı Özer Ozankaya üzerinden örneklemek mümkündür. Ozankaya (1986: 219) köyle ilgili olarak toplumsal bütünleşmelerinin az olduğu yönünde bir tespit yapmış ve bunun “küçük aile işletmeleri içinde yürütülen uzmanlaşmamış, ussallaşmamış üretim düzenine” dayalı olduğunu söylemiştir. Köyün toplumun bütünlüğünden soyutlanmışlığı, çağdışı kalmışlığı ve bununla ilgili siyasal bilinçsizliği gibi temalar aslında o dönemin çalışmalarındaki köye bakışı ortaya koymaktadır. Bu bakış açısından köylerin sosyolojik olarak o günkü durumunun sebebi onların tarımsal faaliyet biçimleridir. Tarımsal faaliyetleri açısından iki gruba ayrılan köylerden birinci grupta; başta buğday olmak üzere tahıl üretimi ve hayvancılık yapılmakta ve bu üretimle yiyeceği ekmeği, bulguru, tarhanayı, mercimeği, yoğurdu ve yağı sınırlı ölçüde de olsa kendi aile işletmesinde üreterek köylü, köy dışıyla bağ kurmaya ihtiyaç duymamaktadır. Bu da tıpkı Tokin’in tespitlerinde olduğu gibi onun olumsuz özellikleri olarak gösterilmektedir. İkinci gruptaki köylerde pazar için üretim yapan uzmanlaşmış köylü vardır. Böylece köylünün sadece içinde olduğu toplumu değil, dünyayı da izlemeye başlayacağı ve aydınlanacağı öngörülmektedir. (Ozankaya, 1986: 222)

Köyün karakteristiklerinden birinin de köyü meydana getiren bireylerin köy adı verilen birliğin ayrılmaz bir parçası olduğu yukarıda söylenmişti. Sosyolojik bakış açısından devam edildiğinde bunlara ilave olarak Tezcan’ın (1970: 156) aktardıklarıyla şu özelliklere de yer verilmektedir:

- Bir köyde oturanların birbirini şahsen ve ismen tanımaları,

- Yüz yüze ilişkilerden dolayı birbirlerine bağlılık duygu ve düşüncelerinin kuvvetliliği ve canlılığı,
- İş-güç çeşidinin tarım ve hayvancılığa dayandığı,
- Çiftçi ahalisinin toplandığı bir merkezin varlığı (cami, kahve, köy odası, dükkan),
- İhtiyaç ve ölüm hallerinde gerçek anlamda bir karşılıklı yardımlaşmanın mevcudiyeti.

Köye ve köylülüğe ilişkin verilen tanımlar ve yapılan açıklamalara klasik anlamda köylülüğün tanımını yapan Oya Köymen’le (2008: 13) son noktayı koymak mümkündür; “Köylü, çok belirli tarihsel-iktisadi koşullar bağlamında, teknik olarak ilkel teknolojiyle, temel olarak kendi geçimini sağlamak için üretim yapan, belli bir homojenliği olan özgür, küçük toprak sahibidir.” Bu çalışmada ise köylülük; bir topluluğun doğayla yakın ilişki içinde ve dışa bağımlılığını mümkün olduğunca en alt seviyeye indirerek kendi kendine yeten bir hayat sürdürebilmek için yapıp ettiklerinin toplamını ifade etmektedir. Dolayısıyla tarımsal üretimle birlikte araç gereç donanımı, bilgi, beceri, inanç, gelenek, görenek, sanatsal faaliyet, hukuk, ahlaki değerler, alışkanlıklar ile semboller sistemi ve toplumsal örgütlenme gibi insan hayatının sürdürülebilirliğini sağlayacak diğer pek çok imkanlar bütünü köylülük kapsamına girmektedir. Bir başka deyişle köylülük; beslenmeden barınmaya, doğumdan ölüme hayatın her yönünü içermektedir. Bu nedenle köylülük kısa tanımıyla “yaşam biçimi” denebilecek bir “kültür”dür. Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı Abdullah Aysu (2006: 11) da “tarım bir kültür ve yaşama biçimi” demektedir. Vandana Shiva (2006: 15) tarımsal faaliyetin kültür olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “[T]ohum yalnızca gelecekteki bitkiler ve gıda için bir kaynak değildir; kültür ve tarih de tohum içinde saklıdır.” Bu bakış açısına göre ekilen her tohumla birlikte kültür de

üretilmektedir. Ne zaman tohum ekilmezse köylü de köylülük adı verilen kültürel kategori de yok olacaktır. Konuyla ilgili önemli çalışmalardan birinin sahibi olan Eric R. Wolf (2000: 32) da bu nedenle köylü ailenin ticari bir işletme değil her şeyden önce “yuva” olduğunu söylemektedir.

Antropolog Daniel G. Bates (2009: 177) “Köylüler için çiftçilik bir yaşam biçimi ve topluluk içinde yer alan hanelerini geçindirme yoludur” der. Ona göre “köylü” terimi, bir ülke dahilinde bile çok çeşitli yaşam standartlarını kapsamaktadır ve köylülük sadece para kazandıran bir strateji/tarımsal faaliyet olmaktan ötedir. “Basit bir yaşam sürmelerine karşın, hayat standartları onları kent yoksullarından ayırıyor” (Bates, 2009: 177-178) ifadesi köylülüğün sürdürülebilirlik açısından önemli niteliğine vurgu yapmaktadır.

Köylülük Anadolu’nun en eski ve yaygın yaşama biçimidir. Bilindiği gibi tarımın icat edildiği Verimli Hilal’in bir ucu Anadolu’ya kadar uzanmaktadır. Tarımın bu bölgede icat edilmesinin sebebi, bölgenin adından da anlaşılacağı üzere verimliliğidir. Anadolu kendisine “Küçük Asya” dedirtecek kadar bir kıtanın sahip olabileceği biyolojik çeşitliliği bünyesinde barındırmaktadır. Bu, bölgenin iklim, bitki örtüsü ve yeryüzü şekillerinin de içinde bulunduğu ekolojik koşullarının çeşitliliği nedeniyledir. Anadolu’nun zengin ekolojik koşullarına insanın uyarlanmasının sonucu Türkiye’de çok çeşitli ve zengin bir köylülük mirası ortaya çıkarmıştır. Bunun anlamı; bir yaşam biçimi olarak köylülüğün Türkiye’nin her yerinde birbirinden farklı özellikler gösteriyor olmasıdır. Köylülüğün tarımsal faaliyetle bir tutulmasına neden olan kendi yiyeceğini kendisi üretmesi gibi genel bazı ortak karakteristikleri bulunmaktadır ancak Karadeniz, Doğu Anadolu ile Ege köylerinin tarımsal ürünleriyle bunlardan elde ettikleri yiyecekler, bunlara ilişkin halk bilgisi ve pratikleri birbirlerinden oldukça farklıdır.

Köylülük aynı zamanda insanlığın da devam eden en köklü ve yaygın toplumsal kategorilerinden biridir ancak bugün hem dünyada hem de Türkiye’de yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Günümüzde köylülük de küresel ekonominin ezip geçtikleri arasında yer almaktadır; ya büyük kalkınma projelerine kurban edilip yerlerinden edilmekte ya da kapitalist sistem tarafından yerlerinde esir alınmaktadırlar. Adları IUCN’in²⁵ Kırmızı Listesi’nde yer almadığından, korumak için bir önlem de alınmamaktadır. Tarihçi Eric Hobsbawm (2014: 390) durumun vahametini şöyle dile getirmektedir: “Bu yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen en dramatik, uzun erimli ve bizi geçmişin dünyasından koparan toplumsal değişim köylülüğün ölümüdür.” Bununla birlikte Hobsbawm (2014: 392), Türkiye’nin, gittikçe zayıflasa bile Avrupa ve Ortadoğu’nun tek köylü kalesi olduğunu söylemektedir çünkü Türkiye’de hâlâ köyler bulunmaktadır ancak son yıllarda yaşanan küresel ekonomi politikalarına uyum sürecinde ve buna bağlı olarak tarımsal yapılarda meydana gelen değişimlerin sonucunda köylülük ciddi bir dönüşüm içine girmiştir.

1980 sonrasında hızlanan bu çözülme sürecinde köylüler, tarım dışı gelir yolları arayışına girişmiştir. Dolayısıyla bugün yeni bir kırsallıktan²⁶ söz etmek pekala mümkündür ya da Diamond’ın (2015) “geçiş halindeki” ifadesi belki köylülüğün bugünkü durumu için en uygun niteleme olacaktır.

“Geçimlerini avcı-toplayıcılık, tarım veya hayvancılıkla sağlayan ve Batılılaşmış büyük sanayi toplumlarıyla temasları düşük seviyelerde kalmış olan bu grupların nüfusları birkaç düzineyle birkaç bin arasında değişiyor. Gerçekte hâlâ var olan bu tür toplumların tümü yapılan temasların sonucunda kısmen değişimlere uğramışlardır ve ‘geleneksel’ terimine alternatif olarak ‘geçiş halindeki’ terimi ile tanımlanabilirler. Fakat onlar sıklıkla birçok özelliklerini ve geçmişteki küçük toplumların sosyal süreçlerini hâlâ muhafaza etmektedirler.” (Diamond, 2015: 8).

²⁵ IUCN (International Union for Conservation of Nature): Dünya Doğa Koruma Birliği

²⁶ Kay (2006: 463), bir çok araştırmacının, kırsal hanelerin ekonomik faaliyetlerindeki çeşitlenme için “yeni kırsallık” kavramına atıf yaptığını söylemektedir (akt. Keyder ve Yenal, 2013: 92).

Tarım sektöründe yaşanan dönüşüm, piyasa ilişkilerinin gelişip yaygınlaşması ve köylere kadar girmesi, köylülüğün sadece ekip-biçme faaliyetlerini değil, bir yaşam biçimi olarak bütününü etkilemeye başlamıştır. Örneğin risk algısı ve riskin değişen niteliği bu konudaki değişiklik göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Eskiden köylü için şehirdeki işler riskli bulunurken, bugün yapılan tarımsal faaliyette de risk bulunmaktadır. Köylülükte karşılaşılabilecek riskler deneyimle öngörülebilir ve köylü bilgisiyle atlatılabilir nitelikteyken pazar için yapılan tarımla birlikte risk hem artmış, hem de önlenemez olmuştur. Bugünkü tarımda riski arttıran şey günlük yaşamın da nakit paraya bağlı hale gelmesidir.

Piyasa ilişkilerinin köye kadar girmesiyle, köylülüğe ilişkin tehditlerden birkaçı yazılı kaynaklarda şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1- Köylü yeni ihtiyaçlarını karşılamak için üretimini paraya dönüştürme zorunluluğu hissetmekte ve geçimlik tarımdan pazar için üretim yapan “küçük meta üreticisi”²⁷ne dönüşmektedir. “Köylülük 2000’li yıllarda artık, iç farklılaşmasının her bir ögesi ile kapitalist piyasa ilişkilerinin belirlenimine tabidir.” (Özügürlü, 2011: 80). Özügürlü (2011: 116) köylülüğün ancak sermayeye tabi olarak varlığını sürdürdüğünü ileri sürmektedir. Bir kez piyasa ilişkilerine bağımlı hale geldikten sonra da artık bu bağları koparmak mümkün olmadığından köylü geçimlik üretimini terk ederek ihtiyaçlarını karşılamak için hep daha fazlasını kazanmanın yollarını aramaktadır. Köylülüğü bıraktıkça, paraya bağımlılık artmaktadır.

²⁷ Terim literatürde köylülüğün üretici boyutunu öne çıkaran ve ekonomik bir ifadesi olarak kullanılmakta ancak bu çalışmada “küçük meta üreticisi” kullanımı tercih edilmemiştir çünkü piyasa için üretim yapar hale gelse bile köylü, onu köylü yapan diğer pratikleri bütünüyle terk etmiş değildir, hâlâ köylülüğünü devam ettirmektedir.

Farklı bir açıdan bakıldığında ise köylülük bu nedenle -piyasa koşulları içinde üreticiyi kapitalist çiftçiden daha esnek kıldığı için- varlığını koruyabilmiş ve bugüne gelebilmiştir. Aksi halde yani köylülük tamamen terk edildiğinde ve küresel sistem tarafından esir alındığında piyasada yaşanan olumsuzluklar haneyi köyü terk etmeye ya da alternatif gelir kaynaklarına yönelmeye zorlayacaktır.

- 2- Piyasa ilişkilerinin kırsala ve tarıma daha çok nüfuz etmesi ile toprak, su, emek ve hatta genetik özellikler gibi birçok doğa unsuru alınır/satılır hale gelmektedir (Keyder ve Yenal, 2013: 19). Meralar, çayırliklar, koruluklar gibi ortak alanlar özelleştikçe köylü buralardaki kullanım hakkını kaybetmektedir. Oysa köyü buralardan hayvan otlatma, yakacak temini gibi pek çok ihtiyacını gidermektedir. Bu ise köylülüğün önemli ayaklarından birini göçertmekte ve geleneksel köylü ekonomisini zora sokmaktadır.
- 3- Piyasa ilişkileri içinde yürütülen yoğun/endüstriyel tarım; yerli tohumları, bunların ekim ve hasat yöntemlerini ve yerel çevre bilgisini yok etmektedir. (Keyder ve Yenal, 2013: 27)
- 4- Piyasa için üretimle yerel ilişki ağları da köylünün kontrol edemediği, bilgisini oluşturamadığı daha geniş mekansal ilişki ağlarına dönüşmektedir. Piyasanın geniş mekansal ilişki ağları tüketici açısından da bilgi yitimine neden olmaktadır. Süpermarketlerden alışveriş yapan tüketici için ürünün etiket bilgisinden başka bilgi mümkün değildir. Ürünü tatma, koklama, üreticisi ile konuşma şansı yoktur. (Keyder ve Yenal, 2013: 27)

Köylülüğün terk edilmesi ve piyasa ilişkilerine teslimiyet kaygı vericidir. Bunun sonunda köylü de şehirli de açlığa mahkum olacak, köy yaşanmaz hale gelecek, sürdürülemez hayat tarzı karşısında insan alternatifsiz kalacaktır. Dünyada sistemin

gerçekten yoksullaştırdığı, hatta açlığa mahkum ettiği kesim kırsal insanlarıdır. Mazoyer ve Roudart (2009: 12) dünyada yetersiz beslenen insanların yaklaşık dörtte üçünün kırsalda yaşadığını söylemektedir. Üstelik bunlar arasında çoğunluğu köylüler oluşturmaktadır. Diğer yetersiz beslenenler de zaten kentlerin periferlere ittiği eski kır insanlarıdır. “dünyadaki aç insanların çoğunu, kentlerdeki besin satın alıcıları, yani tüketiciler değil, tarım ürünlerini üreten ve satan köylüler oluşturuyor. Ve onların artan sayıları, geçmişten kalan basit bir mirası değil, yüz milyonlarca yoksul köylünün bugünkü aşırı ve sürekli yoksullaşma sürecini ifade ediyor.” (Mazoyer ve Roudart, 2009: 12-13).

O halde köylülük mirası tamamen yitirilmeden dikkatlerin ona yöneltilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirlik arayışları içinde, yitirmekte olan köylülük üzerine yapılacak bir çalışma ister istemez isyancı ve melankolik²⁸ bir nitelik taşıyacaktır. Başka deyişle geçmişe dönük ama ütopyacıdır. Bu şu anlama gelmektedir; geçmişte geleceği aramak, geleceği şekillendirmek için geçmişten örnek almak. Geleceğin doğayla uyumlu yaşam biçimini oluşturmak ve bu özlenen yaşam biçimine geçişi kolay kılmak için öncelikle halihazırda var olan, “kültürel olarak bilinen” örnekler gözden geçirilmelidir. Gerek eski bir tarım coğrafyası olması, gerekse de zengin ekolojik koşullar Türkiye’deki köylülüğü ve bilgisini özel hale getirmektedir. Bu nedenle köylülük ile ilgili bir çalışmanın Ortadoğu’nun köylülük açısından kalesi niteliğindeki Türkiye’de yapılması da ayrıca önem kazanmaktadır.

Köycülük

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde köy ile ilgili çalışmalarda etkileri günümüze uzanan bir köycü yaklaşım dikkatleri çeker. Bu yaklaşım devletçe uygulamaya konan işlerde,

²⁸ Michael Löwy ve Robert Sayre’nin (2007) “İsyan ve Melankoli, Moderniteye Karşı Romantizm” adlı eserinden esinle bu ifade kullanılmıştır.

politikalarda, bilimsel ve sanatlar üretimde kendini göstermektedir. Bununla birlikte köycü yaklaşım Türkiye'ye özgü değildir, köycülüğün iç ve dış etkileyenleri vardır.

Dünyada özellikle de kapitalist gelişmenin ileri aşamasındaki ülkelerde köycülük akımı 19. yüzyıl sonlarında sanayileşmenin ve kentleşmenin kültür, değerler, toplum üzerindeki etkilerine bir tepki olarak ortaya çıkmış ve tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle de 1930'lu yıllardaki krizin geniş etkileri olmuştur. Batı'da köyü gündemine alan yerlerin başında Danimarka, İsveç, Almanya, Finlandiya ve Rusya gelir (Bayındır Uluskan, 2010: 79). 1917 Rus Devrimi'nin köylülerin desteği ile gerçekleşmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Balkanlarda köylü isyanlarının patlak vermesi daha az kapitalist ülkelerde bir korkuya neden olmuş ve dikkatleri köye yöneltmiştir. Türkiye'de de aynı nedenler etkili olmuştur.

Yeni kurulan Cumhuriyetin nüfusunun büyük bir bölümünün köylerde yaşaması ve ülke gelirinin önemli bir kısmının tarımdan elde ediliyor olması Türkiye'de köycülüğün kendine özgü zeminini oluşturmuştur. Türkiye'de köyler ulus devletin inşa sürecinde yaratılmak istenen kültürün kaynakları olarak da görülmüştür. Bu nedenlerle Cumhuriyetin kuruluş yıllarında köy; ekonomik, kültürel ve sosyal açılardan önem kazanmıştır. Ancak dünyadaki köycülük hareketin temelinde sanayileşmenin ve şehirleşmenin yıkıcı etkilerine karşı köylere ilişkin değerlerin öne çıkartılması ve köylünün ihtiyaçlarının karşılanması varken, Türkiye'de "milliyetçilik için kitlesel bir taban yaratması bekleniyor, sosyalist, sınıf temelli ideolojilere karşı bir barikat işlevi görmesi umut ediliyordu" (Karaömerlioğlu, 2014: 14). Bunun nedeni köylünün muhafazakârlığıdır, bu özelliği nedeniyle köylünün işçi sınıfı gibi başa bela olmayacağı düşünülmüş ve yıkıcı hareketlere karşı panzehir olarak görülmüştür. Böylece

Cumhuriyetin kurulmasının ardından köycülük, halkçılık içinde ifadesini bulmuştur. (Karaömerlioğlu, 2014)

Öte yandan köycülük ya da halkçılığın Cumhuriyet öncesinde de kökleri bulunmaktadır. O dönemin Osmanlı aydınları Rus Narodnik²⁹ geleneğinden etkilenmiştir. Bir köylü toplumu olan Rusya’da aydınlar 19. yüzyılın ikinci yarısında “halka doğru” gitmişti. II. Meşrutiyet döneminin entelektüelleri de uluslaşma sürecinde “halkı, ‘halkiyyat’ı, folkloru keşfetmişler; ‘halka doğru’ gitmişlerdi” (Toprak, 2013: 26). Bunun sonuçları dönemin Halka Doğru, Türk Yurdu gibi dergilerinde görülmüştür. II. Meşrutiyet döneminde esen milliyetçilik rüzgârı köyleri öne çıkarmıştır. Bu dönemde köyler hem saf kültürün kaynağı olarak, hem de milliyetçi harekete destek için önem kazanmıştır.

Eş zamanlı olarak dünyada da dönemin aydınları arasında romantizmin etkisiyle folklorik araştırma ve kültür merakı gelişmiştir. “[F]olk (yerli/halksal) kültür, ‘Aydınlanmanın diyalektiği’ doğrultusunda doğanın akıl ve kâr uğruna tahrip edilmesine karşı çıkan; içinde bulunulan hâle itiraz eden tüm entelektüeller için muazzam bir fikrî sermaye olmuştur.” (Aksakal, 2015: 132).

Türk aydını da folklor çalışmaları ile romantizm bağlantısını kurar. Folkloru “halkiyat” adıyla ilk tanıtan isimlerden biri olan Ziya Gökalp (1970: 144) bu çalışmalar yapılırken “Romantizmin feyzinden de mahrum kalınmaması” gerektiğini söyler. Avrupa’daki romantizm hareketlerinin halk edebiyatı ürünlerine eğildiklerinin bilincinde olarak, “Batı romantiklerinin halk edebiyatlarından nasıl faydalandıklarını da anlamaya çalışmalıyız” der (Gökalp, 1970: 144).

²⁹ Sözcük halk anlamına gelen “narod” kelimesinden türetilmiştir. (Toprak, 2013: 25)

Bu dönemde dillerde olan ancak kelimenin tam anlamıyla “halka doğru giden” ilk grup 1918³⁰ yılında Türk Ocakları’nın bünyesinden çıkar. Kendini ilk defa köycü olarak tanımlayan bu grup Köycüler Cemiyeti’ni kurarak Halide Edip Hanım başkanlığında köye gitmeye başlamıştır. Böylece köycülük hareketi eyleme dönüşmüştür. Köycülük hareketi; “köylünün iktisadi, içmîai, harsî açıdan yükselmesi ve teşkilatlandırılması, ona şehrin efendisi olduğu şiarının benimsetilmesi gerektiği ana fikrini içer[mektedir]” (Bayındır Uluskan, 2010: 82). Bu amaçla Cemiyetin varlığından güç alan bir grup doktor, ziraat mühendisi “örnek köyler” oluşturmak üzere kendilerini yollara vurmuşlardır ancak hareket tek bir sonuç bile alamadan İmparatorlukla beraber çökmüştür. (Aksakal, 2015: 145-146)

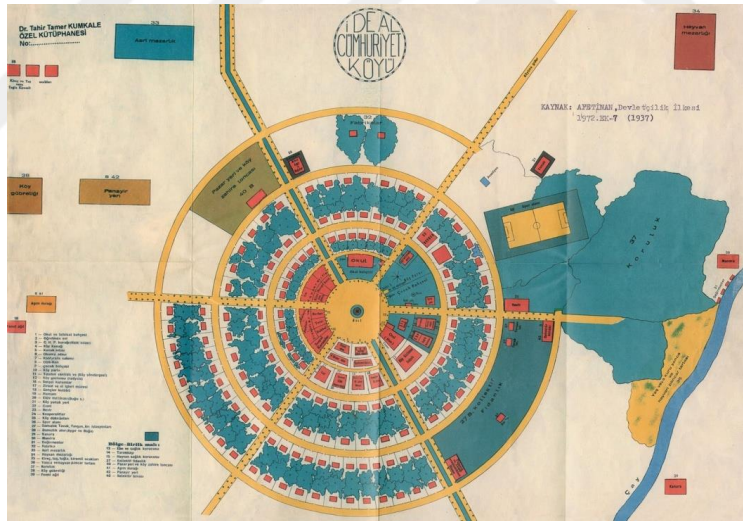
Dönemin Milli Mücadele ortamında sönümlenen Köycüler Cemiyeti, 1923 sonrası yeniden örgütlenen Türk Ocakları içinde gündeme gelmiş olsa da bu durum 1930’lu yıllara kadar devam etmiş, Türk Ocakları’nın kapatılmasının ardından bu misyonu Halkevleri üstlenmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ise 1930’lara kadar olan dönemde köye olan ilgi belirli sınırlar içinde kalmıştır. Bunların başında 1923 tarihinde toplanan Türk İktisat Kongresini saymak gerekir, burada ekonomi, tarım ve çiftçi konuları ele alınmıştır. Bundan sonra 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu köylerin yapısal gelişimi açısından önemli bir adım olarak yerini almıştır. Köye dönük önemli düzenlemelerden biri de 1925 yılında aşar vergisinin kaldırılmasıdır. Bunları 1930 yılında Ankara Yüksek Ziraat Mektebinin açılması, 1931 yılında köy eğitmen kurslarının açılmaya başlaması, 1937 yılında Tarım Bakanlığı’nın, 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi’nin kurulması izlemiştir. Görüldüğü üzere kooperatifler, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi kurumların

³⁰ Köycüler Cemiyeti 1918 yılında fiilen, 18 Mart 1919’da resmen kurulmuştur. (Bayındır Uluskan, 2010: 79)

işlerliğe sokulması, desteklerin oluşturulması, bunlara paralel olarak da köyün gerek yol, su, elektrik gibi fiziki alt yapısının, gerekse de okullar, ziraat teknisyenleri yoluyla insani alt yapısının oluşturulmaya çalışılması, Cumhuriyet döneminde köycülüğün bir devlet politikası haline geldiğini göstermektedir. (Bayındır Uluskan, 2010: 87-88)

Bu süreçte hayal edilen köye ilişkin somut bir gösterge olarak 1937 yılında bizzat Atatürk'ün ilgilendiği İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi'nden bahsedilebilir. Proje kapsamında konunun uzmanlarınca³¹ ideal bir köy şeması çizilmiştir (bk. Görsel: 1). Doğayla uyumu esas alacak şekilde dairesel düzen içine yerleştirilen köy, 138 haneli olarak kurgulanmış ve içinde sosyal, kültürel, eğitsel de dahil olmak üzere üretim, depolama, satış, yönetim gibi alanlardan 43 kuruma yer verilmiştir. Proje ne yazık ki Atatürk'ün erken vefatı ile yaygınlaşamadan son bulmuştur. (Atabeyoğlu, 2017)

Görsel 1: İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi (İnan, 1972)

Köye gitme ve köylüye yönelimin somut adımlarından biri de Halkevleri bünyesindeki Köycülük şubeleridir. Halkevlerinin 1932'li yıllarda oluşturulmasıyla birlikte köyde yaşayanların yüceltildiği romantik bir köycülük başlamıştır. 1932-1942 yılları arasında

³¹ Bir ekip tarafından gerçekleştirilen projenin bu önemli çiziminin ne yazık ki mimarı belli değildir. Projenin aslı Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan tarafından Türk Tarih Kurumu'na bağışlanmıştır. (Atabeyoğlu, 2017: 177)

sayısı 383’e ulaşan Halkevleri’nin 325’inde Köycülük şubesi yer almıştır. Bu şubeler ile amaçlanan “Köylerin sosyal, sıhhî, bedîî gelişmelerine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve tesanüt duygularının kuvvetlenmesine çalışılmaktadır” şeklinde ifade edilmiştir. Köycülük şubeleri bu amaca ulaşmak için bünyesinde bulunan doktor, öğretmen, dişçi, veteriner, ziraatçilerden oluşan ekiplerle köylere ziyaretler yapmışlardır (C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942 Raporu, tarih yok: 14). Başlarında da “Köycülüğe adanmış mesaisi soyadı tercihinde de okunabilen” Nusret Kemal Köymen vardır (Bora, 2017: 145).

Görüleceği üzere Halkevleri bünyesindeki Köycülük şubelerinde yapılan çalışmalar daha çok köylünün kültür-sanat başta olmak üzere eğitim, sağlık gibi belirli konulardaki ihtiyaçlarını gidermeye dönüktür. Halkevleri şehir ile köy arasındaki kopukluğu gidermeye dönük faaliyetler göstermiş ve köylülerin eğitilmesi, aydınlatılması gibi bir misyon üstlenmiştir. Dolayısıyla köycülük “idealinin ‘kendisiyle çelişik romantik söylemi’nde toplumsal kalkınma beklentisi göze çarp[maktadır]” (Aksakal, 2015: 153). Çok derinlere inmeden söylemek gerekirse modern toplumun mutsuz insanları tarafından benimsenen romantik akımın temsilcilerine göre modern medeniyette teknik açıdan gelişmeler olmasına rağmen gerçekten insani açıdan hiçbir gelişme olmamıştır. “[R]omantizm modernitenin, yani modern kapitalist uygarlığın geçmişteki (prekapitalist, premodern) değer ve idealler adına eleştirisini temsil eder” (Löwy ve Sayre, 2007: 23). Bu nedenle de romantizm isyankâr olmanın yanında milliyetçi, muhafazakâr gibi çelişik karakterler barındırır. Türkiye’deki biçiminde romantizm milli romantizm kisvesine büründüğünden bozulmamış kültürün kaynağı olarak köylere gidilmekteydi. Buna karşın Halkevlerinin faaliyetleriyle ortaya çıkan köylerdeki toplumsal kalkınma beklentisi, köycülüğün çelişkili karakterini gözler önüne sermektedir.

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte köycülüğün istim aldığı etkenlerden biri de inkılâpların köylü-kentli gerilimine yol açmasını engellemek olmuştur. Bu da yukarıda dile getirilen köylerin terk edilerek şehirlere gidilmesi yönündeki tehlikeyi³² önlemek gibi nedenlerle birlikte köy enstitülerinin kurulmasına giden süreci belirlemiştir denebilir. Karaömerlioğlu'na (2014: 88) göre köy enstitüleri, köycü söylemin ete kemiğe bürünmüş halidir. Köy enstitüleri dönemin aydınları ve yöneticileri arasında 1930'larda konuşulmaya başlanmıştır. Bu konuda incelemeler de ortaya konmuştur. Köy enstitülerinin kurucu ismi İsmail Hakkı Tonguç (1998: 68) konuyla ilgili incelemesinde "Eğitim, çocukları gerçek hayattan koparmamalı, bu nedenle köy okulu 'hayat ve iş okulu' olmalı" demektedir. Köy enstitülerinin ayırıcı niteliğini ve başarısının sırrını ortaya koyan bu söz ile barındırdığı yaklaşım aynı zamanda köylerin sürdürülebilirliğini savunan bu çalışma açısından dikkat çekicidir.

Köy enstitüleri köyü dönüştürme hedefiyle 3803 sayılı kanun ile 1940 yılında faaliyete geçmiştir. Cumhuriyet döneminde köye en sistemli yaklaşım köy enstitüleri ile olmuş ancak kooperatifçilik gibi diğer ekonomik tedbirlerle desteklenmediği ve kısa sürede de kapatıldığı için istenilen hedefe ulaşamamıştır. Köylüyü köyünde tutmaya, şehre gelmesini engellemeye ama aynı zamanda köyü modernleştirmeye dönük kaygılar zaman içinde köy enstitülerinin faaliyetleriyle çelişir hale gelmiş, öğrenciler okuyarak şehri tanımaya başladıkça onları köyde tutmak mümkün olamamıştır. Bir süre sonra da zaten köy enstitüleri muhafazakâr kesim tarafından elitist oldukları ve içinde kominizm unsurları barındırdıkları yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun sonucunda köy

³² Böylece köylülerin kentlerde işçi sınıfını oluşturması ile olası siyasi istikrarsızlığın önü alınmaktadır (Karaömerlioğlu, 2014: 15). Öte yandan Bora (2017: 147) Karaömerlioğlu'nun bu tezinin o dönemin ne muhafazakar ne de Kemalist romantizm görüş ufkunun içinde yer almadığını söylemektedir.

enstitülerinin önce öğretmen yetiştiren okulları kapatılmış sonra eğitim programları değiştirilmiş, 1954 yılında da tamamen kapatılmıştır.

Sonuçta 1930'ların romantik köycülük da denen halkevleri köycülüğü, 1937'den itibaren yerini devlet köycülüğüne bırakmış, bu dönemde toprak düzenlemesi³³ konusunda başarılı sonuçlar alınamasa da Köy Enstitüleri dönemin başarılı işleri arasında yer almıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren her zaman ilginin odağında olan köy, 1960'lardan sonra başlayan planlı kalkınma döneminde de dikkatlerden kaçmamış, dönemin başbakanları Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in söylemleri, projeleri köye dönük olmuştur. "Ne de olsa müstakbel kalkınma oradan, yani Türk milletinin bağrından -sine-i millet'ten- başlayacaktır. Birinin barajlar, yollar ve elektrikle aydınlatmak, can vermek istediği kır yaşamı, diğerinde köy-kent projeleriyle yeni bir yaşam düzeni vaadine dönüş[müş]ür" (Aksakal, 2015:170).

1973-1978 yıllarını kapsayan III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dağınık nitelikteki köylerin, bu merkezlere götürülecek hizmetlerle yararlanmasının sağlanması amacıyla "merkez köylerin" kurulması amaçlanmıştır. 1979-1983 yıllarını kapsayan IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise "köy-kentlerden" bahsedilmektedir. CHP iktidarının geliştireceği bu yerleşme birimleri, "merkezi köylerden" ayrılmaktadır. "Köy-kent" terimi, köyden kente, köylülükten kentliliğe, tarım toplumundan sanayi toplumuna düzenli ve sağlıklı biçimde geçişi tanımlamaktadır. Yerinden yönetimde köy-kentlerin,

³³ 1930'lu yıllarda tartışılmaya başlanan, 1945'de çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile sonuçlanan toprak reformunun hikâyesi için bk. (Karaömerlioğlu, 2014: 117-150). Çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile başlangıçta yapılan toprak tartışmalarından geri adım atıldığı görülür. Bu da Cumhuriyetin ilk yıllarında köycülük hareketinin merkezinde yer alan küçük üretici ve köylüyü kalkındırmak amacından sapıldığı ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından CHP'de büyük toprak sahiplerinin daha etkin rol oynamaya başladığı yönünde yorumlara neden olmuştur.

köy-kentler yönetiminde de kooperatiflerin büyük ağırlığı olacaktır. CHP'nin köy-kent modeline karşı, MHP ise, "tarım kentleri" projesinden söz etmektedir. 1978 yılında Bülent Ecevit başkanlığında kurulan 40. hükümet programında "gelişmeyi köylüden başlatmak" amacıyla yeni yaklaşımlar ortaya konmuş; Bolu Mudurnu Taşkesti beldesinde ve Van'ın Özalp ilçesinde köy-kent projesinin ilk uygulamaları yapılmış ancak hükümetin değişmesi ile proje yarıda kalmıştır. (Kayıkçı, 2005: 79-80)

İlerleyen zamanlarda da köycülüğün bazı temalarının gündemde tutulduğu söylenmekte ise de bir süre sonra bu çalışmalar tamamen gündemden düşmüştür. Bugünden bakınca köycülüğün Türk zihniyet dünyasına katkısı olmak anlamında Kemalizmle eklemlendiğini söyleyen Karaömerlioğlu'nun (2014: 13) ifadesi ile köycülük belki de "Adına bu kadar söz söylenmesi ile, aslında onlarla ilgili sağlanan gelişmelerin çok sınırlı olması arasındaki gerilimin adıydı".

Buraya kadar aktarılanlardan anlaşıldığı üzere; köycülük söylemi köylüyü pek dönüştürememiş olsa da iktidarı ve aydını etkilemiştir. Yakup Kadri'nin *Yaban*'ında görüldüğü gibi bu köye gitme hareketi "bu geri kalmışlık senin yüzünden" diyerek biraz da aydını hedeflemiştir. Köycülük bu dönemde edebiyat yoluyla sürdürülmeye devam etmiş ve 1950'li yıllardan itibaren "Köy Edebiyatı" adı altında köy yaşamını işleyen bir eserler kümesi oluşmuştur (Aksakal, 2015: 160; Karaömerlioğlu, 2014: 153). Köy edebiyatı içinde Mahmut Makal, Fakir Baykurt gibi köy enstitüsü mezunlarının önemli bir yeri vardır.

Sinemada köyün ele alınışı da başlangıçta edebiyattaki gibi folklorik temalarla bezelidir ancak 1940'lardan sonra romantizm biter, olumsuz köy ve köylü tiplerine çıkmaya başlar (Cantek, 2001: 191). Cantek (2001: 196) sinemada "köy filmleri diye bir akım ya

da bütünlükten bahsetmek mümkün değildir” der ve bunların toplumsal gerçekçi olarak adlandırılabilceğini söyler. 1970’lerin popüler romantik drama filmlerinde ise; köy ve kentin insanı ayrı dünyalara aittir ve köylü köyünde, kentli kentinde kalmalıdır mesajı verilmektedir, aksi halde köylünün “saflığı bozulacak”tır. (Aksakal, 2015: 170-171).

Türkiye’de köycülük akımının akademideki yansımaları 1940-1960 arasındaki köy sosyolojisi³⁴ çalışmalarıdır. Köy sosyolojisinin öncü inşa çalışmalarına, uluslararası literatürdeki “kır sosyolojisi” adı yerine “köy sosyolojisi” adı tercih edilerek 1940’lı yılların ortalarında başlanmıştır (Özügür, 2011: 42). Köycülük akımı ve köy davası temeli üzerine inşa edilen ve 1960’lara kadar devam eden bu geleneksel köy sosyolojisi çalışmaları modernist, gelişmeci bakış açısıyla değişim ve dönüşüme odaklanmıştır. O dönemde toplumu heterojen hale getiren çeşitli faktörler tehlikeli bulunduğundan, köy türdeş olarak görülmüş³⁵, köy-kent ayrımı meşru kabul edilmiştir. Bu çalışmaları da içerecek şekilde bütün Cumhuriyet tarihi boyunca üretilen tarım temalı çalışmaları gözden geçiren Özügür (2011) Türkiye’de özerk bir kır sosyolojisi disiplini ya da güçlü bir kır sosyolojisi geleneği olmadığı halde kırsal dönüşüme vurgu yapan çalışmaların hayli fazla olduğunu, bunların da “bilgi üreten değil, bilgilendiren bir çaba” olarak Türkiye’nin tarımsal bilgi birikimine katkılarının son derece sınırlı olduğunu söylemektedir (Özügür, 2011: 30,40).

Küçük meta üretimine odaklanan çalışmalar ise 1970’li yıllarda yoğunlaşmıştır. 1980’lerde sosyal bilimler konuya ilgisini yitirmiştir. 1990’lar ve özellikle de

³⁴ Türk sosyal bilimlerini dönemlere ayıran Özbudun ve Uysal (2012), 1920-40’lı yılları folklorik etnografyanın revaçta olduğu ulus kuruculuk; bundan sonraki ve 1960’lara kadar olan dönemi ise ABD’de eğitim gören pozitivist, ampirisist ve kalkınmacı olarak nitelerler. Ülkeyi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmayı amaçlayan bu dönemin çalışmaları “halkbilime bitişik etnografyadan ayrılarak ‘köy sosyolojisi/community studies’ alanı altında sosyoloji ile kaynaşmıştır” (Özbudun ve Uysal, 2012: 224-225).

³⁵ Tarımda kapitalist ilişkileri konu edinen ve köyün türdeş kavranışına eleştirel yaklaşan Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav’ın çalışmalarını burada ayrıca dile getirmek gerekir ancak bu yaklaşım farklılığının kendilerine dönüş üniversiteden uzaklaştırılmaları olmuştur.

2000'lerden itibaren ilgi yeniden canlanmış ancak bu defa da sosyal bilimlerden tarım/ziraat mühendisliği gibi teknik konular ile iktisada kayan çalışmaların odağında AB uyum politikalarının Türk tarımı üzerindeki etkileri yer almıştır. (Özuğurlu, 2011: 19-20)

Türkiye’de köy çalışmalarının son on yıldır gözden düşmekte olduğu tespitini yapan Sirman (2001: 251) bunun teorik açıdan nedeninin “modernizasyon/Marksizm paradigmasının yapısalcı sonrası gelişen eleştirilerin ivmesiyle çekiciliğini kaybedip, artık kırsal kesimle ilgili sorunsal üretememesi” olduğunu söylemektedir.

Köyü içine alan tarım çalışmalarında tematik açıdan ağırlığın teknik uzmanlaşma konularına kayması, kültürel/ideolojik konuları da dışarıda bırakmıştır (Özuğurlu, 2011: 50). Tayfun Özkaya (2012: 128) da tarımdaki yerel bilgiyi ortaya koymaya dönük akademik çalışmaların olmadığından yakınmaktadır. Bu durumda köylülüğü bir kültür olarak ele alacak -kültüre ekolojik açıdan yaklaşacak-, onu günümüzde yaşanan sorunlar çerçevesinde ve özellikle de kültür-çevre ilişkileri açısından analiz edecek çalışmalar konusunda alanda bir eksiklik bulunmaktadır.

Kültür-çevre ilişkilerini antropoloji, etnoloji ve folklor gibi disiplinlerin içinden ele alan çalışmaların durumunu gözden geçirmek amacıyla Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Ulusal Tez Merkezi’nde “ekolojik antropoloji” anahtar kelimeleri ile yapılan taramada sadece bir tez³⁶ yapıldığı görülmüştür. “Çevresel antropoloji”, “geleneksel çevre bilgisi”, “folklor ve çevre/ekoloji” anahtar kelimeleri ile yapılan taramada ise hiçbir sonuç alınamamıştır. Türkiye’de son yıllarda etnobotani alanında yapılan çalışmaların belirli bir literatür oluşturduğu görülmüş, Ulusal Tez Merkezi’nde “etnobotanik”

³⁶ Alanında bir ilk olma niteliği taşıyan bu çalışma Banu Aygün tarafından “Ekolojik Antropoloji: Antakya Örneği” adıyla gerçekleştirilmiştir. Bk. (Aygün, 2005).

kelimesi ile yapılan tarama sonucunda altmış dört kayda ulaşılmıştır. Etnobotani çalışmaları da kültürel yapıyı bütünlüklü bir şekilde ele almayan, bütün içinden sadece halkın bitkilerle ilgili bilgisine odaklanan çalışmalar olduğundan karşı karşıya olduğumuz ekolojik kriz ve sürdürülebilir yaşam biçimi arayışı nedeniyle Türkiye’de köyü ve köylülüğü özellikle bir “yaşama biçimi/kültür” olarak kavrayacak çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Özuğurlu (2011) “geçimlik üretim” stratejisi temelinde (meta-dışı alanlarda) faaliyetini sürdüren bir köylü kategorisi yok demekte ve eklemekte; köylünün “[b]ugün meta-dışı alanlar açabilmesi ve o alanlarda, bu zamana kadar olduğu gibi, kendi özerk varlığını ve hane emeğini özgürce kullanabilme yeteneğini yeniden kazanabilmesi, sermaye nüfuzunu geri püskürtecek kolektif bir meydan okumanın organik bir parçası olmasıyla mümkündür.” (Özuğurlu, 2011: 118). Burada kolektif bir meydan okuma için gerekli olan bakış açısını ekolojist ideoloji verecektir ancak sürdürülebilir bir yaşam biçimi için kapitalist üretim sistemine ve piyasa ilişkilerine teslim olmayan köylülüğü yeniden keşfeden, daha doğrusu köylülüğün sürdürülebilir niteliklerini ortaya koyacak çalışmalar bir an evvel yapılmalıdır. Bu açıdan Ahmet Kerim Gültekin tarafından gerçekleştirilen, Türkiye tarımında son on yıllarda hüküm süren ekonomi politikalarının ve bunun hidroelektrik santralleri üzerinden kırsalda insan-çevre ilişkilerine etkilerinin değerlendirildiği etnografik çalışma belki de alanındaki ilk örneği oluşturmaktadır. (Bk. Gültekin, 2012).

Köyde insanın doğayla kurduğu ilişkiyi anlayabilmek ve köylülüğün sürdürülebilirlik açısından önemli her unsurunu gözler önüne sermek için tarımsal üretim etrafında örülen kültürel yapının etnografisi yapılmalıdır. Kültürel yapıyı/bütünü meydana getiren

unsurlar ve doğayla ilişkileri analiz edildikten sonra da bu unsurlar arasındaki ilişkiler ve sürdürülebilirliğe olan katkıları ortaya çıkarılmalıdır.

Türkiye’de işsizlik ve enflasyon rakamları çift haneli rakamlara ulaşmışken ve dünyada 2008 krizinin ardından yaşananlar ortada iken köye olan ilginin yeniden canlandırılması elzemdir. Dünya Bankası’nın 2008 yılındaki raporuna “Kalkınma İçin Tarım” adını vermesi, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda ve Tarım Örgütü’nün 2014 yılı temasını Aile Çiftçiliği olarak belirlemesi boşuna olmasa gerektir.

2.2. Korumacı Ulusal Politikalardan Küresel Serbest Piyasaya Ekonomisine Doğru Türkiye’de Tarım: Son Kalenin³⁷ Düşüşü

Tarımın Doğası ve Anadolu’da Ortaya Çıkışı

Tarımın doğayla ilişkili boyutu onun evrensel niteliğidir. Tarımsal ürünlerin üretimi olduğu kadar tüketimi de doğal şartların etkisi altındadır. Tarımsal üretimin yüzde doksanı insanların yaşamı için gerekli gıdanın temini yani doğal ihtiyaçların karşılanması içindir (Kazgan, 2003: 7). Bu şu demektir; yeryüzünde insan olmasa tarımsal üretime gerek kalmaz ancak insanın var olabilmesi ve dolayısıyla da tarımsal üretim için doğa olmazsa olmazdır.

Dünyada nüfusun yüzde yetmiş beşinin temel gıdasını; buğday, mısır, pancar, patates, çeltik, fasulye vb. besin maddeleri oluşturmaktadır ve bunları sentetik yönden üretmek günümüz bilim ve teknolojisi ile henüz mümkün değildir. Bu da göstermektedir ki dünya nüfusunun beslenmesi hala doğanın sunduğu olanaklarla mümkün

³⁷ Hobsbawm (2014: 392) Türkiye’nin, gittikçe zayıflasa bile Avrupa ve Ortadoğu’nun son köylü kalesi olduğunu söylemektedir.

olabilmektedir. İnsanlık tarihinin en uzun süreli geçim stratejisi olan tarımın bugün hala devam ediyor olmasının nedeni de bu olsa gerektir.

Tarımın icadından önce insanlık ortalama iki milyon yıl istikrarlı ve ortama uyum sağlayan bir yaşam biçimi sürdürmüş, bunun ardından günümüzden yaklaşık on bin yıl önce tarıma geçiş yapmıştır. Gordon Childe’ın (1892-1957) etkileri açısından “devrim” diye nitelendirdiği bu geçiş aslında bilinçli bir şekilde ve birden bire olmamış, belirli bir süreç içinde gerçekleşmiştir. İnsanlar bulundukları ortamda topladıkları bitkilerin bir süre sonra tohumunu ekmeye başlamış, bazı hayvanları da evcilleştirerek kendine bağlamıştır. Sulak alanlar ya da nehir kenarlarında olduğu tahmin edilen bu geçişin Ortadoğu, Uzak Doğu ve Orta Amerika gibi merkezlerde birbirinden bağımsız şekilde yaşandığına ilişkin arkeolojik kanıtlar bulunmaktadır.

Tarım ilk olarak Ortadoğu coğrafyasında, Verimli Hilal olarak adlandırılan bölgede ortaya çıkmıştır. Filistin’den başlayarak, Suriye’yi kat eden ve Türkiye sınırları içinde Güneydoğu Toroslar’a değen, oradan Kuzey Irak’a geçen ve Zagros Dağları’nın batı eteklerine yayılan bölge, tarıma geçişin yaşandığı yer olması ve bir hilal görünümünü andırması nedeniyle “Verimli Hilal” olarak adlandırılmıştır (Aydın, 2007: 68). Tarımla birlikte ortaya çıkan “artı” uygar toplumda görülen toplumsal değişmelerin ve gelişmelerin motoru olmuştur. Tarımın yapıldığı bölgede kent yerleşmeleri, devlet ortaya çıkmış ve imparatorluklar kurulmuştur.

Ortadoğu coğrafyasında ve Verimli Hilal’in kuzey ucunda yer alan Anadolu dünyanın en eski tarım topluluklarına ev sahipliği yapmıştır. M.Ö. 7250-6750 yılları arasında tarihlenen Çayönü yerleşmesinde oturanlar, Anadolu’nun ilk çiftçileri olarak nitelendirilmektedir. Bu yerleşmenin sakinleri buğday yetiştirmeyi, hasat etmeyi,

öğütmeyi bilmekte ve aynı zamanda koyun ve keçi eti de yemektedir. (Akurgal, 1997: 3-4)

İlk ekmeklik buğday türü de dahil arpa, siyez, bezelye, mercimek, fiğ gibi tahıl türlerinin tarımının yapıldığı; bunların yanında koyun, keçi, domuz gibi hayvan türlerinin ilk evcilleştirildiği Yukarı Mezopotamya Anadolu toprakları içinde yer almaktadır. Tarımın tarihinin çok eskilere gitmesi ve bir çok türün burada evcilleştirilebilmesinin nedeni; bölgenin iklim, bitki örtüsü ve yeryüzü şekillerinin de içinde bulunduğu ekolojik koşullarının çeşitliliğidir. Bugün Anadolu coğrafyasını sınırları içine alan Türkiye; Afrika, Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir geçiş bölgesi niteliği göstermekte ve İran-Turan, Akdeniz, Avrupa-Sibiryaya olmak üzere üç ayrı bitki bölgesinin de buluşma noktasını oluşturmaktadır. Bu dünyada az rastlanır bir durumdur ve bugün Türkiye'nin biyolojik çeşitliliğinin zenginliğinde etkili olmaktadır.

Biyolojik çeşitlilik zenginliği, Türkiye'nin ekolojik koşullarının iyiliğinin göstergelerinden biridir. Türkiye biyolojik çeşitlilik açısından zengin olduğu gibi aynı zamanda yüksek endemizm ve genetik çeşitliliğe de sahiptir. Takson sayısı; alttür, varyete ve hibritlerle birlikte 10 bin 765'e ulaşmaktadır ve bunların 3504'ü Türkiye'ye endemiktir. Tüm Avrupa kıtasında 12 bin bitki türü yetiştiği, bunlardan 2.500'ünün endemik olduğu düşünülürse Türkiye'nin bu konudaki zenginliği daha iyi anlaşılacaktır. (Ekim, 2006: 47)

Türkiye aynı zamanda önemli bir gen merkezidir. "Türkiye Akdeniz ve Yakın Doğu olmak üzere iki önemli Vavilovyan gen merkezinin³⁸ kesiştiği noktada yer almaktadır.

³⁸ Vavilovyan gen merkezi; Rus bitki genetikçisi Vavilov tarafından kategorize edilmiş bitki gen merkezlerini tanımlamaktadır.

Bu iki bölge tahılların ve bahçe bitkilerinin ortaya çıkışında çok önemli bir role sahiptir.” (Çağlar, 2004: 125).

Sovyet Botanik Enstitüsü’nün organizasyonu ile 1925-1927 yılları arasında Türkiye’ye gelerek Anadolu coğrafyasını dolaşan Rus bilim insanı P. Zhukovsky, bu “eski çağ bitki kültür memleketi”nin zirai bitkilerini yerinde incelemiş, geleneksel tarım pratikleri hakkında bilgiler derlemiş, bitki örnekleri toplamış ve bunların tarımsal açıdan ayrıntılı analizlerini yapmıştır. Zhukovsky’nin bu çalışmasında yaptığı değerlendirmeye göre Anadolu’da “ekseri hububat ziraatı yapılı” ve bütün Avrupa’da yetiştirilmekte olan pek çok türün kökeni burasıdır. (Zhukovsky, 1951: XVII)

Türkiye’nin gen çeşitliği üzerine Türkiyeli bilim insanları da o tarihlerde çalışmaya başlamış ve benzer sonuçları elde etmişlerdir. Bugün Türkiye’nin beş mikrogen merkezinin olduğu ve bu merkezlerde yayılım gösteren bitki türleri tespit edilmiş durumdadır (bk. Tablo:1). (Şehirli vd., 2005: 4)

Tablo 1: Türkiye’deki mikrogen merkezleri ve yaygın türler (Şehirli vd., 2005: 4)

Mikrogen Merkez	Türler
Trakya-Ege	Ekmeklik buğday, makarnalık buğday, turna gagası buğday, topbaş buğdayı, kaplıca buğdayı, kavuzlu buğday, kaba tahıl, kavun, mercimek, nohut, adi fığ, lüpenler, üçgüller.
Güney-Doğu Anadolu	Kaplıca, gernik, <i>Ae. speltoides</i> , sakız kabağı, karpuz, kavun, salatalık, asma, fasulya, mercimek, nohut, bakla, yem bitkileri.
Samsun-Tokat-Amasya	Meyve cins ve türleri, fasulya, mercimek, bakla, baklagil yem bitkileri.
Kayseri ve civarı	Elma, badem, armut, meyve türleri, asma, mercimek, nohut, yonca, korunga.
Ağrı ve civarı	Elma, kayısı, vişne, kiraz, kavun, baklagil yem bitkileri

Tarımın evrensel olan doğa ile ilişkili boyutu günümüzde gözden kaçmış ya da başka türlü kaygılarla ihmal edilmiş görünmektedir çünkü yaşanmakta olan çevre sorunlarının büyük bir bölümü insanın tarımsal faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Dünyada ilkçağlardan beri yaşanan çevre sorunlarının başında yeryüzünün örtüsündeki değişiklikler ve tahribat gelmektedir. Yeşil örtünün gittikçe azalması, toprağın aşınması, bozulması, kirlenmesi, tamamen ortadan kalması, plansız yapılaşma ile tarım arazilerinin yok edilmesi şeklinde uzatılabilecek bu liste sorunların sadece tarım topraklarına ilişkin olan kısmını içermektedir. Tarım sistemi, gerek uygulama alanı olarak ve gerekse de kullandığı girdiler bakımından doğal sistemleri önemli düzeyde etkileme gücüne sahip yaygın bir sektördür. Yapılan araştırmalar günümüze değin uygulanan tarımsal faaliyetlerin meydana getirdiği değişimlerin büyük ölçekte olumsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzün endüstriyel tarımıyla birlikte artan kimyasal kullanımını, genetik modifikasyonu bir kenara bıraksak bile tarımsal faaliyet temel olarak, insanın istediği bitki ve hayvanı yetiştirmek için doğal ekosistemi yok ederek, yapay bir ortam yaratması ile mümkün olmaktadır. Bunun sonucu olarak da ekosistemdeki doğal dengeler ve istikrar ortadan kalkmaktadır. Ekosistemdeki dengeler gözlemlenmediğinde neler olabileceğine ilişkin insanlık tarihinde yeterince örnek vardır. (Bk. Ponting, 2000: 1-6)

Toprak Varlığı ve Kullanımı

Bugünkü Türkiye'nin işlenebilir toprak potansiyeli 26.4 milyon hektardır. Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde bu miktar 11.6 milyon hektar iken günümüzde 28.5 milyon hektara ulaşarak işlenebilir arazi sınırının üzerine çıkmıştır. Bu sebeple Türkiye toprak rezervi kalmamış 19 ülke arasında yer almaktadır. İşlenen tarım arazileri içinde işlemeye uygun nitelikteki birinci ve ikinci sınıf arazinin oranı mevcut arazinin ancak yüzde on beşini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Türkiye, yeni tarım arazisi rezervi

kalmadığı halde yanlış arazi kullanımı, erozyon, kirlilik gibi sorunlar ile her geçen gün toprak kalitesini bozmaktadır. (Haktanır, 1997: 221-222)

Toprakların köylü hanelerindeki dağılımına bakıldığında ise dengesiz bir ikili yapı ortaya çıkmaktadır: “Bir yanda ücretsiz aile işgücü statüsünde büyük bir nüfus barındıran küçük işletmeler vardır; ancak, bunlar arasındaki en küçükler giderek daralma sürecindedir. Bir yanda da toprakların büyük kısmını (%78) kullanan ve tarımsal işletmelerin üçte birini oluşturan orta ve büyük işletmeler vardır; bunlar arasında da büyükler giderek paylarını artırmaktadır.” (Kazgan, 2003: 369).

Tablo 2: Türkiye tarım alanları dağılımı
(<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>) (Erişim: 05.11.2015)

6.1-1 Tarım alanları (Bin Hektar)							
Yıl	Toplam tarım alanı	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Süs bitkileri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	Çayır ve mera arazisi
		Ekilen alan	Nadas				
2014	38 560	15 789	4 108	804	5	3 238	14 617

Kaynak: Çayır ve mera arazisi için 2001 Genel Tarım Sayımı, diğerleri için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Not. Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Avrupa Birliğinin faaliyetlere göre Ürünlerin İstatistiki Sınıflamasına (CPA 2002) göre gruplandırılmıştır.

Türkiye’de tarım arazilerinin büyük oranda bitkisel üretim için kullanıldığı görülmektedir (Bk. Tablo: 2). Türkiye tarımında bitkisel üretimin ardından hayvansal üretimin gelmektedir. Bitkisel üretim içinde de tahıl ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Türk tarımının bu niteliği Cumhuriyet tarihi boyunca aynı kalmıştır. Örneğin bitkisel üretim ve hayvansal üretimin ağırlıkları 1938 yılında sırasıyla % 58.8 ve % 38.9 iken 1990 yılında ilki % 71.6, ikincisi % 21.7 olmuştur. Buna göre bitkisel üretim artarken,

hayvansal üretim azalmıştır.³⁹ Bitkisel üretim içinde ise ağırlığı teşkil eden tahıl üretiminin⁴⁰ diğerlerine oranı 1938 yılında % 62.4'dir ve ardından gelen sanayi bitkileri üretimi oranı 1938 yılında % 17.3'dür. Bu oranlar 1990 yılına gelindiğinde ilkinde % 30.5 iken, ikincisinde % 27.9'dur. Yukarıda belirtildiği üzere tahıl üretimi hala ağırlığını korusa da burada dikkat çeken husus tahıl üretiminin yıllara göre azalmakta, sanayi bitkileri üretimi ile meyve üretiminin (%14'den, % 23.8'e) artmakta oluşudur. (Kazgan, 2003: 369-370)

Türkiye tarımında gittikçe yayılı (ekstansif) tarımdan yoğun (enstansif) tarıma doğru geçiş yaşanmaktadır. Bu değişim esasında 1938-1978 yılları arasında yaşanmış, 1978 yılına gelindiğinde bir duraklama sürecine girilmiştir. Bu duraklama yoğun tarımı da durdurmuş, hatta yayılı tarıma doğru bir dönüşü başlattığı bile dile getirilmiştir. Bk. (Kazgan, 2003: 371)

Son Kalenin Düşüşü: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Boyunca Tarım Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir tarım devleti mirası devralmıştır. Tarihinin bundan sonraki uzun bir döneminde köylüler hem nüfusunun büyük bir bölümünü (bk. Tablo: 3) oluşturmuş, hem de devletin gelirlerinin önemli bir kısmını üretmiştir. Bu nedenle de Türkiye Cumhuriyeti için tarım hep önemli olmuş ve 1970'lerin ilk yarısında kadar olan dönemde bütün hükümetlerce dış ticaret ve fiyat politikaları ile "korunmuş"tur. Cumhuriyeti'n ilk yıllarında temelleri atılan bu korumacı politika ve uygulamalara yakından bakmakta fayda bulunmaktadır.

³⁹ Türkiye'de geleneksel hayvancılık otlatmaya dayalı olarak yapıldığından hayvancılığın çayır ve meraların durumu ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Hayvancılığın bugünkü durumunda traktörleşmenin ve topraksız köylüye tarım amaçlı olarak çayır ve meraların dağıtılması sonucu, geleneksel hayvancılığın sürdürüldüğü bu alanların sürülerek bitkisel üretime açılması etkili olmuştur.

⁴⁰ Hatırlanacak olursa 1925-1927 yılları arasında Türkiye'de çalışmalar yapan Rus bilim insanı P. Zhukovsky'nin yukarıda dile getirilen tespitleri de bu yöneydi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında düşünsel temelleri “halkçılık”a dayanan bir itkiyle ulus devleti ve milli iktisadı tesis etmek üzere köylere büyük önem verilmiştir. Genç Cumhuriyet, modern bir toplum yaratmak için gerekli finansmanı elindeki tek serveti olan toprağı köylülere işlettirerek sağlamak istemiştir. Diğer yandan 1929’lu yıllarda dünyada yaşanan Büyük Buhran da ülkenin kendi kaynaklarının önemini idrak etmesinde etkili olmuştur.

Tablo 3: Yıllara göre köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı
(http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059) (Erişim: 05.11.2015)

Yıllar	Nüfusu Oranı (%)
1927	75.8
1950	75.0
1960	68.1
1970	61.5
1980	56.1
1990	41.0
2000	35.1
2010	23.7

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren tarımın geliştirilmesi, köyün kalkındırılması hükümetlerin en önemli meselesi olmuştur. Bu bağlamda 1923 yılında İzmir’de İktisat Kongresi toplanmış ve burada köyün kalkındırılması, tarımın geliştirilmesine ilişkin talepler dile getirilmiştir. Ardından ilk olarak 1925 yılında aşar vergisi kaldırılmıştır. 1926’da çıkan Türk Medeni Kanunu ile toprakların özel mülkiyete geçirilmesinin önü açılmıştır. 1929 yılında Zirai Kredi Kooperatifleri kanunu çıkartılmış ve 1935’de Tarım Kredi Kooperatifleri ile Tarım Satış Kooperatifleri örgütlenmeye⁴¹ başlamıştır. 1937 yılında Ziraat Bankası iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmiştir. 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi açılmıştır. (Kayıkçı, 2005: 3)

⁴¹ Daha sonra bunlar TARİŞ, ÇUKOBİRLİK gibi adlar altında 33 üst kuruluş içinde toplanmıştır.

Bunların haricinde Cumhuriyet'in halletmesi gereken öncelikli ve önemli bir toprak eşitsizliği sorunu vardır. Toprak dağılımındaki eşitsizlik de Cumhuriyet'e Osmanlı'dan miras kalmıştır. Bilindiği gibi Osmanlı'da toprak mülkiyeti devlete aitti. Toprağın özel mülkiyete geçmesi 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ile başlamıştı ancak imparatorluk ödenemez hale gelen dış borçları yüzünden elindeki miri adı verilen devlet arazilerini satışa çıkarınca bunları ekonomik olarak güçlü taşra esnafı⁴² almış ve böylece arazi dağılımındaki eşitsizliğin temelleri daha o zamanlar atılmıştır. Cumhuriyet'in hemen öncesinde 1912-1913 yılları arasında yapılan tarım sayımları sonuçlarına göre “toprakları en büyük olan yüzde1’lik kesim toprakların yüzde 39’una, en küçük topraklara sahip olan yüzde 87’lik kesim ise toprakların yüzde 35’ine sahipti” (Önal, 2010: 50). Ortaya çıkan tabloya göre, bir tarım ülkesi olan Türkiye Cumhuriyeti’nde nüfusun büyük bir bölümünün “geçimlikten az”⁴³ toprağı vardır. Bu şekilde geçimini bile sağlayamayan köylü, köyün dışında yaşayan büyük toprak sahiplerinin yarıcısı, marabası, ortakçısı ya da kiracısı olmuş, yetmezmiş gibi tüccar, tefeci adı altında bu kişilere borçlanarak bağımlı hale gelmiştir. (Köymen, 2008: 111)

Toprak dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklı sorun, yeni kurulan Cumhuriyet'in meclisindeki öncelikli gündem maddelerinden biri olmuş ve toprak reformu bu çerçevede tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte toprak reformunun içinde büyük toprak sahibi kişilerin arazilerinin kamulaştırılması da yer aldığından tartışmalar uzun sürmüş ve ilgili yasanın çıkarılması ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarını bulmuştur. Cumhuriyet'in yönetici kadrolarına bu konuda eleştiriler gelse de Tekeli ve İlkin (2007: 209) yasanın çıkarılamayışını “Milli Şef'in tek parti yönetiminde bile gücünün sınırlılığının göstergesi” olarak değerlendirmiştir.

⁴² Bunlar sonradan Cumhuriyet'in burjuvazisini oluşturmuştur.

⁴³ 1930'larda Ömer Lütfi Barkan, İsmail Hüsrev ve Ziraat Vekaleti'nin yaptığı hesaplara göre asgari geçimlik toprağın sınırı 100 dönümdür. (Köymen, 2009: 29)

Sonunda 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1945 yılında “zararsız hale getirildikten sonra” (Köymen, 2008: 131) çıkmıştır.⁴⁴ Kanunun kabul ettiği özel kişilere ait toprakları kamulaştırma sınırı 5.000 dönümdür ve Avrupa’daki örnekleri ile karşılaştırıldığında çok yüksektir. Bu haliyle kanun kapsamındaki ilk toprak dağıtımı 1947 yılında gerçekleştirilmiştir. Sonuçlarına baktığımızda; Kanunun uygulamaya konduğu 1947-1972 yılları arasındaki 25 yıllık süreçte 432.117 yerli aileye ortalama 50’şer dönüm toprak verilmiştir. Oysa hedeflenen sayı 20 yılda 1.000.000 ailedir. Dolayısıyla toprak dağıtma hedefinin ancak % 43’ü gerçekleştirilmiştir. Öte yandan yasa ile toprakların % 20’sinin kamulaştırılması hedeflenirken bu hedefin de % 0.7 düzeyinde kaldığı görülmüştür. “Bu sayılar uygulamada kırsal kesimde toplumsal yapıyı değiştirme arayışının terk edilerek sadece devletin topraklarının dağıtımına dönüştüğü[nü] kanıtlamaktadır.” (Tekeli ve İlkin, 2007: 244-245). Böylece toprak reformu istenilen şekilde yapılamayınca, köylüye devlet arazilerinin dağıtılması ile “topraklandırma” uygulaması hayata geçirilmiştir. Bu “Türkiye Cumhuriyeti’nin topraksızlık sorununa büyük toprak sahiplerini rahatsız etmeden bulduğu çözümdür” (Önal, 2010: 68). 1973 yılında çıkartılan Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ise beş yıl yürürlükte kalmış ve bu kanun kapsamında 1.2 bin kadar aileye 18 bin hektar toprak dağıtılmıştır. (Kazgan, 2003: 387)

Toprak reformu tartışmaları yürürken tarım sektörü, İkinci Dünya Savaşıyla birlikte bir duraksama dönemine girmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye özel olarak tarım, genel olarak da iktisat politikaları açısından ABD’ye bağımlı yeni bir döneme

⁴⁴ Toprakların eşit olarak dağılımını öngören yasanın ilk haline karşı çıkanlar daha sonra Demokrat Parti’nin kurucu kadroları içinde yer almıştır. Demokrat Parti 1950 yılında toplumun büyük bir kesimini oluşturan yoksul ve küçük köylünün oyuyla iktidar olmuştur. (Köymen, 2008: 132)

adım atmıştır. Bu kapsamda Türkiye 1947 yılında IMF'ye ve sonradan Dünya Bankası olacak Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'na üye olmuştur. (Önal, 2010: 93)

1948 yılında ise Türkiye Avrupa'nın yeniden inşası için oluşturulan Marshall Planı'na dahil olmuştur. Bunun sonucunda Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında hızlı bir traktörleşme dönemi yaşanmıştır. Traktörleşme köyden şehre doğru yaşayan göçün artmasını ve daha önce % 18,7 olan işlenen arazi sayısının, işlenebilir arazi sınırının da üstüne çıkarak % 29,9'a⁴⁵ yükselmesini beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte traktörleri parası olan alabildiği için de traktörleşme ile artan gelirin % 60'ını, en fazla geliri olan % 10'luk kesim almıştır. (Köymen, 2008: 135-139)

1950 sonrası zirai ilaç, gübre, sulama, "iyileştirilmiş" tohum gibi girdiler de yaygınlaşmaya başlamıştır. Türkiye'de tarım -az sayıdaki büyük işletme bir yana bırakılırsa- 1950'li yıllara kadar hayvan ve insan gücüne dayalı, çağdaş ara girdi kullanmayan geçimlik niteliktedir. İlkel tarım teknolojisi ile yayılı tarım yapılmıştır. Traktör sayısının 9-11 binlerde, kimyasal gübre kullanımının 1,5-2,5 ton civarında olması bunun kanıtı niteliğindedir. O zamana kadar verim, yeni toprakların üretime açılması ile elde ediliyorken tarıma açılacak toprak miktarının üst sınıra ulaşması ile verimi arttıracak başka yolların bulunması gerekmiştir. (Kazgan, 2003: 371)

Bu dönemden sonra traktörleşmeyle birlikte kimyasal gübre kullanımı da artmıştır. 1950 yılında 42 bin ton olan gübre kullanımı 1970'de 2.2 milyon tona, 1980'li yıllarda 8 milyon tona ulaşmıştır. Bu tarihten sonra bir süre aynı seyirde kalmış ve 1991'de 9 milyon tona çıkmıştır. Günümüzde artık toprakların dörtte üçünden fazlası gübrelenmektedir. Sulamada da benzer bir seyir izlenmiştir; sulanan tarım toprakları

⁴⁵ Kazgan (2003: 372) ise traktörle açılan arazi miktarının 14.5 milyon hektardan 23.3 milyon hektara çıktığını söylemektedir.

miktarı 1950’li yıllarda % 1 oranında iken 2000’de % 25’e çıkmıştır. Buna rağmen 1995 sonrası verim artışı duraklamıştır. Daha ilginç bir durum daha vardır ki, o da tarımdaki bu kimyasal kullanımının arttığı dönemde organik tarımın ortaya çıkmış olmasıdır. Türkiye’de de daha çok ihracat amaçlı da olsa organik tarım üretimi bu süreçte başlamıştır. (Kazgan 2003: 373)

Kimyasal gübre kullanımı göstermektedir ki Türkiye, dünya ile birlikte “Yeşil Devrim”i yaşamıştır. ABD Uluslararası Kalkınma Örgütü 1960’larda “Yeşil Devrim” dönemine girildiğini açıklamıştır. Buna göre yüksek verimli tohumlar, belirli bir teknoloji paketi ile birlikte kullanıldığında olağanüstü verim artışına neden olacak ve dünyadaki gelir dağılımı eşitsizliğini çözecektir. Sonuçlar istenildiği gibi olmamıştır çünkü bu yüksek verimli tohumlar, yüksek miktarda tarım kimyasalları kullanımını gerektirmiş⁴⁶, bu da üretim maliyetlerini arttırmıştır. Bu nedenle yeni tohumları ancak bu maliyetleri karşılayabilecek olan büyük çiftçiler kullanmış ve yüksek verim sağlamışlardır. Böylece “Yeşil Devrim” dünyada var olan adaletsizliği derinleştirmiş, küçük toprak sahibi köylüleri de piyasaya bağımlı hale getirmiştir (Ponting, 2000: 221). Abdullah Aysu (2014: 569) İkinci Dünya Savaşı’nın ardından silah sanayinin tarımda kimyasal ilaç ve gübre imal edecek şekle dönüştürüldüğünü böylece de eskiden insanları öldüren bu sanayinin bu defa da toprak, su ve dünyayı azar azar öldürdüğünü söylemektedir. Türkiye de pek çok azgelişmiş ülke gibi 1965-1975’li yıllarda bu teknolojiyi uygulamıştır. 1980’lerde tohum ithalinin serbest olmasıyla birlikte “iyileştirilmiş” tohumlar da Türkiye’ye girmiştir. Buna rağmen 1990’lı yıllarla birlikte verimde bir duraklama ve gerileme dönemi yaşanmıştır. (Kazgan, 2003: 374; Köymen, 2008: 141)

⁴⁶ “1950’den bu yana Asya’daki kimyasal gübre kullanımı otuz sekiz kat artarken, aynı dönemde dünyadaki artış ortalaması altı kattır” (Ponting, 2000: 221)

Türkiye İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşadığı “kıtlık” nedeniyle bundan sonraki süreçte kendine yeterliliği hedef almıştır. Bu amaçla 1950’li yıllardan itibaren teknolojik yeniliklerin getirilmesi, altyapının iyileştirilmesi, fiyat-girdi-vergi politikalarıyla verimin yükseltilmesi gibi çalışmalar yürütülmüştür. Buna rağmen kendine yeterlilik hedefi 1960’lı yıllara kadar tutturulamamış, buğday ithal edilmeye devam edilmiştir. 1970’lere gelindiğinde ise teknolojik yenilikler ve desteklemelerle Türkiye büyük oranda buğday ithalatçısı olmaktan kurtulmuş ve artık “Dünyanın tarımda kendine yeten 7 ülkesinden biri” durumuna gelmiştir. (Kazgan, 2003: 376)

Türkiye 1963’den itibaren tarımsal desteklemeleri içeren planlı bir kalkınma dönemine girmiştir. Destekler ilk başlarda girdi sübvansiyonları biçiminde planlanmış ancak sonradan fiyat desteklerine doğru kaymıştır. Bu dönemden sonra köye dönük yapılanlar, köyün yapısını değiştirmekten çok hizmet odaklı işler olmuştur. Bu amaçla 1963-1967 yıllarını kapsayan ilk plan kapsamında Köy İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Köylerin hizmetlerden daha iyi yararlanmasına dönük olarak da merkez köyler gündeme gelmiştir. 1973-1978 yıllarını kapsayan üçüncü planda “merkez köylerin” oluşturulması yer almıştır. 1979-1983 yıllarını kapsayan dördüncü planda kalkınma için toprak reformu, demokratik kooperatifleşme, köylüye dönük devlet desteği ve “köy-kentler” olmak üzere dört araçtan bahsedilmiştir. 1984-1989 yıllarını kapsayan beşinci planda tekrar merkez köyler gündeme gelmiştir. 1996-2000 yıllarını kapsayan yedinci planda ise köye ve köylüye yönelik bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Genel olarak da 1980 sonrası köye yönelik politikaların teknikleştiği görülmektedir. Kayıkcı (2005: 18) köye dönük bu politikadaki esas sorunun eşgüdüm eksikliği ve köy enstitüleri ile toprak reformu gibi uygulamaların sürdürülememiş olması olduğunu söylemektedir. (Kayıkcı, 2005)

Tarım sektörü 24 Ocak 1980 kararları ile büyük bir kırılma yaşamıştır. Türkiye 1978’de ödeyemediği dış borç krizi yüzünden Dünya Bankası ve IMF ile bir dizi istikrar ve yapısal uyum anlaşmaları yapmıştır. Bunun gereği olarak Türkiye neo-liberal politikaların hüküm sürdüğü yepyeni bir döneme girmiş ve Cumhuriyet’in kuruluşundan beri oluşturduğu kurumları özelleştirmiş, destekleri kaldırmıştır. Böylece 1980’lere kadar hangi hükümet gelirse gelsin desteklenen ve korunan tarım, sahipsiz bırakılmıştır. Örneğin 1932’de buğday ile başlanan tarım desteklerinin 1960 ve 1975 yıllarında kapsamı genişletilmişti, 1980’li yıllarla birlikte ürün kapsamı daraltılmıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri üzerinden köylüye girdi kullanımı için kredi sağlayan destek mekanizmaları da 1980 sonrası gittikçe daraltılmış, 1990’larda Merkez Bankası’nın finansmanı kesmesi ile bu kurumlar özel bankaların yüksek faizlerine terk edilmiştir. Bu yeni dönemin politikaları doğrultusunda tarım destekleri yanında içinde tarımsal kamu iktisadi teşebbüsü KİT’lerin de bulunduğu bütün KİT’ler ortadan kaldırılmıştır. 1993-2000 döneminde SEK, YEM Sanayi, EBK, KÖYTEKS, ORÜS, TZDAŞ ve TÜGSAŞ, 195 milyon dolarlık bir bedelle özelleştirilmiş, tasfiye edilmiştir (Dağ, 2007: 169). TÜGSAŞ, İGSAŞ kimyasal gübre, TZDK tarımsal makine, TİGEM damızlık, tohum yoluyla üreticiyi desteklemekteydi, 2002 yılında bu destekler sona ermiştir. Türkiye Şeker Fabrikaları’nın, TEKEK Genel Müdürlüğü’nün, Çay-Kur’un tekelleri 1980 yılında kaldırılmıştır. Tarımda teknolojinin ilerlemesine dönük sabit sermaye yatırımlarının yarısından çoğunun kamu tarafından yapıldığı dönem de 1980’den sonra sona ermiştir. (Kazgan, 2003: 380)

Kazgan (2003: 399), “1980 öncesi koyun kaçakçılığı ile Ortadoğu ülkelerini Türkiye beslerken, kaçakçılığın tersine Türkiye’ye doğru dönmesi”ni hayvancılığa dönük destekler yapan SEK, EBK gibi kurumların özelleştirilmesinin hayvancılığa olumsuz etkisinin kanıtı olarak vermektedir.

Özetlenecek olursa, İkinci Dünya Savaşından sonraki durgunluk dönemi sayılmazsa Türk tarımı 1935-78 arasını kapsayan uzun dönemde olumlu bir seyir izlemiştir ancak dünyadaki elverişli şartlar ile destekleyici politikalar 1970'lerin sonları ile değişmiş ve 1978'lerde Türk tarımı krize girmiştir. Bunun ardından tarımı ciddi bir darboğazlara sokan IMF ile imzalanan istikrar programları, DB ile imzalanan yapısal uyum programları gelmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise geçmiş 50 yılda inşa edilen kurumlar, idari yapılanmalar, politikalar tasfiye edilerek, yerine doğrudan gelir desteği yürürlüğe konmuş ve böylece tarım duraklama dönemine girmiştir. Bunun sonucu ihracat gerilerken ithalatın artışının sürmesi yüzünden net ihracat sıfırlanmıştır. Böyle giderse IMF ve DB güdümlü programlar Türkiye'yi büyük çaplı bir ithalatçıya dönüştürecek gibi görünmektedir. Oysa zengin ülkeler kendi ülkelerinde tarım sektörüne mali desteklerini her şekilde sürdürmüş ve gelişmekte olan ülkelerin pazarlarını ele geçirmişlerdir. Mali destek kalkınca düşük verimli Türk tarımı iç ve dış pazarda rekabet gücünü kaybetmiştir. Bunların sonucu olarak da dünyanın eşitsiz gelir dağılımına sahip ülkeler sıralamasında başlarda yer alan Türkiye'de tarım kesimi, en yoksul ve açlık sınırında kalanların büyük bir kısmını oluşturmuştur. (Kazgan, 2003: 402-405)

Türk tarımının girdiği çıkmazla sona erecek bu bölümü, son bir örnekle noktalamakta fayda görüyorum. 2009 yılında alınan bir karar doğrultusunda artık havza bazında belirli ürünlere desteklemeler yapılacaktır. Buna göre örneğin Türkiye'nin yaş sebze ve meyve üreten Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarında soya gibi yağlı tohumlara destek verilecektir. Bu arada Türkiye'nin önemli ürünleri arasında yer alan yaş sebze ve meyve destek kapsamında olmadığından yeni uygulama o bölgelerdeki bütün meyve ağaçlarının sökülüp yerine soya arazilerinin oluşturulmasına neden olacaktır. Bunun

Anadolu'nun doğal őrőn deseni ve bitki őrősőnő değiştirmesi ile doğal ęevreye olduğu kadar halkın kendi tőkettiđi őrőnden vazgeğmesiyle kőylölőđe de zararları olacaktır. Bőtőn bunlardan sonra yeni uygulamanın kime ne yarar getireceği konusunda soru işaretlerin oluşması olağan karşılanmalıdır. (Önal, 2010: 188)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASI: ANKARA İLİ NALLIHAN İLÇESİ YENİCE KÖYÜNDE DOĞAL ÇEVRE İLE İLİŞKİLER

3.1. Çalışmanın Yöntemi

Yaşam biçimi olarak köylülüğün ne olduğunu ve barındırdığı sürdürülebilirlik potansiyelini açığa çıkarılabilmek, köyde uzun süreli ve yoğun bir çalışma gerektirdiğinden tezde etnografi yöntemini kullandım. Bates’e (2009: 10) göre kelime anlamı “halklar hakkında yazmak” olan etnografya; “bir toplumun, grubun veya halkın kültürünün derin ve yoğun bir şekilde incelenmesidir” (Altuntek, 2009: 204). Etnografyanın amacı “öteki’ni anlamaktır, dolayısıyla etnografik paradigmlar ‘yerlinin bakış açısı’nı sorunsallaştır[maktadır]” (Altuntek, 2009: 204). Bununla birlikte günümüzde “ben-öteki” arasındaki ilişkileri ve “ben”i sorunsallaştıran çalışmalar da yapılmaktadır.

Çalıştığı kültürü anlamaya çalışan her etnograf, içine doğup büyüdüğü kültürün etkisi altındadır ve sahip olduğu arka plan onun “bildirdiklerini” etkileyecektir. Etnograf öncelikle bu durumun farkında olmalıdır. Bense alan çalışması yapacağım köyü kendi memleketim olan Nallıhan’dan seçerek bu durumu fırsata dönüştürmeye çalıştım. Böylece Nallıhanlı ve köylü kültürel arka plana sahip bir araştırmacı olarak ben ve öteki arasındaki mesafeyi de kısaltmış oldum. Tıpkı feminist antropolojideki kadın araştırmacının Mies’in (*akt. Altuntek, 2009: 158*) ifadesiyle; “ezilenlere özgü içebakış nedeni ile” ezilen grupların bilimsel incelemesini yapmaya daha donanımlı olacağı

yönündeki görüş gibi köylülüğü anlamada köylü bir araştırmacının da daha avantajlı olacağı kanısındayım.

Çalışmamın evreni “köy”dür. “Köy” çalışması o zamanki danışmanım Tayfun Atay’ın yönlendirmesi* ile ortaya çıkmıştır. Köyü, günümüzün küreselleşme ile gittikçe yaygınlaşan hayat tarzının sürdürülemezliği karşısında, sürdürülebilir bir hayat tarzı arayışında keşfettim çünkü köyde doğmuş büyümüş ve köylülüğü bizzat deneyimlemiş biri olarak bana göre köy; doğa ile iç içe yaşamı temsil etmekte idi ve uygulanan pratiklerin temelinde hayatı sürdürülebilir kılmak yer almaktaydı. Örneğin bugün şehirde birikerek çöp yığınları ve atık sorunlarına dönüşen meyve kabukları gibi evsel atıkları biz köyde ineğimize verir, ineğin de sütünü sağır, gübresini tarlamıza atardık. Bunun gibi örnekler beni köylülüğün sürdürülebilirliği üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Bu konuyu seçmemdeki ikinci etmen de; Türkiye’de nüfusun önemli bir bölümünün -düne kadar büyük bir çoğunluğunun- hala köylerde yaşaması ve ünlü tarihçi Eric J. Hobsbawm’ın (2014) köylülüğü dünyada yok olmak üzere olan bir kategori ve Türkiye’yi de bu kategorinin yeryüzündeki tek kalesi olarak nitelemesi olmuştur.

Alan araştırmasını gerçekleştireceğim örnek köyü, yine ilk tez danışmanım Tayfun Atay’ın yönlendirmesi ile -memuriyet kısıtlılığımı da göz önünde bulundurarak- memleketim olan Nallıhan’dan seçmeye karar verdim. Böylece bayram ve resmi tatiller ile birlikte yıllık izinlerimi kullanarak mümkün olduğunca alana gitmek olanağı yaratmış ve ekonomik açıdan da maliyeti karşılanabilir seviyeye çekmiş oldum.

* Alanda az sayıdaki örnek çalışmadan birinin sahibi olan Tayfun Atay (2005) ile çalışmak için 2009 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı’ndan Halkbilim Anabilim Dalı’na yatay geçiş yaptım. Böylece Tayfun Atay ilk tez danışmanım oldu ve tez konusunu o süreçte birlikte belirledik ancak ne yazık ki tezimi -olması gereken süre içinde yazamadığımdan- kendisi ile tamamlayamadım. Bu nedenle tez çalışmamı 2016 yılından itibaren Serpil Aygün Cengiz’in danışmanlığında sürdürdüm.

Nallıhan'daki köyün seçiminde Nallıhan İlçe Tarım Müdürlüğü'nden edindiğim veriler ve oradaki yetkililerle yaptığım görüşmeler yönlendirici olmuştur. Bir yaşam biçimi olarak “köylülüğü” tespit edebilmek; köylülüğe ilişkin pratiklerin ve bunların bir araya gelmesi ile oluşan kültürün/yaşam biçiminin canlılığını koruduğu bir köyde çalışmakla mümkün olabilirdi. Oysa Türkiye genelinde olduğu gibi Nallıhan'da da köyler boşalma eğilimindedir. Boşalan köylerde ise daha çok geçimlik faaliyetle uğraşan yaşlılar kalmıştır. Böyle bir köyde çalışmak “köylülük”e ilişkin daha çok veri elde etmeme yarardı ancak köyde gençlerin kalmayışı nedeniyle bu bilginin aktarılıp aktarılmadığını, işe yarayıp yaramadığını görememek, gelecek için söz söylememi zorlaştırırdı. Öte yandan kalabalık köy, illaki piyasa için üretim yapan ve genç nüfus barındıran bir köy demektir. Böyle bir köyde de -eğer gençlere aktarılmamışsa- köyün yaşlılarının hafızalarında kalanlardan “köylülüğü” tespit etmek pekala mümkün olurdu ayrıca böylesi daha gerçekçi olacaktı ve köylülüğü romantize ettiğim yönündeki eleştirileri de baştan bertaraf edebilecektim. Böylece tezde piyasaya eklemlenme sürecinde köylülüğün günümüzdeki durumunu da görme imkanı elde etmiş olacaktım. Bu nedenle alan çalışmasını gerçekleştireceğim köyü belirlerken öncelikle, nüfusun çok azaldığı köyler yerine nüfusu artmasa bile en azından çok azalmayan görece kalabalık köyleri tespit ettim. Nallıhan'daki köyler arasında bu koşullara uyan iki köy öne çıkmıştır. Bunlardan biri Bozyaka, diğeri de Yenice'dir. Bozyaka köyü Nallıhan'a 8 kilometre, Yenice ise 65 kilometre uzaklıktadır. Dolayısıyla Bozyaka köyünün tamamen boşalmayışının nedenlerinden biri de ilçeye olan yakınlığıdır. Köyde yaşayanların bir kısmı ilçede hatta Çayırhan beldesindeki termik santral ve kömür işletmelerinde çalışmaktadır. Bu sebeple Bozyaka köyünü “köylülüğü” çalışmak için uygun örneklem olmayacağı için tercih etmeyip yerine Yenice köyünü seçtim.

Tez çalışmam, Ankara ili Nallıhan ilçesine bağlı Yenice köyü örneğinde köyün ve köylülüğün kültür-çevre ilişkileri yönünden yeni ekolojik antropoloji ya da ekolojist yaklaşım ile etnografik analizini içermektedir. Bugün maruz kaldığımız ekolojik kriz ve yaşadığımız sürdürülemez hayat tarzı karşısında sürdürülebilir bir hayat tarzı arayışından hareket eden bu çalışmada köydeki insan/kültür-çevre ilişkilerini tarımsal faaliyetlere odaklanarak analiz etmekte ve köylülüğün sürdürülebilirlik açısından durumunu tartışmaya açmaktayım.

Kültürü bütün bağlamı içinde ele almak gerekmele birlikte, bir etnografide her şeyi incelemek imkansızdır ve bu nedenle bir odağı olmalıdır. Etnograf özgül bir sorunla alana gittiği ve buna ilişkin değişkenler hakkında veri topladığı için sorun odaklı çalışma etnografinin çerçevesini daraltır. Benim çalışmam da Yenice köyünün kültürünü bütün yönleriyle tespit etmeyi hedeflememiştir. Bu çalışmanın odağı köylülüğü karakterize eden niteliğinden dolayı tarımsal faaliyetlerdir. Zaman kısıtlılığım olmasa, kültürü bütün yönleriyle ele alıp çalışmayı güçlendirecek örnekleri çoğaltabilirdim, -ki bu durum çalışmanın zayıf yönlerinden birini oluşturmaktadır- ancak memuriyetimden kaynaklanan zaman kısıtı, beni ister istemez sorun odaklı bir çalışmaya yöneltmiştir. Böylece çalışmada köy kültürünü bütün yönleriyle tespit etmeye değil de kültür-çevre ilişkilerinin tespit edilebildiği ve “köylülük” tanımı altında yer verilecek başta tarım olmak üzere beslenme, köy bayramları gibi pratiklere odaklandım. Bu çerçevede aslında birçok bileşenden oluşan “çevre” de toprak, su, bitkiler ve hayvanlar gibi köylülük açısından en fazla öne çıkan bileşenleri ile temsil edilmiştir.

Yenice, Nallıhan’ın en uzak, Eskişehir sınırındaki köylerinden biridir. Doğup büyüdüğüm köy olan Çalıcaalan ile Yenice köyü, Nallıhan’da birbirinden uzakta ve iki farklı *dereboyunda* yer almaktadır. Bu nedenle Yenice’ye daha önce hiç gitmemiştim.

Çalıcaalan, Nallıhan'a 27 km uzaklıkta, Göynük yolu üzerinde bir orman köyüdür. Nallıhan'a 65 km uzaklıkta olan Yenice ise Eskişehir yolu üzerinde ve orman kıyısında bulunmaktadır. Çalıcaalan köyünün rakımı 1000 civarında iken Yenice 250 civarındadır. Ekolojik özellikleri nedeniyle farklı olan köyler; Türk, Sünni Müslüman olarak etnik ve dinsel açıdan benzerlik göstermektedirler. Bu bilgiler doğrultusunda Yenice için hem oralı hem de yabancı olduğumu söyleyebilirim.

Nallıhanlı olmama rağmen öncesinden Yenice köyünden hiç kimseyle tanışıklığım da yoktu. Bu nedenle köye ilk girişimde ve çalışmanın başlangıç aşamalarında kendimi anlatabilme ve kabul ettirebilme stresi yaşadım. Ancak memuriyetteki görevim* sayesinde edindiğim alan deneyimi ve Nallıhanlılık alışma süresini kısaltmama yardımcı oldu. Zamanla bu stresim azaldı, köye rahatlıkla girip çıkar hale geldim. Sorularımın zararsızlığı da anlaşıncı daha rahat görüşmeler yapmaya başladım. Bu sürecin sonunda Yenice'li beni "bizim araştırmacı" diyerek sahiplendi ve ben orada olduğumu duyumsamaya başladım. Benim köylüleri tanımam ise daha uzun zaman aldı.

Köy ile ilk iletişimimi resmi yolla kurdum. Bunun için ve ilçenin mülki idari amirine bilgi vermek üzere Nallıhan İlçe Kaymakamını 6 Mayıs 2013 tarihinde ziyaret ettim. Kaymakam çalışmamı ilgiyle karşıladı ve Yenice köyünün muhtar ve azasını konuyla ilgili olarak bilgilendirdi. Bu bağlantı sayesinde köye ilk ziyaretimi o zaman da aza olan Mustafa Okyay ile birlikte 2013 yılının baharında gerçekleştirdim. İlk köye gidişimin ve çalışmaya başlamamın Mustafa Okyay ile birlikte olmasının çalışmam açısından büyük bir şans olduğu kanısındayım çünkü -muhtar değiştiği halde hala aza olmasından da anlaşılacağı üzere- Mustafa Okyay ve ailesinin köylülerle sorunsuz bir iletişimi vardı ve bu benim köylü ile iletişimime olumlu yansıdı. Eşi Sevcan Okyay, köydeki ilk

* Kültür Bakanlığı'na 1993 yılında folklor araştırmacısı olarak girdim ve günümüze gelene kadar süren uzun yıllar boyunca bu görevin gereği olarak Türkiye genelinde sayısız alan çalışmasına katıldım.

görüşmelerime bizzat eşlik etti, zaman ayırıp benimle birlikte köyü dolandı. Sonra da beni “büyük kızı” olarak kabul etti, ben de köyü her ziyaret edişimde ilk önce onlara uğradım. İlk evlerine gittiğimde sofrada barajdan avlanmış balık vardı ve Sevcan Hanım benim balığı sevdiğimi görünce her gidişimde balık yaptı. 2013 yılında başlayan alan ziyaretlerim 2017 yılına kadar yaklaşık dört yıl sürdü. Bu süre içinde Nallıhan ilçe merkezinde; kaymakamlık, tarım ilçe müdürlüğü, orman işletmesi, ziraat odası yanında dokuz defa da köye gidip geldim, bir defa da Ankara Toptancı Hali’nde görüşmeler yaptım. Köydeki alan çalışmam toplam 25 günü buldu. İlk ziyaretimin ardından alan çalışmasının 2017 yılına kadar süren bütün evrelerinde çoğunlukla Mustafa Okyay’ın evinde misafir olarak kaldım. Köyde kaldığım sürece yemeklerimi, kimin evinde denk geldiysem orada yedim. Çay sohbetlerine katıldım. Köyde bir hanede misafir olmak, yemek ve çay sohbetlerine dahil olmak, köylülerle bağlantı kurmak ve yaşama katılım için oldukça iyi bir fırsat oluşturdu. Böylece gündelik hayatı ve Yenice’lilerin yaşam biçimini içeriden gözlemledim. Seracılığın yoğun iş gerektiren dönemlerinde seracılarla görüşmekten kaçındım, böyle durumlarda işe gidemeyip evi bekleyen yaşlılarla görüşmelerimi sürdürdüm. İşe denk geldiğim zamanlarda da yine Yenice’lilerin anlayışı sayesinde çalışmam sekteye uğramadı. Her zaman yapacak bir işin bulunduğu köy hayatında, rahat görüşme yapmanın en iyi zamanı bayramlar oldu.

“İnceleyen ve incelenenin, etnograf ve araştırılan topluluğun ortak yönü, yani insan olmaları, katılarak gözlemi kaçınılmaz kılar” (Kottak, 2001: 30). Katılımcı gözlem; inceleme yaparken toplum hayatına katılımı ifade etmektedir. Ben de Yenice’deki alan araştırmamda yukarıda aktardığım üzere yaşama katıldım. Katımlı ve katımsız gözlem yanında kimi zaman özellikle kimi zaman da tesadüfen seçilen kaynak kişilerle derinlemesine görüşmeler yaptım. Köyde, ilçede ve toptancı halinde olmak üzere görüşme yaptığım kişi sayısı 65’i bulmuştur. Aynı zamanda bütün çalışma boyunca

görüntüyle belgeleme de yaptım. Görüşmelerimi alanda önce elle deftere kaydettim, bunları alandan döner dönmez elektronik ortama aktardım. Bu esnada oluşan sorular ve çelişkili ifadeleri not alarak, tekrar alana gittiğimde öncelikle bu soruları yönelttim. Nallıhan'ın bir köyünde doğmuş, büyümüş olmamdan kaynaklanan kültürel yakınlık; Yenice'deki derlemelerim esnasında anlatılanları kolaylıkla kavramamı sağlayarak da çalışmama olumlu katkı sağladı.

Çalışmamın ana hedefi kültür-çevre ilişkilerini analiz etmek olduğundan alan çalışmasında “köylülük” özelinde ekip-biçme faaliyetlerine odaklandım. Bu sebeple köye hemen her mevsimde gittim, o mevsimde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetleri gözlemledim. Bütün köy bayramları ile bir düğüne özellikle katıldım. Yenice Nallıhan'ın en uzak köyü olduğundan tarihi önceden belli olan bayramlar ve düğün töreni gibi özel günlere katılabildim ancak bir ölüm törenini gözlemleyemedim. Köyün Ankara'ya uzaklığı nedeniyle ölüm haberi alınca özellikle gitme şansım olmadı. Köy bayramlarından biri için toplanan paraya katkıda bulundum. Katılımlı gözlemin olumsuzluklarından biri olarak değerlendirebileceğim tek olay ise Kadınların Çeşmebaşı Bayramındaki pilavı yedikten sonra rahatsızlanmam oldu. O gün çalışmaya devam edemeyip, tarım uzmanının evinde istirahat etmek zorunda kaldım.

Yenice köyünde son dönemde, sahip olduğu ekolojik olanaklar nedeniyle seracılık yapılmaya başlanmıştır. Bu nedenle aktif tarım hayatı olanlar genellikle seracılar ve görüşme yapmak üzere özellikle seçtiğim kişiler arasında kadın-erkek seracılar ilk sırada yer almıştır. Bunları eski tarımcılar, malcılıkla uğraşanlar, esnaf, yapı ustası, muhtar, köyün ileri gelenleri gibi kişiler izlemiştir. Bir yaşam biçimi olarak köylülük; çocuk, genç, yaşlı her yaş grubunu ve kadın-erkek bütün cinsiyetleri içerdiğinden gözlem ve görüşmelerimi de toplumun bütün bu kesimleri içerecek şekilde yaptım.

Konu tarım-seracılık olduğu için kaynak kişilerimin büyük bir kısmı erkek olduğu halde alanda kadın olmanın bir zorluğunu hissetmedim. Rahatlıkla köy odasında, erkeklerin bulunduğu ortamlarda onlarla çay içerek görüşme yapabildim. Bunda kuşkusuz esas etmen Yenicehilerin dünya görüşleridir ancak bunun yanında yine alan deneyimiyle gelişen kişisel becerimin ve -bütün alan çalışmalarımı gözden geçirdiğimde gördüğüm kadarıyla- modern kadın görüntümün⁴⁷ de etkili olduğu kanısındayım.

Etnograflar genellikle verili bir zaman ve algılama sınırlılığı içinde yapabildikleri kadar çok kültürün bütününe anlamaya çalışmaktadırlar. Bu bütüncü hedefe varmak amacıyla bilgi toplamak için de serbest-dağılım stratejisini benimseyerek; ortamdan ortama, mahalden mahale, konudan konuya geçerler (Kottak, 2001: 28). Çalışmanın başında ben de öyle yaptım. Alan çalışması esnasında yapılandırılmış bir görüşme izlencesi takip etmedim; o anda gözüme çarpan ve kulağıma gelen her şeyi kaydettim. Bu aynı zamanda benim köydeki yaşamı bir an evvel tanımamı ve ona adapte olmamı da sağladı. Sonrasında da çalışmanın esas konusuna odaklandım ancak odak her ne kadar tarımsal faaliyetler olsa da alanda karşılaştığım ve konuyla ilgili olduğunu gördüğüm mutfak ve köy bayramları konularını da çalışma kapsamına aldım. Böylece çalışmanın içeriğinin alanda şekillendiğini söyleyebilirim. Bu konuyla ilişkili olarak Laderman (1983: 1) da; “Araştırmalarımızın özgöl doğası araştırma alanını sınırlandırmamalıdır. Veriler, ilk bakışta sorunla ancak marjinal bir ilgisi varmış gibi gözükten alanlardan da toplanmalıdır. Örneğin bir halkın beslenme alışkanlıklarını anlamak, iktisat ve ekolojinin yanı sıra, dinsel, toplumsal ve estetik ideolojilerin bilgisini de gerektirecektir” (akt. Bates, 2009: 14) demektedir. Bunun nedeni kültürü meydana getiren unsurların birbirleriyle girift ilişkiler içinde olmasıdır. Birbiriyle ilişkili olan bu verilerin sunumu da bu nedenle zor olmuştur. Alan çalışmasının verilerini yazıya döküp

⁴⁷ Modern görünümlü kadının yerelde muhatap alınmasına ilişkin benzer bir durumu Bates (2009: 41) antropolog Amal Rassam’ın Kuzey Irak’daki deneyimi üzerinden örneklemektedir.

sunarken konu bölümlere ayrılmış olsa da bunun konuyu daha kolay aktarabilmek ve anlaşılır hale getirmeye dönük pratik bir amaçtan kaynaklanmış yapay bir bölümleme olduğunu belirtmek isterim.

Tezde konuyu; yeryüzünde dünya ekonomik sisteminden izole hiçbir topluluk ya da kültür kalmadığından Kottak'ın (1999) “Yeni Ekolojik Antropoloji” için belirlediği çerçevede, yani “her şey(i) daha büyük ölçekte” ele aldım. Köylülüğü dünya ekonomik sistemi içinde ele alırken ve bu sistemin eleştirisinde ekolojist bakış açısından yararlandım. Çalışmada her şeyin büyük ölçek içinde ele alınabilmesi için buna uygun bir yöntemin de kullanılması gerekmektedir. Bu amaçla Kottak (1999: 30-31) çok seviyeli (*multilevel*), çok yerli (*multisite*) ve çok zamanlı (*multitime*) bir bağdaşık metodoloji (*linkages methodology*) önermiştir. Ben de tez çalışmamda bunu uygulamaya çalıştım ve köylülüğü sadece Yenice köyü incelemesi ile anlayamayacağımdan, öncelikle ulusal seviyede tarımın tarihi ve politikalarını gözden geçirdim. Tabi ulusal politikalar da dünyada olan bitenden bağımsız düşünülemeyeceğinden aynı bölümde dünya ekonomik sisteminin etkisine de yer verdim. Alan çalışmasının yeri Yenice köyü olmakla birlikte, görüşmelerimi Nallıhan Tarım İlçe Müdürlüğü ve Ziraat Odası yetkilileri ile Ankara Toptancı Hali'ndeki kabzımalları de kapsayacak şekilde geniş çerçevede yaptım, çalışma böylece çok yerli bir nitelik kazandı. Son olarak köylülüğü ve onun sürdürülebilir niteliğini sadece değişimin son sürat devam ettiği günümüze bakarak tespit etmek mümkün olamayacağından çalışma aynı zamanda çok zamanlılığı da gerektirmiştir. Böylece Yenicelilerin hafızalarında kalanlarla geçmişten günümüze Yenice'de köylülüğün durumunu geniş bir zaman dilimi içinde irdeledim.

Tezin esas meselesi “köylülük” özelinde kültür-çevre ilişkileri olduğundan birincil olarak ele alınan başlık tarım oldu. Tarımsal faaliyetleri üzerinden Yenicelilerin geçmişten günümüze hayatlarını devam ettirebilmek için içinde bulundukları doğal çevreyle nasıl bir ilişki kurdukları; nasıl bir çevre bilgisi edindikleri ve sonuçta çevreyi nasıl etkilediklerini ortaya koymaya çalıştım. Bu bölüm aynı zamanda “köylü tarımı” adı verilen faaliyetin barındırdığı geleneksel tarım bilgisini ve yöntemlerini de içerdi. Bu bilgileri aktarırken sık sık Yenicelilerin kendi ifadelerine yer verdim ve aradan çekilerek onlara kendilerini anlattırdım. Tezde Yenicelilerin kendi anlatımlarını tırnak içinde, onlara özgü yerel adlandırma ve ifadeleri *italik* olarak gösterdim. Bu ifadelerin sahiplerini tezin sonunda topluca kaynak kişi listesinde gösterdim. Çalışmanın başlangıcında her ifadenin yanına kaynak kişinin adını not etmediğimden, sonradan bu ifadelerin sahiplerini bulabilmem ve yazmam mümkün olamadı ancak bazı derlemelerde kaynak kişilerin ifadelerini söyleyenlerin adını vererek yazdım.

Kültürü meydana getiren unsurlar birbirleriyle ilişki içinde anlamlı bir bütünü oluştururlar. “Kültürler, gelişigüzel toplanmış görenek ve inançlar değil de bütünleşmiş, örüntülü sistemlerdir. Âdetler, kurumlar, inançlar ve değerler birbirleriyle ilintilidir” (Kottak, 2001: 52). Bu nedenle “köylülüğün” anlaşılabilmesi için yaşamı/kültürü meydana getiren unsurların tek tek ele alınması yetmeyecek, bunların birbirleriyle eklemlenişinin de ortaya konması gerekecektir. Kültürün bu niteliği köylülüğün ekolojist bakış açısından öneminin anlaşılabilmesinde kilit öneme sahiptir. Örneğin tarımsal üretimin beslenmeyle, beslenmenin bayramlarla ve eğlenceyle ilişkisi görülmezse, köylülük tam olarak anlaşılmış sayılamaz. Kültürel yapının unsurlarının birbirleri ile eklemlenişini, yapının sağlamlığının ve ekolojist açıdan sürdürülebilirliğinin garantisi olarak gördüğümden tez çalışmamda konuyu tarımsal

faaliyetle ile birlikte mutfak, bayramlar gibi başlıkların birbirleri ile ilişkileri üzerinden de tartıştım.

3.2. Yenice Köyü

Yenice Ankara'nın, Ankara-Eskişehir-Bolu üçgeninin kesişme noktasında yer alan ilçesi Nallıhan'a bağlı ve Eskişehir sınırındaki en uzak köyüdür.⁴⁸ Köy, Nallıhan - Sarıcakaya (Eskişehir) karayoluna 2, Nallıhan'a 65, Ankara'ya 226, Sarıcakaya'ya 20, Eskişehir'e 63 kilometre uzaklıktadır.

Görsel 2: Yenice köyü

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki görüşmelerden edinilen bilgiye göre Yenice'nin Kale Kayası mevkiinde, ilk Frigler tarafından yapılmış daha sonra Roma Dönemi'nde de kullanılmış kale kalıntıları yer almaktadır. Nallıhan tarih boyunca Hititlerin, Friglerin, Bitinya Krallığı'nın, Pers, İskender, Roma ve Bizans İmparatorluklarının, ardından Selçuklu ile Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğinde kalmıştır.⁴⁹ Nallıhan'ın 15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar olan süreçteki tarihsel belgelerini günümüze aktaran yayında (bk. Ekici, Yılı Yok) Yenice'nin ne yeni adına,

⁴⁸ Yeni çıkan 6360 Sayılı Yasa ile artık Ankara'nın bütün köyleri mahalle olmuştur ancak halk arasında bu yerleşimlerden hala "köy" diye bahsedildiğinden tez çalışmasında da bu kullanım benimsenmiştir.

⁴⁹ Detaylı bilgi için bk Yeni Türk Ansiklopedisi (1985).

ne de eski adlarına ilişkin bir bilgiye ulaşılammıştır. Buna karşın Şener (1998: 19) Yenice köyünün 1572 tarihli 68 numaralı Mufasssal Tahrir Defterinde adının geçtiğini belirtmektedir. Yenice'ye yaklaşık 25 km uzaklıktaki Beydili köyü, Nallıhan'ın 1928 yılındaki iki bucağından biridir, buna göre Yenice köyü o dönemde bölgede Beydili'nin gerisinde kalmış görünmektedir.

Yeniceliler köyün, Selcikler ve Karaköy (bu köyün Kireçlik olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır) adı verilen iki köyün birleşerek yeni bir yere taşınmasıyla oluştuğunu, o nedenle adının Yenice olduğunu söylemektedirler. Selcikler, bugünkü köyün güneyinde, kible yönünde, Sakarya Nehri'nin karşı tarafında; Karaköy de doğusunda imiş. Selcikler'de su sıkıntısı varmış. Bu yüzden Selcikler'den 7-8 hane Yenice'ye gelmiş, 20 hane de eski adı Karacaören olan Gökçekaya'ya gitmiştir. Selcikler adının tarihi kaynaklarda geçtiği ve geçmişte önemli bir yerleşim yeri olduğu söylenmektedir. Köyde hala Selcikler köyü muhtarlığına ait eski mühürler saklanmaktadır. (Bk. Görsel: 3). Selcikler'in köy yerleşimi bugün baraj altında kalmıştır. Köyün yer değişikliğinin sebebinin susuzluk olması bölgede eskiden beri su sorunu olduğunu göstermektedir.

Görsel 3: Selcikler köyüne ait mühürler

Rakımı yer yer değişiklik gösterse de yaklaşık 250 metre civarında olan Yenice köyü, Sakarya (yerel söyleyişle *Sakarı*) Nehri'nin kıyısında, Sakarya Vadisi'nde yer

almaktadır. İklimi ılımandır, yazları çok sıcak ve kuraktır. Nallıhan'ın en uzak köylerinden olan Yenice, mikroklima özellikleri nedeniyle de diğer köylerden farklılık göstermektedir. Bu nedenle Nallıhan'da en fazla sera bu köyde bulunmaktadır.

Tablo 4: Nüfus bilgileri (<https://www.yerelnet.org.tr/koyler>)

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek
2012	283	147	136
2011	284	145	139
2010	302	154	148
2000	446	233	213
1990	705	328	377
1985	607	297	310

Yenice bir zamanlar Nallıhan'ın en kalabalık ve zengin köylerinden biri iken günümüzde nüfusu oldukça azalmıştır (bk. Tablo: 4). Köyün en kalabalık olduğu zamanlarda 130 olan hane sayısı 2017 yılı itibarıyla 93'e düşmüştür (bk. Ek 1. Tablo: 5). Buna ilave olarak 3-5 hane de kışın şehirde, yazın köyde yaşamaktadır. 2014 yılı verilerine göre köyün nüfusu 260'tır. Köylülere göre 2017 yılı itibarıyla nüfus 290, eskiden muhtarlık yapan bir kaynak kişiye (KK26) göre en fazla 250'dir. 2017 Anayasa Referandumunda oy kullanan kişi sayısı 256'dır. Barajda çalışıp ikameti köy olan 27 hanenin olduğu, -ki bunlar oylarını başka yerde kullanmaktadır- bunları da ekleyince köyün nüfusunun ortalama 300'ü bulacağı söylenmiştir. Köyde 2012-2013 yılları arasında 17 kişi ölmüş, buna karşılık 3-4 çocuk doğmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2000 yılı (daha sonraki yıllara ilişkin böyle bir veriye ulaşmak mümkün olamamıştır) hane büyüklükleri verilerine göre (bk. Tablo: 6) köyün nüfusunun yarıdan fazlasının üç ve daha az sayıda kişiden oluşan ailelerden meydana geldiği görülmektedir. Bunun sebebi köyde kalan ailelerin; anne, baba ve onların büyüklerinden oluşmasıdır. Bu durum nüfus ile seçmen sayılarının birbirine yakınlığından ve nüfusun

yarı yarıya düşmesine rağmen hane sayısının hala yüksek olmasından da anlaşılabilmektedir. Nitekim 2016 yılında köyde yapılan görüşmeler de benzer tabloyu (bk. Ek 1. Tablo: 5) ortaya çıkarmıştır. Köyde yaşayan 80 kişi emeklidir. Yaklaşık 11 kişi de Yenice Barajı'nda çalışmaktadır. Emekli maaşı almayan aile sayısı onu bulmamaktadır.

Tablo 6: Hane halkı büyüklüğüne göre hane halkı sayısı
(Türkiye İstatistik Kurumu 2000 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı)

İli	İlçe	Bucak	Köy	1	2	3	4	5	6	7	8
Ankara	Nallıhan	Beydili	Yenice	14	45	33	32	15	6	2	3

Köyde yapımı 1998'lerde tamamlanan bir sağlık ocağı vardır. Burada sürekli ikamet eden bir hemşire bulunmakta ve köye haftada bir doktor gelmektedir. 1935 doğumlu bir kaynak kişi (KK52) köyün ilk ilkokulunun 1943 yılında açıldığını söylemiştir. O zamanlar okulun 80 öğrencisi varmış. 1925 doğumlu kaynak kişi (KK49) Gümüle (Mihalgazi/Eskişehir)'de okumuş, okulu 1939 yılında bitirip köye dönmüştür. Köyde 1994 yılında yeni bir yatılı okul inşaatına başlanmış, 1997 yılında bitirilmiş ancak okul 2001 yılında kapanmıştır. Bundan sonra köyün öğrencisi önceleri 12 kilometre uzaklıktaki Çamalan Köyü'ne taşınmıştır. Şimdi ise köyün öğrencisi ilk dörde kadar Sarıcakaya (Eskişehir) ilçesine bağlı Laçın'de, ortaokul yaşındakiler Sarıcakaya'da taşınmalı sistemle okula devam etmektedir. Lise için taşıma sistemi olmadığından ve kimse çocuğunu yurda vermek istemediğinden aileler şehre taşınmayı tercih etmektedir. Köyün kadrolu imamı vardır. Yenice'de 2007-2014 yılları arasında proje kapsamında bir tarım danışmanı görev yapmıştır. Köyde Sakarya Nehri üzerinde kurulmuş Yenice Barajı⁵⁰ bulunmaktadır. Günümüzde Yenice köyünün kanalizasyonu vardır.

50 Sakarya Nehri üzerinde, Yenice köyünün hemen yanında enerji üretmek amacıyla 1985-1999 yılları arasında inşa edilen Yenice Barajı; Sarıyer ve Gökçekaya barajları ile birlikte bir üçlü grup oluşturmaktadır. Bu üçlü grup su seviyelerine göre sıra ile üretim yapmaktadır. İki yıl önceki (2014'den) su seviyesi sayesinde üçlü grubun birlikte çalıştığı günler de olmuştur ancak 2014 yılında su seviyesi düşmüştür. Normal su kodunda gölalanı 3,64 km² olan Yenice Barajında yıllık 38 MW güç ile 122 GWh'lik enerji üretilmektedir.

Kanalizasyonla toplanan atık, baraja doğru giden yolda bir depoda biriktirilmekte, dolunca belediye atığı alıp götürmektedir. Köyde kanalizasyon yokken her aile evinin yakınında 2,5 metre derinliğinde, ikiye iki boyutlarında toprak bir kuyu açar, atığını burada biriktir, dolunca hayvan gübresi ile karıştırır ve tarlasına atarmış.

Köyde yazları belirli saatlerde, kışları tüm gün açık olan bir kahvehane ile sürekli açık bir bakkal vardır. Daha önceleri iki imiş ancak diğeri sonradan kapanmıştır. Bu da muhtemelen nüfusun azalması ile ilişkilidir. Köyde ayrıca bir hızarıcı bulunmaktadır, eskiden bir de kaynakçı varmış ama o da kapanmıştır. Bakkalda süt, yoğurt, hatta su bile satılmaktadır. Bu ürünler köyde, hayvancılığın ve süttten peynir, yoğurt yapmanın genel olarak da köylülüğün terk edilmekte oluşunun ilk bakışta dikkatleri çeken göstergeleridir. Eskiden köyde terzi ve berber varmış ama bugün bunlar da yoktur, herkes hazır giyim ürünleri tüketmektedir. Köyün hemen çıkışında bir petrol istasyonu bulunmaktadır. Yeniceli biri tarafından 15-20 yıl boyunca çalıştırılan bu istasyonun borç nedeniyle kapandığı söylenmiştir. Bugün petrol istasyonunda köylülerin un, bulgur, hayvan yemi yapmak üzere tahıl öğüttükleri elektrikli bir değirmen vardır. Köyde eskiden biri Yakup Ağa⁵¹,ya ait, diğeri de yeri Osman Ağa tarafından verilen ve mülkü köylüye ait iki su değirmeni varmış. Yakup Ağa'nın babası değirmeni bir Ermeni'den satın almış, bu değirmenin bir tarafında da çırçır makinesi varmış. Su değirmenleri *Sakarının* suyu ile değil, derelerden gelen su ile çalışırmış. Değirmenler 1968-69'lardan sonra kapanmıştır. Eskiden caminin oralarda bir “yağhane” varmış, herkes yağını orada çıkarırmış.

⁵¹ Yakup Ağa köyün “ağası” imiş, 1972’lerde vefat etmiş. Köyde ağalık; hali vakti yerinde, köyün ileri geleni anlamına gelmektedir.

Görsel 4: Köyün eski bakkalı

Görsel 5: Üst katı kahvehane olarak kullanılan köy odası

Köyde binası (bk. Görsel: 5) köylünün ortak mülkü olan kahvehaneyi çalıştıran kişi, aynı zamanda köyün bekçisidir. Kahvehaneden pek kâr elde edemediği için köylü bu kişiye ayrıca yılda ikişer *yarım* (toplamı yaklaşık 15 kilo) da buğday verirmiş. Köyde buğdayla, bir değişim aracı olan parayı kullanmadan mal ve hizmetler takas edilmiştir. Bu yöntem köyde eskiden beri birçok alanda ve yaygın olarak kullanılmıştır.

Köy halkı bölgenin genel karakteriyle uyumlu bir şekilde çoğunluk Sünni Müslüman ve Türk'tür. Son seçimlerde seçmenin yüzde doksanı AKP'ye oy vermiş, genel olarak da sağ eğilimli bir seçmene sahiptir. Köylülerin ifadesine göre 1940'lı yıllarda köye köylünün ihtiyacı olan kazma-küreği yapması için körük sahibi bir Çingene aile davet edilmiş⁵². Bu ailenin iki çocuğu ile birlikte dışarıdan iki hane daha gelmiş ve köydeki Çingene aile sayısı beşe ulaşmıştır ancak arazileri olmadığından geçimlerini arazi kiralayarak sağlamaktadırlar. Bu ailelerden ikisinin çocukları Yenice Barajı'nda çalışmaktadır. 1952 yılında ise köye üç aile Bulgar göçmeni yerleştirilmiş ve kendilerine yüzer dönüm arazi verilmiştir ancak köylülerin değerlendirmesi ile verilen araziler kurak olduğundan geçinemeyip 1967'lerde köyü terk etmişlerdir. Köye çok

⁵² Bu ailenin gelişi “ilk önce bir aile getirdiler köyün kazmasını küreğini yapsın diye körükle” şeklinde aktarılmıştır. Sonradan körük kapanmış, 3-5 yıldır tamamen bitmiştir. Günümüzde bu aileler ortak, icar ekerek çiftçilikle geçimlerini sağlamaktadırlar. Köylüye arazi dağıtıldığı zamanlarda ilk gelen aileye de bir dönüm kadar arazi düşmüş, iki dönüm de kendileri satın almışlar.

eskiden Bilecik'in İnhisar ilçesi Samrı köyünden de iki aile gelip yerleşmiştir. Eskidense köyde Ermenilerin yaşadığı söylenmiştir.

Köyün meydanı *eğrek* diye anılmaktadır. Eskiden sığır burada toplanırmış. Köyün bugünkü yerleşimi gittikçe köyün girişine doğru kaymaktadır. Eskiden *Dolamanlık/Çalılolamanlık* denen bu mevkide harmanlar varmış ancak biçerdöver makineleri kullanılaberi harmana ihtiyaç kalmadığından köylü köydeki eski evini bırakıp, harmanına yeni ev yapmış ve köy o tarafa doğru gelişmiştir. Şimdi bu bölgedeki hazine arazisi yeni yerleşimcilere arsa olarak satılmaktadır. Bunda köyün evlerinin birbirine çok yakın ve sıkışık olması; ev yerlerinin dar ve yeni tarım aletleri ile araçlara yer bulunamayışı yanında yeni bina için yer kalmayışı gibi sebepler etkili olmuştur. Böylece beş altı kişi kendine köyün girişinde yeniden yerleşim kurmuşlardır. Aslında bu yeniden yerleşim köydeki yaşamın canlılığı açısından önemli bir göstergedir ancak bir yandan da makineleşme, modern teçhizatlı ev ihtiyacı ile değişen yaşam biçimi ve bireyselleşmeci dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu şekilde yeni yerleşim yerinde insanlar; köyün dışında, köyden bağımsız bir yerde ve rahat hareket etme imkanı elde etmiş olmaktadır. Yenice Barajı'nın DSİ'ye ait lojmanları da bu mevkide bulunmaktadır. Burada barajda yaklaşık on sekiz hane oturmaktadır. Bunların yarısı köy dışından gelmedir.

Yeniceliler, Nallıhan'a bağlı olmalarına rağmen doktora ve pazar alışverişine Eskişehir'in Sarıcakaya ilçesine ve Eskişehir⁵³'e gitmektedirler. Bunun sebebi yolun daha kısa ve düz olmasıdır. Sarıcakaya pazarı cuma günüdür. Nallıhan'a ise ancak resmi işler için gidilir. Nallıhan yolu çok virajlı ve dar olduğu için yolculuk bir saat

⁵³ Eskişehir'den yalnızca *şehir* diye bahsedilmektedir.

sürmektedir, oysa bir buçuk saatte Eskişehir'e gidilebilmektedir⁵⁴. Günümüzde köyden Eskişehir'e her gün minibüs gitmektedir. Araba Laçın'lı birine aittir ama adam arabasını Yenice'de bırakır, kendisi her sabah küçük arabası ile gelir, buradan minibüsü alır, saat 07.30'da Eskişehir'e gider, 16.00'da da dönermiş. Araba pazar günleri köyden öğlen 13.00'de gidermiş. Nallıhan'a sadece pazarın kurulduğu pazartesi günleri gidilirmiş. Köyün yüzde sekseninin Ankara'yı bilmediği söylenmiştir.

Köye elektrik 1974'de, telefon 1985-90'larda gelmiştir. Günümüzde köyün her yerinden çekmese cep telefonu da kullanılmaktadır. Halen kullanılmakta olan içme suyu kuyusu 1985-86'larda açılmıştır. Her evin su saati vardır, kullanılan suyun parası ödenmektedir. Önceleri köy muhtarlığı köylüden sadece su kuyusunda çalışan pompanın elektrik faturasını tahsil ediyormuş ancak şu anda köy Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olduğundan, ödemeler Belediyeye yapılmakta ve köylü bu durumdan şikayet etmektedir. Köyde besicilikle uğraşan kişi geçen ay bin üç yüz liralık fatura ödemiş. Eski muhtarın eşi ve annesi ekip biçmedikleri, hayvan beslemedikleri halde doksan lira ödemiştir. Köyün yirmi yıldır kullanılmakta olan kanalizasyon şebekesi vardır. Evlere iki ayda bir seksen - yüz - yüz elli lira arasında değişen elektrik faturası gelir çünkü herkesin çamaşır makinesi, tost makinesi, yirmi-otuz kişinin buzdolabının yanında derin dondurucusu, köyün yarısında pul biber ve biber salçası yapmak için mutfak robotu vardır. Yeni yeni bulaşık makinesi da alınmaktadır.

Köyün çok eskiden beri içme suyu sıkıntısı olmuştur. Önceleri *Sakarı*'nın kenarlarındaki *eşmeler*den su alırlarmış. Bir kaynak kişi o günleri; "çocukluğumda (1950-55'li yıllar) bizi Sakarı kenarlarına, eşmelere suya gönderirlerdi, eşekle giderdik,

⁵⁴ Eskiden eşekle Nallıhan'a 2-3 günde, Eskişehir'e 2 günde gidilirmiş. Köye ilk traktör 1953 yılında geldiğinde bununla tarlada çalışmak yanında Nallıhan'a ve Eskişehir'e yolcu da taşınmıştır. 1999-2014 yılları arasında da başka bir Yenice'li (KK30) emekli olunca otobüsle köyden yolcu taşımacılığı yapmıştır. Her hafta Sarıcakaya ve Nallıhan'a gidip-gelmiş.

eşği, öküzü de orada sularık” şeklinde aktarmıştır. Köylü kendi olanakları ile 1954 yılında *Sakarı*’nın öbür tarafından tahta kanalla su getirmiş ancak bu yetmemiştir. Bugün o su, kuraklıktan iyice azalmış olsa da mezarlıktaki çeşmede akmaya devam etmektedir. Bu ilk teşebbüsün ardından bu defa 1970-75’lerde Gökdere’den su getirilmiş, onunla köyde üç-dört yere çeşme yapılmış, herkes suyunu bu çeşmelerden taşımıştır. Bugün o çeşmelerden hiç biri kalmamıştır. Köyün çeşmelerinden akan suyun azlığı şöyle dile getirilmiştir: “Eskiden köyde iki köy çeşmesi varmış ve suları öyle az akarmış ki kadınlar suya giderken ellerinde ördükleri çorapları ile gider, çorabı orada su doldurmak için beklerken bitirir gelirlermiş.”

Görsel 6: Köyün çeşmelerinden biri

Kadınların Çeşmebaşı Bayramı’nı yaptığı yer *yukarı buğardır*, onun suyu mezarlıktan gelirmiş, bir de caminin oralarda *aşağı buğar* varmış. “Aşağı buğarın içmesi daha iyiydi” diyorlar. “Biri çay yapar, biri yapmaz. Aşağı buğarın suyunu içince, tuzlu yemek yemiş gibi lezzetli gelirdi, öteki de tuzsuz yemek gibi gelirdi” diye iki çeşmenin suyu kıyaslanmıştır. *Aşağı buğar* sonra akmaz olmuş, onu köy odasının yakınına getirmişler. Köyün çeşmelerini Yakup Ağa ile bir marangoz yapmış, bunlar köyün ustaları imiş.

Yapımına 1984’lerde başlanan Yenice Barajı kurulunca köy yine susuz kalmış ve ondan sonra 1985’lerde eskiden *Eminağaların* kuyusunun olduğu yere bugünkü kuyu açılmıştır. Açılan kuyunun suyu için de; “biraz kireçli idi, çay yapmazdı ama

mahallelerdeki çeşmelerden akardı” denmiştir. Günümüzde elektrikle çalışan bir pompa ile yerin yirmi beş metre derinliğinden içme suyu çekilmekte ve evlere dağıtılmaktadır. Yaklaşık otuz yıldır kullanılan bu pompanın aylık ortalama 1000 TL olan elektrik giderini bir-bir buçuk yıl öncesine kadar köylü kendisi karşılamış ve bu köylüye yük olunca⁵⁵ Muhtarlık 2013 yılında İl Özel İdaresi’nden destek alarak “Kapalı Devre Sulama Sistemi” ile “Enerji” başlıklı iki proje uygulamaya koymuştur. Enerji projesi 2014 yılı mart ayında tamamlanmış ve köyün içme suyu pompasının elektriğı bu proje sayesinde güneş enerjisinden üretilir olmuştur. Böylece yazın güneş enerjisinden yararlandığı için köylü içme suyunun maliyetinden kurtulmuş, sadece kışın elektrik parasını ödemiştir.

Temel geçim kaynağı tarım olan köyde ekilebilir arazi varlığı iki bin dönümdür. Bugün bunun üçte birinin işgücü yokluğu ve akaryakıt fiyatları yüzünden ekilmediğı söylenmiştir. Köyde bugün “bir aile on dönümü hak edemez” denmektedir yani bir ailenin on dönüm tarla ekecek olsa işlerinin üstesinden gelemeyeceğı ancak iki dönüm tarlayı ekip-biebileceğı söylenmektedir. Günümüzde köydeki gelir getirici esas faaliyet kısaca “seracılık” denen örtü altı sebze yetiştiriciliğidir ve seracılık emek yoğun bir tarımsal faaliyet olduğundan ek olarak yapılmakta olan geleneksel köylü tarımını terk edilmektedir. Seralar Orman ve Köy İlişkileri Dairesi Başkanlığı (ORKÖY) ile İl Özel İdaresi destekleri ile yapılmıştır. Seracılık dışında köyde bir aile süt inekçiliğı yapmaktadır. Toplam on ila on beş hanede sekiz-on sığır vardır, bir ailenin de 500-600 başlık koyun sürüsü bulunmaktadır. Köyde artık sığırtmaç yoktur. En son 2017 yılında dört kişi ORKÖY desteğı ile her biri 25 bin liradan ikişer inek almıştır.

⁵⁵ Bugün Büyükşehir Belediyesine ödemek çok daha büyük bir yük olmuş.

ORKÖY orman varlığını korumak amacıyla köylere “güneş enerjisi ile su ısıtma sistemi” kurmak üzere de sosyal destek kredisi vermektedir. Nallıhan’da bu uygulamaya ilk olarak 2006 yılında başlanmış ve beş-altı yıldır sürdürülmektedir. Yenice’ye 2008 yılında güneş enerjisi ile su ısıtma sistemi desteği verilmiştir. Kişi başı 1.200 TL’den toplam 43 kişiye 55.400 TL destek sağlanmıştır. Güneş enerjisi ile su ısıtma sistemi sosyal amaçlı olduğundan faizsiz bir destektir. Ödemeleri çok düşüktür ve hemen ertesi yıldan itibaren başlanarak üç yılda tamamlanmıştır. Köyde beş evde kömür yakılan kalorifer bulunmaktadır. Bunların dördü, beş yılda ödemek üzere ORKÖY’den alınan dört bin lira destek ile yapılmıştır. Bu şekilde kalorifer desteği almak için evin betonarme olması ve bunun için gereken projenin uygulanması gerekiyormuş. Köyden ORKÖY’e 2016 yılında da beş saç dam örtüsü, beş sera, yedi ısı yalıtım, dört büyükbaş, üç küçükbaş destek başvurusu yapılmıştır. Büyükbaşlar alınmıştır.

Köy, Ankara Büyükşehir Belediyesine bağlandıktan sonra Belediye gezi turları düzenlemeye başlamıştır. Nallıhan Belediyesi aracı vermiş ve bu şekilde yol parası vermeden köyden Konya, Çanakkale ve Ankara’ya geziler düzenlenmiştir. Ankara gezisini Nevin Gökçek yapmış ve oraya sadece kadınlar gitmiştir.

Köyle ilgili olarak “Yeniceli Olduğu İçin Gurur Duyanlar” sosyal medya grupları bulunmaktadır.

3.2.1. Köy Nüfusundaki Değişiklikler ve Göç

Yenice köyü 1960-75’li yıllarda çeltik sayesinde Nallıhan’ın en zengin köylerinden biri olmuş. O zamanlar yakınlardaki köylerden Tekirler malı/davarı, Çamalan cambazları,

Eğri dışarıda çalışması ile bilinirmiş. O nedenle bu civarda ilk emeklilik Eğri köyünde başlamış. Buradan yola çıkarak Eğri köyünün, göç etmekten başka bir çaresi kalmayan, ekolojik koşulları zorlu köylerden biri olduğu söylenebilir. Tekirlerin geliştirdiği strateji ise malcılıkta uzmanlaşma olmuş, muhtemelen Çamalanlılar da Tekirler gibi civar yerleşmelerin malcılığına bağlı olarak cambazlık yaparak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Burada bir farklılaşma varmış gibi görünse de aslında bu tablo bölgenin genel karakteristiği olarak okunabilir. Köy içindeki bütünlük gibi bölgedeki köyler de birbirlerini tamamlar nitelikte bir uzmanlaşma geliştirmiştir ancak zamanla bu da yetmemiş, göç bütün köyleri boşaltmaya başlamıştır. Yalnızca Yenice köyüne 12 km uzaklıktaki Düzköy’de (Sarıcakaya) durumun farklı olduğu; rakımının aynı olmasına rağmen, “insanı borçtan korkmadığı ve çok çalışkan oldukları” için köyün gençliğinin hala köyde olduğu belirtilmiştir.

Yenice köyü de, bir zamanlar bölgenin en kalabalık ve zengin köyleri arasında sayılmasına rağmen kendi söylemleri ile “pek ileri görüşlü olmadıkları” ve “para bulunca yedikleri” için göçün önüne geçilememiştir. Köyden ilk olarak beş kişi 1960’larda Almanya’ya gitmiştir. Sonra da 1970 ve 80’lerde yurtiçinde Eskişehir, Ankara, İstanbul, Dilovası/Gebze/Kocaeli, Aliğa/İzmir gibi şehirlere göç başlamıştır. İlk gidenler Yeniceli Rahmi (Yüksel) Usta’nın Gebze (Kocaeli)’nin Dilovası bölgesine taşeron olarak aldığı işte çalışmıştır. Rahmi Usta daha sonra İzmir’in Aliğa ilçesinde kendi şirketini (İdeal Çelik) kurmuş ve köyden her dönem 30-40 kişi götürmüştür. Gidenlerin çoğu Rahmi Usta’nın yanında çalıştığından kaynaklıdır. 1982-84’lerde köyden 60 kişinin Rahmi Usta’nın yanında mevsimlik işçi olarak çalıştığı söylenmiştir. “Kiminin sigortası yatmaz, kiminin parasını vermezdi ama köylü gene de faydalandı” denmektedir. O yıllarda 35 hane Aliğa’ya göçmüş, şimdi onların çocukları ile birlikte yaklaşık 70 hanenin orada yaşadığı söylenmektedir. Bir kaynak kişinin (KK19) oğlunun

11-13 yaşlarında çalışmaya gittiğini söylemesinden anlaşıldığına göre köyün gençleri çok erken yaşlarda çalışmaya gitmiştir. Son göç dalgası 2000’li yıllarda vurmuş, kalan gençler de köyü terk etmiştir. 1990’lı yıllarda köyün nüfusu 700’lerde iken, 2000 yılına kadar nüfus 400’lere inmiştir. 2014 yılı verilene göre de köyün nüfusu 260’tır. Seçmen sayısı ise 400’lerden 2017 referandumunda 256’ya düşmüştür. Bugün köyde kalan son kuşak 60’lı yaşlardadır. Daha genç olan kuşak da barajda çalıştıkları için kalmıştır.

Köyün bugünkü durumu yeni yapılan ev ve düğünler üzerinden değerlendirilebilir. Yenice’de 2014 yılında iki kişi evlerini yenilemiş, bir kişi de yeni ev yapmıştır. Köyde en son 2011 yılında evlenenler köyde oturmaya devam etmektedir. 2012 yılında da bir düğün yapılmış ancak sonra gelin Eskişehir’e gitmiştir. Günümüzde köyde oturacak dendi mi kız verilmediği söylenmiştir. 2014 yılında ise damat Ankara’da yaşadığı ve gelin de Elmadağlı olduğu halde, damadın ailesi köyde yaşadığı için düğün töreni köyde yapılmıştır. Çift evlendikten sonra Ankara’da yaşamaya devam etmiştir.

Köyden şehre göçün bugün en önemli sebebinin okul yokluğu olduğu belirtilmiştir. Okul 2001’lerde kapandığında 20 hane bu sebeple köyden gitmiştir. Günümüzde çocuklar ortaokula kadar taşınmalı sistemle okula gidebilmekte ancak aileler çocuklarını ne taşınmalı sistemle göndermek ne de lisede yurtlara bırakmak istemekte, bunun yerine daha iyi koşullarda okutabilmek için Eskişehir’e göç etmektedirler. Böyle giden 25 hane olduğu söylenmiştir. 2015 yılında da çocuğu okula başlayan aileler şehre göç etmiştir. Bununla birlikte seracılık okul kapanmadan önce yahut on yıl önce başlamış olsaydı, bugün şehre göç eden pek çok aile gitmezdi diyenler de vardır. Mesela köyün eski muhtarlarından 1935 doğumlu kaynak kişi (KK42), “1990’larda bugünkü seracılık destekleri olsaydı, bugün köyde 500 sera olurdu” demiştir. Hatta bazı köylüler “o zamanlar köye okul ve sağlık ocağı yapılınca kadar seracılık için destek verilseydi”

demişlerdir. Demek oluyor ki göç esas olarak ekonomik sebepler yüzünden yaşanmıştır. Köyün bugünkü olanakları ile “1000 kişinin bey gibi yaşayacağı” söylenmektedir ancak seracılığın başlamasından sonra şehirdeki işini bırakıp da köye yerleşen ve seracılık yapan henüz yoktur. Bunda seracılığın yeni bir faaliyet olarak yarattığı umuda rağmen, büyük oranda ülkenin iyiye gitmeyen tarım politikaları nedeniyle beklenen kazancın sağlanamayışı etkili olmuştur. Ayrıca bir zihniyet değişiminin yaşanması da muhtemeldir çünkü 1935 doğumlu eski muhtar, kendi zamanının sadece “geçim” ile ifade bulan sade hayat tarzına göre değerlendirme yapmaktadır. Oysa bugünkü nesil eski muhtardan farklı olarak yeni ihtiyaçlarla tanışmış ve buna uygun bir yaşam tarzı beklentisine girmiştir.

Göç etmelerine rağmen, gidenlerin köyle bağlantıları kopmamaktadır. Şehre göç edenlere köyden hem nakdi hem de yiyecek gönderilmesi yoluyla destek verilmektedir. Şehre gönderilen yiyeceklerin başında; yazın taze sebzeler, kışın kuruları, turşuları, ekmek, pekmez, yumurta vb. gelmektedir. Kimi aileler de karşılıklı yardımlaşmaktadır. Bu da kışın şehirdekilerin köydekilere, yazın da köydekilerin şehirdekilere destek olması şeklinde yürütülmektedir. Kimilerine göre de herkes (köydekiler ve kenttekiler) kendini idare etmektedir.

Sonuç olarak Yenice’deki durumun Tayfun Atay’ın (2005), Beyşehir Gölü çevresinde yapmış olduğu çalışma üzerine söylediklerine benzer şekilde “Türkiye genelinde yaşanan gelenekselden moderne geçiş süreci ekseninde karşımıza çıkan sosyoekonomik ve sosyokültürel değişimin bir uzantısı” olduğu söylenebilir. Göçle birlikte Türkiye’de kentler köylüleşirken, köylerin de rahatlıkla makineleşme, tüketim gibi nitelikleri üzerinden kentlileştiğini söyleyebiliriz. İlerleyen bölümlerde bu konu Yenice üzerinden yeniden değerlendirilecektir.

3.2.2. Kooperatifçilik Çalışmaları

Kooperatifler 1163 sayılı yasaya göre kurulmuş ekonomik amaçlı örgütlerdir ve “kendine yardım, özerklik, bağımsızlık” gibi ilkeleri ile köylü tarımını dünya ekonomik sistemine bağlı endüstriyel tarıma karşı koruma gücüne sahiptirler. Buna rağmen kamu desteklerinin azalması⁵⁶ ve uygun politikaların benimsenmeyişi yüzünden kooperatifçilik alanında Türkiye genelinde sorunlar yaşanmaktadır. (İnan vd., 2005)

Yenice köyünde de kooperatifçilik pek başarılı yürütülememiştir. Seralar kurulmadan önce köylü, yakınlarındaki Çamalan Köyü kooperatifinden tarım makineleri almış ancak ödeyememiş ve borçlanmıştır. Köy 1974 yılında SS Yenice Tarımsal Kalkınma Kooperatifi adıyla kendi kooperatifini kurmuş ama işletememiş ve kooperatif kapatılmıştır. 2003 yılında birkaç kişi yine aynı adla yeni bir kooperatif kurmuş ancak bu da işletilemeyip 2008 yılında fesih kararı alınmıştır. Bu defa eskiden muhtarlık yapan kaynak kişi (KK26), 2009 yılında yeniden başvuru yaparak kooperatifi fesihten döndürmüştür. Kooperatifin 20 bin TL borcu varmış, önce bu borç bir şekilde ödenerek kapatılmıştır. Sonra kooperatif adına 2012 yılında ORKÖY kredisiyle 110 bin TL’ye bir *paletli kepçe* (mini excavator-kazıcı-) alınmış ve borcunu ödemek amacıyla Nallıhan Orman Müdürlüğü’nün dikim işlerinde çalıştırılmaya başlanmıştır. Kepçe köyün işlerinde de kullanılmaktadır. 2017 yılı temmuz ayı itibarıyla kepçenin borcunun üç taksiti ödenmiş, iki taksitinin (50 bin lira) kaldığı söylenmiştir. Kooperatifin şu anda 60 olan üye sayısı vefatlar nedeniyle 56’ya düşmüş olup seracılıkla ilgili bir faaliyeti bulunmamaktadır.

⁵⁶ 2000’de yürürlüğe giren bir yasa ile hükümetlerin tarım kooperatiflerine verdiği finansal desteği durdurmaları sağlanmış ve böylece bu kuruluşlar pazar mantığına teslim edilmişlerdir (Keyder ve Yenal, 2013: 61).

3.2.3. Yenice Barajı

Yenice Barajı'na 1984-1985'lerde başlanmış ve 2001 yılında da üretime geçilmiştir. Yenice Barajı'nın tribünlerinden çıkan su, on üç kilometrelik iletim kanalı ile Beyköy Hidroelektrik Santrali'ne taşınmakta ve elektrik orada da üretilmektedir. Beyköy'e giden iletim kanalı, köyün verimli tarım arazilerinin ortasından geçtiğinden bunun için yaklaşık üç yüz dönüm tarım arazisi kamulaştırılmış ayrıca eski sulama sistemi kullanılamaz hale gelmiştir.

Yenice Barajı'nın; köyün sulama kanallarını kullanılamaz hale getirmesi, verimli tarım arazilerini kamulaştırması (üç yüzü kanal için olmak üzere yaklaşık toplam beş yüz dönüm), bazı arazileri kıraçlaştırması yanında -baraj yapımının devam ettiği on yedi yıl boyunca inşaat kamyonları köyün yollarını kullandığından- köyü toz toprak içinde bırakması gibi zararları olmuştur. Bu esnada köyün içme suyu kanalları da zarar görmüştür. Bütün bunlara bir de baraj gölünün köyün iklimine olumsuz etkisi eklenmiştir. “Baraj yüzünden sabahları çiğ yağıyor, bu da sebze ye çillik getiriyor, kavun-karpuz bu nedenle olmuyor” denmiştir. Üzümün de bu nedenle olmadığı söylenmiştir.

Görsel 7, 8: Yenice Barajı ve baraj göleti

Köyün barajdan elde ettiği en önemli fayda ise köyden on bir kişinin barajda çalışmasıdır. Barajdan köye özel bir uygulama ile sulama suyu alınması bir mağduriyetin giderilmesi amacıyla mümkün olmuştur. Kış gelince barajın gölüne ördek, kaz gibi kuşlar gelir, mart ayının sonuna kadar kalırlarmış. Köy dışından ruhsatlı avcılar buraya av yapmaya gelirlermiş. “Ördek eti tavuk etinden lezzetli olur, gıdayı doğadan aldığı için” diye su kuşlarının sağlıklı olduğu söylene de “ördek kaza pek gelen olmaz” diye avının tercih edilmediğini söyleyenler de olmuştur. Alan çalışması esnasında baraj gölünün köye doğal bir güzellik kattığına ilişkin bir izlenim edinilmemiştir. *Sakarı*’nın öte tarafındaki seralara gitmek için “her gün barajın üstündeki köprüden geçerler ama durup seyretmezler” denmiştir. Köyden kimse baraja gidip suyun kıyısında oturmuyor, köylü baraj ilk yapıldığında merakından gitmiş, o kadar. Şimdi sadece merak eden misafirleri gezdirmeye götürüyorlarmış.

3.3. “Geçim” İçin Üretim

Geçim, Büyük Türkçe Sözlük’te iktisadi olarak; “yaşamak için gerekli araçları sağlamak işi” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu iktisadi tanıma rağmen geçim yine de kullanım değeri üretmesiyle, değişim değeri üreten kazançtan ayrılmaktadır. Kullanım değerine odaklı geçim faaliyeti, niceliksel anlamda soyut bir zenginlikten ziyade niteliksel anlamda bir yaşam biçimine özgü ihtiyaçlara odaklanmakta ve bu şekilde sürekli kendini yeniden üretmesiyle devamlılık kazanmaktadır (Sahlins, 2016: 91). İşte bir çeşit geçim faaliyeti olan köylülük de, geçinmek için gereken maddelerin üretimini temel almıştır.

Geçimin bir başka anlamı da “uyum”dur ve uyum Büyük Türkçe Sözlük’te; “bir bütünün parçaları arasında bulunun uygunluk, ahenk” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu iki anlamın aynı sözcükte birleşmesi önemli bir mesaj içermektedir; hayatın sürdürülebilirliği doğayla uyuma bağlıdır.

Yenice köyünde geçim ekip-biçerek, hayvan besleyip meyve yetiştirerek sağlanmaktadır ancak geçim için yapılan tüm bu faaliyetlerin amacı yaşamın devam ettirilmesi olduğundan bunlar ekonomik bir uğraş gibi ele alınamazlar. Köylülükte üretilen ürünlerin birçoğu değişim değerinden çok kullanım değerine sahiptir. Bu nedenle köydeki ekip-biçme, hayvan besleme, meyve yetiştirme faaliyetleri bir “işten” ziyade köylülük adı verilen yaşam biçiminin bileşenleri olarak değerlendirilebilir. Burada hayatın sürdürülebilirliğini sağlayan şey de zaten bu faaliyetlerin köylülük adını verdiğimiz bir kültür içinde yürütülüyor olmasıdır.

Köylülük adını verdiğimiz bu yaşam biçiminin en önemli unsurları yerellik ve deneyime dayalı halk bilgisidir. Köylülükte ürün yetiştirme ile ilgili halk bilgisi; arazinin adlandırılışını, toprak, bitki ve hayvanlara ilişkin bilgiyi, yetiştirme yöntemlerini içermekte ve yerel özellikler taşımaktadır. Yerellik ve halk bilgisine dayalı ürün yetiştirme faaliyetleri ile bunun etrafında şekillenen yaşam biçiminin anlatılan detayları, Yenice’de hayatın nasıl sürdürülebilir kılındığına dair ipuçları içermektedir. Bu bölümde bunlar keşfedilmeye çalışılmaktadır.

3.3.1. Arazi Varlığı, Niteliği ve Günümüzdeki Durumu

Köyde yapılan görüşmelerde köyün ekilebilir arazi varlığının tahmini üç bin *dönüm* (dekar) olduğu söylenmiştir. Nallıhan Tarım İlçe Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre ise köyün ortalama üç bin beş yüz dönüm arazisi vardır. Bunun iki bin dönümü ekilebilirdir; bin dönümünde sebze, bin dönümünde hububat ekimi yapılır. Ayrıca köyün arazisinin üç yüz dönümü kanal için olmak üzere beş yüz dönümü kamulaştırılmıştır. Hane başına düşen arazi varlığı ortalama on-yirmi dönümdür, yirmi hanenin ise sekiz-on dönüm arazisi vardır. Yüz dönümün üstünde arazisi olan bir kişi vardır. İki oğlu da barajda çalışan bu kişinin (KK41) serası, beş yüz-altı yüz baş koyunu vardır ve beş-altı tarla almıştır. Arazisi fazla olan bir başka kişi de Yakup Ağa'nın oğlu imiş, altmış-yetmiş dönüm arazisi varmış. Köyde tarlalar büyük oranda hisselidir. Bu nedenle mazot, gübre ve ürün desteği alabilen kişi sayısının çok az olduğu söylenmiştir.

Köyün tarlaları *çay yatağı* olduğundan *milli* toprağa sahiptir. Tarım danışmanın değerlendirmesiyle de köyün toprakları genel olarak kumlu ve bazı yerler çakıllıdır. Köyün kuzey batısındaki Kümbetin oralar kumlu, kanalın üzeri çakıllıdır. Kümbet denen arazinin çorak toprak olduğu da söylenmiştir. Çorak toprak; “rengi beyaza yakındır, sulayınca sertleşir, kazılamaz olur” şeklinde tarif edilmiştir. Çorak toprağa arpa-buğday ekilirmiş. Köyün arazisinin geneli kırmızı topraktır. Karaçalı Mevkii denen köyün girişindeki benzinliğin oralar ise killi topraktır, Yenice Barajı yapılırken toprağı buradaki killi topraktan almışlar, çünkü bu toprak su geçirmezmiş. Bu bölge de kıraçmış, arpa buğday ekilirmiş. Köyün tarlalarının Osmanköy gibi komşu köylerle kıyaslandığında daha iyi olduğu ifade edilmektedir. Bu görüşü pekiştirmek için de “bu köyde de karın doyuramayan kendini Sakarı'ya atsin. Osmanköy'de bir pulluk alsan bir tarla sürüşte kırarsın, bu köyde beş yıl dayanır” denmiştir.

Yenice Barajı'ndan itibaren köydeki arazi şu şekilde adlandırılır: Dolapbağ, Derebağ, Soğla, Kocakır, Orman ve Çakıllar, Çayırlar. Köyün batısında nehrin kıyısında yer alan Dolapbağ ve Derebağ, adlarından da anlaşılacağı üzere geçmişte köyün bağlarının olduğu yerlerdir. Günümüzde bu bağların sadece adı kalmıştır.⁵⁷ Buralar barajdan alınan su ile sulanmaktadır. *Soğla* “iyi, verimli yer” anlamına gelmektedir. Bunun açıklaması; “iyi verimli bi topraksa soğla gibi deriz”, “bir tarlam var kırtıl, verimsiz, ama bir tarlam soğla deriz” şeklinde yapılmıştır. *Soğla* diye adlandırılan arazinin bulunduğu yer *Sakarı* yatağıdır, *Sakarı* taşınca o topraklar beslenirmiş. *Kocakır* denen arazi köyün kuzey batısında, bir ucu *Sakarı*’nın kıyısında, bir ucu köyün altındadır. *Orman* adı verilen arazi ise 30-40 yıl evvel sahipsiz; söğüt, kavak, iğdelik bir yermiş. *Sakarı* taşmış, orayı yıkmış ve o arazi tarla yapılmış, yakınında tarlası olanlar tarafından sahiplenilmiştir. Çayırlar Pınarbaşı Bayramı'na adını veren kaynağın bulunduğu yerdeki arazidir. Köyün girişinde benzinliğin oralarda yer alan arazi ise; Karaçalı, Hamamönü⁵⁸, Yamaçla, Kındıralı⁵⁹, Aktoprakla, Gemiağızları diye adlandırılır. Hamamönü, Yamaçlar ve Karaçalı mevkii kıraçtır. Köyün toplam arazi varlığının yarısı Kümbet ve Karaçalı mevkiiinde yer alır. Kuyularını DSİ'nin işlettiği dönemde burada kısa bir süre sulu tarım da yapılmıştır.

Görsel 9: Köyün hemen altındaki arazilerden bir görünüm

Görsel 10: Köyün kıraç arazisinin bulunduğu bölgenin uzaktan görünümü

⁵⁷ Bir de geçmişte ne kadar pekmez yapıp sattıkları ile ilgili anlatılar vardır.

⁵⁸ Orada bir hamam varmış.

⁵⁹ Kındıra (Lat. *imperata cylindrica*); sulak bir yerde yetişen, ince uzun yapraklarının kenarları keskin, koyu renkli bir tür çayır otu. (Güncel Türkçe Sözlük) (28.08.2017)

Günümüzde köyün arazi varlığının bir önemi kalmamış; ekilebilir arazinin üçte biri ekilmez olmuştur. “Eskiden adamın bir çift öküzü olurdu, biri de kötü olurdu, ona rağmen bütün tarlalar ekilirdi” denmektedir. Şimdi traktör olduğu halde arazinin tamamı ekilmemektedir. Bunda göçün yanında, bir birimden elde edilen verimin açıkta yapılan tarıma göre yüksek olduğu seracılık adı verilen örtü altı üretim biçiminin de etkisi olmuştur. Seracılık zaten emek yoğun bir faaliyet olduğundan “bir aile on dönümü hak edemez, ancak iki dönümü yapabilir”, “bir buçuk dönümlük serası olan bir hane başka hiçbir şeyle uğraşamaz” denmektedir. Serası olanlar sera dışına sadece arpa-buğday ekmektedir, o da biçerdöverle yapıldığı için. Örneğin barajdan emekli kaynak kişi (KK58) ve karısı, bir buçuk dönüm sera işliyor ve bunun yanında açık arazide on dönüm hububat yapıyorlar.

Seracılıkla birlikte işlenen toprak miktarının azalması -seranın işi açık araziye oranla fazla olduğu halde- köyde memnuniyetle karşılanmaktadır. Seracılık yaparak köyün bugünkü arazi varlığı ile “bin kişinin bey gibi yaşayacağı” söylenmektedir. “Köy dışarıdaki gençliği besler ama plan o plan olacak” şeklindeki ifade ile buna uygun politikaların uygulanması gerektiği anlatılmak istenmektedir.

3.3.2. Tarlada Yetiştirilen Ürünler

Yenice’de geçimin temelinde tahıl yer aldığından buğday başta olmak üzere arpa, yulaf gibi tahıl ürünleri her zaman önemli bir yer tutmuştur. Köyün ikliminin sıcak olması ve kuraklığı nedeniyle eskiden buğday çok yetişmez, “sıcaktan yanar”mış. Bu sebeple 1942-43’lerde köyde sadece -muhtemelen tarlası iyi olan- dört kişi buğday ekermiş;

“geri kalan arpa, kum darısı (kuşyemi) eker, onu yer”miş. Osmanköy gibi yakın köyler daha serin olduğundan oralarda Yenice’den daha iyi buğday olurmuş. Buna rağmen Osmanköylüler Yenicelilerin ambarından buğday çalarmış, buna ilişkin bir anlatı⁶⁰ bulunmaktadır. Bu hatırlatılınca; “Osmanköy’de buğday olur adamlar yapamıyor, o zaman gelip çalarlar” denmiştir.

Yenice’de, ekolojik koşullarının sağladığı avantajla pazar için üretim Nallıhan’ın diğer köylerine nazaran daha erken başlamıştır. Buğday ve arpa ağırlıklı olmak üzere tahılın her zaman ticari bir boyutu olmuş ve fazlası satılmıştır ancak geçimin temelinde yer alan tahılı ayrı tutarsak Yenice’de ilk önce pamuk ve çeltiğin pazar için üretilen ürünler olduğunu söyleyebiliriz.⁶¹ Bunun yanında susam, kavun, marul, taze fasulye, domates, turşuluk dikenli hıyar, ıspanak gibi ürünler de pazar için dönem dönem yetiştirilmiştir. Bugün köyün pazar için yapılan tarımsal faaliyetinin ağırlık merkezini seracılık oluşturmaktadır. Serada ise; yazlık olarak hıyar, domates; kışlık olarak da kıvırcık ile tere, roka gibi yeşillikler yetiştirilmektedir.

Görsel 11,12: Evin ihtiyacı için yetiştirilen sebzeler

⁶⁰ Arazi varlığı iyi olmayan Osmanköylüler için “hırsızlığı çok yapar” denmiştir. Yenicelinin tahta ambarlarını burgu ile deler, deliğin ağzına çuvalı tutar, tahılı doldurur, yükler giderlermiş. Ambarın sahibi ambarın öte tarafında sırtını ambara dayamış oturuyor olsa bile duymazmış. Şimdi Osmanköylülerin İstanbul’a, Almanya’ya gidip çalışıp döndüklerinden zengin ve hepsinin emekli olduğu söylenmektedir.

⁶¹ Köyde pirinç yetiştirildiği dönemlerde bayramlarında pişen “aş”ın mutlaka bulgurdan yapıldığı görüşmelerde özellikle vurgulanmıştır ve pirinç ekimi bugün tamamen bırakılmıştır. Bu da çeltiğin sadece pazar için üretildiği yönündeki iddiayı güçlendirmektedir.

Köylüler serada yetiştirilen ürünleri kendileri de tüketmekte ancak bunlar sadece birkaç ürünle sınırlı olduğu için kendi yiyeceğini yetiştirmek amacıyla sera dışında da bir dönüm bahçe ekmekte, burada; salça için *oturak* domates, biber, patlıcan, fasulye, kabak, bakla, bezelye, börülce, bamya, lahana gibi sebzeleri karışık olarak (bk. Görsel 11,12) yetiştirmektedirler. Eskiden yeşil mercimek de yetiştirilmiştir. Ayrıca karpuz, kavun da ekilmektedir. Patatesin pek yetiştirilmediği söylenmiştir. Eskiden köyde “yaza kadar dayanan sert soğanlar” yetiştirilmiş ancak günümüzde soğan, sarımsak daha çok satın alınmaktadır. Çok eskiden domates yetiştirilmezmiş, tarlada diğer ürünlerin arasında kendiliğinden bitirmiş. Kuru fasulye, nohut yenir ancak yetiştirilmezmiş. Sulu yerlere tamamen pazar için yetiştirilecek ürünler ekilirmiş: “suyun bastığı her yere pamuk ekerdik” o nedenle de bu ürünleri almak için civardaki Beydili gibi köylere pamuk götürüp, oralardan yiyecekleri bakliyatla değiştirirlermiş.

3.3.2.1. Bir Çeşit Serüven: Ürün Desenindeki Değişiklikler

Yenicililerin hafızalarını yoklayarak ulaşabilen tarımsal faaliyetlerinin yaklaşık 1960’lardan sonraki kısmına bakılacak olursa; olan biteni bir çeşit serüven diye tanımlamak mümkün görünmektedir. Tabi bu pazar için üretimi yapılan ürünlerde yaşanan durumu anlatmaktadır yoksa “geçim” hep aynı ürünlerle bildik ve dün nasıl yaşandıysa yarının da öyle yaşanacağına dair halk bilgisinin verdiği güvenle sürdürülmüştür. Yaşanan durumun serüven olarak adlandırılmasına sebep olan şey; yetiştirilen ürünlerin neredeyse on yılda bir değişmesidir. Elli yılı aşan bu sürecin sonunda “sürekli bi ürün değişti ama hep bi umut vardı” denmiştir. Bu durum için Nallıhan’da şöyle bir söz vardır; “çiftçinin karnını açmışlar, içinden dokuz tane gelecek

sene çıkmış.” Bunun benzeri Yenice’de “kırk bıyıcık vardır” dediler. Bu defa olmadı, başka sefere olacak ya da bu ürün olmadı başka bir ürün olacak şeklinde açıklanabilecek bu söz, tipik bir çiftçi tutumunu ortaya koymaktadır. Yenice’de bu davranışın sürekliliğini sağlayan iki şeyden biri hiçbir denemenin yıkıma sebep olmamasıdır. Yenice’de sürekli bir yeni ürün denenmesinin sonuçları domatese gelene kadar karşılanabilir boyutlarda olmuştur. Diğer bir sebep ise hayatı sürdürülebilir kılan, hayat güvencesi veren başka bir mekanizmanın yani “geçimlik üretim ya da köylülüğün” devam edişidir. Bu bölümde geçim ya da köylülüğün tahıl ve bahçe tarımları üzerinden kimi özelliklerini görmek mümkün olabilecektir.

Köyde, pazar için üretim amacıyla yapılan en eski tarımsal faaliyet; 1955-1960’lı yıllardaki pamuk ekimidir. 1935 doğumlu bir kaynak kişi (KK52) babasının buğday, pamuk, *susam yağı*⁶² ektiğini, kendisinin de aynısını devam ettirdiğini söylemiştir. 1944 doğumlu bir başka kaynak kişi (KK19) ise “ekin-pamuk ekerdik” demektedir. Bütün köy pamuk eker; ürünü almak için köye Bolu’nun Seben ve Göynük ilçeleri taraflarından alıcılar gelirmiş. Alınan pamukla oralarda halı-kilim dokunmuş. Yeniceliler pamuğu eğirip dokur, kimi ihtiyaçlarını giderirlermiş. O zamanlar sadece yerli pamuk ekilirken sonradan zirai tohum da ekilmiştir. Yerlinin fiyatı daha yüksek olurmuş çünkü yerli pamuğun hem yükü hafif, hem de yatağı kaba olurmuş. Zirai tohumun pamuğu daha ağır basar ancak yatağı çabuk sertleşirmiş. Pamuk üretimi 1990’lı yıllara kadar devam etmiştir. Bu süreçte, pamuğun ucundaki yapraklarını kıvıran, pamuk kurdu diye bir zararlı çıkmış, zirai ilaç ile mücadele edildiği halde hastalık geçmemiştir. Bazı kişiler bu hastalık yüzden çeltiğe geçildiğini söylemektedirler. “Pamuk olmadı, ucuz gitti” diyenler gibi bazıları da “pamukta sorun yoktu ama bu devirde kurtarmadı oysa fasulye, domatesten kısa vadede para geliyordu”

⁶² Köyde susam bitkisinden “*susam yağı*” diye bahsedilmektedir.

diyerek, hızlı para kazandıran ürünlerin öne geçtiğini söylemişlerdir. Bugünden bakınca da aynı şekilde “pamuk da çileli, nisanda ek, kasım ayına kadar yüzüne bak” denmekte ve kısa vadede para kazandırmayışından şikayet edilmektedir.

Pamuğun yetiştirildiği dönemlerde kavun da yetiştirilmiş hatta ikisinin birlikte ekildiği söylenmiştir. Pamuktan sonra 2-3 yıl daha devam eden kavun, 1992’li yıllarda da ekilmeye devam etmiş, 1995’li yıllarda köyden günde iki tır kavun çıktığı söylenmiştir. Daha sonra hastalık nedeniyle ondan da vazgeçilmiş. Yenice’nin ünü bütün civar köylere ulaşan yerli bir kavunu varmış ancak bu yerli tür *yüke* (hayvan sırtında taşınmaya) dayanmadığı için satmak üzere yetiştirilen kavunda hibrit tohum kullanılmıştır.

Görsel 13,14: Kavun

Bir kaynak kişi (KK52) “1960’dan sonra pamuğu bıraktık çeltik ekтік” diyor. 1962’li yıllarda *Sakarı* Nehri’nden alınan su ile köyün arazileri sulanabilir olunca yaklaşık yirmi yıl çeltik ekimi yapılmıştır. Bu dönemde Yenice bölgenin en zengin köyü olmuştur. Zenginlik ile ilgili durum şöyle ifade edilmiştir: “Çok para kazanan da oldu ama ileri görüşlülük yok, yemiş⁶³ geçmişler. Bu köy yediğine, giydiğine çok önem

⁶³ Yenicelilerin “para yemekle ünlü” olduğu söylenmiştir. Geçmişte delikanlı örgütlerinin, günümüzde seracıların eğlenme biçimleri Yeniceli erkeklerin eğlenceye düşkünlükleri ve eğlence anlayışları hakkında fikir vermektedir. Delikanlılar düğünlerden kazandıkları parayı Eskişehir’in ılıcalarında, şifalı su başlarında birkaç gün kalarak yerlermiş. Bugün de seracılar arasında pavyon alışkanlığı olanların çok

verir.” Yeniceli bir kaynak kişi (KK42) yılda yedi ton çeltik *kaldırdığını* (hasat ettiğini) söylemiştir. Yenice Barajı yapılıp (1984-2001) sulama kanalları kullanılamaz olunca çeltik ekimi sona ermiştir. Bir başka kaynak kişiye göre de barajın yapılmasından sonra, baraj suyunun soğukluğu yüzünden suya girilemez olmuş; çeltik otu ayıklayan kadınların rahatsızlıkları artamaya başlamış ve su da azalınca çeltik ekimi bırakılmıştır. Bir kaynak kişinin ifadesi durumu şöyle özetler: “çeltik hem çileli, suyun içinden ot ayıklanırdı, hem de su yok. Pınarbaşı’ndan gelen su yetmedi kır’a.”

1970’lerden sonra sebze ekimi başlamıştır. 1970’den 1980’lerin sonlarına kadar açık araziye *göbekli marul*⁶⁴ ekilmiştir. Marulu köye ilk Musa Ahmet adında biri getirmiştir. O dönemde köyden bir günde yedi kamyon marul sarıldığı olmuştur. Tarlaların üçte biri marul ekilmiş ancak sonraları marula çakal ve böcek musallat olmuş, bırakılmıştır. 1982-1995 yılları arasında hububat yerlerine ikinci ürün olarak taze fasulye ekilmiş. 1988’de köyden biri (KK26) köyün fasulyesini pazarlamış, kendi ifadesine göre köylü bundan memnun olduğu için kendisini muhtar yapmış. Bu dönemde köyde biri, dönümden yıllık bir buçuk-iki ton taze fasulye almıştır. Fasulye ekimi yoğun olarak yedi-sekiz yıl yapılmış, sonra *çillenme* diye bir hastalık gelmiş, bugün hala devam etmekle birlikte eski yoğunluğunu yitirmiştir. Fasulyeden sonra turşuluk dikenli hıyar başlamış, bunun yoğun üretimi de iki-üç yıl sürmüştür. Turşuluk hıyar da taze fasulye gibi bugün hala devam etmekte ancak eski yoğunlunda değildir.

olduğu söylenmektedir. Gümüle’de böyle bir mekan varmış ve bölgenin seracıları eğlenmeye ya oraya ya da Eskişehir’e giderlermiş.

⁶⁴ Yenice’de kıvırcığa da marul denmektedir, bu nedenle de marulu kıvırcıktan ayırmak için buna *göbekli marul* denmektedir.

1992-93'lü yıllarda açık alanda hibrit domates ağırlık kazanmış, 2000'li yılların ortalarına kadar devam etmiştir. Nallıhan'da tarla⁶⁵ domatesini yapan ilk köy Yenice'dir. Domatesin 1996-1997'li yıllardaki günlük üretimi seksen tonu bulmuştur. Yetiştirilen domatesi almak için köye Manisa, Balıkesir, Bursa'dan ünlü konserve firmaları gelirmiş ve köyde firmalar arası çekişmeler olurmuş. O yıllar köyün en kalabalık zamanlarıymış (bk. Tablo: 4). 2000'li yıllardan sonra açık alanda domatesin verimi düşmüş, hastalıklar çoğalmış; "Ağustos onbeşi dendi mi bi hastalık gelir"miş, bu nedenle domates ekimi bırakılmıştır. Bu dönem köyden büyük bir göç yaşanmış, gençler köyü terk etmiştir. Köyün çekirdek nüfusu 1993'lerden 2000'lere kadar 400-500'lere inmiştir. Yaşanan bu durumu; "açık alana bir domates yapıldı, millet bi borçlandı, üç-beş sene içinde gençlik çıktı gitti" diye aktarmaktadırlar. Yenice'de yaklaşık üç-beş yıl da pancar ekimi yapılmış ancak daha sonra kota konması nedeniyle, -bir başka kaynak kişiye (KK14) göre "nakliye uzak geldi" diye- bırakılmıştır.

Köyün doğal bitki örtüsünde olmadığı halde son yıllarda Yenice'de zeytin de yetiştirilmeye başlanmıştır. (Bk. Görsel: 15). İlk zeytin fidelerini 1985'lerde bir kaynak kişinin (KK30) Bursa Gemlik'ten gelen arkadaşları getirmiştir. Kaynak kişi toplam elli kök zeytin fidesi dikmiş. Bu konuda bilgisi olmadığı için Nallıhan İlçe Tarım Müdürlüğü'nden zeytincilikle ilgili bilgi istemiş, onlar da kendisine yazılı doküman vermişler. Kaynak kişinin Gemlik'teki arkadaşları zeytini budayın demişler ancak budamaya kıyamamışlar. Zaten onlar da "bunu başkası budayacak, mal sahibi kıyamaz" demişler. Zeytinler ürün vermeye başladıktan sonra bir yılda sekiz yüz kilo zeytin toplamışlar, bunu Adapazarı'na götürüp yüz yirmi kilo yağ elde etmişler. Şu anda köyde en az otuz kişide binlerce zeytin ağacı varmış. Hala da dikiliyormuş ancak 2016 yılında

⁶⁵ Tarla ifadesi aslında burada açık arazi anlamının dışında piyasa için üretimi göstermektedir. Çünkü evin ihtiyacı olan sebze üretimi geleneksel olarak ancak sulanabilen ve görece daha küçük olan "bahçe"lerde yapılır.

zeytin fidesi bulunamamış. Yenice’de barajın zeytin verimine etkisi oluyormuş, Eskişehir’in Sarıcakaya ilçesine bağlı Mayıslar, Laçın taraflarında daha çok zeytin ağacı varmış ama onlar barajdan etkilenmiyormuş. Şimdi artık Sarıcakaya (Eskişehir)’da bir yağ fabrikası varmış.

Görsel 15: Köyün girişindeki zeytin ağaçları

3.3.2.2. Halk Bilgisine Dayalı Ürün Yetiştirme

Yenice’de ılıman iklim ve düşük rakım nedeniyle yılda iki ürün alınabilmektedir. Buna bağlı olarak ekim ve hasat zamanları civardaki diğer köylerden farklılık göstermekte⁶⁶ ve ekim takvimi buna göre şekillenmektedir.

Ekin: Ekin deyince buğday akla gelmekte ve ekin tarımı aşağıda da görüleceği üzere zengin bir halk bilgisine dayalı olarak sürdürülmektedir. Eskiden ekin tarlası bir sene dinlendirilir, bir sene ekilirmiş: “Ekilmeyen tarlaları nadas yaparız, seneye ne ekeceksen ona hazırlık. Nadas olan tarlayı yazın -ağustosun on beşinden sonra ve eylül aylarında- bir de kasımda sürersin, onun ardında da ekersin.” Nadas (bk. Görsel: 17) yapmadan,

⁶⁶ Örneğin; Bolu ilinin Göynük ilçesine bağlı rakımı binin üzerinde olan yüksek köylerden biri olan Yörükler köyünden biri Yenice’ye arpa ekmiş, burada hasadı yapmış aynı yıl gitmiş Yörükler’e ekmiş, onu da hasat etmiş.

önceden sürmeden ekilen tarlaya *keleme tarla* (bk. Görsel: 16) adı verilir ve o zaman buğdayın olmayacağı söylenmektedir.

Görsel 16: *Keleme tarla*

Görsel 17: Nadasa bırakılan tarla

Tarlanın verimi çiftin nasıl sürüldüğü ile doğrudan ilişkili olduğundan ekin ekilecek tarlanın çiftine önem verilir. Boratav’a (1984: 91) göre tarlayı sürmek demek olan çiftin kelime kökeninin verimlilikle ilişkisi bulunmaktadır. Çift, üremeyi, bereketi sağlayacak sayıdır. Bütün canlıların üremesi için bir çiftin birleşmesi gerekliliği bu sayıya özel bir anlam vermiştir. Çiftçilikte sabana koşulan iki öküz bir çift olarak bunun gereğini yerine getirmektedir. Zanaatın adı da buradan gelmektedir. (Boratav: 1984: 91)

Ekilecek tarlanın çiftine mayısta başlanır, *gönenli*⁶⁷ ise birkaç defa sürülürmüş. “Tarla ekime hazırlanmadan önce ne kadar sürülür, inceltirirse o kadar iyi olur” denmektedir. Bu da “hava şartlarına bakar” denmiştir. Hazirana doğru yağış yağar ve ot çıkarsa bir daha sürülürmüş, hazirandan sonra da “yağmur da yağsa ot çıkmaz, ot mevsimi geçti” denmektedir. Mümkün olur da üç defa sürersen “gübre çekmeden ürün alırsın” diyerek çiftin verime etkisi vurgulanmaktadır. Traktörle “bir sürdün mü öküzün üç katına bedel, mayısta sürüp bırakırsın, ot çıkarsa kazayağı çekersin” ifadesinden traktörle sürülen çiftin istenmeyen otları yok etmedeki gücü vurgulanmaktadır. Köy çok sıcak olduğu için çifte eskiden öküzlerle gece gidilirmiş. Sabah saat dört-beş civarlarında gidilir, saat ona kadar çift sürülürmüş. Saat ondan sonra öküzleri çocuklara göttürürlermiş. Çocuklar

⁶⁷ Toprağın ekim için gerekli olan nem oranının uygun olma durumu, tavı.

akşam öküzleri sahibine getirirmiş. Toprak “güneşten tava gelir” diyorlar. Ağustosta köyde çok sıcak olurmuş, o nedenle tarla sürülmez, öylece bırakılırmış: “Ağustosta toprağı kurcalamayacan. Ağustosta yılan geçse zarar eder.”

Ekin ekim ayında ekilir: “Adını koymuşlar ekim ayı diye.” Bir başka kaynak kişi ekim zamanının ekim-kasım ayları olduğunu söylemiştir. Buğdayı zamanında ekmek önemlidir. Zamanında yani ekim ayında ekilirse, ekin çabucak *biter* (çimlenir) ve daha verimli olur; “ekim ayında ekersen bir taneden beş-altı pançak yapar” deniyor. Bu da beş-altı *kelle* (başak) demektir. Aynı zamanda tohum havalar soğuyuncaya kadar iyi kök atar ve o zaman da kış çok olsa bile zarar görmez. Eğer zaman bulunamazsa aralık ayına kadar da ekilebilir ancak o zaman hem *pançak* sayısı az olur, hem de kökü *yukacık* (zayıf) olurmuş. Kışın don toprağı kabartınca da ekinin kökü kalkar ve verim düşermiş.

“Burada sıcak çok olduğu için buğday sulamadan olmaz” deniyor, bu nedenle ekim ayında ekin ekilecek yerler önce sulanırmış, buna *yarama* denir; “yaradı deriz.” Sonra *gölen* olacak; tarla biraz kuruyunca “üzeri beyazlayacak, -üstüne- çıktın mı batmıcan” o zaman ekilir. Tarla tava gelmeden ekim yapılmaz.

Tarlanın tavını anlamının tespit edilebilen belli başlı yolları şunlardır:

- Tavı iyi olursa saban iyi işler, vurdun mu keseğe dağılır.
- Küreği tarlaya sokar bi atarsın, kürekteki toprak dağılır giderse, tava gelmiş demektir, dağılmadan düşerse, toprak çamur demek, daha tava gelmemiş yani.
- Toprak eline yapışırta tavında demektir.
- Ekin ekilecek tarlanın tavını anlamak için güzün tarlanın bir köşesine toprak bir testi gömülür. 3-5 gün bekledikten sonra çıkarılır ve içine bakılır. Eğer testinin içi ıslanmış/nemli ise tarlanın tavı ekime uygun demektir.

- Sürülen tarlanın üstüne örümcek ağ yapmışsa (bk. Görsel: 18) o zaman tavın uygun olduğu anlaşılır.

Görsel 18: Tarlanın tavını gösteren örümcek ağı

- Toprak üstünde örümcek ağını görünce “toprak öğürde” denir.
- Tarla tava gelmişse “toprak öğüre geldi” denir. “Toprak da canlı, o yüzden öğüre geliyor” deniyor. Hayvanların çiftleşme dönemi için kullanılan *öğüre gelmek*, burada toprak için de kullanılmakta ve döl verme zamanının gelmiş olduğu anlatılmak istenmektedir.
- Tekirler köyünden biri *bekarı*⁶⁸ ile çift sürmeye gitmiş, adam tuvalete oturmuş, o esnada toprağı karıştırmış ve gelmiş demiş ki “oyalanmayalım hemen ekelim, toprak öğüre gelmiş” demiş. Hemen gitmiş tohumu getirmiş ve ekmişler, o yıl acayip buğday olmuş.
- Adamın birinin iki çift öküzü, tarlası varmış, *bekar* tutmuş. Ağa *bekara* demiş ki git falan yere buğdayı ek. Tarla nadasmış, adam tarlanın ortasına gitmiş, donunu indirmiş, oturmuş, bakmış tarla tava gelmemiş. Ötekine gitmiş, onun tava geldiğini anlamış, tohumu oraya ekmiş. Orda çok güzel buğday olmuş ama bu sırrı *deyivermemiş*.

⁶⁸ Bir ailenin yanında kalarak, işlerine yardım eden kişi. Genelde bekar olduklarından bu ad ile anılırlar.

Gölenli tarlada traktör çalışmaz, o nedenle traktörle kuruyken ekilir. Traktörle ekince “ondan sonra havaya bakarız, yağarsa bitecek. Sulama imkanın varsa yağmurlama yaparsın, o zaman biter.” denmektedir. Bu durumda traktörle ekimde tavin bir önemi kalmamış ancak toprak tavaında iken ekilemediğinden de sulama zorunlu hale gelmiştir.

Toprak tava gelmiş ise ekilir, bunun için önce tohum saçılır, sonra sabanla sürülür, arkasından sürgü ile düzlenir. Traktörle ekerken mibzer kullanılır, sürülmez ama önce sürgü yapılır. Sürgünün yerine tarla şimdi çapa makineleri ile düzlenmekteymiş. Sürgü yapılan tarlanın sulaması kolay olur, bir de tohumu iyi gömermiş. Ekin ekerken günün hangi saati olduğunun önemi yoktur, sadece tohumun iyi saçılması gereklidir. Bunun için tarla önce on metrelik aralıklarla bölümlere ayrılır. Sabanla çizgi çizilerek yapılan bu her bir bölüme, bir gidiş-gelişte tohum saçılır. Gidişte tohumu aralığın yarısına kadar, dönüşte de öteki yarısına kadar ulaştırmak gereklidir. Ekin tohumu saçılırken, ilk avuç “bu kurdun kuşun nasibine” ikinci avuç “bu dedenin, dervişin nasibine” ya da “konu komşunun nasibine”, üçüncü avuç ise “bu da bizim nasibimize” denirmiş. Kaynak kişi (KK52) “Yarımnayı⁶⁹ koltuğuna kısıtırırsın, Bismillahla başlarsın. Tohumu saçtıktan sonra, bu da kurdun kuşun nasibi dersin” demiştir. Bu ifadelerde köylünün tohumu saçarken söyledikleri ile sadece kendi rızkını değil, konu-komşuyu, misafiri ve kurdu kuşu da düşündüğü; kendini, daha genel bir ifade ile insanı, yaşadığı ortamı birlikte paylaştığı kurt ve kuştan ayrı tutmadığı yorumu yapılabilir. Aynı şekilde konu-komşusunu, misafiri sayması da kendinden başka insanları da düşündüğü hatta köyde hayatın nasıl “köy” adı verilen birimde, gerektiğinde birbirini taşıyarak sürdürüldüğüne dair bir mesaj içerdiği biçiminde de yorumlanabilir.

⁶⁹ Bir *yarımn* dolusu sekiz kilo gelir.

Görsel 19: *Yarımna.*

Tohum saçmadaki marifet tarlanın her yerine eşit şekilde ve olması gereken sıklıkta ekilmesidir. Sık pamuğun iyi dal yapmadığı, buğdayın da aynısı olduğu söylenmiştir: “Her şeyin seyreği iyi olur derler eskiler.” Bir avuç tohum alınır ve kolu her sallayıpta bir kısmı saçılır ve bir avuç tohum üç defada bitirilir. “Şimdi açgözlüler, çok ekersem çok olur diye, bir seferde çıkattırıyor ama olmaz, sık olursa pançak çıkarmaz. Buğdayın sapı ince olur. Kellesi küçük olur. Sonra yağmur, yağış dedi mi yatar. Küçük başağın denesi de küçük olur. İnce olursa unu da olmaz, ekmeği de olmaz.” denmektedir. Tohum ekildikten sonra tarla sürgülenir; hem tohumlar gömülür, hem de tarla düzleşir. Böylece sulaması ve ekinler olgunlaştığında tırpanla biçmesi kolay olur.

Eskiden buğdayda çok ot olunca, otlar elle ayıklanırmış. “Buğday 20 cm çıkınca otlar da çıkar. Ekseri hardal olur, onu çekeriz. Ötekiler tabanda kalır, büyümmez.” Şimdi artık buğdaya herkesin zirai ilaç ve gübre attığı söylenmektedir. Buğdayın suyunun ise ne zaman fırsat bulunursa o zaman verildiği söylenmişse de bunun bilinen bazı emareleri vardır. Hava kurakken ekilmişse (ki traktörle böyle yapıldığı söylenmiştir) üstüne su salınır. “Buğdayın kökü yukada olur, o yüzden sıcaktan çok korkar.” denmektedir. Bu sebeple ekin martta ve *kelle* zamanı (bk. Görsel: 20) sulanır. Ekin mart ayında -susuz olduğu için değil- soğuktan kabaran toprağı su sıkıştırın diye sulanır. Böylece yatması önlenmiş olur. İkinci su, 25-30 cm olunca, kılçıklar uzayıp da buğdaylar *kelle* çıkaracak

şekle gelince verilir ki *kelleyi* rahat çıkarsın. Sonra çiçeğe gelir, “başakta bişey olur, değince tozâ, ona çiçek denir”, eğer ekinlerde çiçek varsa o zaman sulanmaz. “Çiçek varken yılan girse zarar verir.” denir. Çiçek bitince “deneye durunca” da üçüncü kez sulanır, buna *dene suyu* denir. Üçüncü su “buğday oldu, kelleler ayva sarısı ama deneler peynir gibi, katı değil” o zaman verilir. Bu takdirde; “deneler bi dolar ki yatağından ucu çıkar yukarı.” Üçüncü suyu vermezsen “buğdayı eline alınca anlar adam, bunu iki kat sulamışsın diye”.

Görsel 20: Kelle çıkarmış ekin tarlası

Ekinler haziranın onundan sonra biçilmeye başlanır. O zaman “başaklar eğilir aşağı doğru.” Ekinin biçilme zamanının geldiğini anlamak için eline bir başak alır, ufalar samanını üfler, deneyi dişinle kırmaya çalışırsın; eğer kırılmayacak kadar sertleşmiş ise o zaman biçilir. Ekin zamanında biçilmeli, geç kalmamalıdır. Kaynak kişi bir defasında ekini biçtirecek zaman *biçer* (biçerdöğer) bulamamış, ağustosta biçtirmiş ve çıkan buğdayı Alpu’ya (Eskişehir) değirmene götürmüştü. Değirmenci buğdayı eline almış; “ağustosta buğday getirip de un isteme benden, buğdayın özü kalmamış” demiş. Buğdayın geç kalması ekmek yapımını olumsuz etkilediği ve iyi bir ekmek yapmak için iyi bir un gerektiği için değirmenci böyle söylemiştir. Tabi bu durum kendi buğdayından kendi ununu yapan üretici için bir öneme arz etmektedir. Üretici ile

tüketicinin farklılaştığı durumlarda üründe lezzet ve kalite açısından aranan özellikler önemini yitirmeye başlayacaktır.

Eskiden ekinler elle biçilirmiş. Biçmeye sabah ezanından hemen sonra, sabahın serininde gidilirmiş çünkü hava ısınınca *kelleler* kırılırmış. Hem serinde çalışmak da iyi olurmuş. Ekin biçerken çok kırılırsa, çoluk-çocuk evden gider, toplarlarmış. Yenice’de sıcakta pek bir iş yapılmaz, “anca yatar dinlenirsin” deniyor. O nedenle ekin biçerken de saat on-onbir gibi köye dönülürmüş. Eğer işi sıkışık olan olursa, ikindiden sonra da gidermiş. Biçilen saplar *deste* yapılır, ekin yirmi gün destede kalır, kurur, sonra harmana taşınırmış. Desteler de harmana sıcak iyice bastırmadan, sabah çok erkenden getirilirmiş. Bu yüzden çoğu zaman günde üç araba destе getirilebilirmiş. Harmanda önce taneyi samandan ayırmak için *düven sürülür*, sonra *tınaz savrulur*, saman ve seç rüzgarda savrularak birbirinden ayrılırmış. Seç buradan alınır, *kılçan* üzerinde *gözer* ile *çalkalanır* ve temizlenirmiş. Bu işleme başlamadan önce *kılçan*ın ortasına “bereket”⁷⁰ konurmuş. *Bereket*; her biri nohut büyüklüğünde taş, kesek ve sıgır gübresinden oluşurmuş. “Bereketi koydun mu?” derlermiş. Buğday bunların üstüne *çalkalanır* ve oradan *bereket* ile birlikte çuvalanarak ambara götürülürmüş. Bereket amacıyla bir başka uygulamada da *kılçan*ın üstündeki ekin çuvalanırken yapılırmış; ilk *yarımna* doldurulur “Allah bir” denir, ikinci *yarımnada* “peygamber hak”, üçüncü *yarımnada* “bereketi çok” denir öyle çuvala konur, sonra doldurmaya devam edilirmiş. İyi bir hasat yapılmışsa o zaman hasatın zekatı diye istemeye gelenlere üründen verilirmiş. Günümüzde ekinler artık biçerdöverle hasat edilmektedir. Biçerdöverle yapılan hasatta kurusu yaşı hepsi birlikte biçilip ambara girdiğinden bozulmasın diye ilaçlanmaktadır. Ayrıca bereket için yapılan bu uygulamalar da yapılmaz olmuştur.

⁷⁰ Arapça kökenli bir sözcük olan bereket “topraktan elde edilen ürünlerde bolluk” anlamına gelmektedir. (Boratav, 1984: 95)

Görsel 21: Buğday çalkalama

İki ürünün alındığı uygulamada “buğday gibi önemli mahsul yaza ekilir”miş. Bunun anlamı ekim-kasım-aralık aylarında ve ilk ürün olarak ekmektir. İklimin yumuşaklığı nedeniyle ekim işi, ocak ayına kadar da gecikebilirmiş. Eğer ekin erken oldu da biçildi ise *susam yağı* ekilirmiş. İkinci ürün özellikle de arpanın arkasından ekilirmiş çünkü arpalar erken olurmuş. Pek önemli bir ürün olarak görülmeyen kum darısı, ikinci ürün olarak güze ekilirmiş: “Susam yağı, kum darısı ekilirdi anızlara.” Ekinin biçildikten sonra tarlada kalan kısmına *anız* denir ancak buradaki “*ekin anızı*” “ekinin ardı” anlamına gelmektedir. Ekine *dene suyu* verilmişse tarla *gönenli* olur, “boşalan yerler”, hemen sürülür *susam yağı* ekilir. Buğdaydan sonra para kazanmak istenirse fasulye ekilir: “Ekini kaldır, sebzeyi ek”. *Ekin anızına* marul, tere, turşuluk dikenli hıyar tohumu da ekilirmiş. Marulların fidelerini daha sonra başka yere *şasırsın*. İkinci üründe tarlanın birine susam ekilirse birine de hayvana yeşil yedirmek için *mısır darısı* ekilirmiş. Hayvana yedirilecek *mısır darısı* sık ekilirmiş.

Aynı tarlaya ardı ardına aynı ürün ekilmez. Buğday yerini değiştirirsen daha iyi olurmuş. Başka tarla yoksa o zaman sürülür ve gübre atılarak ekilirmiş. Susamın yerinde de gübre atmadan bir şey olmazmış.

Ekilen buğdaya *Arı buğday* denirmiş. Köylülerin *Sarıbaşak* da dediği bu buğdayın “kırmızı, altın sarısı gibi rengi” olmuş. “Denesinin iri, ekmek ve bulgurunun farklı” olduğu belirtilen *Sarıbaşak*’ın veriminin düşük olduğu, dönümden seksen-doksan kilo alındığı söylenmiştir. *Sarıbaşak* sulu bir buğday türüymüş, eğer tarla sulanacaksa o zaman bu ekilirmiş. Şimdi artık *Sarıbaşak* ekilmez olmuştur. “Şimdi Osmanköy hak ediyor” sözleri ile bu buğdayı Osmanköy’ün ektiği söylenmektedir. *Sarıbaşak*; “en iyi buğday *Sarıbaşak*, ekmeği de yumuşak olur” sözleriyle özlemle anılmaktadır. Nallıhan İlçe Tarım Müdürlüğü yetkileri eskiden burada Sarıkılçık ekildiğini, domuz çok yediği için ekilmez olduğunu söylemiştir. Buradan yola çıkarak köylülerin *Sarıbaşak* adını verdiği buğdayın yaygın bilinen adıyla Sarıkılçık olduğunu söyleyebiliriz.⁷¹ Eskiden bir de Rus buğdayı bilinirmiş ama pek ekilmezmiş. Rus buğdayının unu çok olmuştur ama hamuru özlü olduğu için ekmek yapmak zor olmuştur. Ayrıca sapı da sert olur, tırpanla biçilmezmiş. Ekimi yapılan bir başka buğday türü de Sünter’dir, bu kıraç buğdayıdır. Ayrıca bulgurluk Kunderu, Bolal gibi türler de ekilmiştir. Günümüzde Tosunbey ya da satın alınan diğer zirai tohumlar ekilmektedir. Tosunbey’in çoğalmaya başladığı söylenmiştir. Hatay 85’in de ekmeği iyi olmuştur. Hububat ekenlerin % 50’si kendi tohumunu kullanmaktadır. Tohumda aranan en önemli özellik temiz olmasıdır. Bununla ilgili olarak bir kaynak kişi (KK52) başından geçenleri şöyle anlatmıştır: Kendisine askerden gelince yirmi bir yaşlarında, “artık al öküzleri ne yaparsan yap” demişler. “on yaşına gelince babamla giderdim, hep gördüm ama bi görmek var, bi de yapmak” diyor çünkü ilk ekini olmamış ama sebebi tohummuş, “iş tohumda” dedi. Tohumun içinde arpa, yulaf, ot varmış. Sonuçta karşılaştığı manzarayı şöyle aktardı; “hepsi bitti, ekini biçtik, harmanı serdik, buğday az, ötekiler çok”. Böyle bir sonuçla karşılaşmamak için

⁷¹ Eskişehir Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Serin İklim Tahılları Birimi’nden elektronik posta yolu ile edinilen bilgi de bunu doğrulayacak şekilde, köylülerin *Sarıbaşak* adını verdiği buğdayın Sarıkılçık adı verilen bir köy çeşidi olduğu yönündedir.

kendi tohumunu ekenler, tohumunda başka bitki tohumları olursa, ertesi yıl komşusundan tohumluk almırmış. Bunu da şöyle aktardılar; “Buğdaylar kelle çıkardı mı bakarsın tarlalara, -sahibini- görür söylersin ‘Ali Ağa bana bu yıl tohum ver’ deriz, onu ekeriz.” “Tohum iyi olursa mahsul da iyi olur” diyorlar. Yeni hasat edilen buğday rutubetli olursa bozular, o nedenle kurutulur. Bugün hala *hambarı* (ambar) olan vardır, (bk. Görsel: 22, 23) kullanılır, olmayanlar buğdayı çuvala koyar. Şimdi mazot masrafı yüzünden buğdaya emek verenin olmadığı söylenmektedir.

Görsel 22,23: Tahıl ambarı ve ambardan ekin çıkarma

Pamuk: Pamuk ekilecek tarla martta sürülür, nisanda (mesela birinde) ekilirmiş. Pamuk ekilecek tarlaya öncesinden *kış suyu* verilirse iyi olurmuş. *Kış suyu*; tarlanın kışın ocak-şubat aylarında sulanması demektir. *Kış suyu* verilirken “salınan su üstten buz tutar, su altından yürür, yürürken de önü buz tutar”mış. Sulanan tarla martta sürülür, nisanda hazır hale gelir ve ekilirmiş. O zaman “tarla yara” deniyor, yani tava gelirmiş. Bu yöntem tesadüfen bulunmuş; kış aylarında bir gün tarlaya su kaçmış, yazın da o tarlanın *gölenin* kaçmadığı görülmüş, ondan sonra tarlaya *kış suyu* vermeye başlamışlar. Pamuk tarlası güzden sürülür ve kış boyu yağan kardan iyice suyunu alırsa da iyi olurmuş. Pamuk ekim zamanı şöyle tarif edilmiştir: “Topraktan böyle bir şey çıkar, çok sıcaklarda hani kiremitlerin üstünde olur ya, alaz gibi, öyle bir şey çıkar. Cemreler düştükten sonra toprak böyle olur.” O zaman ekilirmiş. Pamuğun tohumuna *çivit* denir.

Ekim zamanı gelince ayın ilk çarşambasının geçmesi beklenir, ilk çarşamba geçmeden çivit ekilmezmiş. Ekilirse *çakıldak* denen kozaları kurtlu, sakızlı olurmuş; sonra bundan çıkan pamuk da sarı olurmuş. Pamuk sıcağı severmiş. Eskiden köyde “nisanda sıcaktan durulmazdı” denmiştir. Geç kalınca pamuk yetişmez, açmazmış. Pamuğun içine kavun, domates, susam, mısır ve hatta süpürge otu atanlar olurmuş.

Ekilen pamuk üç defa çapa yapılmış. Pamuk çapasında kadınlar türkü söylemiş: “Kadınlar kubaşık ederdi pamukta, türkü söylerdi.” Pamuk çapası o dönemin en ağır işi olmalı ki sonunda iş bitti anlamında; “pamuklar bitti mi, kazmaları tavana attık derdik” diyorlar. Pamuk toplam dört-beş defa sulanmış ama pamuğun su ihtiyacı *kış suyu* verilip verilmeyişine, tarlanın kıraç ya da sulu olmasına göre değişirmiş. *Kış suyu* verilen tarla yazın “iki kat noksan” sulanır deniyor, tarlanın su ihtiyacı yüzde elli azalmış. Pamuk çiçek açana kadar sulanmaz, hava serin gider, yağmur da yağarsa üç defa sulanmış. Aslında “buruştukça sulanır”mış. Pamuk ilk başlarda su ister; dallandıkça, büyüdükçe, dibine gün işlemediğinden suyu az istermiş. Bir de “çok sularsan kuvvete gider, koza yapmaz, sadece yaprak olur” denmektedir yani sadece bitki geliştirmiş. O nedenle ilk suyunu, çiçek açıp da “döl yapmaya başladığı zaman” verirsen, “dökülür, tepesine kadar koza olur”muş. Burada bitkiye suyun ne zaman verileceği konusunda büyük bir hassasiyet olduğu görülmektedir. Doğrudan kaynak kişinin ağzından bu durum gerekçeleriyle birlikte şöyle aktarılmaktadır: “Yaprakların dibi kızarır, yapraklar da biraz solar o zaman sularsan dipten başlar koza yapmaya, susamadan sularsan otuz santim yukarıdan başlar koza yapmaya, fasulye de pamuk da ilk katı iyice susayacak, o zaman döküm yapar, öyle diyecekmişsin ki eyvah fasulye kurumuş.” Pamuk yetişip koza olunca, sabah çiğinde toplanır, eve yığılmış. Bunu da şöyle aktardılar; “sabah ezanlarında çakıldak almaya giderdik”. Yerli türün pamuğunu almak zormuş, Ziraat pamuğunun ağzı açık olduğu için pamuğunu almak kolay

olurmuş. Pamuk kesilirken kadınlar *harmancılara* (ekin hasadı ile uğraşanlara) seslerini duyuracak şekilde uzun uzun, bağıra bağıra türkü söylerlermiş. Pamuk eylül ayında başlar açmaya ama toplanmalık olmazmış. Toplamak için bir kökte en azından yarısından fazlası açmış olmalıymış. Genelde eylül sonu ekim başlarında toplanmaya başlanır, açılmış olanların pamuğu alınır, açılmamış kozalar getirilip “bayırlara güne karşı” serilirmiş. Yağmur yağış nedeniyle tarladan bir an evvel getirmeye çalışılmış çünkü “bi yağış yağarsa açmaz o zaman götürür hayvana yedirirsin” denmiştir. Kozalar serilen yerde açınca eve getirip akşamları komşularla birlikte *kubaşıkla* sağarlarmış. Kozanın içindeki pamuğun alınmasına “koza sağmak” denir. *Kubaşıklar* kozaları çöplerinden ayırmış. Pamuklar alındıktan sonra kalan *çakıldaklar* ıslatılır, kepeklerle karıştırılır, öküze verilmemiş.

Bu konuda bilgi veren kaynak kişi sohbetin sonunda bıktılar/bıraktılar anlamında “ondan da *yetivedile*” dedi ancak esas olarak “pamuk yetişmez oldu” diyor. “Nisan ayında sobalar kalkardı, şimdi hazırana kadar kalkmıyor. Sıcak olacak ki bir haftada bitecek pamuk. O yüzden olmaz oldu.” denmektedir. Bir başka kişi de “iklimlerden oldu” demiştir.

Susam: Eskiden evin yağ ihtiyacı susamdan giderilirmiş. O nedenle köyde susam bitkisinden bahsedilirken *susam yağı* denilmektedir. Susam yağına da *ot yağı* denilmektedir. Susam yaza da *güze* de ekilirmiş. Yaza yetişmesi için baharda ekilen susama “vakit yağı”, güze yetişmesi için arpa-buğday yerine ekilen susama da “güz yağı” denmektedir. “Vakit yağı” adlandırmasının ise “vaktinde ekilen” anlamına geldiği söylenmiştir. Buna dayanarak ekimin gerçek zamanın bahar ayları olduğu sonucuna ulaşılabilir.

“Vakit yağı” nisan ayında, nisanın başlarında pamuklarla beraber ekilir. “Boş tarlan varsa ona ekersin” denmektedir çünkü geçmişte bütün tarlalar ekin ekilir ve susama yer kalmazmış. Bu durumda da güze ekilmiş. Ayrıca erken ekilirse susamın sıcaktan olmadığı da söylenmiştir. Arpalar erken yetiştiği için “güz yağı” arpaların yerine ekilmiş. Erken ekilmeye çalışılmış ki yetişsin deniyor çünkü “bazen havalar soğuyuverir, o zaman pek yetişmez” denmektedir. Eskiden kasım girince yükseklerle “kasım karı” yağarmış, o zaman susam yetişmezmiş.

Görsel 24: Susam bağları

Susam ekmek için, sürülmüş tarlaya tohum saçılır, tırmık çekilir. Tohum bir ay içinde biter, bitki üç-dört yaprak olunca çapası yapılır. Haftada, on günde bir *salma su* ile sulanır. “Vaktinde ekersen ağustos-eylül gibi, arpa yerine ekersen kasımda olur” yani yetiştirmiş. *Bağa* adı verilen başaklar sararınca yolunur, *Sakarı*’nın kıyısındaki söğüt çubuklarından ip gibi bağ yapılır, onunla tutam tutam bağlanır (bk. Görsel: 24). Üç-dört bağ bir araya getirilir, birbirine dayanır, *çömez* yapılır. Burada *bağalar* çatlar. Sonra bir bezin üstüne iki defa silkelenir. *Susam yağı* tarlayı yorarmış; “derler ki tarlaya sıtma tutturur.”

Susamın küspesini hayvan yermiş. Susamın kokusuna domuz gelmezmiş. Domuz bölgede ürünlere zarar veren hayvanların başında gelmektedir. Bu nedenle susam tarlasına uğramıyor olması önemli bir avantajdır. Susamın vakit olmadığı için yapılmaz

olduğu söylenmektedir. Günümüzde birkaç kişi yeniden susam ekmeye başlamıştır onların da “kendi evinin harcı için” yaptığı söylenmiştir.

Darı- Kum Darısı: Mısır *darı* adı verilir, ilkbaharda ekilir ama pek önemli bir ürün olarak görülmezmiş. Mısır hayvanlara yeşil yedirmek için ikinci ürün olarak da ekilirmiş, bu takdirde sık ekilmesi gerekirmiş.

Kum darısı ikinci ürün olarak ekilir. Eğer hava kurak gider de buğdaydan iyi ürün alınamazsa -köyde sıcağın buğday olmaz, yanarmış- o zaman ekmeği garantiye almak için hemen kum darısı ekilirmiş. Kum darısı harmandan sonra ekilir, kırk gün sonra kasımda yetiştirmiş. Günümüzde ekinler olmasa bile kum darısı ekilmemektedir.

Kavun: Yenice'nin ünü bütün civar köylere ulaşan yerli bir kavunu varmış. Bu kavun civarda *Sakarı kavunu* olarak bilinir. *Sakarı kavununu* esas olarak yine Sakarya vadisinde yer alan ve ekolojik özellikleri Yenice'ye benzeyen Kuzucular ve Tekirler köyleri ekermiş. Hatta Kuzucular köyünün öğle-akşam kavun yedikleri ile ilgili; “kavunu Kuzucular köyü çok yaparmış; öğlen içini yer, akşam da kabuğunu sıyırlarmış” şeklinde aktarılan anlatılar bulunmaktadır.

Yerli kavun yaz ve kış kavunu olmak üzere iki çeşittir. Kış kavununa *kelek*⁷² denir. Her ikisi de aynı şekilde yetiştirilir, yetiştikten sonra yaz kavunu hemen yenir, kış kavunu tavan arasına konurmuş.

Eskiden nisanda çift sürmeye giderken kış kavunu götürülür, içi yendikten sonra çekirdekleri sürülen tarlaya dikilirmiş. Kavun sığağı severmiş. Kavuna fazla su

⁷² Köyde “hırsız almaz kelek” diye bir deyiş vardır çünkü kelek denen kış kavununun dışı yeşil, içi turuncu olurmuş ve hırsız olmamış zannedip bunu almamış.

vermemek için yerli pamuk ile birlikte nisan ayında ekilirmiş. Bunun için bir çuval pamuk çekirdeğine bir avuç kavun çekirdeği katılmış. Bu şekilde pamuk içinde yetişen kavun çok tatlı olurmuş çünkü pamuk bitkisi kavuna gölge yapar böylece kavun çok fazla sulanmak zorunda kalınmazmış. Kavun tek başına tarlaya ekilirse yaprağı çabuk solar ve sık sulanmak zorunda kalınmış, o zaman da kavun tatlı olmazmış. Ayrıca pamuk tarlası güzden sürülerek bırakılır ve kış boyu kardan iyice suyunu alırsa ya da *kış suyu* verilirse bu da iyi olurmuş çünkü böyle yapılıncaya sıcak ürüne daha az etki edermiş. Kavunu bir de sıgır gübresi tatlı yaparmış. Kavunun meyve verene kadar bitkisi susadıkça sulanır ancak meyve verince suyu haftada bire indirilir, meyveler büyüyünce suyu tamamen kesilirmiş.

Kış kavunları için; “sarıncaya onları raflara, tavana döşerdik, yumurta gibi. Orada bir iki ay durunca kabuğu incelik. İşte onlar çok tatlı olur. Kokulu olur. Onları satardık. Ötekiler, yazlıklar yüke dayanmaz.” denmiştir. Kış kavunları bu şekilde hayvanlara yüklenir ve civar köylere⁷³ satmaya gidilirmiş. Günümüzde kış kavunlarının kullanılan fenni gübreler yüzünden çift sürme zamanına kadar değil bir ay bile dayanmadığı, hemen bozulduğu söylenmektedir. Kavunlar yerli tür de olsa, tahta tavanlarda da saklansa bir ay içinde çürüyormuş.

Köyde 1990’lı yılların başında bir dönem satmak için kavun yapılmış ancak yerli tür *yüke* dayanmadığı için satmak üzere yetiştirilen kavunda hibrit tohum kullanılmıştır. Satın alınan kavun tohumları, evlerin önündeki seralarda büyütülüp, başka yere aşılanmıştır.

⁷³ Nallıhan’ın Çalicaalan köyü Baraman mahallesinde doğan annemden bu bölgenin kavunlarıyla ilgili olarak şunları dinlemiştim: Dedemin Tekirler köyündeki tanıdıkları Baraman’a kavun satmaya gelir ve gece annemlerde konaklarırmış. Getirdikleri yerli kavunların yüke dayanamayıp ezilenlerini annemlere bırakırlarmış. Anneannem suları akan bu kavunları hamur teknelerine doldurmuş. Kavunlar öyle tatlı olurlarmış ki bunları kaşıkla ve ekmekle yerlermiş.

Sebze: Evin kendi ihtiyacı için yetiştirilen domates, biber, patlıcan, kavun gibi sebzelerin önce tohumu ekilir, sonra *çimi aşılanır* yani fidesi başka bir yere dikilir. Yenice’de çok eskiden domates yetiştirilmezmiş, tarlada diğer ürünlerin arasında kendiliğinden bitermiş. Bunlar da küçük ve ekşi olurmuş, o nedenle sadece yemeğe konurmuş. Sonradan Yenice 1990-2000 yılları arasında pazar için açık alanda domates üretimi yapan ilk köy olmuştur. O zamanlar domatesin fidelerini de kendileri yetiştirmişlerdir. Bu nedenle herkesin evinin önünde küçük seralar bulunmaktadır (bk. Görsel: 25). Bugün hala bazı kişiler tarlaya dikilecek fidelerini kendileri yetiştirmekte ancak bu pek kârlı bulunmamaktadır.

Görsel 25: Evin önünde sebze fidesi yetiştirilen sera

Fideyi yetiştirmek için tohum önce, toprağı çam diplerinden getirilen kasaların içine şubatın on beşi veya mart gibi ekilir, bu kasalar evde sobanın yanında durur. Biber yirmi beş günde, domates on günde biter. Bitki iki yaprak ya da bir başka söyleyişle iki-üç santim olunca kasalar evin önündeki seralara indirilir. Burada dört-beş yaprak olunca da viyollere⁷⁴ dikilir. Viyollerin içine satın alınan torf konur. Fideler burada on-on beş santim oluncaya, yaklaşık nisanın yirmi yedilerine kadar bekletilir. Halk takvimindeki işareti ise “leylek soğuğu geçene kadar”dır. Ondan sonra tarlalara *aşılanır* (bk. Görsel: 26). Dikilen bütün sebze fidelerinin “dibi sıkıştırılır, böyle yapınca çabuk gelişir.” Satış

⁷⁴ Viyol, tarım sektöründe fide üretmek amacıyla kullanılan plastikten imal edilmiş çok gözlü kaplara denir.

için yapılan marulun tohumu tarlaya saçılır, ondan sonra fide aşılanır. Şimdi seralara dikilen bütün fideler satın alınıyor, çünkü “bizimki kararı bazar oluyor” deniyor.

Görsel 26: Fide aşılama

Köylü kendi yiyeceği sebzenin tohumunu genellikle kendisi ayırır. Tohum almak için sebzenin kartları dalında bırakılır. Kuruyunca toplanır, içleri alınır, bez torbalara konur, havadar bir yere asılır. Tohum, “yamalıkta (bez parçası) duracak, naylonda durursa bitmez” deniyor. Kavun (yazlık), kelek (kışlık) gibi sonrasında ayırt edilemeyecek tohumların “içine adı yazılır”. Günümüzde daha çok kendilerine yaptıkları sebzeyi kendi tohumlarından ekmekte, satılacak salatalık ve domatesin tohumunu satın almaktadırlar.

Görsel 27: Tohumluk bamya

Görsel 28: Sebze tohumu dikme

Sebze tohumu dikilirken önce damlama sulama ile toprak ıslatılır, eline yapışmayacak şekle gelince kazmanın ucu ile yeri açılır ve tohum dikilir (bk. Görsel: 28). Tohumu çok derine ekersen bitmez, çok yüzeye ekersen de *gün işler* (güneş zarar verir) deniyor. Tohum dikildikten sonra üstüne damlama borusundan su damladıkça tohumu sıkıştırılmış. Buradan anlaşılacağı üzere damlama sulama yöntemi, köye sonradan girmiş bir teknoloji olduğu halde, ondan nasıl yararlanılacağına ilişkin halk bilgisi çoktan geliştirilmiştir. Hıyar, kavun, karpuz, kabak çekirdeği “gölenli toprağa parmakla batırılır”, üstüne toprak serpilir. Satış için *güzlük* olarak dikilen turşuluk hıyar, açığa yani tarlaya temmuz ayının on beşinden sonuna kadar olan sürede ekilir. Bunun için “çekirdek batırırsın” deniyor.

Tarlaya kabak ve diğer sebzelerin tohumları 23 Nisan geçtikten sonra dikilirmiş. Kabak da kavun gibi suyu fazla sevmezmiş; “fazla sulanırsa yavan olur”muş. Bu nedenle “kabak kıraçta olursa çok tatlı olur” denmektedir. Kabak eğer sulanarak yetiştirilirse bu durumda pişerken su verirmiş ve şeker koymak gerekirmiş. Kıraçta yetişen kabağa ise hem şeker koymak gerekmez hem de öyle kuru olurmuş ki pişerken su konurmuş. Kabak kırağı düşene kadar tarlada kalırmış. Kabağa kırağı deyince tatlanırmış. 2016 yılının mart ayında yapılan bir görüşme esnasında kaynak kişi, yanındaki komşusuna “bu yıl (2015) kabaklar erken koptu, o yüzden çürüdü” demiştir. Kabak yetişip toplandıktan sonra tavanda dururmuş.

Yenice’de “Kabakçılar” lakaplı bir sülale olduğu söylenmiş, kabak hırsızlığı ile ilgili anlatılar aktarılmış ayrıca da “doksan kabak, doksan kütük” diye bir deyimden bahsedilmiştir. Bu anlatılanlar ve özellikle de deyim bize kabağın bölge insanı için temel besinlerden biri olduğu yönünde tahmin yürütme olanağı vermektedir. Seracılıkla

birlikte emek isteyen şeylerden vazgeçilmekte olduğu halde “kabaktan vazgeçilmez, bakım istemez de o yüzden” denmiştir.

Köyde su kabağı da yetiştirilir. Su kabağının çekirdekleri nisanda pamuklarla birlikte dikilir, kasımda toplanırmış. Nisanın yirmi-yirbeşi arası *sittisivri* soğukları vardır, o soğuklar geçsin diye beklenirmiş.

Görsel 29: Tohuma kaçmış tere

Tere tohumla ekilir, “nane dalından dikilir”miş. Nane ne zaman olursa olsun aşılanır, hatta uzun köklü olması da gerekmez tutarmış ancak ayak varmayacak, tarla sürülürken pulluğa takılmayacak, sökülmeyecek bir yere dikilmesi gerekirmiş. Sonra da “iki defa yolunur. Yolarsın, kazığı durur, gene çıkar. Suyu çok sever.” Soğan “çok kuvvetli ise”; bu yeşil yaprakları gürleşmişse anlamına geliyor, dibine gitsin diye yaprağı çiğnenirmiş. Maydanoz bir kabın içine ya da seranın kıyısına dikilirmiş. Ona hayvan gübresi atılırmış. Marulun göbeği sıkı olsun diye bağlanırmış. Bunu bir çeşit sulak alan bitkisi olan *babır* yapraklarıyla yaparlarmış.

Eskiden “suyun bastığı her yere pamuk ekerdik” ya da “pamuk, pirinç yapıyoduk sulu arazide, nohut fasulye ile uğraşmadık” ifadeleri ile sulanabilen bütün araziye satış amaçlı ürün ektiklerini; bu nedenle kuru fasulye ve nohut yedikleri halde yetiştirmediklerini belirtmişlerdir. Yeniceliler kendi yiyecekleri nohudu, fasulyenin

kurusunu civardaki Beydili gibi köylere pamuk götürüp, oralardan değiştirir ya da satın alırlarmış. Bunun köyün sıcak ve kurak iklimi ile de ilişkisi olmalıdır çünkü “fasulye serini sever” diyorlar, sıcağı sevmezmiş o nedenle ilkbaharda ekilen fasulye çok olmaz diye güze ekilirmiş. Harman kalkınca da temmuzun onundan sonra, “gayret ederiz fasülye ekecez diye” demişlerdir. Fasulye ekin yerine *güzlük* olarak ekilirmiş, “bunun çok dökümü olur” diyorlar. Hem de böceklenmezmiş. Fasulye susamadan sularsan dökmezmiş; “diktin, bitti, bi vardın buruşmuş, o su tavı” o zaman sulanması gerekirmiş. Fasulye güzün sıcaklar geçinceye kadar dökmez, serinleyince dökermiş. Eylülün on beşlerinde hasat edilmeye başlanır. Hava erken soğur da kırağı yağarsa “o zaman da dalında kalır”mış.

Köyde tazesini yemek için şekli orağa benzeyen *orak fasulyesi* yetiştirilirmiş. *Orak fasulyesi* sırığa çıkar ve içi siyah olurmuş, kuruyunca içi de yenirmiş. *Orak fasulyenin* tazesinin içinde sarıları olurmuş, o da lezzetli olurmuş. Bir de *içi yolaklı* pembeli *Ayşekadın* fasulyesi varmış, bunun da hem tazesini hem içi yenirmiş. *Ayşekadına* ve *orak fasulyesine* komşu köyden bu isimli kişi tarafından getirildiği için *Aslanbey* de dendiği yönünde karışık bilgiler verilmiştir ancak *Aslanbey* fasulyesinin içinin kırmızı olduğu ve sadece yeşilinin yendiği bu nedenle de satmak için ekildiği söylemiştir. Buna göre *Ayşekadın* ya da *orak fasulyesi* olmadığı ortaya çıkmaktadır. Köye şeker fasulyesi sonradan gelmiştir, bu da sırığa çıkar ve hem içi hem de tazesini yenirmiş. Bir de barbunya varmış, bunun hem *oturağı* (sırığa çıkmayan) hem de *sırığı* (sırığa çıkanı) olurmuş; içinin kurusu da tazesini de yenirmiş. Fasulye ekiminin yoğun olarak yapıldığı dönemde köydeki bir ailenin mevsimlik toplam fasulye üretimi bir buçuk-iki ton olmuştur.

3.3.3. Seracılık: Örtü Altı Yetiştiriciliği

Örtü altı yetiştiriciliği, birim alandan yüksek verim alınması amacıyla sera ya da plastik tünel altında yapılan üretime verilen addır. Örtünün nasıl yapıldığına ve içindeki ısı, ışık gibi olanaklarına bağlı olarak örtü altı yetiştiriciliği çeşitlere ayrılır (Sevgican vd, 2000). Yenice'deki örtülerin tamamı plastiktir, ısıtma ve aydınlatma yoktur. O nedenle yazlık sera olarak değerlendirilir. Yenice ve Nallıhan çevresinde bu tür örtülerin tamamına sera, (bk. Görsel: 30, 31) yapılan işe de *seracılık* denmektedir.

Görsel 30: Seralar

Görsel 31: Seralar

Yenice'deki satış amaçlı tarımsal üretimin büyük bir bölümü *seralarda* yapılmaktadır. Ekolojik koşulları, özellikle de rakımın 250 civarında oluşu sayesinde Yenice bulunduğu bölgenin “Çukurovası” olarak görülmektedir. Bu nedenle çeltik, pamuk gibi sıcak iklimlere özgü türler yetiştirilebilmekte, yılda iki ürün alınabilmekte ve bölgedeki diğer köylere nazaran erken hasat yapılabilmektedir. Seracılık da bu ekolojik koşullara bağlı olarak gelişim gösterdiğinden Yenice bu işte Nallıhan'da başı çeken

köylere dendir.⁷⁵ Köyde yaklaşık toplam seksen dönüm sera bulunmaktadır. Bölgede Yenice'ye Nallıhan'dan daha yakın olan Eskişehir ve Bilecik köylerinde seracılık daha eski dönemlerde başlamış ve çok daha geniş alanlarda yapılmaktadır. Örneğin Yenice gibi Sakarya Vadisi'nde yer alan Mihalgazi (Eskişehir) ve Söğüt (Bilecik) ilçelerinde; düşük rakımı, Akdeniz iklimini andıran mikro klima özellikleri nedeniyle seracılık 1997'li yıllarda gelişmeye başlamıştır (Orta Sakarya Vadisi Raporu, 2015: 54). Köylüler Bilecik'in Söğüt ilçesine bağlı Çaltı beldesinde üç bin dönüm sera bulunduğunu söylemektedir.

Keyder ve Yenal (2013:188), seracılığın 2000'ler sonrası uygulamaya konan ürün bazlı destekleme politikaları doğrultusunda devlet tarafından verilen desteklerle başladığını belirtmektedirler. Yenice'de devlet destekleri o zamanki adı ile Ankara İl Özel İdaresi⁷⁶ ve ORKÖY⁷⁷ yoluyla yapılmıştır. İlk olarak 2008 yılında Özel İdare'ye müracaat edilmiş ve bu dönemde izni verilen on bir sera 2009 yılında kurulmuştur. Bunlar birer dönümlüktür. Bugün Özel İdare'den destekle yapılan sera sayısı toplam yirmi dokuzdur. Özel İdare destekleri % 25 ve % 50 katılımlı hibeler şeklinde imiş. Günümüzde Özel İdare'den destekli birer dönümlük seraların borçları kalmamıştır. Daha sonra 2010 ve

⁷⁵ Nallıhan'da seracılığın teşvik edildiği diğer köyler ise Yakapınar ve Bozyaka'dır

⁷⁶ Büyükşehirlerde bulunan "il özel idareleri"nin tüzel kişilikleri 2012 yılında kabul edilen 6360 Sayılı Kanun ile kaldırılmış ve yerine "yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıkları" kurulmuştur.

⁷⁷ ORKÖY destekleri bugün Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü bünyesindeki Orman ve Köy İlişkileri Daire Başkanlığı tarafından verilmektedir. ORKÖY'ün kuruluş amacı orman varlığının korunabilmesi için "orman köylerinin kalkınmalarının desteklenmesi"dir (Bk. 2924 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun'un 1. Maddesi). Bu nedenle öncelikle "orman köyü" niteliği olan köyler desteklenmektedir. Nallıhan'da da orman köyü niteliğine sahip köyler vardır ve buralara ORKÖY destekleri verilmektedir. Yetkililerle yapılan görüşmelere göre Yenice, "orman kıyısı"nda yer alan bir köy olmasına rağmen köye çok yakın bir mesafede "orman üretimi" yapıldığından ve "ağaçlandırma" sahası bulunduğundan, orman köyü muamelesi yapılmıştır. ORKÖY işlemleri önceleri Ankara'dan yürütülmekteymiş ancak bu yararlanıcılara zorluk yarattığından 2012 yılının haziran ayında Nallıhan Orman İşletme Müdürlüğü bünyesinde ORKÖY Masası oluşturulmuştur. Buradan edinilen bilgiye göre ORKÖY köylerde yaptığı incelemeler ve köylerden gelen talep doğrultusunda değerlendirmeler yaparak köy için ne konuda destek verileceğine karar vermektedir. Bu kapsamda Yenice'de yapılan inceleme sonrasında köyün sulama imkanının oluşu, rakımının düşüklüğü gibi tarıma elverişli koşulları göz önünde bulundurularak seracılığın desteklenmesinin uygun olacağına karar verilmiştir.

2011 yıllarında bu defa ORKÖY destekli⁷⁸ beş yüz metrekarelik altmış sera daha kurulmuştur. Ticari olan bu krediler iki sene sonra % 3 faizle geri ödemelidir. Dört taksitli olan bu borçları ödemek köylüye daha kolay gelmiştir. Bugün köydeki bütün seralar bir dönüm ile beş yüz ve iki yüz elli metrekare arasında değişmektedir. Köyde görev yapan tarım danışmanından edinilen bilgiye göre köyde elli kişinin yetmiş yedi serası vardır. Günümüzde seracılık yapmak üzere köye dönen yoktur, seracılık yapanlar zaten köyde yaşayanlardır.

Görsel 32: Köyün girişindeki seracılık desteklerini gösteren tabela

Bir dönümlük seranın maliyeti 2013 yılı fiyatıyla yirmi dört bin liradır.⁷⁹ Buna sulama sistemi de dahil edilirse yirmi dört bin beş yüz lira olur. Bir seranın kurulması on gün alır. Serada ilk yıpranacak şey üstünü kaplayan naylondur. Bunun da ömrü beş yıldır. Beş yılda bir 2013 fiyatıyla beş bin liraya naylon değiştirilir. Özel İdare'nin seraları ihaleyle yaptırıldığı için Adanalı bir şirket tarafından yapılmıştır. ORKÖY seraları yapılırken ise seracılığa daha önce başlamış ve sera yapım ustalığı bilgisi gelişmiş olan Eskişehir'in Sarıcakaya ve Mihalgazi ilçelerinden ustalar getirilmiştir.

⁷⁸ ORKÖY'den destek alabilmek için talebin en az beş kişiden gelmiş olması gerekmektedir. Destek verilirken bu beş kişi çapraz şekilde birbirlerinin de kefil olmaktadır. Buradaki amaç en az 5 kişinin bu işe başlamasının sağlanması ve böylece pazarlanma olanaklarının yaratılmasıdır. Sonuçta 24.12.2010 tarihinde Yenice'den toplam 17 kişiye 500 m²'lik plastik sera için geri ödemek üzere kişi başı 12.000 (milyar) TL ORKÖY desteği sağlanmıştır. 2011 yılında yine plastik sera yapmak üzere bu defa 31 kişiye 500 m²'lik bir sera için kişi başı 12.000 TL destek verilmiştir. Sonradan birkaç kişi daha bu şekilde kredi alarak sera yapmıştır.

⁷⁹ 2014 yılı Amerikan Doları ortalama kuru alış: 2.1881 TL, satış: 2.1921 TL, Euro ortalama kuru alış: 2.9060, satış: 2.9112 TL'dir. (<http://www.doviz724.com>) (Erişim: 24.08.2017)

Seracılık, gerek seranın kurulması, gerekse de içinde yürütülecek faaliyet açısından köyde yürütülmekte olan tarımsal faaliyetlerden farklılık göstermektedir. Nitekim bu durum seracılığı daha önce başlamış ve bu konuda deneyim edinmiş Antalyalılarca da tespit edilmiştir. Köydeki seraların üstünü naylonla kapatma işi için gelen Antalyalılar Yenice'lilere “önce bir tarım danışmanı tutun, seracılığı ona göre yapın, yoksa zarar edersiniz” demişler. Yenice köyünde Tarımsal Yayımı Geliştirme (TAR-GEL) Projesi (2007-2014) kapsamında tarım danışmanı⁸⁰ unvanıyla bir ziraat mühendisi görev yapmıştır. En son görüşme yapılan kişinin (KK24) görev yaptığı bu pozisyonda daha önce iki tarım danışmanı daha çalışmıştır. Projenin süresi sona erdiğinden, köyde artık tarım danışmanı bulunmamaktadır. Proje; “Tarımsal işletme sahiplerinin bilgi, beceri ve teknik yöntemler konusundaki ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli düzeyde karşılanması” amacıyla yapılmıştır. Böylece köylü, köyde ikamet eden bu tarım danışmanı sayesinde ihtiyaç duyduğu her an uzman bilgisinden yararlanma olanağı elde etmiştir.

Görsel 33: Dört hollü sera

Bir dönüm serada dört “hol” (bölüm) bulunur (bk. Görsel: 33). Köyün seraları üç metre yüksekliğinde⁸¹ yazlık seralardır. Seralarda şu anda ısıtma ve aydınlatma olmadığından ilkbahar ve güz olmak üzere iki yaz, bir de kış ürünü alınır. 2014 yılında Özel İdare’nin

⁸⁰ Tarım danışmanının görev alanı tarım arazileri, bahçeler ve seralardır. Sera döneminde mesaisinin büyük bir bölümünü seraları dolaşarak geçirmiştir. Bu dönemde haftada bir, bütün seraları gezecek şekilde yürüyen bir program dahilinde düzenli olarak seraları görmüştür. Buna göre hafta içi dört gün köyde arazide çalışırken, pazartesi ilçe (Nallıhan) gitmiş ve ilçe tarım müdürlüğünde temaslarda bulunmuştur. Haftasonları tatil olmasına rağmen köy şehir merkezlerine uzak olduğu için tarım danışmanı zamanını genelde köyde geçirmiştir. Yenice tarım danışmanı Yenice başta olmak üzere Tekirler ve Kuzucular’a da bakmıştır.

⁸¹ Yakınlardaki Sarıcakaya (Eskişehir) ilçesine bağlı Düzköy’de seraların yüksekliği iki metredir.

desteği ile seralara elektrik tesisatı dōřenmiř ancak abonelik konusunda yaşanan sorun nedeniyle faaliyete geçirilememiştir. Eđer faaliyete geçirilirse bundan sonra seralarda ısıtma sisteminin kurulması mōmkōn olabilecektir. Nallıhan Tarım İlçe Mōdōrlōđō’ne gōre ısıtma sistemi kurulursa; mevcut durumda seralara martta dikim yapılıp, mayıs sonu haziran başı ilk ūrōn elde edilirken, şubatda dikim yapılıp nisan sonunda ūrōn alınabilir duruma gelinecektir. Bunun da Yenice’yi Adana, Antalya kastedilerik “Gōney” ile rekabet edebilir hale getireceği sōylenmektedir.

Yenice’de seralarda sebze ūreticiliđi yapılmaktadır (bk. Gōrsel: 34, 35). Yaz ūrōn olarak daha çok hıyar (*cacık*), domates, mısır; gōzlōk olarak fasulye, hıyar; kış ūrōnō olarak da *kıvırcık marul*, *roka otu*, brokoli, pazı, tere, maydanoz, dereotu ekilmektedir. Gōrōldōđō ūzere hıyar iki devre yapılabilmektedir. En yaygın yetiştirilen ūrōnler ise yazın hıyar, kışın kıvırcıktır. Kış ūrōnleri arasında kıvırcık, tōketiminin çok oluşu nedeniyle satışı da daha kolay oluyor diye daha çok tercih edilmektedir. Alan alışması esnasında, 2013 yılının aralık ayında bōtōn seraların kıvırcık olduğu tespiti yapılmıştır. Domates kimilerince masrafı çok, geliri az bulunmaktadır. Domatesin hastalık yōzōnden ağırlığını yitirdiği, diğer ūrōnler arasındaki yetiştirme oranının yōzde beř, yōzde onlarda kaldığı sōylenmekte ise de 2017 yılında yine ekildiği gōrōlmōřtur.

Gōrsel 34: Serada kıvırcık

Gōrsel 35: Serada dikim için hazırlanmış fideler

Seralarda yetiştirilen ürünlerin tohum, fide, ilaç ve gübreleri satın alınmaktadır. Görüldüğü üzere tohum ve fide de üretici tarafından yetiştirilmemektedir. Fide, tohum, ilaç satışı yasal olarak bunları satmaya yetkileri olduğunu gösteren sertifikalı bayilerce yapılabilmektedir. Günümüzde ziraat odaları⁸² bu anlamda bir boşluğu doldurmakta ancak kendileri ile yapılan görüşmelerde ziraat odalarının daha önemli katkılarının piyasada bu alandaki fiyat dengesini sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. Köylü alışverişini “Beypazarı’ndaki adama paran olunca ödüyorsunuz ama ziraat odasından ya peşin alıyorsunuz ya da senet yapıyor günü gelince ödemek zorundasın” diye şahıstan yapmayı tercih etmektedir.

Fideler genellikle Eskişehir, Beypazarı ve Antalya’dan gelmektedir. Hibrit (geliştirilmiş) tohumlar buralarda belirli şirketler tarafından yetiştirilmekte ve köylere fide olarak satılmaktadır. Bölgede genellikle Mihalgazi (Eskişehir/ Palmiye Fide) Beypazarı (Ankara/ Kırbaşı Fide) ve Antalya firmaları ile çalışılmaktadır. Bunlar arasında Yenice Köyü’nde en çok tercih edileni Beypazarlı Kırbaşı Fide’dir. Kırbaşı Fide, yakın olduğu ve ödeme koşullarının kolaylığı nedeniyle tercih edilmektedir. Bununla birlikte bu firma da yeni olduğundan aranan her fidenin her zaman bulunamaması sorun oluşturmakta ve o zaman başka yerlere başvurulmaktadır. Yenice’de son yapılan görüşmelerde daha önce sadece Antalya’dan gelen fidelerle hastalık taşınırken, Beypazarı’ndaki fideciden salatalık fidesi alanların da zarar ettiği, oradan da hastalığın gelmeye başladığı söylenmiştir.

⁸² Nallıhan Ziraat Odası, 1950’lerde Ziraat Odaları Kanunu çıkar çıkmaz kurulmuştur. Üç çalışanı olan odanın kayıtlı çifti sayısı 4740’dır. Bunun %70’i (ortalama 2500’ü) aktiftir. Nallıhan Ziraat Odasına Yenice’den kayıtlı çiftçi sayısı 94’dür ancak köydeki bütün çiftçiler buraya kayıtlı değildir. Kredi çekilmesi gibi durumlarda çiftçinin kaydı gerekli olduğundan, sadece onlar gelip kayıt yaptırmışlardır. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda 2008 yılında yapılan düzenleme ile tarımsal faaliyette bulunanlar da sigortalılık kapsamına alınmış ancak bu olanaktan yararlanılabilmesi için ziraat odasına üye olmak zorunluluğu getirilmiştir. Bu da ziraat odalarına üyeliği teşvik edici bir etken olmuştur. Ziraat odasına çiftçinin arazi varlığına bağlı olarak belirlenen bir üyelik aidatı ödenir. Buna göre Nallıhan Ziraat Odası’nın aidatları genelde 30-50 TL arasındadır. Çünkü bu bölgenin çiftçisi ortalama otuz dönüm araziye sahip küçük üreticidir. En düşük ödeme ise 20 TL’dir. Yenice’ye daha yakın olan Eskişehir’in Sarıcakaya ilçesinde da ziraat odası vardır ama Yenice’li üyesi yoktur.

Seraya tarladan bir ay önce dikim yapılabilir. Örneğin domates, hıyar fidesi nisanın başlarında dikilebilir. Kaynak kişinin (KK40) oğlu, köyün seralarının yüksek tavanlı yazlık sera olduğundan dikimin açık alandaki dikimden ancak on gün öncesinde yapıldığını söylemiştir. Domates seraya dikildikten iki buçuk-üç ayda domates vermeye başlar, ondan sonra haftada bir toplanır. Sıcaklarda iki-üç günde de yetişir. Hıyar bir ayda çıkar. Sıcağa denk gelirse yirmi gün gibi daha kısa sürede de çıkar. Ondan sonra gün aşırı toplanır. Salatalık “bir posta verim verir, bir posta dinlenir”miş. Salatalık toplanırken bir önceki toplamada unutulmuş ve irileşmiş olanlar koparılıp atılır. Bunlar “salatalığı kocatır” deniyor. “Salatalık gece döker”miş o nedenle geceleri soğuk gidince döküm olmuyormuş. Mısır da domuz yüzünden seraya dikilir. Seradaki mısır kırk-kırk beş günde yetişir. Mısırdan bir ya da bakımı iyi olursa iki ürün alınır. Güzlük hıyar ise temmuzun yirmilerinde dikilir.

Seralarda bitki damlama sulama ile sulandığından ve gübre de bu yolla verildiğinden yabancı ot derdi yoktur. Buna karşın açık alana göre daha fazla hastalık görülür. Bugün köyde en sık görülen hastalıklar şunlardır: Yaprak biti (yaprak mildiyosu), ögeç (domates ve salatalığa gelen bir sinek), mantar, kırmızı örümcek, trips (köylüler bunu çiçek böceği diye tanımlamaktadır) ve nematot. Sıcaktan olduğu söylenen nematot daha çok köyün içindeki seralarda görülür. Tarım danışmanının değerlendirmesiyle köyün iklimi sıcak, havası basık ve arazileri suya yakın olduğundan mantar hastalıklarına yatkındır. Köylülerin anlatımıyla nematot bir kök kuruma hastalığıdır; köklerde mercimek büyüklüğünde bir şey çıkar ve bu kökü durdurur, geliştirmesini. Nematot, Antalya fidesiyle birlikte bölgeye taşınmıştır. Trips de öyledir. Antalya’dan gelen hıyar fidesinin ilk bir haftasında trips gelişmiş, tarım danışmanının değerlendirmesine göre hastalığın bir haftada kendiliğinden gelişmesi mümkün olmadığından oradan hastalıklı

olarak gelmiştir. Yenice'deki son görüşmelerde ise Beypazarı'ndan alınan salatalık fidesinde de hastalık olduğu söylenmiştir. Böylece seralarda yetiştirilen yeni türlerle birlikte köye yeni hastalıkların geldiği görülmektedir. Bazı hastalıklar da erken gelmeye başlamıştır. Seracılıkla birlikte köye yeni gelen hastalıklarla mücadelede sıkıntılar yaşanmıştır. Köylü bir mantar hastalığı olan nematottan hala kurtulabilmiş değildir. Bunun için artık fiyatları daha yüksek olan aşılı fide kullanımı tercih edilmektedir.

Nallıhan Tarım İlçe Müdürlüğü'nden edinilen bilgiye göre; sebze üretimi ile birlikte ilçede zirai ilaç satışı artmıştır ama son iki yıldır (2013) azalmaktadır. Bu düşüşte televizyonlar, ilçe tarım müdürlüğünün eğitimleri, denetimler ile cezai yaptırımın da etkisi olmuştur. Köye tarım danışmanının atanmasından sonra genel olarak ilaçlarla ilgili bir bilinçlenme başlamıştır. Bu dönemde seralar gözetim altında tutulmuş, tarım danışmanı sürekli seraları dolaşmıştır. Bugün sera ürünleri Nallıhan İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından denetime tabi tutulmaktadır ancak ilacın bilinçsizce kullanıldığı dönemlerde denetimden kaçanlar olmuştur. Günümüzde yasak ilaçların artık satışı da olmadığından denetimden kaçmayı gerektirecek bir durumun kalmadığı söylenebilir. 2013 yılında yasak ilacı hemen hemen hiç kullananın olmadığı söylenmiştir. Köyde bugün artık organik ilaçlar da bilinmekte ancak pahalı geldiği için pek tercih edilmemektedir.

Domates ve salatalığa fidesi dikildikten sonra döküme kadar olan dönemde iki kere ilaç yapılır. İlaç damlama sulama ile verilir. Ondan sonra da her toplamanın ardından ilaç yapılır. Domatese çok ilaç verilirse içi beyaz olur. Böcek gelirse ilaç pompası ile zehirli ilaç yapılır. Seradaki sebzeye sezon sonuna kadar dört ay boyunca toplamda en fazla on defa ilaç yapılır. Açık arazideki domates ve salatalığa da haftada bir ilaç yapılır.

Arpalarda kırmızı örümcek olduğu ama ilaç yapılmadığı bu nedenle onların da arpalar biçilince seralardaki salatalığa üşüştüğü söylenmiştir.

Seradaki bitkiye iki günde bir kökten sulama sistemi ile gübre verilir. Bir de yaprak gübresi kullanılır. Bulunabilirse seralara hayvan gübresi de atılır. Seralarda sulama damlama sulama sistemi ile yapılır. Ekim/dikim yapılacağı zaman hazırlanan toprağa önce damlama boruları uzatılır, sonra buna göre fideler dikilir. Fide dikilince su salınır. Fidler dikildikten sonra önceleri dört-beş günde bir sulanır. Ürün vermeye başlayınca daha sık sulanır. Her sebze toplamanın ardından su verilir. Çok sıcak günlerde gün aşırı sulama yapılır. Seralarda kanaldan sulama yapamayanlar, su motoru ile kendi açtığı kuyudan sulama yaparlar. Yenice’de altı-yedi metreden su çıkar. Köyde yirmi-yirmi beş kişinin su kuyusu vardır. Sulama süresi suyun gücüne bağlı olarak değişir; bir buçuk dönümlük alan damlama da olsa, salma da olsa iki saatte sulanır. Seracılığın görece yeni bir pratik olmasına rağmen, sulamanın nasıl olacağına ilişkin olarak; “iki topla bir sula”, “iki sula bi gübre”, “bir yağlı bir yalan su” gibi akılda kalıcı söyleyişler geliştirildiği görülmektedir. Ürünün gelişimine göre değişse de genelde ikinci sudan sonra çapa yapılır. “Haftasında çapa yapılır” diyen de olmuştur. Çapa işlemiyle toprak karıştırılır, havalandırılmış olur ayrıca istenmeyen otlar temizlenir.

Görsel 36: Serada Kamış Kullanımı

Görsel 37: Yetiştirilen Kamışlar

Sera içlerinde bitkiyi dik tutmak için ya ipe sardırılır ya da kamış kullanılır (bk. Görsel: 36). Bunun için *Sakarı* kenarlarında Akdeniz Bölgesi'nden getirilmiş özel bir kamış türü yetiştirilmektedir (bk. Görsel: 37). Seraların toprağı traktörle sürülür ancak fide dikimi, çapa, budama, ipe sardırma (bk. Görsel: 38) ve toplama gibi işler için işçiye ihtiyaç vardır. Bunlara *yevmiyeci* denir. Özellikle salatalık toplama işinde *yevmiyeci* çalıştırılır. *Yevmiyecileri arabacılar* getirir. Gökçekaya'dan (Eskişehir) her gün *yevmiyeci* dolu bir araba gelir; ihtiyacı olan köylere *yevmiyecileri* dağıtarak Eskişehir sınırları içinde kalan Başören, Düzköy, Kapıkaya, Örencik ve Ladin'e kadar gider. Her köyde durur, isteyen istediğı kadar üç-beş *yevmiyeci* alır. *Yevmiyeye* genç-yaşlı, kadın-erkek herkes gider. Örneğın Yenice'den altmış sekiz yaşında biri *yevmiyeye* gitmektedir. Kadınlar salatalık toplar, erkekler kasa taşır. Yenice'den serası olmayıp çalışacak durumda olanlar da *yevmiyeye* gider. Genelde yazın beş, kışın yirmi kişi *yevmiyeye* gider. Diğer köylere gidecekleri zaman Gökçekaya'dan gelen arabaya binerler. Arabada işçilerin başında *dayıbaşı* olur. *Dayıbaşı* her kişi için 10 TL alır, işçi 40 TL alır, tarla sahibine bir kişinin maliyeti 50 TL (2016) olur. Köyün içinde işçiye ihtiyacı olanlar, önce köydeki *yevmiyecilere* söyler. Kışın köydeki seracılar da *yevmiyeye* gider. Köye *orman işi* için gelen “Kürtler” de seralarda çalışmaktadır. *Yevmiyecilik*, seracılıkla birlikte başlamıştır. Eskiden *yevmiye* yokmuş, *gubaşıkla* sıra ile birbirlerinin işini yapar ve tarladaki iş bitene kadar da çalışırlarmış. Şimdi kişi “*yevmiye* doldurur, yarım sıra kalsa da bırakır” denmektedir. Yenice'de hala *yevmiyeci* çalıştırmanın yanında örneğın fide dikimi gibi işlerde eskiden yapıldığı gibi *kubaşık* usulü de uygulanmaktadır. Serada kış dönemi ürünlerinin işi, yaz ürünleri olan domates ve salatalığa göre daha azdır. Örneğın *kıvırcık marul* bir günde aşılır, bir günde çapalanır sonra da tüccar gelir keser götürür. Rokanın çapası da yoktur, dikilir, ilacı ve gübresi verilir o kadar. Tarım danışmanın ifadesiyle “köylüler seralarına çocuklarına bakar gibi bakıyorlar”.

Görsel 38, 39: Bitkiyi ipe ya da kamyşa sardırma

Yetiştirilen ürünler büyük oranda Ankara Toptancı Hali'ne gönderilmektedir. Bunun için her üretici *halde* bir komisyoncu ile anlaşmıştır. Sebzeler toplandıktan sonra kolilenir, üstüne üreticinin adı, köyü ile birlikte komisyoncunun *hal* numarası da yazılarak köyde sebzelerin toplandığı köy odasının altına bırakılır (Görsel: 40).

Görsel 40, 41: Hale gönderilmek için bekleyen sebze kolileri ve kamyonu yüklenişi

Sarıcakaya'nın Kapıkaya Köyü'nden bir nakliyecisi cumartesi hariç her gün Ankara ve İstanbul'a araç çıkarır ve bu araç civardaki üretim yapan bütün köyleri dolaşarak, oralandaki sebze kolilerini alır (bk. Görsel: 41) ve *haldeki* yerlerine ulaştırır Nakliyecisi, üreticinin hesabından komisyoncudan parasını alır. Ürün *hale* gece gelir ve erken saatlerde satılır. Komisyoncu teslim aldığı ürünü marketlere toptan satar. *Hale* gelen ürün satılmasa bile komisyoncu payına düşeni alır, zararı üretici köylü öder. Hatta üretici üstüne bir de çöp vergisi öder. Köyde bu şekilde birkaç kişiye “çöp parası” gelmiş ve ödenmiştir. Üreticilerin hesap numaraları ve diğer iletişim bilgileri

komisyoncularda vardır. Üretim döneminde bu şekilde işleyen sisteme göre komisyoncu haftada, ayda bir üreticiye para transferi yapar. KDV de üretici tarafından ödenir (bk. Görsel: 42). Hesap yılbaşında kapanır.

Görsel 42: Fatura

Görsel 43: Ankara Toptancı Hali

Üretici ve komisyoncu arasındaki bütün bu işler yazılı herhangi bir belgeye değil söze dayalı olarak yürütülmektedir. Üreticinin hakları tamamen nakliyecisi ve komisyoncunun ahlakına ve vicdanına bırakılmıştır. Bunun için ne nakliyecisiyle, ne komisyoncuyla yapılmış resmi bir anlaşma metni bulunmamaktadır. Üretici, ürününün kaç liradan satılacağını bilmez, bununla ilgili pazarlık şansı da olmaz. Yeniceliler Ankara Toptancı Hali'nde daha çok 4, 97, 102, 107 numaralı komisyoncularla çalışır ama yoğunluk 107 ve 97'dedir. Bu kişiler genellikle tavsiye ile bulunmaktadır. Bir kaynak kişi (KK40) 38 numara ile çalışırken 2014 yılında değiştireceğini, 97 numaralı komisyoncuya yollayacağını söylemiştir çünkü komisyoncu fatura yollamıyormuş. Fatura olsa, o tarihlerde başka mal yollayanlarla ürünün kaçtan gittiğini kıyaslayabilecek ama böyle olmadığı için şimdi üretici komisyoncunun “uçkâğıt” yaptığını düşünmektedir. Üretici ile 2015 yılında yapılan görüşmede tercihin 107 numaradan yana kullanıldığı görülmüştür.

Seracılıkta Kazanç Durumu

2014-2015⁸³ yılları arasında bir dönüm serada yetiştirilen ürünün hesabı şöyle yapılmıştır:

- Kıvırcık: Kasım-şubat arası üç aylık kış döneminde kıvırcık yetiştirilse bunun tahmini kârı 1000 TL'dir. Satıştan brüt 2,500 TL elde edilir. Bunun 1000 TL'si dikilen 10 bin adet fideye ödenir, 500 TL de 3 kişilik emek, ilaç-gübre parasıdır.
- Roka: Rokanın kârı 2000 TL olur çünkü rokanın sadece tohum gideri vardır. Yine 2.500 TL'ye satılsa, tohum ve diğer masraflar için ancak 500 TL düşülür. Roka 40-45 günde kesilecek hale gelir. Ayrıca hava iyi giderse kış döneminde iki ila üç defa roka yetiştirilebilir.
- Hıyar: Hıyardan toplam 20 ton ürün elde edilir ve 800 TL'den satılırsa 16.000 TL eder. Bundan 1.600 TL fide, 1000 TL ilaç-gübre, 400 TL de yevmiye masrafı düşüldüğünde net gelir: 13.000 TL olur.
- Salkım domatesten salatalığın yarısı kadar ürün elde edilir. Eğer 10 ton ürün alınırsa kârı 15.000 TL'dir denmiştir ancak bir kaynak kişi (KK40) 2014 bahar döneminde bir dönüm seradan 10 ton salkım domates elde etmiş, bunu 8.000 TL'ye satmış, masraflar düşünce kârı 5.000 TL olmuş.

Domates daha kârlı bulunmaktadır ancak domatese göre işi de daha çok olmasına rağmen salatalık tercih edilmektedir çünkü domatesin hem hastalık hem de para etmeme riski vardır. Bu nedenle riski azaltmak için iki serası olanların birini salatalık, birini domates ektiği görülmüştür.

⁸³ 2014 yılında Amerikan Doları ortalama kuru alış: 2.1881 TL, satış: 2.1921 TL; Euro ortalama kuru alış: 2.9060 TL, satış: 2.9112 TL'dir. 2015 yılında ise Amerikan Doları ortalama kuru alış: 2.7209 TL, satış: 2.7258 TL; Euro ortalama kuru alış: 3.0181 TL, satış: 3.0235 TL'dir. (<http://www.doviz724.com>) (Erişim: 24.08.2017)

Bir başka kaynak kişi (KK13) de salatalığın domatese göre daha kısa sürede para ettiğini söylemiştir. Nisanın onunda ekersen, mayısın yirmisinde toplarsın. İkinci ürün olarak temmuzun onunda ekersen, ağustosun beşinde başlarsın toplamaya. Domatesi nisanın onunda ekersin, haziranın yirmi beşine kadar cepten yer, ancak o tarihten itibaren toplamaya başlarsın. Ayrıca “domates artık para etmiyor, herkes yapıyor çünkü” diyor.

Bir kaynak kişi (KK40) 2013 yılı yazında ikinci devreyi yapmamakla kârda olduklarını söylemekte, “ekseydik 5 milyar (bin) olan borcumuz 15 milyar (bin) olurdu” demektedir. Yaz dönemindeki ekimleri için şunları söylemiştir: “yaz devresini bir kat nisanda yaptık. İkinci devre temmuzda dikilecekti. Bizim seranın biri domates, biri salatalıktı. Domatesi ilk dönemde biraz sattık, sonrası kaldı yerinde, Eskişehir’deki Kur’an kursuna verdik, aldılar, salça yaptılar.”

Köyün muhtarı olan kaynak kişi (KK52) toplama süresini kast ederek; “salatalığın ömrü kısa” demektedir, domatesinki daha uzunmuş, marttan kasıma kadar sürermiş. Ayrıca salatalık “bir gün toplamasan kendini imha eder” diyor. Bu salatalığın hemen bir günde kartlaştığını ve atılacak duruma geldiğini anlatıyor. Oysa domatesi “işine gelmediği gün toplamazsın” diyor, bir gün gecikince bir şey olmazmış. Bugün domatesin en büyük sorunlarından biri olan Nematot hastalığı için de kaynak kişi fideyi aşılı aldığını söylemektedir. Aşılı fide daha pahalı imiş ancak hastalığı önlüyormuş. Kaynak kişi 2016 yılında seralarından birine domates, birine salatalık dikmiş, salatalıktan kâr edememiştir. Bu nedenle 2017 yılında ikisini de domates yapmış. Domatesten bir yılda iki dönüm seradan 2017 fiyatıyla 5.000 TL kâr edeceğini düşünmektedir.

Bir kaynak kişi (KK40) 2015 yılının bahar dönemi üretiminden memnun olmamıştır; 880 metrekairelik serasına üç bin liralık fide, bin liralık da ilaç olmak üzere dört bin lira masraf etmiş ancak masraflarını bile karşılayamamış, zarar etmiştir. “Ya böcek geliyor, ya nem etki ediyor” diyerek ürüne ya hastalığın ya da iklim değışikliğinin etki ettiğini söylemektedir. 2015 yılında domatesin de salatalığın da olmadığı, kuruduğı söylenmiştir. Kaynak kişinin serası köyün diğer seralarının uzağında ve esintili bir yerde olduğundan onun bölgesinde nem ve nematot hastalığı yokmuş ancak “sebzeyi öldürücü” bir sıcak olmuş. Ürün nisanda ekilmiş olmasına rağmen havalar soğuk gidince büyüyememiş. Sebzesinin kurumasının havanın bu durumu ile ilgisi olduğunu düşünmektedir. Öte yandan “bu yıl hazirana kadar yaz da gelmedi”, “bu yıla kadar üstümüze bişey almazdık, bu yıl battaniyesiz yatamadık” şeklindeki ifadelerden aslında sadece sıcaktan değil, iklimdeki değışikliklerden şikayet edildiğı anlaşılmaktadır.

Yenice’de serada yetiştirilen sebzelerdeki riskler yüzünden artık girdisi düşük olan roka, maydanoz, ıspanak gibi “ot türleri”ne yönelim olmuştur. Fide parası var diye marul bile ekilmekten çekinilmektedir. Oysa “ot türleri”nde örneğın ıspanağın sadece 300 TL tohumuna verirsın, olmazsa sürer geçersın diyorlar. Aynı şekilde seraya mısır eksen, tohuma 250 TL verirsın, 50 TL da mazot masrafı olursa toplam masraf 300 TL olur ve bunu 2.000 TL’ye sattığında en azından 1.500 TL kâr kalır deniyor. Köylünün risklerle baş etmede buradaki stratejisi kâr beklentisini küçölmek olmaktadır.

Defter tutan genç bir çiftçi (KK60), 2014 yılında salatalığını dört yıl öncekinden daha ucuza sattığını ancak gübresini iki katına aldığını söylemektedir. Buna göre hem masraf artmış hem de fiyat düşmüştür. İkinci devrede zarar etmiş, üçüncü devreyi de “toprak dinlenecek, insanlar da” diyerek hem toprağın hem kendini dinlendirmek için yapmamayı tercih etmiştir. Kaynak kişi bu işin sürdürölebilmesi için üçte iki kâr

bırakması gerektiğini, böyle giderse dört-beş yıl daha deneyip bir şeyin değişmediğini görürse hayvancılığa geçiş yapacağını söylemektedir. Bu kaynak kişi aslında on yedi-on sekiz yaşlarında kaynak, montaj gibi işlerde çalışmaya İstanbul'a gitmiş bir süre çalıştıktan sonra dönmek zorunda kalmış ama döndüğüne de pişman olmuştur. Dönmesem “sigortam olurdu, çocuklar okurdu” demektedir.

Bir kaynak kişi (KK13) 1983-1995 arası barajda çalışan kamyonlardan etkilenip traktörünü satmış ve kredi ile bir kamyon alarak kamyonculuk yapmış. Sonuçta borcunu zor ödemiş, kamyonundan kazanamamış. Şimdi emekli olan kaynak kişi 1998 yılında kamyonu satıp traktör almış ve 2010 yılına kadar domates ekmiş, 2011 yılında da sera kurmuş. Kaynak kişi yaşadıklarından sonra ödeyebileceği kadar borca girdiğini söylemektedir. Mesela “beş bin lirayı öderim diye beş bin liralık boca girdim, on bin lirayı ödeyemem diye girmedim” diyor. Bu bakış açısıyla “domates yeşil ot, bi hastalık gelir bütün emeğin gider, ona yatırılmaz” diyor.

Köyde seracılığın başarı hikâyeleri de vardır. Bir çiftçinin iki dönümlük serasından masraflar çıktıktan sonra 40.000 TL kâr ettiği anlatılmaktadır. SSK emeklisi ve bir buçuk dönüm serası olan bir başka kişi (KK58) de ilk devrede 20-25.000 TL kâr etmiş, bu para ile sera yapımından kalan 15.000 TL borcu ödemiş, üstüne bir de araba almıştır. Bu kaynak kişi köyün şanslı seracılarından biri olarak değerlendirilmektedir. Tarım danışmanı da kendisini örnek olarak göstermiştir.

Seracılıkla ilgili yapılan bu değerlendirmelerden sonra; “kendi işimize kendimiz yevmiyeye gidiyoruz” dense de sonuçta Yenice'liler genel olarak seracılıktan, elde edilen gelirden memnundur. Tarım danışmanının tespiti de köylünün seracılıktan memnun olduğu yönündedir. Seradan kısa zamanda para kazanılıyor olması bunda etkili

olmaktadır. “Açık alan iflas ettirir ama serada borçlansan da birinde olmazsa ötekinde kazanırsın” diyor. Açık alanla kıyaslandığında; tarla ekmek yerine seracılık yapmanın tek avantajının ise yağmur, güneşe maruz kalmadan kapalı alanda çalışmak ve sadece iki dönümle uğraşmak olduğu söyleniyor.

Yetiştirilen ürünü toplayacak kolinin bulunamayışı gibi sorunlardan da bahsedilmiştir ama seracılığın bundan daha önemli sorununun ürünün satılamayışı, pazar olanaklarının yaratılamayışı olduğu söylenmiştir. Buna neden olarak köyün pazarlara uzaklığı gösterilmektedir. Nallıhan İlçe Tarım Müdürlüğü yetkilileri eğer seralar ısıtılsa Yenice’nin Akdeniz Bölgesi’ndeki seralarla rekabet edebileceğini söylemektedir çünkü Yenice’nin ürünü Akdeniz seralarından sonraki döneme denk gelince para etmekteymiş. Tabi ürünün para etmeyişi, satılamayışı gibi sorunlar ulusal plan ve politikalarla çözülebilecek türdendir. Bununla birlikte pazar olanakları geliştirilse bile sera üretiminin yoğun kimyasal kullanımı ile çevreye verdiği zarar⁸⁴ ve tek ürüne bağlı, emek yoğun üretimden kaynaklı köylülük pratiklerinin terk edilmekte oluşu gibi etkileri henüz dikkatlerden uzaktır.

3.3.4. *Malcılık: Hayvan Besleme*

Köyde hayvancılığı ayrı bir faaliyet olarak ele almak neredeyse imkansızdır çünkü ayrı bir uzmanlık alanı olarak değerlendirilemez. Bunun nedeni köyde yaşayan herkesin biraz çiftçi, biraz çoban olmasıdır. Eğer sürü sahibi değilse -ki geleneksel çobanlıkta bu bile haneye köydeki diğer hanelerden bir farklılık getirmez- ve endüstriyel hayvancılık

⁸⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Eskişehir ili 2014 Yılı Çevre Durum Raporu’nda (2015) en fazla zirai mücadele ilacı kullanan ülkelerden olduğumuz söylenmekte ancak bunun toprakta bıraktığı kalıntılara ilişkin bir çalışma olmadığı belirtilmektedir.

yapılmıyorsa tek başına bir hayvancılıktan söz etmek mümkün değildir. Hayvancılığın bu yönü tam da köylülük adını verdiğimiz geçim için önemlidir, köylülükte her evin ihtiyacı kadar hayvan da vardır. Yenice’de sütü ve gücünden yararlanmak için daha çok sığır, kesip etini yemek ve satmak için davar beslenmiştir.

Günümüzde köyde sadece geçmişten beri malcılık yapan bir ailede davar sürüsü bulunmaktadır. Onun dışında sekiz-on ailenin üçer beşer koyunu vardır. “Davar yapmak için insanın olacak” derken artık köyde yaşanan göç yüzünden davarın yapılamaz olduğu dile getirilmektedir.

Köyde 1960’lı yıllarda, yüz hanenin, sekseninde mal/davar varmış. Bunu bir başka Yeniceli “köyün yüzde altmışının davarı vardı” diye ifade etti. Bir ailenin en azından altmış-seksen baş davarı olurmuş, kimi sürüler yüz-iki yüz başlıkmış. Beş-on davarı olan yazın bir sürüye katar, kışın da kendi bakarmış. Sürünün büyük olmayışı da hayvancılığın köylülük içinde ayrı bir uzmanlaşma oluşturmadığı yönündeki yargıyı destekler niteliktedir. Buna göre her aile kendi ihtiyacını giderecek kadar hayvan beslemiştir. Bir sürüde elli keçi varsa on da koyun olurmuş. Koyunların cinsleri kuyruklu koyun ve merinos imiş; keçi ise hem tiftik hem de *kılağan* imiş. Eskiden tiftik öyle değerli imiş ki kaynak kişinin (KK21) babaannesi tiftiği ambara saklarmış.⁸⁵ *Sakarı*’da baraj yapılmadan önce derenin içinde adalar varmış. O zamanlar davar dereye sokulur, yıkanır, sonra kırılırmış. Koyunlar temmuzda, keçiler nisanda kırılırmış çünkü koyun erken kırılırsa üşür, hasta olurmuş. Buna benzer şekilde halk bilgisinde yer aldığı şekilde koyun ile keçinin farkları şu şekilde ortaya konmaktadır: Keçi koyuna göre daha dayanıklı imiş; “koyunun ölümü hızlı olur, akşamdan hasta olur, sabaha şişer

⁸⁵ Eskiden köyde tiftikle bakkala gidip her şey alınmış. Kaynak kişi (KK21) çocukluğunda bir gün babaannesi ambara tiftik koyarken başında beklemiş ve “nine bana tiftik ver” deyip durmuş ve babaannesi tiftik vermemiş ama o esna da ambara düşmüş ve bütün ön dişleri kırılmış.

kalır” deniyor. Buna karşın keçi çobanı yorar, koyun yormazmış, koyun “düzde durur” diyorlar ama koyunun da “süsmesi fena olur, arkadan bir vursa belin kırılır” denmektedir.

Sürüye genel olarak *davar* adı verilmektedir ve bir sürüdeki hayvanlar cinsiyeti ve yaşına göre farklı adlarla adlandırılmaktadır. Buna göre keçi için şu adlandırmalar tespit edilmiştir;

Yeni doğana *oğlak* denir.

1 yaşındaki dişiye *çepiç* ya da *hakana*, erkeğine *seyis* denir.

2 yaşındaki dişiye *ikili*, erkeğine *yanılı* denir.

3 yaşındaki dişiye *üçlü*, erkeğine *erkeç* denir.

Bükülmemiş yani iğdiş edilmemiş olana *teke* denir, bunlar “damızlık”tır. *Bükülü* yani iğdiş edilmiş olana *erkeç* denir.

Koyunla ilgili aynı bilgiye ulaşmak mümkün olamamıştır. Sadece yavrusuna kuzu, 1 yaşındaki erkeğine *toklu*, 2 yaşındaki erkeğine de *koç* dendiği söylenmiştir.

Sürü kışın kasımdan, nisan-mayıs aylarına kadar köyün kenarlarındaki üstü açık, etrafı çitle çevrili *ağıllarda* dururmuş. *Ağılın* üstü kapalı bölümü olanlarına da *saya* denirmiş. Zayıf hayvana *sayada* arpa verilirmiş. Eskiden koyun bakanların *sayaları* Çalıkaya, Akçukur, Karadağ, Selcikler ve Selcik üstü mevkilerinde olurmuş. Davar sayısının daha çok olduğu eski dönemlerde her hane sürüsünü kendi güdermiş. Bunun mümkün olmadığı durumlarda çoban tutulurmuş ancak çoban tutulsa bile mal sahibinin -bütün mal varlığı sürüsü olduğu için- malıyla ilgilenmeye devam etmesi gerekirmiş. Şu anlatı köylüye rehavete kapılmamasını hatırlatmak içindir: “Ağanın koyunu varmış, kış günü sobanın başında oturuyormuş, çoban gelmiş ‘ağa koyun kırılıyor’ demiş. O da ‘yahu bu

havada ne var' demiş". Sürü yaz döneminde köye girmez, uzağa gidermiş. Bu nedenle yazları, hazirandan kasıma kadar olan birkaç aylık süre için bazı sürüler birbirine katılır ve Alapınar mevkiine "dağa" çıkılmış. Dağa çıkan sürü orada *bızalık otu*, meşe, sakızlık, karaağaç yaprağı, meşe peliti, çalı, kekik yermiş. Kışın çakırğa, ardıc, çam dallarını yermiş. Dağda kalındığı sürece her gün köye gelinir ve yiyecek götürülürmüş. Dağda çobanlar sütü olan keçiyi sağlar, süt daha ılıkken içine deli incir sütü damlatır ve *sulu peynir* yapar, hemen o an yermiş. Dağlarda iken ağustosta keçi eriği, kızılıçık olur, onlar da yenirmiş. Sürü dağa çıktığında, süt veren keçileri sağlamak ve *taharna*, peynir yapmak için bir aylığına köye getirirlermiş. Her davar sahibinin bir davar köpeği olur, davar köpekleri için de arpa unundan *top* yapılmış.

Davarın yılda sadece bir kere yavrulaması ve yavrulama döneminin zorlu kış koşullarına denk gelmemesi için erkekler dişilerden bir süre ayrı tutulurmuş. Bir kaynak kişi (KK47); "paran kuvvetli ise ayırmazsın, koyun iki kere kuzular" diyor çünkü koyun iki kere kuzularsa, bu durumda koyunları hazır yem ile beslemek gerekirmiş. Günümüzde koyuncular, koyunlarına kuzularını beslesinler diye hazır yem veriyorlarmış. Eskiden bu istenmediği için eylül ayında sürü içindeki tekeler ayrılır, Kasımın yirmisinde yeniden sürüye katılmış. Buna *teke zamanı/teke katımı* denir. *Teke katımında* altmış başlık bir sürü için dört-beş teke yeterlidir. Sürünün içinde iyileri *teke* bırakılır, *tüysüz* ve zayıf olanlar bir yaşına gelince *bükülür*, "ama eğer iyi büyüsün dersin iki yaşına kadar bükülmez" diyorlar. Ondan sonra artık sürü hep birlikte durur. Mart ayının on beşlerinden itibaren yani yüz elli gün sonra doğum başlar. Koyun erken doğurduysa sütü olmaz, kuzusunu besleyemez, ona yem verirler. Baharda altmış başlık bir davarın yirmi beş *dölü* olur, böylece sürü seksene çıkar. Bunlar içinden *erkeçler* satılır. "Davar paraya yakın durur" deniyor, bununla ne zaman ihtiyaç olsa kolaylıkla para çevrilebileceği anlatılmak isteniyor. Davar satmak için sebeplerden biri oğlan

evermektir. Uzun yıllar sürüsü olmuş bir kaynak kişi (KK47) (bk. Görsel: 44) *malcılık*la ilgili şunları söylemektedir: “Çeltikten senede bir para alırsın ama davarın varsa, ihtiyaç duyduğun her zaman bir tanesini satıverirsin. Onun için davar 1960’lı yıllarda kıymetli idi. Derisi için bile on kişi gelirdi köye. Şimdi davarın ne yüzü, ne derisi para ediyor, çocuklar desen davardan uzak duruyor.” Günümüzde gençliğin davara ilgi göstermediği söylenmekte ancak köyde zaten göç nedeniyle gençlik de kalmamıştır. Davarın en büyük zorluğu, her gün güdülmek zorunda olması denmektedir.

Görsel 44: Geçmişte uzun yıllar çobanlık yapmış kaynak kişi (KK47) keçileriyle

Geçmişte köylülükte davarın önemli bir yer edinmesi ve her hanenin davarının olması, Yenice’de davarla halk bilgisi ve sevgisinin de oluşmasına neden olmuştur. Örneğin keçilerin güzelliği için yapılanlardan keçi sevgisini çıkarmak mümkündür: Keçiler kırkılırken bacaklarında uzun kıllar bırakılırmış, buna “süs” denirmiş. Bazı keçiler “küpeli” olurmuş, bu keçi için bir güzellik unsuru imiş ve bazı insanlar küpeli keçileri daha çok beğenirmiş. Bunlar insan-hayvan ilişkilerinin sevgiyle ilgili yönünü ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Nisandan sonra “oğlaklar acarlaştı mı keser yenir”miş. Koyun eti yumuşak olur, yağlı olur ama yağı dokunmazmış. Koyun sütünün yoğurdu da iyi olurmuş. “Keçinin sütü

ekşi olur, o nedenle *taharnaya* katılır” denmiştir. Buna ihtiyaç varmış çünkü karasığırdan alınan süt ancak evin ihtiyacı olan yoğurt yapımına yetermiş.

Yenice’de dışısından süt sağmak, erkeğinden öküz yapmak için sığır da beslenmiştir. Köyde eskiden her evde “bir inek, bir düve, bir de buzağı olurdu en fazla, onu da sığırtaç güderdi” deniyor. Tabi buna birer çift de öküzü eklemek gerekir. O zamanlar köyün toplam sığır sayısı da 250-300 edermiş. Yenice’nin kurak iklimi daha fazla sayıda sığırın beslenmesine olanak vermemiştir. Yine bu nedenledir ki beslenen sığırın cinsi, uzun yıllar yetersiz koşullara dayanabilen Anadolu’nun yerli ırkı karasığır olmuştur. Kara sığır ekolojik koşulları nedeniyle ekinin fazla yetiştirilemediği Yenice için sütü ve gücünden yararlanabilmek açısından bir fırsat olmuştur. Karasığırın sütü az olur ve ancak evin yoğurt ihtiyacına yetermiş. Bu nedenle yoğurt kıymetli imiş, kaynak kişinin annesi bir *çölmek* yoğurda bir başkasının tarlasında üç gün çalışmış. Eskiden köyde tereyağı da bilinmezmiş, bunun sebebi de muhtemelen sütün azlığıdır. Süt makinesi çıkınca yağ yapmaya başlandığı söylenmiştir. Köylüler tereyağını 1970’lerde *bayırı* (seki’nin üstü denen yer) kiralamaya Bolu’nun Seben ilçesinden gelen sürü sahiplerinden görmüşler.

Görsel 45: İnek sağımı

Eskiden hayvan yetiştirmek zormuş; “yiyecek kendine yok ki hayvana veresin” deniyor. Sığır, yazın köylü tarafından tutulan sığırtaç tarafından otlatılırmış. Kışın da ekinin

samanı hayvana verilirmiş. Hava kurak gider de ekinler olmazsa ya da saman yaza kadar yetmezse; ilkbaharda öküzlere geven yedirilirmiş. Gevenin dikenini yakılır, kökü sökülürmüş. Dikenini yakılan geven kökünü koyun-keçi de yermiş. Onun dışında tarladaki ürünlerin kabuğu, sapı ile evdeki sebze atıkları da hayvanlara verilirmiş. Örneğin kozanın çiğidi, susamın küspesi hayvana verilirmiş; “Çiğiti öğütürler, üstüne kepek ve çakıldakla karıştırır hayvana verirlerdi” deniyor. Hayvan çiğidi çok severmiş. Ayrıca eğer kozalar açmadan yağmura yakalatılırsa o zaman da hayvan yiyeceği olurmuş; “bi yağış yağarsa kozalar açmaz, o zaman götürür hayvana yedirirsin” denmiştir. Görüldüğü üzere hayvan varlığının sahip olunan yiyecek stoğuna bağlı olduğu köyde, tarımı yapılan pamuğun küspesi ve çekirdeğinin kullanılması da hayatın sürdürülebilirliğini desteklemesi açısından avantaj oluşturmuştur. Günümüzde serada yetiştirilen biber, domates gibi sebzelerin sapları hayvana verilmez. Bir tek mısır sapı verilebilir, onun da ince bir şekilde doğranması ya da silaj yapılması gerekirmiş. İlk doğum yapan ineğe *etenesi* (döl eşi) çabuk düşsün diye buğday kepeği sıcak suyla karılır *bulamaç* yapılır, yedirilirmiş. İneğe nazar değmesin diye, kuyruğunun ucundaki püsküllün başladığı yere kırmızı kurdele, ip, nazar boncuğu takılırmış.

Yirmi sene öncesine kadar köyün yüzde sekseninde mal varmış. Yenice’de bugün süt inekçiliği yapan ve kırk-elli baş sığırı (yirmi beş inek on beş kadar düve, on kadar dana ve buzağı) olan bir aile (KK11) dışında ortalama on ailenin daha birer ikişer sığırı vardır. Köyde ineği olmayan diğer aileler, bu kişilerden süt alırlar ancak bunlar da köyün süt ihtiyacını karşılamaya yetmez ve köy bakkalından yoğurt alınır. Süt inekçiliği yapan aile sağılan on yedi inekten günlük 350 kilo süt elde eder ve bunu hayvancılığın daha yoğun yapıldığı yakınlarıdaki Beydili ve Kuzucular köylerine gelen alıcılara verir. Kışın tereyağı yapar, onu da köyde ihtiyacı olanlara satar. Günümüzde köyde öküz, tek tırnaklı hayvan yoktur.

Tablo 7: Yenice köyü 2010 yılı hayvan varlığı⁸⁶

Büyükbaş	Küçükbaş	Tek Tırnaklı	Kedi-Köpek	Kanatlı
93	500	1	14	-

Devlet teşvik amacıyla 2002-2003’lerde on kişiye onar koyun vermiş, ancak koyunlar ertesi yıl satılmıştır. Nallıhan Orman İşletmesi Müdürlüğü köyün kıyısında ağaçlandırma çalışması yapmış ve ağaçlandırma sahasını tel örgü içine almıştır. Köylü bu durumu “otlatma sahasını tel örgü içine aldı, mal yap diyor” şeklinde eleştirmektedir. Günümüzde hala koyun besleyenler vardır ama bunların da köyün içinde, yakınlarında otlatılmasında sakıncalar bulunmaktadır. Örneğin *karga sarımsağı* köyün altlarında olurmuş ama bunu koyun çok yermiş. O nedenle günümüzde koyunlar yediğinden artık oralarda bulunmuyormuş. Eskiden koyunlar oralara inmezmiş. “Şimdi oralarda ufak tefek sebzeyi de ekemiyoruz, onları da koyunlar yiyor. Seraya ekiyoruz” diyorlar.

Yenice’de hayvan hastalıkları ve baytarlığı ile ilgili olarak şu tespitler yapılmıştır:

- Köyde kırık-çıkığa bakan kişi (KK23) hayvanın kırıklarını da sararmış. Hayvanın bacağı kırıldığında; arpa unu, susam yağı ile hamur haline getirilir, kırılan bacağı sürülür ve iki yanına tahta konarak sarılır. Eğer kırık kalçadan ise bu durumda hayvan iyileşmez diye kesilirmiş. Davarın bacağına bir şey olursa, iki taraftan tahta sarılır, uçları dışarı uzatılmış ki ona dayansın, ayağının üstüne basmasın.
- Hayvana *karaçim* otu yararmış. (Bk. Görsel: 46).
- Hayvanı hardal otu, kızıl ot bilhassa da kıraçta yetişeni tutarmış; “Eğer ot tutar, karnı şişerse kulağını keser kanını akıtırsın.” deniyor.
- “Kızıl ot, (bk. Görsel: 47) sığır hayvanını da tutar”, bu durumda hayvanı *Sakarı*’ya götürüp yıkarlarmış.

⁸⁶ Verilere Nallıhan İlçe Tarım Müdürlüğü’nden ulaşılmıştır.

Görsel 46: Kartlaşmış *karaçim otu*

Görsel 47: Kızıl ot

- Hayvan *kaziyazma* olur, karnı şişer yatarmış. İyileşmezse, kırmızı bir ipi alır, üçe böler, okuyarak sırtına bastırırsın.
- Çalıkaya’da bir bayırın toprağı tuzlu imiş, davar yerse *yavrusunu atarmış*.
- Kelebek diye bir kurt varmış, nehir kenarlarındaki yeşil otlarda olarmış. Bunu koyun yediğinde kurt koyunun beynine gider ve hayvanı hasta edermiş. Buna delibaş hastalığı deniyormuş, koyun yemeden içmeden kesilir, kendi başına döner dururmuş.
- Hayvan hastalıklarında eğer iyileşmesi mümkün olmayacaksa kesme yoluna gidildiği görülmüştür. Örneğin “Sürüden biri hasta olur da iki-üç gün yayılmaz oldu mu, kesilir.” denmiştir.

Hemen her hanenin üç-beş de tavuğu vardır. Tavuğun yavrusuna *civciv* denir. Günümüzde tavuk yapmak isteyen civciv satın almaktadır. Köyde 3-5 hanenin yerli tavuğu vardır, onlar kendisi *bastırır*miş (kuluçkaya yatırır). Tavuk-horoz davranışlarının gözlemine ilişkin şöyle bir tespit yapılmıştır: Horoz ötmeye başladı mı ardı ardına dokuz-on kere ötermiş. Günümüzde tavuk besleyenler de yumurta yetismeyince satın almaktadırlar.

Görsel 48: Yerli tavuklar ve horoz

Görsel 49: Hayvanların su içmesi için taştan oyularak yapılmış kap

Köyde eskiden hindi de yapılırmış ama hindiyi davar gibi gütmek gerekirmiş. Köyde bu işi çocuklar yaparmış. Hindiler kırdaki çekirge yermiş. Hindi yapanın otuz-kırk hindsisi olurmuş. Köyde şu anda sekiz-on hanede hindi vardır. Hindi yavrusuna *misir* denirmiş ve “misir kümesi olurdu” denmektedir. Hindi yavruları yumurta ile beslenirmiş. Eskiden köyde kaz da çok olurmuş. Yirmi beş-otuz hane kaz beslermiş. Kaza *bad/badı* denirmiş. Kaz yağı ile yufka yağlanırmış. Kazla ilgili halk bilgisi olarak da şu tespit edilmiştir: Kazı çakal, tilki tutamazmış çünkü kazın kanadı çok sert olur, “vurdu mu savurur”muş. Şu anda bir hanede kaz olduğu söylenmiştir. “İş fazla, o yüzden artık kaz hindi yapılmıyor” deniyor.

Görsel 50, 51: Kümesler

Köyde bir kişi (KK42) arıcılık yapmakta, arılarına kendisi bakmaktadır (bk. Görsel: 52). Bu kişinin elliye yakın kovanı vardır.

Görsel 52: Arıcılık yapan kişinin kovanları

Yenice’de bundan üç-beş yıl öncesine kadar yaklaşık elli yıl boyunca ipekböcekçiliği yapılmıştır. Eskiden muhtarlık yapan kaynak kişi (KK26) ipekböcekçiliğinin 1960’larda da yapıldığını hatırlamaktadır. İpekböcekçiliğini hemen her hane yaparmış. Koza harman zamanı Mihalgazi’de (Eskişehir) “mizan”la satılır, kozadan alınan para ile harmanda kullanılacak eşek ve öküz koşumları satın alınır dönülürmüş. Koza sepetlerine de kiraz doldurulur getirilirmiş. İpekböcekçiliğini 2017 yılında sadece Yaşar Çakıcı’nın yaptığı söylenmiştir. Sarıcakaya’ya bağlı Mayıslar köyünde bir koza kooperatifi varmış, orada satılırmış. Ayrıca orada kozayı ipliğe dönüştürecek makine da varmış. Esas ipekböcekçiliğinin Sarıcakaya’ya bağlı eskiden Beyyayla’da Ermeniler tarafından yapıldığı ve bu işin onların zamanından kalma olduğu söylenmektedir. Yenice’de dut yetişiyor diye Beyyayla’dan buraya böcek yapmaya gelirlermiş. Günümüzde Ermeniler’den geriye sadece bu anlatılar kalmıştır.

Sonuç olarak; hayvan beslemek köyde geçimin temel taşlarından biri olmasına rağmen köydeki hayvan sayısı geçmişe kıyasla oldukça düşmüştür. Bunun başlıca nedenleri şunlardır:

- Köydeki okulun kapanması ve borçlanma yüzünden hayvancılık yapacak genç nüfusun şehre göç etmesi,

- Ormanların *teraslanması*, köylünün hayvanlarını otlatığı köy meralarının ağaçlandırılması, (“ahırda koyun bakılmaz ve otlatma imkanı yok” denmektedir.)
- Seracılığın hayvan bakmaya zaman bırakmaması. Bugün köyde yaşayıp da hayvan bakabilecek olan aileler zaten seracılık yapan ailelerdir ancak seralar uzakta olduğu için seraya gidince evdeki hayvana bakacak ne kişi ne de zaman bulunamamaktadır. Köyde eskisi gibi sığırtmaç olmadığından, hayvanlar ahırda bakılmakta ve bunun için öğleyin hayvana ot ve su vermek gerekmektedir.

3.3.5. Yenice’nin Başlıca Meyveleri: Üzüm, İncir, İğde

Köyde üzüm, *yemiş* (incir), iğde, nar, dut, ceviz, zerdali, kayısı, *tülü tombak* (şeftali), erik, elma, armut, ayva, vişne yetişir. “Kiraz serin yerde olur” diyorlar, o nedenle Yenice’de olmuyormuş. Kiraz yetişmediğinden eskiden Sarıcakaya’da kozayı satınca sepetlere kiraz doldurup getirirlermiş. Sarıcakaya’nın Alapınar adında bir Yörük köyü varmış, orada çok güzel kiraz olur ve buraya satmaya gelirlermiş. Ceviz de öyle imiş. Bir kaynak kişinin (KK48) bir dönüm cevizi varmış, bir iki yıl evvel yiyecek kadar ceviz almış ama artık olmuyormuş. Elma sıcaktan dökülürmüş. Bir başka kişiye göre de köy sıcak olduğundan erken yetişir, kışa kalmazmış. Armudun da öyle olduğu söylenmiştir. İncirler kara incir ve beyaz (yeşil) incir olmak üzere iki çeşittir. Aşılı incirler kurutmaya gelmezmiş. Hicaz narı dikilmiş ama soğuktan etkileniyor, olmuyormuş. Köylü zaten “incirinen nar soğuğa dayanamaz” diyor, bunu biliyor ancak yerli türün öneminin farkında değildir. Hicaz narı örneği yerli türün önemini ortaya koymaktadır. Nar kökünden çoğalırmış, “oradan çıkarır başka yere dikersin”. Herkesin yemek için iki üç narı olurmuş. Kasıma doğru kızarır, toplanırmış. Nar tazeyken

yenirmiş, kabuğu kuruyunca bıçak kesmezmiş. “Narı süs olsun diye tavanlara asarlardı” denmektedir.

Görsel 53: Henüz olgunlaşmamış incir

Görsel 54: Nar

Eskiden iğde çok kıymetliymiş. Bu konuda görüşme yapılan bir kişi (KK23) çocukluğunda arkadaşları ile iğde çalmaya gittiklerini, iğdenin sahibinin de iğdesini beklediğini ve bunları peşlerinden kovaladığını hatırlıyor. Herkesin tarlasının başında iğdesi varmış. İğdeler ekim-kasım aylarında toplanırmış. Buranın iğdesi *kaba* olurmuş. İğde öyle kıymetliymiş ki, “seni iğde toplamaya götürürler, akşama kadar iğde toplatırlar da karşılığında ancak bir kalbur iğde alırsın” deniyor. Bir kaynak kişinin (KK52) babasının diktiği bir sıra iğdesi varmış, bunları toplamaya onbeş kişi götürürlermiş. İğdeyi toplar dokuma çuvalara doldururlarmış. Şimdi “Sakarı’dan çiğleniyo iğdeler” deniyor. Köyün nem dengesindeki değişikliğin iğdeyi olumsuz etkilediği söylenmektedir. Meyve hastalığı olarak bir de şeftali yapraklarını kıvrır kıvrır yapan *öğezden* bahsedilmiştir. Bununla kimyasal ilaçla mücadele edilmektedir. *Yemiş* adı verilen incir de ortağına toplanırmış. Günümüzde “iğdeye incire bakan yok” deniyor ve ağaçların kesildiği söyleniyor.

Meyveleri daha iri ve tatlı hale getirmek için aşılrlar. Yerli incir, dut, zerdali, şeftali, bağ, elma, armut aşılaniırmış. Kayısı zerdaliye aşılaniırmış, kayısının küçüğü olan zerdali çekirdekten yetişirmiş. İri armutlara *aşı armutu* denir. Doğada kendiliğinden yetişen ve

Sakızlık ağacı (Pistacia terebinthus) adı verilen menengiç aşılanmış ve şimdi köyde Antep fıstığı yetiştirilmektedir. Aşıların *kalem, yarma, kabuk, encikli, yaprak* gibi çeşitleri vardır. İlkbaharda kalem aşısı, ikinci cemreden sonra yarma aşısı, nisanda kabuk aşısı yapılır. Nisan sonu mayıs başı kalemlerin her iki tarafı da ortasından yarıp, birbirine geçirilen “encikli aşısı” yapılır. Haziran, temmuzda yaz aşısı, yaprak aşısı yapılır.

Köyde meyve mevsiminde yenir, ayrıca daha sonra tüketmek üzere de kurutulurmuş. Bunlar *gubaşıkla* pamuk kozası ayıklanırken, *bez çezerken*, oduna ve okula giderken yolda yenirmiş. Bir kaynak kişi “Eskiden iğdeyinen vakit geçirilirmiş” demiştir. İğde, incir, üzüm eğlencelik yiyeceklermiş ve misafire de ikram edilirmiş. Zerdali ve elma kurusuyla da hoşaf yapılmış.

Yenice’de doğada kendiliğinden yetişen meyvelerden yabani erik bilinmektedir. *Keçi eriği* denen bu meyve toplanıp pestil yapılmaktadır.

Yenice’de bağcılık özel bir başlık olarak ele alınmayı hak etmektedir. Burada bağcılık ve pekmez uzun yıllar geçimin önemli ayaklarından birini oluşturmuştur. Köyde herkesin bağı varmış. Özellikle de Yenice’nin eski yerleşimi Selcikler’de çok bağ olurmuş. Bağ tarlanın etrafına dikilirmiş. Tarlanın içine diken birkaç kişi olurmuş. Bir kaynak kişinin (KK52) babasından kalma iki buçuk dönümlük iki tarlası, toplam beş dönüm bağı varmış, onun tarlasının içi de bağ dikili imiş. Eskiden *Sakarı* Nehri’nin kıyısı bugünkü gibi kavak değil, bağlıkmış. Burada esas olarak 1980’li yıllara kadar bağcılık yapılmış, 2000’li yıllarda baraj nedeniyle bağlıklar istimlak edilince bağcılık temelli bitmiştir.

Görsel 55: Emekli bir öğretmenin yaptığı bağ

Görsel 56: Tek tük kalan bağlar

Eskiden üzümü meyve olarak yemeyi pek düşünmezler, pekmez yapabilmek için üzümlerin suyunun bol olmasını isterlermiş. O nedenle daha çok pekmezlik üzüm çeşitleri yetiştirilirmiş. Bunların suyu bol olur ama yemesi zevkli olmazmış. Köyde bir de üzüm kurusu yapılmış, üzüm kurusuna *çerez* denir. Üzüm kurusu siyahtan da beyazdan da yapılmış, özellikle Razaka ve Çavuş üzümü gibi sert üzümler kurutulurmuş. Şimdiki üzümler sofralık ve iyi cinsmiş.

Görsel 57, 58: Üzüm çeşitleri

Yenice’de eskiden beri yetiştirilen üzüm türleri ve bunlarla ilgili bilgiler şu şekildedir:

- *Çakırak*: Beyaz, ufak taneli ve sık olur. Çok suludur, pekmez yapılır. Ağaca çıkmaz.
- *Çavuş üzümü*: Beyazdır, sofralıktır, genellikle satılır. Ağaca çıkmaz, *çerez* yapılır.

- *Tilkikuyruk*: Beyaz, tanesi küçük, salkımı büyüktür. Üzümleri “kütür kütür” sert olur. Fazla suyu çıkmaz, bu nedenle pekmez olmaz, sofralıktır. Asma türüdür, ağaca çıkar.
- *Böğrül*: Siyah üzümdür. Ağaca çıkmaz.
- *Beylerce*: Beyaz üzümdür. Hem sofralık, hem pekmezliktir.
- *Hevenk*: En iyi pekmez bundan olur, çok suludur. Rengi olmamış gibi yeşildir. Asma türüdür, ağaca çıkar.
- *Kadınparmak*: Beyaz üzümdür, sofralıktır. Ağaca çıkmaz
- *Hakimeler üzümü*: Çok sulu olur.
- *Ağ üzüm*: Pekmezliktir.
- *Kara üzüm*: Pekmezliktir.
- *Razaki çavuş*: Sofralıktır, satılmış. Ağaca çıkmaz.
- *Nedirbol*: Ağaca çıkmaz
- *Alfos*: Kara üzümdür, sofralıktır.
- *Çekirdeksiz üzüm*: Beyaz olur ve sofralıktır.

Eskiden bağlar iki-üç metre yükseklikte olurdu deniyor. Bunlara ardıç, çam gibi çürümeyecek ağaçlardan *seren* yapılırmış. Ya da *Tilkikuyruk* ve *Hevenk* üzümleri gibi yukarı çıkan asmalar bir ağacın dibine dikilir ve ağaca sardırılırmış. “Asmalık bağ yükseğe çıkar, o meyve dibine dikilir, meyve ağacı yoksa kendin ağaçtan herak yaparsın” deniyor. Bağlar sadece mayıs-haziran aylarında tanelenmeye başlayınca sulanırmış. *Ala tav* olunca da sürülür, “ondan sonra su istemez, gölen olur”muş. Eskiden bağlara ilaç yapılmazmış. Bağın altına ekin-pamuk ekilir, buranın çifti ancak öküzle sürülürmüş. Bu nedenle “bağlar bitti, hayvancılık da bitti” deniyor. Bağın toprağı bir de bel ile *bellenirmi*ş. Bağ bellenirken geri geri gidilirmiş. Bu bilgiler verilirken arkasından şu anlatıldı: “Eski insanlar cahilmiş, çabuk kanarmış. Zaman

gelecek insanlar geri geri gidecek demişler, korkmuşlar, nasıl olacak ki diye. Bağ belleniyo ya, onu demişler.” Bağ kasımdan bahara kadar budanırmış. Yenice çok soğuk olmadığından budama işinin kasımda, şubatta olması fark etmezmiş. “Çok soğuk olursa tepesinden bir gözünü kurutur”muş. Üzümün en önemli düşmanı porsuk imiş, *Sakari*’da porsuk varmış, o üzümü yermiş. Bağa nazar değmesin diye öküz kafası takılırmış.

“Üzümü tahtanın üstüne döşerler” deniyor. Yemek için toplanan üzümler, tavana soba kurulmayan odanın üstüne döşenirmiş. Bu şekilde kış yarısına kadar üzüm yenirmiş.

Köyde eskiden üzüm hem çok olur, hem de her yıl olurmuş. On beş gün boyunca pekmez kaynatılırmış. Bağların olduğu dönemde köyde üzümleri sıkamak için beş-altı tane *şarpana/şerpne* varmış. Bir kaynak kişi (KK52) babasının yirmi kiloluk tenekelerle on beş teneke pekmez yaptığını söylemiştir. Pekmezin fazlasını satar, Osmanköy’de falan arpa-buğday ile değiştirirlermiş. Bağ ve üzüm Yenice’liler için değerli ürünlerden biri imiş ancak günümüzde terk edilmiştir. Bunun nedenlerinden biri tarımdaki makineleşmedir yani traktörler çıkınca bağlar sürülmüş. Bunu bir Yenice’li şöyle açıkladı: “Tarlaya bağ diktin mi gölgesinde pamuk olmaz, buğday eksen biçmesi zor olur. Onun için adam sende dedik, yiyeceğimiz bir bağ üzüm dedik, onu da kenardakiler yeter dedik, [bağları] kestik.” Bu açıklamanın ardından da “akıllı evlat neylesin malı, akılsız evlat neylesin malı” dedi. Bağcılığın terk edilmesiyle ilgili öne sürülen bir başka neden ise bağlara hastalığın gelmesidir. Günümüzde kalan tek tük bağda da özellikle son iki yıldır üzüm olmadığı söylenmektedir. Buna neden olarak havanın “zehir dolu” olması gösterilmektedir. Bir kaynak kişinin (KK2) babasının üç buçuk-dört dönüm bağı varmış ve her yıl üzüm olurmuş. Şu anda atölyesinin ve evinin önünde bağları var ama kendisiyle 2017 yılında yapılan görüşmede iki yıldır üzüm olmadığını söylemiştir. Bağları son dört-beş senedir yağmur mahvediyormuş. Kaynak kişinin söylediğine göre

mayıs ve haziran aylarındaki yağmurlar zehirli imiş⁸⁷ ve üzümleri bozuyormuş. O dönem yağın yağmuru yıkamak gerekir diye duymuş ama bir kere üzümü toz olmuş, onu yıkamış, üzümler bozulmuş, o nedenle yıkamıyor. Kaynak kişinin bir dönüm serası vardır ama artık seracılık yapmayacağını, gelecek yıl seraya bağ dikmeyi düşündüğünü söylemiştir. Havadan gelecek zehiri böyle engelleyebileceğini düşünmektedir.

Köye emekli olduktan sonra ev yapan ve yazları gelen bir kaynak kişinin iki dönümde 245 kök bağı vardır. Fidelerini Bilecik'ten almıştır. Yaklaşık on yıldır üzüm alıyorken, son iki yıldır hastalıktan üzüm olmadığını söylemektedir. Söylediğine göre bölgedeki bütün bağların durumu böyle imiş. Kaynak kişi bunun iklimsel olduğunu, hastalığın mantar olduğunu ve yağmurlarla taşındığını düşünmektedir. “Martta, nisanda yağardı bizim yağmurlarımız, mayısta duaya giderdik, şimdi harman zamanı yağmur yağıyor” diyor. Eskiden de babasının bağı varmış. O zamanlar *külleme* hastalığı olurmuş, buna toz kükürt serperler, ara dallarını seyreltirmiş. Şimdi bağlarına bordo bulamacı yapacmış. Bordo bulamacı sönmüş kireç ile göz taşından olurmuş. Bunu babası ve dedesi de bilirmiş.

Buraya kadar aktarılanlardan günümüzde üzüm olmayışına neden olan etkenleri üç başlık altında toplamak mümkündür; Yenice Barajı, iklimdeki değişiklikler ve havadaki ağır metaller.

Kaymakamlık 2002-2003 yıllarında köyde yirmi kişiye bağ fidesi ve çit vermiş ancak uygun bir araziye dikilmediğinden bağlar yok olmuştur. Bağcılığın bu kadar önemli

⁸⁷ Eskişehir'in Yarımcı köyünde bir kurşun fabrikası varmış ve oradan havaya ağır metaller salındığı düşünülmektedir. Buna karşın Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Eskişehir ili 2014 Yılı Çevre Durum Raporu'nda “Yarımcı köyünde bulunan kurşun fabrikasının bacasından çıkan atıkların Sakarya vadisine ulaşması ve oradaki bitkisel üretimi olumsuz yönde etkilemesi pek mümkün görülmemektedir” denilmektedir (2015: 46).

http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Eskisehir_icdr2014.pdf (Erişim: 16 Ağustos 2017)

olduğu ve dolayısıyla halk bilgisinin bulunduğu bir köyde bağların kurutulması iki ihtimali akla getirmektedir; köylü ya tarlanın uygun olmadığını anlayacak halk bilgisinden yoksundu ya da fideler köye uygun değildi.

Sonuç olarak köyün iklim koşullarının meyveyi olumsuz etkilediği görülmektedir. Rakımının düşüklüğü nedeniyle köy çok sıcak olduğundan havalar erken ısınmakta ve meyve ağaçları erken çiçek açınca da soğuk yakmakta imiş. Köyde üç-dört yıldır cevizin olmadığı, soğuk yaktığı söyleniyor. Bir de köyün kuru ayazının da çok olduğu ve meyveyi bunun da olumsuz etkilediği söylenmiştir.

Eskiden iğdenin çok kıymetli olduğu söylenmiştir. Kıymetini iğdenin hırsızlığının yapılması, bir günlük yevmiyesinin bir kalbur iğde ile ödenmesi gibi kıyaslamalarla çıkarsamak mümkündür. Değeri belki de eğlencelik yiyecek olmasından (kullanım değeri) kaynaklanmaktadır. Günümüzde “iğdeye incire bakan yok” denerek ağaçların kesilmesinden de anlaşılmaktadır ki artık iğdenin yiyecek olarak değeri kalmamıştır. Bugün eğlencelik yiyecek için köy bakkalına gidilmektedir. Öte yandan iğde geçmişte aynı zamanda satılırmış. Günümüzde -her ne kadar *Sakarı*’nın neminin etkilediği söylene de-, toplanıp satılmadığına da bakılırsa, iğde parasal açıdan da değerini yitirmiştir. Zaten bugünkü anlayışla meyvenin genel olarak değeri düşük bulunmakta; sıralamada sebzeden sonraya gelmektedir. “Sebze meyveye göre biraz daha paraya yakın durur. Meyveyi bir yıl bekliyorsun, soğuk yakıyor, kalıyor.” sözü bunu göstermektedir.

Yenice’de bağcılığın durumu da başlangıçta diğer meyveler gibidir. Önce önemsenmemiş ve ihmal edilmiştir. Traktörler çıkınca bağlar sökülüş ve yerleri ekilmiştir ancak kalan bağlarda da iki yıldır üzüm olmadığı söylenmektedir. Üzüm

olmayışında; Yenice Barajı'nın, iklimin ve havadaki ağır metallerin etkili olduğu yönündeki görüşler ağırlık kazanmaktadır.

3.3.6. Sulama Sistemleri

Eskiden köyün Sakarya Nehri üzerinde 10-15 kadar *su dolabı*⁸⁸ varmış, suyu nehirden bu dolaplarla çıkarır, buğday ve pamuk tarlalarını sularlarmış. 1950'li yıllarda köyde Kümbet kırında 2 tane *su dolabı* olduğunu hatırlayanlar vardır. Bugün bunlardan Sarıcakaya'nın aşağısındaki Gümüle köyünde sadece bir tane kaldığı ancak kullanılmadığı söylenmiştir.

Köye bir gün Ali Köylü isimli bir Beypazarlı gelmiş ve köylü ile sulama kanalları (bk. Görsel: 59) yapmak üzere anlaşma yapmış. Bu anlaşmaya göre köylü Kümbet mevkiine kadar uzanacak olan kanalın arklarını kazmış, adam da kanalları yapmış ancak bendi yapamamış. Bunun üzerine devlet bu işi üstlenmiş ve köydeki ilk sulama sistemi 1957'lerde başlanarak 1962'lerde hizmete sokulmuştur. Ali Köylü'nün emeklerine karşılık ilk iki-üç yıl boyunca o bölgenin tarlalarını ekmesine izin verilmiştir. Ardından köylü kanalları 1984-85'lere kadar kullanmış, Yenice Barajı'nın yapılmasıyla bu sulama sistemi kullanılmaz olmuştur.

Görsel 59: Bugün kullanılmayan sulama kanalları

⁸⁸ Nehirden su çekmeye yarayan, çarklı bir dönme dolap sistemi.

Yapımına 1984’lerde başlanarak 2001 yılında üretime geçen Yenice Barajı nedeniyle köyün eski sulama sistemi kullanılmaz hale gelince bu durum 2004 yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’ne (DSİ) anlatılmış ve bundan sonra DSİ, bir istisna yaparak Yenice köyünün barajdan su almasına (bk. Görsel: 60) izin vermiştir. Bunun üstüne köylü kendi imkanları ile 2004 yılında kapalı kanal sulama sistemine başlamış, 2007’de önce yüzde ellisini faaliyete geçirmiş sonra tamamlamıştır. Bugün Nallıhan-Sarıcakaya yolunun güneyinde kalan seraların tamamı bu kapalı kanal sulama sisteminden yararlanmaktadır. Burada açığıdaki tarlalar da damlama sulama sistemi ile sulanmaktadır. Yolun kuzeyinde sadece üç kişinin serası bulunmaktadır. Bunlardan biri suyunu Sakarya Nehri’nden almakta, diğer ikisi ise kuyu suyu kullanmaktadır.

Görsel 60: Barajdan özel izinle alınan suyun borusu

Köyün sulama suyu kaynaklarından birini de iki suyun birleşimi oluşturmaktadır. Pınarbaşı denen mevkiden (bk. Görsel: 61) kendiliğinden çıkan su, Nallıhan’ın Uluhan köyünün üstünden çıkan ve Pınarbaşı’na kadar ulaşan Kızıldere Çayı ile birleşmekte ve bu su toprak kanallarla taşınarak 2500 dönüm arazinin, yerel söyleyişle *kırın* sulanmasında kullanılmaktadır. Buralarda salma su yapılır. Kanallardan biri Kümbet tarafına, diğeri de köy tarafında taşınarak Hamamönü, Yamaçlar ve Çayırlar arazilerini sulamaktadır. “Bu su Karaçalıya çıkmaz, onun dışında her yere gider, çorak toprağa da gider, *soğlaya* da gider.” denmektedir.

Görsel 61: Pınarbaşı adı verilen su kaynağı

Muhtarlık 2011-2012’lerde o zamanki adıyla Ankara İl Özel İdaresi’ne başvuruda bulunarak 2013 yılında destek almış ve “Kapalı Devre Sulama Sistemi” projesini uygulamaya koymuştur. Sulama sistemi projesi tamamlanmış ve köylü seralarının bulunduğu Çayırlar ve Çakırlar mevkiindeki altı yüz dönümlük araziye sulayabilir duruma gelmiştir.

Günümüzde köyde sebze üretiminde damlama sulama sistemi kullanıldığından sulama işinin kolaylaştığı söylenmektedir.

Su Kuyuları ve Sulama Birliği

Yenice arazisinde altı-yedi metreden su çıkmakta, sekiz metreye kadar da izin gerektirmeden kuyu açılabilir. Köyde yirmi-yirmi beş kişinin su kuyusu vardır.

DSİ 1981-83’lerde bölgede sulama amaçlı kuyular açtırmıştır. Yenice taraflarında en az on kuyu olduğu söylenmiştir. 1982’den 1996’ya kadar olan süreçte, suyun dağıtım işini DSİ’nin kendisi üstlenmiştir. O zamanlar su kullanım ücreti düşük imiş ancak DSİ’nin

bu işi sulama birliğine⁸⁹ devretmesi ile ücretlerle ilgili memnuniyetsizlik başlamıştır. Köylüye göre sulama birliği bu işi “ticarete dökmüştür.”

Sarıcakaya Sulama Birliği 1996 yılında kurulmuştur. Bu birliğe Sarıcakaya, Mihalgazi ve Nallıhan ilçelerinin köyleri dâhil olmuştur. Nallıhan’dan kendi istekleri ile sadece Yenice, Kuzucular ve Tekirler köyleri girmiştir. Sarıcakaya Sulama Birliği’nin meclisine her köyün sulanabilir arazi varlığına göre üye seçilmektedir. Muhtarlar, birliğin doğal üyeleridir. Örneğin Sarıcakaya Sulama Birliği’nin meclisinde Yenice köyünden muhtarla birlikte üç, Tekirler’den dört, Kuzucular’dan iki üye bulunmaktadır. Ücretler de sulama birliğinin bu meclisinde belirlenmektedir. Su kullanımının bedeli 2001 yılında dönümü kırk lira iken, sonra seksen liraya çıkarılmış ve bunu ödeyemeyen ortaklar yani çiftçiler icraya verilmiştir. Böylece çiftçi, birliğe iyi gözle bakmamaya başlamıştır. Söylenenlere göre Yenice’yi Barajdan su almaya zorlayan etkenlerden biri de bu olmuştur.

Suyu Bin Yapma

1950’li yıllarda sular azaldığında “suyu bin yapalım” derlermiş. “Bine döküldü demek; kıymetlendi, saate döküldü” demekmiş. Bu, sulama suyunu tarım arazilerinin büyüklüğüne göre bölüştürmektir. Bunun için arazi büyüklüğüne göre çeşitli kategoriler belirlenir. Örneğin 60 dönüm ve üstü arazisi olan 1. Kategori; 20-60 arası arazisi olan 2. Kategori; 20 dönüm ve daha az arazisi olan 3. Kategori olur. Sonra da bu kategoriler için su kullanım saatleri belirlenir. Mesela; 1. Kategorinin su kullanım hakkı 5-6 saat, 2. Kategorinin su kullanım hakkı 4 saat, 3. Kategorinin su kullanım hakkı da 2 saat olur. Bayramlardaki *salmalar* da buna göre belirlenmiştir.

⁸⁹ Ülkemizde ilk sulama birliği 1959 yılında kurulmuş, 1990’lı yıllara kadar sayıları yalnızca 13 olan birlik sayısı, 2010 yılına gelindiğinde 408’e ulaşmıştır (Akıllı, 2014: 164). Bu süreçte sulama birlikleri için ihtiyaç duyulan yasal alt yapı, önce 2005 tarihli ve 5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ile daha sonra 2011 yılında yürürlüğe konan 6172 Sayılı Sulama Birlikleri Kanunu ile sağlanmıştır.

3.3.7. Makineleşme/Traktörleşme

Eskiden tarlalar öküzle sürülür, elde edilen ürün at, eşek sırtında civar yerleşmelere satmaya götürülürmüş. Bu nedenle gücünden yararlanmak üzere her evde bir at ya da eşek ile bir çift öküz bulunurmuş.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri ile IMF ve Dünya Bankası etkisiyle uygulamaya konan ulusal politikalar çerçevesinde tarım sektörü “modernleştirilmek” istendiğinden bu kapsamda takip edilen “kalkınma” stratejisine uygun olarak Marshall Planı’yla sağlanan kredilerle Türkiye’de traktörleşme başlamıştır (Köymen, 2008: 135). Yenice köyüne ilk traktör de böylece 1953 yılında alınmıştır.⁹⁰ Traktörü alan kişi (KK49) traktörle tarlada çalışmak yanında Nallıhan’a ve Eskişehir’e yolcu taşımış, çırçır makinesi çalıştırmış ancak sonra traktörün lastikleri eskimiş ve - Türkiye’de o zamanlar lastik üretimi yeni yeni başlamakta olduğundan- değiştirecek lastik bulamamış. Bu nedenle bir süre de traktörü sabitleyerek çırçır makinesini çalıştırmaya devam etmiştir.

Görsel 62: Kazma aleti

⁹⁰ Kaynak kişi (KK49) traktör, pulluk, römork hepsini onbeş bin liraya, beş yıllığına ödemeli olarak aldığını söylemiştir.

Daha sonra 1960-70'lere kadar köyün yarısı traktör sahibi olmuştur. Bugün aktif bir şekilde ekip-biçen her ailenin -ortalama 60- traktörü vardır. Traktörü olanların ekip biçmek için gerekli römork, pulluk, tohum ekme ve biçme makinesi vb. ekipmanı da bulunmaktadır.

Eskiden öküzle bütün *kır* ekilirken bugün köyde altmıştan fazla traktör olduğu halde tarlalar ekilmez olmuştur.

3.3.8. *Kübür Atma: Gübreleme*

Halk bilgisinde verimi arttırmak için “aynı tarlaya ardı ardına aynı ürün ekilmez”, “buğday yerini değiştirirsen daha iyi olur” gibi bilgiler yer almaktadır. Bunun gibi eskiden tarla, verimini arttırmak için nadasa bırakılır, dinlendirilirmiş. Traktörlerin gelmesi ve tarlaların her yıl ekilmeye başlaması ile -Türkiye genelinde olduğu gibi (bk. Kazgan, 2003: 273)- kimyasal gübre de kullanıma girmiştir. Bir kaynak kişinin ifadesine göre 1950-55'lerde Türkiye'de ilk azot fabrikası⁹¹ Kütahya'da açıldığında, azot gübresinin denemesini bu köyde yapmışlar. Ondan sonra az da olsa kimyasal gübre kullanılmaya başlanmıştır. Bir başka kaynak kişi de “Menderes zamanından beri” zirai gübrenin kullanıldığını söylemiştir. Gübre kullanımının etkisi “ondan sonra milletin ambarında tahıl çoğaldı” diye anlatılmaktadır. Hububatta gübre kullanımı ile verimin yüzde yüz arttığı söylenmiştir. Bugün tarlada özellikle satış için yapılan ürünlerde zirai ilaç ve gübre genelde kullanılmaktadır. Seralarda ise zirai ilaç ve gübre kullanımı daha yoğundur.

⁹¹ Gerçekten de 1954 yılında Türkiye'nin ilk azot gübresi üretimini yapacak olan Azot Sanayi T.A.Ş. kurulmuş ve tesislerinden biri de Kütahya'da yer almıştır. (Taşlıgil, Şahin, 2012: 2)

Eskiden tarlalar nadasa bırakılıp dinlendirildiği halde günümüzde seralarda üst üste hiç dinlendirmeden ekim yapılıyor bu da iyi olmuyormuş. Bir kaynak kişinin (KK37) iki serası varmış, nisanda birini eker, temmuzda diğerini ekermiş, böylece seralarını dinlendirdiği için de iyi ürün aldığını söylemektedir.

Kimyasal gübrenin verimi arttırdığı söylene de kavunu uzun süre dayandırmadığı, tarlayı sertleştirdiği, toprağı çoraklaştırdığı gibi negatif etkileri de tespit edilmiştir. Halbuki sığır gübresi tarlayı yumuşatmış. Artık kış kavunlarının kullanılan fenni gübreler yüzünden bir ay dayanmadığı, hemen bozulduğu söylenmektedir. Oysa eskiden nisanda çift sürmeye giderken kış kavunu götürülür, kavun yendikten sonra çekirdekleri sürülen tarlaya dikilirmiş. Yani hasadından ekimine kadar olan sürede kavun yenebiliyormuş. Hayvan gübresi kavunu tatlı da yaparmış.

Eskiden köyde çok sığır olduğundan ürünün verimini arttırmak için tarlalara *kübür* adı verilen hayvan gübresi atılmış. Davar gübresi bitkiye geç tesir edermiş ama kuvvetli olurmuş, hatta ürünü yakarmış. Hayvan gübresi ahırın hemen yakınındaki *gübrelikte* biriktirilir, burası dolunca köyün girişindeki *samanlık kaşına* (bk. Görsel: 63) boşaltılmış. Gübre orada biraz kuruduktan ve tarlalar da boşaldıktan sonra tarlalara saçılmış. “Külü gübre yerine tarlalara götürürdük” denmektedir. On-onbeş yıl öncesine kadar hayvancılık yapan Osmanköy ve Kavak köylerinin gübresini bu köy *çekermiş*. “Herkes on motor getirirdi” diyor. Hayvan gübresi açıkta da serada da kullanılmıştır. Bugün artık hayvan gübresi bulunabilirse -çünkü hayvan sayısı azalmıştır- ancak seralara atılmaktadır. 2015 yılında da bir kişi tarlasına bir kamyon hayvan gübresi getirmiş.

Görsel 63: Samanlık kaşındaki gübre yığınları

Sertleşen tarla nadasa bırakılıp dinlendirilir ya da “ıspanak, yeşil fiğ, eşek baklası ekersin, yeşilken sürer kapatırsın, bu tarlaya iyi gelir” deniyor. Arpanın da tarlayı dinlendirdiği, toprağı yumuşattığı söylenmiştir: “Arpadan sonra tarlanın sürümü iyi olur”. “Biri tarlaya üst üste aynı ürünü ekmiş ve tarlanın verimi % 50 azalmış” denmektedir. Eskiden Kızıldere’den çok sel gelirmiş “selam almaz sel akardı” deniyor. O zaman seli çevirir, “mili tarlalara akıtırlar”mış. Böylece tarla güçlenirmiş.

Günümüzde köyün bütün arazisi eskisi gibi ekilmediğinden açık alanda kimyasal gübre kullanımı azalmış olsa da sebze üretimi ve seracılıkla birlikte yeniden yükselmeye başlamıştır. Bunun etkileriyle ilgili bir veri henüz bulunmamaktadır.

3.3.9. Yeni Bir Bilgi Olarak Zirai İlaç Kullanımı

Yenice’de sebze üretimi ve seracılıkla birlikte hastalık da kimyasal kullanımı da artmıştır. Nallıhan Ziraat Odası yetkilileri Nallıhan’da sebze üretiminin yoğunlaştığı yaklaşık on-onbeş yıldır ilaç kullanımının arttığını söylemiştir. Nallıhan Tarım İlçe Müdürlüğü yetkilileri ise televizyonlar ve müdürlüklerinin bilinçlendirme çalışmaları

doğrultusunda artan zirai ilaç kullanımının son iki yıldır (Görüşme yılı: 2013) azaldığını söylemektedir.

Sebze üretimi ve seracılıkla birlikte yeni kullanılmaya başlanan bazı ilaçlar başlangıçta bilinçsizce kullanılmış, köylünün aktırımıyla “çantasını alan köye gelmiş ve ilaç satmıştır”tır. Eskiden ilaç firmaları kamyonla köye gelir, ilaçlarını tanıtırlarmış. Köyde bu kişilerin ilaçlarını nasıl sattıkları ve böylece nasıl zengin oldukları ile ilgili anlatılar bulunmaktadır. Bunlardan birinde; köye “ziraatçi” olduğunu söyleyen bir adam gelmiş. Kamyonu ilaç doluymuş. O sırada da köylünün başında “kara şimşek” diye bir domates hastalığı “belası” varmış. Adam bu hastalığa şu iyi gelir, bu iyi gelir demiş, bir kamyon ilacı satmış. “En az ilaç alan üç yüz milyonluk ilaç almış” dendi. İlaçların bilinçsizce kullanıldığı o dönemlerde etki süreleri bir haftalık olan bazı ilaçlar da kullanılmış, ertesi gün ürün toplanıp satılmıştır.

Eskiden ne ilaç kullanımı ne de hastalık bugünkü kadar çokmuş. Bununla ilgili bir değerlendirme şöyle yapılmıştır:

“Şimdi şu hava zehir dolu. Eskiden domatesi şimdi (mart) dikip, kırağı yağana kadar yerdik, şimdi bi hastalık giriyor, çürüyor. İlaçsız hiçbir şey olmuyor. Taze fasulye yapılır, tam toplanacağı zaman yaprakları sararır, çilleme olur. Bunu kırmızı örümcek yapıyormuş. Eskiden hastalık yoktu. Danaburnu vardı, ona da DDT⁹² yapardık.”
(KK52)

Tarım danışmanının değerlendirmesiyle köyün iklimi sıcak, havası basık ve arazileri suya yakın olduğundan mantar hastalıklarına yatkındır. Bu nedenle köyde en sık

⁹² İsviçreli bilim adamı Paul Hermann Muler tarafından 1939 yılında zararlı böceklerle karşı geliştirilen DDT’in; 22 yıl sonra 1970 yılında Rachel Carson’ın çalışmaları ile topraklara, hayvanlara, insanlara zarar veren kalıcı bir zehir olduğu anlaşılmış ve o tarihten sonra başta ABD olmak üzere bütün dünyada DDT kullanımı yasaklanmıştır (Uras, 2009). DDT Türkiye’de de örnekte olduğu gibi bolca kullanılmıştır.

görülen hastalık, bir mantar hastalığı olan “nematot”tur. Nematot daha çok seralarda görülmektedir çünkü seralar açık tarlalar kadar havalandırılmamaktadır. Zaten köylüler de hastalığın daha çok köy içindeki seralarda görüldüğünü belirtmektedir ancak hastalık açtaki tarlaya geldiğinde kontrol altına alınması da seraya göre daha zor olmaktadır. Nematot adı verilen bu mantar hastalığından kurtulmak köydeki en zorlu hastalık mücadelelerinden biri haline gelmiştir çünkü bunun için toprağın uzun zaman alan bir süreçte sterilize edilmesi gerekmektedir. Ondan sonra da bir süre daha domates yerine başka ürün ekilmesi gerekirmiş. Bunun yanında köylülerin birbirlerinin tarım aletlerini ve kendi hastalıklı toprağında kullandığı tarım aletini bile steril etmeden başka tarlalarında kullanmaması gibi önlemleri de alması gereklidir. Tarım danışmanı bu nedenle seralarda hastalık bulaşmasını önlemek için özel kıyafet, eldiven ve steril tarım aletlerinin kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu uzun zaman alan iyileşme süreci köylüye zor gelmektedir. Geçmişte nematotla mücadele için bir ilaç kullanılmış ve bu ilaç hastalığı anında kesmiş ancak daha sonra o ilacın toprakta ve üründe bıraktığı kalıntı nedeniyle kullanımı yasaklanmıştır. Köyde ilk başlarda herkes yasak olan ilaçları kullanmama konusunda ikna edilememiş, tarım danışmanının ifadesiyle ancak üç-beş kişi (yüzde on) ilaç konusunda bilinçli davranmıştır. Diğerleri yasaklanan ilaçları, yasaklandıktan sonra da -muhtemelen stoklardakilerin satışı yüzünden- bir süre daha kullanmaya devam etmiştir.

Görünen o ki köylü bu ilaçların kalıntılarını gözleriyle görmediği ve sonuçlarından kendisi doğrudan etkilenmediği için durumun ciddiyetini idrak edememiştir. Nitekim köylüler bu ilaçları kullandıkları ürünlerden kendileri de tüketmişlerdir. Köylünün yetiştirdiği üründen kendi de yediği halde kalıntı bırakan yasak ilacı kullanmaya devam etmesinin mutlaka önemli sebepleri olmalı. Bunlardan biri borç baskısıdır. Seracılık, girdileri yüksek bir tarımsal faaliyettir ve fide en fazla para kaldıran girdidir. Köylü fide

için borçlanarak bu işe başladığından borç baskısı altında kalmaktadır. Buna önceleri bir de sera yapım borcu eklenince borç baskısı artmıştır. Bir başka neden de birinci ile birlikte ele alınabilecek yüksek risktir. Borçlanılarak ekilen ürünün hastalanması ya da para etmemesi ihtimali köylü için göze alınması zor bir risktir. Bunun olumsuz sonuçlarını açık alana domates ekerek yaşayıp görmüşlerdir. Risk yüksek olunca, üretime borçla girişen köylü üründen para kazanamama ihtimalini en aza indirmeye çalışmaktadır. Nallıhan Tarım İlçe Müdürlüğü yetkililerinin değerlendirmesine göre “halk ürününe hastalık gelince o stresi kaldıramıyor ve yasak ilaca yöneliyor”. Yasak ilaca yönelimin kültürel nedenleri de olabilir. Birincisi ve tabii ki yetişen ürünün kendisinin de yemesine bakılırsa en önemlisi, ilacın ne toprakta bıraktığı kalıntı ne de insan sağlığına vereceği zarar, köylünün deneyimleyerek öğrendiği ya da öğrenebileceği bir bilgi değildir. Bu nedenle köylünün kültürel belleğinde bu ilacın zararına ilişkin bir bilgi yoktur. Ayrıca zirai ilaç kullanımı ve olası etkileri, kendi kullandıkları halk ilaçlarının kullanımı ve etkilerinden oldukça farklılık göstermektedir. Halk ilaçları genellikle doğal malzemelerden yapılır, doğaya zararı ve ölümcül sonuçları pek yoktur. Zirai ilaçlar da böyle sanılıyor, kullanım biçimi ve yasakları da bu nedenle zor kabul ediliyor olabilir. Aynı şekilde halkın kullandığı ölçü birimleri de tutam, avuç, *yarım* olduğu için zirai ilaçlardaki gramlarla kullanım da zor gelebilir. Dolayısıyla da seracılık ve uygulamalarının halk bilgisine dönüşmesi zaman alacak gibi görünmektedir çünkü yerel-kültürel saat yavaş işlemektedir (Atay, 2004: 12).

Bugün nematot dışında köyde karşılaşılan diğer hastalıklar ise yaprak biti, domates yanığı, mantar, kırmızı örümcek, öğez ile köylülerin çiçek böceği diye tanımladığı tripstir. Bunlar içinde domates yanığı ve mantar açıkta da olurmuş. İhtiyaç duyulan fideler, seracılığın daha önce başlayıp yoğun bir şekilde yapıldığı Antalya, Beypazarı ve

Sarıcakaya'dan geldiği için trips, nematot gibi bazı hastalıklar satın alınan fidelerle köye taşınmıştır. Özellikle de Antalya fidelerinin buna sebep olduğu söylenmiştir.

Burada dikkat çekilmesi gereken husus; hastalıklar ve bunlarla mücadele etmede kimyasal kullanımının yaygınlaşmakta oluşudur. İlaç kullanımındaki birden yükseliş ve düşüş eğilimi de bu konuda bilinçsizliği ortaya koymaktadır. Bilinçlenme düzeyi de her geçen gün artmakla birlikte Yenice'de bilinçsiz ve yanlış kullanımlar olmuştur. Bu nedenle seracılık gibi yeni ve yoğun kimyasala dayalı üretimin yapıldığı yerlerde bilgilendirme⁹³, bilinçlendirme çalışmaları ile denetimler ve tarım danışmanının görevlendirilmesi son derece önemli görünmektedir.

Diğer Zararlılar

Köylülerin eskiden beri başlarına musallat olan zararlıların başında yaban domuzu gelmektedir. Domuz kavun, karpuz ve mısır yemiştir. Susamın kokusuna domuz gelmezmiş. Köylülerin ifadesine göre; meralar ağaçlanıp, orman köyün içine kadar gelince domuzlar da köye yaklaşmış. Bu nedenle köye daha çok zarar verir olmuşlar. Bir yıl açık alana ekilen *göbekli marula* çakallar dadanmış, marulların göbeklerini yemiştir. Bunun üstüne çakallar avlanmış ve çakallar öldürülünce bu defa domuzlar çoğalmış. Bu açıklamalar köylünün doğa gözlemciliği, doğadaki ekolojik döngülerin farkındalığına dair bilgi vermektedir.

Kızılot ve ayrık diye iki ot varmış; bunlar “tarlaya girdi mi, tarlayı elinden alır senin” diyorlar. Bu otlarla mücadele etmek için tarla sıcakta ağustostan sonra sürülürmüş, ot yoksa tarla öylece kalır, mayısa kadar boş beklermiş. Patlıcan, domates ve ay çiçeği

⁹³ Yeni bir faaliyet olarak seracılık konusunda köylünün başvurduğu bilgi kaynakları tarım danışmanı başta olmak üzere profesyoneller, internet, Tarım TV, Bereket TV gibi medya organlarından oluşmaktadır. Ayrıca kendi yaşadıklarından öğrenmeye çalışanlar, bu yüzden defter tutanlar da bulunmaktadır.

tarlalarına *canavar otu* adı verilen bir ot gelmiş. Ota verilen isimden ürüne verdiği zararı tahmin etmek mümkündür.

Susamı fare yemiş. Buğday tarlalarına da zarar veren fareyi öldürmek için eskiden tarlaların kenarına zehirli buğday atılmış. Tarladaki ürünü kargadan korumak için *oyuk* dikilirmiş.

3.3.10. Geçim Faaliyetleriyle ilgili Halk Takvimi ve Meteorolojisi ile İnanışlar

Halk takvimi ve meteorolojisi, doğaya dayalı bir işle uğraşan tarımcı topluluklar açısından hayati bir öneme sahiptir ve bu takvimi takip etmemek, yaşamı riske atmak anlamına geldiğinden kolay kolay göze alınamaz. Bu risklerle baş etmek için Yenice’de halk takvimi ve meteorolojisini takip etmenin yanında, kimi inançsal pratiklerle işin sağlama alındığı görülmektedir. Aşağıda Yenicilerin ekip-biçmede dikkat ettiği bazı tarihler, doğa olayları ve inançsal pratiklerden örnekler verilmektedir.

- Tarlaya 23 Nisan’dan önce sebze tohumu ekilmez, ekilirse kırağı yakar. Bu dönemde kocakarı soğukları, leylek soğukları, sittisivri soğukları olur.
- Domates, biber, fasulye tarlaya 23 Nisan’dan itibaren dikilir. Bu tarihten önce ekilirse kırağı yakar.
- Kabak ve diğer sebzeler Nisan’ın 25’lerinde ekilir. Ondan önce kırağı olmasa bile soğuk olur.
- 23-24 Nisan’da kesin kırağı yağar, don yapar. Meyveleri yakar. Korumak için duman yapılır.
- Köyün batı taraflarında Karatepe, Beyyayla (Eskişehir’e bağlı bir köy) denen yerdeki kar kalkmadan dışarıya ekim yapılmaz, riskli olur.

- Ayın yenisinde ilk çarşamba geçmeden ekim yapılmaz ama önceden başlanmışsa devam edilir. “Ay batıdan bıçak yüzü gibi görünür, ondan sonra ilk çarşamba geçsin diye beklersin.”
- Eski insanlar kameri ayların ilk çarşambasında meyve dikmez, bişey ekmezmiş. Pamuk da buğday da ekilmez, kurtlanırmış.
- Kasımdan önce pek nadir kırağı düşer. “Kasım 1 dedi mi biz çıkarız tarladan”. Sonra sera işleri başlar.

Değerlendirme

Buraya kadar aktarılanlar göstermektedir ki Yenice’de geçim; başta buğday olmak üzere, ekin, pamuk, kavun, çeltik, susam, marul, taze fasulye, domates ve üzüm yetiştirip fazlasını satarak, kendi ihtiyacı olan sebze yi bir dönümlük bahçede karışık olarak yetiştirerek, bağ yetiştirip kışlık pekmez yaparak, sütü için inek, gücünden yararlanmak için öküz, eti ve yünü için davar besleyerek sağlanmış ve yaşam böylece bugüne kadar devam ettirilmiştir. Eskiden muhtarlık yapan kaynak kişinin (KK26); “ne kadar yoksulluk olsa da harç borç yoktu, masraf müsrif yoktu, her yediğimizi giydiğimizi kendimiz yaptık” sözü Yenice’deki geçimi özetlemektedir.

Yenice’de geçimin temelinde tahıl vardır denebilir, ekilip-biçilen en önemli ürün buğdaydır. Yeniceliler bunu; “domates olmadan olur ama ekmek olmadan olmaz, o yüzden buğday ekeriz”, “eskiden para bulunur ama ekmek bulunmaz diye buğday mutlaka ekilirdi” sözleri ile ifade etmişlerdir. Buğday ve tahıl tarımı, ekip-biçme faaliyetleri arasında köyde kesintisiz yapılan tek üretim faaliyetidir. Tahıl tarımının sürekliliği ve aynı zamanda konuyla ilgili halk bilgisinin zenginliği, bu konuya verilen önemin diğer göstergeleridir. Köydeki kahvehaneci ve sığırtmacın emeğinin karşılığının buğday ile ödenmesi, üretilen sebze fazlasının buğdayla değiştirilmesi ve iki ürün

alınabilen köyde “buğday gibi önemli bir ürünün” yaz dönemine ekilmesi de bu görüşü destekler niteliktedir. Buğday o kadar hayati görülmektedir ki olmaması ihtimaline karşın önlemi de alınmaktadır.

Sıralanan bu faaliyetlerle geçimin bugüne kadar sağlanabilmesinin bir takım püf noktaları vardır, Yenicelinin söyleyişi ile “çiftçilik ince bir iştir” ve sürdürülebilirlik bu inceliklerle sağlanmıştır. Bu incelikler yukarıda detayları ile anlatıldığı üzere; tohumun nasıl ayrılacağı, tarlanın ne zaman ve nasıl sürüleceği, ekimin ne zaman ve nasıl yapılacağı, toprağın tavının nasıl anlaşılacağı, suyun nasıl verileceği, nasıl hasat edileceği, ürünün nasıl saklanacağı, hangi üründen ne yapılacağı gibi pek çok detayı içermektedir. Sadece tahıl tarımıyla ilgili; kış suyu vermek, ekim ayında ve *gölende* ekmek, tarlaya sel suyu çevirmek, tohumu seyrek saçmak şeklinde uzatılabilecek bilgi bile tarıma ilişkin halk bilgisinin derinliği ve doğayla ilişkili yerel nitelikleri konusunda bir fikir vermektedir. Ekip-biçmeyle ilgili halk bilgisi, doğanın gözlem ve deneyimine dayalı olarak oluşturulmuş ve genelde iyi uyarlanmacıdır. Yenice’deki geleneksel geçim faaliyetlerinin aşağıda sıralanan özelliklerinden de anlaşılacağı üzere bu faaliyetler sürdürülebilirlik açısından önemli nitelikler taşımaktadır.

- Bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapıldığı karma tarım,
- Bulunduğu yerin ekolojik koşullarına uyum sağlamış kendi ürettiği yerli tohumu kullanma,
- Endüstriyel tarımdaki gibi tek ürüne bağlı üretim değil; evin ihtiyacı olan domates, biber, patlıcan, soğan, kabak, mısır, bamya, fasulye gibi sebzelerin hep birlikte küçük bir bahçeye karışık şekilde ekildiği çeşitli ekim,
- Yine köyün ekolojik koşullarına göre geliştirilmiş; tarlanın verimi arttırmak için kış suyu verilmesi, hayvan gübresi kullanımı, pamuğun gölgesinde yetiştirmek üzere içine kavun, domates, susam, mısır ve süpürge otu gibi tohumlar atılarak

birlikte ekim yapılması gibi halk bilgisine dayalı geleneksel yöntemler ile üretim,

- Tarlaların ortalama büyüklüğünün on ila yirmi dönüm olduğu küçük ölçeklilik,
- Düşük girdi, doğal afetlerle sınırlı risk.

Yenice'nin köylülük adını verdiğimiz geleneksel kültüründe; doğa ile sıkı ilişkiler içindeki bir yaşam biçiminin insanın zihinsel dünyasını ve doğa algısını da etkilediğine ilişkin bazı emareler bulunmaktadır. Örneğin tava gelen toprak için *öğüre gelmek* ifadesi kullanılmaktadır. Hayvanların çiftleşme dönemi için kullanılan *öğüre gelmek*, burada toprak için de kullanılmakta ve döl verme zamanının gelmiş olduğu anlatılmak istenmektedir. Yukarıdaki bölümde açıkça ifade edilmesinden de anlaşılacağı üzere köylü toprağı “canlı” olarak değerlendirmektedir. Bu köylünün ya iyi bir doğa gözlemcisi olmasından -çünkü sıradan insan için toprak kayalardan oluşan cansız bir varlık olarak görünürken uzmanlar topraklarda karmaşık bir canlılar dünyasının bulunduğunu bilirler (Haktanır, 1997: 3)- ya da toprağın üretkenliğinden yola çıkılarak oluşturulmuş bir doğaüstü tasarımından kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere kimi topluluklarda toprak, tohumla ilişkisi nedeniyle yaşamı var eden olarak görülmektedir (Eliade, 2017: 283-284). Bununla ilgili bir başka örneği de tohum saçılırken söylenenler oluşturmaktadır. Köylü tohumu saçarken söyledikleri ile sadece kendi rızkını değil, konu-komşuyu, kurdu-kuşu ve misafiri de düşündüğünü göstermektedir. Daha da ileri gidersek buradan yola çıkarak köylünün kendini ve dolayısıyla insanı, yaşadığı ortamı birlikte paylaştığı diğer canlılardan ayrı tutmadığını da söyleyebiliriz. Konu-komşusunu sayması aslında köyde hayatın nasıl “köy” adı verilen birimde, gerektiğinde birbirini taşıyarak/tamamlayarak sürdürüldüğüne dair bir ipucudur. Doğaüstünün bu şekildeki tasarımında tohumun herkesin, kurdun-kuşun nasibinin hatırlatılarak saçılması aynı

zamanda bir çeşit peşin ödenen adak uygulamasıdır. (Adak hakkında detaylı bilgi için bk. Tanyu, 1965: 8-18)

Buğday dışında Yenice’de açık arazide yapılan tarımın hafızalarda kalan ve görüşmelerle öğrenilen son elli yıllık geçmişlerine bakıldığında; pazar için üretim amacıyla sürekli yeni ürünler denendiği görülmektedir. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’de kapitalist dünyanın bir parçası olma süreci başlamıştır (Önal, 2010: 93). Yenice’de de bu süreç takip edilmiş ve ekolojik avantajlar da kullanılarak pazar değeri olan ürünlerin tarımı yapılmaya başlanmıştır. Yenice, Nallıhan’daki diğer köylere nazaran pazar için üretim yapmaya başlayan ilk köylerden biridir. Bu yönüyle kendilerini şanslı görmekte; pamuk ve ardından başlayan çeltiğin elli yıl önce köyü zengin ettiğini ifade etmektedirler.

Bununla birlikte piyasa için üretime başlamanın tadına erken vardıklarını ve bundan dolayı da köye bağlanıp kaldıklarını biraz da pişmanlıkla şöyle aktarmaktadırlar: “O yalamığa⁹⁴ alıştık, tarlanın verimine aldandık, çoluğu çocuğu yollamadık.” Benzer şekilde “çok para kazanıldı ama ileri görüşlülük yok” sözleri ile köylünün kapitalist işletme mantığı ile hareket edemediği, kazandığı parayı değerlendiremediği ima edilmektedir. Köylünün bu tespiti yazılı kaynaklarca da desteklenmektedir. “Kapitalizm koşullarında sermaye birikimini ilerletecek şekilde değerlendirilmeyen ya da değerlendirilemeyen her türlü üretim aracı yıkıma uğrar” (Önal, 2010: 192). Öte yandan küçük ölçeklilikle karakterize edilen köylülükte “devşirilen servet miktarı önemsiz” (Özbudun ve Uysal, 2012: 102) olduğundan sermaye birikiminin ilerletilmesi de mümkün görünmemektedir. Bu nedenle “çok para kazanıldı” ifadesindeki “çokluk” Yenice’de hane başına düşen ortalama arazi miktarının 10-20 dönüm ve geçimlik

⁹⁴ Çamın soyulup çıkarılan tabakası (Derleme Sözlüğü c: 11). Nallıhan’ın köylerinde ağaca suyun yürüdüğü bahar döneminde yenen *yalamık* şifalı olduğuna inanılan ve sevilen bir yiyecektir.

toprağın sınırının 1930’larda Ömer Lütü Barkan, İsmail Hüsrev ve Ziraat Vekaleti’nin yaptığı hesaplara göre 100 dönüm, İsmail Hüsrev’in hesaplarına göre 70-100 dönüm arası olduğu akılda tutularak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede Yenice’liler de pazar için üretime başladıktan sonra kazandıklarını, “sermaye birikimlerini ilerletecek” şekilde değerlendirememiş ancak devşirilen servetin miktarı da zaten önemsizdir. Bununla birlikte önemli olan şu ki piyasa için üretim yaparken karşılaştıkları sert rüzgarlara karşı da direnebilmiş ve domates üretimine geçene kadar yıkıma uğramamışlardır. Bunun bir nedeni önemsiz servet miktarına neden olan küçük ölçeklilik iken, bir nedeni de piyasa için üretim yaparken bir yandan da geçimlerini sağlayacak faaliyetleri -köylülüğü- sürdürmüş olmalarıdır. Piyasa için yapılan üretim hayatın dinamik fakat güvenilir cephelerini oluştururken, geçimlik üretim güvenli temsil eden cephelerini oluşturmuştur (Sönmez, 2001: 90). Yenice’de bir kez daha ortaya konan bu durum köylülüğün sürdürülebilirliğine bir kanıt olarak değerlendirilebilir, pazar için üretimde yaşanan başarısızlığa rağmen hayat köylülük sayesinde sürdürülebilmıştır. Kırılma noktası 2000’li yıllarda başlanan açık alanda domates üretimidir. Yenice’de açık alanda domates ekimi ile bu defa piyasanın koşullarıyla sert bir şekilde karşılaşmış ve sonunda kaldırabileceğinin üstündeki borç yükü nedeniyle köyü terk etmek zorunda kalmıştır.

Domatesle birlikte yaşanan yıkıma gelene kadar olan süreçte piyasa için çeltik, pamuk, kavun, susam, marul, taze fasulye ekilmiştir. Buna göre her beş-on yılda bir ürün deseninde değişiklik yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu, köylü için bir çeşit hayatını devam ettirme stratejisi olmuştur. Ürün deseni değişikliğinde hastalık da bir etken olarak sayılmakta ancak esas etken fiyatların belirsizliği anlamına gelen ve köylülerin “para etmedi” diyerek ifade ettiği “serbest” piyasa koşullarıdır. Dahası piyasayla kurulan ilişkinin gittikçe derinleşmekte oluşudur. Örneğin pamuğun terk edilişi ile ilgili

olarak; “pamukta sorun yoktu ama bu devirde kurtarmadı oysa fasulye, domatesten kısa vadede para geliyordu” denmekte ve hızlı para kazandıran ürünlerin öne geçtiği anlatılmaktadır. Burada sadece para kazanmanın değil, artık hızının da önem kazanmaya başladığı görülmektedir. “Aslında insanlık tarihi boyunca her zaman önemli olan ‘hız’; endüstriyel devrimle birlikte *devingenliği tarihte hiç görülmemiş bir biçimde artan toplum* için artık en önemli kültürel *fetişe* dönüşmüştür” (Freund ve Martin, 1996: 128’den akt. Aygün Cengiz, 2009: 192). Kapitalist ilişkilerle köye kadar uzanan modern hayat tarzı hızı beraberinde getirmiş ve bu ekonomik sistemde üretimden tüketime her şey çok hızlı olmayı gerektirmiştir. Yenice köyünde de para ekonomisine geçişle ve her geçen gün daha da derinleşen piyasa ilişkileri nedeniyle köyde “geçim”i sağlamak üzere günlük ihtiyaçlar parayla giderilmeye başlamış, bunun sonucunda yetiştirilen ürünün parasını almak için yılın sonuna kadar beklemek dayanılmaz hale gelir olmuştur. “Pamuk da çileli, nisanda ek, kasım ayına kadar yüzüne bak” ifadesindeki “kasıma kadar yüzüne bakmanın zorluğu” bunu anlatmaktadır. Bu nedenledir ki belli bir süre sonra kısa vadede para getiren ürünlere yönelim olmuştur. Sebzenin meyveye göre, davarın da sebzeğe göre “paraya daha yakın durduğu” yönündeki değerlendirmeler bu bakış açısıyla yapılmıştır. Seracılıkta ise bu süre daha da kısalmıştır. Böylece her yeni ürünle ve yeni ürünün para kazandırma hızına bağlı olarak diğerleri ihmal edilmiştir. Bununla birlikte “geçim”lik faaliyetlerin terk edilmesi ekolojiden ödünç alınan bir ifadeyle söylersek; “arttıran geri bildirim etkisi” yapmaktadır. “Geçim”i mümkün kılan kendi ihtiyacı için tahılını, sebzelerini üretme, hayvanını besleme, peynir ve yağını yapma, tarhana-pekmez gibi kışlık hazırlıklarla diğer pek çok faaliyetten vazgeçilmesi, bunların yerine geçen şeylerin parayla alınması anlamına gelmekte ve bu durum piyasayla kurulan ilişkinin daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Önal (2010: 26) da “kapitalist piyasa mekanizmalarıyla ilişkiye giren köylü özyeterliliğini kaybe[tmekte]

ve hayatını yeniden üretebilmek için piyasa ilişkilerine tabi hale gel[mektedir]” sözleri ile bu duruma işaret etmektedir.

Yenice’de son deneme seracılıktır. Bugün Yenice’deki geçim özetle; tahıl tarımı ve seracılık ile sağlanmaktadır. Örneğin bir kaynak kişi (KK52) oğlunun iki dönüm sera işlediğini, açıkta da buğdaydan başka bir şey ekmediğini söylemektedir. Yenice’de seracılık ulusal tarım politikaları doğrultusunda uygulamaya konan teşviklerle başlamıştır. Türkiye genelindeki seracılık destekleri ise 2000’lı yıllar sonrasında uygulanan üretici merkezli değil, ürün merkezli destekleme politikalarının bir sonucu olarak verilmiştir (Keyder ve Yenal, 2013: 188). Bu politikaların uygulanmasında sosyal refahla ilgili kriterlerden ziyade piyasa öncelileri dikkate alındığından köylü bu süreçte hiçbir koruma olmaksızın piyasa koşulları ile baş başa bırakılmıştır. Daha da ileri gitmek gerekirse köylülük piyasaya kurban edilmiştir denebilir. Oysa kentlerin iş olanakları açısından cazibesini yitirmesi ve ekolojik açıdan sürdürülemezliği nedeniyle köylerle ilgili plan ve politikaların daha kapsayıcı ve bütünsel perspektiften ele alınması gerekirdi.

Yenice’de aktif olarak tarım yapan aile sayısı ortalama ellidir. Bunların da çoğunluğunda sera vardır.⁹⁵ Seracılık yapanların yaş ortalaması 55-60 arasındadır. Sera sahibi olanlar arasında emekliler de bulunmaktadır. Bugün sera sahibi olan herkes serasını kendi işlememekte, iş gücü yetersiz olan bazı aileler seralarını başkalarına kiralamaktadırlar. Bazı aileler de kiralık seralarda seracılık yapmaktadır. Seraların kurulmasından sonra şehirdeki işini bırakarak köye dönüp seracılık yapan yoktur ancak köyde okul kapanmadan seracılık başlasa idi şehre gidenlerin yüzde altmışı burada kalırdı denmektedir. Şehre göç etmiş kişilerin çocuklarını okutmak ve başka bir

⁹⁵ Köydeki sera sayısı 74, üretici sayısı 48’dir.

geleceğe yönlendirmek üzere gittikleri; genellikle askeri ücretle çalıştıkları ve bunlara köyde kalan anne-babalarının gerek yiyeceklerini göndererek, gerekse de nakdi olarak destek verdikleri söylenmektedir. Böyle köyden destek alan yirmi hanenin olduğu söylenmiştir.

Köylünün yaptığı değerlendirmelere göre seracılık risklidir. Yüksek girdi ile başlanıp, sonunda para kazanamama ihtimali vardır. Özügurlu (2011: 97) köylülüğün “.... riskli olduğu yargısı, köylüyü köylü yapan kültürel değerlerde ve tarihsel yönelimde (kendine yeterlilik ve özgürlük) muazzam bir kırılmayı işaret etmektedir” demektedir. İşte seracılık köylüyü köylü yapan kültürel değerlerde böyle bir kırılmaya neden olduğundan riskli bulunmakta ve bu nedenle bir çeşit “kumar” olarak algılanmaktadır. “‘Kumar’, çiftçilerin hayatları üzerinde ciddi olumsuz etkileri olabilen ve hızla değişen pazar koşullarına ilişkin endişelerini ve kuşkularını tanımlamak için sıklıkla kullanılan bir tabirdir” (Keyder ve Yenal, 2013: 55,57). Yenice’de de elde edilecek kâr *kumar* oynamaktan farksız görünmekte ancak yine de bu belirsizlikler ve risklere rağmen köylü, para kazanma *şansından* vazgeçmek istememektedir. Halbuki risk, seracılıkla birlikte artmıştır. Kendi ihtiyacı için -geçimlik- üretim yapan köylülükte, ölçek küçük ve girdiler yok denecek kadar düşük olduğundan karşılaşılan riskler de sadece aşırı sıcak ve yağış gibi doğal nedenlerle⁹⁶ geçimi temin edecek ürünü elde edememekten ibaret olmuştur. Bunun da -olmayacak buğday için tavan arasında darı tohumu saklamak⁹⁷ gibi- uygun önlemleri alınmış, bu önlemler halk bilgisi havuzuna eklenerek hayatın sürdürülebilirliği garanti altına alınmıştır. Oysa açık alanda domates üretimi deneyiminde olduğu gibi piyasa koşullarında üretim yapan köylü için risk çok yüksektir. Burada fide ve tohum önceden borçlanılarak satın alır, bunun üstüne

⁹⁶ Köyde buğdayın sıcak yüzünden olmama ihtimali vardır. Bunun yanında kaynak kişilerin çocukluklarında (50-60 yıl önce) şahit oldukları buğdaya hasat zamanı dolu vurması gibi *afatlar* yaşanmış. 20 yıl evvel bir afet de Kümbetkırı’nı vurmuş, pamuk ve domates zarar görmüş.

⁹⁷ Köyde 2014 yılı çok kurak gitmiş ama darı ekilmemiştir, sebebi sorulduğunda “tohum bulunmaz” denmiştir.

yetiştirme sürecinde akaryakıt, gübre, ilaç ve işgücü maliyeti eklenir. Sonuçta da satışın maliyeti karşılayamama ihtimali vardır, böyle olursa çöküş yaşanır. Günümüzün seracılık faaliyetinde de durum aynıdır; riskler daha büyük, öngörülemez ve önlenemez türdendir çünkü baştan tohum ve fide için borçlanılarak yapılan ekimin sonunda ya bir hastalık gelebilir ya da fiyatlar çok düşük olur, ürün satılmayabilir. Girdilerin yüksekliğine rağmen ülkede uygulanan tarım politikaları nedeniyle elde edilecek kr ile ilgili hiçbir garanti yoktur, köylü piyasasının sert rzgrlarına karşı tek başına ve savunmasızdır. Sonuçta da -eğer köydeki haneyi ticari bir işletme olarak değerlendirirsek- iflas kaçınılmazdır. Bu sebeple daha büyük bir alanda sera yapmak da riski arttırmak anlamına gelmektedir. Risk yle gze alınamaz gelmektedir ki, toprakta ve üründe kalıntı bıraktığı işin yasaklanan ilacın kullanımı bir süre daha devam etmiştir.

Köylü seracılıkta riskle baş etmek için iki strateji geliştirmiştir; birincisi tere, marul gibi girdisi düşük ürünlere (*ot türleri*) yönelmektir ki bu risklerle baş etmek için kr beklentisinin küçültülmesi anlamına gelmektedir. İkincisi ise tıpkı geçimlik tarımda uyguladıkları çeşitli ekim gibi iki serası olanların birini salatalık, birini domates ekerek ürünlerini eşitlendirmesidir.

Seracılık Yenice’de köylülük açısından bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Bundan sonra yaşanan değişimi ve olası etkilerini ana hatları ile şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Üretilen ürünün kullanım değerinin yerini artık değişim değeri almıştır.
- Seralar bir-iki dönümlük olduğundan küçük ölçeklilik devam etmekte ancak birim alandan elde edilen verimi arttırmak için düşük yoğunluklu karışık tarım sisteminden, tek ürüne bağlı yoğun üretim sistemine geçilmiştir.

- Seracılıkla birlikte yerli tohum, geleneksel üretim bilgisi terk edilme yoluna girmiş, uzmanlaşma ile birlikte profesyonellerce yönlendirilen bir üretim yöntemi ve buna eşlik eden yoğun kimyasal kullanımı başlamıştır. Yerli türlerin terk edilmesi tarımsal biyolojik çeşitliliğin yok olmasına, geleneksel yöntemlerin terk edilmesi ve yoğun kimyasal kullanımı da biyolojik çeşitliliğin zarar görmesine neden olacaktır.
- Seracılık hayvancılığı bitirme aşamasına getirmiştir. Bitkisel üretim ve hayvancılığın birlikte yapıldığı karma tarımdan tek ürüne bağlı üretime geçilmiştir.
- Aynı şekilde köylü kendi ihtiyacı olan sebze yi de yapmaktan vazgeçmektedir, böylece çeşitli, karışık ekim de sona ermektedir.
- Hayvancılığın azalmasına bağlı olarak meralarda otlatma baskısı azalmış ancak kalan hayvanlar çoban tutulacak bir sürü oluşturmadığı için köy içlerinde, yakınlardaki çayır larda güdülmektedir. Bu da bitki örtüsü açısından zengin olan çayır lara zarar veriyor olabilir. Bu sorunu köylüler de köyün aşağılarından topladıkları bir otu koyunlar yediğı için bulamadıkları gibi bir tespitle dile getirmişlerdir.
- Seracılıkla birlikte ortaya çıkan tek olumlu durum ise açık alandaki tarlaların büyük bir bölümünün ekilmez oluşudur, bunun biyolojik çeşitlilik için olumlu katkıları olacaktır.

Yukarıda ana hatları sıralanan bu değişim içinde; yerli tohumların ve geleneksel yöntemlerin terk edilerek yoğun kimyasal kullanımına bağlı bir üretim biçimine geçilmesinin çevresel açıdan zararlarını tahmin etmek zor değildir. Yapılan tarımsal faaliyetin yaban hayatı ve biyolojik çeşitliği koruduğı biçimine “doğal değeri yüksek” tarım sistemi denmektedir. Bunlar genellikle düşük yoğunluklu sistemlerdir ve ekilen ya

da otlatılan alanlarda önemli yaşam alanları barındırırlar. Yenice’de seracılık öncesinde köylünün kendi ihtiyacı için *küçük bir bahçede, yerli tohum, geleneksel yöntemler* kullanarak ve *çeşitli ekim* ile yaptığı tarımsal faaliyet de “doğal değeri yüksek” tarım olarak değerlendirilebilir. Düşük yoğunluklu arazi kullanımı, yarı doğal bitki örtüsünün varlığı, arazi örtüsü ve kullanımının çeşitliliği ile karakterize edilen “doğal değeri yüksek” tarım kavramı, belirli tarım yöntemlerinin biyolojik çeşitlilik ve yaban hayatının korunması açısından öneminin anlaşılması ile ortaya çıkmıştır (Redman ve Hemmami, 2008: 38). Bu nedenle seracılık öncesinde yapılan tarımsal faaliyetin, zararları değil biyolojik çeşitlilik ve yaban hayatının korunması açısından yararları olmuştur ancak seracılıkla birlikte bunlar terk edilerek tek ürün yetiştiriciliği ve yoğun tarıma geçilmeye başlanmıştır.

Seracılık yoğun üretim sistemi olduğundan; doğa üzerindeki etkileri açısından değerlendirdiğimizde ilk akla gelen tehdit kimyasal kullanımı olmaktadır. Geçimlik faaliyetlerde hastalığın olmayışı, kimyasaldan daha çok hayvan gübresinin kullanılması, sıralı ve karışım ekim gibi iyi uygulamalar öne çıkarken sebze üretimi ve seracılıkla birlikte hem hastalıkların arttığı hem de zirai ilaç ve gübre kullanımının yoğunlaştığı görülmektedir. Bunların ekosistem üzerinde yarattığı etkiye dair henüz herhangi bir veri oluşturulmamış olmakla birlikte Türkiye’nin seracılıkla uğraşan diğer bölgelerinde görüldüğü üzere⁹⁸ toprak ve suyun kirlenmesine neden olacağı öngörülebilir. Bu konuda kötü bir deneyim -kullanılan ilaçlardan biri üründe ve toprakta kalıntı bıraktığı için yasaklanmış- çoktan yaşanmıştır bile. Köylünün de; yoğun kimyasal kullanımının tarlayı sertleştirdiği, yerli kavunu çabuk çürüttüğü, havayı zehirlediği için sebze ve meyveyi hasta ettiği yönünde tespitleri olmuştur. Bu tespitlere rağmen köyde ilaçların

⁹⁸ Bu konuda seracılığın yoğun olarak yapıldığı Akdeniz Bölgesi’nden bir çalışma örnek olarak gösterilebilir. Bk. Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesi Biyolojik Çeşitliliğin Tespiti Projesi Sonuç Raporu, (2010).

bilinçsiz kullanımları göstermektedir ki zirai ilaçlarla ilgili bilgi ve deneyim eksikliği de vardır. Çevresel açıdan risk oluşturan bir başka konu da su kullanımıdır; su her ne kadar seralarda damlama sulama ile verilmekte ise de köyde artan kuyu suyu kullanımı da yer altı suları açısından uzun vadede bir risk oluşturabilir.

Seracılığın yitirilen köylülük üzerinden de çevresel açıdan zararları vardır. Yenice'deki biçiminde yaşam; tahıl tarımı, küçük çaplı sebze üretimi, hayvan besleme, incir, üzüm yetiştirme ve bunlardan kışlık yiyecek hazırlama ile şekillenmiş ve sürdürülebilirlik sağlanmıştı. “Ne kadar yoksulluk olsa da harç borç yoktu, masraf müsrif yoktu, her yediğimizi giydiğimizi kendimiz yaptık” diyen Yenice’li bu özelliğini zaman içinde yitirmiştir. Bunun sebebi piyasa ekonomisine eklemlenmedir. Seracılığa kadar yavaş yavaş ilerleyen piyasaya eklemlenme sürecinden, geçim ve köylülük olumsuz etkilenmiştir. Seracılıkla birlikte bu etkinin en üst seviyeye ulaştığını söylemek mümkündür. Piyasa için üretimle birlikte para kullanıma girmiş ve günümüzde her alanda kullanılır hale gelmiştir. Yenice’de eskiden para ile sadece çay, şeker, tuz alınırken, bugün para olduğu için makarna, bulgur, yoğurt, peynir de satın alınmaya başlanmıştır. Sonuçta süregiden ve hükmettiği alanı genişleten bir süreç olan metalaşmanın (Keyder ve Yenal, 2013: 21) “geçim”in temellerini oyduğu görülmektedir.

Seracılığın köylülük açısından olumsuz bir etkisi de şöyle olmaktadır: Seradan, tarlaya kıyasla küçük bir alandan daha fazla ürün alınabilmekte ancak bunun için daha yoğun emek sarf etmek gerekmektedir. Bu sebeple seracılık geçimlik faaliyetlerle uğraşmaya zaman bırakmamakta ve bu faaliyetleri oldukça kısıtlamaktadır. Böylece geçimlik faaliyetlerin bırakılmasındaki en önemli etken seracılıktır demek mümkün hale gelmektedir. Örneğin köyde “geçim”i mümkün kılan faaliyetlerden inek beslenmesi,

buna bağlı olarak yoğurt, peynir yapımı seracılık yüzünden büyük oranda terk edilmiştir. Aynı şekilde kışa hazırlık amacıyla kadınların makarna, bulgur yapmaya ya da evin ihtiyacı olan sebzeyi ayrıca bir bahçede yetiştirmeye de zamanları kalmamaktadır. Tabi bu da köylüyü beslenme açısından paraya bağımlı hale getirmekte ve köylünün para kazanamama stresini arttırarak bumerang etkisi yapmaktadır.

Piyasa ekonomisinde pazara çıkmayan ya da oradan alınmayan ve yerli halkın doğrudan kendi ihtiyacını gidermek için yaptığı üretim fiyatlandırılmamakta, fiyatlandırılrsa bile gerçek değeri bilinmemektedir. Bu özelliği nedeniyle köylü üretiminin milli gelir içindeki yeri tespit edilememekte ve “ekonomik olarak değersiz” bulunmaktadır. Oysa köylülük ekonomi kurumunun terimleriyle değerlendirilemez. Evin ihtiyacı kadar az ve çeşitli ekim yapmak, bunları kışın tüketmek üzere işlemek şeklinde örneklenebilecek köylülük faaliyetlerinin tümü “geçim” ya da bir başka ifade ile “yaşamı sürdürme” olanakları anlamına gelmektedir ve köylü için yaşamsaldır. Öte yandan artık köylünün yaptığı üretimin ekonomik açıdan verimli olduğuna ilişkin çalışmalar da mevcuttur. Bk. (Bor, 2014: 102). Verim sadece tek bir üründen elde edilen ürünle hesaplanmayıp analize toplam çıktı ile çevresel ve sosyal faktörler de dahil edilirse durum değışmekte ve köylünün üretimi verimli hale gelmektedir. Nitekim köylünün yaptığı tarımsal faaliyette su, toprak varlığı ve biyolojik çeşitlilik korunmaktadır. Bu hesaplama bir de birim alandan elde edilen ürünün miktarı değil de besin değeri dahil edilirse; örneğin ne kadar domates değil de likopen elde edileceği hesaplanırsa sonuç yine köylünün üretiminden yana olacaktır.

Buna rağmen piyasa ekonomisinin etkisindeki her yerde olduğu gibi Yenice’de de geçimlik faaliyetler hızla terk edilmektedir. Piyasa ekonomisinde, kendi kendine yeterek yaşamını sürdürmek demek olan “geçim” önemini yitirmekte ve “iş” önemli hale

gelmektedir. Nitekim piyasayla güçlü bağlar kuran seracılıkla birlikte Yenice’de köylülük terk edilmeye başlamış, yürütülen tarımsal faaliyet uzmanlaşmış bir iş sahası haline gelmiştir. 2015 yılında Kaş-Kekova bölgesinde yürütülen bir çalışmada⁹⁹ 1931 doğumlu kaynak kişi bu durumu “seracılıkla herkesin bir işi oldu” sözleri ile dile getirmiştir. Görünen o ki artık köylünün bakış açısı da ekonomiktir. Bu bakış açısı “köylülük” ve “geçim”in öneminin dikkatlerden kaçmasına neden olmaktadır.

Bu yeni “iş” sahası, eskiden “geçim” amacıyla yapılan faaliyetler bütününe, bir başka ifadeyle yaşam biçimi demek olan kültüre olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Seracılıktan önceki ürün deseni değişiklikleriyle başlayan bu geçim ve kültür üzerindeki olumsuz etkileri; geleneksel bilginin yok olması; tat, lezzet ve konfor ile yerli tohum ve çeşitli ekimden vazgeçilmesi; hayvancılık ve kış hazırlıklarının terk edilmesi; yardımlaşma esasına dayalı *kubaşıklığın* yevmiyeciliğe doğru değişmesi, bayramların sadece “aş yemeye” dönmesi şeklinde uzatmak mümkündür.

Sonuç olarak genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Yenice’de köyün ılıman iklimi ve düşük rakımı tarımsal faaliyetler açısından avantajlar getirirken, kuraklık da bu koşulların dezavantajı olmuştur. Yenice’liler buna uygun uyarlanmayı başarmış ve yaşam bugüne kadar doğayla uyumlu bir şekilde sürdürülmüştür. Doğanın denetim altına alındığı seracılıkla birlikte Yenice’deki yaşam biçiminin de doğayla bağı kopmaya başlamıştır. Köylülük için seracılık bir kırılma noktasıdır. Köyde seracılık dışında kendi tüketimi için -geçimlik- tarım yapan sayısı her geçen gün azalmaktadır. Yenice’lilerin “köyün ekilebilir arazisinin üçte birinin bile ekilmez olduğu” yönündeki tespiti, aynı soruna işaret etmektedir. Bugün artık arazi varlığının bir önemi

⁹⁹ WWF Türkiye tarafından yürütülen “Kaş-Kekova ÖÇKB’nde Kaş-Kekova Sürdürülebilir Turizm Projesi” kapsamında “Yerel Kültürel ve Çevresel Değerlerin Kaş-Kekova ÖÇKB ile Etkileşiminin ve Sürdürülebilir Turizme Etkisinin Belirlenmesi” amacıyla kültür-çevre ilişkilerine odaklanan bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın Raporu için bkz (Karabasa, 2015)

kalmamıştır. Bunun önemli iki sebebinden biri köyde çalışacak ve tüketecek insan bırakmayan göç, diğeri başka bir işe fırsat vermeyen seracılıktır. “Şimdi köyde kalanlara dünyanın hazinesini versen ne yapabilirler” sözü ile köyde seracılıkla bile uğraşacak gencin kalmadığı; kalanların da hiçbir şey yapacak durumunun olmadığı anlatılmak istenmektedir. Buna bir de köyde yaşayan hemen herkesin emekli maaşı ya da yaşlılık maaşı gibi sabit bir gelirin olduğu eklenirse, köyde hayat ekip biçmeden de sağlanabilir hale gelmiştir. Bu koşullarda “köylülük” yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

3.4. Yenice’de Beslenme: *Tarhana Çorbası Arkası Pekmez*

Yenice’de beslenmeyi “tarhana çorbası, arkası pekmez” cümlesi özetler. Sabahları tarhana çorbası, arkasından pekmez yenirmiştir. Tarhana çorbasının hammaddesi süt/yoğurt ve buğday/undur. Pekmezinki ise üzüm ve bağcılıktır. Buradan yola çıkarak köylülüğün esasını yoğurt, un, pekmez oluşturur şeklinde abartılı bir çıkarımda bulunmak bile mümkündür.

3.4.1. Ekmek Yapımı

Halk arasındaki yaygın anlamı ile geçim “ekmek kavgası”dır, buna göre de ekmek yaşam demektir. Yenice’de de ekmek beslenmenin temelini oluşturur ancak yazları çok sıcak ve kurak geçen bir köyde buğday yetiştirmek zor olduğundan, buğday ekmeğini

ancak durumu -muhtemelen tarlası- iyi olanlar yiyebilmiştir. Bu nedenle buğday* ekmeği sadece karın doyurmakla kalmamış aynı zamanda itibar da sağlamıştır.

Buğdayın yabani çeşitlerine sahip ve bu nedenle bir gen bankası olan Anadolu, aynı zamanda tarımının ilk yapıldığı bölgede yer almaktadır. Yukarı Mezopotamya olarak bilinen ve Verimli Hilal'in bir parçası olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, buğdayın yeryüzünde ilk evcilleştirildiği coğrafyadır (Kalem ve Dural, 2016). Bu topraklarda ekmek tanrılara sunulan kurban olmuş (Ünsal, 2003: 47) ve kutsallığı günümüze taşınmıştır. Bugün hala buğdaya ve ekmeğe büyük bir önem verilmektedir. Yenice'de bunu aşağıda sıralananlardan çıkarmak mümkündür:

- Buğdayın tek bir tanesi bile ziyan edilmez, tarladan ekin alındıktan sonra arkadan evin ihtiyarı dökülen başakları toplar, çiçek demeti gibi elinde tutarak getirir, harmana katarmış.
- Köydeki pamuk, kavun, üzüm/pekmez gibi ürün fazlası, yakın köylerden buğdayla değiştirilmiştir.
- Korucunun, sığırtmacın hakkı buğdayla ödenirmiş.
- Bayramların hayır *aşısı* mutlaka bulgurla pişirilmiştir.
- Kandil gecelerinde, bayram zamanlarında; köyün imamına, sığırtmacına, dul ve yaşlılarına ekmek gönderilmiştir.
- Bereket olsun diye ilk tohum saçılırken; önce *bu kurdun kuşun nasibine*, ikinci avuç *bu dedenin, dervişin nasibine* ya da *konu komşunun nasibine*, üçüncü avuç ise *bu da bizim nasibimize* denirmiş.
- Buğday en iyi tarlaya ve garantili olsun diye yaz dönemine ekilmiştir.
- “Domates olmadan olur ama ekmek olmadan olmaz”mış.

* Buğdayın köylüler için önemini gösteren en iyi şeylerden biri de “buğday gibi önemli mahsul”ün, yılın en iyi verim alınabilecek zamanında “ilk ürün” olarak ekilmesidir.

Eskiden köyde ekmek için *Sarıbaşak* denen buğday yetiştirilirmiş. Bunun ekmek ve bulgurunun farklı olduğu söylenmiştir. “En iyi buğday Sarıbaşak, ekmeği de yumuşak olur” denmektedir. Köy sıcak olduğundan buğday zor yetiştirilmiş, yetişmediği zamanlar darıdan ekmek yaparlarmış. Darıdan un yapılırken buğday ve arpa ile karışık öğütülmüş. Arpadan da ekmek yapılmış, arpa ekmeği yumuşak olurmuş.

Ekmeklik un eskiden su değirmenlerinde öğütülmüş. Köyde iki su değirmeni varmış. O zamanlar değirmene “ne götürürsen un olarak onu getirirdin” diyorlar. Bununla ne kadar buğday götürdüysen o kadar un alabileceğin anlatılmaktadır. 1960’lı yıllarda su değirmenleri yok olmuştur. Su değirmenleri kalkınca elektrikli değirmende beyaz un yapılmaya başlanmış ancak bir çuval buğdaydan ancak yarım çuval un alınır olmuştur.

Günümüzde köyde ekmek yapımı hala devam etmektedir ancak un ve maya genelde satın alınır. Kendi buğdayını öğütüp yiyen de vardır. Hatta köyde buğday ekimi bunun için devam etmektedir diyen de olmuştur. Bir hanenin ihtiyacı buğday beş-altı dönümden elde edilmektedir. Hasat edilen buğday Yenice’ye bir saatlik (yaklaşık 60 km) uzaklıktaki Eskişehir’in Alpu ilçesine bağlı Bozan köyünde bulunan değirmende öğütülmektedir. “Ağustos geçince bir kamyonu herkes buğdayını atar, birlikte götürürler” diyor. Bir kaynak kişi (KK11) kendi traktörleriyle gittiklerini, kırk-kırbeş çuval un getirip on çuvalını tarlasını ektiği kişilere verdiklerini¹⁰⁰, yaklaşık otuz çuvalı da babası ve çocukları ile toplam dört aile kendileri tükettiklerini söylemiştir. Bu aile kendi ekmeklerini kendileri yapmaktadır.

Değirmenin ve iyi öğütmenin de etkisi vardır ama iyi un ve tabi iyi bir ekmek buğdayın iyi olmasına bağlıdır. “Buğdayın gecikmiş olmazsa, cılız olmazsa unu da iyi olur”

¹⁰⁰ Demek ki un karşılığında başkalarının tarlasını ekmektedir.

deniyor. Adamın biri ekini zamanında biçtirecek biçer bulamamış, gecikmiş olarak ağustosta biçirmiş. Buğdayı Alpu'ya değirmene götürmüş, değirmenci buğdayı eline almış; “ağustosta buğday getirip de un isteme benden, buğdayın özü kalmamış” demiş. Hasadı geç kalan buğdayın unundan yapılan hamur da ekmek de iyi olmamış.

Hamur; un tekneye konur, tuzu, mayası katılır, katıca karılır, ondan sonra su eklenerek yoğrulur. Yoğurma esnasında “yumruklanır”. Eline yapışmaz olunca hamur olmuştur. Hamur yoğrulurken etrafa sıçrarsa; “hamur sıçradı çok gelen olacak, çok yiyecek olacak” derlermiş. Hamur yoğururken üstüne biri gelince, gelen kişi “eline bir çimdik un alır, hamurun üstüne serper ve teknenin kenarına iki tık tık vurur yumruğunu, hamurun uykusunu almasın diye” denmiştir. Bu şekilde hamurun *kopması* (mayasının gelmesi) gecikmezmiş. Hamurun suyu soğuk olursa, mayası az gelirse *kopmaz*, ekmekler *bezerlermiş*¹⁰¹. Ondan sonra da hamurun bunu üç defa tekrarlayacağı, üç defa daha kopmayacağı söylenmiştir. Herkes iyi hamur yoğuramaz, bazılarının leğeninin altında un kalırmış. Hamur “bi kopuşunan pişmez” deniyor, bu nedenle *kopunca* biraz daha bekletilmesi gerekirmiş. Bunun nasıl olacağı şöyle tarif edilmiştir; “bi kopunca karıştırırsın, bi daha kopacak, ondan sonra pişecek, dökünce de yerde kopacak. Fırını temizleyene kadar o yer alır.” Eskiden hamur yoğurmak için herkes kendi hamurundan sakladığı mayasını kullanırmış. Bu da hamuru çabuk ekşitir ve fırında sıra beklerken çok kavga olurmuş. Günümüzde hazır maya kullanılmakta ve bunlar için “şimdikiler durdukça bi daha kopuyor iyi oluyor” deniyor. Hazır maya kullanımı sonucu da eskiden sıra beklerken yaşanan sorunlar hatırlanarak “senin sıran gelmiş, önüne iki sıra döküveren olsa sorun olmaz” denmektedir. Kendi hamurundan maya yapmak için hamur teknesi kazınır, topak yapılır, *uğralığın*¹⁰² içine konurmuş; bu maya olur, orda bir

¹⁰¹ *Bezerleme* şöyle tarif edilmiştir: Hamurun üstünde kabarcıklar olur, bunlar yanar ve ekmek benekli olur.

¹⁰² *Uğra*: Ekmek yapılırken kullanılan un. Bunun içinde saklandığı kaba da *uğralık* denmektedir.

sonraki ekmek yapımına kadar dururmuş. Ekmek haftada bir yapılırmış. Günümüzde bir kaynak kişi (KK11) hamuru makinede yoğurduğunu söylemiştir.

Ekmek köydeki taş fırınlarda yapılır. Her mahallenin bir fırını vardır. Bütün mahalle ekmeğini orada pişirir. İlk kurulan ve köy yerleşimi içinde olan fırınlar; Dere Fırın, Naimlerin Fırını, Kenanların Fırını, Kaş Fırın, Çakırların Fırını, Hasanların Fırını, İftarların Fırını, Çakıcılar Fırını'dır. Bir de kişilerin kendine özel fırınları vardır. Bir kişi fırını yakınca peşinden sıra alınarak birkaç kişi daha pişirir. Buna *nabat* (nöbet) denir. Fırının ilk yakımında çok odun gerekir, ondan sonraki kişiler sadece ekmeği pişirmek için odun kullanır, bu nedenle de bir fırın yanınca hemen arkasından ekmek pişirmek isteyenler çıkar. Fırında ekmek pişirmek için en az iki ya da üç kişi gerekir. Biri ekmeği taşır (bk. Görsel: 69), biri hamuru *döker* (bk. Görsel: 64), biri *yazar* (açar) (bk. Görsel: 65), biri de *kapıda pişirir* (bk. Görsel: 66).

Görsel 64: Hamurun *dökülmesi*

Görsel 65: Ekmeğin yazılması

Görsel 66: Kapıda pişirme

Yenice’de ekmek çeşitleri olarak; somun, *ekmek* (pide), *katmer* (içli ekmek) (bk. Görsel: 67,68) yapılır. Her ekmek pişirilişinde bunların hepsinden yapılabilir. *Katmere*; karga sarımsağı, ıspanak, ısırgan, gelincik, torba yoğurdu, ekşimik, peynir, lor, susam, haşhaş, ceviz, patates, kuru soğan da konur. Otlulu olanlar sadece baharda mart ayında yapılır. Balkabağı da ekmek arasına konur. Bunun için kabak rendelenir, yağ, soğan, nane katılır ve bu iç hamurun arasına konur, pişirilir. Bayramlarda soğanlı dışında diğer içlerin hepsinden *katmer* yapılır.

Görsel 67, 68: Katmer Çeşitleri

Fırına gelene mutlaka ekmek verilir. Eskiden yarım verilirmiş, belki dörde bölünür verilir ama kişi almadan giderse, unutursa arkasından koştururlarmış, “ekmek kokusu, Allah korkusu” deniyor. Ekmek fırından eve taşınırken de dağıtılır, görene “ekmek al” denirmiş. Ekmek köyde beslenmenin temeli, hayati bir yiyecek ancak kıt çünkü Yenice’de buğday yetiştirmek zor, bu nedenle yarım ya da çeyrek verilmiş olmalı. Ekmek öyle kıtmış ki, ödünç alınırken de iade edilirken de tartılırmış. Buna rağmen gene de paylaşılıyor olması “köy” adı verilen birimin nasıl dayanışmacı, paylaşımcı olduğunu ve bu birimde yer alan herkesin nasıl birbirilerini taşıdıklarını göstermesi açısından örnek teşkil etmektedir. Köyün zaten sermaye birikiminin ilerletilmesine müsaade etmeyen küçük ölçeklilik karakteri, köyde yaşayan herkesi yediği-içtiği ile aşağı yukarı birbirine eşitlemektedir.

Görsel 69: Ekmeğin taşınması

Köyde fırın yakamayan *bazlamaç* yapar. Fırın ekmeği yapmak için üç-dört kişi gerektiğinden ve zaman aldığından yalnız olanlar ve işi acele olanlar daha çok bazlama yapar. *Bazlamaç*, toprak sacda pişer.

3.4.2. Ot Yağı Denen Susam Yağı ve Yağ Çıkarma

Eskiden yağ ihtiyacını gidermek için susam ekilirmiş. O nedenle köyde susam bitkisinden bahsedilirken *susam yağı* denilmektedir. Susam yağına da *ot yağı* denilmektedir. Yağ köyde ortak kullanılan *yağhanelerde* çıkarılırmış. Caminin yanında bir *yağhane* varmış, herkes yağını orada çıkarırmış. Susam yağı çok çabuk acıdığından her hafta ya da onbeş günde bir yağ çıkarılırmış. Bu nedenle de yağı bitenler bir araya gelir, yiyeceği kadar (üçer-beşer kilo) susamı *yağhaneye* götürür, burada herkesin susamı birleştirilir, ortaklaşa yağ çıkarılır ve herkes payına düşeni şişesine doldurur götürürmüş. Susamın yağını çıkarmak için önce susam ezilir, tavada içine az su konarak kavrulur. *Susam yağı* kavrulurken tavanın etrafı çamur sıvanırmış. Bu esnada içine pide ekmek atılır, orada yenirmiş. Köylüler bu tadı özlemle anmaktadırlar. Kavrulan susam ezmesi gene orada prese konur, yağı sızdırılırmış. Presi eskiden yün torbadan yaparlarmış. Bu yağı *sormazmış*. Üstüne de ağırlık konur, baskılanır, altından sızan yağ

alınırmiş. Yağ şişeleri de orada yıkanırmiş. Bir aileye yetmişlik bir rakı¹⁰³ şişesinin dolusu yağ, onbeş gün gidermiş. İki litre yağ, bir aileye iki ay gidermiş. Yağ erken biterse bir *urup*, iki *urup*¹⁰⁴ ödünç alınırmiş. Yağ, *yağdanlık* adı verilen cam şişede dururmuş. Susamın posası yağhane sahibine kalırmiş. O da posayı öküz gibi koşulacak hayvana yedirirmiş. Susam yağı ile mantı yapılır, yumurta pişirilir, ekmek yağlanır yenirmiş. Son birkaç yıldır pasta-böreklerde kullanmak ve susamlı ekmek yapmak için yeniden susam ekimine başlayanlar olmuş, birkaç kişi ekmektedir ancak yağ yapan yoktur.

3.4.3. Belli Başlı Yemekler

Belli başlı yemekleriniz nedir diye sorulduğunda; “evin sütü yoğurdu, pekmez, taharna, bulgur bunlar” denmiştir. Yenice’de kahvaltıda tarhana çorbası arkasından pekmez yenirmiş. Çorba sabah ve akşam olurmuş. Öğlen yemeklerinde ise pilav, mantı, makarnanın ağırlık kazandığı görülmektedir.

Görsel 70: Misafir için hazırlanan sofr

¹⁰³ Örnek bu şekilde verilmiştir. Yağ şişelerinin boşalan rakı şişelerinden yapılması köyün “para yemekle ünlü” olmasının ve para yemekten kasıtın ne olduğunun bir kanıtı olarak da değerlendirilebilir.

¹⁰⁴ 4 *urup* 1yarımna; 1 *yarımna* 8 kilodur.

Yemek sıralaması ile ilgili olarak da; “Yenice’de evvela katı yenir” dendi. Buna göre önce pilav sonra sulu yemek yenmektedir. Eskiden tarhana çorbası, bulgur pilavı kaşıkla yenir, kuru fasulye falan diğer kalan bütün yemekler ekmekle banarak yenirmiş. Çatal yokken *çakırğa* (mazi) ağacının çatal dallarından çatal yapılır, mantı yemek için bunlar kullanılmış. Sofra adabına ilişkin olarak da; çocuklar sofraya oturunca büyükleri bekleyin denir, sofrada konuşulmaz, misafir varken ev sahibi kalkmaz gibi örnekler verilmiştir.

Çorbalar

Taharna (tarhana) Çorbası: Yenice’deki tarhana *göce*¹⁰⁵’lidir. Çorba yaparken tarhana önceden ıslatılır, yağ, salça, nane, kekik katılır, pişirilir. Türkiye’nin diğer yörelerindeki benzer tarhana da sonradan yapılmaya başlamıştır. Buna diğerinden ayırmak için *un tarhanası* denmektedir.

Uvmaç Çorbası: Küçük bir kapta un, suyla karıştırılır, kaynayan suyun içine ufalanır, pişince süt katılır.

Minane Çorbası. Az yağ, iki-üç kaşık un, kavrulur, suyu konur, karıştırılır. Bazıları unun içine yumurta da kırar.

Mercimek Çorbası. Yeşil mercimek önceden haşlanır, tarhana çorbasına iki-üç kaşık katılır. Buna mercimek çorbası denir.

Kabak Çorbası: Sakız kabağından yapılır. Yağı konur, soğan doğranır, bunun üstüne de küçük doğranmış kabaklar konur, kavrulur. En son üstüne süt katılır. Eskiden süt kıt olurmuş o nedenle suyla karışık koyarlarmış. Bunu tarlaya da götürürlermiş.

Sütlü Çorba: Pirinç ya da bulgur suyla pişirilir, üstüne süt konur. Loğusa kadına giderken sütlü çorba götürülürmüş.

¹⁰⁵ *Göce*: Değirmende kırılmış buğday.

Et Yemekleri

Yenice’de et deyince daha çok davar (küçükbaş) akla gelmekte o da yılın güz döneminde, hayvanlar yazın otlarla iyice beslendikten sonra kesilmektedir. Güz dönemi aynı zamanda kışın beslemek zorunda kalmamak için fazlalıkların satıldığı kesildiği bir dönemdir. Sığırın gücünden ve sütünden yararlanıldığından olsa gerek et için davar kesilirmiş. Köyde kasaptan et alınmaz, üç-beş kişi anlaşır, mal sahibinden alır, keserlermiş. Özellikle de patlıcan, domates çıkınca ağustos, eylül aylarında yemek için günde on beş-yirmi hayvan kesilirmiş. 1960-70’li yıllarda, köyden bazıları eylül-ekim aylarında davar alır, keser, etini köyde satarmış. O zamanlar davarın ilk önce yağı satılır, adeta kapaşılırmış. Hatta bu yüzden yağ daha pahalıya satılırmış. Et fırında, kavurma yapılarak ya da haşlanarak yenir. Kış için kavurma yapılır, kışın da bundan biraz kıyılır, az su konur ekmek banarak yenirmiş. “Soğuk kavurma iyi yarar” derler, öyle de yerlermiş. Kavurma nohut, fasulye, pilava da katılır. Soğana kavurma katılarak soğan öldürmesi yapılır, buna yumurta kırınca mihlama denir.

Davarı olmayan tavuk, hindi, kaz keser ya da av eti yermiş. Bunlar da haşlanarak yenir. Sularıyla pilav yapılır. “Eskinin tavuk, hindi lezzeti başka idi” deniyor. Tavuk suyu ile pişen pilav sapsarı olurmuş. Eskiden köyde çok kaz olurmuş. Yağı ile yufka yağlanır *şipit* yapılırmış. Kazın eti herkese iyi gelmezmiş.

Sebze Yemekleri

Yazın patlıcan, biber, fasulye; kışın da bunların kuruları yenirmiş. Fasulyenin içini eskiden dağ köylerinden alırlarmış. “Pamuk ile fasulye satın alınırdı” deniyor. Yenice’de sulu araziye satış için ürün ekildiğinden kendi yiyecekleri ile uğraşmazlarmış. Eskiden içi pembe, tazeşi yeşil, kılçıksız, sırığa çıkan bir fasulye yetiştirilirmiş. Bunun içi de yenirmiş ama önce haşlanır, kara suyu atılırmış. Domates de

önceden çok olmazmış. *Aş kabağı* ile *sütlü kabak* yapılır, tarlalara götürülürmüş. Pancar ve asma yaprağı ile sarma yapılmış.

Pilav-Makarna-Börek-Mantı

“Pilav diye pirince deriz, bulgurunki bulgur aşı” diyorlar. Pilav misafir yiyeceği imiş, “misafire hayvan yağı ile pilav pişirilirdi” diyor. Eskiler börülcenin tazesini bilmez, kurusunu bulgur pilavına katarlarmış.

Makarna deyince de erişte anlaşılmaktadır. Buna *küne çırpısı*¹⁰⁶ denirmiş çünkü tok tutmazmış. İnce dallar ne kadar hızlı yanıp geçerse makarnanın da tokluğu çabucak geçermiş, o nedenle bu ad verilmiş.

Yenice’de börek deyince bir çeşit akla gelmekte ve o da şöyle tarif edilmektedir: Soğuk ekmekler bir çeşit elek olan *kalbura* sürtülür, altına dökülen ekmek ufakları yağda kavrulur. Her yufkanın arasına bu iç serpilir. Kömür üstüne konan demir saçta pişirilir. Altı kızarında *yaslaç*¹⁰⁷ ile çevrilir ve diğer tarafı da aynı şekilde kömürde kızartılır.

Cuma günleri mantı yapılır, yenirmiş. Mantının iki çeşidi vardır; birine *yazma mantı*, diğerine de *kopma/cimcik mantı* denmektedir.

- *Yazma mantı*; hamur açılır, küçük kareler halinde kesilir, suya atılır, haşlanır. Üstüne keş ve kızdırılmış yağ dökülür.
- *Kopma mantı*; sade hamur yoğrulur, parça parça koparılır kaynayan suya atılır. Bazıları parçaları elle incelterek atarmış. Bir süre sonra bir tanesi alınır, soğuk suya tutulur ve yenir. Dişe yapışmazsa pişmiş demektir, o zaman sudan çıkarılır. Buna *su atmaca mantı* da denir. Tepsie alınırken arasına keş, üstüne kızgın

¹⁰⁶ *Küne çırpısı*: İpekböceğinin yaprağını yedikten sonra geride bıraktığı ince dallar.

¹⁰⁷ *Yaslaç*: Hamur açmaya yarayan tahta gereç.

tereyağı dökülür. Manti tarifi verilirken şöyle bir kısa anlatı aktarılmıştır: “Ebenin biri hem uyuklamış, hem de mantı yapmış ocağın arkasını doldurmuş”. Hamurları tek tek koparıp tencereye atarken muhtemelen aynı hareketi yapmaktan ebenin uykusu gelmiş ve parçaları tencerenin dışına atmış olmalı. Dolayısıyla da bu kısa anlatı mantı yaparken böyle bir risk olduğunu hatırlatmaktadır.

Mantiya yoğurt da katılır ya da keçi eriği pestili ile ekşili mantı da yapılmış. Pestil suda bekletilir, ezilir, sulandırılır, yoğurt yerine mantiya katılmış. Hamuru ekşili yemek sevildiği için köyde mantiya limonlu su katanlar da varmış. Bir de keşli ekmek mantısı yapılmış. Ekmeğin artanları kurur, onlar doğranır, kaynar suya atılır çıkarılır, üstüne keş, yağ dökülür. Bu mantı sabahları iyi gidermiş. Ekmek mantısı anlatılırken *karıştırma* adı verilen bir yiyecek akla gelmiş ve şöyle tarif edilmiştir: Bütün bir ekmek, ufalanarak bulgur bulgur yapılır; önce yağ eritilir, yumurta kırılır, pişirilir, sonra ufalanan ekmek konur, kavrulur. Helva gibi iyice karıştırılır. *Karıştırma* kaşıkla yenirmiş ve ana yemek yerine geçmez *kıyıntı* sayılmış.

Tatlılar

Aslında köyde bir tür olarak tatlıdan bahsetmek zordur. Genelde tatlı olarak bilinen yiyeceklerin yemek olarak değerlendirildiği ve ekmekle tüketildiği görülmektedir. Örneğin tatlı sınıfında yer alacak olan bal kabağı böyledir. Pekmez ile tatlandırılan hamur işine de zaten adı üstünde “börek” denmektedir. Aynı şekilde tatlı niyetine yenen kavun bile öğün yerine geçmiştir. Örneğin çifte gidenin torbasına bir ekmek, bir de kavun koyuverirler; o da acıkınca kavunu ekmeğe katık ederek yermiş. Zaten bölgenin kavunu “öyle tatlı olur ki ekmekle yenirdi” diye anlatılmaktadır.

Yenice beslenmesinde bal kabağının özel bir yeri vardır çünkü kış için “kırk kütük kırk kabak” diye bir söz vardır ki bu bütün bir kış kabak yenerek geçiyor gibi bir anlama gelmektedir. Bu yargıyı destekler nitelikte kabak hırsızlıkları, kavgaları ve kabakla ilgili anlatılar da bulunmaktadır.

- Kavaklıların kabak aşısı: Kaymakam Kavak köyüne gitmiş, herkes *tabla kabak* getirmiş, dizmişler köşeye. Biri de turp rendeleyip getirmiş, içlerinde beyaz olarak fark edilmiş. Kaymakam bunu peynir sanmış, kabakları götürün şu kalsın demiş.
- Kabakçılar: Okyay’lar sülalesi “bir kabağı teraziynen böldükleri” için lakapları Kabakçılar olarak kalmış. Buradan kabağın ne kadar kıymetli olduğu kanısına varılabilir çünkü tıpkı ekmek gibi tartılmış. Buna ilişkin soru sorulduğunda köylüler “eskiden bu kadar varlık yoktu” diye bir açıklama getirmiştir.

Ak kabak soyulur, kare şeklinde doğranır, pişirilirmiş, pişerken pekmez de katırmış. “Bu sofraya konur, kara kabağı ise eline alır yersin” deniyor. Kara kabak, kabuğunu soymadan, el kadar büyük parçalara ayrılır, tencerede pişirilir, tatlı olsun diye biraz pekmez ilave edilir, buna *tabla kabak* denir. O nedenle kara kabak ele alınıp yenebiliyor. Kabak fırına da atılmış, bunu ekmek yaptıktan sonra yaparlarmış. Ekmek bittikten sonra kabak fırına atılır, kapağı kapatılır gidilir, sabah gelip kabak alınmış. Bu neden de “fırına kabak atılınca çaliverirler” deniyor.

Pekmezli Börek: Çok ince açılan yufkalar kıvrılır, altı yağlanan *siniye* dizilir, kömür üstünde kızartılır, dilimlenir, hamur teknelerine doldurulur. Sonra buna sulandırılmış pekmez kaynatılarak sıcak sıcak dökülür, üstü kapatılır. “Çok tatlı olur” dendi. Pekmezli börek düğünde de bayramda da yapılırmış. “Böreği eli yakışan yapar” deniyor, anlaşılan herkes börek yapamıyor.

Çalışırken Yenen Yemekler

Çalışma daha çok tarlalarda olduğundan, çalışırken yenen yemekler tarlaya götürülen yemekler olmaktadır. Tarlaya götürülen yemeğin iki özelliği vardır; birincisi kolay taşınabilirlik, tarlada muhafaza edilebilirlik; ikincisi ise vereceği enerjinin yüksekliği ve çekiciliğidir. Özellikle de tarlada çalışan *yevmiyeci/kubaşık* varsa bu ikinci husus daha da önem kazanır. Bir kaynak kişi (KK42) bununla ilgili bir anısını şöyle aktarmıştır: “Bir gün 22 orakçı buldum, bir de erkek kestim ağacın dalına astım”. Geçmişte zaten para için değil, ya -pamuk, üzüm, iğde, yoğurt için olduğu gibi- kendi ihtiyacını almak ya da yardım için, hatır için bir başkasına çalışıldığından iyi yemek yemek de bu gerekçelerden biri olabilmektedir. Bu nedenle eskiden “tatlı tuzlu yemek yemek için” köydeki ağaların harmanına çalışmaya giderlermiş. Bununla ilgili anlatılar şöyledir:

Köyde iki ağa varmış. Osman Ağa’ya harman zamanı yalakalık yaparlarmış bizi *orakçı* götürsün tatlı tuzlu yemek yiyelim diye; mantı yapacak, davar kesecek, pirinç pilavı yapacak. Bir de Yakup Ağa varmış, çok çalıştırmazmış ama yemeği iyi olmuştmuş. Bu nedenle “Osman Ağa’nın yemeğini yiyecen, Yakup Ağa’nın işini tutacan” derlermiş.

Osman Ağa’nın *orakçısı* var dediler mi adam çağırmadan da giderdi, mutlaka orda et yiyecek. Cabık Dedenin *orakçısı* var dediler mi orada da mutlaka bal yiyecek.

Köylü için ekinin biçilmesi ve harman yaz döneminin en önemli işidir. Bu nedenle *orakçıya* önem verilir ancak herkesin davar kesmesi mümkün değildir. Onun yerine mantı, makarna, gözleme gibi hamur işleri yapılırmış. “Orakçılara gözleme yapılır; içine susam, haşhaş, peynir konurdu” denmektedir ya da sade yapılırmış.

Yevmiyeci yok da tarlaya sadece ailece gidiliyorsa öğlen yenecek yemek sabahattan götürülürmüş. Bu nedenle yoğurt suyundan dolayı sıcak havada hemen ekşimesin diye sabah evde torbaya konur, öyle götürülürmüş. Böylece yoğurt öğleye kadar suyunu

süzdüğü için ekşimez, öğlen vakti de sulandırılarak yenirmiş. Yoğurt hem besleyici, hem de sıcakta iyi gidermiş. Tarlalara; süzme yoğurt dışında, pekmez, karıştırma ya da ekmek mantısı da götürülürmüş. Harmana *sütlü kabak* götürülürmüş. Soğan kavrulur, doğranmış sakız kabağı katılır, az su ile pişirilir, sonra bolca süt katılır. Bu yemek salçasız olur. Biraz karabiber serpilir. Sütlü kabak bir *bakracı* konur, yanında da iki ekmek ile harmana gidilir. Tarlalara *cızdırman* da çok götürülürmüş. İki yumurta, bir kaşık un ile hamur yapılır, yağda kızartılır. Ekmeğin arasına konur yenirmiş. Sabah kahvaltıda da yapılırmış. Çifte gidenlerin bohçasına kavun-ekmek konurmuş; bunu “öküzle çifte giderdik, torbana bi ekmek bi de kavun koyuverirler, çok tatlı olurdu” diye aktarmaktadırlar. Haziran aylarında üzümler korukken, ezilir, suyu çıkarılır, içine semizotu, yeşil soğan doğranır, salata yapılır, yenirmiş. Buna *koruk salatası* denir, bu da pamuk tarlasında çok yenirmiş.

Özel Gün Yiyecekleri

İlk namaz denen Regaip Kandili’nde yağlı gözleme yapılır; konu komşuya -ama mutlaka yedi kişiye- dağıtılır. Pek çok toplumda olduğu gibi Anadolu’da da üç, beş, yedi, kırk gibi sayıların mistik, majik niteliklere sahip olduğuna inanılır (Erginer, 2003: 55). Bu nedenle Yenice’de de bu sayıların gücünden yararlanmak amacıyla; Hasan Dede türbesinin yedi defa dolanılması, düğünde dokuz *dünürşü* olması, kırk gün süren lohusalık, aşurenin içine yedi çeşit yiyecek katmak, sonra yedi kişiye dağıtmak, ölenin ardından yedisini yapmak gibi pek çok pratikte kullanıldıkları görülmektedir. *İkinci namaz* denen Berat Gecesi’nde gene gözleme yapılır, bu defa yanında helva olurmuş. Sığırtmaca, hocaya, dul kadınlara özellikle verilirmiş. Bu özel günlerde eğer gözleme yapamazsan; “yaşlısın, hastasın o zaman un ve yağ götürür verirsin birine” denmiştir. Eskiden evden mutlaka yağ kokusu çıkması istenirmiş. Nişanlı, sözlü olan oğlan evi bu günlerde kız evine gözlemesi, helvası ile gider, orda birlikte yerlermiş.

Ramazan ve Kurban Bayramlarının *arefelerinde halka* yapılır, dağıtılmış. Herkes bayram ekmeğini yaparken aynı hamurdan simide benzer biçimde yuvarlak, içi delik *halka* yaparmış. Evin çocuklarına altı *halka* ve bir *katmer* verilir, -bu sayının da toplamı yedidir- çocuklar *halkaları* kollarına takar ve arife gününün ikindi namazının ardından *katmeri* köyün imamına olmak üzere *halkaları* da köy korucusuna ve köydeki fakirlere dağıtır. Günümüzde *halka* yapılmıyor ancak imama *katmer* verme geleneği sürdürülüyormuş.

Oda Bayramı denen Ramazan Bayramı'nda “sofra düzülür”müş. Evlerde pilav pişirilir, yanına başka şeyler de konur caminin yanına getirilir, orda bunları erkekler hep birlikte yermiş. Oda Bayramı; evli, bekar, genç, yaşlı, zengin, fakir, herkese birlikte ve aynı şeyi yeme fırsatı sunmaktadır.

Kurban bayramının ilk gününde de *Kol Bayramı* yapılırmış. Kurbanlar kesilince, herkes kurbanının ön kolunu bunun için ayırır, mahalle mahalle herkes bir araya gelir, etleri büyük bir güvece sadece ek yerlerinden ayrılmış olarak bütüncü yerleştirir, su ve tuz koyduktan sonra mahallenin ekmek fırınında, közler fırına yayılarak ve fırının ağzını kapatılarak pişirmiştir. Ertesi gün et soğuk olarak didilir, evde kadınlara bir miktar bırakılır ve gerisi erkekler tarafından caminin yanında topluca yenirmiştir. Çok eskiden bunu erkekler birinin evinde toplanır yermiş, sonra bir süre kahvehanede yapmışlar, en son da cami avlusuna götürülerek öğlen namazının ardından yufkayla yemişler. İki yıl öncesinde kadar bu bayram sürdürülmüştür. İki bayramdır (2012-2013) fırında kol pişiriliyor ama cami yanına götürülmeden akrabalarla yeniyormuş.

Köyde *delikanlıbirliğin*in aktif olduğu zamanlarda *delikanlılar* bir araya gelir ve pekmezle pişmaniye helvası yapar yerlermiş. Pişmaniye helvasının yapımı güç ve zaman gerektirdiği halde her zaman yenen yiyeceklerden farklı ve şekerleme türü bir yiyecek olduğu için böyle bir ortamda eğlencelik olarak yapılması gelenek haline gelmiştir. Helvayı yapmak da yemek de eğlendirici olmuştur. Günümüzde köyde ne yazık ki delikanlı kalmadığından birlik de, toplantıları da, pişmaniye yapımı da sona ermiştir.

Ölenin arkasından, cenaze mezarlığa gidince helva yapılır, hemen evdekilere dağıtılır, yedirilir.

Aşure zamanı aşurelik buğday, nohut, fasulye dışında bahar, karanfil ile toplam yedi çeşit malzeme katılarak aşure pişirilir. Su, aşurelik buğday, pekmez, nohut, fasulye, tuz ve üstüne de çörek otu ekilince toplam yedi edermiş. “Kurban kavurmasını mecbur katarlar” diyor. Aşurenin içine eskiden pekmez de katılırmış. Şimdi çeşidin çoğaldığı söylenmektedir. “Aşure pişirirken toplaşılır” dendi ancak herkes kendisi pişirir diyen de olmuştur. Pişen aşureyi kovaya doldurur, komşulara dağıtırlarmış.

3.4.4. Doğada Kendiliğinden Yetişen Otlar, Mantarlar ve Meyveler

Otlar

Eskiden ıspanağı bilmezlermiş, ıspanak bilinir olunca otlara o kadar rağbet edenin kalmadığı söylenmektedir. Yenice’de yemek için; *gelincik*, *ebegümeci*, *pişirgeç otu*, *koyun dili* (bk. Görsel: 71), *teke sakalı*, *karga sarımsağı* (bk. Görsel: 72), *eşek kaymağı* (bk. Görsel: 73), *ısırgan*, *karakabuk* (*karakavuk*), *semizle*, *beslemet* (bk. Görsel: 74),

hardal otu, ııştak, akbacak, gbr otu (katmer, yetme olur) gibi otlar toplanır mış. Otlar, karın doyurmanın ötesinde şıfa için de tkutilirmiş, örneğın baharda *ııştak, beslemet, emegmeci, koyun dili* vb. yersen kışa sağlıklı girersin denmektedir.

Görsel 71: Koyun dili

Görsel 72: Karga sarımsağı

Görsel 73: Eşek kaymağı

Görsel 74: Beslemet

- Salata Olarak/Taze Yenenler: *Teke sakalı, kuş yemi/yemlik, karakavuk, ııştak, beslemet, koyun dili, pişirgeç, deli ıspanak*, bunlar taze yenir. Bunlara tuz ekilir, limon sıkılır veya sirkeye batırılır, sonra ya yufkaya sarılarak ya da ekmeğın arasında konur yenir. Marul¹⁰⁸ da böyle sirkeye batırılarak yenir. Tazesine *akbacak* (*sakız otu* da denir) denen bir ot vardır, onu da toplar, salatasını yaparlar. Pişirge'e İzmir Torbalı'da *turp otu* dendiği ve haşlanarak, zeytinyağı, limon, tuz, sarımsak ile salatası yapıldığı söylenmiştir. Bunu oradan öğrenerek Yenice'de de yapanlar vardır.

¹⁰⁸ Marul ile birlikte köyde tere, dereotu, maydanoz, haşhaş, yeşil soğan, nane yetiştirilir ve çiğ ya da salata yapılarak yenir.

- Ekmeğin Arasına Konulanlar: Bunlardan *katmer* ve *yetme* yapılır. *Karga sarımsağı*ndan *yetme* yapılır. *Karga sarımsağı* doğranır, içine keş, yoksa peynir, salça, acı biber katılır, karıştırılır. Mayasız hamur yufka gibi açılarak arasına bu iç konur ve toprak saçta pişirilir. Bunu yakınlardaki Düzköy falan bilmezmiş. Mayalı ekmek hamurunun arasına ise *karga sarımsağı* gibi *ıspanak*, *ısırgan*, *gelincik* de konur ve buna *katmer* denir. Bunlar sadece mart ayında baharda yapılır.
- Yoğurtlananlar: “Eskiler hepsini haşlardı, sonra yoğurtlardı” deniyor. Semizotu yoğurtlanır yahut turşusu yapılır. *Hardal otunun* çok tazesini yoğurtlanır. Ağustosta kartlaşır, o zaman hayvanı bile zehirlermiş. *Hardal otu* buruk olurmuş, muhtemelen bu nedenle haşlanıp suyu atılıyor. Çok tazesini haşlamazlarmış. Ayrıca bu ot çok eskiden bilinmezmiş.
- Kavrulanlar: Otların hepsinin ıspanak gibi pirinçli yemeği olur ya da soğanla kavrulur yumurta kırılır. Bazıları otları sadece pirinçli yapar, bazıları hem pirinç hem yumurta koyar. Soğan yağda öldürülür, salça ile biraz daha pişirilir, yumurta kırılır, karıştırılır, az su konur, pirinç atılır, otlar konur, pişirilir. Üstüne karabiber atılır. Ne sulu ne susuz bir yemek olur. “Eskiden pirinçli olurdu, en çok pirince giderlerdi, bulgur konmazdı, şimdi bulgur koyan da var” deniyor. *Ebegümece*, *ısırgan*, *gelincik*, *teke sakalı*, *pişirgeç* (acıdır, önce *börttülür* - haşlanır-), *deli ıspanak* kavrulur. *Ebegümece* kavrulur yenir, kalanı da sonradan yoğurtla yenirmiş.
- Diğer Bitkiler: Çocuklar *kav kav dikenini* (bk. Görsel: 75) soyar, özeğini yermiş. Gevenin dikenini yakılır, kökü sökülür, içinde, özeğinde bal gibi bir sıvı olurmuş, o emilir.

Görsel 75: Kav kav diken

Mantarlar

Yenice’de yendiği söylenen belli başlı mantarlar şunlardır: *Kanlıca, yamıcak, karakız, dolaman, şeytan kulağı, meşe mantarı, dil buran, dut mantarı* vb. Mantarlar közlenir, kızartılır, pirinçli yemeği olur, yetmesi yapılmış. Dut mantarı dut köklerinde olmuştur ama onu haşlayıp suyunu dökerlermiş.

Meyveler

Öküzgözü, kürüzümü (böğürtleğen), rastlanırsa toplanır yenir. *Keçi eriğinden* pestil yapılır. Kuşburnu, toplanır, kurutulur, çayı olur. Kızılcık Karacaören’de olur, Yenice’ye getirip satarlar, onlardan alınır. Köyde çitlembik olur, yenir, buna günümüzde fıstık aşılansaktadır.

3.4.5. Süt ve Sütten Elde Edilen Besinler

Süt inekten elde edilir, koyun ve keçi ancak yavrusunu besleyebildiği için sağılmazmış. İnekler yerli cins olduğundan onların da fazla sütü olmaz, sağılan süt ancak yoğurda yetermiş. Tarhana yapmaya bile süt bulunamazmış. Bu nedenle “peynir, yağ görmezdik” deniyor. Hayvancılığın yoğun yapıldığı Ericek gibi dağ köylerinde peynir

yapılır, onlardan satın alınır. Yenice lilerin ilk tereyağı ile karşılaşmalarına ilişkin anlatılanlar şöyledir;

- Bir kaynak kişi (KK52) çocukluğunda hocaya giderken, hocası iki arkadaşı ile birlikte bunları yakınlardaki Tekirler köyüne gezmeye götürmüş. Tereyağını ilk orada görmüşler. Önce tadına bakmışlar, sonra beğenip sofraya konan yağın hepsini yemişler. Hocaları da dönüşte bu görgüsüzlüklerinden dolayı onlara kızmış.
- Eski muhtar olan bir başka kaynak kişi (KK42) şu olayı anlattı; “Seben’den kışla¹⁰⁹ gelir bize, bir gün bizi davet ettiler, adamın karısı sadeyağ ile gözleme yapmış, yanına bir de sadeyağ koymuşlar” Kendisiyle birlikte giden adamlar yağı “yoğurt yer gibi” yemişler.

Günümüzde süttten yoğurt, tereyağı (bk. Görsel: 76,77), keş, ekşimik, peynir, lor yapılmakta ancak inek bakan az sayıda aile kaldığı için onlardan alınan süttten sadece yoğurt yapılabilmekte, peynir ve tereyağı gene satın alınmaktadır.

Görsel 76, 77: Tereyağı yapımı

Köyde peynirin yapıldığı dönemlerde peynir mayasını kendileri yaparlarmış. Bunun için keçi, koyun yahut ineğin *şirdeni* (ışkembenin bir bölümü) alınır, yıkanır, doğranır, bir

¹⁰⁹ Kışla: Köyün dağlarında kirayla otlatılan sürü.

kavanoza konur. İçine bir-iki nohut, arpa, buğday atılır, su konur, bir hafta bekletilir. Sonra maya olarak kullanılırmış. Şirdenin tamamı bir defada kullanılmaz çünkü maya bitirilmezse ekşirmiş. Bir kısmı bu şekilde maya olarak hazırlanır, kalanı sonra kullanılmak üzere kurutulurmuş. Sirken otuna benzeyen ekşi bir ottanda içine şeker, limon katıp ekşiterek maya yaparlarmış.

Çift sürerken, etraftaki sürülerden süt sağılıp, ılıkken içine incirin sütünü (koptuğu yerden süt çıkarmış) damlatıp *sulu peynir* yapar yerlirmiş. Bu incirin delisi ya da iyisi fark etmez ama incirler olmadan evvel, temmuz aylarında yapılırmış. Bunu dağda sürünün yanında kalan obanlar da yaparmış. Üstüne şeker de serpilebilirmiş.

3.4.6. Kışlık Yiyecek Hazırlığı

“Tarhana orbası arkası pekmez” şeklinde özetlenen beslenmenin kış için yapılan hazırlıklarında tarhana ve pekmezin önemli bir yeri vardır. Kış için tarhana, pekmez, sirke, turşu, salça (bk. Görsel: 78, 79), bulgur, *makarna* (erişte), *keşkeklik* (*düğü* de deniyormuş) yapılır, sebze, meyve kurutulur. Tarhana, bulgur, yufka yapımında yardımlaşılır.

Görsel 78, 79: Salça yapımı

Keşkeklik, dövmek zahmetli geldiğinden günümüzde satın alınmaktadır. *Makarna* yapımı da azalmıştır. Sera işi kışlık yiyecek hazırlıkları için gereken zamanı gasp ettiğinden ayrıca iş paraya vurulup *makarnayı* satın almanın çok daha ucuza geldiği söylenerek *makarna* yapımından vazgeçilmiştir. Bulgur az da olsa yapılmaya devam edilmektedir (bk. Görsel: 80). Alan çalışması esnasında buğdayı iyi çıkmayan bir kişi, Osmanköy gibi yukarıdaki köylerden birinden kendi buğdayını değiştirerek bulgur yapacak buğday almak istediğini söylemiştir. Bulgur *Sarıbaşaktan* yapılırmış. “Sert buğday bulgura bi kere” deniyor. Köyde geçmişte pirinç yetiştiği halde bulgur yapımı hep devam etmiştir. Bir kaynak kişi (KK23) kalabalık bir aile olduklarından; “herkes bir yarımna, iki yarımna bulgur kaynatırdı, biz sekiz yarımna kaynatırdık” demiştir. “Pilav” deyince pirinç anlaşılır, bulgur pilavına da *bulgur aşısı* denirmiş. Bayramlarda bulgur pişirilirmiş ancak günümüzde bayramlara getirilen bulgurun da hazır paketler içinde olduğu gözlenmiştir.

Görsel 80: Kışlık bulgurunu yelleyen kadın

Taharna (Tarhana): Buğday değirmende öğütülür, *göce* yapılır. *Göce* sütle kaynatılarak *haşlak* yapılır. Buna yoğurt, tuz, un katılarak yoğrulur, beklemeye bırakılır. Üç gün sonra bu hamurdan küçük parçalar alınır, güneşe serilir, biraz kuruyunca ovuşturularak elekten geçirilir, kurutulur. Tarhana bu şekilde yapılır, bez torbada saklanırmış. Günümüzde tarhana Türkiye’nin diğer yörelerindeki benzer şekilde sebzeli yapılmaktadır. Buna *un tarhanası* denmektedir. Yeniceli her iki tarhanayı da şu şekilde

aktarmıştır; “içine her şey katılır, sonradan geldi bu, bizim yaptığımız göceli. İçine göce katılır. Göceli yaparız hala”.

Turşu: Eskiden, “anneler zamanı, kendi biten gli gli domatesler olurdu onları turşu yapardık” deniyor. Bu ifadeden ve bir dönem Laçinlilerin (Sarıcakaya/ Eskişehir) köye turşu getirip satmalarından anlaşılıyor ki eskiden bugünkü turşuluk sebzenin yetiştirilmesi ile uğraşılmıyor ve turşu bugünkü sebzelerle yapılmıyormuş. Laçinliler sebze yetiştirmeye ve seracılığa daha erken başladıklarından onlardan bir süre satın alınmış olmalı. Günümüzde Yenice’de turşu; salatalık, domates, biber, patlıcan, fasulye, lahana, semizotu, pancar’dan yapılır. Hepsi birbirine karışmaz. En çok, domates, biberden olurmuş, olursa salatalık katılmış. Kış kavunlarının küçüğüne *gevrek* denir, kasım aylarında turşuya bunu da atarlar. Turşu sirke, sarımsak, tuz, limon tuzu, nohut ile yapılır. Turşunun bir de haşlanarak yapılanı vardır, buna yaz turşusu denir. Biber haşlanır, yine sirke, sarımsak konur, hemen yenmeye başlanır. Kuru biber ile *semizle* haşlanır, bunu da turşu yaparlarmış. Turşu-sirke yapılırken *çekişilirse* daha keskin olacağına inanılmış. Bir kaynak kişinin (KK9) kayınvalidesi turşu kurarken “çekişem de biz gibi ekşilensin” dermiş. O nedenle şunu şöyle niye yapmadın, bunu böyle niye yapmadın diye söylenirmiş. Burada benzer benzeri getirir prensibine göre işleyen bir taklit büyü pratığının sergilendiği görülmektedir. Bu yolla sirkenin olacağına inanılmıştır.

Görsel 81, 82: Sebze kuruları

Eskiden domates, biber, dolmalık biber, patlıcan, bamyas, fasulye, semizotu kurutulurmuş (bk. Görsel: 81, 82). Aynı şekilde zerdali, kayısı, erik, elma, armut da kurutulur, zerdali *kakından* hoşaf yapılırmış. Şimdi sebzeler derin dondurucuya konulmaktadır. Bir ara taze fasulyeden konserve de yapılmış, derin dondurucular nedeniyle ondan da vazgeçilmiştir. Nane kurutulur, dağdan kekik toplanır, tarhana çorbasına katılmış. Asma yaprağı eskiden üst üste *dömetlenir*, tuzlu su kaynatılır üstüne dökülür ve ertesi gün plastik ya da cam küplere basılmış, şimdi o da ya haşlanarak derin dondurucuya ya da kola şişesine konmaktadır.

Kış için hazırlanan turşu, un, pekmez küpler içinde *kirellik*'te dururmuş. Toprakta yapılan küpler içindekini hem serin tutar, hem de farenin girmesini önler. Tarhana, bulgur bez torbada dururmuş. İncir kuruları tahta sepetlere basılmış. Kavurma serin olduğu için buğday içinde saklanılmış.

Pekmez

“Tarhana çorbası, arkası pekmez” ifadesinden yola çıkarak pekmezin önemli besin maddelerinden biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Köyde hemen herkesin bağı varmış, çok üzüm olur ve on beş gün pekmez kaynatılmış. Bağı olmayanlar da pekmez yapanlara yardım ederek ihtiyacı olan pekmezi almış. Bir kaynak kişinin (KK52) babasının iki buçuk dönümlük iki tarlada, toplam beş dönüm bağı varmış, yirmi kiloluk tenekelerle on beş teneke pekmezleri olurmuş. Bir kaynak kişinin (KK17) ailesi ise kırk *yük*¹¹⁰ üzüm kaynatır, pekmez yaparlarmış. Pekmezin fazlasını satar ya da Osmanköy gibi civar köylerde arpa-buğday ile değiştirirlermiş. Bir aile yılda otuz ila elli litre pekmez tüketirmiş. Pekmez üzümünden yapılmış. Üzümler köyün ortak yapılarından

¹¹⁰ Yük taşımak için hayvanın her iki yanına *çit/çite* adı verilen sepetler takılır, bu her iki sepetin toplamına bir *yük* denir. Bir *çit* yaklaşık 25 kilo üzüm alır, dolayısıyla bir *yük* de 50 kilo eder.

olan “*şarpana/şerpne*”larda¹¹¹ sıkılmış. Köyde on kadar *şarpana* varmış. *Şıra* adı verilen üzüm suyu Kuzucular köyü yakınlarından çıkarılan pekmez toprağı ile -bir kazana bir koca avuç katılarak- kaynatılmış. Pekmez kazanının altında çıra yakılmış. O nedenle pekmez yapmadan önce dağa çiraya gidilmiş. *Şarpnelerin* ocaklarının altı çamurla sıvalı olduğundan çıra yanarken pekmeze is kaçmazmış. Pekmez kaynatılırken savrulur, köpüğü olurmuş. “Bağ, dut yaprağı ile kaşık yapar, köpük yerdik” denmiştir. Yeterince kaynatıldıktan sonra pekmez olur, dibine toprak çöker, üstünden pekmez alınır. Dibinde kalan toprak bir bez torbaya konur, sızdırılır. Buradan çıkan su sirke yapılır. “Çok sirkemiz olurdu, toprak yangılara (küp) sirkeyi doldururduk”. Pekmezler topraktan küpler içinde saklanırmış. Pekmez küplerinin üstünde kaymak oluşmuş, “onu alır ktır ktır yerdik” diye aktardı kaynak kişi. Tabi bunun için pekmezin çok kaynatılmış ve koyu olması gerekirmiş. Üzüm çoksa çok kaynatılır, ekmeğe çok bulaşmış ama azsa çok bulaşmasın ve çabuk bitmesin diye az kaynatılmış. Pekmez küplerinin dibi de koyulaşmış. Günümüzde köyde on kişi pekmez yapar, 2015 yılında üzüm olmamış ve pekmez yapılamamış. Pekmez 2013 yılında nardan da yapılmıştır. Eskiden nardan yapılmazmış. Pekmezden helva yapılır, aşureye, böreğe ve kabağa katılır. Pekmez sulandırılır, şerbet yapılır, bulgur pilavı yanında içilirmiş.

Pekmez kaynatılırken tava delinirse; yumurta akı, baca kurumu ve kendir karıştırılır, çırpılır, çamur gibi yapılır ve bir beze sürülür, tavanın altına yapıştırılmış. Buna *lök* denir. Bu kazanın akıtmasını engeller ve pekmez kaynatılmaya devam edilirmiş.

¹¹¹ *Şarpana/şerpne*; üzümün sıkıldığı yer olduğu için büyük olasılıkla şaraphane’nin yerel söylenişidir. Bu adlandırma bölgede şarap yapımı var mıydı sorusunu akla getirmektedir. Sözlü hafızada buna ilişkin bir bilgi olmamakla birlikte bölgede eskiden Ermenilerin yaşadığının, ipekböcekçiliği yaptıklarının söylenmesi bu görüşü güçlendirmektedir. Köyde şarapla ilgili bir de şöyle bir kısa anlatı tespit edilmiştir: “Nasip dağdan gelmiş erken herkes uyuyomuş. Bakmış bir adam şarap boşaltıyor, nasibi ona vermiş gitmiş.” Ancak bu anlatıda şaraptan, bölgedeki üretiminden ziyade yapılan iş şarap da olsa erken kalkmanın önemine işaret etmek üzere bahsedildiği anlaşılmaktadır.

Eğlencelik Meyve Kuruları

Köyde eskiden *yemiş* (incir), iğde toplanır, sepetlere basılmış, çocuklar okula giderken ceplerine doldurur, yiyerek gider gelirlermiş. “Okula bunlarla gider gelirdik” deniyor. Bayramlarda el öpenlere incir, iğde verilirmiş. Kışın dağa oduna gidenler ceplerini *incir kakı* (bk. Görsel: 83), iğde doldurur, yiye yiye gidermiş. Kuru incir, iğde, üzüm misafire de ikram edilirmiş.

Görsel 83: İncir *kakı*

“Kara incir, lop incir kurutulmaz ama sarı incir ufak olur, o kurutulur” denmiştir. İncir dalından toplandıktan sonra sepetle getirilir, önce tek tek sapları yukarı gelecek şekilde tahtalara döşenir. İncirler önce buruşur, sonra iyice kurur. Ondan sonra kaynar suya atılıp çıkarılır, bir siniye dökülür, orada suyunu çeker ve tekrar kurutulur. İyice kuruyan incirler, yumuşak tutsun diye unlanarak *denk sepeti* denen tahta sepetlere *basılır*.

Üzümün kurusuna *üzüm çerezi* denir. Üzüm güvelenmesin diye küllü suya *bulandırılır* (batırılır), ondan sonra kurutulurmuş. Bunun için bir kazan suya bir avuç kül atılır, kaynatılır, yaş üzüm salkımı buna daldırılır, çıkarılır, güneşin altına döşenirmiş. Kurutulan üzümler parlak olsun diye bu küllü suya biraz da yağ katırmış. Kül suyu acı olsun diye *dut çibıǵı* ya da meşe külünden yapılmış. Yemek için toplanan üzümler, tavana soba kurulmayan odanın üstüne döşenir. “Üzümlü tahtanın üstüne döşerler” deniyor. Bu şekilde üzümler kış yarısına kadar yenirmiş.

Üzüm, incir, dışında iğde, elma, erik ve zerdali de kurutulurmuş. Meyve kurularına genel olarak *kak* denir; *zerdali kakı*, *incir kakı* gibi. Şimdi sadece olursa üzüm kurutuluyor. Zerdalinin kurusu da yaşı da satılırmış. Zerdali ve elma kurusuyla hoşaf yapılırmış. Erikten de pestil yapılırmış; ekşi pestil, tatlı pestil. Ekşi pestil yabani *keçi eriğinden* olurmuş.

Pekmez, tarhana, makarna gibi kimi kış hazırlıkları yardımlaşma gerektirir. Bu yardımlaşma, birlikte iş yapma esnasında ve misafirlikte eğlencelik yiyecek yenir. Örneğin çıkırıktaki iplik eğirirken; *darı* (mısır) *patlatılır*, iğde, nar yenirmiş. Aynı şekilde *bez çekince*¹¹² bir araya gelir *gölle* pişirirlermiş. *Gölle* buğday ve nohudun tuzlu suda haşlanmasıyla yapılır. Pamuk *çakıldakları*/koza sağılırken, *kubaşık* yapılır, orada iğde, nar, yemiş yenir. *Kelek* kesilir. Koza sağarken *tabla kabak* da yenirmiş. “Çakıldığın arkasına illa bişey yapılır”mış. Kuru incir, iğde, üzüm misafire de ikram edilirmiş. Misafire mısır da patlatılırmış.

Kış İçin Et Saklama

Kışlık et için ekim aylarında koyun-keçiden *besi* kesilirmiş. Bundan kavurma yapılır, güveçlere basılırmış. Güveçlerden çıkarılan kavurmalar *çit*lere basılır, ya evin içine asılır ya da ambarda tahılın içinde saklanırmış. Buğdayın içi serin olurmuş.

Kesilen hayvan yağı ayrıca doğranır, kaynatılır, içindeki kıkırdaklar alınır, kalan yağ dondurulurmuş. Yağlar dondurulurken içine “bağcık gibi” bir bez parçası konur, donunca erimesin diye evin dışında bir yere buradan asılırmış. Sabahları bununla ekmek yağlanır, üstüne tuz ekilir, yenirmiş. “O yıllarda yağ da dokunmazmış” deniyor.

¹¹² Dokunacak bezin iplerinin, içine konacak renklerle birlikte dokunacak şekilde açılması.

Bununla ilgili şöyle bir anlatı tespit edilmiştir: Zamanın birinde bir çoban *Oda Bayramı*'nda yağlı kavurma istemiş. Çorba gibi yağın içinde kavurma getirmişler. Çoban bu yağlı kavurmaya pekmezi katmış ve kaşıkla yemiş. Sonra da “Karaoğlan (lakabı buymuş) akşama kadar karın üstünde dursa birşey olmaz artık” demiş.

3.4.7. Kullanılan Ocak ve Kap-Kacak

Eskiden evlerde her odada bir *ocaklık* olur, burada yanan ateşle hem aydınlanılır, hem ısınilır, hem de üstünde yemek yapılırmış. Soba kullanımı 1960'lardan sonra başlamıştır. Daha sonra 70'lerde evlere mutfak yapılmaya başlanmış ve sadece mutfğa *ocaklık* yapılmış, diğer odalara soba kurulmuştur. Bir kaynak kişinin (KK52) 1975'lerde yapılan alt katı taş duvar, üst katı kerpiç olan geleneksel mimari tarzındaki evinde odalarda ocak bulunmamaktadır. Daha sonra da “gaz ocakları” çıkmış, önceleri kimse tüpe para vermek istememiş ama günümüzde rahatlığı nedeniyle herkesin kullandığı söylenmiştir.

Mutfakta büyük oranda bakır tencere tava kullanılırmış. Börek sinisi ile pekmez kaynatılan kazan ve tavalar da bakırdan olurmuş. Çamaşır yıkanacağı zaman su bu kazanlarda kaynatılırmış. Pekmez zamanı herkes kazanını, tavasını hangi *şarpanada* üzümünü sıktıracaksa oraya bırakırmış. Büyük kazan ve tava herkeste bulunmadığı için köydeki pekmez yapımı bitene kadar kazan ve tavalar ortaklaşa kullanılırmış.

Eskiden su taşımak için su kabağından kap yapılırmış. Bunun için yetiştirilen su kabağının içi boşaltılır, kabuğu soyulurmuş. Toplanan kabaklar içindeki talaşı boşaltmak için kenarından *öşenir* (ucundan delik açılır), içine su doldurulur, ağzına

yamalık tıkanır, hayvan gübresine gömülürmüş. Gübre kabağın üstündeki ince sırtı çürüttüğünden dışını kazıyınca dökülürmüş. İçindeki su da ısınır, içini çürütürmüş. Ağzından suyu dökerken içinin talaşı dökülür, böylece kullanıma hazır hale gelirmiş. Kabak 15 gün boyunca biraz kokarmış, kokmaz olunca içindeki su içilmeye başlanırmış. Kabak suyu serin tutarmış. Eğri saplı olanlar su taşımak için, düz saplı olanlar da pekmez kaynatmak, çamaşır yıkarken kazandan su almak için kullanılırmış. Buna *susak* denirmiş. Evlere su bunlarla taşınır, bundan da içilirmiş. Bazıları tuzu da ona koyarmış. Tarlaya ise su topraktan yapılma *testi* ile götürülürmüş.

Pekmez, sirke toprak küplere konurmuş. Pekmez küpleri bir litrelikten, yüz litreliğe kadar boy boy olurmuş. Toprak küplere *yangı* da denirmiş. Topraktan yapılan küpler içindekini hem serin tutar, hem de farenin girmesini önlermiş. Toprak küpler Mihallıççık'tan arabalarla gelirmiş. Küpleri buğday-arpa ile alırlarmış.

Eskiden tarlaya, dağa giderken erzakı koymak için torba kullanılırmış. Torba tek saplı olur, omuza takılırmış. Yeniceliler -köyde pamuk yetiştiğinden olmalı- torbayı pamuktan yaparmış. Osmanköylüler bunların davar (keçi) *çöpüründen* olanlarını yaparmış, onlar daha iyi olurmuş ve Yenicelilere verirlermiş.

Üzüm, incir sepetle toplanır ve taşınırmış. Köyde sepet ören biri varmış. Fındık ağacının “çubuk” adı verilen ince dalları ile örülen büyük sepete *çit* denir. Çit, dallar önce ikiye ayrılarak yassıltılır, bununlarla örülür. Küçük ve saplı olanına *sepet* adı verilir. Buralarda fındık olmadığı için kızılıçık ağacının dallarından da örülürmüş. Bir çift *çite denk* adı verilir ve bunlarla eşeklere *yük* sarılırmış.

Yenice’de kullanılan kap-kacağın, köydeki çöp üretimini engelleyen faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bütün kap-kacak doğada geri dönüşebilir doğal malzemelerden yapılmadır. Tek kullanımlık olmadığından eskiyene kadar kullanılır ve uzun ömürlüdür. Böylece her ürün için yeni ambalaj gerekmez ancak pazardan alınan şeylerin artması ile birlikte, plastik kap kacak kullanımı bunların yerini almıştır.

3.4.8. Tuz ve İnanışları

Türkiye’nin her yerinde olduğu gibi Yenice’de de eskiden sadece gaz ve tuza para verilirmiş çünkü tuz yerel olanaklarla giderilmesi zor bir ihtiyaçtır. Yenice bu konuda biraz şanslı sayılır, yakınlarında çıkan muhtemelen mineralli suyu tuz ihtiyacını gidermek için kullanmıştır. Karatepe’nin eteğinde *sazak suyu* adı verilen tuzlu bir su çıkarmış, bu su “cumartesi günleri yumurta sarısı akar”mış, eskiden eşekle oradan su getirilir, onunla hamur yoğrulur, tuz niyetine yemeğe katılmış. Eşeklerle *kabaklara* (su kabağı) doldurur, heybeye yükler, getirirlermiş.

Tuzun Anadolu’da besinler arasında özel bir yeri vardır. Tuz kültürde hem biyolojik ihtiyacın giderilmesi çerçevesinde doğal bir malzeme olarak, hem de kutsallık atfedilen bir unsur olarak yer alır. Bu nedenle geleneksel kültürde tuzun öneminin boyutları mutfakı aşmış, hayatın pek çok aşamasında kendine yer edinmiştir. Halk inanışları bunlardan biridir. Tuz, nazar değmesine karşı, ondan gelebilecek kötülükleri savuşturmak için kullanılır. Şu ifade Yenice’de nazara karşı “tuz çevrime” pratiğini konu edinmektedir: “Bi çocuğun başına bişey geldi mi, aman başından bir tuz çevir de fakir birine ver denirdi”. Tuz ayrıca kötülüklerin habercisi olarak da görülmektedir: “Tuz döküldü mü, tuz döküldü tasa gelecek derlerdi. Kavga dövüş yani.”

Değerlendirme

Yeniceliler temel beslenme ihtiyaçlarını neredeyse tamamen yerel olanaklarla kendileri gidermiştir. Yenice'nin beslenmesinde ekmek birinci sırada yer almış ve bunu kendi yetiştirdikleri buğdaydan karşılamışlardır. Buğday olmadığında diğer ürünlerin fazlası ile yakın köylerden takas edilerek buğday elde edilmiş ya da darı ekilip darı unu arpa ile karıştırılarak ekmek bundan yapılmıştır. Bu Yenicelinin yaşar kalma stratejisi olmuştur, böylece kendi hayat sigortalarını kendileri yapmışlar ancak günümüzde darı ekimi terk edilmiştir.

Yemekler sorulduğunda verilen “tarhana çorbası arkası pekmez” cevabı Yenicelinin beslenmesini özetlemekte, sadeliğini gözler önüne sermektedir. Kışın “doksan kabak doksan kütük” ile geçirileceğinin söylenmesi de bunun göstergelerindendir. Aşağıdaki anlatı beslenmenin sadeliğini gözler önüne seren bir başka örnektir:

Sakarı'nın kıyısına çamaşır yıkamaya gelen kadınların her biri farklı bir yiyecek getirmiş; biri yumurta haşlamış, biri köz biber, biri kesenin içinde yoğurt getirmiş, biri hamur kızartmış. Hepsini bir araya getirip sofraya kurmuşlar. Yanlarında bir çocuk varmış, bekleyen çocuğa “hadi yesene” demişler, o da bu kadar çok çeşidi bir arada görünce şaşırarak “hangisinden yiyeceğimi bilemedim” demiş çünkü eskiden sofralarda sadece biri olurmuş.

Yukarıda ortaya konduğu üzere kolayca elde edilebilen ürünlerden, sade bir şekilde oluşturulan mutfak; doğadan toplanan otlar, mantarlar ve meyvelerle zenginleştirilmiş, desteklenmiştir. Otların şifalı yönleri halk hekimliğinde de vurgulanmış ancak ıspanak bilinir olunca otlara o kadar rağbet kalmamıştır. Günümüzde seralara kış döneminde ekilen yeşilliklere de ot dendiği için, “şimdi en kıymetli ot roka” denmektedir. Sebebi de daha sağlıklı olması, daha çok yenmesi değil, daha iyi para etmesidir. *Yetme* arasında konan ve en çok sevilen otlardan biri olan *karga sarımsağı* köyün altlarında olurmuş,

eskiden koyunlar sürüyle yazları köyden uzaklaştığı için oralara inmezmiş ama şimdi koyunlar yiyor ve bu ot toplanamıyormuş.

Yemekte ağırlığı bulgur, mantı ve makarnanın aldığı görülmektedir. Köyde sığır, koyun, keçi, hindi, kaz ve tavuk eti tüketilir ama çok sık değildir. Sığırın önce gücünden sonra süt ve yoğurdundan yararlanılır, bunlar daha değerlidir. Besin kaynağı olarak süt ve ürünleri öyle kıymetlidir ki kaynak kişinin annesi bir *çölmek* yoğurda üç gün çalışmış. Bu nedenle et ihtiyacı daha çok davadan karşılanmıştır. Davar da sürünün otlatılarak iyice beslenmesinden sonra güzün kesilir. Böylece hem kesilecek hayvan daha besili olur hem de kışın hazır yiyeceklerle beslemek zorunda kalınmamış olur.

Köydeki hayatı sürdürülebilir kılan uygulamaların başında yiyeceğin yıl boyu yetecek şekilde stoklandığı kış hazırlıkları gelmektedir. Bunların da en başında; tarhana, bulgur, makarna, pekmez ve sebze-meyve kuruları gelmektedir. Günümüzde kış hazırlıklarından bazıları terk edilmektedir. Bunun çeşitli sebepleri vardır ancak seracılıkla birlikte kış hazırlıkları ile uğraşacak zamanın kalmaması birinci sebeptir. İkinci sebep artık yapmaya gerek kalmamasıdır. Köy göç verdiğinden genç nüfus azalmış, ne yiyecek ne de yapacak kimse kalmamıştır. Sonuncu sebep ise ne yazık ki maliyet hesabı yapıldığında hazır alınan makarna daha ucuza gelmektedir. Bugün Yenice’de ailesi kalabalık olanların kışlık hazırlıklarına devam ettikleri söylenmiştir. Bunlar da inek yapmıyorlar çünkü ailesi kalabalık olanlar köydeki seracılar ve seracılık inek yapmaya izin vermemektedir. Tarımda uzmanlaşma, sadece seracılığa yoğunlaşma ve pazar için tek tip üretim, köyleri yeniden canlandıracak olsa da köylülüğü bitirecek gibi görünmektedir. Bu sistem içinde köylünün küçük üretici olarak ekonomik sorunlar yaşayacağı, sıkıştığında en çok kendi emeğini sömüreceği ön görülmüştür fakat Yenice’de görünen o ki emeğini korumak için köylülüğü terk

etmektedir. Yeniceli “makarnayla uğraşmaya değmez” diyor; keşkeğe, incir-üzüm kurutmaya, iğde toplamaya, inek bakmaya zaman ayırmıyor.

Kış hazırlığı hiç yapmayanlar daha çok tek başına yaşayanlardır. Bunlara da yapanlar vermektedir (bk. Görsel: 153, 154). Ayrıca kandil gecelerinde, arifelerde korucu¹¹³ gibi kimsesi ve ekip biçecek arazisi olmayan kişiler ile köyün yaşlılarına ekmek, çörek dağıtılır. Ekmek pişirilirken fırına bir sini konur ve ekmek pişiren herkes o siniye köyde ihtiyacı olan kişiler için bir ekmek bırakır. Bu şekilde köyde kışlık hazırlığını yapamayan, ekmeğini pişiremeyen yalnız ve yaşlı kişiler gözetilmiş olur. Ramazan ve Kurban Bayramları ile köy bayramlarında kurulan ortak sofradan herkes aynı yemeği yer ancak iki yıldır (2012-2013) Kurban Bayramı’nda fırında kol pişirilmiş ama cami yanına götürülmeden aile içinde ve akrabalarla yenmiştir. Köyden şehre göç yüzünden aile bireylerinin bayramlarda buluşması ve belki de modernitenin getirdiği bireyselliğin etkisiyle bayram yemekleri aile içinde yenir olmuştur fakat bu şekilde bayramların köyün bütünlüğünü pekiştirici fonksiyonu zarar görmektedir. Modernite toplumsallığı etkilediği gibi aynı zamanda köy bayramlardaki özel anlamı da yok ederek işi sadece yemeğe indirgemektedir. Bu durum “şimdi iş pilav yemeye döndü” sözleri ile köylülerce de dile getirilmektedir.

Kış hazırlıklarından pekmez yapımı devam etmekte, köyde on kişi pekmez yapmakta ancak 2015 yılında üzüm olmadığından pekmez yapılamamıştır. Sirke yapımı da yok denecek kadar azdır. Köyde geleneksel olarak *göce* ile yapılan tarhana yerini bütün Türkiye’de yaygın olarak bilinen sebzeli (ekşi tarhana da denir) tarhanaya bırakmaktadır. Onun da yapımında yeni teknolojinin getirdiği değişiklikler vardır; en son aşamada kurutulan hamurlar değirmende öğütülmektedir. Keşkek, düğün geleneği

¹¹³ Köylerde genellikle kimsesiz ve arazisi olmayan kişiler korucu olur.

içinde sembolik olarak yer alan “keşkek dövme” pratiği için var olmaya devam etse de buğdayı dövmek zahmetli geldiğinden günümüzde satın alınmaktadır. *Makarna* (erişte) yapımı azalmış, bulgur azalarak devam etmektedir. Bayramlarda yenen *aş* bulgurdan yapılmaktadır ve bu ısrarla vurgulanmaktadır, bu nedenle de önemini korusa da bayramlara getirilen bulgurun da satın alındığı gözlenmiştir. Biber, bamya hala kurutulmaktadır ancak genel olarak derin donduruculu dolaplar yüzünden sebze kurutulması da azalmıştır. Dondurucuya kanlıca mantarı, yazın ekmek arasına koymak için rendelenmiş balkabağı, erik, fasulye, patlıcan-biber kızartma, bamya, *küllenmiş* (közlenmiş) biber, rendelenmiş domates, haşlanmış semizotu ve börülce (tazesini İzmir’e göçle gidip gelenler bilirmiş) konur. Salça için Düzköy’deki makineden yararlanılmaktadır. Turşu yapılır. Köylü bir de kendi nanesini yapar. Meyve kurutma da kalmamış, şimdi sadece olursa üzüm kurutulur denmektedir.

Sirkenin/turşunun ekşimesi için taklit edilmesi, hamurun uykusunu kaçırmamak için tekneye vurulması gibi pratiklerden yola çıkarak köylünün -en azından günümüzün doğaya hükmeden insanınkinden farklı olan- zihinsel dünyası hakkında da çıkarımlarda bulunmak mümkün olabilirdi ancak bunlar günümüzde uygulanmamaktadır.

3.5. “Törenler Katışımı” Olarak Köy Bayramları ve Bayramlarda Köylünün Dünya Görüşüne İlişkin Tespit Edilen İzler

Köy bayramları, temelinde ekip-biçme faaliyetleri olan doğa ile sıkı ilişki içindeki köy hayatının bir uzantısıdır. Ortaya çıkış nedenleri insanın doğa ile ilişkisinin ilk biçimine ilişkin emareler barındırmaktadır ancak köy hayatındaki değişimle birlikte bayramlar da değişmektedir. Burada dikkatleri çeken husus köyde yani doğal bir çevrede yaşamaya

devam ediliyor olmasına rağmen bu değişikliklerden insan-çevre ilişkilerinin de etkilenmesidir.

Bayramlar yılın belli bir döneminde, bir topluluğun bütünü için, topluca gerçekleştirilen bir dizi gösterinin bileşimidir. Doğum, evlenme, ölüm törenlerinden farkı, düzenlenmesine bir kişinin vesile olmamasıdır. (Boratav, 1984: 204)

Yenice köyünde de yılın belirli bir döneminde, topluca gerçekleştirilen törenler bulunmakta ve bunlar “bayram” olarak adlandırılmaktadır. Yenice’de kutlanan belli başlı bayramlar; Kadınların Çeşmebaşı Bayramı, *Çır Çır* da denen Pınarbaşı Bayramı, Hasan Dede Bayramı, Ramazan Bayramı’nda gerçekleştirilen Oda Bayramı ve Kurban Bayramı’nda gerçekleştirilen Kol Bayramı’dır.

Bu bölümün esas konusunu dinsel nitelik taşıyan Ramazan ve Kurban Bayramları dışındaki köy bayramları oluşturmaktadır. Köy bayramlarının ortak özellikleri; gelecekle ilgili beklenti ve dileklerle, belli bir mevsimde, köyün içinde, suyun başında, bazen bir yatır ya da mezarlık ziyareti ile birlikte ve genellikle kurban keserek, köyün tamamının katılımıyla ortaklaşa yapılması ve sonunda *aş* adı verilen pilavın pişirilip yenmesidir.

Türkiye’de bayramlar Hıdrellez Bayramı, köy bayramı, bahar bayramı, yağmur duası töreni, yatır ziyareti gibi çeşitlere ayrılmaktadır. Yukarıda sıralanan ortaklıklar göz önünde bulundurulduğunda Yenice’deki bayramların bütün bu bayramlardan unsurlar içerdiği ve bu nedenle Boratav’ın (1984: 224) ifadesiyle “törenler katışımı” özelliği taşıdığı söylenebilir. Buradan hareketle Yenice’deki bayramların hepsini birden “köy bayramları” diye adlandırmak olanaklı görünmektedir.

Yenice’de Hıdırellez halk takviminde belirli bir tarih olarak bilinmekle birlikte bayramlar doğrudan “Hıdırellez Bayramı” olarak adlandırılmamaktadır. Özel olarak Hıdırellezle ilgili yöneltilen sorulara cevaben Pınarbaşı ve Çeşmebaşı bayramlarından bahsedilmektedir: “O gün (Hıdırellez) hayırlı bir gündür, bayram yapılır. Ayrıca bir Hıdırellez bayramı yok, Pınarbaşı ve Çeşmebaşı bayramlarını yaparız.” Bununla birlikte Kadınların Çeşmebaşı Bayramı nisan ayında yapılmakta; Pınarbaşı Bayramı içinse “öteki ayda da erkekler yapar”, “o da bu bayramdan on gün sonraya denk gelir”, “Hıdırellezde erkekler Pınarbaşı bayramını yapar”, “iğdeler çiçek açınca, ekinler başak çıkarınca Çır Çır (Pınarbaşı) Bayramı olur” gibi tarihler verilmektedir. Bu açıklamalar da Yenice’deki bayramların “törenler katışımı” niteliğini sergilemekte ve ikisine birden köy bayramları denmesini haklı çıkarmaktadır.

Aşağıdaki köy bayramları kutlama tarihlerine göre sıralanmıştır.

3.5.1. Kadınların Çeşmebaşı Bayramı

Kadınların Çeşmebaşı Bayramı nisan ayında köyün ortasındaki *yukarı pınarda* (bk. Görsel: 84) yapılmaktadır. Köydeki su sıkıntısı Çeşmebaşı Bayramı’nın da kaynağıdır. Köy eski yerleşimi olan Selcikler’den buraya su sıkıntısı yüzünden taşınmış ancak burada da aynı sıkıntı çekilmeye devam edilmiştir. Bayramın doğuş sebebi budur ve bayramın, köydeki su sıkıntısı ile ilişkisi şu şekilde anlatılmaktadır: “Önceden bu sular yokmuş. Sakarılardan, kuyulardan su getirirlermiş. Bu su kendiliğinden çıkmış, Çalıkaya tarafından gelmiş. Bunu görünce biz bu suyun başında her yıl bayram yapalım demişler.”

Görsel 84: Kadınların bayram yaptığı çeşme

Yenice köyünde 1931 yılında doğmuş bir kaynak kişi (KK23) bu bayram için “buna Hacet Bayramı derler, burada okurduk, Allah’a yalvarırdık” demektedir. Yani bu bayramda susuzluğu önlemek ve suyun sürekli akması için dilekte bulunulmakta ve yakarılmaktadır. “Su yağmurdan çoğaldığı için” açıklaması ile yağmur duası yapıldığı söylenmektedir. Bayram aynı zamanda bir çeşit hayır olarak görülmekte ve bayramdan bahsederken “yarın hayır var”, “bunların başında hayır var deriz” ifadeleri kullanılmaktadır. Hayırda bulgur pilavı pişirilmektedir. Boratav’ın (1984: 139) “hayır aş” dediği bu yemeğe Yeniceliler de *aş* demektedirler. “Hayır aş”ndaki amaç, fakir fukara herkesin bu aştan yemesini sağlayarak tanrının gönlünü hoş etmek ve buradan gelecek cezalandırılmanın önüne geçmektir. Bu uygulama peşinen yerine getirilen adaklar arasında yer almaktadır. Adak hakkında detaylı bilgi için (bk. Tanyu, 1967: 9).

Bayram bütün kadınların katılımıyla yapılır. Muhtar önderlik eder, katkı koyar ancak bayramı esas olarak kadınlar kendileri yapar. Görüşme yapılan bir kadın kaynak kişi (KK23), yıllarca bu bayramları organize ettiğini, traktör kiralayarak dua etmeye Hasan Dede türbesine de gittiklerini belirtmiştir. 2014 yılındaki bayramda muhtarın annesi ve karısının ön ayak olduğu gözlenmiştir. Bayram için nisan ayında kadınlar kendi arasında bir tarih belirler ve bunu muhtara bildirir. 2014 yılının bayramı nisanın onunda yapılmıştır.

Görsel 85: Bayram yeri hazırlığı

Çeşmebaşı Bayramında pişirilen *aş*; tavuklu, nohutlu bulgur pilavıdır. Birlikte pişirilir, birlikte yenir, kalan da *kapışılır*. *Kapışmanın* -her ne kadar dışarıdan izleyenlere hoş görünmeyeceğinden kaygı duyarak, bunun dile getirilmesine kızanlar olsa da- bir gelenek olduğu söylenmiştir. *Aşın kapışılması* bir “acındırma gösterisi”dir. Bu dramatik nitelikli pratik ile yiyeceğin kıtlığı mesajı verilmektedir. Örnek (1966: 103) yağmur duası törenlerinde buna benzer şekilde görülen ağlayıp, sızlamanın “dramatik” nitelik taşıdığını ve tanrıyı merhamete getirmeyi amaçlayan bir “acındırma gösterisi” olduğunu söylemektedir. *Aş* pişene kadar bir grup kadın yağmur duası için mezarlığa gider: “Hidrellez bayramı gibi mezarlık okuruz” denmiştir. Bunu bir başka kişi “kadınlar Kur’an okurdu mezarlıkta” diye aktardı. *Aşın* öğleye yetişmesi için sabah erkenden, saat sekiz civarında çeşmenin başında ocaklar yakılır. Köyün kadınlarından “adakları olanlar”, birer tavuk getirirler. Geçmişte herkes kendi kümesinden bir horoz (dişisi getirilmez, yumurtladığı için kıymetlidir) getirirmiş ama günümüzde hazır tavuk getirilmektedir. Bu bayramda geçmişte getirildiği söylenen horoz kurbandır. Horoz dışında bayrama köyün bütün kadınları çeşitli *hayırlar*la katılırlar. “Herkes evinden bir hayır çıkarır” denmektedir. Tavuk dışında evlerden bulgur, yağ (eskiden *duruyağ* adı verilen susam yağı ile tereyağı getirilirken günümüzde ayçiçeği yağı ve margarin), nohut, tuz, hazır et suyu paketleri vb. (bk. Görsel 86, 87) getirilir. Ayrıca küçük bir

miktar -2014 yılında kişi başı beş lira¹¹⁴- da para verilir. Bu para herkesten alınmaz, sadece verebilecek durumda olan “ileri gelenler”den alınır ve toplanan para ile eksik gedik alınır. 2014 yılındaki bayram yerine gelen kadınlar, pişirme işleriyle uğraşan diğerlerine “aşınız datlı olsun” yahut “berekâtli olsun” demiş ve elindekileri vermiştir. “Allah kabul etsin hayırlâmızı” da denmiştir.

Görsel 86, 87: Bayram yerine hayır getiren kadınlar

Görsel 88: Kazanda tavukların haşlanması

Görsel 89: Tavada aşın pişirilmesi

Getirilen yiyeceklerin hepsi bir araya getirilir. Önce bir kazanda tavuklar pişirilir. Bir kazanda da sıcak su hazırlanır. Pişen tavukların etleri kemiklerinden ayrılır, sonra pilavlara karıştırılır. 2012 yılında kırk tavuk, 2013 yılında yirmi yedi tavuk beş *tava* pilav, 2014 yılında yedi *tava* pilav pişirilmiştir. “Eskiden bir avuç bulgur, bir *tavayınan* yapılırdı, şimdi işi büyüttük” dediler. Pilav *tava* adı verilen dibi geniş, yüksekliği kazana göre daha az olan özel yapılmış bakır kazanlarda (bkz Görsel: 89) pişirilir. Pişirme esnasında uzun saplı, ucu kepçe gibi derin olmayan ancak *tahta kepçe* (bkz

¹¹⁴ 2014 yılı Amerikan Doları kuru ortalama fiyatları alış 2.1881 TL, satış 2.1921 TL; Euro kuru ortalama fiyatları ise alış 2.9060, satış 2.9112 TL’dir. (www.doviz724.com) (Erişim:24.08.2017)

Görsel: 89) adı verilen bir gereç kullanılır. *Tahta kepçe* tavada bulguru kavururken bir yandan bir yana devirmeye yarar ve taneleri de kırmazmış. Pilavı *eli yakışan* bir-iki kadın pişirir, diğerleri dua etmeye gider. Pilav pişirilirken pişip pişmediğini kontrol etmek için kaşık doğrudan ağza götürülmez, kaşıktan taneler elle alınıp yenirmiş.

Görsel 90, 91: Bayram yerinde toplaşan kadınlar

Dua etmeye köy mezarlığına gidilir. “Koca sesleriyle amin derler” ifadesi ile duanın yüksek sesle yapıldığı aktarılmaktadır. Burada yakarışın etkili olabilmesi için özellikle yapılan yüksek sese vurgu vardır. Eskiden mezarlıktan çıkınca Hasan Dede türbesinin karşısına denk gelen ve *Dolamanlık* denen yerde Hasan Dede için de dua edilirmiş. Sonra köyün güneyindeki *Meşercik* tepesine¹¹⁵ çıkılır, oradaki yatırlarda yağmur duası yapılır, en son da çeşmenin başında dua edilirmiş. Duanın yüksek yerlerde daha kolay kabul olacağına inanıldığından dua etmek için yüksek bir tepeye çıkıldığı görülmektedir. Eskiden *Meşercik* tepesinde, oradaki ağaçlara çaput da bağlanırmış.

Bir kaynak kişi (KK23), eskiden Hasan Dede türbesine on gün sonra ayrıca gittiklerini söylemiştir, oraya yaşlılar -yani duası makbul kişiler- gidermiş. Hasan Dede’ye giderken kadınlar komşu köylerden Laçinlileri (Sarıcakaya/Eskişehir) de çağırırlarmış. Şimdi kadınlar Hasan Dede’ye yirmi yıldır gitmez olmuştur. Düzköy (Sarıcakaya/Eskişehir) yakınında da adı “türbe” olan bir türbe varmış, oraya giderken

¹¹⁵ Günümüzde Meşercik tepesinde yatır kalmamış, orman ağaçlandırması esnasında dozer yatırı yok etmiştir.

de Düzköylüler okunurmuş. Sonradan oradaki türbe de yok olmuş, barajın iletim kanalının altında kalmış. Eskiden kadınlar Hıdrellez zamanlarında Kümbet'in oraya da gider; dua eder, etrafını dolanır, amin der, oralarda yer içerlermiş. Anlaşılan o ki geçmişte yağmur duası için etraftaki bütün türbe/yatır gibi ziyaret yerleri ziyaret edilirmiş ayrıca etraflarında bulunan ağaçlara da bez bağlanırmış. Kümbetin yanındaki yılgın ağacına “dilek tutarlar, bez bağlarlar”mış. Kocakır'da da “sakızlık gibi bir ağaç vardı, oraya çaput bağlanırdı” denmiştir.

Görsel 92, 93: Mezarlıkta dua eden kadınlar

2014 yılında yapılan bayramda sadece mezarlıkta dua edildiği gözlenmiştir (bk. Görsel: 92, 93). Mezarlığa gidenler önce kendi mezarlarını ziyaret etmiş, yakınları için dua etmiş ondan sonra bir araya gelerek yağmur için yapılan duaya katılmışlardır. Okunan dualar yere serilen yaygı üzerinde oturularak dinlenmiş, *amin* demek için ayağa kalkılmıştır. *Amin* denirken aralarda yağmur için yakarış niteliğinde Türkçe yağmur isteğini gösteren dua sözleri yer almıştır. Bu esnada *amin* diyenler arasında ağlayanlar olmuştur.

Görsel 94, 95: Aşın yenmesi ve alıp götürülmesi

Duadan dönülene kadar, pilav pişirilir ve dinlenmeye bırakılmış olur. Herkes toplanınca hep birlikte yenir. Pilav eskiden bakır *sinilere* (geniş tepsi) dökülerek yere kurulan sofralarda yenirmiş (bk. Görsel: 94). 2013 yılında köyde yapılan derlemeler esnasında yaklaşık on-on beş sofra kurulur denmişti ancak 2014 yılında yapılan gözlemde sadece üç-dört sofranın kurulduğu görülmüştür. Zaten bu durum bayrama gelen kadınlarca da “şimdi insanlar burada yemek yerine, alıp evinde kendi yemek istiyor” şeklinde dile getirilmiştir. Bir başka kişi de “şimdi kimse kimseyi tanımıyor ya, taslarına koydurup evlerine götürüyorlar, bayram bozuldu” demiştir. Kalan pilavdan evlere, erkeklere götürülür (Görsel: 95). O gün gelemeyenlere özellikle gönderilir. Eve götürülecek pilav için kazanların başında *kapışma* olur (bk. Görsel: 96, 97). “Kapışınca yağmur yağar” inancı vardır. Bir başka kaynak kişi de bunu şöyle ifade etmiştir: “pilavı yerken kapışırız, görmemişlikten değil, yağmur yağsın diye”. Bu açıklamalar *kapışmanın* “dramatik” nitelikli bir acındırma gösterisi olduğu yönündeki tezi kanıtlar niteliktedir. 2014 yılında da herkes *kapışarak* elindeki kaba fazlaca pilav almak için uğraşmıştır. Buradan alınan pilav, dışarıdan gelen misafirlere, eş dosta da verilir.

Görsel 96, 97: Pilav *kapışan* kadınlar

Çeşmenin suyu her yıl “kol gibi” akarmış ancak 2014 yılında bayramın yapıldığı tarihlerde çok azaldığı dikkat çekmiştir. Köyün yaşlılarından olan 1931 doğumlu bir kaynak kişi (KK23) ve 1935 doğumlu bir başka kaynak kişi (KK42) hayatları boyunca

buna hiç şahit olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu olay ilk defa 2014 yılında yaşanıyor olmasına rağmen evlerde su olduğu için bu suyun kesilmesinin bir kaygı yaratmadığı gözlenmiştir.

Başında bayramın yapıldığı bu çeşmenin suyu kışın sıcak akar, duman çıkar, yazın soğuk olurmuş. Çamaşırlar da burada yıkanmış. Bu nedenle çeşmenin hemen yanında aynı suyun kullanıldığı bir çamaşırhane vardır ama bugün kullanılmamaktadır.

Sonuç olarak kadınlar Çeşmebaşı Bayramı'nı yapmaya devam etmekte ancak mezarlık ziyareti dışında etraftaki yatır ziyaretlerinin terk edildiği, pilavda satın alınan malzemenin kullanımının arttığı, pilavın kapışılmasına tepkilerin gösterilmeye ve aşın birlikte değil eve götürülüp yenmeye başladığı görülmektedir. Buna ek olarak da bayramın yapılmasına vesile olan çeşmenin suyunun eksilmesinin bir kaygı oluşturmadığı görülmüştür.

3.5.2. Pınarbaşı Bayramı

Yenice'deki köy bayramlarından ikincisi erkekler tarafından yapılan Pınarbaşı Bayramı'dır. Pınarbaşı bayramı 2015 yılına kadar Yenice'nin bir kilometre kuzeyinde ve köyün girişinde bulunan *Çır Çır Çeşmesi* (bk. Görsel: 99) adı verilen çeşmenin yanında yapılmıştır. Bundan önceki ve esas bayrama adını veren yer ise köyün iki-iki buçuk kilometre kuzeydeki Pınarbaşı adı verilen su kaynağıdır (bk. Görsel: 98) Kaynağın bulunduğu mevkiin adı da Pınarbaşı'dır. Bu suya kendiliğinden çıktığı için *öğsüzce suyu/öğsüz suyu* da denilmektedir. *Öğsüzce* suyunun içimi iyi bulunmakta ancak esas olarak o bölgedeki arazinin sulanmasında kullanılmaktadır. *Öğsüzce*

suyunun elli-yüz metre yakınında bir su daha vardır, buna da sürekli aktığı ve bedava olduğu için *cazibeli su* denmektedir. *Öğsüzce* ile *Cazibeli* su birbirine karışırlar. *Öğsüzce* suyunun kökeninin yakınlardaki Beydili köyü olduğu sanılmaktadır çünkü suya oradan darı atılmış ve *Öğsüzce*’den çıktığı görülmüştür. Günümüzde suyun çok azaldığı, ancak onda birinin kaldığı söylenmektedir.

Görsel 98, 99: Pınarbaşı adı verilen su kaynağı ve *Çır Çır Çeşmesi*

Pınarbaşı bayramının ortaya çıkışı bu kaynağın kurumasına dayandırılmaktadır. Bu su 1950’li yıllarda iki yıl kesilmiş -ya da çok az kalmış, hatırlanamıyor-. “O zaman dedeler saate döktüler” diyor. Buna göre herkese arazisinin dönümüne göre sulama suyu verilmiş ve tarla yarım da kalsa suyu kesilmiştir. Böyle olunca tarlalar sulanamamış ve buğday olmamış. O yıl yiyecek buğday satın alınmış, hayvanlara yedirecek saman bulunamayıp keven kökü yedirilmiş. Böylece suyun kesilmesi “geçim”i buğdaya bağlı köylü için büyük bir tehlike oluşturmuş ve bir daha böyle bir felaket yaşamamak için önlemlere başvurulmuştur. Bayram bu önlemlerden biri olarak Pınarbaşı suyuna Hıdrellez döneminde kurban kesmek üzere yapılmaya başlanmıştır. Eğer kurban kesilmezse suyun kesileceğine inanılmaktadır. Aşağıda bununla ilgili anlatılar¹¹⁶ yer almaktadır:

¹¹⁶ Alan çalışmasının ilk aşamalarında derlemeleri yazıya aktarırken yerel ifadelerin sahiplerini tek tek belirtmemiştim, bu nedenle buradaki anlatıların kime ait olduğunu yazamadım ancak bu kişiler çalışmanın sonunda yer verilen derlemelerin yapıldığı kaynak kişi listesinde topluca yer almaktadırlar. Bk. (Ek: 1)

- “Bundan 70-80 yıl evvel su tam yedi yıl boyunca kesilmiş, köyde buğday, pamuk yetiştirilemez olmuş. Bir âlime sormuşlar, o da demiş ki; ne izi varsa o kurban edilecek. Bakmışlar sığır izi var. Sığır kurban edilmiş ve su yeniden çıkmış, pamuk çeltik ekilmeye başlanmış. Sonra her yıl sığır kurban etmeye devam etmişler.”
- “Pınarbaşı’nın suyu kesilmiş. Bir hocaya sormuşlar, suyun kaynağına kül dökün demiş. Dökmüşler ve orada bir deve izi görünmüş. Deve yok sığır keselim demişler ve su tekrar çıkmaya başlamış. Ondan sonra her yıl bir sığır kurban etmeye başlamışlar.”
- “Bir yıl su kesilmiş, köyün bir ileri gelenine danışılmış ve sonunda buraya bir kurban keselim ve kanını suya akıtalım denmiş. Böylece kurban kesmeye başlamışlar.”
- “Evelde bi yıl bi kuraklık olmuş, su kesilmiş. Bakmışlar bir sığır ayak izi. Onun üstüne dedeler demişler ki, biz bu suya sığır keselim demişler ve su kaynamaya başlamış. Büyüklerimiz, koca dedeler o bayramda hüngür hüngür ağlardı. Şimdi o kalmadı.”
- “Araziyi sulayan Pınarbaşı’nın suyu kesilmiş bi gün. Buna bir kurban keselim, ne keselim demişler. Bir ateş yakmışlar, külünde ne izi olursa onu keselim demişler. Bir büyükbaş izi çıkmış”.

Kurban; “İnsanlık tarihi kadar eski olan ve insan düşüncesinin¹¹⁷ bir ürünü olarak karşımıza çıkan doğaüstü tasarımlar için çeşitli amaçlarla kan akıtma ritüelleri”dir

¹¹⁷ İnsan düşüncesinin nasıl bir değişimle buna ulaştığına ilişkin bir açıklamayı Alaeddin Şenel yapmaktadır. Şenel (1995: 208), insan düşüncesinin geçim ve yaşam biçimlerindeki değişikliğe bağlı olarak değiştiğini; tarımsal üretime geçişle birlikte insan düşüncesinin odağına bitkilerin girmeye başladığını belirtmektedir. Buna göre kurban olgusu da bitkisel üretimle birlikte ortaya çıkmıştır. Bir buğday tanesinin toprağa atılmasından sonra yüz, iki yüz taneli bir başağa dönüşmesi, kurban edilen bir hayvanın da yüz, iki yüz yavrunun doğmasına neden olacağı düşüncesini doğurmuş olmalı. Kurban geleneğinin altında yatan, ölüp yeniden dirilme düşüncesidir. Ölüp yeniden dirilme düşüncesi ise tarımsal üretimin insan düşüncesindeki yansımasıdır. (Şenel, 1995: 209).

(Erginer, 1997: 11). Uygulanışlarına göre değişen çeşitli türleri vardır. Pınarbaşı Bayramı'ndaki uygulamasında "istek kurbanı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurbanla suyun sürekli akması istendiği için ona etki eden doğaüstü tasarımının gönlünü hoş etmek amacıyla kurban kesilmektedir. Eskiden kurban Pınarbaşı denen su kaynağının başında kesilir, "kanı da suya karışır"mış. İçinde "yaşatıcı gücü" taşıdığına inanılan kanın akıtılması, kanlı kurban törenlerinin ana ögesini oluşturmaktadır. Pınarbaşı Bayramı'nda kanın suya akıtılması, kurbanın yöneldiği amaç açısından bir ipucu niteliğindedir. Bu uygulamada yağmur dualarının Anadolu'daki yaygın örneklerinde karşımıza çıktığı üzere su kültürünün izleri görülmektedir. Su kültürü, doğada her şeyin bir ruhu olduğuna inanılan Şamanistik doğa tasarımından kaynaklanmaktadır. İnsanların doğanın bir parçası olması, onunla karşılıklı bağımlılığa dayanan bir ilişki içinde yaşaması ve doğaüstü dünyanın da etki edilecek kadar yakın olarak görülmesi şamanın doğaya ilişkin bakış açılarının temelini oluşturmaktadır (Hoppal, 2014: 21).

Pınarbaşı'nın ilk bayramları da suyun kaynağında yapılır, Pınarbaşı kayasına (bk. Görsel: 100) çıkılır *amin* denirmiş. 1982 yılında DSI buraya köylünün *kanalet* adını verdiği beton sulama kanallarını yapınca, bayram yapacak yer daralmış ve köyün girişindeki çeşmenin başına taşınmıştır. Bayram 2016 yılına kadar "Pınarbaşı Bayramı" adı altında, bu suyun niyetine kesilen kurbanla köyün girişindeki Çır Çır Çeşmesi başında yapılmıştır. 2016 ve 2017 yıllarında ise köyün içindeki caminin avlusuna taşınmıştır. Bayram sadece erkeklerin katılımı ile gerçekleştirilmektedir. Geçmişte iki yıl bayram köyde yapıp, kadın-erkek bütün herkesin katılımı sağlanmış ancak bu uygulamayı köylü "ananemiz böyle değil" diye benimsememiş, tekrar -2016 yılına kadar- Çır Çır Çeşmesinin başında yapılmaya devam edilmiştir.

Görsel 100: Pınarbaşı kayası

Bayramı muhtar organize eder. Muhtar, bayram masraflarının karşılanması için *salma* ile belirli bir miktar para toplar ve belirli kişileri yapılacak işler için görevlendirir. *Salma*, “suyun bin yapılması” usulündeki gibi yapılır. Buna göre arazisi çok olandan çok, az olandan az para alınır ya da hiç alınmaz. Son yapılan düzenleme¹¹⁸ ile Yenice köy tüzel kişiliğinin ortadan kalkması ve büyükşehir belediyesine bağlanması, bayramların nasıl yapılacağı, paraların nasıl toplanacağı konusunda bir kaygı doğurmuştur. 2014 Yerel Seçimleri nedeniyle 30 Mart’da gelen belediye görevlileri “artık köy sandığına para toplayamayacaksınız, bayramlarınızı biz yapacağız” demişler ancak daha sonra da bayramlar geleneksel usulüyle gerçekleştirilmiştir.

Görsel 101, 102: Bayram hazırlıkları

¹¹⁸ 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

Görsel 103, 104: Etler ile pilavın pişirilmesi ve hazırlık yapanlar için kurulan sofrası

Bayram için önce kurbanlık sığırın parası toplanır, sığır satın alınır, kurban etmek niyetiyle alınan bu sığıra bütün köylü katılır. Aksi halde suyun kesileceğine inanılır. Bir defasında köyden “Rahmi Ağa bayramda kesilmek üzere köy namına bir dana alıvermiş, dana kesilmiş ama o hayır adama gitmiş” ve köylü katkı vermediği için su kesilmiş. Muhtar ve köy heyeti bayram günü için gerekli hazırlıkları yapmak üzere bir grup insanı görevlendirir. Bu görevliler -2013 yılında yapılan derlemelere göre- sabah saat altıda Çır Çır Çeşmesi başında imamın tekbirleri ile kurbanı keserler. Sonra sığır yüzülür, parçalanır, doğranır ve saat yedide pişmek üzere kazanlara girmiş olur. İlk kazan görevliler için pişer ve eti ilk önce görevliler yer (bk. Görsel: 104). Sonra diğer bütün etleri ve pilavı pişirirler. Civardaki köylerin bayramlarında pirinç pilavı yapılırken bu köyde bulgur pilavı pişirilirmiş. Hazırlık tamamlanınca, öğle namazından sonra anons yapılır ve köyün bütün erkekleri bayram yerine çağırılır. Yemekten önce köyün imamı eşliğinde yağmur duası yapılır. Yağmur duası için çeşmenin arkasındaki tepeye doğru yürünür (Görsel: 105). Burada imamın okuduğu duaya halk da *aminleri* ile eşlik eder. 2013 yılında katıldığım bayramda dua esnasında ellerin parmaklarının yağmurun yağışını taklit edencesine aşağıya doğru çevrildiğini gördüm (Görsel: 106). Bu hareket yağmur yağması için benzer benzeri çağırır ilkesiyle çalışan taklit büyüsünün işlerliğe sokulduğunu göstermektedir. Duanın bayramın ilk yapıldığı yerde de, burada da

mutlaka yüksek bir yerde yapılması, yüksek yerlerde daha kolay kabul olacağı inancından kaynaklanmaktadır. Burada da dağ kültürüne ilişkin izler görülmektedir.

Görsel 105, 106: Yağmur duası için tepeye yürüyüş ve dua edilmesi

Yağmur duası esnasında köy imamının bizzat kendisinin hazırladığını söylediği duanın bir bölümü aşağıda verilmiştir. Dua, Önder'in (1982: 52-53) Şükrü Efendi tarafından 1909 yılında tahrir edilerek Kayseri'deki bir yağmur duası töreninde okunduğunu ifade ettiği metne benzer sözler içermektedir.

Ya Aliym ya Rahim ya Kerim, Ya Rabbena Ya Rabbena,
İsmi zatın hürmetine ver, rahmetin ya Rabbena ya Rabbena,
Eyle mezzar rahmetini kıl, inayet Rabbena ya Rabbena,
Kıl inayet ve hıdayet rahmetin, Rabbena, ya Rabbena,

Gece gündüz muhtarız (muhtacız olabilir) rahmetini, Rabbena, ya Rabbena
Göklere çıktı ehli feryadımız, Kerem kıl rahmetin Rabbena, ya Rabbena,
Gözü yaşlı bağı yanık aşıklar hürmeti için ver rahmeti Rabbena, ya Rabbena

...
İlahi ekli adem hürmetine semadan, bize indir rahmetini,
İlahi ehli kulun hürmetine semadan, bize indir rahmetini,
Bizleri melul mahzun eyleme şeyhuda,
İsteriz rahmmetini eyleriz senden rica,
Rahmetin saç üstümüze ya ilahel alemin,

Bu şekilde uzayıp giden duaya “Ey ya Rabbim, bizim için ekinleri bitir, sula, memeleri sütle doldur, bizi göğün bereketlerinden faydalandır” ve “Ekinler kurudu yere döküldü, fakirlerin boynu büküldü” gibi dizeler de eklenir. Halk da duaya hep beraber coşkuyla “aamiiin” diyerek eşlik eder.

Duaların günümüzde eskisi gibi yapılmadığı ifade edilmektedir. “Dedeler zamanında millet içinden gelerek dua ediyordu” deniyor. Bir kaynak kişi (KK26) 1990’larda dua etmeye gittiklerini, dua etmeye gelen Selahattin dedenin *amin* derken ağladığını gördüğünü ve zirveye çıktıklarında dua sonunda yağmurun yağdığını şu sözlerle aktarmaktadır; “hoca dua ediyor, gökte zerre bulut yok, yarım saat içinde bulutlar geldi ve yağmur yağdı”. Şimdi insanların değiştiği söyleniyor. Eskiden muhtarlık yapmış olan kaynak kişi günümüzde insanları zorla duaya götürdüklerini söylüyor. Yağmur duası yağmur için yakarış anlamına geldiğinden duanın içtenlikle yapılması önem kazanmaktadır. Bu nedenle törenlere duası kabul olacak kişilerin gelmesi istenirmiş. Başka yörelerde duası kabul olmayacak kişilerin bayramı terk etmesinin istendiği bile olurmuş (Bk. Örnek; 1966: 99-100). Öksüz ve yetimler, çocuklar ve yaşlılar tıpkı buradaki Selahattin dede gibi duası kabul olacak masum kişilerdir. Nitekim yukarıdaki anlatıda Selahattin dede için yağmurun yağdığına inanılmaktadır.

Görsel 107, 108: Pilavın yenmesi ve eve götürülecek kapların doldurulması

Duanın ardından sofralar kurulur, etli pilav yenir (bk. Görsel: 107). Herkes evinden kaşığı ve yiyeceği yufkasını getirir. Ayrıca evlere, kadınlara pilav götürmek üzere kaplar da getirilir, sofraya oturduklarında bu kaplar arkalarında durur. Köydeki dul kadınlar da pilav için kaplarını gönderirler. Böylece *aştan* herkesin yemesi sağlanarak *hayırın* kabul edilme olasılığı güçlendirilir. Bir yandan pilavlar yenirken, bir yandan da

görevliler oturanların arkalarındaki kaplara etli pilav doldurur (bk. Görsel: 108). Yemekten sonra sofraya dua yapılır.

Pınarbaşı bayramında 2013 yılında yirmi *yarım* (yüz yirmi kilo) bulgurdan bayram pilavı pişirilmiştir. Köyün bütün törensel pilavlarını pişiren Mehmet Eröz bu bayramda da pilavı pişirmiştir. Mehmet Eröz bu işi parayla yapmamıştır.

Pınarbaşı bayramı 2016 ve 2017 yıllarında köyde, caminin avlusunda yapılmıştır. Yemekten önce bir mevlit okunmuş, dua edilmiş ardından pişirilen bulgur pilavını önce erkekler, sonra aynı yerde kadınlar yemiştir. Böylece bayramın sadece dua ve pilav unsurları kalmıştır. Duanın yağmur duası olup olmadığına yönelik soruya karşılık kaynak kişi -neye sayarsan say der gibi- “artık o ne duası ise” şeklinde bir cevap vermiştir. Tabi duanın caminin yanında yapılması nedeniyle yağmur duasındaki gibi yüksek bir yere çıkılmamıştır. Bu değişiklikte köyün yirmi yıldır Yenice’de görev yapan Nallıhanlı imamının değişmesinin ve yöreye yabancı bir imamın (mezhebinin de farklı olduğu düşünülüyor) atanmasının etkisi var mıydı sorusuna “öteki hoca bizim muhitin hocasıydı” denmesine rağmen olumlu bir cevap verilmemiştir. Nallıhanlı hoca için gelenekleri de bildiği söylenmiştir. Burada eski hocanın Nallıhanlı ve bu gelenekten yetişmiş olması yanında, yeni hocanın genç ve muhtemelen Türkiye genelinde yaşanmakta olan İslami modernleşme eğiliminin temsilcisi olması da önem kazanmaktadır. Nitekim dua için dağ başına çıkmaktan vazgeçilerek bayramın cami önünde yapılmaya başlanması, halk İslamına ilişkin pratiklerin terk edilerek yerine kitabi İslama uygun pratiklerin geçirilmeye başlandığını göstermektedir. Benzer bir örneği Isparta’nın Şarkikaraağaç ilçesi Kayıkdede köyünden veren Tayfun Atay (2009: 113) bu durumu; “modernleşme sürecinin hızlanmasıyla ve etkilerinin daha hissedilir hale gelmesiyle birlikte İslâm dünyasında kitabîliği, püritenliği ve bireyselliği ön plana

ıkaran İslâmi modernizm akımının, geleneğe ve senkretizme dayalı yerel-yöresel inanç ve pratiklerle karşı karşıya gelme”si olarak değerlendirmektedir.

3.5.3. Hasan Dede Bayramı

Hasan Dede Bayramını diğer iki bayramdan ayıran yanı genellikle Hasan Dede adıyla anılan mekanın aslında bir “ziyaret yeri” olmasıdır. Burada Hasan Seydi adında ulu bir kişinin mezarının bulunduğuna inanılmakta ve bu nedenle Hasan Seydi türbesi (türbenin görüntüsü için bk. Görsel: 109, 110) de denilmektedir. Türbe köyün batı istikametinde, *Sakarı* nehrinin karşı tarafındadır. Eskiden buraya hayvanlarla gidilir, *Sakarı*’dan suyun içine girilerek geçilirmiş. Hasan Dede’nin köyü felaketlerden koruduğuna inanılmaktadır. Bu bir doğal felaket de olsa Hasan Dede engeller; afet getirecek bulut “Hasan Dede’nin ordaki dağdan ikiye ayrılır; bir tarafı Karacaören’e, bir tarafı da aşağı doğru gider”miş. Böylece Hasan Dede sayesinde köye “afan/tufan uğramaz” deniyor. Burada her yıl güz döneminde bayram yapılmaktadır. Bayramın zamanı “üzümler olunca Hasan Dede Bayramı olur” şeklinde ifade edilmiştir. Hasan Dede Bayramı 2016 yılında Kurban Bayramı’na denk getirilmiş, Kurban Bayramı’nın üçüncü günü yapılmıştır. Hasan Dede türbesi ayrıca Hıdrellez zamanları yağmur duası ve sağlık, şifa dilekleri için de ziyaret edilmektedir.¹¹⁹

Ulu bir kişi olan Hasan Dede’nin Kurtuluş Savaşı zamanında kerametler gösterdiğine inanılmaktadır. Anlatılanlara göre Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan askerleri *Sakarı*’nın öteki tarafına kadar gelmiş, o zaman türbenin üstünden bulut gibi bir kelebek sürüsü

¹¹⁹ Savaş zamanlarında genç kızların eşkıyalardan korunmak için de bu türbeye saklandıkları söylenmiştir.

kalkmış ve düşman askerleri “Türk askeri geliyo” diyerek kaçmış. Kelebekler onlara asker gibi görünmüş, böylece düşman geri püskürtülmüş.

Görsel 109, 110: Türbenin dışarıdan ve içeriden görünüşü

Olağanüstü güçleri olduğuna inanılan ermiş, evliya gibi ulu kişilerin halk arasında yaygın bir şekilde anlatılan kerametleri vardır. Bunları belirli tipler altında toplayan Boratav’ın (1984: 43) sınıflamasına göre Hasan Dede’nin yukarıda anlatılan kerameti “kendinden güçlüye meydan okuma”ya ve “kafirlerin hakkında gelme” tiplerine uygun düşmektedir. Aşağıda verilen kerameti ise “ermişin kerametini görenin cezalandırılması” tipindeki kerametlerdendir. Bu keramet şöyle aktarılmaktadır: Türbede yatanlardan biri tek öküzle Sakarya Nehri’nin öte taraflarına çifte gidermiş, “bir geyik gelir öküzün yanına koşulurmuş”. Biri bunu gözetlemiş, o gün geyik gelmemiş. Evliya “seni gözetleyenin gözü kör olsun” demiş ve adamın gözü kör olmuş.

Yukarıda birinci sırada anlatılan keramete çok benzer bir anlatıyı köylüler 2016 yılındaki 15 Temmuz Kalkışması ile ilgili olarak aktardılar: “15 Temmuz Kalkışması esnasında yukarıdan silahlar sıkılmış, insanlar da pısmış, yerlere yatmışlar. Onların ortasından beyaz cüppeli biri gelip geçmiş, sanki insanları korur gibi. Sonra onu aramışlar ama bulamamışlar.” Bu olayın videolarının internette yayımlandığı ve bu kerameti televizyonların da verdiği belirtilmiştir. Keramet, Hasan Dede’nin Kurtuluş Savaşı’nda gösterdiği kerametlerdeki gibi bir inançla anlatılmıştır. Güncel olaylarla

ilgili anlatılan bu keramet, ulu kişilere ve kerametlerine olan inancın günümüzde de devam ettiğini göstermektedir. Bununla ilgili olarak Tayfun Atay'ın (2005: 159) efsaneler için söylediği şekilde; ulu kişilerin kerametleri de günün toplumsal, ekonomik, siyasi olaylarından etkiler taşıyarak yaşamaktadır denebilir.

Hasan Dede türbesinde on bir mezar bulunmaktadır. Türbedeki mezarların başlarında tülbentler bağlıdır, bunları kadınların yaptığı söylenmiştir. Askerde on bir kişinin bir manga olduğu, Hasan Dede türbesinde yatanların da bir manga asker olduğu söylenmektedir. Buna göre Hasan Dede onların kumandanı imiş ve on da eri varmış. Bu türbede Sakarya Savaşı'nın şehitlerinin yattığına ve burada çok kan aktığına inanılmaktadır. Türbenin etrafındaki toprağın şehitlerin kanıyla sulandığı için kırmızı rengi aldığı söylenmektedir. Bir kaynak kişi (KK52); “oranın toprağından getirir, ıslatır, kurbanı sürerlermiş, aşı” demiştir.

Yenicelilerin anlatımı ile “burası İpek Yolu üstünde olduğundan, türbeye imarethane yapılmış” çünkü o zamanlar Sakarya Nehri geçilemez ve aylarca konaklamak zorunda kalınırmış. Düzköy'de de böyle konaklanırmış ve Düzköylülerle Yeniceliler bu konuda rekabet edermiş. Hasan Dede türbesinde bugün var olan ocağın sebebinin bu olduğu, eskiden yolcuların burada yemek yediğı söylenmektedir.

Hasan Dede türbesinin taşı, toprağı, ağacı kutsal kabul edilir. Buradan taş, toprak alınmaz, ağaç kesilmez. Alanların aşağıda aktarıldığı şekilde başına bir kötölük geleceğine inanılır.

- Adamın biri oradan bir yük odun getirmiş, gece rüyasında adama eziyet etmişler, odunları geri götür demişler. O da geri götürmüş.
- Türbenin içine davar koymuşlar, Hasan Dede gece onları bile çıkarmış.

- Hasan Dede türbesinde yarasa olurmuş, birileri oradan yarasa tutmuş, yolda kaza yapmış.
- Buraya tüfeğinle gel, bir yabani hayvan gör, onu vuramazsın deniyor. Biri tüfek atmış, tüfeği parçalanmış.

Türbenin içinde, mezarların arasında bir *sakızlık* ağacı vardır. Bu kutsallaştırma nedeniyle türbenin yapımı esnasında bu ağaç korunmuş, (bk. Görsel: 110) kesilmemiştir. Bütün o bölgede olduğu gibi türbenin etrafında da *sakızlık* ağaçları (bk. Görsel: 111) vardır ve onlar da kutsallaştırılarak korunmaya alınmıştır.

Görsel 111, 112: Hasan Dede türbesinin yakınlarındaki *sakızlık* ağaçlarından biri ve çocuk isteği ile türbeye asılmış çocuk salıncağı

Türbeye şifa umuduyla ziyaretler yapılır, türbenin etrafındaki¹²⁰ *sakızlık* ağaçlarına “çaput/dilek bağlanır”mış. Hastalığı olanlar şifa dilemeye gider. Aksi çocukları uslansın diye yatırların üstüne yatırılır. Çocuğu olmayan kadınlar sembolik salıncak (bk. Görsel: 112) yapar, içine taş koyar “Allahım ben bunu cansız getirdim, sen canlandır” der ve dilek tutar. Aynı şekilde iş için de dilek tutarlar.

Hasan Dede’ye atfedilen bu nitelikler nedeniyle burada bayram yapıldığı söylenmiştir; “bu türbe boş değil, onun için biz burayı boş bırakmayız.” Hasan Dede türbesinin yanında, ağustos aylarında “üzümler olunca” tören yapılır. Diğer bayramlarda olduğu gibi Hasan Dede bayramı için de muhtar akşamdan adam ayarlar. Hasan Dede’ye adak

¹²⁰ Doğusunda bir tane varmış, özellikle ona bağlanırmış.

kurbanları verilir. 2016 yılında sekiz küçükbaş adak kurbanı ile bir de dana¹²¹ verilmiştir. Danayı veren kişi kavurma halinde getirmiştir. Hasan Dede bayramı 2016 yılında Kurban Bayramına denk geldiğinden kurban payları da verilmiştir. Diğer zamanlarda adak sayısı en az on-on beş, hatta yirmi beş bile olurmuş. 2016 yılındaki sayı o güne kadar kesilen en az sayıdaki adak kurbanı imiş. Adak sayısı az olursa, Nallıhan'dan kasaptan et alınırmiş. Bu durumda etin parası köylüden toplanırmiş. Bulgur evlerden getirilir. Günümüzde satın alınmış bulgur paketleri de getirildiği görülmüştür. Köyde geçmişte pirinç de yetiştirildiği halde, bu bayramlarda *bulgur aşı* geleneği ısrarla sürdürülmüştür (bk. Görsel: 116). Bununla ilgili olarak; “o bulgurun tadı başka, onu bir yiyen bir daha gelmeye çalışır” denmiştir. Pilavla yenmek üzere herkes yufkasını yanında getirir. Bayram ikindi zamanı olur. Sabahtan kurbanlar kesilir (bk. Görsel: 113), etler doğranır (bk. Görsel: 114), kimisi haşlama, kimisi kavurma yapılır ve hepsi birlikte *bulgur aşı*na katılır. Hasan Dede bayramını çok eskiden beri erkekler yaparmış. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bayram esnasında pişirilen aşı erkekler orada yer, yanlarında getirdiği kapları da doldurur eve götürürler. Bu tören zamanı yağmur için dua edilirmiş. Bayramının esas amacının bu olduğu kaynak kişinin doğrudan aktarımıyla şu ifadede de kendini göstermektedir: “Bu bir ziyaret, O zatın hürmetine. Orada pilav falan dökülür, kurt kuş da nasiplenir. Hacet bayramı bir yerde, Allahın rahmeti, bereketi isteniyor. O Allah’ın sevgili dostu, sen onu ziyaret ettiğin için Allah dileğini kabul eder.”

Görsel 113: Kurbanların kesilmesi

Görsel 114: Etlerin doğranması

¹²¹ Bu bayramda adak olarak daha çok davar verilirmiş ama bu danayı veren kişi köydeki büyükbaş hayvan besicisidir, malının zekatını verdiği söylenmiştir.

Günümüzde bayramla ilgili olarak; “pilav yemeye gidiliyor” ve “boğaza döndü artık” şeklinde sitemli sözler dile getirilmektedir. “Önceleri millet toplanır, yemek pişirecek olanlar kalır, geri kalan da *amin* derdi” diye duaya daha çok ağırlık verildiği belirtilmektedir. O zamanlar yedi defa türbe dolanılmış. Hem yürünür, hem *amin* denirmiş. Türbenin yanında ikindi namazı kılınır, ondan sonra yemek yenir ve dönülürmüş. 2016 yılında gerçekleştirilen Hasan Dede Bayramı’nda, sabah erkenden kurbanlar kesilmiş, etler hazırlanmaya başlanmış, sonra bütün köylü gelince yakınlardaki bir açıklıkta yere serilen yaygılar üstünde oturularak Kur’an okunmuş, namaz kılınmış (Görsel: 115) ve ardından *aş* yenmiştir (Görsel: 118, 119).

Görsel 115: Namaz

Görsel 116, 117: Gelen bulgurun temizlenmesi ve aşın hazırlanması

Hasan Dede Bayramı kavun-üzüm zamanı olduğu için eskiden hayvanlarla, günümüzde traktör kasası ile kavun-üzüm getirilip dağıtılmaktadır. Köyde geçmişte bağcılığın yoğunluğu ve üzümün önemi de göz önünde bulundurulursa, üzümler de bir çeşit hayır,

saçı, adak olarak değerlendirilebilir. Dahası bayramın da bu nedenle güz döneminde yapıldığı söylenebilir. Diğer bayramlardaki kurban, hayır aşısı ve yağmur duasından farklı olarak burada türbenin yanında yapılan ve yenen pilavdan kurdun kuşun da nasiplenmesi dile getirilmiştir. Nasıl ki hayır aşısında herkesin yemesi sağlanarak bununla etki edilmesi istenen gücün gönlü hoş edilmek isteniyorsa, aynı şekilde kurdun kuşun yedikleriyle de böyle bir etki yapılmak istenmektedir.

Görsel 118, 119: Aşın yenmesi

Görsel 120, 121: Aşın ve üzümün dağıtılması

Hasan Dede, kerametlerin günün sosyal, siyasal ve ekonomik olaylarına adapte edilerek anlatılmaya devam etmesinden de anlaşılacağı üzere önemli bir inançsal figür olmaya devam etmektedir. Bunda Hasan Dede ile ilgili inanışın kitabı İslamla ters düşmemesinin de etkisi vardır. Böylece bayram da sürdürülmüş ancak türbenin etrafını dönerek yapılan yağmur duasının yerini Kur'an ve mevlit okumaları almıştır. Hasan Dede türbesinin kutsallaştırılan unsurları nedeniyle oradaki doğa parçası korunmuştur. Hasan Dede inanışı sürdüğü sürece de belki bölge korunmaya devam edecektir.

Değerlendirme

Yenice'deki bayramlardan özellikle Pınarbaşı ve Kadınların Çeşmebaşı Bayramı olmak üzere ikisi¹²², kültür-çevre ilişkisi açısından özel dikkat gerektirmektedir çünkü her iki bayramın da temelinde bolluk ve bereket beklentisiyle su isteği vardır. Yenice gibi geçmişten beri suyla sıkıntısı olmuş bir köy için su talebi, öneminden dolayı beklentiler sıralamasında birinci sıraya yerleşmiştir. Hatta öyle ki köyün suyla ilgili sıkıntısı eski yerleşimlerini terk etmelerine neden olmuş ve Yenice köyü böyle kurulmuştur. Yenice'ye geldikten sonra da suyla ilgili uğraşlar sona ermemiştir çünkü yapılan çeşmeler su ihtiyacını tam karşılamamıştır.¹²³ Yenice'de su isteği ile birden çok bayramın yapılması bu stresin sonucu olsa gerektir.

Pınarbaşı ve Kadınların Çeşmebaşı bayramları, temelinde yatan “su isteği” nedeniyle birer yağmur duası niteliği taşımaktadır. Etraftaki bütün yatır, türbelerin de bu amaçla ziyaret edildiği ve Hasan Dede Bayramında da yağmur duası yapıldığı ortaya konmuştur. “Yağmur duası, daha çok yapay sulama teknolojisinin ulaşmadığı yöre ve toplumlarda görülen, kuraklık dönemlerinde kuraklığı gidermek için doğaüstü güçlere doğrudan ya da doğaüstü güçlere yakın olduğu tasarımlanan güçler aracılığıyla dolaylı bir biçimde ilişki kurma ve onlardan yağmur yağdırmaları isteğine yönelik olarak uygulanan dinsel/büyüsel ritüellerin bir türüdür” (Erginer, 1997: 212). Yaşamlarını tarımla sürdüren topluluklarda yağmur, yaşamsal öneme sahiptir. Özellikle teknolojinin gelişmemiş olduğu geçimlik tarım yapan köylerde doğa tam olarak “denetim altına” alınamamıştır ve tarım da topluluklar da doğaya bağımlıdır. Geçmişten günümüze veya dünyanın başka yerlerinde uygulanan yağmur duası törenlerine baktığımızda da; inanç

¹²² Hasan Dede türbesine de yağmur duası için gidilmekte ancak bunun atalar kültü ile ilişkisi ve türbe ziyareti niteliği daha ağır basmaktadır. O nedenle ayrıca değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

¹²³ Bunu şu sözlerle aktarmışlardır: “Eskiden köyde iki köy çeşmesi varmış ve suları öyle az akarmış ki kadınlar suya giderken ellerinde ördükleri çorapları ile gider, çorabı orada beklerken bitirir gelirlermiş.”

sistemindeki doğaüstü güç tasarımının farklılaşmış olmasına rağmen yağmur yağdırmaya dönük pratiklerin hepsinin aynı şekilde o gücü etkilemeye çalıştığı görülür. Yenice'deki bayramlarda da, yağmur yağdırmaya dönük pratikler -kimileri terk edilmiş olsa da- geçmişten günümüze taşınmış ve diğer törenlere katılmış olarak uygulanmaktadır. Tasarımlanan doğaüstü gücü etkilemek üzere din de büyü de işlerliğe sokulmuş ancak günümüzde su isteği baki kalmak kaydıyla büyüsel işlemler görünmez kılınmış, dinsel işlevle sürdürülmektedir. Orhan Acıpayamlı (1964: 30) yağmur duası törenlerinin esasını büyüsel prensiplere dayalı olarak yapılan hareketlerin meydana getirdiğini, dinsel unsurların ise bunlara sonradan nüfuz ettiğini tespit ettikten sonra “neticede din -bugün için- sihri mekanizmayı bozamamış olup orada, adeta sihirsel bir unsur gibi vazife görmektedir” ifadesini kullanmıştır. Yenice'de törenlerde büyüsel niteliklerin oldukça azaldığı, bunların yerine dua, kurban, yatır ziyareti, hayır gibi pratikler üzerinden dinselliğin öne çıktığı görülmektedir. Yağmur duası törenlerinin en belirgin büyüsel pratiklerden biri olan *kollu bebek*¹²⁴, Yenice'de de geçmişte yapıyorken günümüzde terk edilmiştir. *Kollu bebek* adı verilen uygulamanın otuz yıldır yapılmadığı söylenmiştir. Günümüzde Yenice'deki yağmur töreninde büyüsel nitelikli diyebileceğimiz bir tek uygulama dikkati çekmektedir, o da dua esnasında

¹²⁴ *Kollu bebek*, Anadolu'da yaygın olarak uygulanan yağmur duası ritüellerinin büyüsel pratiklerinden biridir. Amaç yağmur yağdırmaktır. Yağmurun yağmadığı zamanlarda büyüklerin söylemesi ile yedi-on yaşlarında kız-erkek çocuklar toplaşır *kollu bebek* yaparlar. Bunu çocukların yapmasının sebebi, onların günahsız ve masum oldukları için dualarının daha kolay kabul göreceğine olan inanıştır. Bir sopaya bir baş yapılır, kol yapılır, bir kız çocuk elbisesi giydirilir, belinden bağlanır. Çocuklardan taşıyabilecek olan bir tanesi -ama anasının *ilk üdünü*(çocuğu)- bunu tutar, önde yürür, diğer çocuklar arkada köyü dolaşırlar. Bir evin önüne gelince;

Kollu bebek kol ister,

Allahtan yağmur ister, aaamiiin

Kaşık kaşık un ister,

Kepçe kepçe yağ ister aaamiiin diye bağırlar.

Evden biri çıkar çocuklara yağ, un, yumurta yahut para verir. Bir de çocukların üstüne yağmur gibi su serper. Bu uygulama ile yağmur taklit edilmekte ve “benzer benzeri getirir” (Erginer, 2006: 52) prensibi ile yağmur yağdırılmaya çalışılmaktadır. Çocuklar evlerden toplanan un, yağ ile bir büyüklerine gözleme yaptırır yerler. Yumurta ve paralarla köy bakkalından alışveriş yaparlar. Böylece eğlenirler. Etkinliğin sonunda çocukların verilen yiyeceklerle yaptığı eğlence, yağmurun ve bereketin onlara getireceği mutluluğu peşinen yaşatarak, yağmuru yağdıracak gücü etkilemeye dönüktür.

ellerin aşıya doğru çevrilmesidir. Burada yağmurun taklit edildiği, taklit büyüünün işlerliğe sokulduğu görülmektedir.

Bayramlar uygulanan pratikler açısından değerlendirildiğinde; köy bayramlarında yağmur isteğini içeren kurban, yüksek yerlerde dua, acındırma gösterisi, yatır ziyareti, hayır aşı ve toplu yemek yeme ana motiflerinin yer aldığı görülmektedir. Acıpayamlı (1964:7-8) yağmur dualarını hazırlık-yürüyüş, uygulama ve ziyafet-bitiş olmak üzere üçe ayırmakta; bunlar içindeki temel unsurların; taşların okunması, dualar, ilahilerle yürüyüş, yatır ziyareti, kurban kesme, okunan taşların suya bırakılması ve son olarak yiyip-içmekten oluştuğunu söylemektedir. Boratav (1984: 139) ise, uygulamanın ana çizgilerinin; taş okuma, dua töreni, hayır aşı ve acındırma pratikleri olduğunu söyleyerek bütün bu işlemlerin her yerde tam olarak uygulanmadığını hatırlatmaktadır. Yenice’de taş okuma pratiği ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Onun yerine mezarlık, yatır, türbelerde ve yüksek tepelerde yapılan dua; kurban hayır aşı ile acındırma pratikleri öne çıkmıştır.

Uygulanan pratikleri açısından Yenice’deki bayramlar bölgede bilinen Hacet Bayramları’yla da benzerlik göstermektedir. Nallıhan ve Bolu’ya bağlı komşu ilçeler olan Mudurnu ve Göynük’ün köylerinde, bahar döneminde “Hacet Bayramları” adı altında bayramlar yapılmaktadır (Tütüncü Aydın, 2014: 81) Genellikle bir mesire yerinde yapılan bu bayramlara çevre köyler ile uzaktaki akrabalar davet edilmekte; bayram günü mevlit okunmakta, adak kurbanlar kesilip, topluca etli pilav pişirilerek yenmektedir. Hacet Bayramı günü sabahı ya da öncesinde yatır/mezarlık ziyareti ve yağmur duası da yapılmaktadır. Yakın köyler birbirlerinin bayramlarına katılabilmek için bayram tarihlerine birbirlerine danışarak karar vermektedirler. Hacet kelimesi Türkçe Sözlük’de (1998: 921) “Tanrı’dan veya kutsal sayılan kişiden beklenen dilek”

biçiminde tanımlanmaktadır. Bu anlamıyla bahar mevsiminde yapılan Hacet Bayramları da gelecek ürün sezonunun bolluk ve bereket içinde geçmesi beklentisi taşıyan mevsimlik bayramlardır ve Yenice'deki bayramlara benzemektedir. Zaten kaynak kişilerden de Yenice'deki bayramlara “Hacet Bayramı” diyenler olmuştur. Tek fark, Yenice’de kadınlar ve erkeler için bu bayramın ayrı ayrı yapılıyor olmasıdır. Bölgedeki Hacet Bayramları kadın-erkek, genç-yaşlı toplumun bütün kesimlerinin katılımı ile gerçekleştirilirken Yenice'deki bayramlardan Pınarbaşı ile Hasan Dede erkekler, Çeşmebaşı kadınlar tarafından kutlanmaktadır. Anadolu’nun başka yerlerinde Hıdrellezin daha çok kadınlar tarafından kutlandığı bilinmektedir. Boratav’a (1984: 205-206) göre; “Hıdrellez törenleri, göze batacak kadar kadınların malı olan, onların daha çok katıldıkları” bir bayramdır. Oysa Yenice’de özellikle de Hıdrellez olduğu söylenen Pınarbaşı bayramı sadece erkekler tarafından kutlanmaktadır. Buna karşın Türkiye’de sadece erkeklerin katıldığı yağmur duası törenleri bulunmaktadır. (Bk. Barlas, 1996). Dolayısıyla Pınarbaşı Bayramı, yağmur duası niteliğinden dolayı erkekler tarafından yapılıyor olabilir. Buradaki ayırmda dikkat çeken bir başka husus da; erkeklerin bayramını yaptığı Pınarbaşı kaynağına ait suyun buğday ve tarla sulamada kullanılıyorken, kadınların bayramını yaptığı çeşme, evdeki kullanım içindir. Yani birini kadınlar diğerini erkekler kullanmaktadır. Ayırımın bununla da ilgisi olabilir. Hasan Dede Bayramı’nın ise Hacet Bayramlarındaki bütün unsurları içerse de zamanı ve “ulu kişi” niteliği nedeniyle bir yatır ziyareti olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Hasan Dede ziyaretinin, dinle çatışmayan niteliği nedeniyle, diğer bayramlar “doğa”sından koparılarak köye taşındıkları halde, o türbenin yanında yapılmaya devam etmektedir.

Yenice'deki bayramlar içinde adakların önemli bir yeri bulunmaktadır. Antropoloji Sözlüğü’nde (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 11) adak; “İlahi bir kudrete bir dileğin yerine

getirilmesi karşılığında bulunulan vaad” olarak tanımlanmaktadır. Bu amaçla peşin ödenen adaklar da vardır (Tanyu, 1967). Adak deyince ilk akla geleni kurbandır ancak dikkat edilirse “hayır aş”nın da bir çeşit peşin ödenen adak olduğu görülür. Ortaklaşa hazırlanılarak fakir fukaraya dağıtıldıktan sonra hep birlikte yenen bu aş, Boratav ’ın (1984:139) değerlendirmesi ile “Tanrıyı hoşnut etmek amacıyla” yapılır. Boratav’ın “hayır aş” adını verdiği bu ziyafet, Yenice’deki bayramlarda -kaplara doldurup, gelemeyenlere de götürülerek herkese yedirilmesi yolu ile- tam da Boratav’ın iddiasını doğrular nitelikte uygulanmaktadır. Buğdayın kutsallığı, bereketle ilişkisinin de burada gözden kaçırılmaması gerekir çünkü aşın ısrarla bulgurdan pişirildiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte bayramların gittikçe aşı odaklandığını köylü de “boğaza döndü artık” ifadesiyle dile getirmektedir. Burada bayramların esas amacının unutulmasından duyulan rahatsızlık zımni olarak ifade edilirken, bununla ilişkili şekilde sadece kendi karnını doyurmaya odaklanma da hayırın kurdun, kuşun, fakirin doyurulması yoluyla ilahi kudretin memnun edilmesi yönündeki amacını ihmal ettiği düşüncesiyle eleştirilmektedir. Bayramın sadece aş yemek/karın doyurmak olarak algılanmasının, onun birlikte yapmak, birlikte yemek şeklinde kendini gösteren ortaklaşmacı yanının da ihmal etmektedir. Bunun da modernite ile birlikte ortaya çıkan bireyselleşmenin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Bayramların ortaklaşmacı niteliğinden uzaklaşılmasının “köy”ü ve köylülüğü çözen etkisini akılda tutmak gerekir. Yaşanan bu değişime ilave olarak gittikçe sadece “hayır”a dönüşen bayramlar üzerinde dinin etkisinden de bahsetmekte fayda vardır. Köylere atanan kadrolu imamların, televizyonlarda yapılan yayınların etkisiyle köylerde dinin kitabi uygulamaları ağırlık kazanmakta, halk İslamına ilişkin pratiklerden uzaklaşmaktadır. İşte Yenice’deki bayramlarda uygulanan diğer pratikler ile yenen aş böyle bir süreç içindedir. Bu konuda Çanakkale’de yapılan bir çalışma, köy hayırlarının geçmişinde birçok büyüsel pratiğin de yer aldığını belirttikten sonra günümüzde İslami bir işlev yerine getirdiği tespitlerini yapmaktadır.

Doğa ile yakın ilişkiler üzerine kurulu bir yaşam biçiminde (köylülük), unsurlarına etki edilebilir bir doğaüstü tasarımı yoluyla doğayla ilişkiler dengede tutulmaya çalışılırken, doğadan gittikçe uzaklaşan bir yaşam biçiminde Tayfun Atay'dan (2015) ödünç alarak söylemek gerekirse; “doğa yerine dua” konmaktadır. Bunda doğa koşullarının açık alana göre daha fazla denetim altında tutulduğu bir faaliyet olan seracılığın etkisi de olsa gerektir. Açık alanda geleneksel bilgiye ve yönteme dayalı gerçekleştirilen tarımsal faaliyetin havanın kurak gitmesine bağlı olarak insanı aç bırakma riski vardır oysa seracılıkta karşı karşıya kalınan riskler doğanın dışında piyasanın koşullarından kaynaklanmaktadır.

Adağın Anadolu'daki yaygın uygulamaları olan mum yakma, bez bağlama, horoz kesme gibi örnekleri ve bunların yatırlar üzerinden sunulması İslamiyet'e uygun görülmediğinden (Tanyu, 1967: 301; Emiroğlu ve Aydın, 2003: 12) bugün Hacet bayramı ya da yağmur duası törenlerinde bunların zayıfladığı görülmektedir. Yenice'deki bayramlarda da büyüsel pratikler terk edilerek bayramlar kurban, dua, hayır gibi pratikler üzerinden İslamileştirilmektedir. Yenice'de örneğin ziyaret edilen türbe ve yatırların yakınlarındaki ağaçlara bez bağlamaya ilişkin uygulamalar terk edilmiştir.

Adaklar içinde yer alan kurban ise devam etmektedir. Köy bayramlarında kurbanın önemli bir yeri vardır. Kurban ile bolluk, bereket için doğaya etki edebilecek güçlerden yardım istenir. Belli bir istek ile kutsal* kabul edilen yerin ziyareti sırasında sunulan kurbanlardan söz eden Erginer (1997:205) “bu tür kurbanlamalar, günümüz Anadolu'sunda daha çok bahar bayramı kutlamalarına dönüşmüştür” demektedir. Toplumsal açıdan bakıldığında kurban bir çeşit yeniden bölüşüm mekanizmasıdır. Köy

* Kutsallık, birey ya da toplum tarafından kendisine majik-mistik birtakım değerler atfedilmiş, aşırı derecede yüceltilmiş, bu nedenle de aşırı saygı hak etmiş, atfedilen değerlerin, yüceliğin ve saygınlığın korunabilmesi, sürekliliğinin sağlanabilmesi için bir takım normlar ve bunlara bağlı yaptırımlarla çevrelenmiş şeye/şeylere yüklenen niteliktir. (Antropoloji Sözlüğü, 2003:509)

bayramları herkesin katılımının sağlandığı böylece paylaşım, aidiyet, birlik duygularının pekiştirildiği yerlerdir. Balaman (1973: 6801) yağmur duası törenlerini toplumsal işlevleri açısından değerlendirerek “Yaklaşan açlık ya da kıtlık tehlikesi karşısında, varını yoğunu paylaşan köylüler, zor bir döneme göğüs germede birbirinden güç almakta” dedikten sonra “Kıt ve pahalı bir besin olan etin dua günü toplu halde yenmesi, toplumsal dayanışmanın, ödülü önceden verilen bir simgesidir.” yorumunu yapmaktadır.

Sonuç olarak Yenice’deki köy bayramları görüldüğü üzere bir “törenler katışımı”dır. Çeşmebaşı ve Pınarbaşı bayramlarının her ikisi de baharda, mevsimlik olarak yapılan bayramlardır. Bunlara Hidrellez dendiği de olmaktadır. Her ikisinde de su isteği vardır, bu yönüyle yağmur duası yönü ağır basmaktadır. Hasan Dede bayramı ise yine yağmur isteği ile yapılan bir “ziyaret” niteliğindedir. Yenice’ye özgü kuraklık ve güzün ekilen buğdayın suya olan ihtiyacı nedeniyle burada sadece ilkbaharda değil, son baharda da yağmur duasına çıkılmaya ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Yağmur duası da olsa Hidrellez de olsa bütün köy bayramlarındaki amaç bolluk bereket beklentisidir. Geçimlerinin temelini tarım oluşturan topluluklar için bolluk ve bereket su, daha doğrusu yağmur ile olanaklı hale gelmektedir. Yağmur, su, bolluk ve bereket isteği bölgede yaygın olan “Hacet” Bayramları aracılığı ile de açık edilmektedir. Bu bayramlarla ilgili yapılan çalışmalar bayramlardaki dinsel/büyüsel pratiklerin terk edilmekte olduğunu ya da dinsel bir kimliğe büründüğünü tespit etmektedir. Bu tespit bu çalışmayla Yenice’de de yapılmıştır. Kollu Bebek yağmur duası törenlerinin büyüsel nitelikli pratiği olarak Yenice’de yaklaşık otuz yıl öncesinde terk edilmiştir. Pınarbaşı, Çeşmebaşı ve Hasan Dede Bayramlarında ise yüksek yerlerde dua, dua ederken ellerin aşağı çevrilmesi, ağaçlara çaput bağlama, suya kurban kanı akıtma gibi pratikler geride bırakılarak dua, kurban ve hayır unsurları üzerinden İslamileşme başlamıştır. Bu durum

şöyle özetlenebilir; kılıf değiştirmekle birlikte uygulanan pratikler göstermektedir ki geçmişten günümüze toplulukça gönderilen ve gönderilme biçimi değişse de gönderi hep aynı kalmıştır.

Bunun köylülük açısından önemine gelince; Yenice'deki bayramlar “geçim” adı verilen köylülüğün bir bileşenidir çünkü köylülük sadece ekip-biçme faaliyeti değil bir yaşam biçimidir. Bayramlar bu yaşam biçiminin bütünleyenlerindendir. Bayramların temelinde yatan dünya görüşü doğa ile iyi ilişkiler kurmak, iyi geçinmektir. Ben sana vereyim, sen bana ver şeklinde almak ve vermek arasında bir denge kurmaktır. Bayramlar aşın paylaşımıdır, köy adı verilen birimde kurban ve buğday yoluyla ürünün yeniden bölüşümüdür. Bu nitelikleri nedeniyle bayramlar bize kapitalist mantığın ve ilişkilerinin köyde henüz o kadar da derinleşmediğini söyleme fırsatı verirdi ancak animistik pek çok pratiğin çoktan terk edilmiş olması, “işin boğaza dönmesi, aşın götürülüp evde yenmesi” gibi belirtileri modernite ile birlikte gelen bireyselleşmenin köye kadar girdiğini ve dolayısıyla değişimin başladığını göstermektedir. Bunda seracılıkla yoğunlaşan para ekonomisine geçiş, bununla birlikte kimyasal ve gelişmiş teknoloji kullanımı ile doğanın denetim altına alınması; doğayla bütünleşik dünya görüşünün terk edilmeye başlamasında etkili olmuş olmalıdır. Ağaç dallarına çaput bağlanmaktan, dua için yüksek tepelere çıkmaktan vazgeçilmesi, bayram yerinin camiye taşınması gibi pratiklerle doğadan kopuş başlamış, animistik düşünüş terk edilerek halk İslamı yerine kitabi İslam pratikleri uygulamaya sokulmuştur.

3.6. Kültürel Bütünü Oluşturan Diğer Geleneksel Kültür Unsurlarına İlişkin Bazı Tespitler

Bu bölümde yer verdiğim kültürel unsurlara ilişkin özel bir çalışma yapmadım ancak diğer konularda çalışma yaparken karşılaştığım -köylülüğü daha iyi anlayabilmek adına- bunları da kaydettim. Öte yandan bu bölüm insanın doğayı algılayışı, ona verdiği tepki de demek olan doğal çevrenin folklordaki yansımalarına ilişkin örnekler sunması nedeniyle ayrıca önem kazanmaktadır.

3.6.1. Hayatın Geçiş Dönemleri: Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri

Hayatın doğum, evlenme ve ölüm gibi temelde üç önemli evresi vardır. Bunların çevresinde kişinin bu “geçiş” evresindeki yerini, yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak aynı zaman da kişiyi bu anda yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumak amacıyla birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel işlem kümelenmiştir. (Örnek, 1995: 131)

Doğum Gelenekleri

Üç önemli geçiş döneminden ilkinin doğum oluşturur. Biyolojik bir olay olan doğumun, çocuğun ve anneliğin toplumdaki yeri nedeniyle anne üzerinde strese neden olduğunu uygulanan pratiklerden yola çıkarak söylemek mümkündür. Orhan Acıpayamlı konuyla ilgili çalışmasında Türkiye’deki doğum gelenekleri arasında “şaşılabilecek bir benzerliğin” varlığından söz eder (bk. Acıpayamlı, 1974: 98). Doğumun kolay olması için düğümlerin çözülmesi, bebeğin doğumdan sonra kırklanması şeklinde sıralanan bu ortak pratiklere Yenice’de de rastlanmaktadır. Bu benzerliğin ardında yatan etmen

doğum olayının kadının duygu dünyasına olan etkisidir. Bu nedenle de Türkiye genelinde olduğu gibi Yenice’de de doğumla ilgili adet ve inanmaların büyüsel işlemlerle sarmalandığı görülmektedir. (Acıpayamlı 1974: 141)

Hamile kalan kadına “çocuk boyuna düştü” denirmiş. Eskiden hamile kadına özel bir ilgi gösterilmez aksine hamile olduğu halde kadının yapması gereken bütün görevleri yerine getirmesi beklenirmiş. Kaynak kişilerimden biri; “dokuz aylıkken, karnım suya deye deye çamaşır yıkadım” demiştir. Buna rağmen hamileliklerinde sorun da olmazmış. Bu durum günümüzle kıyaslanarak şöyle değerlendirilmektedir; “eskiler ziftinen yapışıkmiş, şimdikiler mum ile yapışık, çabuk düşüyor”. Bununla birlikte günümüzde köydeki kadınların önemli oranda kadın hastalıklarından muzdarip olduğu; “yarısının rahmi alınmış” şeklinde ifade edilmiştir.

Doğumu yaklaşan kadına eskiden “suya git, su gibi doğumun kolay olsun” denirmiş. Bunun için “çeşmeye gider gelirdin” deniyor. Doğumdan yarım saat önce, doğum kolay olsun diye; hamile kadın gezdirilir, sedirden hoplatılır, arabaya bindirilmiş. Doğum yapana “duyurma, -duyanın- günahlarını affettirirsin” derlermiş. Hamile kadının, sesini duyan herkesin günahları affedilinceye kadar sancı çekeceğine inanılmış. Doğum olmadı, ertesi güne kaldı ise kadının örgüsü çözülür, annenin/çocuğun -eğer önceden bir bohça hazırladı ise- bağlı çamaşırları açılmış. Bu pratiklerin temelinde benzer benzeri getirir şeklinde işleyen büyüsel prensibin yer aldığı görülmektedir.

Doğumda iki yardımcı olurmuş. Biri kadını kucağına yatırır, yukarıdan tutar; diğeri aşağıdan yardım edermiş. Doğum başlayınca kadının karnından hafifçe bastırılarak yardım edilirmiş. Kız ensesinden doğru, oğlanın ise ilk yüzü gelirmiş. Eğer doğum kendiliğinden olmaz da; “kadın bunalırsa tutup çekersin” denmiştir. “Sancıyla senin

günahların da dökülür” diyerek doğum yapanın hiç günahının kalmayacağına inanılmaktadır. Bu nedenle anne kırk gün içinde ölürse şehit olur denmektedir. Doğum olunca, bebeğin koltuk altlarına, boynunun altına, kasıklarına, kıvrık yerlerine tuz ekilir, sarılır, ertesi sabah yıkanır. Bunun için “ince tuz olacak, irisi batar” denmiştir. Eskiden yeni doğum yapan kadına sütlü çorba ve *palize* yapılır. Doğum yaptıran ebeye kına, sabun, para gibi hediyeler verilmiştir.

Bebegin göbeğini “babasına düşkün olsun diye, babasının yemenisinin üstünde keserler”miş. Göbek kısa kesilirse bebeğin sesinin kısa, uzun kesilirse sesinin kalın olacağına inanılmaktadır. Göbeğin boyu “işaret parmağının boyundan uzun olacak” denmiştir. Göbek kesilmeden önce pamuklu yorgan ipi ile bağlanırmış. Bağlamanın önemi; “bir kadın bağladığı yerin altından kesmiş, çocuğun soluğu oradan çıkmış, ölüvermiş” diye anlatılmaktadır. Göbek kesilince, bir bez parçası sobada yakılır, söndüğünde külü göbeğe dökülür, üstüne bir bez parçası konarak sarılır. Bu uygulama bir hafta boyunca aynı şekilde tekrarlanırmış. Göbek on günde düşmüş. Düşen göbek, bebek kız ise terzi olsun diye dikiş makinesine, erkek ise camiye gitsin diye cami duvarının kovuklarına konurmuş. Burada da temas büyüsü işlerliğe sokulmuştur. Göbek kesilirken, ebe bebeğe göbek adı koyarmış.

Doğum yapan kadının doğaüstü güçlerin etkisi altında olduğuna inanıldığından belli bir süre yapması ya da kaçınması gerekenler vardır. Geleneğin genelde kırk olarak öngördüğü bu süre aynı zamanda yeni doğum yapan kadının dinlenme süresidir. Yeni doğum yapan kadın taharet yapmaz, yıkanmazmış. İlk banyosunu üç gün sonra, ikinci banyosunu yirmi gün sonra yapar ve ondan sonra namaz kılmaya başlar. Doğumdan yirmi gün sonra *yirmi kırk* yapılır. Bunun için ya caminin avlusundan yirmi taş toplanır ya da yüzük yirmi kere suya daldırılır, bu suyla anne ve bebek yıkanır.

Burada taşın ve metalin sağlamlaştırıcı gücünden yararlanmayı amaçlayan büyüsel bir pratik uygulanmaktadır. Aynı etki sayılardan da beklenmektedir. Yıkanmak için anneye ve bebeğe ayrı ayrı su yapılırmış. “Şimdi tartılıyor, tartılınca kırk binmiyor” deniyor. Eskiden yakın evlerde doğum olunca, kırk basar diye anne ve bebeğin birbirlerinin evinin önünden geçmelerine izin verilmezmiş. Kırk basmasını önlemek için “görüşme” yapılırmış. Bunun için loğusa kadınlar birbirlerine doğru yürür, karşı karşıya gelir, küçük olan büyük olanın elini öper, *örtmelerini* (bk. Görsel: 139) değiştirirlermiş. Kırk çıkmadan önce kurban bayramı olursa, kurban kesilmeden önce bebek evden çıkarılır, et eve getirilir, ondan sonra bebek yeniden eve getirilirmiş. Ekmek de öyle olur, bebek evde iken ekmeği eve getirmezlarmış. Kırkı çıkmayan kadını bir de tavana çıkarmazlarmış.

Köyde biri (KK23) “ebelik” yapmıştır. Geçmişte doktora gidilemeyen dönemlerde Yenice’deki doğumların birçoğunu bu kişi yaptırmıştır. Köy ebesi, ilk ebeliğe bir komşusu ebeliğe giderken kendisini yardımcı götürmesi ile başlamış. Ondan sonra da hep onu çağırmaya başlamışlar. Osmanköy’de bir hemşire varmış, onunla birlikte de doğum yaptırmış. Yenice’de üç-dört yıl öncesine kadar doğumlara bu köy ebesini çağırırlarmış. Köy ebesi doğumun başlayıp başlamayacağını da anlarmış, doğum hemen olacaksa rahim açılırmış, bunu anlamak için de çağırırlarmış. Günümüzde köyde doğum yapan kalmamıştır.

Çocuğa geliş güzel ad verilmez, bunun için küçük bir tören yapılır. Çocuğun adını koymak için ezan okuyan biri çocuğu kucağına alır, önce ezan okur, sonra çocuğun adını üç kere kulağına *ünnermiş* (seslenirmiş). Çocuğun adı geç kalırsa çocuk ters yani sinirli olur derlermiş. Çocuğun ilk çıkan dişini gören kişi, dişi eskimesin diye çocuğa; para, ayakkabı, atlet, çorap gibi bir hediye verirmiş.

Erkek çocuklar sünnet ettirilir. Köyde günümüzde yapılan sünnet düğünlerini yaşlılar “gösterişten ibaret” olarak değerlendirmektedir. Eskiden köye sünnetçi gelir, kestirirler ve sünnet bununla bitirmiş. Buna karşın evlilik düğünleri şatafatlı olurmuş.

Düğün Gelenekleri

Hayatın geçiş dönemlerinden ikincisini oluşturan evlilik, düğün töreni ile gerçekleştirilir. Eskiden düğün köyde en önemli eğlence vesilesi olduğu için dört gözle beklenirmiş. Bu durum; “düğünde duyardık çalgı-dömbek” diye ifade edilmiştir. Eskinin düğünleri çok şatafatlı olurmuş. Yenice’de uzun zamandır yapılmayan köy düğünlerinin iki yıldır yeniden yapılır olduğu söylenmiştir. Köy düğünlerinin yeniden yapılmaya başlaması, modernleşme sürecinin etkilerine maruz kalan toplumların dünyasında “gelenğin keşfi” şeklinde adlandırılan durumla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Gelenğin keşfinde; “tarihsel süreç içerisinde vücut bulmuş, ancak belli bir süre sonra unutulmuş ya da terk edilmiş ve zamanın daha ileri bir noktasında tekrar, genellikle başlangıçtaki formundan farklılaşmış nitelikte, ‘yeniden’ biçimlenerek öne çıkarılıp, işlerlik kazandırılmış bir gelenekten” söz edilmektedir (Atay, 2005: 153). Gelenek yeniden keşfedilirken, günün koşullarına uygun şekilde yeniden de biçimlendirilmektedir. Örneğin; düğünler artık okul tatillerine denk getirilmektedir; çoğunlukla yaz tatilinde, kışın olacaksa da yarıyıl tatilinde yapılmaktadır. Düğün daveti de kartla yapılmaktadır. Eskiden “ev ev (dolaşır) çağırırdık” denmektedir. Başka köylere de hısım akraba gider, davet edermiş. Günümüzde anne baba köyde, çocuklar şehirde olduğundan; önce şehirde salon düğünü, ardından köyde de “köy düğünü” yapılmıyormuş. Düğün esnasında sembolik biçimde gerçekleştirilen keşkek dövülmesi gibi birçok pratik de gelenğin keşfi olarak değerlendirilebilir.

Eskiden “düğün salı başlar, çarşamba durur, perşembe gelin çıkarmış”. Günümüzde hazırlıklar sayılmazsa -perşembe günü düğün ekmeği pişirilirmiş- köyde düğün esas olarak cuma günü başlar. Pazar günü gelinin getirilmesi ile biter. Görüldüğü üzere düğün günü hafta sonu tatiline göre ayarlanmıştır. Düğün boyunca, damadın yakın çevresinden bir *sağdıçı*, gelinin de yine oğlan evinden *ilk dünürşüsü* olur. Bunlar gelin ve damadın rollerini yerine getirmelerine yardımcı olurlar.

Görsel 122: Keşkek

Yenice düğünlerinin baş yemeği keşkekmiş (bk. Görsel: 122). Onun yanında fasulye, patates pişermiş. Eskiden baklava olmaz, pekmezli börek yapılırmış. Düğünden üç gün, bir hafta önce, köyün bütün kadınları toplanır ve düğün evi için böreklik yufka yaparlarmış. Kadınlar “yufka yazardık” diyorlar. Düğün evine yufka yapmaya giden her kadın evinden bir kap un da götürürmüş. Düğünün böreği yufkanın yapılacağı zaman yapılırmış. “Böreği eli yakışan yapar” deniyor. Çok ince açılan yufkalar kıvrılır, altı yağlanan siniye dizilir, kömür üstünde kızartılır, dilimlenir, bu şekilde hamur teknelerine doldurulurmuş. Sonra buna sulandırılmış pekmez kaynatılarak sıcak sıcak dökülür, üstü kapatılırmış. Pekmezli börek “çok tatlı olur” diyorlar.

Eskiden düğünün; yakacak odunun getirilmesi¹²⁵, keşkeğin dövülmesi, çeyizin gezdirilmesi gibi işlerini ve oyuna kalkacak kişilerin belirlenmesi gibi eğlencenin

¹²⁵ Eskiden düğüne başlamadan önce köyün *delikanlıları* oduna gider, düğün evinin önüne yıkarmış. Odunu ilk getirip de düğün evinin önüne yıkan hediye almış. Hediye olarak bir çevre verilirmiş.

organizasyonunu *delikanlıbaşının* önderliğinde *delikanlılar* yaparmış. Karşılığında düğün sahibi bunları yedirir, içirmiştir. Bunun için düğün yapacak kişi önce *delikanlıbaşını* görmüş¹²⁶. Delikanlılar bununla içki alır kalanı ile de daha sonra yer, içer eğlenirlermiş. İçki parası düğünün en önemli masraf kalemlerinden biridir. Bununla ilgili olarak geçmişte *delikanlıbaşılığı* yapmış olan bir kaynak kişi (KK40) şöyle bir anı paylaşmıştır: Bir düğünde düğün sahibi gelip kendisine; “dayının ben tükendim” demiş. O da delikanlılara her akşam “içkiyi yarın vericem” demiş, kandırmış ve düğünü içki vermeden bitirmiş. Böylece düğün sahibini masraftan kurtararak destek olmuş.

Çalgı takımı ya da bir başka söyleyişle “davulcular/çalgıcılar” cuma gününden gelir. Çalgıcılar düğünün vazgeçilmezidir. Düğün olacak, davulcular gelecek diye dört gözle beklenirmiş. Bir takım çalgı; klarnet, keman ve davuldan oluşurmuş. Gününüzde buna org gibi elektronik çalgılar da dahil olmuştur. Eskiden çalgı takımının içinde iki yahut düğünün sahibinin durumuna göre dört de *köçek* olurmuş.

Cuma sabahı, çalgıcılarla gelinin başına kına yakmaya kız evine gidilir. Bunun için oğlan evinden kına götürülür. Oradan da dönüşte çeyiz getirilir ve oğlan evine “serilir”. Çeyiz serildikten sonra yemek yenir, eğlenilir ama bu eğlencede düğün evinin kendi yakınları olur. Bunu “kendi kendilerine eğlenirler” diye ifade ettiler. 2014 yılında gözlemlenen düğünde kına gecesinin şehirlerdeki gibi uygulandığı (bk. Görsel: 123) görülmüştür -çünkü gelin yabancı idi ve zaten oğlan evinde bulunuyordu- ve düğün evinin önüne gelenlere küçük paketlerde kına dağıtılmıştır (bk. Görsel: 124).

¹²⁶ *Delikanlılara* düğün sahibi para verirmiş.

Görsel 123: Kına gecesi uygulaması

Görsel 124: Kına dağıtılması

Eskiden çeyiz getirilirken gezdirilmiş. Bunun için *çit* adı verilen tahta sepetlere çeyizde bulunan pullu örtüler, oyali yazmalar, gömlekler asılır, damadın elbiseleri de sinilere konur, davulcular eşliğinde köy dolandırılmış. Buna *çeyiz gezdirme* denir. Çeyizi *delikanlılar* gezdirmiş ancak bazı kişiler bunu ilkökul çocuklarının yaptığı söylemiştir. Görüşme yapılan kişilerden biri, kendisi ilkökulda iken düğün evinden birilerinin gelip öğretmenden kendileri için izin aldıklarını ve “çeyiz gezdirmeye” götürdüklerini hatırlıyor. *Çeyiz gezdirildikten* sonra oğlan evine “asılır”. Önce *örtme*, başörtüsü, havlu, seccadeler asılır, bunların etrafına da giysiler takılmış. “Gelen bakar” denmiştir. Kadınlar da “çeyiz görmeye gideriz” demiştir.

Cuma öğleden sonra düğün evinin önünde düğünde pişecek olan “keşkek dövülür”. Bir düğünde dört-beş *yarımna*¹²⁷ keşkek dövülmüş. Bunun için köylünün ortak kullandığı bir *dübek* (dibek) vardır. *Köykeli* (tüf) taştan yapılan dibeği taşımak kolay olmakta ve ihtiyaç olan her yere götürülebilmektedir. Keşkek dövülürken çalgıcılar eşlik eder. O nedenle gelenlerin bir kısmı keşkek döverken bir kısmı da oyun oynar. Keşkek döven gençlere yemek verilir. Dövülen keşkek cumartesi gecesi pişirilir ve pazar günü konuklara ikram edilir. Keşkeklik buğday pişirmeden önce yıkanır, kepeği yani içinde kalan kabuğu akıtılır. Kaynayan suya atılır. Biraz kaynayıp şişince kavurma, et suyu, karabiber, yağ, tuz konur. Arada bir dibi tutmasın diye pilav pişerken kullanılan yassı

¹²⁷ Bir *yarımna* dolusu sekiz kilo gelir.

tahta gereç ile karıştırılır çünkü Yenice'nin keşkeği başka yörelerdeki gibi pişerken vurularak lapa haline getirilmezmiş. “Bizimkisi deneli olur” diyorlar. Düğünde aşçı da olsa, keşkeği kadınların pişirdiği gözlenmiştir. Dövülecek buğdayın karışık olmayan, temiz, arı buğday olması gerekir. Dövülürken buğdayın kabuğunun iyice çıkması gerektiğinden keşkek dövme işi birkaç saat sürer. En son 2011 yılında yapılan düğünde keşkeğin dövüldüğü, ondan sonraki üç-beş düğünde keşkek dövülmediği söylenmiştir. Köyde delikanlı sayısı gittikçe azaldığından ne düğün olmakta, ne de keşkek dövülmektedir denmiştir ancak 2014 yapılan iki düğünde de “gelenek keşfedilmiş” ve keşkek dövme pratiği uygulanmıştır (bk. Görsel: 125). Bununla birlikte keşkek dövme pratiği, düğünde yenecek keşkeği dövmek için yapılmamış -çünkü bunun için gereken keşkek satın alınmıştır- sadece delikanlılara bu işi yaptırmak üzere eğlenceli hale getirilen kısmı “sahneye konmuştur”. Burada “sahneye koymak” ifadesi keşkek dövme pratiğinin göstermelik olarak sergilendiğini anlatmak için özellikle kullanılmıştır. Cuma günü dibek kurulmuş, çalgıcılar eşliğinde kısa bir süre keşkek dövülmüş, bu esnada oyunlar oynanmış ve keşkek dövme pratiği yerine getirilmiştir. Keşkeğin satın alınmasıyla, endüstriyel ürünün hayatı kolaylaştırıcı avantajlarından yararlanılıyor ancak bu yolla köylülüğün sürdürülebilirliğinin garantisi olan, işten eğlenceye hayatın her alanında ortaya çıkan ortaklaşmacı, dayanışmacı nitelik de hızla çözülüyor.

Görsel 125: Keşkeğin dövülmesi

Cumartesi düğün evinde yemek verilir, akşam yemeğinden sonra eğlence başlar. Buna *kına gecesi* denir. O gece gelinin ellerine ve ayaklarına, damadın da küçük parmağına kına yakılır. Cumartesi gecesi boyunca erkekler içki içer, oyun oynar. Davulcular çalarken aynı havalara kadınlar da ayrı yerde oynarlar.

2014 yılında katıldığım düğünde şehir düğünlerindeki aksesuarları ve pratikleriyle şehirdeki gibi bir kına yakma pratiği sembolik olarak sergilenmiştir. Bunun için üstünde mumlar yanan kına tepsisini bir grup genç kız maniler eşliğinde evin önündeki düğün meydanına getirdi (bk. Görsel: 123). Taşra eğlencesini incelediği çalışmasında Özarslan (2016), neoliberal dönüşüm sonrası taşranın kenti taklit ederek eğlendiğini ortaya koymuştur. Buradan hareketle denebilir ki sadece eğlence değil, diğer ritualistik pratikler de aynı yolu izlemektedir. Yenice’de gelin olacak kızın uzak bir yerden ve bu nedenle önceden erkek evine gelmiş olması, kına gecesi uygulamasının erkek evinde ve kadın-erkek herkesin bulunduğu bir ortamda “sergilenme”sine neden olmuş olmalı. Kadınlara özel bu uygulamanın herkesin ortasında icra edilmesi sahneye konan halk dansları gösterilerinden gelen bir alışkanlıkla olsa gerektir. *Kına akşamı* kadın erkek orada bulunan herkese -ben de dahil- birer *yazma* verilmiştir. Eskiden olmadığı söylenen bu âdet, düğün sahibinin gösterisi olarak değerlendirilebilir.

Görsel 126, 127: Düğünün eğlence akşamında oynanan oyunlar

Cumartesi akşamı düğünün esas eğlence akşamıdır; yenilir, içilir, dans edilir, seyirlik oyunlar yapılır. Seyirlik oyunlar “kına gecesinde oyun çıkarırlardı” ifadesi ile aktarılmaktadır. Erkekler eskiden bu gecede *abdal* adı verilen oyunu oynarmış. Bu oyunda uzun boylu iki erkekten birini şalvar giydirip, *çalık* örtterek kadın kılığına sokarlar ve karı-koca yaparlarmış. Bunların iki de kızı olurmuş. Oyun, bu kızlardan birinin kaçırılması teması etrafında gelişir ve izleyenler buna gülerек eğlenirlermiş. “Şimdikiler efendi oldu, erkekler kadın giysisi giyip de çıkmaz şimdi” deniyor. Cumartesi akşamı eğlencesi gecenin üçüne-dördüne kadar sürermiş. Aynı gece kadınlar da erkek kılığına girer “oyun yaparmış”.

Görsel 128, 129: Düğünün eğlence akşamında oynanan oyunlar

Eski düğünlerde *seyman*¹²⁸ olur, gelin giderken *seymen* gelinin önünü açarmış. Bir düğünde yaklaşık on-on beş *seyman* olur, ellerinde tüfeklerle tek sıra halinde “set başına” çıkar, orada atış yaparlarmış. Yanlarında köçekler de olurmuş. *Seyman* tüfek atar ardından köçek kaldırsın diye yerde yuvarlanırmış. Oradan “tüfek attı seymana çıktı” diye bir söz kalmıştır. Eskiden düğün alayını da *seymancılar* karşılamaya gidermiş. Konuyla ilgili görüşme yaptığım kişinin babası bir düğünde eline Ramazan davulunu almış, köyün arkasındaki tepenin ardına gitmiş ve davulu “bir o tarafta çalmış,

¹²⁸ Seğmenlik/seymenlik, aralarında yaşa bağlı bir hiyerarşi bulunan ve bununla sosyal ilişkilerini düzenleyen Ankara'ya özgü bir tür sosyal organizasyon geleneğidir. Bu organizasyona dahil olan kişilere seğmen denir. (Karabaşı, 2014: 85)

bir bu tarafta” çalmış, *Seymancılar* da düğüncüler geliyor diye bir o tarafa gitmiş, bir bu tarafa. “Köylü öyle meraklı imiş yani” diye bitirilen bu anlatı ile köylünün düğünde, yapılan şakalarla nasıl eğlendiği aktarılmaktadır.

Pazar günü öğlen yemeğinin ardından gelin almaya gidilirmiş ancak günümüzde gelin sabah çıkıyormuş. Bu nedenle yemek de erken yeniyormuş. Pazar gününün yemeğinde keşkek yenir. Yanında diğer düğün yemekleri de olur. Eskiden gelin alma *dünürşüler* ile yapılırmış. *Dünürşüler* evli-bekar fark etmez ama hepsi “oynayacak takımdan” genç kadınlardan olurmuş. Gelinin çıkacağı gün düğün sahibi her *dünürşü* için bir at bulurmuş. Delikanlılar bunların *yedeni* olur, köyü dolaşırlarmış. Düğün evinden dokuz *dünürşü* ile bir de gelinin *yengesi* ki buna *dünürşübaşı* ya da *ilk dünürşü* denir, birlikte gelin evine giderler. Kız evine yakın bir yerde dururlar. Gelin süslü bir ata biner, bunların arasına katılır. *Dünürşüler* çok eskiden siyah çar giyerlermiş, üstlerinde bir örnek yeşil örtü, bellerinde kamalı kuşak olurmuş. *İlkdünürşünün* sırtında içinde gelin giysileri olan heybesi olurmuş. *İlkdünürşü* bu heybeyi hiç elinden bırakmazmış çünkü çalmak isterlermiş. Eğer çaldırırsa parayla geri almak zorunda kalırmış. Bu heybe; içindeki şalvar, pullu, al ile birlikte köylüye aitmiş. Bir sonraki düğüne kadar en son düğünü olanda kalırmış. Köydeki bütün gelinler bunları giyermiş. 2014 yılında yapılan düğünde gelin bunları giymemiştir. Traktör çıktıktan sonra *dünürşüler* hep birlikte oğlan evinin yanından bir traktöre biner, önce Çır Çır Çeşmesine gider gelir, sonra köyün içinde gezer ve gelin evine yakın bir yerde ama gelin evini geçmeden inerlermiş. İnecekleri eve önceden haber verilir, o ev hazırlanırmış. Oraya kız evinden börek, pilav, yemek getirilir, onlar yenir, şerbet içilir. Şerbet içildikten sonra tasın dibine *dünürşüler* para atarmış. Ondan sonra gelini evinden alır, giydirirlermiş. Sırtında, içinde gelinin giysileri olan heybe taşıyan *ilk dünürşü* “gelini düzer, ‘al’ ını örter”miş. *Al* denen örtü büyük olur, gelini bütün olarak kaplarmış. Yenice’de 1980’li yıllarda bu *alları* ve

gelinlikleri giymişler. Şimdi dışarıdan gelenler bunları giymek istemiyormuş. Alın üstüne de *diri* adı verilen çeşitli renklerde pullu yazmalar bağlanırmış. Bunlar gelinin kendine ait olurmuş. Ellerine birer de eldiven gibi yazma bağlanırmış. Gelinin erkek kardeşi varsa, kuşağını o bağlarmış. Böylece hepsi yeşil örtülü *dünürşüler* arasında bir tek gelin kırmızı örtülü olurmuş. *Gelin düzülürken* ayağının altına para konurmuş. İçindeki giysiler boşalınca *ilkdünürşünün* elindeki heybeye kız evinden maya, ekmek, birer fincan buğday, pirinç, şeker ile bir de oklava konurmuş. Gelin annesinin evinden tekbirle çıkarılır, oğlan evine tekbirle getirilirmiş. Gelin alayı aynı yerleri bir kez de gelinle beraber gezdikten sonra oğlan evine varırmış. Bu esnada damat kapının önünde beklermiş. Gelin eve inince, gelinin ayağına kurban kesilir, gelin eve öyle çıkarılırmış. Eve giren gelinin duvağı heybedeki oklava ile açılırmış. Heybeyle getirilen ekmek, oğlan evindeki ekmeklerin içine, maya da mayası tutsun diye mayaya katılırmış. Buğday ve pirinci de bereketli olsun diye gelinin indiği eve serperlermiş. Bunu *ilk dünürücü* yaparmış. Aynı şekilde gelinin evinden çivi sökölür, “çivi gibi çakılsın diye” oğlan evine çakılırmış. Gelinin evinden bardak alınır, dertleri geride kalsın diye birkaç adım ilerde yolda kırılırmış. Bütün bunlar yeni kurulmakta olan aile birliğinin geleceğine ilişkin umutlarla yapılan büyüsel pratiklerdir. Düğünün de son günü olan o gün, davulcular oğlan evinde olur, gelinin gelmesinin ardından bir fasıl oynanır, ardından damat ortaya dikilir ve takılar takılır ondan sonra herkes dağılırmış. Günümüzde artık gelinler köyün gelinliğini giymemektedir. Bunun yerine Almancılardan birinin (Döne’nin) gelinliği varmış ve bir dönem de köydeki bütün gelinler bunu giymiş, sonra da modern gelinlik kiralanmaya ve satın alınmaya başlanmıştır.

Köyün düğünlerine çalgıcı olarak Beydililer, Tozmanlılar, Bolulular getirilirmiş. Yenice’ye yaklaşık yirmi beş kilometre uzaklıktaki Beydili köyü, müzisyenleri ile

ünlüdür. Bilecik’e bağlı Söğüt taraflarında da Tozmanlılar varmış, düğünlere onlar da gelirmiş. Bolu’dan da köçekli takım gelirmiş. Yenice’deki düğünlerde zeybek, harmandalı, çiftetelli, meşeli, Cezayir gibi oyunlar oynanmış. Bugün hala bu oyunları oynayanlar vardır diyor. “Halay da oynanırdı” denmiştir. Kına gecelerinde seyirlik oyunlar yapılmış. Boyundurukla deve yapılır, deveye kafa, çene takılır, ipini çekince çene oynarmış. Erkekler kadın kılığına girer, abdal olurmuş, kadınlar da *abdâl* yaparmış. Yüzler kurumla siyaha boyanır, *halkalar* yoğurda bulanır, ipe dizilir, sonra eller bağlı olarak halkalar yenmeye çalışmış. Bu esnada yüzlerinin akı karasına karıştığı için izleyenleri güldürürlermiş.

Kadınların kına gecesinde oğlan evinden on kişi erkek kılığına girer, “oğlan olur”muş. Bunlar kına gecesinde herkesi oyuna kaldırır, gece de çeyizin altında gelinle yatarlarmış. “Güya gelini korurlar”mış. Tabi böyle olunca sabaha kadar eğlence sürermiş. “Sonra bu adeti köyün imamı batırdı” diye aktarmışlardır, gerekçe olarak da kadınların erkek kılığına girmesi günah demiş. Gece on ikiden sonra da gelinin ellerine, ayaklarına kına yakılır, bu esnada maniler söylenirmiş. Manilerle geline, ailesine güzel sözlerle övgüler düzülürken, kaynanaya da kötüleyen sözler söylenirmiş. Örneğin “kaynanaya koca eşek denirdi” denmiştir. Kadınlar eskiden defle oynarmış. Oynanan oyunlar sorulduğunda, oyunların türkülerinin adları söylenmiştir. “Asmadan gel asmadan” diye bir havayla “göge göge hoplardık” dediler. Eskiden oyuna dörderli gruplar halinde kalkılırmış. “Gökte yıldız burgam burgam” (ada yolları) adlı havanın oyununda eller şaplatılır ve bir daire etrafında giderken bir o yana bir bu yana dönülürmüş. Kadınlar Cezayir oyunu da oynarmış.

Köyde yaşayan bir kaynak kişinin (KK37) şehirde yaşayan oğlu için 2014 yılında yaptığı ve benim de katıldığım düğün üzerinden günümüzdeki düğün gelenekleri

hakkında tespitlerde bulunma olanağı elde ettim: Düğün için evin bütün etrafı temizlenmiştir. Evin önünde düğünün yapılacağı mekanın üstüne, insanların sıcaktan etkilenmemesi için domates tülü gerilmiş. Evlendirilen oğul okumuş, Ankara’da çalışıyor ve Ankara’nın Elmadağ ilçesinden bir kızla evleniyor. O nedenle önce Ankara’da salı akşamı bir kına gecesi, ardından çarşamba günü “salon düğünü” yapılmış. Köyde de cumadan başlayıp, pazara kadar sürecektir bir düğün için eş zamanlı olarak düğün hazırlıkları yapılmış. Önce bir dana kesilmiş, ekmek pişirilmiş. Cuma günü ezan okunmadan mevlit okunmuş, öğlen verilen yemek köyde bu işi yapabilecek olanlar tarafından pişirilirmiş, bu esnada köyün kadınları yemek hazırlıklarına katılmıştır (bk. Görsel: 130). Ondan sonrakiler ise aşçı tarafından pişirilmiştir.

Görsel 130: Yemek hazırlığına yardım eden kadınlar

Para ile anlaşılan aşçı ve ekibi cuma günü gelmiştir. Eskiden aşçı tutulmazmış. Düğünlerde fasulye, nohut, tatlı, salata, turşu, pilav pişiriliyor, yaz düğünlerinde bunlara karpuz, kavun da ilave ediliyormuş. Cuma günü sabahtan itibaren düğün evine sürekli gelen giden oldu. Düğün evine gelen köylülerin ellerinde içinde çay, şeker, pirinç, tuz, makarna, kadayıf gibi yiyeceklerin, kaynak kişinin ifadesiyle “ne lazımsa” onların olduğu poşetler vardı (bk. Görsel: 131). Düğün evine gelen kişi, yiyecek poşetini teslim ederken “hayırlı olsun” dileğinde bulundu. Getirilen yiyecekler bir yerde istiflendi. Düğün evinin altı kocaman bir mutfak haline getirilmiş, burada sürekli çay yapıldı, yemekler pişirildi.

Görsel 131, 132: Düğün evine eli dolu gelen misafir ve yemek servisine yardım eden gençler

Yemek, çay servisi, getir götür işleri gibi birçok işe, özellikle gençler (bk. Görsel: 132) olmak üzere bütün köylü katıldı. Yenice'nin yazı çok sıcak olduğundan cuma akşamı hava iyice serinledikten sonra keşkek dövüldü. Dibek altına şal serilerek düğün meydanına kuruldu ve iki kişi ellerinde bunun için yapılmış özel tokmaklarla keşkeği dövdüler. Keşkeği gençler kısa aralıklarla nöbetleşerek dövüyor. İki kişi karşılıklı geçti, tokmağı önce dibegin içine vurup sonra tokmağa yapışan buğdaylar dökülsün diye dibegin kıyısına tıklatarak, ritmik hareketlerle keşkek dövüldü. Arada bir, elinde bir gereçle biri gelip dibekteki keşkeği karıştırarak ters yüz etti. Keşkeğin olup olmadığını anlamak için dibekten bir avuç buğday alındı ve meydanın etrafında gençleri seyreden yaşlı kadınlara götürülüp gösterildi.

2014 yılında katıldığım düğününden sonra Yenice'de 2017 yılında başka bir kaynak kişinin (KK30) kız torununun düğününe de kısmen katıldım. Bu düğünde de kızın ailesi Sarıcakaya'da yaşadığı halde kızın isteği doğrultusunda köyde düğün yapılmıştır. Kına gecesine ilçeden Ömer Ulutaş isimli bölgede bilinen bir müzisyen gelmiştir. Aynı şekilde köyde adet olmadığı halde kızın isteği ile Sarıcakaya'da gelin hamamı da yapılmıştır. Bu uygulamalar, düğünün geleneksel biçimindeki seyirlik oyunlar, danslar, seyman gibi eğlencelerin yerini kentlerden ithal edilen eğlencelere bıraktığını göstermektedir.

Geçmişte düğünlerde yardımlaşmanın önem kazandığı görülmektedir. “Düğün elinen” sözü bunun ifadesidir. Gerek işgücü gerekse de masraflar açısından her anlamda düğün sahibine destek olunurmuş. Gelin kıyafetinin bile köye ait olması bu ortaklaşmacı mantığa dayalıdır. Maddi manevi yardımlaşmalarla katılım, düğünü esas yapanın köylü olduğunu göstermektedir. Zaten “adamın varlığı yoksa köylü toplaşır, o düğünü yapar” da denmiştir. Sadece *delikanlılar* değil, “düğün bitene kadar komşular işe güce yardım eder” deniyor. 2014’de katıldığım düğünde gözlemlediğim, düğün evine gelen herkesin elinde bir yiyecek paketi ile gelmesi yardımlaşmanın hala devam ettiği yönünde bir izlenim vermektedir. Bununla birlikte bu uygulamanın esas anlamını kaybettiğini ve sadece gelenek olduğu için sürdürüldüğünü söylemek de mümkündür çünkü bunlara ihtiyacı olmadığı görülen düğün sahibinin tam tersine düğünle bir zenginlik gösterisi yaptığı da ortadaydı. Evlenecek çocukları Ankara’da yaşadığı ve orada bir düğün yaptığı halde düğün sahibi köyde de düğün yapmış, eskiden sadece koyun kesilirken dana kesmiş, aşçı tutup üç gün boyunca sürekli yemek vermiş, düğüne gelen herkese *yazma* dağıtmış, masraf etmiştir. Köyün aktif tarım yapan çiftçilerinden biri olan düğün sahibinin iki dönüm serası vardır. Dolayısıyla bu yaşanlar üzerinde hem düğün sahibinin masraf edebilecek bir gelirinin olması hem de para ekonomisine geçişle birlikte köylülükte yaşanan değişimin etkileri görülmektedir. Günümüzde gelin at, traktörle değil, şehirlerdeki gibi süslenmiş otomobillerle alınmaktadır. Köyün ortak malı olan gelin kıyafeti artık kullanılmaz olmuş, herkes kendi gelinliğini kendisi almaktadır. Düğünlerde içki ağırlığını kaybetmiştir. Yemekler şehirden gelen bir aşçı tarafından hazırlanır, tek kullanımlık tabaklarla (bk. Görsel: 133, 134) sunulur olmuştur. Cumaları mevlit okunma geleneği gelmiştir. Keşfedilen gelenek olarak keşkek dövme pratiği sembolik olarak gerçekleştirilmiş, düğünde pişirilecek keşkek satın alınmıştır. Tıpkı keşkek dövme geleneği gibi kına gecesi de “sahneye konmuş/sergilenmiştir”.

Görsel 133, 134: Düğün yemeği görüntüleri

Günümüzdeki düğünlerin -çok iddialı olma riskini göze alarak- köylünün dört gözle beklediği, çalgıcılar eşliğinde oyunlar oynayabildiği, bizzat katılarak eğlendikleri ortamlar olmaktan çıkıp sadece seyredebildikleri bir gösteriye dönüşmekte olduğunu söyleyebiliriz. Bunda, modernite ile ortaya çıkan ve hazır paketler halinde eğlence sunan kitle kültürünün televizyonlar aracılığıyla insanı izlemeye alıştırmış olmasının da etkisi olmuş olmalı. Öte yandan “düğünler artık düğün sahibinin gösterisi” haline dönüşmüş durumdadır.

Ölüm Gelenekleri

Hayatın geçiş dönemlerinden üçüncüsü ölümdür ve bu dönemle ilgili olarak da pek çok geleneksel pratik uygulamaya konmuştur. Konuyla ilgili özel bir çalışma yapılmadığından burada yine sadece tesadüfen tespit edilenlere yer verilmiştir.

Köy ebeliği yapan kaynak kişi (KK23) köyde cenaze de yıkamıştır. Bir gün cenaze yıkayacak kimseyi bulamamışlar, köyün yaşlılarından biri “Hatice ile bilmem kim yıkasın” demiş, öylece cenaze yıkamaya başlamış. Cenazeyi İslami kurallara uygun şekilde yıkamıştır. Bir gün rüyasında biri “cenazenin abdesti sağlam olursa, yıkayanın abdesti sağlam olursa, yıkama da sağlam olur” demiş. O da abdestine dikkat etmiş.

Görsel 135, 136, 137: Mezarlıkta kullanılmak için yığılmış kerpiçler ve eski mezar taşları

Yenice’de cenaze mezara konurken divanın altına eşya koyar gibi yandan konurmuş. Sonra da mezar iki sıra kerpiçle örülerek kapatılmış. Bu nedenle ihtiyaç olur düşüncesiyle mezarlıkta kerpiç bulundurulmaktadır (bk. Görsel: 135). Köyde artık kerpiç yapımı ve buradaki işlevi dışında kullanımı kalmadığından, bu ihtiyaç için köyde yıkılan eski evlerin duvarlarından kerpiçler alınıp mezarlığa getirilmektedir. Mezar taşı olarak da geçmişte daha çok yerli taştan oyularak yapılanlar kullanılmıştır (bk. Görsel: 136, 137). Günümüzde hazır mezar taşları kullanılmakta ancak yine de bir kişinin mezarında yerli taş kullanıldığı görülmüştür.

Ölenin ardından hayır yapmak gerektiği söylenmiştir. Yapılan hayırlar ile onun öbür dünyada çekeceği sıkıntıların azalacağına inanılmaktadır. Yenice’de ölen kişinin ardından yedisi yapılır; “az bi yemek, konu komşu çağırılır” dua edilmiştir. “Kırkında büyük hayır” deniyor, kırk Yasin okunurmuş “kırk gün hoca okur onu” diyerek bunu hocanın yaptığı belirtilmiştir. Kırk kışa denk gelirse ve yapacak kişi müsait olmazsa hayır yiyeceğin bollaştığı yazın da yapabilirmiş. “Elli ikisinin de bir okuması var” deniyor. O gece ölenin dudağının yarıldığına ve çok ızdırap çektiğine inanılmaktadır. “Onu okumak gerekir” diyorlar. Bunun için “iki üç insan çağırır, bir yemek yedirir”, sonra da dua ederlermiş.

3.6.2. Dağılan *Delikanlı Örgütü*

Bir çeşit sosyal örgütlenme olan *delikanlıbirliği*, ortak amaçlarla erkeklerin bir araya geldiği Türkiye genelinde “yarân”, “sohbet”, “sıra”, “gezek”, “barana” gibi adlarla bilinen geleneksel bir kurumun Yenice’deki versiyonudur. Konuyla ilgili yapılmış bir çalışma için bk. (Er, 1988). Yenice’de eskiden *delikanlı odası*, *delikanlı başı* ve *delikanlı listesi* varmış. Buna *delikanlıbirliği* denirmiş.

Delikanlılar on beş ila yirmi beş yaş aralığındaki bekar ya da evli gençlerden oluşmuş. Görüşme yapılan bir başka kişinin de “on yaşından yukarıdaki evlenmemiş delikanlılar bir birlik kurar” diye aktarması bu geleneğin hatırlanamayacak kadar eskide kalmış olduğu göstermektedir. Bu nedenle de verilen bilgiler birbirleri ile çelişmektedir. Bir araya gelen *delikanlılar* kendilerine bir başkan seçermiş, bu genellikle yaşça büyük olan olurmuş. Buna *delikanlıbaşı* denirmiş. Geceleri *delikanlı odasında* ocak yakılır, onun ışığında oturulmuş. Ocağın yanına *köşe* denir, oraya yaşça büyükler oturur, daha genç olanlar da *geridibine* yani kapıya yakın yere oturmuş. Toplantılarda sohbet edilir, hikâyeler anlatılır, yemekler yenir, oyunlar *yapılır*mış. Bu ifade oyunun köy seyirlik oyunu olduğu hissini vermektedir ancak bu konuda daha fazla bilgi yoktur. *Delikanlı odasında* oynanan oyunlardan biri *kocakarı depmesidir*. Bu oyunda bir bezin içine pamuk konur, top yapılır. Erkekler ayaklarını öne doğru uzatır, halka şeklinde oturur. Biri arkada elinde topla gezer ve gizlice o topu birinin arkasına bırakır. Eğer kişi topu fark etmezse “dayağı yer”; o topla kendisine vurulur.

Delikanlıların toplantılarındaki eğlencelerinden biri de helva yapmakmış. Helvanın ustaları varmış, onlar yaptırırlarmış. Bunun için *delikanlılar* evlerinden birer tas pekmez getirir, hepsi bir araya getirilir, kaynatılmış. Kaynadıkça koyulaşan ve macun

kıvamına gelen pekmez bir siniye dökülürmüş. Orada donmaya başlayan şekerleme iyice donmadan ovalanmaya başlanırmış. “Bu sırada cam gibi ışıltılı olur” deniyor. Ondan sonra üstüne un dökülür, katlanıp uzatılmaya başlanırmış. En son “saç teli gibi ince tel tel” olur, bunlar kopartılır, soğutulur ve ktır ktır yenirmiş. Bu helva pişmaniye gibi olurmuş. Gençler bunu birlikte yaparken ve yerken eğlenirmiş. *Delikanlıların* odada toplanıp yediği yemekler arasında pirinç pilavı da sayılmıştır. Köyün bayramlarında bulgurdan yapılan “aş” özellikle vurgulanırken, burada pirinç pilavının öne çıkması şaşırtıcıdır, nedenini sorduğumda; “bulguru kendimiz yapıyoruz ya, bıktık ama pirinç iyi geliyor” cevabı verilmiştir.

Görüşme yaptığım bir kaynak kişi bir zamanlar *delikanlıbaşı* imiş. Onun zamanında köyde altmış *delikanlı* varmış, herkes yaşına göre grupmuş. Bunlar evlerde toplanır yer, içerlermiş ama -muhtemelen fazla içip dağıtmalarına ve düzeni bozmalarına fırsat vermemek için- içkilerini *delikanlıbaşı* verirmiş. O zaman *delikanlıbaşının* sözü geçermiş, “şimdi itaat yok, millet çekilince, gençler kalmayınca bu işler bitti” deniyor. *Delikanlıbaşının* sözünün geçmesi ve itaat üzerine söylenenlerden anlaşıldığına göre bu örgütün toplumsal açıdan önemli fonksiyonları olmuştur. Benzer bir şikayeti köyde taşımacılık yapmış bir kaynak kişi (KK30) “önceleri büyüklere saygı vardı” sözü ile dile getirmiştir. Kaynak kişi taşımacılığının son yıllarında (1999-2014) bunun iyice azaldığını; kadınlara, çocuklara saygının kalmadığını görmüştür. Kaynak kişinin bu tespiti, acaba bunun *delikanlıbirliğinin* dağılması ile bir ilişkisi var mıydı sorusunu akla getirmektedir.

Delikanlılar düğünlerde yanacak odunun getirilmesi, çeyizin taşınması, keşkeğin dövülmesi, misafirlerin ağırlanması gibi önemli görevler üstlenmişlerdir. Bunun için düğün sahibi kendilerine para verirmiş. Diyelim ki bir yıl boyunca beş düğün oldu,

bütün düğünlerin parasını bir araya getirir, yazın beş-altı günlüğüne Eskişehir'in Tacılar köyünde bulunan şifalı suya giderlermiş. Yenice sıcak olduğu için onlar da yazın serin yerlere, dağa gidermiş. Burada bir davar alır, keser, pişirir, yerlermiş. Şifalı suyu içer, kaval¹²⁹ dinler, muhabbet ederlermiş. Aynı şekilde Eskişehir'in ılıcalarına da gider, orada bir hafta kalır, yer, içer, eğlenirlermiş.

3.6.3. Fistandan Şalvara: Giyim-Kuşam ve Süslenme

Köyde pamuğun ekildiği zamanlar, köylüler kendi kullanımları için pamuktan ip yapıp heybe, çuval, pantolon ile bez dokurmuş. 1944 doğumlu kaynak kişi (KK19), annesinin pamuk eğirip, dokuduğunu hatırlamaktadır. Köylülerin kendi dokudukları beze *çiğ bez* denirmiş. Bu bezle içi giyim, dış giyim ile evde kullanmak üzere çarşaf, örtü gibi eşyalar yapılmış. *Çiğ bez* otuz yıldan fazladır dokunmuyormuş.

Görsel 138: İpekli bez dokuma detayı

Bez dokumak için önce *bez çirişlenirmiş*; bunun için tencereye su konur, biraz da un katılır, *çiriş* elde edilir. Buna pamuktan eğirilen iplerin sarılı olduğu *kelepler* atılır, bununla *bez çekilirmiş*. Çirişlenen ipler üstüne bir de kaynatılırsa sağlam olurmuş. *Bez çekilmesi* ise iplerin dokunacak şekilde dizilmesidir. Bunun ardından bez dokunurmuş.

¹²⁹ Köyde kaval çalan biri varmış, düğün dışındaki eğlencelerde gençler ona kaval çaldırır, oynarlarmış.

Kadınların başına örttükleri giysiye; *örtme*, tülbent, başörtüsü, yazma, *çalık* gibi adlar verilmektedir. Bunların büyük ve dokuma olanlarına *örtme*, (bk. Görsel: 139) küçük olanlara *çalık* denirmiş. Kendileri dokudukları bu örtülerden *örtmenin* kenarları nakışlı olurmuş. Günümüzde bunların yerine beyaz mermerşahiden yapılma ve kenarları nakışlı *örtmeler* (bk. Görsel: 140) kullanılmaktadır. *Örtme* kullanan kadın azalmıştır. Kadınlar başörtülerinin kenarlarını süslemek için oya yaparlar.

Görsel 139, 140: Eskiden giyilen *örtme* ve günümüzde kullanılan mermerşahi *örtmenin* kenar detayı

Kadınlar eskiden her buldukları fırsatta çorap örерlermiş. Köyün çeşmelerinin suyu az aktığı için kadınların suya ellerinde çorap örgüleriyle gittikleri ve suyu doldururken çorabı bitirip geldikleri anlatılmıştır. Şimdilerde hazır alınan iplerden kazak, çorap örülmektedir. Eskiden köylünün giyinme ihtiyacı yerel olanaklarla ve kendileri tarafından giderilirken, günümüzde kadınların da erkeklerin de neredeyse bütün giysileri hazır alınmaktadır. Köyde günlük hayatta kullanılan yöresel denebilecek tek giysi kadınların şalvarıdır. Eskiden köyde terziler varmış, bugün de köyde şalvar ve pijamayı dikebilen kadınlar vardır. Bunların sadece basması satın alınır. Günümüzde Sarıcakaya pazarında hazır şalvarların satıldığı da görülmüştür (bk. Görsel: 141). Şalvarlar eskiden dört buçuk metrelik basmadan yapılıyorken, şimdilerde kumaş miktarı azalmış üç yetmiş beş, üç buçuğa düşmüştür. Eskiden kadifeden de şalvar yapılırmış. Şalvar köye

sonradan gelmiş, çok eskiden köyde kadınlar bir çeşit elbise olan *fistan* giyerlermiş. *Fistan*ın boyu dizlerden dört parmak yukarıda olacak şekilde kısa olurmuş. Altına da paçaları oldukça bol, divitin kumaştan pijamalar giyilirmiş. *Fistan*ın boyu kısa olduğundan kadınlar eğilince pijamanın üst kısmı görünürmüş. Böyle olunca -kadınlar regl dönemlerinde eski pijamalarını giydiklerinden- gizli kalması gereken bu dönemleri herkes tarafından bilinirmiş. Bu yüzden köyün muhtarlarından biri (köylü adını yazmamı istemedi) köyde kadınların *fistan* giymesini yasaklayan bir karar aldirtmış. Bu olaydan sonra muhtarın adı “Şalvarlı Muhtar” kalmış.

Görsel 141: Sarıcakaya pazarında hazır dikilmiş şalvar satışı

Eskiden çocukların altına, idrarı yatağa geçmesin diye *mumlu bez*¹³⁰ sererlermiş. Bunun için “çiğ bezi mumlarıydı” deniyor: Bal mumu eritilir, beze dökülürmüş. Bunun üstüne konan beze de -muhtemelen eski bezlerden yapıldığından- *çaput* denirmiş. Kadınlar eskiden “derelere çaput yıkamaya gider”dik demekteler.

Köyde damlama sulamaya geçilmeden önce erkekler kürekle çok çalışır, tarla sular ve pantolonları sökölür yahut yırtılmış. O nedenle eskiden yırtıklar yama yapılır, sökükler dikişirmiş.

¹³⁰ Buna *kürden*, *muşamba* diyen de olmuştur.

Köyde yerli ve zirai olmak üzere iki tür pamuk yetiştirilmiş; köylüler yatak, yorgan yapmada yerli pamuğu tercih ederlermiş çünkü yerli pamuk “tiftik gibi daima kabarık, yumuşak durur”muş. Ziraat pamuğu biraz kullanılınca sertleşirmiş.

Süslenmek için kadınların daha çok kına yaktıkları görülmektedir. “Eskiden kına çok yakılır, ellere ayaklara sıvanır”dı deniyor ancak günümüzde daha çok yaşlılar bazı hastalıklar için yakıyorlarmış.

3.6.4. Birkaç Çocuk Oyunu

Çocuklar akşamları saklambaç, kemik oyunu; gündüzleri met, *gaydırgaç* kayası, körebe, *gıncırdıkabak* oynarmış.

- Kemik oyunu: Kemik, davarın alt bacak kemiğinden kısa olanıdır. Bu oyun kız-erkek karışık ve hava kararınca oynanır. Yaşları genelde on beş ve altı olan çocuklar iki gruba ayrılır. Bir kale taşı olur. Birinci gruptan kemiği hızlı atabilecek biri kemiği kale taşına “tık tık vurur” ve uzağa fırlatır. Öteki grup sessiz bir şekilde bekler, sesi takip ederek kemiğin nereye düştüğünü bulmaya çalışır. Her iki grup da kemiği arar. “Hemen sessizce onu yakalayıp, kale taşına vurursun. Eğer bunu sessizce yapamazsan, karşı tarafın çocukları kemiği senden almak için üstüne çullanır. Bazen biri kandırmak için ‘buldum’ der, herkes hurra oraya toplanır.” Kemiği bulan, ilk atıldığı yere getirir ve oyunu kazanır.
- *Gaydırgaç* Kayası: Yere yan yana elliye elli genişliğinde altı kare çizilir. Karelerden biri *aynadır*. “Önüne yassı bir taş koyarsın ve onu ayakla ittirerek *aynaya* kadar gidersin, orada dinlenirsin.”

- *Gıncırdıkabak*: Yaklaşık altı metrelik bir ağacın tam ortasından delik açılır, bu yere çakılı ve ucu sivriltilmiş bir kazığın üstüne oturtulur. Sonra iki tarafından çocuklar karınları üstüne yaslanarak bu ağacın üstüne biner ve döndürürler.

Görüldüğü üzere köydeki çocuk oyunlarının en önemli özelliği dışarıda oynanmasıdır. Burada oyuncaklar da etraftan kolaylıkla bulunabilecek malzemelerle kendilerince yapılır. Oyunlar çocukları günlük hayata hazırlayacak şekilde fiziksel aktiviteye dayalı olarak oynandığından, onların fiziksel gelişimleri için yararlı da görünmektedir.

3.6.5. *Erfene* Yapmak

Köyde *erfene* nedir diye sorulunca; “üç-beş kişi toplanır, yer içer” diye tanımlanmıştır. Yenice’de *erfene* yapmak; yiyip içmek, piknik yapmak anlamlarına gelmektedir. Bunu çocuklar, erkekler yapar denmiştir. Delikanlıların odada toplanıp, pişmaniye yapması, yemesi-içmesine de *erfene* diyenler olmuştur.

Sadece bir görüşmede *erfene* farklı anlatılmıştır. Buradaki anlatımında da yine yeme içme vardır ancak bu defa yeme içme belli bir amaç için yapılmaktadır. Bu amacı *erfenen*in “baharda tavuklar ilk yumurtlamaya başlayınca” yapıyor olmasından çıkarsamak mümkündür. *Erfenen*in çocuklar tarafından tavukların yumurtlamaya başladığı bir dönemde, yiyip-içip oyunlar oynayarak eğlenceli bir şekilde yapılması, onun bolluk-bereket amacı taşıyan törensel niteliğini gözlere önüne sermektedir. *Erfeneye* çocuklar kız-erkek karışık olarak katılmıştır. “Erfene yapalım derdik” diyorlar sonra herkes evinden bir yumurta getirir, yumurtalar karışmasın diye kömürle üzerlerine işaret konur ve suyla dolu bir tenekeye doldurulur, içine renk versin diye soğan, nar

kabuğu ile boya veren yapışak bir bitkinin kökü atılır, kaynatılır. Sonra yokuşça bir yere, çok derin olmayan, yumurtanın yuvarlanabileceği derinlikte bir yolak yapılır. Bu yolağın altına da bir çukur yapılır, oraya bir yumurta konur. Yukarıdan herkes yumurtasını yuvarlar, kiminki kırılmazsa o kazanır. Çocuklar böylece eğlenirler. Bu eğlence bahar aylarında birkaç defa yapılırmış. Görüştüğüm kişiler 1970’li yıllarda bunu yaptıklarını belirtmişlerdir.

Görüldüğü üzere erfene tavukların yumurtlamaya başladığı bir zamanda bu bereketi kutsayan, ortaklaşmacı, ritualistik bir eğlence olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte geçmişinde bolluk-bereket beklentisiyle yapılan birçok törenin bugün pikniğe, eğlenceye, sadece boğaza dönmesi gibi erfeninin de ilk etapta söylenenler üzerinden bugün sadece yemek-içmek ve eğlenmek kısımları hafızalarda kalmıştır.

3.6.6. Çeşitli İnanışlar

İnanç bir bilme ihtiyacına dayanmaktadır. “İnsanlar, bilmediklerini hayal güçleriyle tamamlamaya çalışmışlar, çeşitli *olasılık* (ihtimal)’lardan birini seçerek *sanı* (zan) ve *kani*(kanaat)’lar edinmişlerdir” (Hançerlioğlu, 1975: 268). Boratav (1984: 7) inancı “bir düşüncenin, bir olayın, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” olarak tanımlamakta ve halk inançlarının yabancı dillerden çevirisinin batıl inanış, boş inanış gibi negatif anlamlara gelecek şekilde yapılmasını eleştirmektedir. Halk inanışları bir yaşam biçimi olarak kültürün pek çok unsurunda ve kimi zaman da büyüsel işlemlerle birlikte karşımıza çıkmaktadır. Din, bir sürü batıl inanışın ve büyüsel işlemin güç kaynağını oluşturmaktadır (Örnek, 1966: 129). Tamamı Müslüman olan Yenice’de

de halk inanışlarının güç kaynağını İslam dini oluştursa da büyüsel pratiklerle dinsel pratiklerin yan yana durduğu görülmektedir.

En yaygın halk inanışlarından birini nazar oluşturur. Nazar bir göz değmesidir (Acıpayamlı, 1962:1). Nazar inancı; kimi insanların bakışlarındaki zararlı gücün bir insana, hayvana, nesneye sakatlık, ölüm gibi zararlı bir etkiye neden olacağına olan inanıştan kaynaklanır. Yenice’de nazara inanılmakta ve gelebilecek kötülüklerden korkulmaktadır. Bu durum “peygamberimiz nazar deveyi mezara koyar demiş” şeklinde ifade edilmiştir. Bazı kişilerin nazarının değdiği ancak bunu kişinin isteyerek engelleyemediği söylenmiştir. Nazar “saf kalbinen olur” deniyor, bunu kişinin başını çevirerek engellemesi mümkün değilmiş çünkü nazar bilerek değmezmiş. Nazardan korunmak için eve, tarlaya öküz kafası takılmış. Bunun açıklaması; “baktığın zaman gözün ona takılacak, böylece nazarın değmeyecek” şeklinde yapılmıştır. Yenice’de nazar değen kişiler okutuluyor. Bir görüşmem esnasında bir kadının çocuğunu kaynak kişiye okutmaya getirmesine şahit oldum (bk. Görsel: 142). “Nazar için çocuğu okur, çamaşırlarını çıkarır, suya bastırır, biraz beklersin. Nazar akıp gider” denmektedir.

Görsel 142, 143: Nazar duası okunan çocuk ve nazardan korunmak için tarlaya takılan kırmızı çuval

Birinin başına üst üste istenmeyen bir şey geldiğinde, bir paket tuz alır, köyde hekimlik yapan kişiye (KK23)’e gidermiş, o da “üç Kulfuallahu, bir Elham” okur, tuz paketini gelen kişinin başından dolandırır, “Allah seni bütün kötülüklerden korusun” der, geri verirmiş. O kişi de tuzu bir başkasına verir, tuzu alan kişi “Allah seni esirgesin” dermiş.

Duanın bütün kötölükleri savuşturacağına inanılmaktadır. Duanın gücü ile ilgili şunlar söylenmiştir: “Göğü yapmışlar, her duayı okumuşlar yapışmamış. Süphaneke küçük diye okumamışlarmış önce, sonra Süphanekeyi okumuşlar, gökyüzü yapışmış. Dünya dua ile dururmuş, direği dua imiş.”

Türbelerin kıyısındaki ağaçların kutsal niteliği vardır, bu nedenle onlardan medet umulur. “Senin bi sıkıntın mı var, gider üç Kulfuallahu okur, ‘Allahım beni bu sıkıntıdan kurtar’ der, o ağaçlardan birinin dalına bir yamalık bağlarsın” denmiştir. Bu amaçla Kocakır’da bulunan *sakızlık* gibi bir ağaca, kümbetin oralarda bir yılgın ağacına ve Hasan Dede türbesinin etrafındaki *sakızlık* ağaçlarına *çaput/dilek* bağlandığı söylenmiştir.

Halk edebiyatı türlerinin hemen hepsi birer inanç aktarma aracı olabilir. (Boratav, 1984: 9). Ulu kişilerin kerametlerine ilişkin anlatılar olan evliya menkıbeleri bunlardan biridir ve Anadolu’da yaygın olarak görülür. Evliya menkıbeleri gerçekmiş gibi anlatılırlar. Yenice’de de Hasan Dede’ye ilişkin anlatılar bulunmaktadır. Bunlar Hasan Dede Bayramı bölümünde aktarılmıştır. Burada sadece bir kaynak kişinin (KK52) “bir âlimden” dinlediğini söylediği anlatıya yer verilmiştir; Evliyanın biri tuvalete gitmiş, tahtanın sesini duymuş. Tahta demiş ki; “hele ki yarabbi bizi buraya nasip ettin”. Evliya da sormuş; “yav dünyada burdan pis yer var mı siz şükrediyosunuz?” Onlar da “biz [ya] adaletle hükmetmeyen hâkimin önünde masa olsaydık” demiş.

Köyde hayatın çeşitli alanlarına ilişkin olarak tespit edilebilen kimi inanışlar aşağıda örnek olarak verilmektedir:

- Adetli iken turşu kurulmaz.
- Çocuğu olmayan kadının ektiği bitki çok döküm vermez.

- Yeni ayın ilk çarşambası geçmeyince işe gidilmez, özellikle tohum ekilmez ama ürün toplamaya gidilir. Pamuk da buğday da ekilmez, kurtlanırır.
- Cuma günü çifte gidilmez, öküzler dinlenir. “Ben şu işi yapcam ama cumaya çatmasa bari diye o güne ayarlar.”
- Fırında çıkan ilk ekmeği yedin mi kocan ölmüş.
- Bayramlarda, sabah namazından önce selâ verilir. O zaman çeşmelerden zemzem akarmış, su getirilir, içilir.
- Bayram sabahı banyo yaparsan, bütün yıl hasta olmazsın.
- Kabak yaza kalırsa yağmur yağmazmış.
- Baykuş ötmesi iyi sayılmaz. Boşalan eve baykuş tüner, o nedenle uğursuz sayılır. Çünkü viran yerlerde ötermiş, öttüğü yer viran olacak denir. Senin evinde ötse, felaket getirecek denir.
- Karga ötmesi de uğursuz. Sen çift sürerken gelir öterse, kovarsın. Başka yerde öt denir. Karga öttü mü kötü haber gelir.
- Sen tarlada çalışırken, bir meyve dalına karga konar ve gak gak diye senden tarafa doğru öterse, o zaman başıma bir felaket gelecek diye taşlarlardı.
- Köpek uluması da kötü yorulur. Kaynak kişi (KK52) bir âlimden öğrenmiş: Ezan vakti köpek ulursa, şeytanların kaçışını gördüğündenmiş.
- *Alakabak* öttü mü iyi haberdır.
- Yılan gördün mü işlerin yılan gibi kayar.
- *Tosbağa* (kaplumbağa) görüldü mü, *tosurdayacağz* (iş ağır olur, ileri gitmez) denir.
- Leylek beyaz getirirse ölen olur, kırmızı getirirse gelin çok olur.

3.6.7. Halk Hekimliği Uygulamalarından Örnekler

Boratav’a (1984: 122) göre “Halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne” halk hekimliği adı verilmektedir. Türkiye çapında yaygınlık gösteren halk hekimliği uygulamaları gözden geçirildiğinde; halkın ilaçla, dinsel-büyüsel işlemlerle ve operasyonel müdahalelerle tedavi yoluna gittiği görülmektedir. Detaylı bilgi için bk. (Acıpayamlı, 1989:1). Halk hekimliğinde kullanılan ilaçlar büyük oranda bitkisel olmakla birlikte hayvansal ve diğer doğal malzemelerden yararlanılarak da yapılmaktadır.

Yenice’de karşılaşılan bitkilerle yapılan halk hekimliği uygulamaları şu şekilde sıralanabilir:

- Ağrıyan bacağa bamya pişirilip vurulur.
- Bacak ağrısına; ısırgan az sıcak suda börttürölür, bacaklara sarılır, ağrısını alır.
- Isırgan eskiden de şifalı diye hem kavrulur yenir, hem kaynatılır suyu içilirmiş.
- Isırgan otunu az su ile kaynatır, suyunu ya içer ya da yüzüne sürersin.

Yüzündeki sivilceye iyi gelir.

- Papatya da ısırganla karıştırılır, yüze iyi gelir. Semizotu da sivilceye iyi gelir.
- Yüzünde, “kaşırsın, fitır fitır bişey çıkar” buna semizotu yenir.
- Ellerde çıkan temreye semiz otu sürölür.
- Yüz kaşıntısına ve idrar yolu hastalıklarına papatya kaynatılır suyu ile hem yüz yıkanır hem de içilir. Bunun için papatyanın iri ve boylu olanları değil, yerde olan göbeği sarı, çiçeğinin yaprakları beyaz olan papatya kullanılır (bk. Görsel:144) Yazın yaşı, kışın da kurusu kaynatılır.

Görsel 144: Papatya

- Ağrıyan bacağa sarı çiçekli *yakı otu* sarılır. Ertesi gün otun altındaki deri şişer, sarı su toplar, bu su akıtılır. Ondan sonra açılan yarayı iyileştirmek için arkların kenarlarından yetişen *bağa otu* bağlanır. Yakı otunun yarasına koyun boku da ezilerek serpilir.
- Nefes darlığına kuşburnu içilir.
- Öksürük olunca ığde yenmez, gıcık getirir ama kaynatıp hem suyunu iç, hem tanesini yerler.
- ığde ishali keser.
- Kabak karnını bozar.
- Olgunlaşmamış dut yersen osuruk olursun.
- Çam kozalağının *çam mırığı* denen açmamış yaşken kaynatılıp içilir, nefes darlığına iyi gelir.
- Öksürüğe çam sakızı yutulur.
- Ellerdeki çatlakları iyileştirmek için üzerine azıcık çam sakızı konur ve kızgın maşa ile eritilir.
- Sütleğen gibi bir ottan çıkan süt, arpa ununa damlatılır, hap yapılır ve hastalıklarda içilir. Sütleğen otundan çıkan süt elleri mahveder.
- Soğuklamaya, öksürüğe, sırta *ziyrek* yağı sarılır. *Ziyrek* (keten -*linum usitatissimum*-) kırık çıkığa sarmak için ekilirmiş.
- Baş ağrısına patates dilimlenir, üstüne kahve serpilir, başa sarılır.
- İdrar yolu enfeksiyonlarına *çalı bakıldağı* (bk. Görsel: 145) iyi gelir.

- İncir olmadan koparılsa sütlü olur, o süt arı ve akrep sokmalarına iyi gelir. Arı ve *kuyrukali* adı verilen akrep sokunca, incirin sütü sürülür.
- Karga sarımsağı kabızlığa iyi gelir.
- *Koyun dili* mideye yumuşak gelir.
- Papatya kurutulur, kaynatılır içilir. Göz ağrısına, yüz kızarıklıklarına iyi gelir.
- Beslemeti yaraya soğucak sararsın, iyi gelir. (bk. Görsel: 146)

Görsel 145: *Çalı bakıldağı*

Görsel 146: Beslemet

- Yaraya bal sarılır, mikrobunu alır, içini temizler.
- Kırık-çıkık için ya da bel tutulmasına sıcak tutsun diye, arpa ununa susam yağı dökülür, akşamdan sarılır, sabaha kadar bekletilir.
- Karaağaç¹³¹ kökü keserle dövülür, sütle kaynatılır, elde edilen lapa kırık kol ya da bacağa sarılır. Bu bacadaki sertliğe, ağrıya, kırık-çıkığa, damar sertliğine iyi gelir.
- Kızılçık pekmezi bağırsakta kopuk varsa eklermiş. Epçeler, Tana, Alpagut onlar yapar, onlardan duyarlanmış.
- Ebegümeci (bk. Görsel: 147) yersin mideye iyi gelir. Kaynatıp buharına oturunca çocuk düşürür. Ebegümecinin şifası ile ilgili şöyle bir anlatı tespit edilmiştir:

¹³¹ Karaağaç, çınar gibi büyük bir ağaçtır. Karaağacın otuz-kırk senedir havadan etkilendiği ve yok olmak üzere olduğu söylenmektedir.

“Kadının çocuğu varmış. Tırnağını kemirirmiş. Yerken yerken çocuk sararmış, gün gün solmuş, sonunda ölmüş. Demiş ki “ben bu çocuk niye öldü, doktor çağırcam, içine baktırcam”. Doktor gelmiş, içine bi bakmış ki tırnaklar birikmiş, etrafını et bürümüş, bir çanak gibi olmuş. Kadın ben bunu alcam demiş, kızımдан hediye. Kadın bunda yemek yemeye başlamış. Ebegümeci koymuştu, çanak dağılıvermiş. Çocuk ebegümeci yiyeymiş, iyileşecekmiş”

Görsel 147: Ebegümeci

Diğer halk hekimliği uygulamaları;

- Hastalıklara sirkeli bez konur.
- Ellerde temre çıkar, ona *mayıs* adı verilen sığır dışkısı sürülür. Yedi arpa tanesi ile okunur, çizilir.
- Çocukların ağzında çıkan pamukçuk hastalığına köpeğin bokunun beyazı ezilerek serpilir.
- Yaşlı bir kadının ayaklarının yangınlığına kına yaktığı görülmüştür.
- İdrar yolu hastalığı olan çocuk için; Kocadağ'ın dibi, Karatepe'nin önünden çorak toprak alınır, ısıtılır, bir bezin üstüne serilir, üstüne bir bez daha konur ve çocuk bunun üstüne yatırılır. İdrar pişiğine de gene bu topraktan serpilir.
- Sıtma olanı Sakarı'nın kıyısına götürürler, lafa tutarlar, biri de gelir ansızın nehre kakıverir -itiverir-, o bi heykinir, iyileşir. Sıtma yazın olur, sıcakta. Bir üşümek gelir, sonra bi ateş gelir. Sakarı'da baraj olmadan önce, tertemizdi, yıkanırdık.

- Bilek ağrısı gibi ağrılara, küçük bir kaba susam yağı konur kırıkçı/çıkıkçıya gidilir, “ovuverir”.

Görüldüğü üzere Yenice’de de halk hekimliği uygulamalarında halk bilgisine dayalı olarak daha çok bitkilerle olmak üzere doğal malzemelerle yapılan tedavi uygulamaları ağırlık kazanmakta, bunun yanı sıra dinsel-büyüsel işlemler de görülmektedir. Elde çıkan temrenin yedi arpa ile okunup, çizilmesi bu uygulamalara örnek olarak gösterilebilir. Halk hekimliği uygulamaları içinde daha az bir yer kaplasa ve gittikçe azalmış olsa da bu uygulamaların varlığı “öyle tedavi olacağına olan inanış”a bağlıdır. Kaynak kişi (KK52), okuduğu dini kitaplardan birinden; Halife Ömer’e dönemin “gavur krallarından” birinin zehir gönderdiğini ama ona etki etmediğini öğrenmiş. Onun gibi kaynak kişi de içtiği kimyasal ilaçları Besmele ile ve “Allahım bana şifa ver” diyerek içiyormuş. O zaman iyileşiyormuş. Sebebi “itikat” diyor.

Köyün Hekimi

Köyde bir kişi (KK23) Yenice’nin doğum yaptıran ebesi, kırıkçı/çıkıkçısı, “bakıcı”sıdır (hastalığı tespit ve tedavi etmek anlamlarına gelmektedir). Bu nedenle ona köyün hekimi demek yerinde olur. Köyün hekiminin yaptığı bütün bu uygulamalar; halk hekimliğinin operasyonel tedavi grubuna girmektedir.

Yenice’de kırık ve çıkığı tedavi eden kişiye kırık/çıkıkçı denir. Kırık/çıkık için de köyün hekimine (KK23) giderlermiş, hatta başka köylerden de gelen olurmuş. Köyün hekimi bu işe kendi kendine başlamış. İlk önce bir çocuğun ayağına bakmış, ondan sonra da düşen bir çocuğun kırılan koluna bakıtmışlar. Önce bakmak istememiş ama aile öyle fakirmiş ki doktora gidecek durumları yokmuş ve mecbur kalmış o kırığı sarmaya, böylece başlamış. Kırık/çıkığı tedavi etmek için önce muayene eder, düzeltir,

sararmış. Kırık/çıkığa soğan, ısırğan sararmış. *Pertiğe* (bere), çıkığa, burkulmaya soğan dövülür, tuz, kolonya ile bir yamalığın arasına konur ve sarılır. Kırık bölgeye bir de sabunu rendeler, yumurtanın akı ile karıştırır, merhem gibi bezin üstüne sürer, onu sararmış. Buna *lök*¹³² demiştir. Genç biri yirmi beş günde, yaşlı ise biraz daha geç iyileşmiş. Doktor sararsa kırık günde iyileşir demiştir. “Kolun maşası kırılırsa en zor orası iyileşir” diyor. Çıkığı da aynı şekilde sararmış. O da altı günde iyileşirmiş. Kırık eğri tutarsa; eti döver, kolonya ve tuzla birlikte akşamdan o bölgeye sarar, sabaha açıp eğriliği düzeltir, yeniden yumurta akı ve sabun karışımı yaparak sararmış. Bu defa bir hafta on günde iyileşirmiş. Kırılıp da yeniden tutan kol, ötekinden sağlam olurmuş. Ayak burkulmasında da aynı şekilde düzeltilir ondan sonra et sarılır. Bel çıkıklığında; iki kişiden biri hastanın ayaklarından, diğeri koltuk altlarından tutarak çekermiş. Aradan iki-üç gün geçince kontrol edilirmiş. Bunun için hasta oturtulur, bacaklarını açtırıp, başını yere değdirmesi istenir, o zaman iyileşip iyileşmediği anlaşılmış. Bere ve çürüklere de et sarılır.

Köyün hekimi (KK23) aynı zamanda “karın baka” (bk. Görsel: 148) denmektedir. Bu hem muayeneyi hem de tedaviyi içermektedir. Köyde ilginç bir şekilde bu konuda görüşme yaptığım kişilerin hemen hepsinin aynı hastalıktan muzdarip olduğu görülmüştür. Hastalık aynı şekilde tarif ediliyor, hastalığa neden olan olaylar benzerlik gösteriyordu ve bunun *karına bakıtılarak* geçeceğine inanılmaktaydı. Burada tedavinin olduğu kadar hastalığın da kültürel olarak tanımlanabildiğine ilişkin bir örnekle karşı karşıya kalındığı kanaatindeyim. *Karın bakıtmayı* gerektirecek rahatsızlığın sebebini ve belirtilerini bir kaynak kişi şöyle tarif etmiştir: “Bir şeyden korkarsın, ağır kaldırırsın o zaman ne yesen dokunur, iştahın olmaz.” *Yürek havalanması* denilen bir başka hastalık da şöyle tarif edilmiştir: “Arkandan gelse biri, seni bir korkutsa yüreğin havalanır.

¹³² Kazanın deliğini kapatmak için yapılan macuna da *lök* denmiştir.

Yüreğine bişey sokulur. O zaman da iştahsızlık olur. Onun için de karnına bakarlar.” Bu rahatsızlıklar için hastanın “suyunan sabunla karnı ovulur”muş. Köyün hekininin bir hastaya bakmasını izleme fırsatım oldu; hastaya *baktı* ve “göbeğin kaymış” dedi.

Görsel 148: Köyün hekimi (KK23) karın *bakarken*

Köy hekimi aynı zamanda çocuğu olmayan kadınların karnını sararmış. Çocuğu olmayan kadınların kasıkları düşürmüş, onları kaldırmış o zaman çocukları olurmuş. Görüşme yaptığım kişilerden biri; “sardırmayınca benim de çocuğum olmazdı” dedi. Çocuk için “üstün (regl) oldu geçti mi, bittikten sonra yıkancan, silktirirler” denmiştir. Buradan anlaşıldığına göre regl döneminin ardından kadın silkelenip karnı sarılıyor.

3.6.8. Sözlü Kültür Ürünleri

Yerel Deyim, Değiş ve Atasözleri

Tez kapsamında çalışılan konularla ilgili yerel söyleyiş, deyim, değiş ve atasözlerine yeri geldiğinde ilgi konu başlığı altında yer verilmiştir. Aşağıdakiler bunlar dışında kalanlardır.

- *Hayinnik*: Tembellik
- *Ayı gülü/Ay gülü*: Ay çiçeği. Buna *gün döndü* de denirmiş.
- *Umur başı*: Aile reisi, yönetici.

- *Señe: Sana*
- *Turluk: Tarlada içinde oturmak için yapılmış basit, koruluk yer.*
- *Dagıç: Alın. Bir kaynak kişi yanındakine “çocuğun dagıcını kırcañ” dedi.*
- *Kaba kuşluk: Öğleye yakın saat onbir suları.*
- *Kelle avurdunda kalmış: Başak gelişmemiş.*
- *Yüreğim gidiyo: İshal oldum. Yaşlı bir teyze doktora gitmiş, doktor sormuş neyin var diye. O da “yüreğim gidiyo” demiş, amel oldum diyememiş.*
- *Çenesi Yörük: Çok konuşkan*
- *Ya soğan, ya söğen: Ya soğan, ya sopa. Biri sofraya geç kalırsa böyle söylenir çünkü yemek kalmaz ya soğan yiyecektir ya sopa.*
- *Senle kavga kuruyor: Sana çatıyor.*
- *Yağmurdan sonra ekilen darıdan, kocasından sonra kalkan karıdan hayır gelmez.*
- *Bol günde dar ye, dar günde bol ye. Başka bir söyleyişle; Bolluğun bi darlığı, darlığın bi bolluğu var.*
- *Sakla samanı gelir zamanı.*
- *Ak akçe kara gün içindir.*
- *Anasına bak kızını al, kıyısına bak bezini al.*
- *Gülme keşe, gelir başa.*
- *Borçlu ya anan öldüğü zaman, ya baban öldüğü zaman gelirmiş kapıya.*
- *Pekmezin olsun, Van'dan sinek gelir. (Tatlı bir şeyin olsun müşteri nereden olursa gelir)*
- *Yaş kırk, arkan zırt.*
- *Yaz günü çalı dibi misafir ağırılar.*
- *Kız evladını da bekleycen, oğlan evladını da.*

Bilmece

Yenice’de bilmeceler de eğlencelik yiyecekler, türküleri gibi toplu olarak yapılan çalışmaların motivasyon aracı olmuş olmalı ancak bu konuda özellikle bir derleme yapma çabasına girilmediğinden, aşağıda sadece tesadüfen tespit edilmiş bir bilmeceye yer verilmektedir. Bu bilmece kasıtlı vurgu ya da duraklama yanlışları yapılarak sorulan bilmeceler grubuna girmektedir. (Bk. Boratav, 1982: 111).

Soru: Ak devem yağdan öldü, ne yerde öldü, ne gökte öldü. Akşama yarım saat kala, sabaha yakın öldü. Bu deve nerde öldü?

Cevap: Köyün adı Akşam imiş. Deve sabaha yakın, köprünün üstünde ölmüş. Yükünde de yağ varmış.

Bükle Türküleri

*Bük*¹³³ yer bildiren coğrafi bir terimdir. Yenice’de tarlalardan genel olarak *bükle* diye bahsedildiği ve türküler genelde tarlalarda söylendiği için bu ad verilmiştir. Kadınlar pamukta *kubaşık* eder ve türkü söylerlermiş. “Kadinşa çok söylerdi” diyorlar. Pamuk kazılırken “kazmalara dayanır, iki kişi söyler, sonunu uzatırlar aaa diye bağırırlar”mış. Söylenen türküler Kümbetler mevkiinde kayalarda yankılanırmış. Orada her tarladan ses yükselirmiş.

Bu ifadelerden yola çıkarak *bükle türkülerinin* iş türküleri kategorisinde değerlendirilebileceği söyleyebiliriz. Boratav (1982: 155) iş türkülerinin sözlerinin işle ilgisi olması gerekmediğini, buna karşın bu türkülerin işe ve onun hareketlerine uyan ezgisi, belli yerlerdeki ünleniş ve bağrıışmaları gibi ortak özelliklerinin olduğunu söylemektedir.

¹³³ Güncel Türkçe Sözlükte *bük*; “Akarsu kıyılarındaki verimli tarlalar” diye tanımlanmaktadır.

Bükle türküleri için aşağıdaki dörtlükler örnek olarak verilmiştir.

Minarenin alemi,
Kaşları kudret kalemi.
Madem doktor değildin,
Niye açtın yaremi.
Dutlu dutum dut verir,
Yaprağını gıt verir.
Ergen oğlan, ergen kız,
Sarıldıkça dat verir.
Kara eşekli dayı,
Beli kuşaklı dayı.
Selam vermeden geçtin,
Bakır d.şaklı dayı.

Aşağıdaki türküyü Yenice'nin komşusu Düzköy'den biri, Ulubük'de öldürülen Mustafa için yakmış:

Ulubükün urganı
Kaba olur yorganı
Mustafa'yı vurdular
Ulubükün kurbanı

Değerlendirme

Bu bölümde tezin ana odağının dışındaki diğer kültürel unsurlara ilişkin yapılan bazı tespitlere yer verilmişti. Şimdi bunlar üzerinden de köylülük ve günümüzdeki durumuna konusunda bazı değerlendirmeler yapmak mümkün görünmektedir.

Hayatın geçiş dönemleri adı verilen doğum-evlen-ölüm törenlerine ilk bakışta iki husus dikkat çekmektedir. İlki hayatın bu önemli geçiş evrelerinin etrafını, geçişi rahatlıkla atlatabilmek ve bundan kaynaklı stresle baş edebilmek için dinsel/büyüsel pratiklerle örülmüş durumdadır. Özellikle doğum olayında sağlık hizmetlerine ulaşmadaki

zorluktan kaynaklı çaresizliğin, geleceğe yön verme isteğinin büyüsel pratiklere çokça başvurulmasına neden olmuş olması muhtemeldir. Evlenme törenlerinde de yine aynı şekilde evliliğin mutlu ve bereketli bir birlikteliğe dönüşmesi için dinsel/büyüsel pratiklere başvurulmuştur. Ölüm törenlerinde uygulanan pratiklerde ise amaç ölen kişiyi öbür dünyada rahat ettirmeye dönük olup üçü, yedisi, kırkı yapılarak bu defada sayıların mistik, majik güçlerinden (Erginer, 2003: 55) yararlanılmaktadır.

İkinci husus da bu törenlerden ölüm ile özellikle de eğlence yönü öne çıkan evlenmenin köy adı verilen birimi birbirine kenetleyen, kendi kendine yeterli hale getiren dayanışmacı, ortaklaşmacı yanıdır. Hayatın geçiş evrelerinde gerçekleştirilen bütün uygulamalara köylü katılır. Doğumun mutluluğu da, ölümün acısı da paylaşılır. Öte yandan törenlere bütün olarak bakıldığında bu iki hususun da değişmekte olduğu görülmektedir.

Yenice'deki düğünlerde keşkek dövme gibi terk edilen kimi pratiklerin yeniden uygulanır gibi yapılarak (çünkü düğünde pişecek keşke satın alınmış ve sadece keşkek dövme pratiği sergilenmiştir) yeniden “keşfedildiği”, kına gecesi geleneğinin şehirdeki malzemeleri ve biçimi ile köye uyarlandığı, bu uygulamalarda pratiklerin birer izlencelik, köylünün de seyirci durumuna dönüştüğü, düğüne yiyecek getirerek yapılan maddi yardımın sembolik bir niteliğe büründüğü görülmektedir. Artık düğünlere köylü izleyici olarak katılmaya, eğlenceler de izlencelik nitelik taşımaya başlanmıştır. Bunun değişen hayat tarzı ve köylünün de kitle kültürünün tüketicisi olmasıyla ilişkisi vardır. Piyasa ilişkileri içine giren Yenice modern hayat tarzıyla çoktan karşılaşmış ve onun üretimi kitle kültürünün sunduğu televizyon gibi eğlence araçları ile eğlenir olmuştur. Bu sebeple ne yeni uygulamaları yadırgamakta, ne de bunlara izleyici olmayı.

Delikanlıbirliği adı verilen örgütün, özellikle de köyün kalabalık olduğu zamanlarda kayda değer bir çoğunluğu oluşturan genç enerjinin kültürel açıdan uygun bulunacak bir şekilde yönlendirilmesi misyonunu üstlendiği görülmektedir. *Delikanlıların* eğlenme biçimleri ise bu erkek egemen topluluğun dünyası hakkında ipuçları barındırmaktadır. *Delikanlıların* gidip dışarıda bir yerlerde parayı yemesi, Yenice'nin para yemekle ünlü olması gibi ifadeler erkekleri anlatmaktadır. Görünen o ki kazancın elde edilmesinde kadın ve erkek birlikte, parayı yemeye gelince ayrılmaktadırlar. Günümüzde köylerin boşalmasına koşut olarak *delikanlıbirliği* de dağılmıştır.

Delikanlıbirliği'nin eğlenceleriyle ilgili aktarılanlar, daha önce de dile getirilen “Yeniceli para yemekle ünlü”dür sözünün kanıtı gibidir. Bu söz aynı zamanda eğlencenin artık parayla olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili çalışmasında Özarlan (2017) taşranın, kapitalist modern eğlence piyasasının etkisiyle “sıkıntı” ile tanıştığını, buna bağlı olarak da eğlence hayatının değiştiğini tespit etmektedir. Bu değişim, taşranın ortaklaşmacı, dayanışmacı olup eğlence piyasasına meta olmayacak geleneksel eğlencelerini dışarı itmiş, kalanları da piyasaya uygun hale getirmiştir. Özarlan'ın yaptığı tespitlere göre 1980 öncesi taşra eğlencesi tamamlayıcı, dayanışmacı ve ritualistik iken, 1980 sonrasının taşra eğlencesi şehri taklit eder hale gelmiştir. (Özarlan, 2017: 62).

Özarlan'ın verdiği tarih Yenice'de daha eskilere götürülebilir çünkü Yenice piyasa için üretim ve para ekonomisine geçişi pamuk ve çeltik ekiminin yapıldığı 1950'li yıllarda yaşamıştır. Piyasayla bütünleşme sonucu bireyselleşen eğlenceye paralel olarak Yeniceli “para yemekle ünlü” hale gelmiştir. Geçmişte *delikanlıbirliği*'nin eğlencelerinde yansımaları bulan bu eğlence anlayışı günümüzdeki seracıların pavyon alışkanlıklarında kendini daha açık bir şekilde göstermektedir. Yenice'deki görüşmelerde seracılar arasında pavyon alışkanlığı olanların çok olduğu söylenmiştir

ancak Yenice’de seracılık yeni başladığı için yakın çevredeki seracıların alışkanlıkları aktarılmış da olabilir. Eskişehir yakınlarında böyle bir mekanın olduğu ve bölgenin seracılarının eğlenmeye ya oraya ya da Eskişehir’e gittikleri aktarılmıştır.

Genellenecek olursa Yenice’de eskiden düğün, bayram gibi vesilelerle yapılan eğlenceler, piyasaya eklenme sürecinde bir yandan içerik değiştirmekte, bir yandan da bunlara pavyon gibi yeni eğlence biçimleri eklenmektedir. Böylece piyasaya eklenme sürecinin “dayanışmacı toplumu ve onun toprağın bereketini ve bu bereketi yaratan toplumsal dayanışmayı kutsayan ritualistik eğlencelerini” (Özarslan, 2017: 63) de hızla değiştirdiği görölmektedir.

Giyim-kuşam ve süslenme konusunda ise Yenice’nin yine geçmişte kendi ihtiyacını kendi giderme yoluna gittiği ancak günümüzde bırakın dokumayı, dikiş ve yama becerilerinin bile zayıfladığı görölmektedir çünkü artık geleneksel olarak giyilen kadın şalvarı bile konfeksiyon ürünü haline gelmiş ve satın alınmaktadır.

Sadece birkaç örnekle sunulan çocuk oyunlarının da genelde etrafta kolay bulunabilen malzemelerle ve dışarıda oynanan, fiziksel aktiviteye bağlı oyunlar oldukları görölmektedir. Bunun çocukların gelişimi açısından yararları bugünün elektronik oyunları ile karşılaştırılacak olursa kıyas bile götürmez durumdadır. Bir çeşit çocuk oyunu gibi aktarılan erfene ise, bereketi kutsayan, ritualistik niteliğinden uzaklaşarak eğlenceye dönüşmüş durumdadır.

Yenice’de uygulanan inanışsal pratikler içinde nazar hala önemli bir yere sahiptir. Ayrıca özellikle çalışılmadığı halde hayvanlarla ilgili inanışlar dikkate değer bir liste oluşturmaktadır. Bu insan-hayvan ilişkileri açısından, en azından insanın çevresindeki

hayvanlara kayıtsız kalmadığı yönünde önemli bir gösterge olduğu gibi aynı zamanda insanın doğal dünyayı nasıl folklorun yaratımlarına çevirdiğine de iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Halk hekimliği uygulamaları başlığı altında yer verilen köylünün bitkilerle ilgili zengin bilgisi de insanın çevresini algılayışının, bunun bir folklor biçimine yansıtılmasının örneğidir. Köylüler kullansın ya da kullanmasın etraftaki bütün bitkileri tanıyor ve adlandırıyor. Hatta karaağacın yok olmakta oluşu ve nedenlerine ilişkin tespitleri de bulunmaktadır. Görünen o ki doğa ile iç içe bir yaşam demek olan köylülük doğa hakkında da daha fazla bilgi içermektedir.

Yenice'deki halk hekimliği uygulamalarında tedavinin yanında tanının da kültürel bir boyutunun olduğu ortaya çıkmıştır çünkü bu köyde birden fazla kadın “karına bakıtmayı” gerektirecek bir rahatsızlık tanımı yapmıştır. Bu da köyde karına bakıtmayı gerektirecek rahatsızlığın yaygın olduğunu düşündürmüştür. Hasta olan kadın köyün hekimine gidip karına bakıtıyor ve o da gerekeni yapıp kadını iyileştiriyor.

“Fırında çıkan ilk ekmeği yedin mi kocan ölmüş”, “kabak yaza kalırsa yağmur yağmazmış” gibi uyarıcı kalıp sözler ve inanışlar, köylüyü ilk ekmeği yemeyip başkasına vermeye, kabağı yaza bırakmayıp komşu ile paylaşmaya itmektedir. Bunları da ortaklaşmacılığa/paylaşmacılığa dayalı köylülüğün göstergeleri olarak okumak mümkündür.

Yukarıda ortaklaşmacılığa dair örneklerini verdiğim halk edebiyatı ürünleri içinde *bükle türkülerinin* köylülük açısından ayrı bir yeri vardır. Sonları uzatılarak söylenen bu iş türleri köylülükte iş ve eğlencenin birlikteliğine ilişkin iyi bir örnek oluşturur.

Köylülükte çalışma yeri ve yaşanılan yer birbirinden farklılaşmaz çünkü köylü çalıştığı yerde yaşar. Bu nedenle işin nerede başlayıp nerede bittiği de belli değildir. Hatta öyle ki genelde işgücü gerektiren büyük işlerde bile ortaklaşmacılık/yardımlaşmacılık esasına dayalı *kubaşıklık* yapılarak ve burada birlikte yenen yiyeceklerle, söylenen türkülerle bu işler de eğlenceli hale getirilir. *Bükle türküleri* aynı zamanda bütün köyün aynı dönemde, aynı bölgede, aynı işi kendi başlarına yaparken birbirleriyle iletişim kurmalarına da vesile olur. Bu şekilde *bükle* adı verilen arazide herkes kendi tarlasında çapasını ya da orağını yaparken uzata uzata söylediği türkülerini ile birbirine sesini duyurur ve hatta eğlencesine sataşır.

Sonuç olarak; her biri köylülüğün bir uzantısı olan bu gelenekler ve folklor hepsi birden köylülük adını verdiğimiz yaşam biçimini oluşturmakta, köylülüğün doğayla iç içeliği, tarımsal faaliyeti bu örneklerden de görüldüğü üzere yaşamın her alanına etki etmektedir.

3.7. “Yoksulluk Denen Servet”¹³⁴: Köylülük ve Sürdürülebilirliği

Buraya kadar anlatılanlar Yenice’de hayatın, temel motivasyonu beslenme ihtiyacının karşılanması olan tarımsal faaliyet ve bunun etrafında örülü bir yaşam biçimi ile nasıl sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Buna göre hayat; tüketilecek ürünü yetiştirme, bunlardan kışa hazırlık yapma, fazlası ile değiş-tokuş yaparak başka ihtiyaçları giderme, ürünün bereketini ve yağmurunu garantilemek için bayram yapma, törenlerden, tarla işine kadar her alanda yardımlaşmadan oluşan bir kültür ile sürdürülmüştür. Bunlar maddeler halinde aşağıdaki şekilde de sıralanabilir ki bu da Yenice’de “köylülük”ün ne olduğunu

¹³⁴ Julian Rose’un (2014: 150) Türk köylüsüne tavsiyelerde bulunduğu mektubundaki “Onların ‘yoksulluk’ dediği servete sıkı tutunun” ifadesinden esinle bu başlık oluşturulmuştur.

ortaya koymaktadır. Devamında ise köylülük adını verdiğimiz yaşam biçiminin sürdürülebilirlik açısından önemli özellikleri sıralanmaktadır.

3.7.1. Köylülüğün Neliği

Bu bölümde köylülüğün temelini oluşturan tarımsal faaliyetin Yenice'deki biçimi; ardından da buna bağlı olarak şekillenen ve Yenice'de hayatı, bir başka deyişle geçimi mümkün kılan pratikleri ortaya konmaktadır. Burada da görüleceği üzere köylülüğün unsurları birbiriyle etkileşimli ve bütünleşik haldedir.

Yenice'de köylülük şunları içermektedir:

- Buğday, arpa başta olmak üzere tahıl tarımı,
- Ekinin yetişmediği durumlarda darı ekimi,
- Balkabağı, kavun, biber, domates, fasulye, mercimek, soğan, nane, maydanoz gibi sebzeleri karışık yetiştirme,
- Üzüm, incir, ığde, vişne gibi meyveleri yetiştirme,
- Susam yetiştirme,
- Evin ihtiyacını karşılayacak kadar sığır ve koyun-keçi ile tavuk-hindi-kaz besleme,
- Yetiştirilen hayvanların etinden, sütünden, yününden, gücünden, gübresinden yararlanma,
- Kendi sütünü, yumurtanı, yoğurdunu, yağını, peynirini, etini elde etme,
- Ekinin samanını, susamın küspesini, pamuğun çakıldağını, sebzenin sapını hayvana yedirme,
- Tarlayı hayvan gübresi ile güçlendirme,

- Kendi ununla kendi ekmeğini yapma,
- Buğday yetişmediğinde ya da fasulye, nohut gibi yetiştirilemeyen diğer ürünler için kavun-pekmezle yakın köylerden değiş-tokuş yapma,
- Kış için un, tarhana, bulgur, keşkek, makarna, salça, turşu, sirke, pekmez, sebze kurusu yapma,
- Meyvelerden eğlencelik olarak; incir, üzüm, zerdali, elma, erik, iğde kurusu yapma,
- Diyeti doğadan toplanan otlar, mantar ve meyvelerle zenginleştirme,
- Susamın yetiştiği dönemde susamdan yağ elde etme,
- Pamuğun yetiştiği dönemlerde yorgan, yatak yapma; eğirip dokuyup, kendi tekstilini elde etme,
- *Kubaşık* denen yardımlaşma ile yoğun zamanlarda işin üstesinden gelme,
- Yetiştirilen üründen, kış hazırlığı olarak yapılan yiyeceklerden köyde yapamayacak durumda olan yaşlılara verme,
- Çamaşırı ve saçını kille yıkama,
- Tuz ihtiyacını tuzlu su ile giderme,
- Evi yardımlaşma ile yapma,
- Düğünde keşkeğin dövülmesi, odunun getirilmesi gibi işleri delikanlıların; yufkayı köyün kadınlarının yardımı ile yapma,
- Düğün yaparken köylüden un, makarna, tuz, şeker gibi gıda ürünleri desteği alma,
- Ürünün bereketi için temelinde paylaşım ve yeniden bölüşüm mekanizmaları bulunan bayramlar düzenleme,
- Fırın, çamaşırhane, yağhane, *şarpana*, değirmen gibi yapılar ile bakır kazan ve tavalar gibi eşyaları ortak kullanma.

Yenice'deki örneğinden yola çıkılarak görüldüğü üzere köylülük zengin bir yaşam bilgi ve becerisi gerektirmektedir. Bütün bu bilgi ve beceriler bir araya geldiğinde “yaşam biçimi” denebilecek bir bütünlük oluşturmaktadır. Köylülük adı verilen bu yaşam biçimini sürdürülebilirlik açısından önemli yapan özelliklerinin başında ise; ekip-biçmenin yanında bunu merkeze alarak yaşar kalmak için gereken diğer bütün faaliyetlerin kendi kendine, yerel olanaklarla ve halk bilgisine dayalı olarak yapılabilmesi gelmektedir. Köylülüğün sürdürülebilirlik açısından önemli bir diğer yanı ise bütün bu unsurların hepsinin birbirini destekleyecek şekilde eklenilerek yaşam biçimi denen bütünü oluşturmaktır.

3.7.2. Köylülüğün Sürdürülebilirlik Açısından Önemli Özellikleri¹³⁵

Yenice'de köylülüğün doğrudan çevreyle ilişkili geçim, beslenme ve bayramlar gibi kültürel unsurları detaylarıyla, ilişkili diğer unsurları ise kabaca önceki bölümlerde serimlendi. Buradan yola çıkarak köylülüğün neleri içerdiği de ana hatları ile yukarıda sıralandı. Tüm bunlardan sonra burada köylülüğün sürdürülebilirlik açısından önemli unsurları, toplumsal bir birim olarak köyü birbirine bağlayan ve köylüyü kendi kendine yeterli hale getiren özellikleri belli kavramlar çerçevesinde değerlendirilmektedir.

¹³⁵ Bu konudaki görüşlerimi daha önce de 13-15 Ekim 2014 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen 18. Dünya Organik Tarım Kongresi'nde sunduğum “Organik Tarım, Sürdürülebilirlik ve Geleneksel Kültür” başlıklı bildiri ile dile getirmiştım. O zaman bir yaşam biçimi olarak köylülüğün sürdürülebilir niteliklerini “yerel özellikler taşıması, küçük ölçekliliği, kendine yeterliliği, atık üretmemesi, ortak yerel bilgiye sahip olması, bütünselliği, topluluğun moral gücünün olması ve boş zaman” şeklinde sıralamıştım.

3.7.2.1. Yerellik

Köyde ihtiyaçlar yerel olanaklarla giderilir. Örneğin ev; etrafta kolaylıkla bulunabilen taş, kerpiç ve ağaçtan yapılmıştır. Tarım aletleri büyük oranda köyde üretilmiştir. Metal kısmını köydeki demirci yapmış, saplarını kendileri takmışlardır. Yük taşımak için ağaç dallarından sepet, çit örülmüş, tarlaya yiyecek götürmek için torbalar pamuk ya da yünden dokunmuştur. Su taşıma kabı, bunun için yetiştirilmiş kabaklardan yapılmış ya da köye civar yerleşmelerden gelip toprak kap satanlardan ürün takas edilerek alınmıştır.

Eskiden marulun göbeği sıkı olsun diye bağlanırmış. Bunun için bir çeşit sulak alan bitkisi olan *babır* (*Typha angustifolia*) kullanılırmış. Eskiden beri bilinen *babırın* iki çeşidi olur; kalınlı ile semer yapılır, incesi ile marul bağlanırmış. Marul bağlamak için önceden kesilip kurutulan *babır* yaprakları kullanılacağı zaman akşamdan oluklara ıslatılır, ertesi gün ıslak olarak tarlaya götürülür, bir yaprak üç-dörde ayrılıp ip haline getirilerek kullanılırmış. Aynı şekilde susam demetleri de Sakarya Nehri kıyısındaki söğüt dallarından yapılan ipe bağlanırmış.

Yetiştirilen ürünler köyün ekolojik koşullarına uyum sağlamış, bir başka deyişle canlı ve cansız stres faktörlerine karşı dayanıklı türlerdir. Böyle olduğu için yerli türleri yetiştirmek daha kolaydır, en azından buna ilişkin halk bilgisi vardır, lezzeti özgündür, sağlıklıdır, konforu ve kalitesi yüksektir. Yenice'nin yerli bir tür olan kavunu böyledir; pamuk içinde yetişir ve lezzeti bütün bölgede bilinir. Pamuğun yetiştiği dönemlerde de bir yerli pamuk türü varmış. Köylüler kendi kullanımları için bu yerli pamuğu tercih edermiş çünkü yerli pamuk “tiftik gibi daima kabarık, yumuşak durur”muş. Köyde

pamuktan yorgan yatak dışında ip yapıp heybe, çuval, pantolon, bez de dokunmuştur. Ziraat pamuğu biraz kullanılınca sertleşirmiş.

Yenice’de yerelliğin bir unsuru olarak Sakarya Nehri kıyısında olmanın getirileri de sıralanabilir. Yeniceli nehir kıyısına kültürü ile uyarlanmış ve nehir kıyısında yaşamayı bir avantaja çevirmiştir. Örneğin eskiden *Sakarı*’nın suyu ılık ve temiz olduğundan harman zamanı “ikinci oluca *Sakarı*’ya koşulur”muş. Civardaki Tekirler, Çamalan köylüleri de harman sonu öküzleri ile birlikte gelir *Sakarı*’da önce öküzlerini yıkar, sonra kendileri yıkanmış. *Sakarı*’da baraj yapılmadan önce derenin içinde adalar varmış. O adalarda, davar dereye sokulur, yıkanmış. Sonra da kırılmış. “Kızıl ot, sığır hayvanını da tutar”, o zaman da hayvanı *Sakarı*’ya götürüp yıkarlarmış. Birinin ateşi yükselse *Sakarı*’ya atlarmış. Bütün bunlara ilave olarak nehrin folkloru da yansımaları olmuştur. Genelde durgun akan *Sakarı*’nın çağları kısımları ses yaparmış. Bununla ilgili şöyle bir inanış tespit edilmiştir: “Kır’da yattığın akşam kulağına bir hışırtı gelirdi. Derler ki, evliyalar su üstünde geziyormuş, onun sesiymiş.”

Sakarı durgun akar ama ona ulaşan Beydili ve Kızıldere gibi çaylardan sel gelirmiş. Hidrellez ve 21 Haziran gündönümünde şiddetli yağmur yağar, sel olurmuş. Sel gelince hiçbir şey yapılamaz, sadece seyrederlermiş ancak selin olacağı günün takvime işlenmiş olması sele karşı bir önlem olarak değerlendirilebilir. Sel çok odun, ağaç getirirmiş. Bu odunlar bir yerde yığılır ada meydana getirirmiş, buna *ürünsü* denirmiş. Sel durunca gidip oradaki odunları alır, yakacak yaparlarmış. Sel gelince *Sakarı*’nın suyu bulanıklaşır ve balıklar kafalarını suyun yüzüne çıkararak yüzerlermiş. O zaman balıkları tutarlarmış. *Sakarı*’da sazan, yayın, kılçıklı adı verilen bir metrelik balıklar olurmuş. Şimdi baraj nedeniyle balıklar yok olmuş. Eskiden dinamitle, oltayla da balık tutulurmuş. Balık tutup da satan olmazmış, fazlası etraftakilere dağıtılmış. Derelerden

gelen sel tarlaya çevrilir ve böylece selin getirdiği çamurlu suyla tarlanın verimi arttırılmış.

Karatepe'nin eteğinde *sazak suyu* adı verilen tuzlu bir su çıkarmış. Bu su cumartesi günleri yumurta sarısı gibi akarmış. Tuz olmadığı için eskiden eşeklerle -kabaklara doldurur, heybeye yükler- oradan su getirilir, hamur yoğrulurmuş, tuz niyetine yemeğe katılmış.

3.7.2.2. Ortak Yapılar, Ortak Kullanım

Köyde yaşayan aileleri “köy” bütünlüğü içinde birbirine bağlayan şeylerden biri ortak yapılardır. Ortak yapılar, ailelerin tek başına yapmaları mümkün olmayacak ya da tek başına yapılmalarına gerek olmayan yapıları ortaklaşa inşa etmeleri ile meydana getirilirler ve köyün ortak malı olarak kullanılırlar. Yenice’de bunların ilk akla gelenleri; köy odası, çeşme, çamaşırhane, fırın, *yağhane*, *şarpana/şerpne* ve değirmendir. Bazı yapılar da vardır ki mal sahibi belirli bir kişidir ancak mekanı herkesin kullanımına açmıştır, o yapılar mal sahibinin adı ile anılır. Bu durumda değirmende olduğu gibi her kullanımda mal sahibine “hak” verilir. Eskiden köyde su ile çalışan iki değirmen varmış. 1968-69’lardan sonra kapanmış. Değirmenlerin biri Yakup Ağa’nın, biri de köylününmüş. Ortak yapıların herkesçe bilinen ve kabul edilen kullanım usulleri vardır.

Görsel 149, 150: Çamaşırhanenin dıştan ve içten görüntüsü

Yenice’de bugün ortak yapılardan sadece çamaşırhane (bk. Görsel: 149, 150) ve fırınlar (bk. Görsel: 151) kalmıştır denebilir. Çamaşırhanede de artık eskisi gibi çamaşır yıkanmıyor çünkü çamaşırlar evlerde makinelerde yıkanıyor. Çamaşırhane sadece halı-kilim gibi büyük eşyaların yıkanmasında kullanılıyor.

Görsel 151: Fırın

Ekmek fırınları eskiden köyün ortak mali imiş, her mahallenin fırını olurmuş, mahalleli birleşir kendi fırını yaparmış. Parası olan para verir, “olmayan gelir çalışır”, öyle yapılırmış. Sonra da herkes kullanırmış. Gününüzde kişilerin sadece kendi kullanımı için yaptığı fırınlar da bulunmaktadır. Bazı fırınlar da kişilere ait olmakla birlikte dileyen herkesin kullanımına açıktır.

Bunlar dışında eskiden bir de *yağhane* ve *şarpana/şerpne*ler varmış. Bağcılığın ve üzümün çok olduğu o dönemlerde “Onbaşılının”, “Köselerin” gibi adlarla anılan

şahıslara ait *şarpana/şerpne*ler varmış ve köy halkı buralarda gidip üzümlerini sıkıtırırmış. Yine susamın daha yoğun ekildiği dönemlerde, susamın yağını çıkarmak için yapılmış *yağhane* varmış. Susam ekiminin yoğunluğunu yitirmesinin ardından bugün o da kullanılmaz olmuştur.

Çeşmeler de köyün ortak yapılarındandır ve birlikte yapılıp birlikte kullanılır. Günümüzde çeşmeler köyün su ihtiyacını gidermek açısından eski önemini yitirmiş olsa da önlerindeki *oluklar* köyün hayvanlarının su içmesi için hala işlevini korumaktadır. Kışın ahırda beslenen hayvanlar, buradan sulanırmış. Bu nedenle çeşme olukları herkesçe temiz tutulmuş.

Eskiden büyük bakır kazan ve tavalar herkeste bulunmazmış. O nedenle nadir kullanılan bu kaplar da ortaklaşa kullanılırmış. Pekmez yapılacağı zaman herkes kazanını, tavasını hangi *şarpana/şerpne*de üzümlünü sıkıtırırsa oraya bırakırmış. *Şarpana/şerpne*de kim üzüm sıkıtırıyorsa, pekmezini bitirene kadar o kazan ve tavaları kullanırmış.

Nehrin öbür tarafında da Yenice'ye ait tarlalar olduğundan *Sakarı*'yı geçmek için de köylü ortaklaşa köprü yapmıştır. Köprü *öz*lerden¹³⁶ yapılmış. Hatta bir gün sel gelmiş ve köylü için kıymetli olan bu *öz*leri alıp Laçın'e kadar götürmüş. Köylü *öz*lerini almak için Laçın'e gitmiş ama vermemişler.

¹³⁶ Öz: Çam ağacının çıralı olan iç kısmıdır. Halk bilgisine göre *öz* dayanıklıdır, bu nedenle açıkta ve sürekli ıslanmaya maruz kalacak köprü ağaçları ile evde iki katın arasındaki “daban ağaçları” *öz*den yapılmış. Karacaoğlu'nun bir şiirinde ifade ettiği gibi; “Ağacın eyisi *öz*ünden olur”.

3.7.2.3. Yardımlaşma, Birlikte Çalışma/İmece ve Yeniden Bölüşüm

“Köy” denen birimin kendi kendine yeterliliğini sağlayan araçlardan biri de yardımlaşmalar, köy imeceleridir. Bütün Türkiye genelinde yaygın olan imece geleneği (bk. Karabaşa, 2014: 111), Yenice köyünde de vardır (bk. Görsel: 152) ancak geçmişe kıyasla büyük oranda azalmış durumdadır. Geçmişte köylü ortak yapılarını, su bentlerini bütün köylünün katılımı ve birlikte çalışması ile yaparmış. Köyde yirmi yıl öncesine kadar ev yapımında, tarla işinde de herkes birbirine yardım eder, özel işler de birlikte yapılırmış. Özellikle de gücü yetmeyip işini yapamayacak olan dul kadın ya da tek başına yaşayan ihtiyarlara odununu getirmede, harmanını kaldırmada mutlaka yardım edilirmiş. Bugün köyde yardım edecek işgücüne sahip genç insanın kalmadığı söylenmektedir. Bununla birlikte “şimdi hayırsever bulunmuyor” sözüyle eskinin yardımlaşmacılığının da kalmadığı dile getirilmektedir. Köyde bir süredir devam eden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde *kubaşıklıktan yevmiyeciliğe* geçiş başladığı görülmüştür. Bu da göstermektedir ki bu ekonomik sistemin bireyselleştirici karakterinin köylünün ortaklaşmacı mantığına zarar verici etkisi olmuştur. Yine de köyde rahatlıkla “işin ucundan tut” diye yardım istenir ama para teklif edilmez, yardım eden de almaz zaten deniyor. Tarlada, serada gün boyu yapılan işler günümüzde *yevmiyelidir*. Sera işlerinde *yevmiyeli* işçi çalıştırmanın yanında fide dikimi gibi işlerde eskiden tarla işlerinde yapıldığı gibi *kubaşık* da hala yapılmaktadır.

Görsel 152: Mahallede yardımlaşmayla yaprak sarma

Bir kaynak kişinin (KK40) 2013-2014 yılları arasında serasının yanında yaptığı evinin betonunun atıldığı gün on beş kişi yardıma gelmiştir. Kaynak kişi “üç-beş kişiyi sen çağırırsın, diğerleri de duyan gelir” demektedir. Yenice’de son yıllarda yapılan evler betonarmedir. Betonarme evlerde ustalık farklılaştığı ve bir uzmanlaşma ortaya çıktığı için geleneksel mimari tarzında yapılan evlerdeki yardımlaşma pek mümkün olamamakta, sadece toplu işgücü gerektiren evin betonunu atmak gibi işlerde komşular toplanmaktadır.

Yardımlaşmada karşılıklılık esası vardır. Bunu şu şekilde dile getirdiler: “kim senin hangi işine koştı ise sen de onun o ya da başka bir işine koşarsın”. Karşılıklardan biri de ihtiyacını almaktır. Köyde yetişen bir ürün bu şekilde bölüşülmüş de olur. Örneğin bağın yoksa “eline sepetini alır komşuna yardıma gidersin, dönüşte sepetini üzüm doldurur gelirsin” denmiştir. Günümüzde bu konuyla ilgili olarak biraz da eleştirerek şöyle bir değerlendirme yapılmıştır: “İğdeye toplamaya götürürler, akşama kadar iğde toplarsın, karşılığında bir kalbur iğde alırsın.” Böyle bir değerlendirme ile -tabii ki bugünden yapıldığı için- bir kalbur iğdenin parasal değerinin bir kişinin yevmiyesini karşılamaya yetmeyeceği düşünülmektedir. Pamuk toplamaya gidince de ihtiyacın olan pamuğu alırdın denmiştir. Bazı işlerde de ortağına çalışılmış, örneğin *yemiş* ortağına toplanmış. Buna göre inciri olmayan biri, inciri olan birinin incirini yarısını kendine almak kaydıyla toplar. Bu şekilde hem kendi ihtiyacını gidermiş hem de komşusunun işini görmüş olur. Eskiden ağaların ekin tarlasında sırf “yağlı tatlı yemek için” de çalışılmış. Kaynak kişinin annesi bir *çölmek* yoğurda bir başkasının tarlasında üç gün çalışmış. Demek oluyor ki para ekonomisinin hüküm sürmediği yaşam biçimlerinde yaşamı sürdürmek için neye ihtiyaç varsa onun değeri yüksek ayrıca *kubaşık* yaparken, yiyeceklerin yenmesi, türkülerin söylenmesi de göstermektedir ki köylülükte iş ve

eğlence kesin sınırlarla birbirinden ayrılmış değil. Bu işleri yapmak aynı zamanda eğlenceli olmakta, bunu kaynak kişilerin aktarımlarından da anlamak mümkün çünkü bu bilgiler verilirken o günler biraz da özlemle anılmaktadır.

Tarla işlerinde yapılan yardımlaşmaya *kubaşık* denir. *Kubaşıklıkta* bir gün birinin işinde, ertesi gün de bir başkasının işinde çalışılır. Örneğin üzüm *nabatınan* bozulurmuş, buna göre her gün birinin üzümü toplanırmış. Pamuk *çakıldakları* kışın *kubaşıkla* *sağılır*mış. Birlikte yapıldığında işin daha hızlı ilerlediği söylenmiştir. Bu şekilde yapılan işlerde çalışan-çalıştıran ilişkisi olmadığı için genellikle eğlenceli bir ortam oluşur, bu esnada muhabbet edilir, iğde, nar, *yemiş* (incir) yenirmiş. Bunun da tabii ki işin verimine olduğu kadar toplumsal ilişkilere ve insan psikolojisine olmak üzere birçok olumlu etkisi vardır.

Almanya'nın köyleri üzerindeki çalışmasında Dietz (1946: 19) de; “hiçbir kimse, böyle bir beraberce çalışmada olduğu kadar kendini işe veremez” diyerek birlikte çalışmanın iş verimine etkisini dile getirmiştir. Yazar Almanya'daki köylerde de birlikte çalışma esnasında günün olayları, havanın durumu, köyde kimin ne yaptığı, gelecekte yapılacak işler hakkında konuşulduğunu, dertleşildiğini, türküler söylendiğini aktarmaktadır. Köyde yan yana oturmaktan, beraberce çalışmaktan, ekonomik bağımlılıktan, sosyal ilişkilerden bir samimiyet doğmakta ve bunun sonucunda üzüntü de mutluluk da birlikte yaşanmaktadır. Doğayla yakın ilişki de diğer insanlarla yakın ilişkiyi teşvik etmektedir. Bu nedenlerle köy, Dietz'in (1946: 32) köyün geleceği için umudunu dile getirdiği ifadeyi ödünç alarak söylenirse; “beraberce yaşayış”tır. Bu birliktelik ve insanın akrabaları veya diğer insanlarla kurduğu ilişki, insanın iyiliğini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

Köyde hasta ya da fakirleri gözetmek, işini, evini yapamayanlara yardım etmek kadar, yalnız kalanların ölüsünü kaldırmak, düğününü yapmalarına yardım etmek de önemlidir ve bunlar köy denen birliğin bireylerini birbirine kenetleyen unsurlardır. Örneğin Yenice’de “düğün elinen” diye bir söz vardır ve bu söz düğündeki birlikteliği, yardımlaşmayı ve ortaklaşmacılığı anlatmaktadır. Yenice’de düğünü geçmişte köyün *delikanlı* örgütü organize edermiş. *Delikanlılar* düğün öncesinde yemekleri pişirecek odun getirir, düğünün birinci günü keşkek döver, düğünde de yemek servisleri, çeyizin gezdirilmesi gibi işleri yaparlarmış. Kadınlar da düğün yufkasının yapımında, hem çalışarak hem de un, makarna gibi yiyecekler götürerek düğün sahibine destek olurlarmış. Günümüzde bile düğünün yufkasını pişirmeye köyün bütün kadınlarının ellerinde un tasları ile gittiği gözlenmiştir.

Köy bayramlarındaki kurban, *aş* ile hayırlar da yeniden bölüşümün bir yoludur. Hayır geleneği hala sürdürülmektedir. Ölen birinin ardından hayır yapılırsa, onun öte dünyada çekeceği sıkıntılardan kurtarılacağına inanılmaktadır. Bu nedenle her şekilde ölmüşler için hayır yapılmaktadır: “Baban öldü, bir sürü mal mülk bıraktı. Baban namına tarlada yetişen armudu, armudu olmayan birine verirsen, o babanın hayırı olur” denmektedir. Hayırın bir başka yolu da genellikle cuma günleri verilen yemektir. Falancanın hayırı var diye öncesinden duyurulur, sonra öğlen vakti önce mevlit okunur, arkasından yemek yenir. Buna çoluk-çocuk bütün köylü katılır.

Bölüşümün ilginç örneklerinden biriyle 2004 yılında gerçekleştirdiğim alan çalışmasında Bartın İli Ulus İlçesi Aşağıçerçi köyünde karşılaştım. Bir kış öyle soğuk olmuş ki, yaza kadar kar yağmış ve herkesin hayvanı aç kalmış. Köyde bir tek Çiloğlu’nun bozulmamış iki *otluğu* kalmış. Köylü kendisine sormadan gitmiş bu otlukları bozmuş ve paylaşıp hayvanlarına yedirmiş. Ondan sonra o yılın adı

“Çiloğlanın otluk bozumu” olarak halk takvimine geçmiş (bk. Karabaşı ve Özkan, 2009: 31). Buradan yola çıkarak köy adı verilen birimin servet birikimine ve gelir eşitsizliğine çok da müsaade etmediği yorumuna da gidilebilir. Aynı şekilde buğday hırsızlıkları ile ilgili anlatıları da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

3.7.2.4. Birbirini Gözetme, Ortak Yaşam

Köyde iş yapamayacak durumda olanlar köylünün gözetimi altındadır. Özellikle yalnız yaşayan ihtiyarlar ya da ihtiyacı olanlar gözetilir. Herkes evinin yakınındakini kollar. Muhtarın hanımı, yaşlı komşusuna arada bir yemek götürdüğünü söylemiştir. Bu şekilde herkes kendi mahallesinden, komşusundan sorumlu olur. Köy şehre uzak olduğundan, şehre giden kişi etrafına, gidemeyenlere bir şeye ihtiyacı var mı diye sorar. Üretilen, yetiştirilen her şeyden konu komşuya verilir. Herkes herkesin nesi var, nesi yok bilir çünkü “kim ne ekti, ne ekmedi biliriz” denmiştir. Bu nedenle özellikle de “sende olup da başkalarında olmayan ürünler”, seradan ya da açıktan satışa gönderilenlerin fazlası -ki mutlaka olur dendi-, salatalığın “langa” olup da satılmayan büyüğü, bunlar dağıtılır. Bir ailenin elindeki tarım ürünü fazlasının, sekiz-on aileye daha yeteceği söylenmiştir.

Görsel 153, 154: Yapamayan komşuya verilen tarhana ve bulgur

Köyde tarhana, bulgur gibi kışlık hazırlıklardan da yapamayacak durumda olanlara verildiği gözlenmiştir (bk. Görsel: 153, 154).

Engelli olan bir kaynak kişi (KK33) babasıyla yaşıyor, traktörleri, tarlaları olduğu halde ekip biçmiyorlar. Evdeki her türlü ihtiyaçlarını satın alınarak gideriyorlar ancak kız kardeşi ve dayılarının köyde seraları olduğundan serada yetişen her ürünü yiyebildiklerini söylemiştir. Evlerinin bahçesinde üzüm, incir, dut, erik, şeftali, kiraz, vişne, kayısı ağaçları vardır, onlar da meyvelerini komşularına dağıtırlarmış. Emekli maaşı olan bir kaynak kişinin (KK43) evinin önünde geniş bir bahçesi var. Burada ev suyu ile ihtiyacı olan sebzesini yapıyormuş. Bunun dışında komşuları da seralarda yetişen domates ve salatalıktan verirmiş ama o da karşılığında çay-şeker verirmiş. Köyde görev yapan hemşirenin kocası; “sağlık ocağına bile boş gelmiyorlar” demiştir. Köylü iğne yaptırmaya, pansumana gelirken serasında yetişen sebzeden, ekmek, yumurta ve hatta örme çoraba kadar çeşitli hediyeler getirirmiş. Köye yeni atanan imamın da bekar olduğu ve herkes tarafından yemeye davet edildiği söylenmiştir.

Eskiden paylaşımın daha çok olduğu; “İneği sağıp komşuya verirdik. Üç kara patlıcanın birini komşuya verirdik. Ekmek pişirir, fırından gelene kadar dağıtırdık.” sözleri ile dile getirilmiştir. Bu nedenle “köyde parasız kalırsın ama aç kalmazsın” denmektedir. Bunun nedeni herkesin ürettiğinden hayır olarak vermek istemesidir çünkü bu sayede bereketin artacağına inanılmaktadır. “Hayırın zamanı yeri olmaz. Ne zaman fırsat doğarsa” denerek her zaman her şeyden dağıtılmaya çalışılmaktadır. Bir çeşit peşin ödenen adak olan hayırların günümüzde azaldığı şu sözlerle dile getirilmektedir: “Şimdi her şey para. Allah da bize vermiyor.”

Burada misafirperverlikten de bahsetmekte fayda vardır. Misafirperverlik kendinden başkasını düşünmenin iyi örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. “Eskiden misafirimiz çok olurdu, insanlık olurdu”, “misafire çok bakılırdı” diyor. Köy odası misafir evi imiş, misafir orada kalır, evlerden kendisine yemek, hayvanına saman götürülürmüş. Eskinin ulaşım ve konaklama olanakları göz önünde bulundurulduğunda; bir yerden bir yere hayvan sırtında giden yolcu için köylerde konaklama imkanı büyük bir önem taşımış olmalı. Köylü açısından ise misafire bakmak yine bolluk bereket beklentisi ile peşin ödenen bir adak olarak yerine getirilmiştir. Bu nedenle köye gelen her misafir memnuniyetle karşılanmış, günümüzde misafir gelmeyişi de üzüntüyle dile getirilmiştir: “Şimdi misafirimiz gelmiyor köye. Ne amca var, ne dayı, kimse kimseyi tanımıyor.” Bununla birlikte misafir ile ilgili aktarılan şu iki kısa anlatı da köylünün misafir ile ilgili gerçek düşüncesini su yüzüne çıkarıyor olabilir çünkü bu anlatılar belki de köylüye başka türlü söyleyemeyeceği şeyleri söyleme imkanı vermektedir.

- Misafir gelmiş kocakarının evine, gitmek bilmemiş. Kocakarı ocağa bir tencere koymuş, “kayna kazanım kayna sığır gelesiye” demiş. Misafir de “ben de gitmem burdan leylek gelesiye” demiş.
- Evin birine bir misafir gelmiş, çok esniyormuş. Ev sahibi demiş ki “ya susuzsun ya uykusuzsun”. Misafir de “çeşmenin başında uyudum uyudum geldim” demiş ama karnım aç diyememiş.

Görüldüğü üzere her iki anlatıda da ev sahibi misafiri yemek yedirmeden savuşturmak derdindedir buna karşın misafir de yemek isteğini çekinmeden açığa vurmaktadır. Burada köylü yiyeceğini paylaşmaktan kaçınıyormuş gibi bir tavır ortaya çıksa da bu durumu dönemin yiyeceği az bulunan koşullarını göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir çünkü bugünün eskiye göre “bolluk” ile nitelendirilen

ortamında yiyeceğini paylaşma yiyeceğın bollaşmasıyla ters orantılı bir şekilde gittikçe azalmıştır.

Köyde ayrıca ödünç alma vardır. Aç kalmazsın derken bu da ima edilir. “Bahar geldi, buğday bitti. Komşudan ödünç alır, yersin, harmanda verirsın” deniyor. Aynı şekilde kendi ekinin iyi değilse, ekini iyi olandan bulgurluk, tohumluk alınır. Ekmek bitince de komşudan ekmek alınır, pişirilince verilir. Ancak ekmek ödünç alınırken tartılarak alınır ve tartılarak verilir. Bunun sebebi de yine buğdayın Yenice’de zor yetişen bir ürün ve dolayısıyla da ekmeğın az bulunan bir yiyecek olmasıdır.

Son yedi sekiz yıldır köye Kaymakamlık kömür, Ankara Büyükşehir ve Nallıhan Belediyeleri erzak yardımı yapmaktadır. Yardım 2016 yılında on sekiz kişiye gelmiş, 2017 yılında ise yirmi bir kişiye geleceğı söylenmiştir. Erzak yardımları temizlik ürünleri, bakliyat, kahvaltılık, et türleri ve yağ olmak üzere beş koliden oluşuyormuş. Kömür ise her bir aileye yüz torba şeklinde dağıtılıyormuş. Günümüzde bu şekilde devlet tarafından yapılan yardımların köydeki geleneksel yardımlaşmanın yerini aldığı görülmektedir. Köylerin giderek boşalması nedeniyle köyde yaşlıların odunlarını getirecek gencin ve üretimle uğraşacak insanın kalmayışı bu yardımların köylü tarafından memnuniyetle karşılanmasına neden olmaktadır.

3.7.2.5. Köylülükte Çocuk ve Yaşlı

Köyde çocukları olan yaşlılar genellikle çocukları ile birlikte yaşamaktadır. Yaşlı olmalarına rağmen karı-koca kendilerine bakabilir durumda olanlar ise kendi evlerinde kalmayı tercih etmektedir. Çocukları dışarıda olup yalnız kalmış yaşlı kadınların bile

köyde tek başlarına yaşamaya devam ettiği görülmektedir çünkü köyde tek başına yaşayanlar, köyün koruması ve gözetimi altındadır.

Köyde aile bir “çalışmabirliği”dir, beraber çalışma köylü ailenin başlıca karakteristiğidir. Ailedeki çocuk-yaşlı herkesin hayatı sürdürme çabasında bir görevi vardır. Bu açıdan köyde çocukluk da yaşlılık da bildiğimiz anlamından farklılık gösterir. Çocuk, çocuk olduğu için ebeveynlerinin yapageldiği işlerden uzak tutulmaz, her an büyüklerinin yanındadır. Dolayısıyla da yapılmakta olan işleri hem izler, öğrenir; hem de kenarından köşesinden yapmaya başlar. Örneğin bir kaynak kişi (KK52), babasıyla on yaşlarında çifte gidermiş, yirmi bir yaşlarında askerden gelince de babası “artık al öküzleri ne yaparsan yap” demiş ve o zaman ilk ekinini ekmiş. Köyde okula giden yedi-on yaşındaki çocuklar, yaz tatillerinde babalarının çiftten gelip saat onda bıraktıkları öküzleri otlatmaya götürürmüş. Bir kaynak kişi çocukluğunda yaptığı bu işi; “bütün köyün yüz kadar öküzü olur, *öküz*cüler bir araya gelir *kırda* otlatırdık” şeklinde anlatmıştır. Köyde eskiden hindi beslenir ve çocuklar bunları da güdermiş.

Yaşlılar da aynı şekilde, belli bir yaşa geldiği için işten el etek çekmezler. Yapabildikleri oranda işlerin ucundan tutmaya devam ederler. 1935 doğumlu kaynak kişi (KK52) 2016 yılında düşüp bacağını sakatladığı için yapamaz hale gelmiş ancak düştüğü güne kadar traktörle çifte gitmiş ve ekip-biçmeye devam etmiştir. Kendisi gibi seksen yaşlarında olan herkesin buna benzer bir özrünün olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte meyvelerin sulanması, hayvan bakımı, koyunların güdülmesi gibi işler tarla işinde çalışamayan yaşlılarca yapılır. Kadınlar da evdeki tavukları ve diğer hayvanların beslemesi, yemek hazırlığı gibi işleri yaparlar. Evi beklemek, çocukların bakımını üstlenmek de yine yaşlılara bırakılmıştır.

Köyde çocuk yaşı herkesin hayatı sürdürme çabasında bir yeri olduğu için çocuklar erkenden hayata atılır, daha fazla yetenekle donanır; yaşlılar ise emekli olmayıp ellerinden geldiğinde çaba göstermeye devam ederler. Böylece çocuklar da yaşlılar da kendine güvenli ve rahat olurlar. Diamond (2015: 276) küçük ölçekli toplumların sadece yetişkin bireylerinde değil çocuklarında da kendine güven, duygusal rahatlık, merak ve özerklik olduğunu söylemektedir. Bunun özellikle de yaşlılar açısından önemli artıları vardır, en önemlisi kendilerini dışlanmış hissetmezler.

Köyde çocuklar da yaşlılar gibi bütün köylünün sorumluluğu altındadır. Köydeki bütün herkes birbirine, abla-ağabey, hala-dayı şeklinde akraba terimleri ile hitap eder. Bu, köy denen birimin geniş bir aile olduğu hissini verir. Böylece yalnızlık ve güvensizlik diye bir sorun yoktur. Aynı zamanda geniş bir ailede ve çok kuşaklı bir ortamda yetişen çocuğun kazanımları daha fazla olmaktadır (Diamond, 2015: 251). Yenice’de de -her ne kadar göçle birlikte çocuk sayısı azalmış olsa da- çocuklar hayattan koparılmayıp her yaş grubundan insanla birlikte olmakta ve sosyal yetenekleri gelişmektedir.

Bununla birlikte günümüzde durumun değişmekte olduğu; “Ne amca var, ne dayı, kimse kimseyi tanımıyor” şeklindeki ifade ile dile getirilmiştir. Kaynak kişi (KK30) yolcu taşımacılığı yaptığı dönemin son yıllarında büyüklere saygının iyice azaldığını görmüş. Otobüsteki bir gence “şu yaşlıya yer ver” demiş, o da “benim param para değil mi” demiş. “Eskiden sen kalkmazsan, -çocuksun bilmezsin-, ‘kalk amcan otursun’ denirdi” diyor. Eskiden saygı-sevgi varmış, yaşlıların yanına gençler oturmazmış, şimdi bunlar kalmamış. Benzer şekilde eskiden *delikanlıbirliği*nin olduğu zamanlarda *delikanlıbaşının* sözünün geçtiği anlatılmış, şimdiki gençlerde itaatin kalmadığı söylenmiştir. Belki de bu örgütün dağılması ile büyüklere saygının azalması arasında bir ilişki vardır.

3.7.2.6. Kış Mevsimine Hazırlık

Kışı geçirmek için gereken en önemli iki şeyden biri yiyeceğin stoklanması diğeri de ısınmanın sağlanmasıdır. Yenice’de bunu şu ifade ile özetlemişler; “doksan kabak, doksan kütük”. Halk takviminde kış doksan gündür, o nedenle kışı geçirmek için doksan kütük, doksan da kabak gerekliymiş. Çok eskiden evlerde her odada ocak varmış, burada yanan ateşlerle ısınılmış ve bu ocaklarda daha uzun süre dayanması için kütük yakılmış. Kütük en azından bir tam gün yandığı için de kışı geçirmek için doksan kütük yeterliymiş. Eskiden her hanede eşek, katır, beygir gibi bir yük hayvanı varmış ve yaz kış bunlarla odun getirilirmiş. “Oduna gitmek de zevkti” deniyor. Oduna kışın sabahtan gidilirmiş. İyi odun bulmak için de bir, bir buçuk saat gidildiği olurmuş. En iyi odun meşe ağacından olurmuş çünkü yanınca kömürü çabucak kül olmazmış ancak ardıç ve çam “hör hör yanar geçer” deniyor. Çam ve ardıç ekmek pişerken fırında iyi olurmuş. Günümüzde Orman İdaresi (Nallıhan Orman İşletme Müdürlüğü) odun yeri gösterir, oradan da gider satın alırlarmış ancak tarlalardan getirilen odunun da yettiği söylenmiştir. Eskiden kavak kerestesi para edermiş ancak inşaatlarda tahta kalıp kullanılmaz olunca kavaklar satılmaz olmuş. Böyle olunca köylü geçmişte kerestesini satmak için diktikleri kavakları kesip odun yapmaktaymış. Eskiden selin getirdiği ağaçları, dalları da toplayıp odun yaparlarmış.

Görsel 155: Yakacak odun hazırlığı

Kışlık yiyecek saklama yöntemleri, köyde kendi kendine yeterliliği yağılamak için bulunmuş en iyi çözümlerden biridir. Yenice’de kış için pekmez, sirke, salça, turşu, tarhana, bulgur, makarna, *keşkeklik* yapılır, sebze ve meyve kurutulur. Eskiden incir, üzüm, iğde, elma, erik ve zerdali kurutulurmuş. Şimdi sadece olursa üzüm kurutuluyor. Bunlardan özellikle incir, iğde, üzüm eğlencelik yiyecekmiş; okula giden çocuklar, dağa oduna gidenler ceplerine doldurur yiye yiye giderlermiş. *Kubaşıkla* iş yapılırken de bunlar yenir, misafire ikram edilir, bayramda çocuklara günümüzün şekerlemeleri gibi bunlar dağıtılmış.

3.7.2.7. Giysi ile Alet-Edevatın Üretimi ve Tamirine İlişkin Beceriler

Köylülüğe ilişkin yaşam becerilerinden birini de giysilerin yanı sıra alet-edevatın üretilmesi ve tamir edilmesi başlığı oluşturur. Köyde eskiden giyilen kıyafetleri kendileri dikerlermiş, şimdi eskisi gibi dikiş dikilmez olmuş ancak hemen her evde makine olduğu söylenmiştir. Halen köydeki on kişiden biri kadın dışarı kıyafeti olan şalvarı diker deniyor. Köyde bu işi yapabilen toplam on kadar kadın vardır.

Bir zamanlar köye kazma-kürek gibi alet-edevatı yapmak üzere Çingene bir aile davet edilmiş. Daha sonra köye yerleşmiş olan bu ailenin çocuklarından biri günümüzde kaynakçılık yapmaktadır. Zincir kopar, balta kırılır, yüzü döner, suyu kaçar, onları tamir eder; eskiden sıfırdan *nacak*, bıçak da yaparmış. Çok eskiden yüzük gibi süs eşyası da yaparlarmış. Şimdi ise köyde kazma, kürek, bel, *nacak* yüzü artık satın alınmakta, köylü bunların sadece sapını kendi takmaktadır. Günümüzde bel kullanılmaz olmuştur. Kürek de çok az kullanılır. Eskiden belle su arkları temizlenir, öküzle sürülemeyen meyve ağaçlarının dipleri kazılırmış. Kürekle de arklarda belin kazdığı toprak atılırmış. Kazma

eskiden pamuk işinde nasıl kullanılıyorsa bugün de sebze işinde hala kullanılmaya devam ediyormuş. Eskiden çift sürülen sabanın ucu da satın alınır, ağaç kısmını kendileri yaparlarmış, günümüzde saban kullanımı kalmamıştır. Köyde biçerdöverler yokken ekin-harman işlerinde ağaçtan yapılma *annat* ve *diğren* gibi araçlar kullanırmış. *Annat* üç parmaklı, *diğren* ise iki parmaklı ekin sapı toplama aracıdır. *Annat* yapmak için doğada bu formda olan ağaçlar aranırmış.

Köyde kendi kendine yeterliliğin bir yönü de her sorunu giderecek bir yöntemin bulunmuş olmasıdır. Örneğin pekmez kaynatılırken tava delinirse; yumurta akı, baca kurumu ve kendir karıştırılır, çırpılır, çamur gibi yapılır ve bir beze sürülerek tavanın altına yapıştırılırmış. *Lök* adı verilen bu uygulama ile kazanın akıtması engellenir ve pekmez kaynatılmaya devam edilirmiş.

Görsel 156, 157: Dikenli teli geçmek için bulunan çözüm ve elde yapılmış ahşap kapı kilidi

Köylülük sade ve basit bir yaşam becerisidir, bu teknoloji karşıtlığı değildir. Teknolojik kültürü doğayla uyumlu kılmaktır. “Teknoloji, bindiği dalı kesmedikçe, kültür olur.” (Nutku, 1999: 22). Dikenli teli atlamak için bulunan çözüm ile basit bir teknoloji olan kapı kilidi bunun örnekleridir. (Bk. Görsel: 156, 157).

Günümüzde köyde araç-gereç üretimi de tamiri de azalmıştır. Çoğunun yerini satın alınanlar almıştır ve çoğalan beyaz eşya nedeniyle artık köye de elektrikli eşya servisleri gelmektedir.

3.7.2.8. Değiş-Tokuş: Kavun/Pekmezele Buğday/Fasulye Takası

Eskiden para yokken “arpa-buğday, yumurta ile her şey alırdık” deniyor. Görüşme yaptığım kişilerden birinin babası kendisine beş kuruş verirmiş ama bu ona az gelirmiş, o da eşeğin arpasından iki avuç çalar, götürür satar, fındık, fıstık almış. Köyde para kazanmak için “bi hayvan yetiştirir satarsın” deniyor. Bu nedenle hayvan daha çok para gerektiren düğün yapma ya da bir eşya alma amacıyla satılmış. “Çeltik ekince, pamuk, gübre çıkınca millet para gördü” ifadesinden de anlaşılmaktadır ki pamuk ve çeltik ile para ekonomisine geçiş başlamıştır.

Yenice’de pamuk ekimi başladıktan sonra “suyun bastığı her yere pamuk ekerdik” denmiştir. Böyle olunca köyde kuru fasulye, nohut yendiği halde yetiştirilmez, Beydili gibi köylere pamuk götürüp oralardan yiyecekleri bakliyatla değiştirirlermiş.

Parayla “çarşıdan çay, sabun, tuz alırdın” deniyor, onun dışındaki ihtiyaçlar değiş-tokuşla karşılanırmış. Örneğin köyde sıcaktan buğday olmaz, yanarmış. O zaman yetiştirilen üzüm, kavun ve pekmezin fazlası Yenice’ye göre daha yüksekte olan civardaki Osmanköy, Kavak, Eğri, Karacaören ve Alpu gibi köylere götürülür, buğdayla değiştirilirmiş. Oralar daha serin olduğu için buğday olurmuş. Ürün zaten az olduğundan *çit*¹³⁷lerle ya da heybe ile at ve eşeklere yüklenir, götürülürmüş. Bir eşek

¹³⁷ *Çit*: Fındık ağacının sandalye bacağı gibi olanlarının yarılıp inceltilmesi ile örülen 40-50 kiloluk sepet.

ancak elli kilo taşıyabileceği için ürün çok olsa da satmak zor olurmuş. Pamuk, üzüm, iğde toplamaya gidenler de emeklerinin karşılığında ihtiyacı olan pamuk ve meyveyi almış. Evde mutfaklarda kullanılan toprak kapları ve çamaşırdaki kullanılan *gökkili* Eskişehir'in Mihaliççık ilçesinden gelen arabalardan ürünün fazlasıyla değiştirilerek alınmış. Yetiştirilen koza Eskişehir'in Mihalgazi ilçesinde “mizan”la satılır, kozadan alınan para ile harmanda kullanılacak eşek ve öküz koşumları satın alınır dönülürmüş. Koza sepetlerine de kiraz doldurulur getirilirmiş.

3.7.2.9. Geleneksel Mimari, Ağaç Bilgisi, Kerpiç Yapımı ve Ustalık

Yenice'nin geleneksel mimari tarzını (bk. Görsel: 158) alt katı taş duvar, üst katı kerpiç olan genelde iki katlı evler oluşturmuştur. Evlerin altı ahır, depo olarak kullanılmıştır. Evlere ek olarak ambar, samanlık, koruluk (bk. Görseller 159, 160, 161, 162) gibi yapılar da inşa edilmiştir.

Görsel 158: Yenice köyünde geleneksel mimari örneği

Geleneksel konut mimarisinde eskiden her odada *ocaklık* olur, ısınma ve aydınlatma burada yakılan ateşle sağlanırmış. Bu ocaklarda daha uzun süre dayanması için kütük yakılırmış. “Kütük yaş olduğu için, bir iki gün sürer yanması” denmektedir. Kış ayları olan aralık, ocak, şubatta, ocağın arkasına bir kütük konur, önüne konan küçük

odunlarla tutuşturulmuş. Kütük bir kere tutuşunca, ondan sonra üstünde her zaman ateş olurmuş, öndeki odunlar bitse bile yeniden kibritle yakmak gerekmezmiş. Kibrit¹³⁸ köyde satın alınan malzemelerden biri olduğundan fazla kibrit tüketmekten kaçınılır, bu nedenle de ateşin hiç sönmemesi istenirmiş. Yemekler de bu *ocaklıklarda* pişer, bu nedenle ayrıca mutfak yapılmazmış. Sonradan soba¹³⁹ çıkmış.

Görsel 159, 160: Ambar ve samanlık

Bir ev yapımına başlanacağı zaman önce kerpiç yapılırmış. Bunun için toprak ıslatılır, üstüne saman dökülür ve yaklaşık bir saat iyice çiğnenirmiş. Sonra çamur bir tarafa yığılır ve hiç kuru toprak kalmayana kadar tekrar çiğnenirmiş.

Görsel 161, 162: Tarladaki ve evin önündeki koruluk

¹³⁸ Kibritin önemi ile ilgili şöyle bir anlatı tespit edilmiştir: “Adamın biri gelin alacakmış, deniyormuş. Sigarasını çıkarmış, birine kızım bi ateş ver demiş, kız hemen kibriti çakmış ve sigarayı yakmış. Adam bu olmaz demiş, yollamış. Birine daha aynısını yapmış, o da çakmakla yakmış, onu da yollamış. En son biri de ocaktaki kütükten bir köz almış ve adamın sigarasını yakmış, adam da ‘hah tamam’ demiş, şimdi oldu.”

¹³⁹ Soba ile ilgili de şöyle bir anlatı aktarılmıştır: “Eski insanlar cahilmiş, çabuk kanarmış. Demişler ki gün gelecek evin ortasında ateş yanacak, bir kocakarı demiş ki ‘Allahım o günleri gösterme’. Meğer sobayı demişler.”

Evin taban ve tavan döşemelerinde kavak ve çam tahtaları kullanılmış. Tahtaları *hızarcılar* diler yaparmış. Kavak ıslanınca çürür ama çam içindeki ıralı öz nedeniyle çürümezmiş. O nedenle odaların yer döşemesi çamdan olurmuş. Meşe de çürürmüş. Ardıç çürümezmiş ancak fazla büyümediğinden sadece direk yapımında kullanılmış. İki katın arasındaki kiriş yerine geçen *daban ağaçları* da çamdan olurmuş. Ardıç eğilir ama kırılmazmış. Anlatıya göre bir yerde ev yıkılmış. Ardıç demiş ki; “sorun bizden biri var mı”, sormuşlar yokmuş. Ardıç demiş ki; “bizden biri olaydı eğilirdi, yıkılmazdı.” Osmanköy hep ardıç kullanırmış. Ardıca çivi de geçmezmiş. Yeniceli ustalar oraya gitmişler, eyvah biz bunlara çivi geçiremeyiz demişler. Osmanköylüler birer mum topağı vermiş bunlara ve çivinin ucuna bunu sürün öyle iyi çakılır demişler. *Kuz yer* adı verilen kuzey cephenin çamı da kavağı da sert olurmuş. Atölyecilik yapan kaynak kişi (KK2) bu ağaçlar için “atölyede zor oluyor” diyor. Bazı yerler ağaç kesmek için ayı takip edermiş. Örneğin yakınlardaki Çamalan köyünden biri Yenice’den kavak alacakmış, anlaştıkları gün ayın yenisi imiş, ağaca kurt işler diye gelmemiş.

Ev, harmandan sonra yapılmış. Köyde üç marangoz ve usta varmış. Kaynak kişi KK2’nin babası usta imiş. Köydeki atölyesini halen oğlu işletmektedir. Yeniceli usta o zamanlar harmanı kaldırıncı köyde iş yoksa civar köylere ustalığa gidermiş.

Görsel 163: Evin girişini süslesin diye yapılmış tahta saksı

3.7.2.10. Deterjansız Temizlik

Günümüzde temizlik deyince deterjanlar akla gelir oysa Yenice’de eskiden ne mutfakta, ne çamaşırdan ne de banyoda temizlik için kimyasal kullanılmazmış. Örneğin çamaşır ve saç için kil kullanılır, bulaşık ise sadece sıcak su ile yıkanmış. Sonradan sabun kullanılmaya başlanmış ve satın alınan birkaç kalem ihtiyaçtan¹⁴⁰ biri olmuştur.

Saça *başkili*, çamaşır için *akkil* ve *gökkil* kullanılmış. *Akkil* ile çamaşır yıkanır, *gökkil* ile kaynatılmış. *Gökkil* kazana atılır, çamaşır bu su ile yıkanmış. *Gökkil* çamaşırı yumuşacık yaparmış. Çamaşır yıkanacağı zaman *akkil* akşamdan *bakracın* içine ıslatılır, ertesi gün yumuşayınca çamaşırlara *sürülürmüş*. *Başkili* Osmanköy, Eğri, Kavak köylerinden gelirmiş. *Akkili* Kuzucular ve Tekirler’in yakınlarından kendileri çıkarırlarmış. *Gökkil* Mihalliççik’den gelen arabalardan satın alınmış.

Eskiden çamaşır Sakarya Nehri’nin kıyısında yıkanmış, “Sakarı boyunda her yerde yıkanır.” diyor. Bunun için Nehrin kıyısına bir yüzeyi düzgün, geniş, yassı çamaşır taşları yerleştirilmiş. “Taşları eğri kurardık” diyorlar, taşın bir ucu kıyıda ve yukarıda, diğer ucu nehrin içinde kalacak şekilde, nehrin tam kıyısına verev şekilde yerleştirilmiş. Kadınlar çamaşırı bunun üstünde, ayakları suyun içinde olacak şekilde derenin soğuk suyu ile yıkarmış. İlk önce beyazlar, *akkil* ile yıkanır, sonra kazana atılır, kaynatılmış. Yerleştirilen taşlar öylece durur, erken giden istediği taşta çamaşırını yıkarmış. Nehrin kıyısında her gün akşama kadar on-on beş kadın olurmuş. Çamaşır haftada bir yıkanmış, “çamaşırına bir gün tutarsın” diyor. Giderken komşuya da “ben çamaşıra gidiyom, hadi gidem” denirmiş çünkü taşları kurarken falan

¹⁴⁰ “Çarşıdan çay, sabun, tuz alırdın” diyor.

yardımlaşılırmış. Çamaşır yıkanınca oralandaki çalılara, *avlâlara*¹⁴¹ serilir, kurutulur eve öyle getirilirmiş. Çamaşır yıkanırken orada yemek de yenir, bazıları kazana yumurta atar, haşlarmış. Yazın temmuz, ağustos aylarında *badılcan küllenirmiş* (patlıcan közlemesi). Üzümlerin koruk zamanı semizotu ile *koruk salatası* yapılırmış. Kışın da haşlanmış yumurta, kuru soğan, torba yoğurdu falan yenirmiş. Çamaşır kazanın altında ekmek kızartılır, kurutulur, sonra nehre daldırıp ısıtılır, üstüne tuz serpilerek yenirmiş. Kışın çamaşırdan gelen kadın eve gelince içini ısıtsın diye sıcak sıcak *palize* yermiş. Bir keresinde çamaşır yıkamaya gidemeyen biri komşusuna çamaşır vermiş, dönüşüne de ona *palize* hazırlamış.

Köye bütün köylünün ortak kullandığı *çamaşırhane* yapıldıktan sonra çamaşırlar orada yıkanmaya başlanmıştır. *Çamaşırhanede* bir tarafta sıcak suyun ısıtılacağı kazanlar için ocaklar, diğer tarafta su havuzu (bk. Görseller 164, 165) bulunur. Zemin ise taş döşelidir. *Çamaşırhanede* çamaşır yıkamak için *nöbet* adı verilen sıra olurmuş. Herkes ilk dört taşı kapmaya çalışırmış. *Çaput* adı verilen çocuk bezleri en son sırada yıkanırılmış. Eğer biri gelip de ilk sıradaki taşta böyle çamaşırlarını yıkamaya kalkarsa kavga çıkarmış. Günümüzde artık evlerde su vardır, çamaşırlar çamaşır makinesinde yıkanmaktadır. Bulaşık makinesi kullananlar bile vardır.

Görseller 164,165: Çamaşırhanenin içi ve çamaşır yıkama

¹⁴¹ Bahçelerin etrafına ağaç ve ince dallardan yapılan çit, engel. (Büyük Türkçe Sözlük) (Erişim: 06.09.2017)

3.7.2.11. Köyde Çöp: Sıfır Atık

Bu çalışmada tanımlandığı şekliyle köylülükte kolay kolay çöp üretilmemekte çünkü ihtiyaçlar yerel olanaklarla giderilmektedir. Yiyeceklerin ya da diğer kullanılan malzemelerin tek kullanımlık ambalajları yoktur; bunun yerine bez torba, sepet gibi sürekli kullanılabilen ve doğal malzemeden yapılmış, geri dönüştürülebilir gereçlerle taşınırlar. Evsel atıklar hayvanlara verilir. Çul-çaput en son aşamasına kadar kullanıldıktan sonra yakılır. Metaller dönüştürülür, tekrar kullanılır. Evin içinden ve dışından süpürülerek çıkan toz-toprak ve kül de gözden uzak bir yere boşaltılır ki o da geri dönüşebilir içerikte olduğundan sorun oluşturacak bir çöp yığını oluşturmaz. Yenice’de satın alınan ürünlerin artmasıyla köy hayatına görece yeni giren plastikte birlikte köylü çöple karşılaşmıştır. Köylünün plastikle karşılaşmasına ilişkin şöyle bir anlatı aktarılmıştır: 1975 doğumlu bir kaynak kişinin (KK59) babası çocukluğunda arkadaşıyla *Sakarı*’ya yüzmeye gitmiş. Orada -muhtemelen Sakarya Nehri’nin şehirlerden alıp getirdiği- bir poşet bulmuşlar ama o zamana kadar daha hiç poşet görmediklerinden ne olduğunu anlayamamış ve “acaba bu balık kursağı mı ki” demişler. Plastik ambalajlar yine köyde torbanın, sepetin geleneksel kullanımındaki gibi -sağlıklı ya da sağlıksız tartışması bir yana- tekrar tekrar kullanılıyor olsa da kullanılamaz hale geldiği andan itibaren köyde çöp olarak yığılmaya başlamıştır. Köyde çöp olarak atılan toz, toprak, kül gibi atıklarla birlikte dere kenarlarına, bayır arkalarına, kuytulara atılan plastik atıklar diğerleri gibi kısa sürede geri dönüşmediğinden gittikçe birikerek çöplük halini almış, böylece kirlilik köyde dikkat çeker hale gelmiştir (bk. Görsel: 166). Yine burada da kimyasal ilaç kullanımında karşılaşılan durum yaşanmaktadır. Plastik atık köylünün kendi karşılaştığı çöplerden farklılık göstermektedir, yakıldığında atmosferde, atıldığında dağlarda, derelerde kirlilik

oluşturmakta, tekrar kullanıldığında da kendi sağlıklarını tehdit etmektedir ancak köylü henüz sadece gözle görülebilir şeylerin -plastikler gibi bazı atıkların kolaylıkla geri dönüşmediğinin- farkındadır. Bu nedenle çöplerin birikmesiyle oluşan kimi kirli yerlerin, yakınlarındaki insanlar tarafından temizlendiğı, poşet gibi atıkların toplanıp yakıldığı söylenmiştir. Oysa plastiklerin yakılması ile atmosfere zararlı gazların yayılması gibi etkiler gözle görülebilir olmadığından, bunun olumsuzluklarına ilişkin de bir halk bilgisi oluşmamıştır. Bu konuda da Türkiye'nin her tarafından olduğu gibi bir bilinçlendirme çalışmasına ve yerel idareler tarafından çöplerin düzenli toplanması gibi gerekli önlemlerin alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Görsel 166: Rastgele atılan çöpler

Kadınların Çeşmebaşı bayramı esnasında yapılan gözleme dayanarak da şöyle bir değerlendirmeye gidilebilir: Bayramda pişirilecek aş için getirilen yiyeceklerin plastik ambalaj atıkları olmuş, bunlar ciddi bir çöp yığını meydana getirmiştir. Bir kişi bunları kazanların altında yakarak yok etmek istemiş, biri de buna karşı çıkarak “u islerinden yakma, her yere uğra dumanı unun, koca köyü ise boğacasınız!” demiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki plastiklerin yakıldığında “is” çıkardığı ve bunun gerek kokusu gerekse de karartıcı etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle de isin vereceğı rahatsızlık nedeniyle bayram ortamında yakılması istenmemiştir ancak plastiğın atmosfere verdiği zarar bilinmediğinden, bu atıklar muhtemelen başka bir zaman ve yerde yakılmıştır.

Hava kirliliği ile ilgili olarak da, ürün üzerindeki etkileri yoluyla tespitler yapılmıştır. Kaynak kişinin (KK52) “şimdi şu hava zehir dolu” derken söylediği budur. Köyde az sayıdaki bağın son birkaç yıldır üzüm vermeyişi de havadaki ağır metallere bağlanmaktadır. Eskişehir’in Yarımca köyündeki kurşun fabrikasından havaya ağır metaller salındığı düşünülmektedir.

3.7.2.12. Kıtlık Stratejisi: Tavan Arasına Darı Saklamak

Eskiden buğday olmazsa diye tavan arasına *kum darısı* saklanırmış, “yıl kötü gelir de buğday olmazsa” o *kum darısı* hemen ekinlerin yerine ikinci ürün olarak ekilirmiş. Bu şekilde tavan arasına *kum darısı* saklamakla köylünün bir şekilde devletten beklemeden kendi hayat sigortasını kendisinin yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte 2015 yılında yağmur yüzünden ekinler zarar görmüş, verim yüzde otuz oranında düşmüş ama kimse darı ekmemiştir. Ekinin olmaması aynı zamanda hayvanların da yiyeceksiz kalması demektir: “Pınarbaşı kuruyup da buğday olmayınca” hayvanlara keven kökü yedirilmiş.

3.7.2.13. Zengin Halk Bilgisi

Halk bilgisi köydeki sürdürülebilirliğin önemli ayaklarından biridir. Köydeki yaşamın, köylülüğün her alanında halk bilgisi vardır ve hayat buna dayalı olarak sürdürülür. Halk bilgisi “katılımcı ve deneysel”dir (Kindall, 1997: 73). Köylü binlerce yıldır bizzat yaşayıp, deneyimleyerek bu bilgiyi oluşturmuş ve bugüne taşımıştır. Yenice’deki halk bilgisinin zenginliğini ve önemini sadece buğday tarımına bakarak bile anlamak

mümkündür. Yukarıda detaylarıyla aktarılan buğday tarımı ve geçimlik diğer üretimler hep halk bilgisi ile yürütülmüş ve böylece sürdürülebilirlik sağlanmıştır.

Halk bilgisi, içinde çevre bilgisi barındırır. Literatürde “geleneksel çevre bilgisi (*traditional ecological knowledge*)” başlığı altında ele alınan bu konunun kapsamına; türlerin *bilgisi*, geçim yöntemlerine ilişkin *pratikler* ile doğayla ilişkileri etkileyen *inanışlar* girmektedir (Berkes, 1999: 8). Temelinde tarımsal faaliyet olan köylülük, geleneksel çevre bilgisinin türlerin bilgisi, pratikler ve inanışlardan oluşan bu üç bileşenini de kapsar.

Tarımla ilgili halk bilgisi, tarımın yapıldığı doğal çevrenin bilgisine dayanmaktadır. Örneğin “kış suyu” uygulaması, köylünün kurak bir iklime sahip ve susuzluk sıkıntısı çeken Yenice’nin ekolojik koşullarına uyarlanması sonucunda elde ettiği bir çözüm ve aynı zamanda da o çevrenin bilgisidir. Bu nedenle *kış suyu* uygulamasında görüldüğü üzere çevre bilgisi; aynı zamanda köylünün iyi bir doğa gözlemcisi olduğunu ve dolayısıyla ürün yetiştirmede kullanılan bilginin yılların gözlem ve deneyimine dayalı olarak oluştuğunu da göstermektedir.

Köylülüğün çeşitli alanlarına ilişkin halk bilgisi alan çalışması verilerinin sunulduğu Üçüncü Bölümdeki başlıklar altında yeri geldiğinde detaylarıyla verildi. Burada köylülük içindeki yerini ve konunun çeşitliliğini göstermek amacıyla çeşitli başlıklar altında halk bilgisinden örnekler bir arada sunulmaktadır:

Günlük Hayata İlişkin Halk Bilgisi Örnekleri

Ekip-Biçme

- Ekin tarlasını mümkün olur da üç defa sürersen gübre çekmeden ürün alırsın.

- Aynı tarlaya ardı ardına aynı ürün ekilmez. Buğday, yerini değiştirirsen daha iyi olur.
- Ağustosta toprağı kurcalamayacaksın, ağustosta yılan geçse zarar eder.
- Bir avuç toprak eline alırsın, toprak eline yapışırsa tavında demektir.
- Ürün sık ekilmemelidir, eskiler her şeyin seyreğı iyi olur derler.
- Tarlalar güzden sürölür ve kış boyu yağışla su çekmesi sağlanır, yetmezse kış suyu verilir.
- Pamuk çok sulanmamalı, çok sulanırsa “kuvvete gider” yani bitki büyür, koza yapmazmış. O nedenle bitkiyi fazla sulamadan yetiştirmek için kış suyu verilir, kış suyu verilen tarladaki bitkinin su ihtiyacı yüzde elli azalır.
- Buğdayın kökü yukada olur (derinde olmaz), o yüzden sıcaktan çok korkar.
- Pamuk içinde yetişen kavun çok tatlı olur: Kavun pamuğun içine ekilirse; pamuğun yapraklarının gölgesinde fazla sulamaya gerek kalmadan yetiştirilir ve böylece iyice tatlanması sağlanır. Kavunu bir de sığır gübresi tatlı yaparmış.
- Aynı şekilde pamuğun içine domates, susam, mısır ve süpürge otu gibi tohumlar da atılarak iklimin sıcaklığına rağmen pamuğun gölgesinde ürün yetiştirilmiş olur.
- Kabak fazla sulanmaz, sulanırsa tatlı olmaz ve pişerken su verir. Bir de kırağı yağmadan koparılmaz, yoksa çürür.
- Fasulye serini sever, sığağı sevmez, o yüzden ilkbaharda ekilen fasulye çok olmaz, güze ekilir.
- Fasulye güz dönemine, ikinci ürün olarak ekilirse böceklenmez.
- Zirai gübrenin sertleştirdiğı toprak ya nadasa bırakılır dinlendirilir ya da ıspanak, yeşil fiğ, eşek baklası, arpa ekilir, yeşilken sürölür. Bunlar toprağı yumuşatır. Hayvan gübresi de toprağı yumuşatır.
- Tohumu çok batırırsan bitmez, az batırırsan “gün işler” (güneş ışığı zarar verir).

- Susam tarlayı yorar; “sıtma tutturur”.
- Buğdayı geç biçersen, özü yok olur, ekmeği olmaz.
- Yazın tarla sabah akşam sulanır, aksi halde toprak sıcak olduğundan suyu salınca mahsul zarar görür.
- Fide dikilince dibi sıkıştırılır, çabuk gelişir.
- Soğanın yeşil yaprakları gürleşirse, kuvveti dibine gitsin diye yaprağı çiğnenir.
- Meyveleri dondan korumak için duman yapılır (dibinde saman yakılır).
- Acıyı, örneğin vişneyi kırağı yakmazmış.
- Marula kırağı yağınca elini sürmezsen bir şey olmaz ama dokunursan çürürmüş.
- *Çorak*¹⁴² denen mevki, çamurken -yani biraz gönenlice- ekilir. Aksi halde çabuk kurur, sertleşir ve sürülmezmiş. Bu nedenle *çorak*daki tarla ancak öküzle ekebilirmiş çünkü çamurken traktör sokulamazmış.
- Ekin kelleyi çıkardığı zaman, Karatepe’de bulut olursa “o hava buğdaylarda kınacık diye bir hastalık yapar”, taneler gelişemezmiş.
- Susamın kokusuna domuz gelmezmiş.

Hayvan Besleme

- Koyunlar temmuzda, keçiler nisanda kırılır.
- Koyunun süsmesi fena olur, arkadan bi vursa belin kırılır.
- Koyunun ölümü hızlı olur, keçi daha dayanıklı olur.
- Keçi çobanı yorar, koyun yormaz, düzde durur.
- Hayvanı hardal otu, kızıl ot bilhassa da kıraçta yetişeni tutar.
- Kazın kanatları çok güçlü olurmuş, bu nedenle tilki tutamazmış.

Mutfak ve Beslenme

¹⁴² Çorak; *Çabuk kurur, kuruyunca çok sertleşir* diye açıklandı.

Mutfakta kullanılan en önemli bilgi doğadan toplanan otlar, mantarlar ve yabani meyvelere ilişkindir. Buna dayalı olarak diyetle doğadan toplanan ot, mantar ve yabani meyveler de eklenir.

- Yeneni Otlar: *Gelincik, ebeğümeci, pişirecek/pişirgeç otu, koyun dili, teke sakalı, karga sarımsağı, eşek kaymağı, ısırgan, karakabuk, semiz otu, beslemez, kuş yemi/yemlik, çığıştak, deli ıspanak, hardal, akbacak, gübür otu* vb.
- Yeneni Mantarlar: *Kanlıca, yamıcak, karakız, dolama, şeytan kulağı* vb.
- Yeneni Yabani Meyveler: *Öküzgötü, kürüzümü* (böğürtleğen), *keçi eriği* vb.
- *Sarıbaşak* adı verilen bağdayın ekmeği yumuşak olur, bulgur ondan yapılır.
- Susam yağı çabuk acır, o nedenle yağ on beş günde bir çıkarılır.
- Ezilen susam kıl çuvalda baskılanır, bu çuval yağı içine çekmez, kolay sızdırır.
- Yoğurt tarlaya torbaya konularak götürülür, böylece suyunu süzdürdüğü için ekşimez.
- Pamuk tarlasında koruk salatası yenir, harareti alır.
- Erişteye *küne çırpısı* denir, ince dallar ne kadar hızlı yanarsa onun gibi tokluğu çabucak geçer.
- Hayvanın *şirdeninden* peynir mayası yapılır.
- Üzüm güvelenmesin diye küllü suya batırılır, öyle kurutulur. Burada kullanılan kül; dut, söğüt gibi acı bir ağaçtan olmalıdır.
- İncir olmadan koparılsa sütlü olur, yerken dudakları yakar.
- İnciri sabahın serininde yemesi daha güzel olur.
- Kavurmalar *çitlere* basılır, ya evin içine asılır ya da ambarın içinde (tahılın içi serin olurmuş) saklanır.
- Üzüm pekmez yaparken özel bir toprakla kestirilir.
- Keçiden sağılan ılık süte, incir sütü damlatılarak *sulu peynir* yapılır, o anda yenir.

- Koyun sütünün yoğurdu iyi olur. Keçinin sütü ekşi olur, *taharnaya* katılır.

Temizlik

- Saç *başkili*, çamaşır *akkil* ve *gökkil* ile yıkanır.
- Bulaşık sıcak su ile yıkanır.

Bitki ve Hayvanlara İlişkin Halk Bilgisi Örnekleri

“Emik bakış açısıyla, var olan bir kültüre ait bilgi sisteminin kayıtlarının tutulmasında kullanılan etnografik yöntem” (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 280) etnobilim adı verilmekte ve böyle bir çalışmada içeriden bir bakış açısıyla dil, kültür ve bilişim sistemleri arasındaki karşılıklı ilişkiler keşfedilmeye çalışılmaktadır. Etnobilimciler bitkiler, hayvanlar, renkler gibi alanları ayrı birer analiz evreni olarak kabul ettiğinden; bu alanlarda etnobotani, etnozooji gibi özelleşmeler ortaya çıkmıştır. Burada sunulanlar etnobilimsel bir çalışmaya girilerek, sistemli ve derinlemesine bilgi edinme çabasının bir ürünü değil; köylünün kendi çevresinde bildiği, tanıdığı bitki ve hayvanların neler olduğu ve bunlara ilişkin tesadüfen edinilmiş bilgileridir. Bununla birlikte sadece bunların bile doğa ile sıkı ilişkiler içinde yaşayan bir topluluk olarak köylünün doğal çevresi ile ilgili farkındalığını ve doğayı gözlem yeteneğini gözler önüne sermede belli bir fikir vereceği kanısındayım.

Kuşlar

Kuşlarla ilgili halk bilgisinin oluşmasının nedenleri en azından üçe ayrılır: Birincisi avlanmaları, ikincisi takvim ve meteorolojiye ilişkin bilgi vermeleri, üçüncüsü de sözlü kültür ürünlerine esin kaynağı oluşturmalarıdır.

Bilinen kuşlar ve yerel adları şunlardır:

Tongale (tepeli toygar ya da tarla kuşu olabilir), *ağaçkakan*, *kırlangıç*, *yalese* (yarasa), *bülbül*, *sarıbaş*, *karabaş*, *karga*, *serçe*, *gökçekarga* (gökkuzgun), *baykuş*. Bunlar dışında bir anlatıda “*ibikcik*, *gugukcuk*, *Yusufçuk*” ifadesi kullanılmış ancak anılan kuşun/kuşların hangisi olduğu tespit edilememiştir.¹⁴³ Türk Folklorunda Kuşlar (1993: 128) kitabının yazarı L. Sami Akalın *Yusufçuk*’u ishak kuşu; Pertev Naili Boratav (1982: 101) ise “kumru cinsinden bir kuş” diye aktarmıştır. Boratav (1984: 63) bir başka çalışmasında ise *ibibikin* guguk kuşu olduğunu söylemiştir.

Kuşlarla ilgili tespit edilebilen bilgiler şunlardır:

- Dutlar olmaya başladı mı bir tabur dut kuşu gelir.
- İncirler, üzümler zamanı çok kuş olurdu. Bir çıra yakar, meyve ağacının altına girince kuşu görürsün, tüner, onu kürekle vurur öldürür, sabah yerdik.
- Üzüm zamanı sarıbaş, karabaş göçmen kuşlar gelirdi, avlayıp yerdik.
- Karga eti yenmez. Ama o zaten aşağı konmaz. Kavakların yukarı dallarına konar.
- Angıt kuşunun eti kılçıklı olurmuş.
- Ördek eti tavuk etinden lezzetli olur, gıdayı doğadan aldığı için.
- Serçe kuşu da çok olurdu, onlar da kayboldu. İki-üç yıl evveline kadar erken arpa ekemezdin. Erken olan arpa-buğdayı yerlerdi.
- Çok avlanmaktan kekliğin nesli tükenmiştir.
- Ötüşü yazın gelişini gösteren gökçekarganın da neslinin tükendiği söylenmektedir.

¹⁴³ Kuşçularla yapılan sözlü görüşmelerden bu tekerleme biçimindeki söyleyişin alakarga için olduğu; kukumava ise kimi yörelerde yusufçuk ve guguk kuşu dendiği bilgisine ulaşılmıştır.

Kuşlarla ilgili sözlü kültür ürünleri şunlardır:

Sözlü kültür ürünleri arasında kuşlarla ilgili “nedenleri açıklayıcı anlatılar” (bk. Boratav, 1982: 101) önemli bir yer edinmektedir. Yenice’de tespit edilebilen sözlü kültür ürünlerinin çoğunu bunlar oluşturmaktadır.

- Bülbülü altın kafese koymuşlar “vatan, vatan” demiş, koyvermişler gitmiş çalıya konmuş.
- Sivrisineğe hayvanın eti mi insanın eti mi tatlı demişler, dilini ısırırvermiş. O yüzden “dın dın dın” dermiş.
- Yılan hoplamış, kırlangıcın kuyruğunu koparmış. O yüzden gedik kalmış.
- Baykuşun ayağına öğünde üç kuş nasibi gelirmiş. Birini yer, ikisini bırakırmış. *Nasibini yermiş*¹⁴⁴.
- Baykuşun üç adı var: Hacı murat kuşu dersen, muradına ereme dermiş. Baykuş dersen bayılakal dermiş. Malkadın demek gerekirmiş.
- Leyleğe ne kadar ömür istersin demişler, o da bin yıl diyecekken bir yıl demiş. O yüzden bir yıl olmuş ömrü. Bir çift leyleğin iki yavrusu olur, dört olurlarmış ama seneye ikisi ölür, gene iki olurlarmış.
- Kumru¹⁴⁵ “yağ döktüm, pek korktum” diye ötermiş.¹⁴⁶ Bir başka kişiye göre de; “ibikçik, gugukçuk, Yusufçuk, yağ döktüm pek korktum” demiş. Boratav’ın (1982: 101) tespitlerine göre halk edebiyatında ishak kuşu, Yusufçuk, ibibikle ilgili eskiden insanken kuşa dönüşmelerini anlatan hikâyeler vardır. Bunların Trabzon’dan derlenmiş olanında (bk. Boratav, 1982: 101) iki kardeş koyunlarını

¹⁴⁴ Kıbrıs’da da baykuşun açlıktan ölmesin diye kısmetinin ayağına geldiğini belirten bir anlatı varmış. (Bk. Akalın, 1993: 79)

¹⁴⁵ Ötüşlerinin “guguk” şeklinde aynı olmaları nedeniyle birbirleri ile karıştırılan kumru ve guguk kuşlarından birincisinin şehirde, ikincisinin ise kırsalda yaşadığı belirtilmektedir. (http://www.springalive.net/tr-tr/spring_news/SA6) (Erişim: 4.10.2017) Yenice’de de böyle bir karışıklık yaşanıyor olabilir. Muhtemelen aynı nedenle kumruların “gugu” diye ses çıkardıklarından halk arasında guguk kuşu diye de anıldıkları söylenmektedir. (<https://www.mybestpetshop.com/guvercingillerden-kumru>) (Erişim: 4.10.2017)

¹⁴⁶ İnternette, Muğla’nın Milas- Bodrum dolaylarında da kumrunun guguk diye ötüşü ve yağ döken kız ile ilgili bir hikâyesi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. (<https://www.uludagsozluk.com/k/kumrunun-ger%C3%A7ek-hik%C4%9Fyesi/>) (4.10.2017)

kaybeder ve korkularından tanrıdan kendilerini ya taş ya kuş yapmalarını isterler. Böylece kuş olan kız kardeş “Yusufçuk” diye öterek kardeşini ararmış. Anlatının ortaklığına rağmen buradaki korkunun yağ dökmekten kaynaklanması, köydeki susam yetiştiriciliği ve yağın yemeklere kaşıkla konacak kadar kıymetli olması ile ilgili olsa gerektir. Hikâyenin zeytinyağı bölgesi olan Muğla’da yağla ilgili bir versiyonun olması bu kanıyı destekler niteliktedir. (bk. <https://www.uludagsozluk.com/k/kumrunun-ger%C3%A7ek-hikâyesi/>)

Zararı bilinen hayvanlar şunlardır:

- Sansar tavukları yemez, boğarmış.
- *Sakarı*’da porsuk varmış, üzümü yermiş.
- Domuz kavun, karpuz ve mısırı yermiş.
- Bir yıl açık alana ekilen *göbekli marula* çakallar dadanmış, marulların göbeklerini yemiş. Bunun üstüne çakallar avlanmış ve bütün çakallar öldürülünce domuzlar çoğalmış. Verilen bu bilgi, bize aynı zamanda köylünün ekoloji bilgisini de ortaya koymaktadır.

Bitkiler

Bitkilerin hem yararları hem de zararları bilinmektedir. Halkın bildiği bitkilerin genellikle yenen ya da başka amaçlarla yararlanılan bitkiler olduğu görülmektedir. Yenen bitkilere yukarıda “Mutfak ve Beslenme” başlığı altında yer verilmişti, burada yemek dışında kullanılan ve tanınan bitkilere yer verilmiştir. Kızıl ot gibi bazı bitkiler de zararlarından kaçınmak amacıyla tanınmış olmalıdır.

- *Kubbariden* açık kahverengi renk veren bir boya elde edilir. Dokunan bezler bununla boyanır. *Kubbari* kökü turuncu bir ottur. Dağlarda, meşeliklerde olur, dibinde mantar biter. Adaçayına benzer. Gramofon gibi çiçek açar.

- *Yapışkan otunun* (bk. Görsel: 167) kırmızı bir kökü olur, ot kartlaşınca çıkarılır, bununla yumurta boyanır, sarı renk verir. *Yapışkan otunun* köküyle birlikte, soğan kabuğu, ayva yaprağı, nar kabuğu ve saman da yumurtayla birlikte kaynatılarak renkli yumurta elde edilir.

Görsel 167: Yapışkan otu

Görsel 168: Karakavuğun kökündeki süt

- Kartlaşan karakavuğun dibindeki sütünden sakız olurmuş. (Bk. Görsel: 168)
- Bir kaynak kişinin (KK11) kaynanası *kış otunun* (bk. Görsel: 169, 170) salataya koyarmış. Bunun “kökü olmaz, çiğlerinen büyür, hava ısınınca ölüverir” dendi.
- İpek böceği *kokak otuna* sararmış. (Bk. Görsel: 171)
- Hardal otunun tazesı yoğurtlanır ama ağustosta kartlaşır, o zaman hayvanı bile zehirlermiş.

Görsel 169, 170: Kış otu

Görsel 171: Kokak otu

- *Piştircek otu* da hardala benzermiş; hardal yukarı doğru olur, *piştircek otu* yere doğru olurmuş. *Piştircek otunun* da hardal gibi haşlanıp suyu atılmış.
- Canavar otu; patlıcan, domates ve ay çiçeği tarlasına gelen zararlı bir otmuş. Bu adlandırıştan otun nasıl zarar verdiği ve buna bağlı olarak da köylüler tarafından nasıl algılandığı görülebilmektedir.
- Susamın kokusuna domuz gelmezmiş.

Köyde bilinen ya da yenen otlar neler dediğimde kadınlar otları saymakta zorlandı ancak bahçeye inip gördüğüm her otu sorunca da neredeyse her birinin adı söylendi. Demek ki etrafta görülen her bitki tanınıyor. Örneğin *küle taşığı* yenmiyor, kullanılmıyor ama bir adı var. Buna benzer bazı otlar şunlardır:

- Eşek kaymağı: Hayvan yer.
- Ula otu ile bağa otu ikisi bir yerde olurmuş.
- *Kibar otu* (bk. Görsel: 172): (kış otunun içindeki çiçekli olan)

Görsel 172: *Kibar otu*

Görsel 173: *Koga otu*

- Koyun dili otu incirlerin dibinde olur.
- *Koga otundan* Pınarbaşı'ndaki Hidrellezde büyükler çocuklara şapka örerlermiş.

Ağaç Bilgisi

- *Kuz* (kuzey cephe) yerin çamı da kavağı da sert olurmuş. Atölyecilik yapan kaynak kişi (KK2) atölyede bunları biçmek zor oluyor diyor.

- Bazı yerler ağaç kesmek için ayı takip edermiş. Örneğin Çamalan köyünden biri Yenice'den kavak alacakmış, anlaştıkları gün ayın yenisi, ağaca kurt işler diye gelmemiş.
- Meşe çürürmüş ama çam ile ardıç çürümezmiş.
- Ardıç eğilir ama kırılmazmış.
- Meşe ve ardıcın kütüğü iyi odun olur, uzun süre yanarmış.
- En iyi sap sert ağaçtan olurmuş. Mesela nacak sapını cevizden, meşeden yaparlarmış. Meşe “ağır olur ama sağlam olur” deniyor. Kürek, bel ve kazma sapı hafif olsun diye söğütten yapılmış.
- Karaağacın otuz-kırk senedir havadan etkilendiği ve yok olmak üzere olduğu söylenmektedir. Eskişehir'in Yarımcı köyündeki kurşun fabrikasının havaya ağır metaller saldığı düşünülmektedir.¹⁴⁷
- Köyde biçerdöverler yokken ekin-harman işlerinde *annat* ve *diğren* gibi araçlar kullanırmış. *Annat*, üç parmaklı ekin sapı toplama aracıdır. Bu dut, meşe gibi ağaçlardan olurmuş ancak parmaklarının ikisi yan yana diğeri bunların karşısında olmalıymış, bu nedenle *annat* için doğada bu formda olan ağaçlar aranmış. *Diğren* ise iki parmaklı olur ve her ağaçtan yapılabilirmiş.

Diğr Doğa Unsurlarına İlişkin Halk Bilgisi

- Çalıkaya'da bir bayırın toprağı tuzludur, davar yerse yavrusunu atarmış.
- Karla elini yıkarsan sinek ısırılmazmış.
- Hidrellez zamanı, o günlerde yağmur yağarsa, tepsi koyarlar, yağmur suyunu toplar, şifa niyetine içerlermiş.
- Hidrellez suyu ile elini yüzünü yıkarsan sinek ısırılmazmış.

¹⁴⁷ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Eskişehir ili 2014 Yılı Çevre Durum Raporu'nda (2015: 46) “Yarımcı köyünde bulunan kurşun fabrikasının bacasından çıkan atıkların Sakarya vadisine ulaşması ve oradaki bitkisel üretimi olumsuz yönde etkilemesi pek mümkün görülmemektedir” denilmektedir.

- Su kabağının içini rahat boşaltmak için, kenarından deler, su doldurur gübrenin içine gömerlermiş. Orada bir süre bekleyince içi kolayca çıkarmış.

Kutsal Ekoloji

Kutsal ekoloji, son on yıllarda gelişen ve yerel halkın çeşitli nedenlerle kutsallaştırdığı bitkiler, ağaçlar, hayvanlar ya da belirli doğa parçalarının, doğa koruma çalışmaları açısından değerlendirilebileceğini öne süren bir yaklaşımdır. Aşağıda kutsal ekolojiye konu olacak unsurlar sıralanmıştır ancak bu tezin savunduğu şey; kültürü meydana getiren bu unsurların, -her şey birbiriyle bağlantılıdır diyen ekoloji ilkesi gibi- birbirlerine bağlı olduğu, o kültürel bütün içinde bir anlam ifade ettiği ve sürdürülebildiğidir. Eğer bir yaşam biçimi demek olan kültürün bütününe dikkate almadan, kültürel bağlamlarından kopararak sadece birkaç unsuru ele alınırsa, ne kültürün ne de doğanın sürdürülebilirliğini sağlamak mümkün olabilir. Bu nedenle burada sıralanan kutsallaştırılmış doğa unsurlarının doğa koruma açısından önemi kabul edilmekle birlikte bunların kültürel bütün içinde çok daha büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

- Hasan Dede Türbesi'nin etrafından toprak alınmaz, ağaçları kesilmez.
- Köy mezarlığından ağaç kesilmez.
- Ramazan ve Kurban bayramlarının arifesinde bir gün yaş kesilmez.
- Geyik, güvercin öldürülmez. “Geyik vurup da dirliği düzeni bozulan çok olmuştur” denmektedir.
- Kumru kuşları öldürülmez.
- Angıt ördeği tek vurulmazmış, yoksa hayatta kalan yedi yıl boyunca eşini arar ve beddua edermiş.
- Sadece cuma günü çifte gidilmez, öküzler dinlenir. “Ben şu işi yapcam ama cumaya çatmasa bari diye o güne ayarlar.”

Halk Takvimi ve Meteorolojisi

Doğa olayları halk takvimi ve meteorolojisinin oluşumundaki etkenlerden biridir (Erginer, 1984: 23-24). Dolayısıyla halk takvimi ve meteorolojisinin insanın doğa gözlemciliğinin bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Yılın döngüselligi insana bereketli bir yıl için gerekli önlemleri almada belirli işaretler bulma olanağı vermiştir. Böylece birbirini takip eden ve düzenli olarak tekrarlanan doğa olayları izlenerek, halk takvimi ve meteorolojisi oluşturulmuş; yıllar içinde “gözleme dayanarak geçerliliği sınanmış” bir halk bilgisi haline dönüştürülmüştür. Halk takvimi ve meteorolojisi, özellikle de doğaya dayalı bir işle uğraşan tarımcı topluluklar açısından hayatı kolaylaştırıcı niteliğinden dolayı vazgeçilmez öneme sahiptir.

Doğa ile iç içe bir yaşamın sürdürüldüğü Yenice’de de halk takvimine ilişkin bazı tespitler yapılmış ancak takvimin bütünü hakkında bilgi verebilen ve on iki ayı sayabilen bir kişiye rastlanılamamıştır. Halk takviminin bir hesap işi olması nedeniyle herkesçe bilinmemesi, günümüzün teknolojik olanaklarının etkisiyle artık fazla kullanılmaması bu bilginin ne yazık ki çok hızlı bir şekilde yok olmasına neden olmaktadır.

Yenice’de halk takvimine ilişkin yapılan tespitler şunlardır:

- “Kasım yüz elli, yaz belli”. Mart çıkacak, nisanın sekiz-onlarında kasım yüz elli olur.
- En soğuk aylar; ocak, şubat, mart.
- Kış mevsimi; kırk beş zemheri, kırk beş hamsin toplam doksan gündür.
- Hamsin [herhalde zemheriye] sen kimsin dermiş, ben amcamdan korkmasam ocaktaki tencereyi durdururum demiş. “O kadar ki donduruyor.”

- *Küçük ay* şubat, yirmi sekiz çeker. Bu ayda diktiğin meyve az verir ya da büyümez, küçük olurmuş.
- *Mart dokuzda*, dokuz karış kar yağmış. Onun için “samanın iyisini marta koy, alakoymazsan ala tananın derisini ardago (as)” demişler.
- Yanlış bir şey yaparsan “onu öyle yapma, mart karı yağar” derler. Yani zorda kalırsın demek.
- Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
- Eskiden mart ayında köye kolay kırağı yağmazdı. Şimdi martta yağıyor.
- Nisanın yirmi üçüne kadar kırağı yağar.
- 23-24 Nisan’da kesin kırağı yağar, don yapar. Meyveleri yakar. 23 Nisan’dan korkulur.
- “Hıdrellez mayısın altısında. Hızır Aleyisselam insanlara görünmez. Hızır ile İlyas 6 Mayıs’ta buluşmuş. O gün bayram yapılır. Pınarbaşı’ndaki su bir zaman kesilmiş. Kır susuz kalmış. Sonra tekrar çıkmış. Ondan sonra bir sığır kurban kesmişler, yemişler. Dua edilir, amin denir. Şimdi mayıs ayı içinde yapılır.”
- Susamlar açtı mı, Hıdrellez geldi denir.
- Hıdrellez günlerinde çok şiddetli yağmur yağar, o zaman sel olur.
- Yazın işareti; leylekler gelir, kırlangıçlar gelir. Cemreler düşer.
- Gökçe karga yazı işaret etmektedir: “Gökçekarga toprağa ev yapar, yar (bayır) denir, yıkılır, oralara. Şimdi nesli yok. Bi gelir bi grakla, o zaman yaz gelir. Gökçekarga geldi, yaz geldi”
- Ağustosun on beşi yaz, on beşi kış demişler: Hemen kar mı yağar, hayır ancak geceler serinlemeye başlar.
- Gündönümleri; 21 Haziran ve 21 Aralık. Gündönümlerinde çok yağmur yağar, çok sel olur.

Hatırda Kalan Doğal Afetler

Kimi toplumsal ve doğal olaylar da köyün yerel tarihinde önemli bir yer edinmiş ve halk takvimine işaretlenmiştir.

- *Kıran* halk takvimine yansımış geçmişte yaşanan doğal afetlerden birini anlatmaktadır. Köyde muhtemelen bir salgın olmuş¹⁴⁸ ve çok ölüm yaşanmış; her aileden iki-üç kişi ölmüş. 1931 doğumlu bir kaynak kişinin (KK23) annesinin annesi ve onun kız kardeşi *kıranda* ölmüş. *Kıran* olduğunda kaynak kişinin annesi dört-beş yaşlarında imiş. Günümüzde *kıran* dendiğinde o olay akla gelmektedir.
- Köyde 1935-1945 yılları arasında bir kuraklık olmuş, ekinler yarım metre olmuş öylece kalmış. Başak çıkaramadan sararmaya başlamışlar. Ondan sonra da inek-öküzleri salıp yedirmişler.
- *Sakarı* durgun akar ama ona ulaşan Beydili ve Kızıldere gibi çaylardan sel gelirmiş. 1950-60'lı yıllarda bir sel olmuş, Çamalan köyünün bütün sığırlarını sığirtmacı ile birlikte *Sakarı*'ya kavuşturmuş. Sele kapılan sığırları Yenice'den aşağıdaki Düzköy'den çıkarmışlar. Hayvanlar yüzdüğü için ölmemiş.

Hava Tahmini

- Günyeli (doğudan eser) eserse bugün yağmur yağacak denir.
- Dizler ağrırsa yağmur yağar.
- Yağmur ekseri Batı'dan gelir. Aşşadan deriz Batı'ya. Şimdi buradan gök gürler, gelirken evvela Hasan Dede'ye iner yağmur.
- Güneyden çok seyrek yağar.
- Hıdrellez günlerinde çok şiddetli yağmur yağar, o zaman sel olur.
- 21 Haziran gündönümünde de şiddetli yağar, o zaman da sel olur.

¹⁴⁸ Yazılı kaynaklar (Ekici, Yılı Yok: 123) 1894 yılında Nallıhan'da bir kolera salgını olduğu bilgisini vermektedir.

- Ayva çok olunca, kavak yaprağı tepeden atınca kar çok yağar, eteğe yağar.
- Hayvanlar yolda pisler, kuşlar onlara konardı. Kuşlar onlara yumuşursa kar yağacak denirdi.
- *Çalgaya* denen tepeye bir bulut gelirse kışın, yağmur yağacak derlerdi.
- Gün (güneşli) yağmuru gelir geçer.

Ay Bilgisi

Hayatını hep köyde ve ekip-biçerek geçirmiş 1935 doğumlu bir kaynak kişi (KK52) zengin bir halk bilgisine sahiptir. Aşağıdaki alıntı, onun bir çırpıda ayı anlatışıdır.

“Ay ilk batıdan doğar. Birinci günü pek görülmez. İkinci günü on beş-yirmi metre yukarıdan, incecik bir hilal olur. Yarın -ertesi gün- otuz metre yukarıdan görülür. Her akşam yükselir. Akşam ezanı doğudan doğmaya başlar. Geceyi sabaha kadar ısıtır. Sabaha kadar batıya gider. Yazın geceler kısaldınca güneyden batıverir. On beşinden sonra büyür, akşam ezanında doğar. Yarın -ertesi gün- biraz daha (yarım saat, bir saat) geç doğar. Öyle öyle gecike gecike ufalır. On beş gün öyle doğar. En son güneş doğmadan az önce doğar. Sonra güneş doğduktan sonra doğmaya başlar, biz göremeyiz. Ay göründü, salıya kadar ne yaparsan, çarşamba bişey yapmak yok.”

İklim Değişikliği Algısı

Burada köylülerin iklim değişikliğine -sorunu daha doğru tespit etmek için- küresel ısınmaya ilişkin tespitlerine yer verilmektedir. Köylülerin tespitleri de zaten büyük oranda köyde sıcaklığın arttığı yönündedir. Küresel ısınma dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük çevresel sorundur. Küre her geçen gün artan bir hızla ısınmakta ve yeryüzündeki canlıların bu değişime aynı hızla uyum sağlayabilmesi mümkün görünmemektedir. Bunun sonucunda yaşamın son bulma riski vardır. Köylülükte

yarattığı etki de benzer bir riski ortaya çıkarmaktadır. Binlerce yılın deneyimiyle oluşmuş halk bilgisi, halk takvimi ve meteorolojisi böyle bir durumda işe yaramaz hale gelmekte ve bu bilgidен yoksunluk ekip-biçmeye dayalı bir yaşam biçiminde hayati bir risk oluşturmaktadır.

Yapılan tespitler daha çok son yılları anlatmaktadır ancak 1925 doğumlu kaynak kişi (KK49), köyde iklimin “kırk yıl içinde fark edilecek kadar çok” değiştiğini söylemiştir.

Köyde kışın yeterince kar yağmadığı ve toprağın suyunu alamadığı tespitleri yapılmaktadır.

- Eskiden ürünler sulamadan da olurmuş. Tarla sürülür bırakılır, kış boyu kardan toprak suyunu almış, şimdi olmuyormuş.
- Eskiden “kış da çok olur”muş. Şimdi “toprak yanmış”, illa sulamak gerekiyormuş.
- Köyde ilk kar “yayla”ya yağarmış. Karşıdaki dağın adı “yayla” imiş. “Kasımda bir yağmur yağsın, oraya kar yağardı” diyorlar ancak artık “yayla”ya kasımda kar yağmaz olmuş.

İklimdeki değişiklik yağmurun ve sıcaklığın eskisi gibi olmadığı tespitleri üzerinden de yapılmaktadır.

- “Yağmurun da kıtlığı olur güneşin de kıtlığı olur. Çok yağar felaket olur bu yılki (2015) gibi kıtlık olur, çok sıcak olur gene kıtlık olur.”
- Köydeki sıcaklık artışı; “sebzeyi öldürücü bir sıcak oldu”, “gece şapır şapır ciğ, gündüz cayır cayır sıcak” ifadeleriyle dile getirilmiştir.
- Yağmurun zararları ise ekinler yüzde otuz oranında zarar gördü, nohut yetiştirilemedi, açık alana domates ekinler zarar etti, fide borcunu bile

ödeyemedi, üzüm de hastalandı, kimse tadına bile bakamadı şeklinde dile getirilmiştir.

Barajın da köydeki iklimi etkilediği, üzümün bu nedenle olmaz olduğu söylenmiştir.

Yazın geç gelmesi, havaların geç ısınması ile halk takviminde sapmaların olduğu tespitleri yapılmıştır. Bu tespitlere göre geceler de soğuk olmaktadır.

- Yazın geç gelmesine bağlı olarak “pamuk yetişmez oldu” denmektedir. “Nisan ayında sobalar kalkardı, şimdi hazirana kadar kalmıyor. Sıcak olacak ki bir haftada bitecek pamuk. O yüzden olmaz oldu.” diyor. Bunun iklim değişikliği ile ilgisini “iklimlerden oldu” şeklinde açıkça ifade eden de olmuştur.
- Eskiden martın on beşinden sonra bahar gelirmiş, 2017 yılında mayısı bulmuş.
- Eskiden mart ayında köye kolay kırağı yağmazmış, şimdi martta yağıyormuş.
- Eskiden “nisanda sıcaktan durulmazdı. Şimdi nisanda kar yağıyor”, hava geç ısınıyor diyor.
- Salatalık gece büyümüş ve 2016 yılında geceler soğuk gittiği için nisanda ekilen ürün yeterince büyümemiş.
- 2016 yılında hazirana kadar yaz gelmemiş ve “bu yıla kadar üstümüze bişey almazken bu yıl battaniyesiz yatamadık” dendi.
- İklimin değişikliği; “yazın harman sürerdik, yağının dibine kıvrılıverirdik, şimdi gündüz öyle sıcak, gece [soğuktan] pencere açamıyosun” şeklinde ifade edildi.
- “Eskiden nerde akşam oldu, orada ceketsiz, yorgansız yatılırdı. Şimdi yorgansız yatılmıyor” diyor.

Köylünün iklim değişikliğine ilişkin tespitlerde bulunması, insanı bir yandan halk bilgisinin bu dikkatli kişilerce güncellenerek aktarımının sağlanacağı yönünde iyimser

bir düşünceye sevk ederken, iklim değişiminin hızı ve kültürel saatin yavaşlığı arasındaki tezatlık da adaptasyonun zor olacağı yönünde kaygıları beraberinde getirmektedir. Küresel ısınma öyle boyutlardadır ki bir insan ömrü içinde bile iklim üzerinde yarattığı etkiler gözle görülebilmekte, değişiklikler tespit edilebilmektedir.

Bununla birlikte yapılan bu tespitlere rağmen köylüde iklim değişikliğine ilişkin yoğun bir stres ve buna ilişkin önlem çabası gözlenmemiştir. Köyde hala en büyük korku kuraklıktır. Bir kaynak kişi köyde kuraklık olacak diye korkulduğunu ve bu konunun konuşulduğunu söylemiş, kırk iki yaşında birinin rüyasında suların bittiğini ve bakraçlarla dereden su taşıdıklarını gördüğünü anlatmıştır.

3.7.2.14. Yenice’de Yaşayanların Gözünden Köyde Yaşam

Yukarıdakiler köylülüğün benim tespit ettiğim nitelikleri idi. Köyde yaşayan birinin köyü anlatımı nasıl olurdu merakı ile bir kaynak kişiye (KK39) köyde yaşamayı tercih etmesinin sebeplerini sordum. 1950 doğumlu kaynak kişi, iki defa köyden ayrılıp dışarıya çalışmaya gitmiş, bugün Bağ-Kur emeklisi ve Yenice’de yaşıyor. Yaşamak üzere köyü tercih etmesinin sebeplerini şöyle sıralıyor:

- “Her şeyimi kendim ekiyorum, ekin dahil” diyerek bunun köyde kalma sebeplerinden biri olduğunu aktarmaktadır. Buğdayını değirmende öğütür, yiyeceği ekmeğin ununu elde eder, sütü komşusundan satın alır, yoğurdunu kendi yaparmış. Yirmi kadar koyunu varmış, on beşini kurbanlık olarak satmış, kalanını başkasının sürüsüne katmış. Karı-koca 1,5 dönüm seraya bakarlar. Serada kışlık ot işi kolay diyor; “sadece ekersin, sonra da alıcı gelir toplar”.
- Köye başka türlü ihtiyaçlar için her türlü satıcı gelir.

- Sessiz ve sakindir.
- Havası temizdir.
- Güvenlidir.

Yaşamak için köyün tercih edilme sebeplerinden biri de artık şehirlerin eski cazibesini yitirmesidir. Bugün artık köylülerin şehrin çeperlerinde tutunup yeni yoksul kesimi oluşturmaktansa, tarım dışı bir işle meşgul olarak köyde yaşamayı tercih ettikleri yeni bir kırsallık söz konusudur (Keyder ve Yenal, 2013: 96-97). Bu nedenle alternatif geçim olanakları yaratan şehirlere yakın köylerin nüfusları düşmemektedir çünkü şehirlere nazaran köyde geçim ve hayat daha kolay gelmektedir.

Yaşamak için köyü tercih etmenin sebeplerinden birini de iklim uzmanı Mikdat Kadioğlu şöyle dile getirmiştir¹⁴⁹; “insanlar köye gidiyor yazın, bu da onları kurtarıyor.” Kadioğlu aksi halde şehirlerin sıcaktan yaşanılmaz hale geldiğini ve Avrupa’da olduğu gibi Belediyelerin halkı sıcaklardan koruyacak önlemler alması gerekeceğini söylemektedir. Belediyeler kışın sert geçen günlerde evsizlere nasıl barınak sağlıyorsa, iklim değişikliği nedeniyle artık yazın sıcakları da “doğal afet” olarak değerlendirilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır.

Bununla birlikte köyün değişen koşulları nedeniyle; “hazine malını kullanama, yakıta para ver, suya para ver, o halde niye köyde oturacaksın” diyenler de bulunmaktadır.

¹⁴⁹ Kadioğlu bu sözleri 22 Haziran 2016 tarihinde Saat: 20.22’de CNN Türk kanalında yayımlanan “İnsanlık Hali” adlı programında dile getirmiştir.

3.7.3. Yeni Koşullara Uyum Sürecinde Yitirilen Köylülük ve Riske Giren Sürdürülebilirlik

Köylülüğün bütün bu unsurları bir araya geldiğinde köylüyü *kendi kendine yeten* bir topluluk haline getirmektedir. Bu biçimde hayat, neredeyse dışarıyla bağlantısız ve paraya ihtiyaç olmadan sürdürülmüştür. Para sadece hastalıkta gerekli olmuştur. Yenicelinin kendi ihtiyacını kendinin karşıladığı ve sürdürülebilirliğinin göstergesi ve garantisi olan bu yaşam biçimi yaklaşık otuz yıl önce değişmeye başlanmıştır. Yenice’de açık alanda domates yetiştiriciliğinin denendiği bu yıllar aslında ülkede 1980 sonrası neoliberal politikaların uygulamaya konduğu döneme denk gelmektedir. Domates yetiştiriciliğiyle piyasa ekonomisinin ilkelerinin Yenice’de de hüküm sürmeye başlamasıyla birlikte önce köylülüğün unsurları çözülmeye başlamış, seracılığın ardından köylülüğün bütünü risk altına girmiştir. Köylülüğün; evin ihtiyacı için çeşitli sebze ekimi, hayvan beslenmesi ile yerellik -ki buna bağlı olarak lezzet, sağlık ve konfordan da vazgeçilmiştir-, yardımlaşma, ortak yapı, alet kullanımı, bez dokuma, çorap örme, alet edevat üretme ve bütün bunlara ilişkin halk bilgisi gibi unsurları tek tek yitirilmektedir. Bu unsurların çözülmeye başlaması ile de köylülüğün bütün bir yaşam biçimi olarak günümüzün sürdürülemez hayat tarzına karşı alternatif oluşturma gücü, sürdürülebilirlik potansiyeli zayıflamaktadır çünkü köylülük gücünü bu unsurların birbirleriyle eklemlenmesinden almaktadır. Köylülükte unsurlar öylesine birbiri içine girmiştir ki yaşamın hiçbir alanında boşluk bırakmayarak sağlam bir duvar halini almıştır. Bu durumu örneklemek için bağcılığa yakından bakılabilir. Bağcılık Yenice’nin sıcak ve kurak koşullarıyla uyumlu bir uyarlanma örneği ve köylülük içinde iyi bir gösterendir.

Bağcılık Yenice köyünün ekolojik koşullarına uyum sağlama sürecinde ortaya çıkmış, geçmiş çok eskilere dayanan bir faaliyettir. Yenice’de bir çırpıda sayılan yaklaşık 15 yerli üzüm türü vardır. Üzüm sepet ile toplanır ve bunun için sepet örücülüğü denen bir zanaat gelişmiştir. Üzüm toplama ve pekmez yapımında yardımlaşma vardır, böylece yardım eden kişi kendi ihtiyacı olan üzümü ve pekmezi de alabilir. *Şarpana* adı verilen yapılar ile pekmez kazan ve tavaları ortaklaşa kullanılır. Bunlar köylülüğün ortaklaşmacı/paylaşımcı yönünü ortaya koymaktadır. Üzümden pekmez ve *çerez* yaparak kışa hazırlık yapılır, fazlası ile buğday/fasulye takası yapılır. “Tarhana çorbası, arkası pekmez” ifadesinde somutlaştığı üzere sofralardaki yeri de üzüm ve pekmezin bir besin kaynağı olarak önemini ortaya koymaktadır. Bağ çubuklarının yufka sacının altında yakacak olarak kullanılması, *delikanlıbirliği*nin toplantılarında pekmezle pişmaniye helvası yapıp yenilerek eğlenilmesi, düğün böreğinin pekmezle tatlandırılması ve hasta olan insana, hayvana pekmez içirilmesi gibi halk hekimliği uygulamaları, bağcılığın ve pekmezin köylülük içindeki unsurları birbirine ekleyen bağları gösterme ve köylülüğün önemini ortaya koyma konusunda yeterince fikir vermektedir. Görüldüğü üzere bağcılık, kültürün burada gösterilmeyen sözlü ürünleri de dahil pek çok unsuruna etki etmektedir. Bu nedenle de bağcılığın terk edilmesi domino etkisi yaratacak ve kültürün yukarıda sıralanan birçok unsuru ile bütünlüğü zarar görecektir. Nitekim bütün bu faaliyetler piyasa ilişkileri içinde fiyatlandırılmadığı için bağcılığın kıymeti bilinmemiş, giderdiği ihtiyaçlar önemsenmemiş, yerlerini sürüp başka ürün ekmek üzere bağcılık terk edilmiştir. Sonuçta bağcılığın köylülük içindeki yeri ve öneminin kavranamadığı ortaya çıkmaktadır. Köylü bunu, “adam sende dedik, yiyeceğimiz bir bağ üzüm, ona da kenardakiler yeter dedik” sözleri ile bağcılığı sadece üzüm yemek olarak gördüğünü dile getirmiştir. Bağın altını sürmek, ekilen buğdayı biçmek zor oluyor, gölgesinde pamuk olmuyor diye elli-altmış yıl öncesinde uygulamaya konan kalkınma stratejisine paralel olarak traktörleşme başlayınca bütün

bağlar sökülüş, sürülmüşür. Köyde tek tük kalan birkaç bağda ise son yıllarda üzümün olmadığı, bunda bahar aylarında yağın yağmurun etkili olduğu çünkü bu yağmurun zehirli olduğu söylenmiştir. Eskişehir'in Yarımcı köyündeki kurşun fabrikasından havaya ağır metaller salındığı düşünölmektedir.

Köylölüğün yitirilen diğör özellikleri şu başlıklar altında toplanabilir:

Karışık Sebze Ekimi: Köyde yaşanan göç nedeniyle nüfusun azalması, seracılıkla birlikte köyde aktif tarım yapanların zamanının kalmayışı ve esas olarak para ekonomisine geçiş gibi nedenlerle evin ihtiyacı için küçük çaplı sebze tarımı terk edilmektedir. Küçük çaplı olan bu sebze tarımında, sadece evin ihtiyacına yetecek kadar bir alanda; yerli tohum kullanılarak, bütün sebzelerin bir arada ekildiğı ve doğayla uyumlu karışık ekim yapılır. Bunlardan kurutarak, salça-turşu yaparak kışlık hazırlık yapılır. Yerli tohumla, gübresiz bir şekilde yetiştirilen, zamanında hasat edilen ve uygun koşullarda saklanan kavun ve kabak bahara kadar yenir. Kışın “doksın kabak, doksın kütük” ile geçtiğini anlatan söze bakılırsa kabak kış boyu dayanan bir sebze ve belki de bu nedenle Yeniceinin beslenmesinde önemli bir yere sahiptir. Kabak bakım istemediğı için henüz ondan vazgeçilmediğı, “emek isteyen şeylerden vazgeçildiğı” söylenmiştir. Örneğın kışlık kuru soğan ekimi -üstelik de yaza kadar dayanan sert soğanları olurmuş- bırakılmıştır.

Hayvan Besleme: Eskiden her evde bir eşek, bir çift öküz, bir inek ve on-onbeş tavuk olurmuş. Bugün öküz eşek hiç yoktur. İnek ise süt inekçiliğı yapılan bir mandıra hariç tutulursa on kadar ailede kalmıştır. İnek sayısının azalmasının nedeni seracılıktır. Köyde inek besleyecek durumda tarımsal faaliyetle uğraşınlar genelde seracılarıdır. Köyün dışında ve dolayısıyla evlerden uzakta olan seralarda, iklimin sıcaklığı nedeniyle

genelde sabah çok erken ya da akşamın geç saatlerinde çalışılmaktadır. Bu saatler ineğin tam da bakım saatleri olduğundan, bunun için köye gelip gitmek mümkün olamamakta ve böylece inek ve diğer hayvanların bakımından vazgeçilmektedir. Köyde süt inekçiliği yapan kişi, sütünü sütçüye vermektedir. İneği olmayan köylü süt ihtiyacını mümkün olduğunca köyden gidermeye çalışsa da köydeki inekler köyün ihtiyacı olan süt ve süt ürünlerini karşılamaya yetmemektedir. Bu nedenle köy bakkalında haftalık 15-16 kova (2,5 kiloluk) yoğurt satılır. Peynir de satın alınır. Köyde hemen herkesin üç-beş tavuğu vardır ama yetişmeyince yumurta da satın alınır. Köy bakkalında haftalık 300 adet de yumurta satılır. Eskiden hindi, kaz da çok olurmuş, “şimdi iş fazla, o yüzden artık yapılmıyor” deniyor.

Lezzet ve Konfor: Yerel olanaklar ve yerli tohumların kullanıldığı geçimlik üretimde üretici ve tüketici farklılaşmadığından lezzet ve konfor önemli birer unsur olmuştur ancak pazar için üretime geçişle birlikte bunlardan vazgeçilmiştir. Örneğin pamuk üretiminin yapıldığı zamanlarda yerli pamuğun üretimi daha zor olduğu halde yatağı “tıftık gibi daima kabarık, yumuşak durur” diye köylü kendi ihtiyacı için yerli pamuk ekmiştir. Aynı sebeple üretici ve tüketicinin yüz yüze geldiği yerel pazarlarda yerli pamuk yüksek fiyattan satılmıştır. Buralarda yerli ürünün bilgisine tüketici de sahip olduğundan fiyatlar da kaliteye göre belirlenmiştir. Zirai tohumun pamuğunun ise kiloda daha ağır basmasına rağmen yatağının çabuk sertleştiği bilindiğinden fiyatı da daha ucuz olmuştur. Pazar için üretim amacıyla sürekli bir ürün değişimi yaşayan Yenice’de pamuk ekimi çok eskilerde kalmıştır. Pamukla birlikte ekilen yerli kavunların da bugün hafızalarda özlemle anılan lezzeti kalmıştır. Susam da ekilmez olmuş ancak susam ezmesi ile yapılan çörekler unutulamadığı için yeniden ekmeye başlayanlar olmuştur.

Mutfak, El Sanatları Gibi Diğer Kültürel Unsurlar: Ürün desenindeki her yenilik, eskisiyle birlikte oluşan birçok kültürel pratiğin de yok olmasına neden olmuştur. Örneğin pamuk ekiminin yapıldığı dönemde pamuktan yorgan, yatak yapımı yanında ip yapıp heybe, çuval, pantolon, bez de dokunmuştur. Pamuk ekiminin bitmesiyle bunlar da terk edilmiş, yerlerini ikame edecek olanlar parayla satın alınır olmuştur. Aynı şekilde susamın terk edilmesi ile susam yağının mutfaktaki kullanımı, susamla yapılan yiyecekler ile susam yağının halk hekimliğindeki kullanımı da sona ermiştir. Hızlı para kazanma isteği nedeniyle meyveye önem verilmez olmuş, bağlar sökülmüş, iğdeler kesilmiş ve eğlencelik yiyecek yapılmaz olmuştur. Meyveciliğin sona ermesine bağlı olarak sepetler ve sepet örücülüğü de yok olmuştur.

Dünya Görüşü: Seracılık, açık alandaki üretimle kıyaslandığında doğal koşulların denetim altında tutulduğu bir faaliyettir. Bunun köylünün doğa algısı, dünya görüşü ve düşünce dünyasında da değişikliklere yol açtığı görülmektedir. Örneğin bayramlarda yağmur isteğine yönelik büyüsel pratikler iyice görünmez olmuştur. Seracılıkla yardımlaşma esasına dayalı bir çalışmadan, piyasa ilişkileri çerçevesinde emeğin değerlendirildiği bir sürece geçilmiştir. Böyle olunca bir günlük emeğin karşılığı olarak işde verilmesi eleştirilir olmuştur. Pazar için üretimin yapıldığı seracılıkla beraber; “geçim” bir “iş” haline gelmiş, yardımlaşmaya dayalı *kubaşık*’tan emeğin metalaştığı bir *yevmiyeciliğe* doğru geçiş yaşanmıştır. *Kubaşıklığın yevmiyecilikle yer değiştirmesi sonucu, kubaşık yiyecekleri, kubaşık türküleri de yok olma sürecine girmiştir.*

Halk Bilgisi: Köylülüğün temelinde yer alan ekip-biçme faaliyetlerindeki değişme, bununla ilgili halk bilgisini de değiştirmektedir. Seracılığa kadar olan süreçteki pazar için üretimi yapılan ürünlerde -her ne kadar ürün deseninde sık sık değişiklikler olsa da- faaliyet (ekip-biçme) temelde aynı olduğu için her yeni ürünle birlikte halk bilgisi kısa

sürede oluşturularak mevcut birikimin üstüne eklenmiş ve böylece hayatın devamlılığı sağlanabilmiştir. Bu esnada her yeni ürün ile birlikte eskisine dair bazı bilgiler yok olurken, yenisinin oluşumu da belli bir zaman almıştır. Pazar için üretim denebilecek seracılıkla bu durumda radikal değişiklikler yaşanmıştır. Seracılık, üretim biçimi olarak bugüne kadar denenmiş pratiklerden oldukça farklılık göstermektedir. Bu nedenle eskiden edinilmiş halk bilgisi seralarda yetiştirilen ürünler için yeterli olamamış, yeni bilginin oluşması zaman almıştır. Şu örnek olay bu konuyu daha iyi açıklayacaktır: Bir gün seradaki ürünlerin yaprakları buruşmuş, ziraatçi çağırılmış, o da “bitki strese girmiş” demiş. Köylüler şaşırmış, “bitki de strese girer mi ki” demişler. Zirai ilaç kullanımındaki yanlışlıkların etkenlerinden biri de konuyla ilgili halk bilgisinin yeterli olmayışdır. Her ne kadar sera yapımında gereken ustalık bilgisi vb. bu işe önceden başlamış yakın yerlerle olan ilişkiler sayesinde çözüme kavuşturulabilmiş ise de serada bitki yetiştiriciliği ile ilgili halk bilgisinin oluşması için zamana ihtiyaç vardır. O nedenle seracılık büyük oranda profesyonellerden alınan bilgiye dayalı olarak yürütülmektedir. Günümüzde tarım danışmanı başta olmak üzere internet ve televizyon kanalları köyde yeni bilgi kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca kendi yaşadıklarından öğrenmeye çalışanlar, bu yüzden defter tutanlar da bulunmaktadır.

Bilgi çağında yeni medya araçları ile yeni teknolojinin kullanımı bilgiye ulaşımı kolaylaştırmıştır ancak bu durum seracılık öncesindeki geçim faaliyetlerine ilişkin bilginin yani yerel halk bilgisinin bir daha kullanılmamak üzere terk edilmesine yol açmaktadır. Binlerce yılın deneyimi ile oluşan ve yaşamın her alanını kapsayarak zenginleşen halk bilgisi, her yıl yeniden uygulanmak kaydıyla gelecek nesillere aktarılmaktadır çünkü halk bilgisi katılımcı ve deneyimseldir. Bu aktarım esnasında değişimin yaşanması kaçınılmaz fakat seracılıkla başlayan uzmanlaşma bütün köylülüğe zarar vermektedir. Yukarıda detaylarıyla verildiği üzere seracılık hem başka hiçbir şeye

zaman bırakmamakta hem de para ekonomisine geçiş nedeniyle ihtiyaçlar para ile karşılandığından bu ihtiyaçların giderilmesine dair halk bilgisine de zarar vermektedir. Böylece halk bilgisi yaşanmadığı için aktarılamamaktadır. Bunlar köylülüğün sürdürülebilirlik için önemli unsurlarıdır. Her geçen gün yeni teknoloji ile donanan ancak köylülüğüne dair becerilerini terk eden köylü, gittikçe yaşamsal donanımdan mahrum kalmaktadır. Bugünkü teknoloji yaşlıların deneyimlerini geçersiz hale getirmekte ancak o deneyimler bugünün şartlarına benzemeyen şartlarda elde edilmiştir. Eğer benzer şartlar gelecekte tekrar ederse, günümüzün genç yetişkinleri ne yazık ki o koşullarla başa çıkabilecek bilgiden yoksun olacaklar (Diamond, 2015: 314).

Yenice köyünde yaşananlar aslında Türkiye genelinde yaşanmakta olan bir soruna işaret etmektedir: Doğanın ve biyolojik çeşitliliğin korunması açısından önemli bulunan geçimlik tarım ve köylülük mirası yok olmaktadır. Oysa geçimlik ve yarı geçimlik tarım Türkiye’de sadece çevresel açıdan yararlı olmakla kalmamakta, kırsal nüfusun büyük bir kısmına da gelir/gıda güvencesi sağlamaktadır (Redman ve Hemmami, 2008: 22, 37). Bir başka deyişle hayat güvencesi vermektedir çünkü köylülük kendi kendine yeterli bir yaşam biçimi ve sürdürülebilirlik demektir. Ziraat Mühendisleri Odası Başkanlığı yapmış olan Gökhan Günaydın da aşağıdaki ifadesinde görüleceği üzere, tarım sektöründe bir canlanma olmadığı halde kriz dönemlerinde insanların köyde kalmakta olduklarını söyleyerek köylülüğün kısaca “geçim” demek olan yaşamsal yönüne dikkatleri çekmektedir.

“Kriz dönemleri, bu yapıyı olanca çıplaklığı ile ortaya koymaktadır. 2001 sonu ve 2002 başlarında ülkenin yaşadığı iki büyük ekonomik krizden sonra genel istihdam düzeyinde önemli daralmalar yaşanırken; yalnızca tarım sektörünün istihdam düzeyi yükselmiştir. Bunun, sektördeki bir canlanma ile ilgili olmadığı açıktır.” (Günaydın, 2008).

Türkiye’de tarım bir iş kolu olmaktan çok daha fazlası, “geçim” demektir ve bu nedenle yaşar kalma riski karşısında insanın güvende hissettiği tek yer köy olmaktadır. Dahası köylülük sadece köyde yaşayanları değil, şehirdeki köyle bağlantılı kişileri de desteklemekte, yaşanan zorlukların kolay atlatılmasını sağlamaktadır (Sönmez, 2000). Kentlerde yaşayan birçok kişi köyde yaşayan anne babalarının desteği ile yaşamını sürdürmektedir. Bu amaçla köyden şehre yazın taze sebzeler, güzün turşu, yaprak, pekmez, kışın sebze kuruları, ekmek, yumurta vb. gönderilmektedir. Bu desteklerin bir kısmı da hediye şeklinde olmaktadır. Köyde bazı faaliyetler hediye götürmek için sürdürülmektedir. Görüşme yapılan bir Yenice’li 2013 yılında 5 kiloluk 20 bidon turşu, toplam 100 kilo da salça hediye ettiğini söylemiştir. Tarhana, bulgur, pekmez, yılbaşında hindi, incir kurusu, salça, turşu köyden şehre götürülen hediyeliklerin başında gelmektedir.

Günümüzde Yenice’de maaş almayan yok gibidir. Köyün % 90’ının kurban kestiği söylenmiştir; kesmeyenler dul kadınlar ya da tek başına yaşayanlarmış. Bu bize - köylülük terk edilse bile- temel ihtiyaçların karşılanmasında zorluk çekilmediğini göstermektedir. Bu durumu Sevcan Okyay şöyle dile getirmiştir: “Yeni evlendiğimiz zamanlarda yemeğe yağı tahta kaşıkla koyardık, şimdiki gibi şişeden boşaltmazdık”. Şimdi artık yağ yapmak için susam ekmek, onu ezmek, yağını çıkarmak falan da gerekmiyor, ihtiyaçlar satın alınarak karşılanabilmektedir. Böyle olunca da “hepsi hazır olunca canımız istemez oldu” diyerek kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktan vazgeçtiklerini söylemektedirler. Bununla birlikte günümüzde yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmış ve para yetmez olmuştur: “Yiyim giyim çoğaldı. İki üç kat eskin olurdu, yurdun geyerdin. Paranın bereketi yok. Gelen para harcanıyo bitiyö.” Hasılı eskiden olduğu gibi “doksan kabak, doksan kütük” ile kışı geçirmek; “tarhana çorbası, arkası pekmez” ile öğün atlatmak mümkün görünmemektedir. Bundan başka günümüzde Yenice’liler iyi

eğitim istiyor ve teknolojik yenilikleri takip ediyor. Köylülerin yeni teknolojiye çok kolay adapte oldukları görülmektedir.¹⁵⁰ Örneğin köyde 20-30 kişide buzdolabın yanında ayrıca derin dondurucu vardır. Köyün yarısında mutfak robotu bulunur ve pul biberlerini, biber salçalarını bunu kullanarak yapmaktadırlar. Tarhana artık değirmende, salça Düzköy'deki makine yardımı ile yapılmaktadır. Köyde cep telefonlarının çekmemesine rağmen hemen herkesin cep telefonu, yirmi kişinin de interneti vardır. Yeni hayat tarzı ile birlikte yeni makine, alet-edevat derken, buna bağlı olarak elektriğe ve akaryakıta da bağımlılık artmakta ve köylülüğü terk eden köylü de böylece tüketim toplumunun bir üyesi olarak iklim değişikliği ve ekolojik krize katkı verir hale gelmektedir.

Değerlendirme

Yenice'de “doksan kabak, doksan kütük”, “tarhana çorbası, arkası pekmez” gibi kalıp sözler ile “iki üç kat eskin olurdu, yurdun geyerdin” şeklindeki kaynak kişi ifadeleri köyde geçmişteki “geçimi” özetlemektedir. Bugünden bakarak yapılan bir başka kaynak kişi değerlendirmesi de “ne kadar yoksulluk olsa da harç borç yoktu, masraf müsrif yoktu, her yediğimizi giydiğimizi kendimiz yaptık” şeklindedir. Bugünkü tüketim alışkanlıklarıyla geçmiş için “yoksulluk” ifadesinin kullanımı, değerlendirmenin kapitalist ekonominin bakış açısıyla yapıldığını göstermektedir. Öte yandan kendi yediklerini ve giydiklerini kendilerinin üretmesi demek olan köylülükte masraf ve borcun da olmadığı söylenirken; günümüzün kapitalist ekonomisinin ürün bolluğu kadar masrafları da arttığı dile getirilmektedir. Kapitalist ekonomiyle ilgili sorun tam da budur; daha çok üretmek için daha çok ihtiyaç tanımlanmaktadır. Böylece “yiyim giyim çoğaldığı” halde para yetmemektedir.

¹⁵⁰ Eskilerin teknoloji ile ilişkisine ilişkin şöyle bir anlatı tespit edilmiştir: Bir kaynak kişinin (KK35) karısı ile ninesi pamuk çapasına gitmişler. Nine giderken elektriği koynuna koymuş öyle gitmiş. Öğlen olmuş, karınları acıkmış, ateş yakacaklarmış. Ateş var mı demişler. Nine “bende var, çocukların şamdanını aldım geldim” demiş. Elektrikle ateş yakılabileceğini sanmış.

Hâlbuki köylülükte ihtiyaçlar az ve kolay giderilebilirdir. Tıpkı taş devrinin bolluk toplumlarındaki (bk. Sahlins, 2016: 21) gibi köylülükte de ekonominin kabulleri tersyüz edilmiştir; ihtiyaçlar kıt, bunları gidermek için doğal çevredeki olanaklar boldur. Doğanın sunduğu olanakların mülkiyeti genel, bunları alete dönüştüren becerinin bilgisi ortaktır. Serge Latouche'un ifadesiyle üretimci ve tüketimci propagandadan kendimizi kurtarırsak gerçek kanaatkârlığın bolluğun ön koşulu olduğu ortaya çıkacaktır (Latouche, 2018: 35).

Bugün dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de kalkınmacı ekonomi politikaları hüküm sürmektedir. Kalkınmacılıkta yoksulluk parayla alınıp satılabilen ihtiyaçlarla ölçüldüğünden parayla alınıp satılmadan giderilen ihtiyaçlar görmezden gelinmekte ve köylü bu durumda kalkındırılmayı bekleyen yoksul kesimi oluşturmaktadır. Halbuki yoksulluk Ivan Illich'in (2004: 75) söyledikleri hatırlanacak olursa; zorunlu ihtiyaçları ekolojik olarak sürdürülebilir bir şekilde giderme yoludur, bir eksiklik değildir. Buna rağmen kalkınmacı bakış açısıyla yürütülen politikaların sonucunda Yenice'de köylü serbest piyasa ekonomisine tabi hale gelmiş ve onu bugüne taşıyan köylülüğünü terk etme yoluna girerek tüketim toplumunun bir üyesi olma yolunda ilerlemektedir.

Köylünün tüketici olarak kapitalist ekonominin bir parçası haline gelmesinin ve böylece köylülüğün unsurlarının çözülmeye başlayarak "köylülük" adı verilen bütünün her geçen gün zarar görmesinin doğal çevre açısından iki taraflı sakıncası bulunmaktadır. Birincisi yerine gelen seracılığın toprak ve su kirliliği gibi doğrudan doğal çevreye zarara yol açması, ikincisi de kendi kendine yeterliliğini yitirmesidir. Seracılık öncesinde küçük ölçekte, yerli tohum, karışık ekim gibi geleneksel yöntemler ile halk bilgisi kullanılarak yapılan tarımsal faaliyet ve bununla sağlanan geçim; doğa için

zararlı olmadığı gibi kendi kendine yeterliliğiyle dünyada hüküm süren kapitalist ekonomiye karşı durma potansiyeline de sahipti.

SONUÇ

Bu çalışmada amacım köylülüğün sürdürülebilir bir hayat tarzı için model olup olamayacağını analiz etmektir. Sürdürülebilirlik arayışları, dünyada yaşanmakta olan çevre sorunlarının ve ekolojik krizin hayatı tehdit eder hale getirmesi ile önem kazanmıştır. Yaşamı durma noktasına getiren bu sorunlar dünyada hızla yayılmakta olan tüketici hayat tarzı ve bunu üreten dünya ekonomik sisteminden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir yaşam modelleri ancak küresel dünya ekonomik sisteminin uzağında bulunabilirdi. Bu düşünceden hareketle köylülüğü çalışmama konu ettim.

Ekolojik krize çözüm arayışı yolunda “taze filizler” olarak ekoköyler de ortaya çıkmıştır ancak ekoköyler ortaya çıktıkları günden beri önemli mesafeler kat ettikleri halde köydeki hayatın devamlılığı ile ilgili hala ciddi sorunlar yaşamakta ve çoğu zaman uzun soluklu olamamaktadırlar. Ekoköyler ekolojik bir topluma geçiş için bir kılavuz da sunamamaktadırlar. Bu durum gözlerin insanın binlerce yıldır sürdürülebilirliğini deneyimleyerek test ettiği tarımcı yaşam biçimi olarak gerçek köylere çevrilmesine sebep olmaktadır. Gerçek köyler, yaşam becerileri ile ekoköylerden ayrılmaktadır. Bu mayası çoktan tutmuş gerçek köylerin tohumları önceden atıldığı ve bir hayli derinlere kök saldıkları için esen sert rüzgarlara karşı daha dirençli olmaktadır. Böylece sürdürülebilirlikleri de kanıtlanmış olan gerçek köyler artık “ekokültürler” olarak adlandırılmaktadır. Köylülüğün sürdürülebilir bir yaşam modeli ya da ekokültür olup olmadığını anlamak üzere alan çalışmasının, üzerinde bulunduğu coğrafya açısından şanslı bir ülke olan Türkiye’de yapılması da ayrıca önem kazanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca köye ve köylülüğe dönük çalışmalar ile politikalar gözden geçirilip günümüzdeki durum değerlendirildiğinde; hayatın sürdürülebilirliğini

tehdit eden aynı nedenlerin bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de köylülükleri hızla yok ettiği görülmektedir. Yazılı kaynaklar dünya ekonomik sisteminin etkisi altına giren köylünün ya küçük meta üreticisi haline dönüşeceği ya da yok olup gideceğini öngörmüştür. Türkiye’de köylülük, köyden şehre göçle yok olma sürecine girmiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında nüfusun büyük bir bölümü köylerde yaşarken, geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren köyden şehre göç başlamış, günümüzde nüfusun çoğunluğu şehirlerde yaşar hale gelmiştir. Bundaki en önemli etken korumacı ulusal tarım politikalarından vazgeçilerek köyün serbest piyasanın etkilerine maruz bırakılması olmuştur. Köylü piyasa için üretim yaparak sisteme dahil olduğu ölçüde sürdürülebilirliğini kaybetmiştir. İşin kötüsü bugün artık şehirler de eski cazibesini yitirmiştir. Bu sebeple kırsal insanının hem köylülüğün hayatı kolaylaştıran özelliklerinden destek almak hem de yeni iş olanaklarından yararlanmak üzere şehir ve kasabalara yakın köylerde yaşamayı tercih ettiği görülmektedir. Bunun tersi bir durum da uzun yıllardır, şehre göç edenlerin köyleriyle bağlarını koparmadan, tarlasını ekip yiyeceğini köyden getirerek yaşamını sürdürmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Her iki durumda da köylerin yaşam destek ünitesi olarak işlev görmesi, köylülüğün sürdürülebilirlik açısından öneminin fark edilmesinde bir ipucu niteliğindedir.

Tez kapsamında Ankara ili Nallıhan ilçesi Yenice köyünde 2013-2017 yılları arasında yapılan alan çalışmasının sonuçları göstermektedir ki buradaki durum da Türkiye genelinde yaşananlardan farklı değildir. Yenice ekolojik olanaklarının sunduğu avantajdan ötürü; pamuk, pirinç gibi endüstriyel ürünlerin tarımı yoluyla piyasayla eklemlenme sürecine geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısının başlarında, civardaki köylerle kıyaslandığında erken denebilecek bir zamanda girmiştir. Buna, kıyısında kurulduğu Sakarya Nehri’ne yapılan hidroelektrik santralinin iş olanakları da eklenince köyün nüfusu artmasa bile en azından tamamen boşalma aşamasına gelmemiştir. Bununla

birlikte Yenice’de de günümüzde serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde gittikçe derinleşen piyasa ilişkilerine paralel olarak köylülük terk edilmektedir. Bir başka ifadeyle; Yenice “köylülüğün son kalesi”nin düşüşüne sahne olmaktadır. Bu durum Yenice’de seracılıkla birlikte bariz bir hal almıştır. Gene de Ortadoğu’da köylülüğün son kalesi olarak değerlendirilen Türkiye’de köylülük çalışmaları için hâlâ bir fırsat bulunmakta; onları son kez uygulayanların hafızalarında küllenmeye başlayan köylülüğe ilişkin pratikler, yeniden uygulamaya geçirilerek közün canlandırılmasını beklemektedir.

Köylülüğü, tamamen yok olmadan, günümüzde yaşanan çevresel sorunlara çözüm bulmak üzere ekolojik yaklaşımla ele alan bu tez çalışması uygulama yönelimli bir nitelik kazanmaktadır. Ekolojik yaklaşımla ilgili antropolojide önemli bir literatür oluşmuştur. Folklor da ekoeleştirel bir okumaya tabi tutularak bu alanda da uygulama yönelimli çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bu konuda deneyimi folklorla göre daha eski olan antropoloji içindeki ekolojik yaklaşımın günümüzde çeşitli alt alanlara ayrıldığı görülmektedir. Bununla birlikte ortak bir şey var ki o da; ister ekolojik, ister çevresel antropoloji, isterse de çevreciliğin antropolojisi olsun, kültür-çevre ilişkileri incelemelerinde artık araştırmacının politik bir tutum takınması gerektiğidir. Sorun kapitalist ekonomiden kaynaklandığına göre politik tutumun ekolojist ideolojiye yaslanmasından daha doğal bir şey olamazdı çünkü ekolojizm kapitalizmin eleştirisi üzerine temellenmektedir. Kapitalist ekonominin sürdürülemezliği nedeniyle girilen çözüm arayışları Türkiye’de “kültürel olarak bilinen” diyebileceğimiz köylülüğün yeniden keşfine olanak vermektedir. Bu esnada da ekolojizmin doğayla uyum, kalkınmacılığın ve tüketim toplumunun eleştirisi üzerine kurulu ilkeleri sürdürülebilir bir yaşam için köylülüğün yeniden keşfinde ölçek olarak kullanılabilir hale gelmektedir. Bu sebeple Yenice’deki alan çalışmasının tamamında ele alınan bütün konular ekolojik

ve ekolojist bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bir başka deyişle ekolojist bakış açısıyla sürdürülebilir ekonomik bir model arayışı köylülük adı verilen yaşam biçiminin bütününe ele almayı gerektirmiştir.

Günümüzün küresel hale gelen dünya ekonomik sistemi nedeniyle Yenice'deki köylülüğün de sadece bulunduğu fiziksel çevrede izole bir yaşam biçimi olarak değerlendirilmesi mümkün olamazdı. Buradan hareketle çalışmaya antropolojinin çoklu bakış açısı entegre edilerek köylülüğün farklı seviyeli ilişkileri haritalanmıştır. Bu kapsamda öncelikle geçmişten günümüze süreklilik arz eden köylülüğün ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra bunun aşağıda sunulan sonuçları ekolojist bakış açısıyla değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Ekolojist bakış açısıyla Yenice köyünde kültür-çevre ilişkilerinin etnografik analizini içeren bu çalışma sonunda köylülüğün bir tanımını yapabilmek mümkün hale gelmektedir. Köylülük, yaşamın sürdürülmesi için gereken beslenme, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçları doğanın sunduğu yerel olanaklarla, halk bilgisine dayalı olarak, kendi kendine karşılama motivasyonu ile hareket eden, çoğunlukla basit ve kolay üretilabilir teknolojilere sahip, tarımsal üretime dayalı bir geçim faaliyeti ve bunun etrafında örülü, ortaklaşmacılığa dayalı, kanaatkâr bir yaşama biçimidir. Tarımsal faaliyetin bir yaşam biçimi haline geldiği köylülükte iş ve yaşam yerleri farklı değildir. Köylü çalıştığı yerde yaşadığından yaşamı tarlası etrafında kuruludur ve bu sebeple doğa ile iç içe bir yaşam sürdürür. Köylülük bu haliyle bir kırdaki yaşam becerisidir. Bununla birlikte köylülükte dışarıyla ilişki çerçevesi aşama aşama genişletilebilmekte, hanede karşılanamayan ihtiyaçlar köyden, köyde karşılanamayanlar ise yakın köylerden, yerleşimlerden değiş-tokuş ile karşılanmaktadır. Köylü ise bulunduğu kırsal coğrafyanın ekolojik koşullarına uyum sağlama sürecinde oluşturduğu bilgi ve becerisiyle yaşar

kalmak amacıyla ekip-biçen, bunun etrafında oluşturduğu kültürel bütün ile kendine özgü bir yaşam tarzı oluşturan, yaşamını sürdürmek için gereken becerilerin büyük bölümüne sahip, bireyselden çok ailesel faaliyet sürdüren, aynı zamanda içinde bulunduğu toplumsal birim olan köy ile sıkı ilişkiler kuran, bütünleşen, dayanışma ilişkileri içinde olan köy topluluğunun bir üyesidir. Bu durumda köy, kendi kendine yeterli küçük üniteler olan aileleri birbirlerine bağlayan, herkesin birbirini tanıdığı bir toplumsal birim ve kırsal yerleşme olmaktadır.

Köylülüğün Yenice’de tespit edilen geleneksel pratikleri; ekolojik, ekonomik ve sosyal olmak üzere aşağıda sıralanan üç temel üzerine oturan ekolojist ilkelerle gözden geçirilmiştir.

1. Ekolojizm ekolojik kriz ve iklim değişikliği sorununu dert edinir.
2. Bu sorunların baş sorumlusu olarak ekonomik büyüme, ilerleme ve kalkınmacılığı hedef alan kapitalist sistemi görür.
3. Bu ekonomik sistemin ortaya çıkardığı tüketim toplumunu sürdürülemez bulur.

Bu çerçeveden bakıldığında doğayla uyum, kanaatkâr bir geçim faaliyeti, temel ihtiyaçların kendi kendine ve yerel olanaklarla giderilmesi sonucu oldukça az indirgenmiş bir tüketim pratiği nedeniyle köylülük temel olarak ekolojist ilkelerle uyumlu görünmektedir. Bunun detaylı şekilde sıralaması, Yenice’deki alan çalışmasının sonunda elde edilen köylülüğün karakteristik özellikleri¹⁵¹ üzerinden aşağıdaki şekilde yapılabilir:

- Köylülükte yaşamın temelini oluşturan tarımsal faaliyet, endüstriyel tarımdan çok farklıdır ve onunla kıyaslandığında deneysel ve yerel bilgiye dayalı olması nedeniyle doğayla daha uyumludur. Endüstriyel tarım, hem büyük ölçekli

¹⁵¹ Bu özelliklerin bir kısmı daha önce 2007 yılında İstanbul’da düzenlenen Organik Tarım Kongresinde sunulan bildiride dile getirilmişti. Bk. (Karabaşı, 2007: 54-57)

Üretim, yüksek kimyasal girdi, tek ürün ile yoğun üretim yaparak evre tahribatına yol açtığı hem de kapitalist ekonomi sistemine tabi olduğu için ekolojizm tarafından eleştirilmektedir. Yenice’deki rneği üzerinden; karma tarım, karışık ekim, yerli tohum, düşük yoğunluklu üretim, çoğunlukla insan ve hayvan gücüne dayalı enerji ile basit teknoloji kullanımı, verimi arttırmak için geleneksel bilgiye dayalı yöntem ve hayvan gübresinden yararlanma, küçük ölçek, düşük risk gibi kendine özgü nitelikleri ile köylü tarımının ekosisteme zararı minimum düzeydedir. Örneğin kavun tohumları pamuk içine atılarak, pamuğun yapraklarının gölgesinde yetiştirilmek suretiyle hem kurak iklime iyi bir uyarlanma rneği sergilenmekte, hem de fazla sulamadan yetiştiği için bölgede lezzeti ile n salmış bir kavun yetiştirmek mümkün hale gelmektedir.

Köylülükte yaşamın temelini tarımsal faaliyet oluşturduğundan doğa ile yakın ilişkiler vardır. Yenice rneğinde köyün toprağı, suyu, havası, bitkileri, hayvanları hakkında oluşan zengin halk bilgisi; köyünden ayrılmış bile olsa kişinin öldükten sonra köyüne gömülmek istemesi gibi örnekler köylünün köyü ve toprağı ile kurduğu bağın göstergeleridir. Toprakla, doğayla iç içe yaşayan bu topluluklar, hayatlarının topraklarına ve köylerine bağımlı olduğunun farkında olduklarından bulundukları ortamla sürdürülebilir bir ilişki kurmaya çalışırlar. Yenice’de bugüne kadar sürdürülen köylülük doğal evre üzerinde kaldırma kapasitesinin üstünde bir baskıya, yıkıma neden olmamış, soruna yol açmamıştır. Bu nedenle bir uyarlanma stratejisi olarak köylülüğün Yenice’de sürdürülebilir, iyi uyarlanmacı olduğunu söyleyebiliriz. Böylece köylülük ekolojist ilkelerden birincisi olan *doğayla uyumu* yerine getirmiş olur.

İhtiyaçların yerel olanaklarla giderilmesi nedeniyle doğada geri dönüşü olmayan ambalaj atığı ve çöp yoktur. Örneğin yiyecekler daha çok doğada geri dönüşen

bez torba, ağaç dallarından örülmüş sele-sepet ile taşınır, toprak kaplarda saklanır. Bu da ekolojizmin doğayla uyumluluk ilkesi ile örtüşmektedir.

- Köylülüğün toprakla ve doğa ile bu yoğun ilişkisi, tarihsel süreç içinde çeşitli köylülüklerin ortaya çıkmasını sağlamakta, tıpkı ekosistemler gibi köyler ve köylülükler de çeşitlenmektedir. Aynı nedenle Marcel Mazoyer ve Laurence Roudart (2009: 29) da yeryüzündeki tarımların çeşitli olduğu söylemektedirler. İnsan doğa ile ilişkisi sürecinde edindiklerini tarihsel süreç içinde kültüre dönüştürmektedir. Bunun sonucunda da doğayla uyumlu yaşam biçimleri, farklı ekolojik koşullarda farklı olmaktadır. Örneğin nehrin kıyısına kurulmuş olan Yenice'deki köylülük, hemen birkaç kilometre uzağındaki dağ köylerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılık nedeniyle Yenice'de yetişen kavunlar dağ köylerinden buğdayla değiştirilebilmiştir. Bu farklı ekolojik koşullarla çeşitlenen yaşam biçimleri sürdürülebilir bir hayatın başarı anahtarıdır. Bu nedenle dünyanın her yerine uygulanabilir bir köylülük tipi yoktur. Ekolojizm sürdürülebilirlik için yerel ekonomi, yerel toplumsal yapıyı da içeren bu çeşitliliğin korunması gerektiğini savunmaktadır.
- Köylülük; toprak, su, hava olayları, bitkiler, hayvanlar olmak üzere doğal çevre hakkında yerel ve deneysel bilgiyle donanmıştır. Köylülükteki yerel çevre bilgisi, doğa ile sıkı ilişki içinde bir yaşamın sürdürülmesinde hayati öneme sahiptir. Toprağın, suyun, hava olaylarının, bitkilerin, hayvanların ve diğer doğa unsurlarının deneye dayalı bu pratik bilgisi, Batının rasyonel düşünceye dayalı genel bilgisinden farklılık göstermektedir. Her şeyden önce bu bilgi herkese aittir, buradan doğan ekonomik fayda günümüzün patent çalışmalarında olduğu gibi diğerlerinin zararına olacak şekilde tek elde toplanmaz. Bunun köydeki yaşamın sürdürülebilirliği yanında kapitalist ekonomiye karşı duruş açısından da önemi bulunmaktadır.

- Köylülük esnek¹⁵² bir uyarlanma biçimidir. İnsanlar çevrelerinde yeni bir durum ve sorunla karşılaşınca buna kültürel reçetelerin ötesinde bir çözüm bulmaya çalışır; işe yaradığını görünce bunu kültürün bir parçası haline getirir ve gelecek nesillere aktarır, böylece kültür süreklilik kazanır. Yenice’de pazar için üretimin başladığı yıllardan itibaren sık sık ürün değişikliğine gidilmesi ve tarımsal faaliyetlerin çeşitliliği, Türkiye’nin son elli yılda değişen tarım politikalarına uyum sağlama süreci ve esneklik olarak değerlendirilebilir. Köylülükler de böylece esneklikleri sayesinde hem çeşitlenmiş hem de günümüze ulaşmışlardır. Bunu ekonominin kavramları ile ifade etmek gerekirse köylülük, piyasa koşulları içinde üreticiyi kapitalist çiftçiden daha esnek kıldığı için varlığını koruyabilmiş ve bugüne gelebilmiştir (Özügurlu, 2011: 85).
- Yenice’de bu kadar sıklıkla üstelik de köylü için büyük sayılabilecek bir riski göze alarak ürün deseni değişikliğine gidilmesi bu esnada köylülüğün¹⁵³ ve kendi kendine yeterliliğin devam ettirilmesi sayesinde mümkün olmuştur. Köylü öncelikle kendisi için çalışır, üretimini de öncelikle kendi geçimi için yapar; burada ürünün “değişim” değerinden ziyade “kullanım” değeri vardır. Bu ürünler çoğu zaman pazara çıkmaz ve gerçek değeri bilinmez. Bu nedenle köylülük “ekonomik” de bulunmaz. Oysa onun esas gücü tam da burada, dünya ekonomik sistemine rağmen ayakta kalabilmesindedir. Kendi ihtiyacı için üretim ekolojist bir topluma giden yolda önemli bir adım oluşturur çünkü doğaya zarar vermeden kendi kendine yeten bir yaşam kurmak, dünya ekonomik sistemine karşı koymak için gereklidir. Yenice’de olduğu gibi köylülükte köyde giderilemeyen bazı ihtiyaçlar da -örneğin fasulyenin kavun ve pekmezin fazlası ile yakın çevreden değiştirilmesi şeklinde giderilir. Bu şekilde ihtiyaçların büyük

152 Esneklik değişen şartlara uyumu devam ettirebilme kapasitesidir.

153 Yenice’de köylülüğün ne olduğu ve neleri içerdiği Üçüncü Bölümün “3.7.1. Köylülüğün Neliği” başlığı altında sıralanmıştır, konuyu dağıtmamak için burada yinelenmemiştir.

oranda yerel olanaklarla giderilmesi nedeniyle köylülükte kendi kendine yeterlilik vardır ve böylece dışa -dolayısıyla da dünya ekonomik sistemine-bağımlılık azdır. Bu özelliği köylülüğün sürdürülebilir yaşam biçimi modeli olabileceği tezini güçlendirmektedir. Köylülüğün kapitalist üretim sisteminin içinde yok olup gideceği söylendiği halde günümüzde hala devam ediyor olması, onun geçimlik karakteri ile bu sisteme karşı durabilme potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Yenice’de de pazar için yapılan üretimden zarar edildiği halde, bu esnada köylülük sürdürüldüğünden yani kendi hayatlarını sürdürmek için gereken ihtiyaçlar, doğal çevrede bulunan olanaklarla bizzat kendilerince giderilmeye devam edildiğinden büyük bir yıkım yaşanmamış, her şeye rağmen köyde yaşam sürdürülmüştür.

- Ekolojizm endüstriyel üretimi eleştirir. Endüstriyel üretimde yaşam için gerekli olan sebze-meyve, tarhana, bulgur, makarna, pekmez, et-süt, yoğurt, alet-edevat ile diğer kullanım eşyalarının üretimi ve hatta tamiri gibi hizmetler buna ihtiyacı olan insanlar tarafından değil, uzmanlaşmaya sahip sektör tarafından endüstriyel olarak üretilip tüketilmek için köylüye sunulur. Oysa yaşamsal nitelikteki bu faaliyetler bir yaşama biçimi/kültür adını verdiğimiz köylülüğün parçalarını oluşturur. Endüstriyelleşme ile kültür kitle için üretilip satılır hale gelir ve insanın temel varoluş etkinliği olan “kültür” insana dışsal hale gelir (Atay, 2004). Örneğin düğün yemeğini eskiden köyde bu işi bilenler yaparken, günümüzde bu iş için şehirden getirilen aşçılar yapmaktadır. Köydeki *delikanlı odalarında* yapılan toplantılar, düğünler gibi ortalaşmacı eğlence biçimleri ile *kubaşıkla* pamuk *çakıldığı* sağımındaki gibi iş yapılırken yemiş yiyerek, türküler söyleyerek, hikâyeler anlatılarak yapılan eğlencelerin yerini bile kitle kültürünün araçları almaktadır. Köylülüğün sürdürülmesi, bunların yerine geçen endüstriyel üretimin ve uzmanlaşmanın da önünü alabilir.

- Ekolojizmin karşı çıktığı endüstriyelleşmede sistem, yeni ihtiyaçlar üretir. Oysa köylülük “yeteri kadarının gerçekten yettiği” bir yaşam biçimidir. Yenice’de “doksan kabak, doksan kütük”, “tarhana çorbası, arkası pekmez” şeklinde kalıplaşan sözler ile “iki üç kat eskin olurdu, yurdun geyerdin” şeklindeki kaynak kişi ifadeleri bu yaşam biçimini anlatmaktadır. Kapitalist ekonominin kabulünün tersine köyde ihtiyaçlar az, bunları gidermek için bulunan olanaklar sınırsızdır. Bu ekolojizmin eleştirdiği aşırı tüketim ve materyalizmin yıkıcı değerlerinin reddi anlamına gelmektedir. Köylülükte “geçim” buna karşılık gelmekte ve burada “modernizmin hızından, tüketimin hazzından” uzak durulmaktadır. İhtiyacın az, faaliyetin geçimlik olduğu köylülükte böylece işin de hayatın da hızı doğanın birbirini takip eden devreleri ve döngülerine bağlıdır, bir başka deyişle doğanın ritmiyle uyumludur.
- Ekolojik bir ekonomide doğanın tahribine dayanan niceliksel bir büyüme yerine azla yetinmek isteği vardır. Ekolojik bir ekonomi olarak değerlendirilebilecek köylülükte de temel motivasyon servet birikiminden önce yaşamın sürdürülmesidir. Ekonominin temel motivasyonu da yaşamın sürdürülmesidir ancak bunun ekonomi kitaplarındaki gibi uygulanması sorunlara yol açmaktadır. Örneğin Yenice’de daha fazla kazanmak beklentisi ile pazar için girişilen açık alanda domates üretimi hem kullanılan yoğun kimyasalları nedeniyle -çok hastalık gelmiştir- doğanın tahribine, hem de ekonomik olarak büyük riskleri nedeniyle yıkıma ve göçe neden olmuştur. Halbuki köylülük hayatın sürdürülebilmesi için insanın binlerce yıldır bizzat yaşayarak oluşturduğu, kendi içinde üretim ve bölüşüm mekanizmalarının olduğu kendine özgü bir yaşam sürdürme pratiği ve ekolojik bir ekonomi türüdür.
- Yenice’de de görüldüğü üzere köy, herkesin birbirini tanıyabildiği, yüz yüze ilişkiler kurabildiği ölçekte bir yerleşim birimidir. Buradaki üretim de küçük

ölçeklidir. Küçük ölçek ekolojizmin ilkelerinden biridir. Küçük ölçekliliği ve önceliği kendi ihtiyacının giderilmesine vermesi ile köylü üretimi, servet birikimine olanak vermez. Bu nedenle köyü oluşturan hanelerin birbirinden büyük farkları yoktur. Bunda köylülüğün paylaşımcı geleneklerinin de etkisi vardır. Örneğin Yenice’de ürünü paylaştıkça bereketinin artacağına inanan, bu amaçla tohum saçılırken konu-komşuyu, kurdu-kuşu da düşünen; bayramlardaki aş ve adaklar yoluyla sürekli paylaşım içinde olan bir dünya görüşü vardır. Bu düşüncenin ürünü olarak köylü daha fazla yağmur yağdırmak ve su kaynaklarının kurumasını önlemek için ürettiği her şeyi köydeki kimsesiz ve yaşlılar başta olmak üzere herkesle paylaşır. Bayramlar köylülükte adil paylaşımın ve yeniden bölüşümün bir aracı durumundadır.

- Yenice’deki bayramlarda uygulanan pratiklerden yola çıkarak; köylülükte toprağı canlı ve suyu sağlayacak olan doğaüstünü etki edilebilecek kadar yakın gören farklı bir doğa tasarımı olduğunu söyleyebiliriz. Ekolojik bilgelik olarak da değerlendirilecek bu dünya görüşünün temelinde, doğa ile iyi ilişkiler içinde olunmazsa zarar görüleceği düşüncesi yatmaktadır. Tohum saçarken söyledikleri üzerinden denebilir ki; köylü kendini diğer canlılardan ayrı tutmamakta, kendini doğa karşısında üstün görmeyip doğanın bir parçası olarak görmektedir.
- Herkesin herkesi tanıdığı, hala, dayı, abla, ağabey gibi akrabalık terimleri ile hitap ettiği ve birbiri ile samimi bağ kurduğu köy adı verilen birimde, aynı zamanda herkes herkesin nerede, ne yapmakta olduğunu da bilir. Bu, evde kalan yaşlı ve çocuğun köylünün gözetimi altında olduğu anlamına gelmektedir. Köyde tek başına dolaşan bir çocuk dikkatlerden kaçmaz, gerekirse korunur, kollanır. Bu nedenle köyler güvenlidir. Bunu bizzat Yeniceli de köyde yaşama nedenleri arasında saymıştır. Bağlı olduğu ilçe merkezine uzak olan Yenice’de alan çalışması için gidip geldiğim dört yılı aşkın süre boyunca güvenlik

güçlerinin köye gelmesini gerektirecek bir olaya ne rastladım ne de duydum. Köyün bu barışçıl yapısından yola çıkarak ekolojizmin şiddet karşıtlığı ilkesiyle de uyumlu olduğunu söyleyebiliriz.

- Köylülük her bakımdan daha fazla toplumsal dayanışma ağı sunmak gibi bir artı değere sahiptir. Yenice'deki *delikanlıbirliği*, düğünlerde üstlendikleri görevler göz önünde bulundurulduğunda bu dayanışma ağının kurumsallaşmış örneği gibidir. Doğum, evlenme, ölüm geleneklerinde olduğu gibi köylerde hayatın sevinci de acısı da ortaklaşa yaşanır. Yenice'deki örneğinde görüldüğü gibi tarla-bahçe işinde, ev yapımında karşılıklı yardımlaşma vardır. Zorlu işlerin *kubaşıklık* ile üstesinden gelinir. Köylülükteki yardımlaşma, profesyonelleşme ve para ekonomisine geçişi engeller.
- Köylülük belirli bir yaşta başlanıp belirli bir yaşta sonlandırılan bir meslek değil, bir yaşam biçimidir ve bu yaşam biçiminde çocuk, genç, yaşlı her yaş ve cinsiyetten insanın yeri vardır. Özellikle de çocuklar ve ihtiyarlar hayatın içindedir. Bununla birlikte köyde herkesin çalışma yoğunluğu aynı değildir, yaşlılardan oluşan hanelerde çalışmaya yoğunluğu düşük seviyededir. Buna rağmen örneğin Yenice'de kimse açlıktan ölecek durumda değildi. Bu açıdan köyler en iyi yaşlı bakım yerleridir. Köydeki çocuk ve yaşlılar herkesin sorumluluğundadır bunlar için profesyonel bakıcıya gerek yoktur.
- Köylülük toplumsal olarak yararlı ve kişisel olarak ödüllendirici bir çalışma biçimidir. Köyde ev ve iş ayrımı olmadığı gibi çalışma ve eğlence de kesin çizgilerle birbirinden ayrılmaz. Yenice'de tarla işleri de dahil, ev yapımı, kış hazırlıkları, düğün törenleri gibi pek çok iş ortaklaşmacı bir şekilde, eğlencelik yiyecekler ve türküler, fıkralar eşliğinde yapılır. Köylülükte daha insani bir ortamda çalışma, daha çok hareket, temiz hava, daha az etcil beslenme, daha az tüketmekten oluşan sağlıklı bir yaşam sürülür.

Köylülüğün Yenice'deki örneği üzerinden tarımla birlikte diğer bütün unsurları birbirleriyle eklemlenerek yaşam biçimi adı verilen kültürel bütünü oluştururlar. Bağcılık üzerinden Üçüncü Bölüm “3.7.3. Yeni Koşullara Uyum Sürecinde Yitirilen Köylülük ve Riske Giren Sürdürülebilirlik” başlığı altında anlatıldığı gibi köylülükte kültürel unsurların her biri, diğerini destekleyerek bu bütünü inşa eder. Kültürel yapının unsurlarının birbirleri ile eklemlenişi, bu yaşam biçiminin sağlamlığının garantisi olduğu kadar aynı zamanda da ekolojist açıdan dünya ekonomik sistemine karşı duruşun ve dolayısıyla sürdürülebilirlik potansiyelinin bir göstergesidir. Buradan hareketle belirtmek gerekir ki; köylülüğün sadece örneğin bitki bilgisinin alınıp, bu zenginliğin kalkınmacı yaklaşımla bir kaynak olarak kullanılması ne köylülüğü ne de hayatı sürdürülebilir kılacağı için ekolojist ilkelerle taban tabana zıttır. Yenice’de tanınan bitkilerin bilgisi, öncelikle oradaki yaşam için önemlidir ve oradaki yaşamın devamlılığı için gereklidir. Aynı şekilde Yenice’de tohum saçılırken söylenen kurdu kuşu düşünen sözlerin dile pelesenk edilmesi de, elde edilecek ürünü arttırmak için diğer canlıları kimyasallarla zehirleyen günümüzün daha çok kazanmacı ortamında hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Bu nedenledir ki köylülüğün bu kendine özgü bütünlüğü dikkate alınmazsa, köyün organik pazarın ürettiği bir alternatif olarak “köy ürünleri” şeklinde piyasada adı kalır ve ne kendi hayatının, ne de dünya ekonomik sistemine karşı durma potansiyelini gerçekleştirerek yeryüzündeki hayatın sürdürülebilirliğini sağlayabilir.

Yenice’deki örnek üzerinden yola çıkarak sıralanan bütün bu özellikler ortaya koymaktadır ki köylülük sürdürülebilir yaşam için bir model ve ekolojik topluma giden yolda bir kılavuz olabilir. Sürdürülebilir “yeni bir köy” için Yenice gibi gerçek köyler temel alınabilir. Bununla birlikte köyün bugünkü durumu bu konuda acele edilmesi gerektiğini göstermektedir çünkü köylülüğün sürdürülebilirlik açısından önemli

özellikleri terk edilmektedir. Köyün günümüzdeki durumunun da değerlendirildiği bu çalışma sonunda ortaya konmuştur ki Yenice’de de artık küresel dünya ekonomik sisteminin etkileri hüküm sürmektedir. Günümüzde sera ürünlerinin pazarla bağlantısı nedeniyle Yenice kendi kendine yeten niteliğini yitirmekte, her geçen gün küresel dünya ekonomik sistemine “bağlı” hale gelmektedir.

Alan çalışması köylülerin hafızalarına dayalı olarak geçmişini de içerdiğinden, kültürel değişimi de izlemek mümkün olmuştur. Bu aynı zamanda kültür-çevre ilişkilerinde ortaya çıkan çatışmanın da tarihçesini oluşturmaktadır. Yenice’de seracılığa gelene kadar olan süreçte yürütülen faaliyetlerin çevre üzerinde bir baskıya neden olduğuna ilişkin bir tespit bulunmamaktadır. Öte yandan piyasa için üretime geçişle birlikte tek ürüne bağlı üretim biyolojik çeşitlilik; kimyasal kullanımı toprak ve su varlığı üzerinde olumsuz etkilerde bulunmuş olabilir. Seracılık ise birim alandan daha fazla ürün elde etme üzerine kurulu, satın alınan -ve hibrit- tohum ve fide ile tek ürüne bağlı yoğun üretim yanında yüksek miktarda kimyasal kullanımı nedeniyle çevresel açıdan sorunludur. Buna paralel olarak üretimin pazar için yapılması ve böylece piyasayla eklemlenmeye başlaması nedeniyle köylülüğün terk edilmesine de yol açmaktadır. Bunun da ekolojik krize çözüm üretme potansiyeli şöyle dursun bu krize sebep olan piyasa ile ilişkileri derinleştirici etkide bulunma gibi sonuçları olmaktadır.

Yenice’de ve dolayısıyla köyde piyasa ilişkilerinin derinleşmesine paralel olarak köylülüğe ilişkin yaşanan değişimi şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- Yenice’de para ekonomisine geçilmiş ve “ekonomik” değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Hayvancılığın sebze yetiştirmeye göre, seracılığın da açık alandaki sebze yetiştiriciliğine göre “paraya daha yakın durduğu”, daha açık bir ifade ile “hızlı para” kazandırdığı değerlendirildiği yapılırken bununla köyde

de hızın önem kazandığının sinyalleri verilmiştir. Bu durum ne yazık ki köylünün gözünde de köylülüğe ilişkin faaliyetlerin ekonomik bulunmamasına neden olmaktadır.

- Seracılık tek ürüne bağlı ve yoğun bir üretim olduğundan, köylünün kendi tüketimi için yaptığı bitki ve hayvan yetiştiriciliğinden oluşan düşük yoğunluklu karma tarımı ve çeşitli ekimi bitirme noktasına getirmiştir. Seracılığa gelene kadar olan süreçte yapılan pazar için üretim, seracılıktaki kadar emek yoğun değildir. Örneğin inek beslemekten vazgeçmenin sebebi seracılıktır. Seracılıkla birlikte ilk terk edilen köylülük pratiği hayvancılık ve bununla birlikte kendi sütünü, yoğurdunu, peynirini yapmak olmuştur. Bu sebeple seracılıktan sonra artık üretilen ürünün kullanım değerinin yerini değişim değeri almaya başlamış denebilir.
- Günümüzde ne bağ kalmıştır, ne de pekmez yapımı, yerli kavun yetiştiren de yoktur. Dolayısıyla bunlardan elde edilen fazla ürünün takas yoluyla çevre köylerden buğdayla değiştirilmesi de bitmiştir. Yenice’de artık takasın yerini pazar almıştır fakat bu defa da kazancı araçlar elde etmektedir.
- Genelde bir-iki dönümlük olan seraların da küçük ölçeklidir ancak burada birim alandan yüksek verim elde etmek amacıyla yoğun bir üretim yapılmaktadır. Dahası seracılık artık profesyonellerce yönlendirilen bir üretim ve uzmanlaşma alanıdır. Seradaki üretimin tohumu, fidesi, ilacı, gübresi bu konuda oluşmuş sektör tarafından endüstriyel olarak üretilir. Seracılıkla birlikte hastalıklar da arttığından kimyasal kullanımı da artmıştır, öyle ki daha önce pazar için açık alanda yapılan hiçbir üretimde seracılıktaki kadar zirai ilaç kullanılmamıştır. Geleneksel yöntemlerin terk edilerek, yoğun kimyasal kullanımının artması nedeniyle uzun vadede toprak ve su kirliliğinin yaşanması yanında ayrıca biyolojik çeşitliliğin de zarar görmesi muhtemeldir.

- Seracılıkla ve uzmanlaşma ile birlikte yerli tohum, geleneksel üretim bilgisi unutulmaktadır. Düşük verim bahanesiyle yerli türlerin terk edilmesi tarımsal biyolojik çeşitliliğin yok olmasına neden olmaktadır. İşin kötüsü seracılığın piyasayla eklemlenmesi sürecinde köylü kendi yiyeceğini üretmediği, köylülüğünü devam ettirmediği için köylülüğe ilişkin bütün bilgi ve becerilerini de kaybetmektedir. Bu durumda sadece şehirde yaşayanların değil, köylünün de tarlası ile sofrası arasındaki mesafe açılmaktadır.
- Köylünün kendi yerli ürününü yetiştirememesinin, lezzet ve konforundan taviz verilmesi şeklinde bir de yan etkisi olmaktadır. Bununla birlikte örneğin susamın yetiştirildiği dönemlerden kalma bir susamlı ekmek yapma geleneği ve susamla yapılan yiyeceklere özlem nedeniyle yeniden susam ekimi yapanlar vardır. Bu da bir kez daha köydeki üretimin sadece bir tarımsal faaliyet olarak değerlendirilmeyeceğini göstermektedir. Köylülükte tarım kültürünün birbiriyle eklemlenmiş unsurlarından biridir. Bu sebeple tarımsal bir faaliyet olarak ürün deseninde değişikliğe gidilse bile eğer o ürün kültürel yapı içinde kök salmışsa, terk edilmesi kolay olmamaktadır.
- Seracılıktaki uzmanlaşmaya paralel olarak ortaklaşmacılığa dayalı köy hayatının karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı *kubaşıklığı*nın yerini, ücretli yevmiyecilik almıştır. Aynı şekilde törenleri, eğlencelerinde de profesyonelleşme görülmeye başlamıştır. Örneğin düğün yemeklerini ilçelerden kiralanan restoran sahipleri yapmakta ve köylüye ait, ortak kullanılan kap-kacakla değil, tek kullanımlık endüstriyel üretim malzemeleriyle sunmaktadır. Her ne kadar farklı amaçlarla başlasa da köylü belediyelerin organizasyonu ile ücretsiz gezi turlarına katılarak yeni bir eğlence türünü daha deneyimlemektedir.
- Ortaklaşmacı törenlerden olan köy bayramları aynı zamanda yeniden bölüşümün aracı gibi bir işlev görmekte iken günümüzde modernitenin yarattığı

bireyselleşme eğilimi bu ortaklaşmacılığı etkilemeye başlamıştır. Örneğin *bayram aşu* bayram yerinde köylüyle birlikte değil, eve götürüp kendi ailesiyle yemek istenmektedir.

- Köyde hala yaşlı ve çocuklar gözetilmektedir ancak göç nedeniyle eskisi kadar çocuk kalmamıştır. Bakıma muhtaç ve yaşlılar için de günümüzde belediye ve kaymakamlıklar yardım yapmaktadır, ayrıca hemen herkesin maaşı vardır. Dolayısıyla da yardıma ihtiyaç kalmamaktadır.
- Hayvancılığın azalmasına bağlı olarak meralarda -eğer vardıysa- otlatma baskısı azalmıştır ancak kalan hayvanlar çoban tutulacak bir sürü oluşturmadığı için köy içlerinde, yakınlardaki çayırılarda güdülmektedir. Bu da bitki örtüsü açısından zengin olan çayırılıklara zarar veriyor olabilir. Bunu köylüler de köyün aşağılarından topladıkları bir otun koyunlar yediği için bulunamadığı gibi bir tespitle dile getirmişlerdir.
- Yenice’de göçle birlikte tarlaların büyük bir bölümü ekilmez olmuştur. Bunun biyolojik çeşitlilik açısından mutlaka olumlu sonuçları vardır.
- Günümüzde tarımsal sulama büyük oranda sondaj kuyuları ile yapılmaktadır. Küresel ısınma ve artan sıcaklığa bağlı olarak daha çok su kullanımının olacağı düşünülürse, sondaj kuyularının da uzun vadede yer altı suları ve toprağın nem dengesi için olumsuz sonuçları olacağı muhakkaktır.
- Doğayla bağ kurmak, doğada olmayı; doğa ile iç içe bir yaşam da doğayla farklı bir bağ kurmayı gerektirmektedir. Köylülük de doğayla iç içe bir yaşam biçimidir ve bu nedenle Yenice’de önceleri doğayla uyumun esas alındığı, doğanın ritminin takip edildiği bir bağ kurulmuştur ancak sonradan bir zihniyet dönüşümünün yaşandığı görülmektedir. Seracılık adı verilen örtü altı yetiştiriciliği, sıcak ve soğuk dengesinin kontrol edilebildiği, oluşturulan

koşullarda bitkilerin daha hızlı büyütüldüğü, damlama sulama ile köyün en büyük sıkıntısı olan kuraklığın üstesinden gelindiği, böylece doğal koşulların denetim altına alındığı hissi veren bir üretim şeklidir. Bütün bunlar, Aydınlanma sonrası yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmenin insanı doğadan koparması gibi, Yenice'de de doğayı yenme, denetim altına alma, ona hakim olma duygusu yaratıyor olabilir. Kuraklığı önlemek için suya kurban kesilmesi ve kanının suya akıtılmasında ifadesini bulan doğaüstünün etkilenmeye çalışıldığı bir düşünüşten uzaklaşılması belki de bununla ilişkilidir.

Köylülük esnekliği sayesinde varlığını bugüne kadar korumuş ancak günümüze doğru geldikçe dünya ekonomik sistemiyle eklemlenme sürecinde gittikçe artan bir oranda onu sürdürülebilir kılan özelliklerinden de ödün vermiştir. Bu böyle devam ederse insanlık köylülükle birlikte sürdürülebilirlik şanslarından birini daha yitirecektir. Burada insanı diğer canlılardan ayıran özelliğine, aklına güvenmekten başka çare yok gibi görünmektedir. İnsan ancak kültür üretmeye devam ederse ekolojik krize dur diyecek şekilde değişime yön verebilir. Bunun için en başta politika yapıcılar gerekli önlemleri almalıdır. Bu çalışma umarım uygulanmakta olan politikaların gözden geçirilmesini ve yeni eylem biçimlerinin geliştirilmesini teşvik eder. Daha sonra uzmanlara görevler düşmektedir. Dünyanın her yerine uygun tek bir ekokültür tipi olmadığına göre sürdürülebilirlik için yeryüzündeki bütün köylülüklerin, dünya tarımlarının coğrafi çeşitliliğinin tespit edilmesi ve yaşatılması gereklidir. Aynı şekilde Türkiye'deki köylülük çeşitliliğini ortaya koyacak çalışmalar yapıp başka ekosistemlerdeki başka köylülükler de ortaya çıkarılabilirse Türkiye'nin ekokültürlerine ilişkin zengin bir malzeme elde edilmiş olacaktır. Bu kültürler belki dünyanın bütününün sürdürülebilirliğini sağlayamayabilir ama en azından kendileri bu sisteme karşı durmak ve yaşar kalmak için direnebilir. Bu da bizzat köylerde yaşayanların ve yaşamayı

düşünenlerin yapabilecekleridir. Burada yeni kurulacak ekoköyleri de unutmamak ve hayatın sürdürülebilirliği için bu ikisinin deneyimlerini birleştirmekte yarar vardır. Küresel dünya ekonomik sisteminin güdümündeki ulusal politikaların günümüz koşullarında, piyasa için üretim pek makul görünmemektedir. O halde en azından köyde yaşamın devam etmesi için kendi geçimine odaklanmak mantıklı değil midir? Yaşanan ekolojik krize direnme konusunda bu toplulukların kentli topluluklara göre daha başarılı olacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi,

<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059>, (05.11.2015, 06.12.2017).

Akıllı, H., (2014), “Sulama Birlikleri Kanunu’nun Üretici Katılımı ve Mali Sorunlar Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Amme İdaresi Dergisi**, 47 (4): 161-184.

Aysu, A.; Kayaoğlu, M. S., (Eds.), (2014), **Köylülükten Sonra Tarım: Osmanlıdan Günümüze Çiftçinin İlgası ve Şirketleşme**, Ankara: Epos yayınları.

Acıpayamlı, O., (1964), “Türkiye’de Yağmur Duası”, **AÜ, DTCF Dergisi**, C: XXII, S: 3-4’den ayırbasım.

Aksakal, H., (2015), **Türk Politik Kültüründe Romantizm**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Akurgal, E., (1997), **Anadolu Kültür Tarihi**, Ankara: TUBİTAK.

Ansiklopedik Çevre Sözlüğü, (2001), Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.

Arı, Y., (2017), “Çevresel Determinizmden Politik Ekolojiye: Son 100 Yılda Dünya’da ve Türkiye’de İnsan-Çevre Coğrafyasında Yaklaşımlar” **Doğu Coğrafya Dergisi**, 22 (37): 1-34.

Atabeyoğlu, Ö. , (2017), “Atatürk’ün Kırsal Kalkınma Projesi ‘İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi’nin Mekan Kuramları Açısından Değerlendirilmesi”, **Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 18 (2): 176-185.

Atay, T., (2004), **Yaşasın Meşhuriyet Çağı**, İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Atay, T., (2005), **Göl ve İnsan, Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa-Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik bir İnceleme**, Ankara: Kalan Yayınları.

Atay, T., (2009), **Din Hayattan Çıkar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Atay, T., (2015), “Faydalı bilgiler... Doğa ve Dua”, **Cumhuriyet Gazetesi**,

<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yasam/318455/Faydali_bilgiler..._Doga_ve_Dua.html>, (Erişim: 21.08.2017).

Aydın, S., (2007), “Türkiye’de Tarımın Tarihsel Temelleri: Bir Giriş Denemesi” **Kebikeç**, 23: 63-78.

Aygün, B., (2005), **Ekolojik Antropoloji: Antakya Örneği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Aysu, A., (2006), **Avrupa Birliği ve Tarım**, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Balaman, A., R., (1973), “Teve’de Yağmur Duası”, **TFA** 15, 292: 6799-6801.

Barlas, U., (1996), “Karabük ve Safranbolu Yöresinde Yağmur Duası Yapılan Türbe ve Yatırlar”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler** 1994:1-21.

Bates, D., G., (2009), **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji, İnsanın Doğadaki Yeri**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bayındır Uluskan, S., (2010), **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Berkes, F., (1999), **Sacred Ecology**, USA: Taylor & Francis.

Berkes, F., (2001), “Religious Traditions and Biodiversity” **Encyclopedia of Biodiversity**. 3: 109-120.

Böhm, S., Pervez Bharucha, Z., Pretty, j., (Eds.) (2015), **Ecocultures, Blueprints for Sustainable Communities**, London and New York: Routledge.

Bor, Ö., (2014), “Yeni Tarım Düzeni”, A. Aysu ve M. S. Kayaoğlu (Eds.) içinde, s. 82–121. Ankara: Epos Yayınları.

Boran, B., (1945), **Toplumsal Yapı Araştırmaları**, Ankara: AÜ, DTCF Yayınları.

Boratav, P., N., (1984), **100 Soruda Türk Folkloru, (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Brosius, J., P., (1999), “Analyses and Intervintions, Anthropological Engagements with Environmentalism”, **Current Anthropology**, 40 (3): 277- 309.

Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <www.tdk.gov.tr>, (1.7.2015; 12.12.2015; 05.09.2017).

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları, 1932-1942, TBMM’de Sunulan Rapor, (tarih yok), TBMM Kütüphanesi, Ankara ve İstanbul: Alaeddin Kırıl Basımevi.

<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=197404024>.

Cantek, L., (2001), “Köy Romanlarında Romantizm ve Gerçekçiliğin Dualizmleri”, **Toplum ve Bilim**, 88: 188-200.

Ceríaco, L. MP., Marques, M. P., Madeira, N. C., Vila-Viçosa, C. M. and Mendes, P. (2011) “Folklore and traditional ecological knowledge of geckos in Southern Portugal: implications for conservation and science” **Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine**, 7: 26 <<https://ethnobiomed.biomedcentral.com/articles/10.1186/1746-4269-7-26>>, (06. 01. 2018)

Çağlar, S., S., (2004), “Biyolojik Çeşitlilik ve Türkiye’nin Durumu” **Kebikeç**, 18: 119-138.

Çoban, A., N., (1991), **Ekoloji ve Politika: Yeşil Hareket**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çoban, A., N., (2002), “Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 57 (3): 3-30.

Çoban, A., N., (2013), “Çevrecilik”, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, (Hzl: G. Atılgan ve E. A. Aytekin), ss: 455-473, İstanbul: Yordam.

Dawson, J., (2014), **Ekoköyler, Sürdürülebilirliğin Yeni Ufuklar**, (Çev: D. Dinçel) 3. Baskı, İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.

- Dietz, J., (1946), **Köy, Bir Eğitim Topluluğu Olması Bakımından**, (Çev. M. A. Akademir), İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi.
- Diamond, J., (2015), **Düne Kadar Dünya, Eski Toplumlardan Ne Öğrenebiliriz**, Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Dobson, A., (1999), “Ecologism”, **Contemporary Political Ideologies**, R. Eatwell and A. Wright (eds.), 2.ed., London and New York: Pinter, 231-54.
- Döviz 724**, <<http://www.doviz724.com>>, (24. 08. 2017).
- Dudu, D., (2011), “Gönüllü Sadelik”, **Üç Ekoloji**, 9: 9-32.
- Ekici, C., (Hızl.), (Yayın Yılı Yok), **Belgelerle Nallıhan**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Nallıhan Kaymakamlığı, Nallıhan Belediyesi ortak yayını.
- Ekim, T. (2006) “Türkiye’nin Bitkileri” **Türkiye’nin Önemli Doğa Alanları I**, (Eds.: G. Eken, M. Bozdoğan, S. İsfendiyaroğlu, D. T. Kılıç, Y. Lise), 47-48, Ankara: Doğa Derneği.
- Eliade, M., (2017), **Dinler Tarihine Giriş**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (Eds.), (2003), **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ercan, N. (2008) “İklim Değişikliğine Piyasa Çözüm Mü” **Cumhuriyet Enerji**, 8: 6-8, <http://www.emo.org.tr/ekler/78c666d9e6c8aaf_ek.pdf?dergi=532>, (26.08.2016).
- Erginer, G., (1997), **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri**, İstanbul: YKY.
- Eskişehir ili 2014 Yılı Çevre Durum Raporu**, (2015), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, <http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Eskisehir_icdr2014.pdf>, (16.08.2017).
- Esteva, G., (2004), “Kalkınma”, (Çev: U. Yüzereroğlu), **Üç Ekoloji**, 2: 31-54.
- Garrard, G., (2016), **Ekoeleştirir, Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar**, (Çev. Ertuğrul Genç), İstanbul: Kolektif Kitap.

Genel Nüfus Sayımları, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047>, (05.11.2015).

Global Ecovillage Network, <<http://gen.ecovillage.org/en/article/what-ecovillage>>, (13. 12. 2015).

Gökalp, Z. (1970), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: MEB.

Gökmen, İ. ve A. Gökmen (2012) “Küresel Ekoköyler Ağı (*GEN- Global Ecovillage Network*), **Yeşil Gazete**, (13.12.2015)

Günaydın, G., (2008), “Küreselleşen Piyasa, Yoksullaşan Köylü” <http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=8877&tipi=38&sube=0>.

Günaydın, G. (2014) “Köylülüğün Dönüşümü”, **Köylülükten Sonra Tarım**, (Derl.: A. Aysu ve M. S. Kayaoğlu), s. 457-534, Ankara: Epos Yayınları.

Güleryüz, M., (2013), **Bir Ütopya Hareketi Olarak Eko-Köyler:Türkiye’deki Örnekler Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi.

Gültekin, A. K. (2012), **Kırsal Dönüşümün Ekonomi-Politiği Üzerine Etnografik Bir Değerlendirme, Beğendik/Bedar (Siirt-Pervari) Örneği**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Haktanır, K., Arcak, S. (1997), **Toprak Biyolojisi**, Ankara: AÜ Ziraat Fakültesi Yayınları.

Haktanır, K., (1997), “Doğal Kaynak Olarak Toprak” **İnsan Çevre Toplum**, (Hızl.: R. Keleş) ss: 193-235, Ankara: İMGE Yayınları.

Hardesty, D., L., (1977), **Ecological Anthropology**, New York: John Wiley & Sons.

Hobsbawm, E., (2014), **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, İstanbul: Everest Yayınları.

Hoppal, M., (2014), **Avrasya’da Şamanlar**, İstanbul: YKY.

Illich, I. (2004), “İhtiyaç”, (Çev.: Ü. Şahin), **Üç Ekoloji**, 2: 69-85.

İnan, A., (1972), **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, İ.H. ve M. Direk, B. Başaran, S. Birinci, E. Erkmən (2005), “Tarımda Örgütlenme”, **VI. Tarım Teknik Kongresi, Tarım Haftası Sempozyum Bildirileri**, TMMOB Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası, 1133-1154, Ankara.

Kalem, S., Dural, B. (eds) (2016) **Türkiye’nin Buğday Atlası**, Doğal Hayatı Koruma Vakfı-Türkiye Raporu, İstanbul: WWF Türkiye.

Kaplan, A., (1999), **Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Karabaşı, S., (2007) “Organik Tarım ve Anadolu’nun Kırsal Yaşam Bilgisi” **Organik Tarım Türkiye 1. Kongresi Raporu**, 54-57, İstanbul.

Karabaşı, S., (Hızl.) (2014), **Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Karabaşı, S., (2015) “Yerel Kültürel ve Çevresel Değerlerin Kaş-Kekova ÖÇKB ile Etkileşiminin ve Sürdürülebilir Turizme Etkisinin Belirlenmesi”, WWF Türkiye tarafından yürütölen **Kaş-Kekova ÖÇKB’nde Kaş-Kekova Sürdürülebilir Turizm Projesi** kapsamında hazırlanan rapor.

Karalar, R., (2001), **Genel İşletme**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Karaömerlioğlu, A., (2014), **Orda Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesi Biyolojik Çeşitliliğin Tespiti Projesi Sonuç Raporu, (2010), Ankara: AKS Planlama Mühendislik Ltd Şti.

Kayıkçı, S., (2005), “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar” **Türk İdare Dergisi**, 448: 69-99,

<<http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/09/cumhuriyet.pdf>>.

Kazgan, G., (2003), **Tarım ve Gelişme**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Keleş, R., Hamamcı, C., (1998), **Çevrebilim**, Ankara: İMGE Yayınları.
- Keyder, Ç., Yenal, Z., (2013), **Bildiğimiz Tarımın Sonu, Küresel İktidar ve Köylülük**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kindall, T., L., (1997), **Folklore: An Ecological Perspective**, Yüksek Lisans Tezi, University of Oregon, Interdisciplinary Studies Program: Folklore
- Köymen, O., (2008), **Kapitalizm ve Köylülük, Ağalar, Üretenler, Patronlar**, İstanbul: Yordam Kitap.
- Köymen, O., (2009), “Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar-Üretenler-Patronlar”, **Mülkiye Dergisi**, 33 (262): 25-39.
- Kuşlarla İlgili İnternet Siteleri**, <http://www.springalive.net/tr-tr/spring_news/SA6>; <<https://www.mybestpetshop.com/guvercingillerden-kumru>> ; <<https://www.uludagsozluk.com/k/kumrunun-ger%C3%A7ek-hik%C4%9Fyesi/>>, (4.10.2017)
- Levinson, D., Ember, M., (Eds.) (1996), “Cultural Ecology”, **Encyclopedia of Cultural Anthropology**, New York: Henry Holt and Company.
- Little, P., E., (1999), “Environment and Environmentalisms in Anthropological Research: Facing a New Millennium” **Annual Review of Anthropology**, 28: 253-84.
- Little, P., E., (2007), “Political ecology as ethnography: a theoretical and methodological guide” **Horizontes Antropologicos**, vol.3 no.3 Porto Alegre <http://socialsciences.scielo.org/pdf/s_ha/v3nse/scs_a12.pdf>
- Madra, Ö., (2007), **Küresel Isınma ve İklim Krizi**, (Slş: Ü. Şahin), İstanbul: Agorakitaplığı.
- Mazoyer, M., Roudart, L., (2009), **Dünya Tarım Tarihi, Neolitik Çağ’dan Günümüzdeki Krize**, (Çev: Ş. Ünsaldı), Ankara: Epos Yayınları.
- Mollison, B., (2015), **Permakültüre Giriş**, 4. Baskı, Ankara: Sinek Sekiz Yayınları.
- Moran, E., (Ed.) (1990), **The Ecosystem Approach in Anthropology: From Concept to Practice**. Ann. Arbor: Univ. Mich. Press.

Nallıhan Kaymakamlığı İnternet Sitesi, <<http://www.nallihan.gov.tr/tarihce>>, (01.04.2015)

Nutku, U., (1999), “Doğa-İnsan Bağının Yeniden Yaratılması İçin Üç İlke”, **Felsefelogos**, 6 (1): 19-24.

Orlove, B. S., (1980), “Ecological Anthropology” **Annual Review of Anthropology**, 9: 235-73.

Orta Sakarya Vadisi Raporu, (2015), Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı.

Önal, N., E., (2010), **Anadolu Tarımının 150 Yıllık Öyküsü**, İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Önder, T., (2003), **Ekoloji, Toplum ve Siyaset**, Ankara: Odak Yayınları.

Örnek, S., V., (1966), **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.

Özarslan, O., (2016), **Hovarda Âlemi, Taşrada Eğlence ve Erkeklik**, İstanbul: İletişim Yayınları,

Özbudun, S., Şafak, B., Altuntek, N. S., (2006), **Antropoloji, Kuramlar/Kuramcılar**, Ankara: Dipnot Yayınları.

Özbudun, S., Uysal, G., (2012), **50 Soruda Antropoloji**, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Özdağ, U., (2005), **Edebiyat ve Toprak Etiği**, Ankara: Ürün Yayınları.

Özkaya, T., (Ed.) (2012), **Nasıl Bir Organik Tarım?** İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Özuğurlu, M., (2011), **Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı, Türkiye’de Tarım Çalışmaları ve Köylülük Üzerine Gözlemler**, Ankara: NotaBene.

Ponting, C., (2000), **Dünyanın Yeşil Tarihi, Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü**, (Çev: A. Başcı Sander), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

- Porritt, J., (1989), **Yeşil Politika**, (Çev: Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Redman, M., Hemmami, M., (2008), **Türkiye İçin Doğa Dostu Tarım Kitapçığı**, Ankara: Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği.
- Rehber, E., “Tarımda Örgütlenme ve Sorunları”
<<http://www.erekonomi.com/orgut.pdf>>, (05.05.2017)
- Rose, J., (2014), **Ekoköyler: Yeni Rotamız**, (Çev: İ. Urkun Kelso), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Salzman, P. C., Attwood, D. W., (1996) "Ecological Anthropology, " **In Encyclopaedia of Social and Cultural Anthropology**. Alan Barnard and Jonathan Spencer, (eds.) Pp. 169- 172.
- Schmonskey, J. ,(2012), “The Ecological Importance of Folklore”
<<http://www.ecology.com/2012/10/24/ecological-importance-folklore>>,
(06. 01. 2018).
- Sevgican, A., Tüzel, Y., Gül, A., Eltez, R. Z., (2000), “Türkiye’de Örtüaltı Yetiştiriciliği”
V. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, Cilt: II s: 679-707.
<http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/0192e936ba11d0a_ek.pdf?tipi=14&sube=>
- Sezen, U., (2012), “Antroposen: Yeni Bir Çağ”, **Atlas**, 228: 2-7.
- Simonnet, D., (1999), **Çevrecilik**, (Çev: M. S. Şakiroğlu), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sirman, N., (2001), “Sosyal Bilimlerde Gelişmecilik ve Köy Çalışmaları” **Toplum ve Bilim**, 88: 251-254.
- Sönmez, A., (2000), “Aile Dayanışması ve Kırsal Ekonomi: Orta Karadeniz Bölgesinde Fındık Üretimiyle Bağlantılı Aile Dayanışması Üzerine Niteliksel Bir İnceleme”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 17 (1): 61-80.
- Sönmez, A., (2001), “Doğu Karadeniz Bölgesi Fındık Üretim Kuşağında Toprak Ağırlığı, Köylülük ve Kırsal Dönüşüm”, **Toplum ve Bilim**, 88: 69- 104.

Şahin, Ü., (2003), “Ekolojizmi Çevrecilikten Ayırmak: Bir Yeniden Düşünme Denemesi” **Üç Ekoloji**, 1: 74-81.

Şahin, Ü., (2010), “Yeşil Politika: Radikal Reformizm, Pasifizm ve Ekolojik Muhalefet”, **Yeni Sol Yeni Sağ**, (Der: A. Öztürk), 203- 238, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Şehirali, S., Özgen, M., Karagöz, A., Sürek, M., Adak, S., Güvenç, İ., Tan, A., Burak, M., Kaymak, H., Ç., Kenar, D., (2005), “Bitki Genetik Kaynaklarının Korunma ve Kullanımı”.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası VI. Teknik Kongresi. Cilt 1. Kozan Ofset, Ankara. 253- 273.

Şener, M., (1998), **Nallıhan**, Ankara: Star Ajans.

Tanyu, H., (1967), **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Tarım Alanları Dağılımı, <<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>>, (05.11.2015)

Taşlıgil, N., Şahin, G., (2012), “Türkiye’de Gübre Sanayi” **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 29 <<http://www.akademikbakis.org>>, (04. 04. 2015).

Tekeli, İ., İlkin, S., (2007), “Çiftçiye Topraklandırma Kanunu’nun Çıkarılması”, **Kebikeç**, 23: 209-246.

Tekin, M., (2007), “Çanakkale Köy Hayırları”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 24: 5-20.

Tezcan, M., (1970), “Sosyolojik Yönden Köy”, **Amme İdaresi Dergisi**, 3/3: 151-182.

Thoms, William John (1994) “Folklor”. Çev.: Serpil Aygün. **Folklor/Edebiyat Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 52-54.

Tonguç, İ., H., (1998), **Eğitim Yolu İle Canlandırılacak Köy**, Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.

Toprak, Z., (2013), **Türkiye’de Popülizm 1908-1923**, İstanbul: Doğan Kitap.

Tökin, İ., H., (1990), **Türkiye Köy İktisadiyatı**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkçe Sözlük, (1998), Cilt 1-2, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Tütüncü Aydın Z., (2014), **Geçmişten Günümüze Bolu Halk Kültürü**, Bolu: Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını.

Uras, G., (.2009), “DDT’nin Zararı 22 Yıl Sonra Anlaşıldı” **Milliyet Gazetesi** <<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/gungor-uras/ddt-nin-zarari-22-yil-sonra-anlasildi-1159667>>, (21 Mayıs 2017).

Ünder, H., (1996), **Çevre Felsefesi**, Ankara: Doruk Yayınları.

Vassaf, G., (2016), **Ne Yapabilirim?, Geleceğe Kartpostallar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Vural, M., (2003), “Türkiye’nin Tehdit Altındaki Bitkileri” **Türkiye’de Biyolojik Çeşitlilik ve Organik Tarım Çalıştayı Raporu**. FAO/BM Tematik Grubu, 15-16 Nisan 2003, Ankara, ss:168-183.

White, L., (1967), “The Historical Roots of Our Ecological Crisis” **Science**, 155: 1203-1207.

Wolf, E., (2000), **Köylüler**, (Çev: A. Sönmez), Ankara: İmge Yayınları.

Yeni Türk Ansiklopedisi, (1985), C:7, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Yerel Yönetimler Portalı YerelNET, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, <<http://www.yerelnet.org.tr/koyler>>, (5.5.2017).

Yurtışık, T., W., (2012), **An Ecovillage-Initiative and Its Interact: “Developing a Village” in Central Anatolia**, Viyana Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

EKLER

EK 1. Görüşmelerle Edinilen Köy Bilgileri

Tablo 5. Köy Bilgileri

Sıra	Hane	Hanedeki	Emeklilik	Sera	Açık	Traktör	Hayvan
a	Sahibi	Birey Sayısı	Durumu		Arazi	r	Varlığı
1	Latif	Babası	Malulen Emekli	Yok	Ekip	Var	Yok
	Toygar	Rasim	Babası Bağ-Kur		biçme yok		
	(engelli)	Toygar ile					
		yaşıyor					
2	Davut	Karı-koca	SSK Emekli	750 m ²	3-4	Var	Koyunu
	Çevik	2 ç. dışarıda		Kendisi	dönüme		var
				işler,	buğday,		
				çalışkan	domates		
					eker,		
3	Musa	Karı-koca	Bağ-Kur Emekli	1,5 d.	5-6	Var	Koyun
	Şahin	2 ç. dışarıda		Kendi işler	dönüme		var
					dom, sal,		
					pat gibi		
					sebze ve		
					buğday		
					ekti.		
4	Bekir	Karı-koca	Baba emekli	1,75 d.	3-4	Var	İnek-
	Şahin	Murat Şahin	Oğul barajda		dönüme		koyun var
	(baba)	(oğul), 1 ç.			kışın		
		İş-aş birlikte			marul,		
					yazın		
					sal.dom.		
					buğday		
5	Fikret	Karı-koca	SSK emekli	1 d.	6-7 açıkta.	K.Ped.	Yok

	Şahin	2ç. dışarıda				Var	
6	Mustafa Özyüksel	Karı-koca Anne-baba ve kız kardeşi de yanında. 2 oğlu evli, aynı binada, barajda çalışır. Aş ayrı, iş aynı	Bağ-kur emekli	3 d.	30-40 dönüm buğday- arpa İcar de ekerler.	Var	Koyun (600) ve ev ihtiyacı kadar inek.
7	Sedat Karataş	Karı-koca Oğlu evlendi, barajda çalışır. Eskişehir'e göçte?	SSK emeklisi	500m ²	10 dönüm hububat 500m ² 'ye kendi sebzesini eker	Var	Yok
8	İzzet Çakıcı 1956 doğumlu	Karı-koca 3 ç.dışarıda, Biri yardıma gelir Babası Osman Çakıcı vefat	Bağ-Kur Emeklisi	2 d. Kendi işler	20 dönüm Marul,mısı r, ıspanak eker	Var Alet- edevat da var	10 kadar koyun
9	Ahmet Gökbulut	Karı-koca 2 ç. dışarıda	SSK Emeklisi	1,75 d.	5 dönüm Arpa- buğday eker	Var	Koyun var
10	Cevat	Dul	Bağ-kur emekli	Yok	Ekmez	Yok	Yok

	Türk	2 kızı köyde evli					
11	Şerif Erdoğan	Karı-koca 2ç. dışarıda	SSK Emeklisi	Yok	10 dönüm arpa- buğday ve Kendisi için sebze eker	Var	Yok
12	Durmuş Erdoğan	Karı-koca 3ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	Yok	10-15 dönüm sebze yapar	Yok	Yok
13	Ahmet Karaçam	Karı-koca 4ç. dışarıda	SSK emeklisi Kereste atölyesi var	1 d.	3-5 dönüm un için buğday eker. Kendi sebzesini yapar	Var	Yok
14	Gazi Aydın	Karı-koca 3ç. dışarıda	SSK emeklisi	Yok	3-5 dönüm buğday eker	Var	Yok
15	Yılmaz Işık	Karı-koca 3ç. okuyor	Barajda çalışır	500m ²	15 dönüm sebze yapar	Var	Yok
16	Erdal Gündüz	Karı-koca Çocuk yok Baba Ahmet Gündüz ile birlikte	Barajda çalışır	500m ²	20 dönüm	Var	Yok
17	Muhittin	Karı-koca	Emeklilik yok	2 d.	10 dönüm	Var	Yok

	Korkut	2ç. dışarıda Annesi yanında					
18	Mehmet Korkut	Karı-koca 3ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	1,5 d.	15 dönüm Hububat ve sebze	Var	Yok
19	Veysel Tandoğan	Karı-koca 2ç. dışarıda	SSK Emeklisi	500m ²	Açığa ekmez	Var	70-80 koyunu var
20	Adnan Erdoğan	Karı-koca 1 kızı ve oğlu Mehmet Erdoğan (+2ç) ile aş- iş birlikte	SSK Emeklisi Oğlu barajda çalışır	2 d.	20 dönüm Hububat ve sebze 20 dönüm de yonca	Var	10 k.baş 4 inek
21	Naim Taşbasan	Karı-koca 2 ç. dışarıda 1'i barajda çalışan burada	Bağ-kur emeklisi Bir oğlu barajda çalışır.	Yok	60-70 dönüm hububat ve yonca eker	2 tane	70-80 ineği var
22	Mustafa Taşbasan	Karı-koca Oğlu ile evleri ayrı	Bağ-kur emeklisi				20 kadar arısı var
23	Fikri Sevim	Karı-koca 3ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	500m ²	20 dönüm hububat, sebze eker	Var	Yok
24	Yaman Erdoğan	Karı-koca 2ç. dışarıda	SSK Emeklisi	1,75 d.	20 dönüm hububat, sebze	Var	İnek var

25	Ahmet Özyüksel	Karı-koca 3ç. dışarıda Anneleri de yanlarında.	Bağ-kur emeklisi	1,5 d.	15 dönüm hububat, sebze	Var	İnek- koyun var
26	Bekir Cengiz	Karı-koca 2ç. küçük Anne-baba ile iş-aş birlikte	Baba emekli, kendisi barajda çalışır	1,5 d.	20 dönüm sebze, hububat	Var	Yok
27	Ahmet Günsel	Karı-koca 2ç. dışarıda, 1'i okuyor, yazın gelir Anne-baba yanlarında sağ ama çok yaşlılar	Bağ-kur emeklisi	2 d.	20 dönüm	Var	Yok
28	Mustafa Günindi	Karı-koca 1 ç. barajda çalışır, bekar Kayınpederi Hasan Yüksel'e de bakar	Bağ-kur emeklisi	500m²	15 dönüm	Var	Yok
29	Mehmet Erol	Karı-koca Yazın oğlu gelir (Evli, Sarıcakaya'd a)	Bağ-kur emeklisi	1,5 d.	20 dönüm	Var	Yok
30	Hulusi Akın	Karı-koca 2. ç. dışarıda	SSK Emeklisi	Yok	Belki buğday		Yok

					eker		
31	İbrahim Yazıcı (1. Aza)	Karı-koca 2ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	1,5 d.	20 dönüm	Var	İnek var
32	Fehmi Doğan	Karı-koca 3ç.dışarıda Annesi yanında	SSK Emeklisi	1 d.	10 dönüm	Var	İnek var
33	Hamide Günal (1955)	Dul 4ç. dışarıda	Eşinden maaş alır	1 d. Karpuz eker	25 dönüm hububat kendi kullanır	Var	15 koyun 15 hindi
34	Bedriye Doğan (1960)	Dul 2ç. dışarıda	Eşinden maaş alır	500m²	3-5 dönüm	Yok	Yok
35	Özcan Kocabaş	Karı-koca 2ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	1 d.	20 dönüm	Var	İnek var
36	Özkan Kocabaş	Karı-koca 2ç. dışarıda, yazın gelir, annesi yanında	SSK emeklisi	2 d.	25-30 dönüm	Var	15-20 koyun
37	Yusuf Ayhan	Karı-koca 2ç. okuyor	Emeklilik yok	1 d.	1,5 dönüm	Var	Yok
38	Mehmet Özmen	Karı-koca Eşi rahatsız. 2ç. dışarıda	SSK emeklisi	Yok	Ekmez Eşi rahatsız, arazi işlemez.	Pikap var	15 koyun
39	Enver Özmen	Karı-koca 2ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	500m²	10 dönüm	Var	Yok
40	Mustafa	Karı-koca	Bağ-kur emeklisi	1 d.	5-6 dönüm	Var	Yok

	Sarıdoğan	1ç. Sarıcakaya'd a ama haftasonu gelir			hububat		
41	Esat Cengiz	Karı-koca 3ç. dışarıda Annesi ile yaşıyor, karısı Eskişehir'de çocuk bakıyor	Esnaf Bağ-Kuru emeklisi Benzinlik kapalı, Değirmeni var,	Yok	Ekmez		60 kadar tavuk var, 300'lük tavuk kuluçka makinesi var, tavukçulu k yapacak
42	Nihat Şahin	Karı-koca 2ç. dışarıda Babası yanında, çalışamaz	Bağ-kur emeklisi	1,5 d.	20 dönüm	Var	Yok
43	Saniye Turan	Dul, 3ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	1,5 d. Kirada	20 dönüm	Var	Yok
44	Fehmi Çatalçam	Karı-koca 3ç. dışarıda	SSK emeklisi	1 d.	20 dönüm	Var	İnek var
45	Ali Demir (Drem Ali)	Karı-koca 2ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	500m ² Kendi işleyemiyo r, kiraya verir, Karısı yevmiyeye gider		Yok	3-4 hindi

46	Sami Türkoğlu	Karı-koca 2ç. dışarıda	Bağ-kur emekli Almancı Balıkçı	Yok	Ekip- biçmez	Mtsklt	Yok
47	Bekir Güngör	Karı-koca 2ç. dışarıda Yanında anne-baba var, yaşlı	Bağ-kur emeklisi	2 d.	10 dönüm	Var	Yok
48	Mehmet Çakıcı	Dul 2 ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi	Yok	Ekip- biçmez Elinde bir kürek		Yok
49	Hayriye Güven (1958 doğumlu)	Dul, annesi ile yaşıyor 2ç. dışarıda	Kocasından maaş alır	Yok	Ekip- biçmez		Yok
50	Nevzat Günel	Karı-koca Nallıhan'da ikamet eder	Öğretmen emeklisi		Hasan Dede'nin orda, 5 dönüm bağı var		Yok
51	Yunus Taşbasan	Karı-koca 3ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi		Ekip- biçmez		Yok
52	Ali Eskişehirli (soyadı Avcı imiş, değiştirmi ş)	Karı-koca 3ç. dışarıda Babası Söğüt'ten gelmiş	SSK Emeklisi		Ekmez- biçmez. 2 d. Bağı var		Yok
53	Refik Okyay	Karı-koca 3ç. dışarıda	SSK Emeklisi	500m²	20 dönüm	Var	Yok

54	Bilal Çevik	Karı-koca 2ç. dışarıda Anne baba yanında, çok yaşlılar	Barajda çalışıyor	500m ²	10 dönüm		İnek var
55	Yaşar Gündüz	Karı-koca 2ç. dışarıda babası ile birlikte	Emeklilik yok	750 m ²	10 dönüm	Var	Koyunu var
56	Osman Atalan (Cabık Osman)	Karı-koca Çocuklar dışarıda, torunu barajda çalışır, yanlarında	SSK Emeklisi	Yok	Ekmez, ortak verir	Var	10-15 koyun/ke çi var, inek var
57	Mehmet Çevik	Karı-koca 3ç. dışarıda	SSK Emeklisi	Yok Yapacakla r	20-30 dönüm karışık eker, daha çok buğday	Var	67 koyunu var,
58	Mehmet Atalan	Karı-koca 80 yaşlarında	Bağ-kur emeklisi		Ekmez- dikmez Tarlalarını damadı eker		Yok
59	Nursen Çetiner (1950 doğumlu)	Dul Çocuk yok	Kocasından maaş alır		Ekmez- dikmez		Yok

60	Ali Araba (İdare karısında)	Karı-koca 2ç. dışarıda	Emeklilik yok	500m ²	10-15 dönüm	Var	Yok
61	Emine Çevik	Dul, 2ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi		Ekmez- biçmez		Yok
62	Niyazi Güven	Karı-koca 2ç. köyde, İş-aş ayrı	Yaşlılık maaşı alır (eskiden çobanmış)	Yok	Ekmez- biçmez	Yok	Yok
63	Fikret Güven	Karı-koca 2ç. evli, biri daha okur	SSK Emeklisi	500m ²	10 dönüm	Var	Koyunu var
64	Mustafa Sürer	Karı-koca 2ç. dışarıda	SSK Emeklisi	750 m ²	20-25 dönüm	Var	Koyunu var
65	Hidayet Güngör (Var yemez)	Karı-koca 2ç. dışarıda	SSK Emeklisi	2 d.	30 dönüm Yonca eker, satar	Var	Yok
66	Ümit Doğan Babası: Mustafa Doğan	Karı-koca Annesi- Babası birlikte 1 ç. bekar	Babası yaşlılık maaşı alır Eşi ile yevmiyeye gider		20 dönüm buğday eker	Var	15-20 koyunu var, babası güder
67	İbrahim Şafak (Eski Muhtar)	Karı-koca Eşi ve annesi köyde, kendisi Nallıhan'da	Bağ-kur emeklisi Yenice Köyü Kal.Koop. Başk. Annesi yaşlılık maaşı alır	1,5 d. Kiraya verir	Ekip- biçmez		Yok

		yaşar					
68	Külhan Şafak	Karı-koca 2ç. dışarıda	Bağ-kur emeklisi Halcilik yapar (seralardan önce domates de satardı)	1,5 d.	Açık arazi işlemez		Yok
69	Ali Karataş (1966)	Karı-koca 2ç. dışarıda Karısı köyde, yaşlı annesine bakar (maaşı var), kendi Düzköy'de.	Emeklilik yok Düzköy'de birinin sürüsünde çobanlık yapar Anne Samra (Söğüt/Bilecik)'d en gelme		Ekmez- dikmez		
70	Ali Günsel	Karı-koca Eskişehir'de yaşıyorlar, yazın köye gelirler	DSİ'den emekli	500m ² Bu yıl kardeşi yapıyor			
71	Atik Yüksel (köylüyle de ilişkisi yok)	Karı-koca Oğlu bekar, barajda çalışır, kızı okur, babası damadının yanında yaşar.	Emeklilik yok	2.400 m ²	50 dönüm yonca, satar	Var	Yok
72	Emine Çatalçam	Dul 2ç. dışarıda	Yaşlılık maaşı var, eşinden 100 lira alır		Ekmez, dikmez		1 koyunu var

73	Erol Güven	Karı-koca 2ç. dışarıda	SSK Emeklisi	Yok	Ekmez, dikmez	25 koyunu var, güdüyor
74	Fatih Okyay Babası Mustafa Okyay	Karı-koca 2ç. küçük. Anne- babasıyla aş- iş ortak, evler ayrı	Barajda çalışır Babası emekli	1,750.m ²	25-30 dönüm	Var 23 koyunu var
75	Ömer Araba Yeni muhtar	Karı-koca 2ç. okuyor Eskişehir'de evleri var,	SSK Emeklisi Köy bakkalını karısı işletir	2 d.	40 dönüm yonca eker, satar 10 dönüm sebze 50-60 dönüm hububat	Var 13 kadar koyun var
76	Suna Araba 1958	Dul	Kocasından SSK Emekli maaşı alır			
77	Habibe Ayten	Dul, 2ç. dışarıda	Kocasından maaş alır		Yevmiyey e gider	Yok
78	Kenan Erdoğan	Karı-koca 2ç. dışarıda	SSK Emeklisi	Yok	8-10 dönüm	10 kadar koyunu var
79	Atiye Aydın	Dul, 2ç. dışarıda	Kocasından maaş alır	Yok	Ekip- biçmez	
80	Metin Güenal	Karı-koca Karısı	Kendisi SSK emeklisi,	Yok		Esat Cengiz

	Babası	İstanbul'da	Babası Bağ-kur				ile ortak
	Rüstem	çocuk	emeklisi				yumurta
	Güenal	okutuyor					tavuşu
		Anne-baba					yapacak
		ile aş-ış ortak					
81	Ayşe	Dul,	Kocasından maaş	Yok			Yok
	Karabulut	2ç. dışarıda	alır				
82	Saadettin	Karı-koca	SSK Emeklisi	Yok	Ekip-		Yok
	Ayhan	3ç.dışarıda			biçme yok		
	(1943)				1 d. Bağ		
					var		
83	Gülseri	Dul,	Kocasından maaş	Yok	Ekip-		Koyunu
	Çevik	3 ç. dışarıda	alır	Yevmiyey	biçme yok		var
				e gider			
84	Pakize	Dul	Yaşı 65 değil,	Yok			Yok
	Çevik	(boşanmış)	yaşlılık maaşı	Yevmiyey			
	1954	3ç, dışarıda	alamıyor, Devlet	e gider			
		Ölen anne-	desteği alıyor				
		babasının					
		evinde					
		yaşıyor.					
85	Mehmet	Karı-koca	Bağ-kur emeklisi	Yok	Ekip-		Yok
	Ören	2ç. dışarıda			biçme yok,		
		1 kızı köyde			çok yaşlı		
		evli					
86	Asiye	Dul	Bağ-kur emeklisi	Yok	Geçen yıla	Var	3-4
	Öztürk	2ç. dışarıda			kadar		koyunu
					buğday		var
					ekmiş.		
87	Durmuş	Karı-koca	Oğlu sigortalı	500m²	5-10	Var	Yok
	Gündüz	2ç. biri evli,	çalışır		dönüm		

		biri			Kiralık		
		Gökçekaya'd			işler		
		a çalışır					
88	Solmaz	Dul,	Kocasından maaş	Yok			Yok
	Şahin	2ç. dışarıda,	alır				
		1 kızı köyde					
		evli.					
89	Gülnaz	Dul,	Kocasından maaş	Yok			Yok
	Yüksel	3ç. dışarıda	alır, Dükkan				
			varmış, kapatmış				
90	Emine	Dul,	Yaşlılık maaşı	Yok	Ekip-		
	Sevim	2ç. dışarıda	alır		biçme yok		
			(buna 65, bakım				
			parası da dendi)				
91	Orhan	Dul,	Bağ-kur emeklisi	Yok	Ekip-		Yok
	Sarıdoğan	2ç. dışarıda,			biçme yok		
		biri asker,					
		bekar					
		1 kızı burada					
92	Kenan	Karı-koca	DSİ'den emekli	Yok	Zeytincilik	Var	10
	Erdoğan				yapıyor		koyunu
							vardı,
							bıraktı
93	Fatma	Dul, 1 oğlu	65 maaşı alır	Yok	Yok	Yok	Yok
	Çetinkaya	öldü					
	1932						

Ek 2. Kaynak Kişi Listesi

KK1: Adnan AKIŞ, 1958, LM*, Evli, 2 ç., Komisyoncu, AKIŞ Meyve Gıda Ltd. Şti.
Dükkan no: 97.

KK2: Ahmet KARAÇAM (Atölyeci Ahmet), 1953, Yenice, İO, Evli, 4 ç., dışarıda
çalışıp emekli olmuş, 1980'den beri babasının açtığı atölyede çalıştırır.

KK3: Ali ESKİŞEHİRLİ, 1939, Yenice, İO, Evli, 3ç., DSI'den emekli, Çit örermiş,
Değirmenci.

KK4: Ahmet ÖZYÜKSEL, 1956, Yenice, İO, Evli, 3ç.

KK5: Ali ŞAHİN, 1933, Yenice, İO, Evli, 3ç. (1970-74 arası bir dönem muhtarlık
yapmış)

KK6: Alime YAZICI, 1955, Yenice, İO, Evli, 3ç.

KK7: Ayşe AKIN, 1944, Yenice, İO, Evli, 2ç.

KK8: Ayşe ATALAN, 1946, Yenice, İO, Evli, 2ç.

KK9: Ayşe GÜNGÖR, 1935, Yenice, İO, Evli, 2ç.,

KK10: Ayşe ÖREN, 1925, Yenice, OY, Evli, 3ç.

KK11: Ayşe TAŞBASAN, 1963, Yenice, İO., Evli, 3ç.

KK12: Atiye AYDIN, 1954, Yenice, İO, Dul, 2ç.

KK13: Bekir GÜNGÖR, 1956, Yenice, İO, 2ç. 1983-1995 arası kamyonculuk yapmış,
şimdi emekli ve seracı.

KK14: Bekir ŞAHİN, 1942, Yenice, İO, Evli, 4ç.

KK15: Cevat TÜRK, 1933, Yenice, İO, Evli, 2ç.

KK16: Durmuş DUT, 1953, Ömerşihlar Köyü, LM (İmam Hatip), Evli, 33 yıldır köyün
kadrolu imamı, köyde evi var, tarım da yapıyor.

KK17: Durmuş ERDOĞAN, 1948, Yenice, İO, Evli, 3ç.

* OY: Okur-Yazar, İO: İlkokul Mezunu, OM: Ortaokul Mezunu, LM: Lise Mezunu, ÜM: Üniversite
Mezunu

- KK18: Emel CENGİZ, 1967, Yenice, İO, Evli, 2ç. 17 yaşından beri Antalya'da yaşıyor.
- KK19: Emine ÇATALÇAM, 1944, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK20: Fatma SEVİM, 1953, Yenice, İO, Evli, 3ç.
- KK21: Fethiye ERDOĞAN, 1960, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK22: Firdevs OKYAY, 1952, Yenice, İO, Evli, 3ç.
- KK23: Hatice DOĞAN, 1931, Yenice, OY, Evli, 2ç., Kırıkçı-çıkıkçı ve ebe, cenaze de yıkamış.
- KK24: Hatice SARAÇOĞLU, 1989, Elazığ, ÜM (Sütçü İmam Ün. Ziraat Fak. 2011 mezunu) Köyün Tarım Danışmanı. TARGEL Projesi (2007-2014) kapsamında sözleşmeli olarak üç ay önce bu köye atanmış.
- KK25: Hulusi AKIN, 1942, Yenice, İO, İO, Evli, 2ç.
- KK26: İbrahim ŞAFAK, 1950, Yenice, İO, Evli, 3ç. Eski Muhtar (5 dönem muhtarlık yapmış)
- KK27: İlhan KORKUT, 1950, Yenice, İO, Evli, 4ç. (15 yıl Fransa)
- KK28: İsmail ÖZYÜKSEL, 1929, Yenice, OY, Evli, 4ç.
- KK29: İsmet TAŞ, 1940, Yenice, İO, Evli, 3ç., 1963'de Almanya'ya gitmiş, şimdi emekli, yazları köye gelir.
- KK30: Kenan ERDOĞAN, 1954, Yenice, İO, 2ç., Eskişehir DSİ'den emekli. Emekli olunca köyde arabacılık yapmış.
- KK31: Kevser ÖZMEN, 1953, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK32: Külhan ŞAFAK, 1954, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK33: Latif TOYGAR, 1964, OY, Bekar, Malulen emekli. 6 yıldır diyaliz hastası. Tedavi için altı ay dışarıda yaşamış. Şimdi babasıyla yaşıyor.
- KK34: Mehmet ARSLAN, 1964, Nallıhan, ÜM, Evli, 3ç., 31 yıldır Tarım İlçe'de çalışıyor.
- KK35: Mehmet ÖREN, 1926, Yenice, OY, Evli, 3ç.

- KK36: Mehmet TURAN, 1945, Yenice, İO, Evli, 3ç.
- KK37: Muhittin KORKUT, 1965, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK38: Munesser ERDOĞAN, 1955, Yenice, İO, 2ç.
- KK39: Musa ŞAHİN, 1950, Yenice, İO, Evli, 2ç. (2 defa Arabistan'a gitmiş)
- KK40: Mustafa OKYAY, 1954, Yenice, İO, Evli, 3ç., Aza.
- KK41: Mustafa ÖZYÜKSEL, 1954, Yenice, İO, Evli, 2ç. 400 başlık yerli koyundan oluşan sürüsü var, iki oğlu barajda çalışır.
- KK42: Mustafa TAŞBASAN, 1935, Yenici, İO, Evli, 3ç. (1960 ihtilali sonrası 15 yıl muhtarlık yapmış)
- KK43: Münevver TOYGAR, 1942, Yenice, İO, Evli, 4ç. Kocasını dışarıda ve barajda çalıştı, şimdi emekli.
- KK44: Naime KOCABAŞ, 1960, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK45: Nazife YAZICI, 1943, Söğüt (Bilecik), OY, Evli, 1ç.
- KK46: Nezahat ÖZYÜKSEL, 1960, Yenice, İO, Evli, 3ç.
- KK47: Niyazi GÜVEN, 1933, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK48: Nursen ÇETİNER, 1950, Yenice, İO, Evli, kocası 8 yıl Hollanda, 8 yıl Aliğa'da çalışmış, emekli, çocukları yok,
- KK49: Osman ÇAKICI, 1925, Yenice, İO, Evli, 4ç., Gümüle (Mihalgazi)'de okumuş, 1939'de okuldan gelmiş. Menderes zamanı iki devre muhtarlık yapmış.
- KK50: Ömer ARABA, 1968, Yenice, İO, Evli, 2ç. Son dönem (2014-) muhtar.
- KK51: Özcan KOCABAŞ, 1958, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK52: Sabri GÜNGÖR, 1935, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK53: Selvinaz ÖZYÜKSEL, 1935, Yenice, İO, Evli, 2ç.
- KK54: Sevcan OKYAY, 1958, Yenice, İO, Evli, 3ç.
- KK55: Seyhan ÖZCAN, 1965, Nallıhan, ÜM, Bekar, "tarım teknikeri", 10 yıldır Ziraat Odası'nda çalışıyor.

KK56: Sultan TAŞDELEN, 1943, Yenice, OY, Evli, 3ç.

KK57: Uğur GÜNAY, 1962, Atça, LM, Evli, 3ç. Ziraat Odası Başkanı.

KK58: Yaman ERDOĞAN, 1958, Yenice, OM, Evli, 2ç. SSK Emeklisi, İstanbul'da ve Barajda çalışmış, 2001'de emekli olmuş.

KK59: Yasemin AYHAN, 1975, Yenice, İO, Evli, 2ç.

KK60: Yusuf AYHAN, 1971, Yenice, İO, Evli, 2ç.

KK61: Zeynep ŞAHİN, 1943, Yenice, İO, Evli, 4ç.

Özet

Bu çalışmada, Ankara ili Nallıhan ilçesi Yenice köyü üzerinden köylülüğün sürdürülebilir bir hayat tarzı için model olup olamayacağını analiz etmek amaçlanmıştır. Günümüzün daha çok tüketmek için daha çok üretmeye odaklı hayat tarzı, yol açtığı tahribatlar nedeniyle hayatı tehdit eder hale gelmiş ve insanlığı ekolojik krizle karşı karşıya bırakmıştır. Bunu üreten ekonomik sistemin, küreselleşme adı altında bütün dünyayı yeniden örgütlediği bir zamanda alternatif yaşam tarzı arayışlarına dönük girişimlerin işi gittikçe zorlaşmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de köylülük, binlerce yıla dayanan sürdürülebilirlik deneyimleri ve biyolojik çeşitliliğine paralel bir şekilde çeşitlenerek zenginleşen birikimiyle bu sistemin karşısında durabilecek güce sahip gibi görünmektedir. Tez çalışması Türkiye’nin bu zengin mirasının sürdürülebilirliğin mayası olarak kullanılabileceği iddiasındadır. Tez çalışması kapsamında; köylülüğün onu sürdürülebilir kılan özelliklerini tespit etmek amacıyla Ankara ili Nallıhan ilçesi Yenice köyü örneğinde kültür-çevre ilişkilerinin etnografik analizi gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması 2013-2017 yılları arasında katılımlı-katılımsız gözlem, görüşme ve görüntüyle belgeleme teknikleriyle yürütülmüştür. Bu esnada köylülüğe ilişkin incelemeye alınan geçim faaliyetleri, beslenme ve bayramlar başta olmak üzere bütün konular ekolojik yaklaşımla ele alınmıştır. Türkiye’de korumacı tarım politikalarından vazgeçilerek 1980 sonrası tamamıyla serbest piyasa ekonomisinin etkilerine maruz bırakılan köylülüğü tarafız bir tutumla ve izole bir kültür olarak değerlendirmek mümkün olamayacağından çalışmada bu tikanıklığı gidermede gerekli olan açılımı sağlamak üzere ekolojist ideolojinin olanaklarından da yararlanılmıştır. Çalışmada sonuç olarak Yenice’deki köylülüğün doğal çevresiyle kurduğu yakın ilişki çerçevesinde kendi kendine yeterli, kanaatkâr ve kendine özgü bir yaşam biçimi/kültür oluşturduğu; bu şekilde günümüze ulaşmasından da görüleceği üzere çevreyle ilişkileri

açısından iyi uyarlanmacı olduğu ancak bunun pazar için üretimle birlikte değışmeye başladığı ortaya konmuştur. Bunun sonucu olarak da köylülük adı verilen yaşam biçiminin onu sürdürülebilir yapan özellikleri terk edilmeye başlanmıştır. Köylülükler, bütün dünyayı değıştirmese bile kültürel bir kategori olarak henüz tamamıyla yok olmadan en azından kendilerini sürdürülebilir kılabilirler. Bunun için politika yapıcılar, uzmanlar ve sürdürülebilir bir yaşamın arayışında olan kişilere düşen görevler bulunmaktadır.

Abstract

This study aims to analyze whether peasantry could be a model for a sustainable way of life through the example of Yenice village in Ankara Province Nallıhan district. The life style in today's world which is focused on producing more in order to increase the consumption has become a life threatening situation because of the destruction it has led and caused an ecological crisis for humanity. Since the economic system which produces this seizes the whole world under the name of globalization, the search for alternative lifestyles becomes more difficult. However, peasantry in Turkey seems to have the power to stand against this system with its diversifying and enriching accumulation in parallel with the thousand-year sustainability and biodiversity. Ethnographic analysis of culture-environment relations has been carried out through the example of Yenice village in Ankara Province Nallıhan district within the scope of the study. Field work was conducted between 2013-2017 with participant and non-participant observation, interviewing and visual documentation techniques. Meanwhile, all subjects, livelihood activities related to peasantry as a way of life, nourishment, festivals being in the first place were dealt with ecological approach. Since it will not be possible to evaluate peasantry which has been completely exposed to effects of the free market economy by leaving the protective agricultural policies in Turkey as an isolated culture with objective attitude, opportunities of the ecologist ideology have been used in order to ensure the required expansion in the study. As a result, it was concluded that peasantry in Yenice has formed a self-sufficient, contented and distinctive way of life/culture as a part of the close relation that it has built with its environment; it is generally well adapted; However, this situation has begun to change with the production for the market. Thus, the features which make the lifestyle called as the peasantry sustainable have begun to be abandoned. Whereas the peasants, even if they

cannot change the whole world, are at least able to sustain themselves without being totally destroyed as a cultural category. For this reason, there are significant tasks for the policy makers, experts and those who are in search of a sustainable life.

